
TAŞ TAŞ ÜSTÜNDE
Wieslaw Myśliwski
roman

TAŞ TAŞ ÜSTÜNDE

WIESŁAW MYŚLIWSKI

Aylak Adam
Kitabın Özgün Adı: *Kamień na kamieniu*
©2016 Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık
Copyright © by Wiesław Myśliwski
Bu çeviri "Społeczny Instytut Wydawniczy Znak Sp. z o.o., Kraków, Poland" ile gerçekleştirilen anlaşma sonucu yayımlanmıştır.
ISBN: 978-605-9691-18-5
Sertifika No: 27938
Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.
Bu eserin Türkçe yayın hakları Kalem Ajans aracılığıyla satın alınmıştır.
1. Basım: Mart 2016

Yayın Yönetmeni: Kaya Tokmakçıoğlu
Yayına Hazırlayan: Öykü Toros Irvana
Dizgi ve Mizanpaj: Ulaş Kantemir
Kapak Tasarım: aArt

Baskı: Yıkılmazlar Basım Yay. Prom. ve Kağıt San.
Tic. Ltd. Şti. Evren Mah. Gülbahar Cad. No: 62/C
Güneşli - İstanbul (0212 630 64 73)
Matbaa Sertifika No: 11965

Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık
Merkez Mah. Kesir Sok. Çakmak Apt. No: 5/4 Çekmeköy/İstanbul
Tel: (0542) 586 7961
bilgi@aylakadamyayinlari.com
aylakadamyayinlari.com
facebook.com/aylakadamyayinlari
twitter.com/aylakadamyayin

Bu kitap ©POLAND Translation Program'ın maddi katkılarıyla yayımlanmıştır.

Wiesław Myśliwski (1932). Çağdaş Polonya edebiyatının en önemli temsilcilerinden olan Myśliwski, Dwikozy kentinde dünyaya geldi. Leh kırsalına odaklanan romanları ve oyunları, dünya ve insanın varoluş sorunlarını merkezine alır. Polonya'nın en önemli edebiyat ödülü olan Nike Ödülü'nü iki kere kazanmıştır. *Taş Taş Üstünde* romanı Ryszard Ber tarafından 1995 yılında filme çekilmiştir. 1971-1983 yılları arasında Polonya Yazarlar Birliği üyesi olan yazar halen Varşova'da yaşamaktadır.

TAŞ TAŞ ÜSTÜNDE

WIESŁAW MYŚLIWSKI

roman

lehçe aslından çeviren

neşe taluy yüce

AYLAK ADAM

Taş taş üstünde
Taşın üstünde taş
Bu taşın üstüne
Bir daha taş

(Halk şarkısı)

I

MEZARLIK

Mezar yaptırmak... Söylemesi kolay. Yaptırmayan, böyle bir mezarın kaça mal olduğunu bilmez. Neredeyse bir ev parası. Gerçi, mezar dediğine de bir tür ev diyorlar, ama öbür dünyanın evi, o başka. Ebediyet için olsun olmasın, insan, benim diyeceği bir köşeye sahip olmalı.

Bacağım için tazminat ödediler, birkaç bin, hepsi gitti. Köstekli gümüş bir saatim vardı, direniş zamanından kalma, o da gitti. Bir parça arazi sattım, onun parası da gitti. Zar zor duvarları yaptırabildim, tamamlamaya yetmedi. Gerçi Chmiel ölmeseydi, kesin tamamlardım, o başka. Hemen olmazdı belki, ama yavaş yavaş. Kenara bir şey koysaydım, satabilirdim. Her koşulda, insanı sıkboğaz edecek, başının etini yiyen birisi bulunurdu nasıl olsa. Chmiel, bugünkü işçiler gibi değildi, başladığı işi yarım bırakmayı hiç sevmezdi. Başladığını bitirmek zorundaydı. Mezarın duvarlarını bitirdiğinde parasını istemeye gelmeyi unutmuştu, aynı gün yatağa düştü ve bir hafta sonra da sizlere ömür.

Ne var ki, ölmeden önce, işi bitirmesi için hiçbir yerden bir kuruş bile bulamamıştım. Ne zaman elime para geçse, daha acil bir şey ortaya çıkıyor, mezar beklemek zo-

runda kalıyordu. İyi ki kimse ölmüyor, diyordum. Üstelik de üst üste gelen vergiler vardı. Borç almayı da bırakmıştım, çünkü geri verecek param kalmamıştı.

Komşum Kubik, nerdeyse hemen her gün kapıma dikilip, selam sabah etmeden "Ne zaman ödeyeceksin? Ne zaman ödeyeceksin?" diyordu. "Ta geçen Noel'de ödeyecektin, buyur, yeniden aralık geldi, sende tık yok. Oğlan evlenecek. Bebek geliyor çünkü. Takım elbiseydi, gömlekti, ayakkabıydı, hepsi lazım. Bunun çalgıcısı var, votkası var. Hepsini damat yapacak. Düğünler, o eski günlerdeki gibi değil ki. Babanın takım elbisesini giyerdin, anan gömleğini dikerdi. Sadece köylün gelirdi düğüne, oh ne ala. Şimdiyse kentten de çağıracak dolu adam var. Onlara evde yapılmış içki verilmez ya, dükkânlardan köpüklü şarap almak gerek. Düğün üç gün sürer, bunca yol gelmişler, yedirmek, içirmek zorundasın. Aksi takdirde hor görürler, hıyarağası, görgüsüz derler. Kahrolası herifler üstelik öyle şamata yaparlar ki, hemencecik ayılırlar. İçtikleri kadar yemezler. Bir de seni iyi hatırlasınlar diye, bir şişe yolluk da vermen gerek yanlarına."

Ben de Maciołek'ten borç alıp Kubik'in parasını ödedim. Maciołek, değirmenin orada oturduğu için Kubik gibi her gün kapıya dayanmaz diye düşünmüştüm. Ne var ki Maciołek onu da bastırdı. Yok, kapıya gelmedi. Bunun yerine, köyde beni nerede görse ta uzaktan bağırıyordu:

"Paramı ver piç kurusu! İstemeyi biliyon ama!"

Ekmek almak için kooperatife gitmeye korkuyordum, çünkü onunla orada karşılaşabilirdim. Pazar günleri kiliseye bile gitmeye korkuyordum, çünkü bahçeye bile çıkmayı beklemeden herkesin önünde kilisede bağırmaya başlıyordu.

En sonunda bu serseriden usandım. Danamın boynuna ipi bağladım, pazara satmaya götürdüm. Henüz bir buzağıydı, elimden çıkarmayı düşünmüyordum, ama yapacak bir şey yoktu. Köyden kimseyle karşılaşmamaya çalışı-

yordum, onu sattığım için bana acımalarını istemiyordum. Neyse ki hava güzeldi de, herkes tarlalardaydı, yalnızca ihtiyar Błach evinin önündeki bankta oturmuş güneşte ısınıyordu. Ya güneş ışığından dolayı ya uyukladığı için gözleri kapalıydı, çaktırmadan geçerim sandım. Buzağı fazla ses çıkarmıyordu, ben de yavaş yürüyordum. Sanki ters dönmüş gibi birden gözlerinde bir şey çaktı.

"Bakıma mı götürüyorsun?"

"Yok, satmaya."

"Bakıma götüreydin iyiydi."

"İyiydi de, olmadı işte."

"Bundan iyi inek olurdu. Altı memesini de sağardın. Hasat sırasında, su içmek zorunda kalmazdın. Oturup ekşimiş sütünü içerdin. Sadece birkaç tane güğüm alman gerekirdi. Eskiden pazarda istediğin güğümü bulabilirdin, kil olsun seramik olsun, teneke olsun. Peynir yapardın. Tavan arasındaki hasır sepetlere asıp kuruturdun. Senelerce durardu. Savaş patlasa, kuru peynirin olurdu. İster erişteyle, ister ekmekle yersin. Hatta gün gelir tarlaya koca bir dilim bile götürür insan, bütün gün ek, biç, orak salla. Aç kalmaz. Canın istedi, parçala parçala at kargalara. Akşama kadar seninle olurlar. Böylece adamı batırırlar, yiyip yiyip sıçarlar."

"İyi de inek de sonsuza kadar duracak değil ya."

"Durmaz da, süt verir ya, ona bak. Zaten sonsuza kadar ne durur ki?"

İhtiyara kötü bir söz dememek için dudaklarımı ısırdım, çünkü beni çileden çıkarmıştı. İneğimin olmasını ben de isterdim. Bunu hatırlatması gereksizdi. Kürkü kıvır kıvırdı. Güzel ufak bir başı, geniş omuzları vardı. Arka ayakları, sanki iki memesi varmışçasına açık duruyordu. Üstüne üstlük, ahırdan çıkardığımda boynuzlarına ip bağlanmasına izin vermedi. Başını sağa sola çevirip kaçtı. Onu ağızlığından yakaladım, okşayarak şöyle dedim:

"Hadi, hadi, mezar yaptıracağım, ne yapalım."

Mezar öylece bitmemiş halde duruyor ve heder oluyor. Dışına kereste lazım. Her tabuttan sonra tekrar duvar yapmamak için girişe bir levha da gerekiyor. Pietruszka ailesinin mezarı olduğunu belirten bir yazıt koymalı. Hatta bu varaklı olsa iyi olur. Şimdi herkes varaklı yapıyor bunu. Kłonicalar'da, sadece Kłonica Ailesi yazmıyor da, her bir Kłonica, ayrı ayrı yazılı mezar taşına sahip; "Baltazar Kłonica, Jędrzej Kłonica, Adelajda Kłonica, Zofia Kłonicowa, doğdular, öldüler; Tanrım, insan neydi ki, sen ona kıyamet habercisini yolluyorsun?" İçerisinde en az yüz harf olmalı, ama her yıl üç dört dönüm keten eken Kłonicalar için altın varaklı harf nedir ki?

Beni de keten ekmem konusunda iknaya çalışıyorlar. Keten, altın gibidir diyorlar. Bir dönüm keten; beş dönüm buğday, yedi dönüm çavdar, kim bilir kaç dönüm patates değerinde. Çavdar, buğday ya da patates ekmekten de zor değil. Kesersin, toplarsın, kurutursun sonra satmaya götürürsün. Tohum mu? Anlaşma yaparsan veriyorlar. Hatta önceden, daha sonra ödemek üzere borç bile veriyorlar. Ya keten için nemli bir yıl olursa? Buğday için de, çavdar için de öyle olacak; patatesler için bir şey söylemeye gerek yok. Nemli olunca her şey nemlidir. Yağmur, buğdaymış, patatesmiş, ketenmiş ayrım yapmaz. Senin tarlanmış benim tarlammış. Tanrı hangimizi daha çok sever? Sel, tüm dünyayı almıştı. Sadece Nuh kalmıştı ve her hayvandan ve her tohumdan iki tane almıştı yanına. Ya kıran girerse? Çavdara, buğdaya, patatese de kıran girmez mi? Hatta patateste durum daha kötü, çünkü böcekleniyor. Sülünler bile böcekle başa çıkamıyor. Patates böceklerini yemek için sülünleri tarlaya salarlardı da, amma da cümbüş çıkardı. Çapayı vururdun, ayağının altından hop bir sülün havalanırdı. Ama bu uzun sürdü mü? Av üstüne av yaptılar, hadi bakalım şimdi, ilaç için bir tane bile sülün bulabilir misin acaba? İşte bu yüzden, böcekleri aramak için insanlar dalıyor tarlalara yine. Turp olsun, havuç olsun, lahana olsun,

onların da kendilerine göre hastalıkları yok mu? Zaten neyin yok ki?

Aslında bakacak olursan, hastalıkların da hastalıkları, hatta bu hastalıkların da kendine göre başka hastalıkları olduğunu görürdün. Çünkü bu dünyadaki her şeyin bir laneti var, bu giderek daha da artacak. Yani sen keten ek, en azından keten iyi para ediyor. Hatta hemen. Ya serçeler? Oy safım, köy dediğin serçesiz olur mu? Tarlaya bir korkuluk dikersin, hatta iki tane de olur, istersen her köşesine de bir tane koyarsın. İki tahtayı çaprazlama birbirine çakmak iş değil. Sonra da eski poturları, ceketleri, gömlekleri ve şapkaları giydir, oldu, bitti. Nasıl olsa herkeste çul çaput vardır. Onları yıllarca biriktirirler, çünkü atmaya kıyamazlar.

Keten tamam, ama saman ve tohum da iyi para eder. Ya çavdar, buğday, sadece tohum. Bak köye. Nerede keten ekili, hemen görürsün. Ya da pazar günü ayine git. Banknotlar, para tepsisine, gökten yağan melek kanatları gibi iner. Oysa bozuk para tıngırtısına insanlar suçlar gibi bakarlar. Ben hastanede yatarken, bahardan sonbahara kadar, kiliseyi boyayan iki kişi vardı. Biri sarhoşken iskeleden düştü. Öteki boyamaya devam etti. Şimdi tavan gökyüzü kadar mavi. Duvarlarda Çarmıha Gerilmiş İsa'nın yeni heykelleri var. Eskiden, İsa'nın başında dikenli taç vardı, şimdi yalnızca bir tek gözü görülüyor. İnsanların durumu iyileştikçe, Tanrı'nın da iyileşiyor tabii. Peki, kuledeki yeni çan nereden geldi acaba? Ketenden geldi kardeşim. Çaldı mı, değil tepelerden, ormandan bile duyarsın. Buraya, tuz, yağ, kibrit almaya gelenler, her yerden sesinin duyulduğunu söylüyorlar. Ding- dang, ding dang.

Ama herkes keten ekse, kim çavdar, buğday eker, nasıl ekmek yaparlar?

Gerçi çok düşünmeye gerek yok, yedi dönümüm var, bir dönümüne keten ekebilirim değil mi? İyi ürün verirse, belki birkaç kuruş getirir. Böylece, sonunda bu mezarı bi-

tirir, bu utançtan kurtulurum. Haçsız, heykelsiz, tıpkı bir sığınağa benziyor. Kaç yıl geçtiğini de söylemiyorum. Malinowski'nin mezarı için haç yapan bir adam vardı. Bana da bir tane yapmayı önerdi. Ama hoşuma gitmedi. Sanki çit direği gibi görünüyordu, İsa'sız haç olur mu hiç? Ama bizim zengin mezarlığa da hiçbir şeyi yakıştıramıyorum zaten. Bazen, benim mezara uygun bir mezar taşı var mı diye gidip bakıyorum, yok, yok, hep daha gösterişli, hep daha gösterişli.

Kowaliklerin haçı, daha mezarlığa girmeden görülüyor. Ağaçlar kadar boyu var neredeyse. Sanki fırtınadan yıkılmış bir ağaç gibi. Soyulmadan birbirine çivilenmiş iki ağaç gövdesinden oluşmuş. Gerçek ağaç gibi budaklı, kabukları yaşlanmaktan çatlamış. Hepsi bir taşa oyulmuş halde. Efendimiz İsa'nın kendisi pek büyük değil, ama dikenli tacı kartal yuvası kadar. Altında durduğunda, sanki bir darağacının altında duruyormuşsun da asılı bir adammışsın gibi kafanı yana yatırman lazım. Niye bu kadar yüksek ki? Ölüme tepeden bunca uzun zaman bakılmaz. İnsanın boynu tutulur. Yalnızca havaya veya leyleklerin nasıl uçtuğuna bakmak için yukarı çevirir kafasını insan, ölümse seni aşağıya çeker. Başını yukarı kaldırmışken ağlamak bile zordur. Gözyaşların boğazını tıkar, gözünün yerine midene akar.

Bir keresinde Almanlar, bizden birini böylesi bir haça asmışlardı. Sanki aşağıdan baktığında, gülüyormuş gibiydi. Ama onu aşağıya indirip de ayaklarımızın dibine attıklarında, yüzü acıdan bükülmüş, dili dışarı çıkmıştı. Bağırmak isterken sözcükler boğazına takılıp onu boğmuş gibiydi sanki.

Gerçi böyle zamanlarda kısa ve çoğunlukla aynı şekilde bağırılır. Tetiğin çekilmesiyle kurşunun bedene girmesi arasında geçen zaman içinde yani.

Eğer tarlaya değil de nehir tarafına koşsa, kurtulabilirdi. Nehir derin ve geniş değil, sıradan bir nehir, hani her köyde böylesi bir su akar. Ata su içirirsin, hayvanın ağzı

neredeyse dibe değer. İçinde nane yetişen eski kovalar yüzeyde durur. Çamaşır yıkayan kadınlar, suyun ortasına gittiklerinde, su zar zor dizlerine gelir. Kıyılarında söğüt ağaçları ve çalılıklar bulunur. Hem nehre, haçtan daha yakındı. Aslında belki de Almanlar, onu haça doğru kovaladılar. İnsan, nereye kovalanırsa oraya kaçar. Belki de haçın ormanın sonu olduğunu düşünmüştü.

Adamı vurdular, ama bir şekilde haça doğru süründü. Onu kollarının tüm gücüyle sardı, sonradan tırnaklarında kıymıklar olduğunu, kollarındaki derinin dirseklerine kadar soyulduğunu gördük, çünkü ne kadar uğraştılarsa da onu haçtan koparamamışlardı. Parmaklarını kırmaları gerekmişti. Onu haçın bir koluna astıklarında neredeyse ölmüştü. Adamı oradan indirmenin yolu yoktu, haçı kesmek zorunda kaldılar.

Ya da Barański'nin kızı, üç yaşında bile değildi, ama Barański ona öyle bir mezar yaptırdı ki, sanki tüm Barański soyu, ezelden beri oraya gömülüymüş sanırdın. Ve Efendimiz İsa, bu mezarın üzerinde öyle devasa duruyordu ve taşı öyle griydi ki sanki yüz yıl yaşamış gibi görünüyordu. Ne kadar yaşamıştı ki? Otuz üç yıl. Kafasını eğmeden köyün tüm kulübelerine girebilirdi. Ben de kısa sayılmam, gençliğimden beri köyün en uzunuyum. Bazı uzak köylerdeki eğlencelerde daha uzunlara rastladığım olmuştur. Direnişte, bizim bölükte, meşe gibi dik oğlanların olmasına rağmen, benden uzun, iki veya üç kişi vardı. İkili sıra yapılsa İsa ortalara düşerdi herhalde. Gerçi Barański'ye, gel, çocuk mezarına bir melek koy, daha iyi olur dediysem de, o boş ver dedi. Melek şefaat edebilir, ama ruhu kurtarmazmış.

Sanki bir tepede duruyor, kollarını göğsüne kavuşturmuş, kafası aşağıda düşünüyor. Aha, düşünecek çok şey var. Efendimizin olsun, bir insanın olsun, herkesin başına gelir. Hatta üç yaşındaki çocuğu bile bulur mu? Kız büyüseydi ne olurdu, diye düşün dur. Barański, büyüseydi onun

doktor olacağını söyleyip övünürdü. Ölüyle övünsen ne olur? En iyisi arkasından dua okumak. Ama Barański palavracının tekidir. Bir zamanlar bir at almıştı da, onun dört yaşında olduğunu iddia etmişti. Oysa dişlerine bakarak, en az iki katı yaşı olduğunu söyleyebilirdin. Kız belki de terzi olurdu. Ya da diğer kadınlar gibi kocaya varırdı, kocasıyla beraber ölene kadar tarlada çalışırdı.

Partyka'ya gelince; mezarına, haçını Golgota'ya taşıyan bir İsa koydu. Omuzları, üç Partyka kadar genişti ve ayaklarının her biri neredeyse üç insan ayağı kadardı. Haçın ucu, yandaki Ciepila'nın mezarının kapısına dek uzanıyordu. Partyka ve Ciepila her sene Ölüler Günü[1] kavgaya tutuşurlardı. Efendimiz İsa öyle büyüktü ki, Golgota'ya taşıdığı haçın ağır olduğunu ve onun bu yüzden acı çektiğini insan anlamıyordu. Ona yardım etmek istesen bile, onunkinin yanında senin gücün neydi ki? İnsan gibi acı çektiğinin anlaşılması için Tanrı, insan gibi olmalı. Onun derdi varsa, senin de var. Kendine acır gibi ona da acımalısın. Ve tıpkı biri insan gibi çaresiz kaldığında, onu anlarsın. Hatta görevleri değiştirmek de mümkün. Ver, haçı ben taşıyayım, sen benim yerime düşün.

Havacı olmadığıma pişmanım. Króllar'ın oğlu Jasiu'nun mezarının üstündeki gibi bir pervane koydurturdum o zaman. O pervane gerçekten hoşuma gidiyor. Ama ne işe yarar, hiç. Jasiu köye son geldiğinde yüzbaşıydı. Gösteri uçuşu sırasında çakılmış. Onu özel bir arabayla, metal tabut içinde getirdiler. Öteki araçta, Jasiu'nun arkadaşları vardı. Tam yirmi subay. Her birinin omuzlarında gümüş şerit, göğsünde madalyalar, yanlarında kılıçlar. Altısı, onu evden mezara kadar taşımıştı. Kimsenin tabutu tutmasına izin vermediler, gerçi köyde de Jasiu'nun arkadaşları yok değildi. Onlarla az mı inek otlatmıştı, okula bile beraber gitmişlerdi.

[1] Dzień Zaduszny (Zaduszki): Katolik kilisesinde ölülerin ruhları için dua edilen gün. (ç.n.)

Bütün köy cenazeye katılmıştı. İtfaiyecilerin de hepsi. Okulun tüm öğrencileri de. İki ak saçlı albay biri bir tarafta, öteki diğer tarafta olmak üzere, Jasiu'nun babası Król'u ve anası Królowa'yı kollarından tutmuş tabutun arkasında yürüyorlardı. Yaşlı Król, zaten pek iri değildi, ama artık oğlunun ölümünden dolayı mı yoksa albayın kollarında mı öyle görünüyordu bilinmez, sanki iyice küçülmüştü, gerçi hiç ağlamıyordu. Sonra tüm köylü, Króllar'ın aldığı tazminatı alan ağlar mı hiç diye konuştu, o başka. Fakat yaşlı Król, böyle bir albayın yanında kendini subay gibi hissetmiş de olabilirdi tabii.

Bayan Królowa'nın da ağladığı belli değildi. Mezarlıkta, Jasiu'nun tabutunun başında bu albaylardan biri, bir kahraman gibi öldü deyince, Królowa kendisini tutan öteki albayın kollarına yıkıldı, onu yatırmak zorunda kaldılar. Cenazenin ertesi günü, herkes gittikten sonra ağlamaya başladı ancak. Onca yıl oldu, hâlâ ağlar.

Sonra birileri geldi, tenekeden bir tabaka getirdiler, onu eğdiler, kaynakladılar ve bir pervane yaptılar. Bazılarının bu pervane hiç hoşuna gitmedi, öyle ya, anası babası Hristiyan olan Jasiu'nun kendisi de vaftiz olduğuna göre, mezarının üstünde pervane yerine, Yüce İsa olmalıydı. Gerçi bana göre, bu pervane Efendimizden daha hüzünlü duruyordu. Her şey bir yana, rüzgâr estiğinde, sanki gökten bir uçak geçiyormuş gibi bir ses çıkarmak üzere tasarlanmıştı. Belki de Jasiu'nun uçtuğu uçaktı bu, kim bilir? Uzun uzun bakınca da, sanki pervane dönüyormuş gibi gelirdi sana. Ama o kadar hızlıydı ki onu görmek olanaksızdı. Yalnızca mezarın üzerinde duran bir parlaklık görülürdü o kadar. İsteyen onu haç gibi de görebilirdi.

Acaba böyle bir pervane kaça patlardı? Gerçi hayli işi var. Sıradan bir tenekeci bunu yapamaz. Dama teneke döşemek başka, pervane yapmak başka. Jasiu'nun mezarına pervaneyi yapanlar, kâğıtların üzerinde, enini boyunu ölçtüler biçtiler, sanki uzaktan arazi tapusunu çıkarıyorlarmış

gibi görünüyordu. Tabii böylesi bir masraf, hükümet için çok olmamalı. Ölürsen de memur olarak öleceksin demek ki.

Ben belediyede çalışırken, birisi öldüğünde, bir çelenk yaptırtılırdı, köknarın yapraklarından, arasına birkaç çiçek konurdu, bir şeridin üstüne de "kurum arkadaşlarından" yazılırdı. Tabutun başında mutlaka birisi konuşurdu, ne kadar sevildiğini anlatırdı, ölse de bizimle yaşayacağını, yattığı yerde rahat etmesini falan söylerdi. Ama insan tek başınaysa, her şeyi kendi cebinden ödemek zorunda. Sana biri tutup borç verdi diyelim, borcunu vermeden ölmeyesin diye kanını emer.

Belki de bu mezar, düşündüğüm kadar pahalı olmayacaktı. Ama büyük bir giriş istiyordum. Böylesi bir giriş, neredeyse mezarın üçte biriydi, yani üçte bir daha fazla ödemek gerekiyordu. Öte yandan bu girişle içeride rahatça dönmek mümkün olurdu. Tabutu rahatça yerleştirmek işten değildi, lahana turşusu gibi tıkış tıkış olmak gerekmezdi. Mevta da sarsılmış, itilip kakılmış olmaz, insanlar sırf bu yüzden matem tutmaktan geri kalmazlardı. Gömüldükten sonra bunun sonsuza kadar olacağı bellidir.

Tabutun konduğu yeri de ayrı yaptırdım, duvarlarla bölünmüş durumda, genişçe çünkü mezarda bile dar alana dayanamam. Başkalarınınki gibi pancar misali üst üste dizili değil yani. Sonra çürüyüp birbirinin üstüne düşerler. Benim mezarda, mevta, fırına sürülen ekmekler gibi olmalı, duvarların içinde olsun ki, en azından öbür dünyada kimse onu gözlemesin. Çünkü o hooo! Fırsat bulunca röntgenlemeyen var mı acaba? Sekiz katlı, dördü yukarda, dördü aşağıda. En yakın aile üyelerimi saydım. Anam, babam, Antek, Stasiek, onların karıları, Michał ve bir de ben.

Ne anamın ne babamın tarafındaki neneleri-dedeleri saymadım artık. Aslında neneler-dedeler de yakın aile sayılır gibi, ama onlar öleli çok olmuş. Artık toprağa karışmışlardır çoktan. Üstelik savaş zamanında bizim mezarlık

karman çorman olmuştu, nerede yattıklarını bulmak bile kolay değil. Kim bilir, belki de şimdi onların yerinde başkaları yatıyordur.

Zaten ne anamın babası Łukasz'ı tanırım, ne anası Rozelia'yı. Dedem geçen yüzyılda, kâhyayı öldürmüş ve Amerika'ya kaçmak zorunda kalmış. O topraklarda ölmüş zaten. Kâhya köpek gibiymiş, neneme sarkıyormuş, dedem de boynuz takacak bir tip değilmiş hani. Adam, bir gün tarlada, nenemin götünü ellemez mi, dedem, herifi boğazından yakalayıp saman balyalarına dayamış, gözleri yerinden uğrayana kadar boğazını sıkmış. Bunun üstüne, kâhya dedemin iki iş gününü yazmamış. Dedem sayı saymayı bilmezmiş, ama çalıştığı her günün hesabını bilirmiş, kızmış, kâhyanın elinden çetele tuttuğu tahtayı kaptığı gibi, dizinde kırıp atmış. "Al sana, çetele öyle tutulmaz böyle tutulur orospu çocuğu!" demiş. Korkunç bir biçimde öç aldığını düşünüyormuş dedem. Ama kâhya öyle bir kahkaha atmış ki tarla çınlamış. Gülerken de dedeme "Defol!" diye bağırmış. Dedem hiç düşünmeden orağı kaptığı gibi, kâhyanın kafasını boynundan koparmış, herifin başı atların toynaklarının dibine düşmüş. Atlar ürkünce, içi tahıl dolu olan araba devrilmiş, atın teki ayağını kırmış, onu vurmak zorunda kalmışlar. Kozak askerleri köyü basmış, kulübeyi başlarına yıkmışlar, köyü talan etmişler, ama dedem o sırada çoktan Amerika yolundaymış zaten.

Uzun süre ondan ses seda çıkmamış, kimse orada mı değil mi, onu bile bilmiyormuş. Ancak birkaç yıl sonra, artık herkes onun öldüğünü düşünmeye başladığı sırada, Rozalia'ya birkaç dolarla bir mektup göndermiş. Artık bir daha köye dönmeyeceğini, yaptığına hiç pişman olmadığını, en azından bu dünyadan bir itin eksildiğini, o soysuz olmadan dünyanın daha iyi olacağını yazıyormuş. Gerçi orada yaşamak kolay değilmiş. Bütün gün, yabanda, sıcak ve toz içinde sığırları kesilmek üzere kente götürüyormuş. Bizim buradan savaş alanına giden yol, orada, inekle-

rin götürüldüğü yerden daha yakınmış. Bir sürü gitti mi, hemen arkasından diğeri geliyormuş. Duru durağı yokmuş yani. Çoğu zaman dereler kuruduğu için idrarlarını içiyorlarmış, hayvanlar sinek gibi düşüyorlarmış yerlere. Bulutlar toplansa bile, yağmur daha yağmadan havada kuruyormuş. Ama şimdi olsa, o ırz düşmanını yine gebertirmiş. Günlerden bir gün orada karısını kâhyayla öpüşüyormuş gibi düşünmüş de, masaları devirmiş. "Yüce İsa önünde diz çök Rozalia, dua et," diye yazmıştı, "sakın aşığın falan olmasın orada? Seni Mevla'm korusun, önce Mevla, sonra kayınço Felek korusun. Felek, ona iyi bak, yoksa öbür dünyada hesaplaşırız seninle." Bir daha yazacağını ve karısını yanına aldıracağını da yazmış. Ama hemen yazmasını beklemesinmiş, çünkü mektup göndermek beş dolara mal oluyormuş, "Beş dolar deyip geçme Rozalia, bu bir servet" diye yazmış. Aslında dedemin, sürüyü güderken yırtılan pantolonlarını onaran terzi Blume yazmış bu mektubu neneme, Hristiyan gibi davransa da gerçekte Yahudi'ymiş bu adam.

Gel gelelim, nenem de, dedem gibi tez canlıymış. Onun bir kez daha yazmasını beklemeden, ikisi de henüz çok küçük oldukları halde, anamı ve daha sonra dizanteriden ölecek olan erkek kardeşi Sylwester'i bırakıp dedemin arkasından Amerika'ya kadar gitmiş. İnsanlar ona, orası dünyanın öbür ucu, güneşin battığı yerden bile uzak, orada insanlar başlarının üstünde yürüyorlarmış demişler. Podleśna'dan birisi oradan gelmiş, her şeyi tersmiş, gündüzleri uyuyup geceleri dolaşıyormuş da bütün köpekler havlıyormuş ona. Geceleri ekiyormuş tarlayı, geceleri biçiyormuş, hatta çarşıya bile gece gidiyormuş. Bir şey satmıyormuş, almıyormuş, hatta kulübesine bile dönmemiş. Nehir onu bir kıyıya atmış götürmüş. Ama ne deseler, nenemin bir kulağından giriyor, diğerinden çıkıyormuş.

Sonra insanlar, çocuklarını bırakıp kocasının peşine takıldığı için Tanrı'nın onu cezalandırdığını söylemişler.

Çünkü nenem denize açıldığında büyük bir fırtına kopmuş. Kopkoyu bulutlar göğü kaplamış, her bir yan en karanlık gece gibi olmuş. Sanki aç kurt sürüsü gibi esiyormuş rüzgâr. Gökyüzü, çakan şimşeklerle ikiye ayrılıyormuş. Öyle bir yıldırımlar düşüyormuş ki, daha önce kimse öylesini görmemişmiş, hani vurdu mu denizi dibine kadar deliyormuş. Dev dalgalar tüm gücüyle gemiyi dövüyormuş. İnsanlar saçlarını başlarını yolup, Efendimize, Meryem'e, tüm azizlere dua ediyorlarmış, birbirini tanımayan adamlar vedalaşıyorlarmış. Gemide bir de rahip varmış, bazıları ona saldırıp günah çıkarmışlar, bazıları da doğrudan denize atlamış. Nenem, diz çöküp bağırmaya başlamış: "Łukasz! Łukasz! Yazdığın gibi diz çöküp yalvardım İsa'ya. Ne köpek kâhyayla ne bir başkasıyla Łukasz! Yalnızca seninle Łukasz, tek seninle! Ah senin için döktüğüm gözyaşının miktarını bilseydin! Ah, çıkardığım günahlar sırasında pedere anlattığım kutsal sırlarımı duysaydın! Kardeşim Felek'e inanma! Kardeşim olabilir ama o kötü biri! Ha bire ona para yollayıp yollamayacağını sorup durdu! Eğer yollamazsan sana yazıp beni unutmanı söyleyecekmiş. Evin anahtarı eşiğin altında, hani dönmek istersen diye! Çocukları da kız kardeşim Agata'ya bıraktım, onlara iyi bakar. Zaten ona ineği, tavukları ve çarşaflarımı verdim. Eğer onlara babaları olduğunu söylersen seni tanırlar. Tüm bunları geldiğimde sana anlatacaktım Łukasz. Ama Tanrı istemedi işte. Gerçi bu sözleri sana O'nun aracılığıyla yolluyorum, her şeyi bilesin diye." O sırada, ev kadar büyük bir dalga, gemiyi aşmış, tabii gemi dayanamamış, ikiye ayrılmış ve batmış, nene de gemiyle beraber dibi boylamış. Dediklerine göre çok delişmenmiş, eğlenmeye bayılırmış. Onsuz ne bir tören olurmuş ne düğün ne de vaftiz, üç gece durmadan dans edebilirmiş. Öyle ki mezarı bile olmamış, balıklara yem olmuş işte.

Gerçi benim için hepsi aynı, ha mezarda böceklere yem olmuşsun ha denizde balıklara, ikisi de son ne de olsa.

Kıyamet Günü geldiğinde, mezarlarından kalkacakları gibi, denizden de kalkanlar olacaktır. Hem böyle bir mezar yaptırmaktansa denizde yatmak daha az çaba gerektirir.

Babamın tarafından nenem Paulina, daha ben çocukken öldü, az çok hatırlıyorum onu. Kacper dedemse ondan sonra yaşadı, ama ona da yaşamak denirse. Ona buna muhtaç olmuştu, dışarı çıktığında anam, ona göz kulak olmam için sık sık beni yollardı.

"Git Szymuś, hadi git oğul, bak ben yemek yapıyorum. Dedeni ahırın arkasına götürüver. Şimdi millet yollara dökülürse ayıp olur. Bana da bir iki yaban havucu koparıver."

Dedemin, köyde tırpanın sapına halka takmayı düşünen ilk kişi olduğuna inanmak güç. Artık düşündü mü, yoksa bir yerde mi gördü, herkes farklı farklı şeyler söylüyor. Bazıları, savaştan döndüğünde öğrendiğini söylüyor. Bir yerlerde birileri, tırpanlarına böyle sap takıyorlarmış. O da, köye döndüğünde, kendi tırpanına aynısını yapmış. Bunu düşünmekte ne var. Bir parça meşe çubuk, ucuna iki delik aç, herkes bunu düşünebilir. Zaten düşünülmesi gerekmeyen şeyler vardır, hani hep olan şeyler. Atın kamçısı gibi. At koşmak istemezse şaklatırsın bir tane. Bu, kesinlikle atla beraber olmuş bir şeydir. Ya da evin damı, arabanın tekerleği, pabucun tabanı da öyle.

Dediklerine göre, itfaiyeyi de dedem kurmuş. Çünkü önceden birinin evi yandığında, kovasını, suyunu kapan koşarmış, kovayı ateşe boşaltınca, yapabildiklerini yaptıkları için yardım ettiklerini sanırlarmış. Kadınlar, Efendimiz İsa, Efendimiz İsa diyerek ağıtlar yakarlarmış. Herifler tütün sarar çekerlermiş. Ev yanarmış, onlar, acaba bu Tanrı'nın işi mi yoksa birisi mi kundakladı diye düşünürlermiş. Eğer Tanrı'nın arzusuysa yapacak bir şey yokmuş zaten. Bahçelerde kuyu olmaması da ayrı bir meseleymiş, su için nehre gitmek gerekliymiş. Ev dediğin de, saman çatılı, tahtadan kulübeler.. Bir zamanlar, bizim ev de dâhil olmak üzere köyün yarısı yanmış.

Yine dedeme, eskiden, ayaklanmacıları kurtardığı için birkaç tapu vermişler. Ne kadar olduğunu bilmezdi, ama servet olduğunu söylerdi. Rahatlıkla köyün beyi olabilirmiş. Yalnız gel gelelim, tapuları nereye gömdüğünü unutmuştu, hiçbir zaman da hatırlamadı. Aslında bunda şaşıracak bir şey yok, elli yıldan fazladır, bu kâğıtları kimseye göstermek, ispat etmek gerekmemişti ki. Sibirya'ya gidip kâğıtları orada unutmuş olabilirdi. Zaten o sırada da köyün yarısı yandığından, sadece insanların aklı değil, topraklar da karışmıştı, eski kâğıtların nerede gömülü olduğunu artık ara ki bulasın.

Babam, Allah rızası için hatırla, diye dedeme yalvarıyordu, çünkü Polonya ayaklanacak, artık kölelik bitecek, topraklar da kapanın elinde kalacak diye söylentiler yayılmaya başlamıştı. Birlikte hatırlamaya çalışıyorlardı. Sabah şafakta kalkıyorlardı, dua ettikten sonra babam dedemi yollara döküyordu. Adım adım yürüyorlar, yere bakarak yavaş yavaş ilerliyorlardı, her adımda babam, "Burası mı yoksa?" diye soruyordu. Dedemse duraklıyor, düşünüyor, düşünüyordu, bu sırada babamın gözleri heyecandan parlıyordu, ama dedem, "Yok, değil" diyordu. Gerçi bazen "Aha burayı kaz!" dediği de oluyordu. Babam kazıyordu. Sonra da kazdığı gibi örtüyordu toprağı. Başlıyordu dedeme kızmaya, "Aklını şeytan almış" diye söyleniyordu, dedeme, "Bedavacı" diyordu, "yemeyi unutmazsın." Ama dedem içmediyse, gerekli gereksiz her şeyi hatırlardı. Dedemin belleği için Kıyamet Günü yaklaşıyordu. Anam, bu zamana dek toprağımız yoktu, bundan sonra olmasa da olur, sağlık olsun diyerek babama karşı sık sık dedemi savunurdu. Belki de Tanrı, dedemin hatırlamasını istemiyordu, Tanrı'ya kızmak olmazdı, Tanrı ne yapacağını bilirdi. Dedemse sanki hatırlamaması büyük bir suçmuş gibi çekinik durur, babama bakmaya korkardı. Ancak babam tütün tabakasına uzanınca ki bu sinirinin geçmesi anlamına geliyordu, o zaman dedem de konuşmaya cesaret ederdi:

"Lanet olsun, her şeyi hatırlıyorum da, bir bunu hatırlamıyorum. Burada salgın olduğunda kimin öldüğünü bile söyleyebilirim. Hadi sor. Güya salgını, Górki'ye, Bolek Koseł getirmiş, öyle diyorlardı. Askerden döner dönmez, Górki'de insanlar hastalanmaya başlamışlardı, kısa süre sonra da tüm köy öldü. Górki'den başka köylere de yayıldı hastalık; gerçi köyden köye geçiş yasaktı, her yeri kireçlemişlerdi, evleri, çitleri, ağaçları, aziz figürlerini. Ya, kaç haç dikmişlerdi görseniz. Şimdiki gibi dört tane değil. Gözünü nereye çevirsen haç görürdün. Hepsinin üstünde de "Efendimiz merhamet et", "Efendimiz merhamet et", "Efendimiz, merhamet et" yazardı. Neyse ki bizim köyün ancak kıyısına bulaşmıştı. Powiślaklar ve değirmenci Kasperski öldü. Powiślaklar hayduttu zaten, hak ettiklerini buldular. Kasperski'yse, iyi unla kötü unu karıştırır, asla gerektiği kadar kepek vermezdi. Üçkâğıtçının önde gideniydi. Şimdiki gibi çok değirmenci de yoktu yani. Bir bizde vardı, bir de ta Zawodzie'de. Üç günü heba etmen gerekirdi. Ancak Zawodzie'ye de giderlerdi, hoş orada da adamı kandırırlardı, ama daha az. Üçkâğıtçısız dünya olmaz, olmayacak da. Bir keresinde pazardan bir pabuç almıştım. Güya deriydi. Tabanına tükürsen su geçirmez. Suya da gelir, kuruya da, ister kiliseye giy, ister tarlaya, ama baharı zor çıkardı pabuçlar. Lanet herifler paramı geri versinler diye gittim, ama ara ki bulasın herifleri. Başkaları vardı onların yerinde, onlar da mallarını sahte değil diye övdüler. Kaç paraydı bu pabuçlar biliyor musun? Hadi sor. Pabuçları sor. Neden sormuyorsun? Üç rubleydi. Hatırlıyorum. Tüm atlarımızın isimlerini de sayabilirim sırasıyla. Sor hadi. Bir demirkırı atımız vardı. Adı da Külhan. Niye mi, ısırır it, adamı tekmeler de ondan. İşe güce yaramıyordu, babam sattı onu. Ama tüccarlara adının Külhan olduğunu söylemedi, adı Kuba, dedi, bizim soyadımız da Kapusta, dedi Pietruszka değil, köyümüzün adıysa Oleśnica. Oleśnica bizim köyden üç mil ötedeydi, tam ters tarafta. Hani böylece kimse çı-

kıp gelmedi. Görüyor musun hatırlıyorum işte. Tapuları da hatırlayacağım. Hatırlamadan ölmem. Bir sigara versene."

Babam, hâlâ kızgın gibi görünse de dedeme bir sigara verirdi. Ertesi gün yine yollara dökülürlerdi. Adım adım, her adımda: "Yoksa burada mı?" Eğer bu adımları saysaydık, dünyanın çevresinin yarısını dönmüş kadar olurlardı, gerçi bizim bahçe fazla büyük değildir. Sonra ahırın ardına, bostanın oraya, sundurmalara, ahıra da gidiyorlardı, hatta bodruma iniyorlardı; babam, dedemi kucağında taşıyordu, çünkü bodrumumuz derindi, yirmi basamak merdiven vardı, dedem tek başına inemezdi. Ama hep: "Yok burası değil." Bazen de: "Aha burayı kaz." Babam kazardı. Kazar, sonra örterdi toprağı. Ve dedeme yeniden kızardı.

Babam, dedeme hatırlatmak için her yolu denerdi. Sabahları gördüğü rüyaları anlatmasını buyururdu. Ama yaşlılar genelde rüya görmezler, dedem rüya görse de çok az görürdü zaten. Babam, yine öfkelenirdi. Rüya görmemek olur mu? Şey, bazen dedem rüya görürdü de babamın istediği rüyaları değil. Çünkü bazen nehirde bata çıka yürüdüğünü, kıyıya atılmış kovalardan nane topladığını, suyun da bulanık olduğunu görürdü. Ya da Karolka'nın düğününde Karolka Bugaówna ile dans ettiğini görürdü; Karolka dedemin yanağını okşar, kulağına fısıldardı: "Ah seni Kacper, Kacper. Neden bu kadar yaşlısın? Sonra yine yollara çıkarlardı, babam, dedeme sorardı: "Yoksa burada mı?" Dedemse, "Bak, solucan çıkıyor topraktan. Hasta bu toprak, hasta, hiçbir şey bitmez burada," derdi.

Babam, dedemin döşeğini saman yerine sapla doldurdu, çünkü rüya görmüyorsa, o kadar derin uyumasına gerek yoktu. Daha çok sağa sola dönecek, daha çok uyanacaktı, daha çok düşünecek, böylece belki de hatırlayacaktı. Dedeme de çok fazla pire olduğu için döşeği boşalttığını, samanları da yem yaptığını söyledi. Başlangıçta, tahta gibi sert diye yakınıyordu dedem. Ama sonra alıştı, saplar da saman gibi gelmeye başladı ona.

Babam bir yerlerden pelinotunun belleğe iyi geldiğini duymuştu. Tüm yaz boyunca, tarlanın kenarlarından pelinotu toplayıp kuruttu; insanlar midesinden zoru olduğunu düşündüler, çünkü pelinotu mideye de iyi gelir. Dedem içmek istemiyordu, tadı acıydı. Babam, anamdan gizli şeker alıp pelinotlu çayı tatlandırdı. Ama dedemin hafızası yerine gelmedi.

Yine bir gün babam, dedemi meyhaneye götürdü. Planına göre, dedem sarhoş olacaktı, böylece ruhu açılacak, tapuları nereye gömdüğünü rahatça ortaya dökecekti. Ama dedem, sanki elli yaş gençmiş gibi bir eğlendi, bir eğlendi, şarkı söyledi, tepindi, hatta kavgaya kalkıştı. Meyhanedeki herkese babamın kesesinden içki ısmarladı. Babam kaş göz yapıp, "Yeter baba, donsuz kalacağız," deyince de, "Salak oğlan, senin gibi evlat olmaz olsun! Olmaz olsun! "diye bağırdı.

Babam, meyhanecinin borcunu ödemek için danayı satmak zorunda kaldı. Ertesi gün dedem ayıldığında, başı korkunç ağrıyordu. Babama, Polonya bağımsızlığını kazandığında, her şeyi kesin olarak hatırlayacağına dair söz verdi. Ama daha vakit vardı. Daha savaş bitmemişti. Polonya olmadan o kâğıtların bir değeri yoktu, belki de ondan nereye gömdüğünü hatırlamıyordu. Polonya bağımsızlığını kazandı, ama o yine hatırlamadı.

O zaman, öleceği zaman hatırlayacağına dair söz verdi, çünkü son saati geldiğinde insan tüm yaşamını hatırlarmış. Ölüm, kocaman bir kitapla başında durup, "İşte Kacper Pietruszka," dermiş, "unuttuğun her şey, işlediğin her günah burada kayıtlı. Bir zamanlar seni tohum yüklü bir araba ezmişti, unuttun, işte burada. Komşun Deren'den aldığın yulafı hiç geri vermedin, işte burada. Paskalyadan önceki pazar günü, kiliseye, Tanrın için bağış yapmaya acıdın, işte burada. Gömdüğün tapular, işte ilk sayfada. En büyük harflerle yazılı. Ama bu kitap açılmadıkça, hatırlamaya çabalaman boşuna. Okuyayım mı?"

Dedem ölürken, bazı nedenlerden can çekişmesi uzun sürmüştü, babam da üç gün, üç gece, gözlerini kırpmadan, onun karşısında köpek gibi oturdu. Bu daha önce de olmuştu, hatta bir keresinde son duası okunduğunda kalkmıştı. Lanet olsun demişti, öldüm sandım. Ama rüya görmüşüm. Gel gelelim üçüncü gün babam bir anlığına uyukladı ve o zaman dedem öldü. Sessizce, sanki bir sinek havalanmıştı kulübemizden. Babam hemen uyanıp dedeme bir kez daha sordu:

"E, ne yazıyormuş kitapta, nereye gömmüşsün?"

Tabii ölüye öfkelenmek uygun düşmezdi; lakin dedemi, bir babaya layık törenle gömmedi babam. Tabut çam ağacındandı, boyasızdı, sadece üstünde cila vardı. Rahip, cenazeyi evden değil de kiliseden almıştı. Mezarlıkta da yalnızca tabuta ve aileye okunmuş su atmış ve oradan ayrılmıştı, babam rahibin dedemin başında birkaç söz söylemesini istememişti çünkü. Sonra, dedemle nenem, aynı mezarlıkta birbirlerine çok yakın yattıkları halde, anasını hep ziyaret etti de, yıllarca dedemin mezarına gitmedi, anam ve biz torunları gittik dedeme. Asla dedemin ruhuna dua okutmadı, anam gizli gizli okuttu. Bir kez bile dedemin adını anmadı. Yalnızca zaman zaman derin bir iç çeker, aslında daha çok toprağımız olması gerektiğini söylerdi, şimdi dört oğlana bölüştürecek ne kaldı ki, diye hayıflanırdı.

Kazmaya devam etti. Aklına gelen yeri kazıyordu, çünkü artık "Yok, burası değil," diyen kalmamıştı. Ahırın altını, tohum bölmelerini, yemliğin altındaki sundurmaları, arabanın altını, evin eşiğini ha bire kazıyordu; hatta evin içini de kazmak istiyordu da, anam izin vermiyordu. Bir keresinde rüyasında, kâğıtların köpeğin kulübesinin altında gömülü olduğunu görmüştü. Kulübeyi bahçenin öteki yanına çekmiş ve altını kazmıştı, sonra başka tarafa, sonra yine başka yere taşımıştı. Sanırım on kez kulübenin bulunduğu yerleri kazmıştı, sanki on kulübe, on köpek varmış gibi, oysa sadece bir tane köpek vardı. Köpek de

kulübesinin yerini şaşırdığından kime havlayacağını karıştırmıştı. Artık herkese, her şeye havlıyordu, insanlara, atlara, ineklere, tavuklara, kazlara, ördeklere. Hatta babama bile havlıyordu. Sonunda bir gece zincirinden kurtuldu ve kaçtı. Söylenene göre, onu tarlalarda deli gibi koşarken görmüşler.

Babamsa kazmaya devam ediyordu. Aklına geldi mi, tarlaya falan gitmiyor, kazıyordu da kazıyordu. Savaş patlamıştı, uçaklar çatıların üzerinden uçuyordu, insanlar hayvanları ve döşekleriyle tarlalara kaçmışlardı, ama o, bu kazma işlemine takmış biçimde gittikçe daha derin çukurlar açmaya başlamıştı.

Savaştan sonra da kazdı, gerçi artık inancını yitirmişti, bahçenin çevresinde nerden başlayacağını bilmeden dolaşır, sonra aniden küreğini bir kenara atar, ya harmana, ya ot biçmeye giderdi. Yaşlanmaya ve gücü azalmaya başladığında, yine arada bir kazdı. Bazen, bahçenin ortasında yarım insan boyunda bir çukur açardı, bunun hemen doldurulması gerekirdi, çünkü araba içeri giremezdi.

Bahçeyi kazması için ona izin vermediğimde, meyve bahçesini kazıyordu. Bu kazıların sonucunda, elma ağacımı ve erik ağacımı kuruttu. Ağacın öyle bir erikleri vardı ki, her biri dana gözü gibiydi. Bir keresinde coştuydu da, dalları yerlere kadar düştüydü. Çocuklar yapraklarıyla koparmasınlar diye hep göz kulak olmam gerekirdi. Öyle bir hoşafı olurdu ki, içmeye doyamazdın.

Ölürken yanına gelmem için bana işaret etti, sanki öbür dünyadan gelen boğuk bir sesle, kazmaya devam etmemi söyledi, gerçi o başaramamıştı, ama ben kesin başaracaktım. Şimdi nereyi kazacağını biliyordu, lakin vakit geçmişti artık.

Anamla babamı toprağa gömdüm, şimdi kabri bitirmemi bekleyerek yatar durular yerlerinde. Onlardan geriye pek bir şey kalmamıştır kesin, toprağa karışmak için uzun zaman gerekmez değil mi? Belki babam duruyordur,

çünkü anamdan daha sonra gömüldü. Anam, Michał'ı getirdiklerinden altı ay sonra ölmüştü, bu yıllar önceydi, aslında savaştan hemen sonra hastalanmıştı; belki de kendilerini unuttuğumu düşünüyorlardır. Öyle ya yatıp durular, toprak da onları içine almıştır, içmeye başladığımı düşünüyorlardı. "Ey Szymek, Szymek, Allah'tan kork!" Yakında kemikleri kalmayacak. Ama kendime söz verdim, şu kabri bitirince, onlara yeni tabutlar yaptıracağım, artık onlardan geriye ne kaldıysa bu tabutlara koyacağım. Yan yana yatacaklar, aşağıda sol tarafta, ben ve Michał da sağda, öyle düşündüm; yukarıda Stasiek ve Antek karılarıyla birlikte yatarlar. Böylece hepimiz birlikte oluruz, hiçbiri de çiftliğin bana kaldığı konusunda laf söylemeye kalkmazlar. Zaten öyle olmasaydı, mezar yaptıracağım diye bunca masrafa girmez, yırtınmazdım. Sanki duvarlar içinde yatmak toprakta yatmaktan daha mı iyi? Ben tek başıma olsam, toprağı yeğlerdim. Kürekle dövülmüş toprak yığını, toprağa sıkıştırılmış küçük haç, orada adam başına resmi olarak 30 yıl boyunca yatmak düşüyor, bir şekilde dayanılır herhalde. Sonra isteyeni üstüme gömsünler. Daha sonra da başkalarını gömsünler, ta sonuna dek, dünyada insanlar olduğu müddetçe bu sürüp gitsin. Çünkü öldükten sonra, kendini taş bir duvarla ayırmanın ne anlamı var ki? İnsan topraktan gelir, toprağa dönmelidir. Toprak da insandan bunu bekler.

Direniş zamanında, böyle bir mezarda üç gün yaşamıştım, çok da rahat olduğunu söyleyemem. Kendimi mevta olarak düşünsem bile rahat etmezdim. Herhalde insanları uzak tutmak için girişi dar yapmışlardı, ne ayakta durmak ne de dönmek mümkündü. İki kişiydik, ben ve kod adı "Balarısı" olan arkadaş; yüz yüze çömelmek zorundaydık. Bacaklarımız birbirine karışırdı, onunki benim üstümde, benimki onun üstünde, çünkü ayrı ayrı duracak yer yoktu. "Senin ayağın mı, benim ayağım mı?" diye sürekli birbirimize sorardık. "Lanet olsun, ayağım karıncalandı." "Ben

senin ayağın sandım." Birisi gerinmek istediğinde, mevta için hazırlanmış boş bir kata uzanırdı. Üç kat hâlâ boştu, diğer üçündeyse tabutlar vardı, duvar bile yoktu yanlarında, yalnızca raflara sürülmüşlerdi. Bu katlarda uzun süre yatmak olanaksızdı, ya darlıktan ya da betonun soğukluğundan insan tutuluyordu.

Ön araştırma için köyün birine gitmiştik, insan avının içine düştük. Ortalık karınca gibi Alman kaynıyordu. Ne orman ne nehir vardı burada, dümdüz bir köydü. Üstelik sonbahar olduğu için ürün toplanmıştı, tarlalar çıplaktı. Yalnızca ahırların arkasındaki bostanlar vardı o kadar. Neyse ki bir dede, evinin önünde oturuyordu da kaçtığımızı görünce bağırmaya başladı:

"Mezarlığa! Mezarlığa! Oraya!" Sopasıyla, sanki düzlükte bize bir sığınak oluşturmak için büyümüş ağaçlıkları gösterdi.

O tarafa doğru atladık ve karşımıza ilk çıkan mezara daldık; kapağı da üzerimize kapadık. Kısa bir süre önce buraya birini gömmüş olmalıydılar, çünkü kapakta hâlâ köknar yapraklarıyla çiçeklerden oluşmuş bir çelenk vardı, hepsi kurumuştu. Bunların üstünde de, sanırım bu zaman dek gördüğüm en güzel İsa heykeli duruyordu, tek eli kalbinin üstünde, diğerini de sanki dünyaya yağmur yağıyormuş mu diye bakmak için öne uzatmış. İçerisi karanlıktı ve leş gibi kokuyordu, ama neyse dedik. Gerçi bir şey demeye de hal yoktu ya, sözler insanın ağzında acı bir tat bırakıyordu. Zaten mezarın içinde ne konuşulur. İnsan ancak küfreder, ne diyecek. Hani zaman öldürmek için konuşmayı denedikse de, sanki düzgün bir söz hatırlamazmışız gibi dudaklarımızdan bela ve küfür çıkıyordu. Ama öyle zamanlar vardır ki, bir orospu çocuğu lafının yerini hiçbir şey tutamaz, çünkü sözcükler boştur, kördür, topaldır sanki. Doğru düzgün tüm sözcükler, aptalca gelir insana. Doğru düzgün sözcükler, doğru düzgün bir yaşama yakışır. Burada bitler bizi öyle kudurmuş gibi ısırıyorlardı ki

dayanmak çok zordu. Isırmayı bıraktıklarında, bedeninde kaşınmayan yerin kalmıyordu. Bu mezarda, bizim sayemizde cennete düşmüş gibiydiler. Zaten tek bir beden gibiydik. Onun bir yeri kaşındığında benim de hemen kaşınmaya başlıyordu. Göbeğimi veya ensemi kaşıdığımda, o da aynı yerleri kaşıyordu. Ama bunda şaşacak ne var ki. İki büklüm olmuştuk, doyasıya ısırıyorlardı bizi. Zaten bit olmasaydı da kesin kaşınırdık. İnsan konuşmadı mı, düşünmedi mi, hareket etmedi mi, en azından kaşınır, değil mi ya?

Yine ben daha dayanıklıydım, biraz kaşınıyordum, geçiyordu. Ama o şehir çocuğuydu, daha önce bitle, pireyle karşılaşmamıştı anlaşılan. Öyle bir kaşınıyordu ki, kırt, kırt, kırt diye duyuluyordu, sanki tabutta birisi rende yapıyordu.

"Dursana," diyordum, sanki benim derim acıyordu onun yerine. Ama nerede! Devam ediyordu. Kırt, kırt, kırt.

"Dursana, Tanrı aşkına!"

O hâlâ kırt, kırt, kırt. Ya kaşıya kaşıya kendini öldürecekti ya da bu ses yüzünden bizi ele verecekti. Öfkeden tabancamı çektim.

"Dur, yoksa vururum!"

"Vur. Ha bit öldürmüş ha kurşun."

Aynı gün, akşama doğru, bize mezarlığa kaçmamızı söyleyen dede geldi. Hangi mezarın içinde olduğumuzu nasıl bildi, anlamak güç. Önce kapakta hafif bir tıkırtı duyduk; kalbimiz duracaktı, bizimkinin elini kaşınmasın diye tuttum. Birisi tak tak diye vuruyordu, sanki mezarın içinde davul çalınıyordu

"Hey ses verin, oradasınız biliyorum! Ben geldim."

Kapağı biraz araladım, baktım, kulübenin önünde oturan dede gelmiş. İki dizi üzerine çökmüş, ellerini dua eder gibi birleştirmişti.

"Sizin yüzünüzden bu haydut Siewireskiler'in kabri önünde eğilmek zorunda kaldım, alçak herifler. Sizinle ya-

tan it oğlu itlerden birisi bir zamanlar danamı almıştı elimden Size içki, ekmek ve peynir getirdim. Alın, yiyin.

"Sağ olasın!" dedim, "köyün durumu nasıl?"

"Felaket. İdamlar başladı. Bütün köylüyü itfaiyenin önünde topladılar ve vergi vermediler diye on kişiyi seçtiler. Marangozlar darağaçlarını kuruyorlar. Gittiklerinde size haber vereceğim."

İçki sertti, su katılmamıştı. Önce bir yudum denedik. Arkadaş içmek istemedi, ben zorladım. Sonra bir yudum daha. İnsanı ısıtıyordu ve bite karşı da iyi geliyordu. Bedeninde votka olunca bit ısırmaz. Ama iki yudumdan ne olacak? Kanın içkiyle dolu olmalı, tek bir damla kan bile ayık olmamalı. İki yudum içkiyle olsa olsa parmağın sarhoş olur. Bir yudum daha. Yiyeceği ziyan etmek istemiyorduk, dedenin bir daha gelip gelmeyeceği belli değildi. Ziftlenmeden, mevtaların şerefine, boş mideye içtik. Arkadaş, pancar koktuğunu, artık içmeyeceğini söyleyip itiraz ediyordu.

"İç," dedim. "Bitler ısırmaz o zaman. Ayık olunca kaşınırsın yine."

İçtik. O bir yudum, ben bir yudum, ağızdan ağıza, şişeyi bitirene kadar. Hiçbir şey ısırmıyordu, kaşıntı yoktu, sanki mezar daha bir rahatlamıştı. İnsana sanki ayağa kalkıp da gerinebilirmiş gibi geliyordu. En sonunda uyumuşuz.

Ama uyandığımızda, bitler yine hücuma geçtiler. Eğer bir daha kaşınmaya başlarsa dayanamam diye düşündüm. Ona bir parça peynir-ekmek verdim, bir eliyle yiyor, diğeriyle kaşınıyordu. Bir damla bile içki bırakmadığımız için de küfrü basıyordu. Evet, içki kalmamıştı. Ben de susamıştım. Ben de korkunç kaşındığım halde, ona acıyordum, görünüşe göre benim durumum onun kadar vahim değildi. En sonunda kemerimi belimden çıkardım.

"Ver ellerini, bağlayacağım."

Ellerini bağlamamamı, çünkü o zaman daha çok kaşınacağını söyleyerek yalvarmaya başladı. Doğru, diye düşündüm.

"O zaman dayan lanet olasıca!"

"Ne yapayım, korkunç kaşınıyorum."

"Ay çekirdeği ayıkla."

"Ay çekirdeği mi? Nerden bulacağım ki?"

"Sorma, ayıklamaya bak."

"Ayıklamaya ayıklarım da, ayçiçeği yok ki."

"Yahu ayıkla sen. Burası karanlık görülmüyor. Düşün ki, dizlerinde ayçiçeği var, ayıkla işte. Çekirdekleri al, çitle. Hatırlasana, köyün dışındaki kulübenin önünden toplamıştın. Hani mavi ev, çitlerinde kovalar asılıydı, duvarın dibinde kedi güneşleniyor, tavuklar çöpleniyorlardı. Bahçeye atladın, hani ayçiçeğini koparmaya giriştin, kopmadı. O zaman kulübeden bir kız çıktı, sana bıçak getireceğini söyledi. Getirdi de. "En büyüğünü kes," dedi. "Hatta istersen hepsini kes." Kocaman gülümsedi sana. "Ya da şunu, iri çekirdekli olanı kes," dedi. Bak aldın işte değil mi? Kabukları bana tükürme ama."

"Bak ne kadar olgun, denesene."

"Niye olgun olmasın? Sonbaharda her şey olgunlaşır."

"Sen de ayıklasana."

"Beni bitler o kadar kaşındırmıyor."

İşte böylece ayıklamaya başladı. Arada bir kaşınıyordu, ama yine ayıklamaya devam ediyordu. Çekirdekleri nasıl çıkardığı, nasıl dişlerinin arasında ezdiği ve kabuklarını nasıl tükürdüğü duyuluyordu. Artık bitleri unuttuğunu düşünmüştüm. Hiçbir şey ayıklamasam da, ben de daha az kaşınıyordum. Birden durdu ve sordu:

"Köyün dışındaki o mavi evdeydi bu ayçiçeği değil mi?"

"Ayıkla," dedim, "niye durdun?"

"Gidip bir bakayım, belki başkası da vardır." Çıkışa doğru hamle yaptı.

"Nereye gidiyorsun? Otur kıçının üstüne."

"Dur getireyim de, sen de ayıkla."

"Saçmalama, delirdin mi? Almanlar var dışarıda."

"Olsun, ne olacak? Dede, asacakları adamları seçtiklerini söyledi ya. Asmışlardır belki."

"Öldürürler seni," diye tutmaya çalıştım onu, "ayçiçeği falan yok. Kandırdım seni. Başka bir köydeydi o."

"Yok, kandırmadın. Hatırlıyorum. Kızı da hatırlıyorum. Bana bıçak getirmişti, en dolgun çekirdekli olanı kesmemi istemişti. Kestim de. Ama bitti."

Onu da aynı mezarlığa gömdüm, çıplak toprağa, törensiz, tabutsuz. Toprağı kabarttım, bir haç diktim. Mesken tuttuğumuz Siewierskiler'in mezarındaki çelengi de koydum, alçak olduklarına göre, çelenkleri olmasa da olurdu; ona mızıkamla bir de şarkı çaldım, çünkü yanımda hep mızıkam olurdu. Oy aptal 'Balarısı. Ayıklayacaktın, ayıklamak gerekiyordu.

Direniş sırasında, insanı öldüğü yerde gömerdik. Tabutsuz, çıplak toprağa. Haç olarak da bir parça huş ağacı kesilir, kabuğu bile soyulmadan sadece iki dal parçası alınır, bir telle veya kayışla birbirine bağlanırdı, işte sana haç. Hiçbir iz kalmazdı merhumdan geriye, ne bir isim ne soyadı. Kimse bilmezdi kimdi orada yatan. Yanından gelip geçenler bilmez. Belki Tanrı'nın kendisi bile bilmez. Ama hepsinin bir ismi vardır mutlaka: Grzęda, Sowa, Smardz, Krakowiak, Malinowski, Buda, Gruszka, Mikus, Niecałek, Barcik, Tamtyrynda, Wrzosek, Maj, Szumigaj, Jamroz, Kudła, Wróbel, Karpiel, Guz, Mucha, Warzocha, Czerwonka, Bąk, Zyga, Kozieja, Donda, Zając, Lis, Gałęza, Kołodziej, Jan, Józef, Jędrzej, Jakub, Mikołaj, Marcin, Mateusz. Aziz takviminde yeteri kadar yer yoktu. Hepsi isimlerini reddetmek ve leş gibi çürümek zorundaydılar.

Bazen, eğer ölenin asker şapkası varsa, haça o takılırdı. "Rahat uyu arkadaş, düşünde Polonya'yı gör." Ama asker şapkasına sahip olan azdı. Daha çok, kasket, bere, kayak

şapkası, birkaç subay şapkası, koyun derisi şapka veya kalpak da olurdu, ya da bir ad veremeyeceğiniz çeşitli şapkalar, evde ne bulurlarsa o. Mikus ve Łukasik, hani anaların bebeleri için ördüğü çene altından düğümlenen yün pilot şapkası takarlardı. Onları ormanda, ağaçların arasında uyurlarken bulduğumuzda, ancak on altı yaşındaydılar. Almanlar köylerini yakmışlar, analarını, babalarını öldürmüşlerdi, tüm köyde kurtulan yalnızca ikisi kalmıştı. Bir şey bulamayan, pis bir şapka takardı işte. Bu şapkayı takmadan önce, kirli olduğundan değil, barındırdığı şeytani düşünceler kendisine kök salmadan iyice yıkamak gerekirdi Bir de kenarına bir kartal iliştirmek, kartalın altına da bir şerit, kırmızı, beyaz bayrak koymak lazımdı.

Bu şapkaları gören bizi asker olarak değil de, toplama, beceriksizler olarak düşünebilirdi. Görünürde, çukur kazan, siper yapan, beylere av sırasında yardım eden tipler gibiydik, asker gibi değil. Ama herkesin içinde bir şeytan yatardı, kalpler taş gibiydi. Tanrı'yı unutmuşlardı, ağlamayı unutmuşlardı. İçimizden birini gömecek olsak bile, kimseden bir damla gözyaşı düşmezdi. Yalnızca hazır ol durumu vardı, o kadar! Çünkü gözyaşı, kurşundan daha derin bir delik açıyordu. Ağzına üç gün bir şey koymamış ve Büyük Perhiz[2] zamanında oruç tutuyormuşçasına aç olsa da, kimse midesindeki guruldamaya bile izin vermezdi. Ya da hızlıca yutkunmaya. Veya burnunu çekmeye. Kimsenin dudakları âmin diye sessizce kıpırdamazdı bile. Ben, yalnızca, gözlerde nem olmasın diye hepsinin gözlerinin içine bakardım. Çünkü benim için hazır ol, yalnızca ayakları birbirine çakıp kolları iki yana yapıştırmak değildi. İnsan düşüncelerinde de hazır ol vaziyette olmalıydı, ruhu dimdik durmalıydı, her şeyiyle hazır ol durumunda kalmalıydı! Zil gibi bir sesim vardı, kilise korosunda bas söylerdim;

[2] Büyük Perhiz veya Lent, Hıristiyanlıkta Paskalya döneminde, 40 gün boyunca hayvansal gıdaları yememek kaydı ile tutulan oruçtur. (ç.n.)

bazen öyle çıkardı ki sesim, rahip efendi çoğu zaman, "Yavaş ol oğlum, kilisemiz büyük değil, Yüce Tanrı'yı sağır mı etmek istiyorsun? Unutma onun kulağına söylüyorsun. O, bu kadar yüksek sesi sevmez, birisinin böyle bağırmasındansa, hissetmesini daha çok yeğler, hani küçük insanları büyüklerine yeğlediği gibi," derdi. Ben hazır ol diye bağırdım mı, kambur bile dikilirdi. O zamanlar bana "Kartal" derlerdi. Yaşam ve ölüm arasındaki fark neyse, benim için hazır ol ile rahat arasındaki fark da oydu. Belki insanlara bir sözcüğün bu kadar güçlü olabileceğine inanmak güç gelebilir. Ama ben inandım. Kaderin gücü gibi. Cennet ve cehennemin gücü gibi. Hazır ol durumundaki insan, her şeyi yapmaya muktedirdir, istemese bile, gücünün ötesinde olsa bile. Hani ne derler, dağları devirir, nehirleri döndürür. Hazır ol durumundayken kalpler daha yavaş atar, insan daha doğru düşünür. Kim bilir, belki hazır ol durumunda, pişman olmadan ölünmez. Çoğu kez, bir tek sözcüğe bu kadar güç nasıl sığar diye düşünmüşümdür. Bu sözcüğü uyduran, yaşamı havada kapmış anlaşılan. Çünkü öyle anlar vardır ki insan hazır ol durumundan başka bir şey yapamaz!

Eğer ben de ölseydim, aynı şey olurdu, tek damla gözyaşı akmazdı, yalnızca "hazır ol"! En fazla, mızıkayla bir şarkı çalarlardı: "Taş taş üstünde/ Taşın üstünde taş." Bu dünyadan göçerken, tüm şarkılar içinde bir tek bunu seçerdim. Yaşamımda duyduğum tüm parçalar içinde bir tek bunu.

Bazen ölmedim diye yanıyorum. İnsan çoktan unutur giderdi, bunca şeyle de uğraşmak zorunda kalmazdı. En azından bu mezarla. Bir de köy kurumundan gelip şu kadar patates, şu kadar tahıl, şu kadar pancar satmalısın diyorlar, her sene arttıkça artıyor. Ne kadar yetişirse o kadar satarım. Bir kancık senede on kere doğurmaz ya, en fazla iki kere doğurur. Bizden de alacağınız bok aynı. Zaten ölünce, tarlayı elimden alacaksınız, bırakacak kimsem yok ya. O zaman on kat fazlasına alın, satın. Yaşadığım sürece,

bu benim toprağımdır, yat kalk dua et ki bunla uğraşma isteğim var, olmasaydı ekilmemiş toprak olarak kalırdı. Ama bunu kime anlatacaksın? Hayatlarında toprağa bile dokunmamışlar, okulda ne öğrendilerse o. Toprak kitaptan öğrenilmez, işin kendi öğretir her şeyi sana.

Saz damını yık, ya zifttен ya kiremitten dam yap diye yıllarca gelip gittiler; saz dam yasakmış. Ee, akmıyor, kokmuyor, niye yasak? Kötü görünüyormuş. Bana göre benim saz damım, zift kaplı damdan da, kiremit damlardan da, hatta teneke damlardan da daha güzel. Ayrıca tavan arası da var. Ha bir gelin bakın lanet herifler, bakın da görün, tavan arası neye benzermiş. Böyle bir tavan arasını, zift, kiremit veya teneke damda bulabilir misiniz acaba? Tavan arası değil, kutu onlar; tavan arası değil, sandık. Sıcak oldu mu, cehennem gibi sıcak olur, soğuk oldu mu, dışarıdan daha soğuk. Benim tavan arası, yazın soğuk, kışın ılık. Tohumun, soğanın, sarımsağın, her şeyini koy, ne küflenir ne donar. Peynir bile kurutulur, istersen giysilerini as. Ya da öküz gibi çalışıp yorulduğunda çık uzan veya evde her şey üstüne geldiğinde, aşağıdaki izbeden daha sıcaktır burası, daha bir sarar insanı, sinekler ısırmaz, dünyadan öte bir yer yani. Ne isterler bu damdan, bilmem. Bununla uğraşacağınıza değirmene yol yapın, bahar geldi mi arabayı çamurdan iki at bile çıkaramıyor. Köye bir demirci verin, insanlar atları nallatmak için ta Boleszyce'ye gitmek zorunda kalmasınlar. Atlar için de yasa çıkmasını uzun süre beklemek gerekecek. Yahu siz hiç, saz damdan yağmurun sesini duydunuz mu? Ne zift kaplı damda ne kiremitten ne de tenekeden yapılmış damda böyle duyulur yağmur; yağmur yağdı mı sanırsın bu damlara çakıl taşı düşüyor gökten. Saz dam öyle mi ya, sanki tependen beyaz irmik serpiyorlarmış gibi gelir insana. Yatarsın, yatarsın da bu sesi dinlersin. Ne tarlada ne bahçede ne nehirde ne ırmakta düşüncelerine bunca yoğunlaşabilirsin.

Ha, bir de kırlangıç yuvaları var çatımın altında. Yavruları, sabah oldu mu açlıktan cıvıldamaya başlar, ben de onlarla uyanırım. İnsanlar bu saz çatıları attıklarından beri, köyde kırlangıç gittikçe azaldı. Damını değiştirdin mi, kırlangıç kolay kolay aynı yere yuvalamaz. Teneke damda, sıcakta yuvaları eriyor, zift dam kokuyor. Leylekler için bir tekerlek veya birbirine çakılmış sopalar koyarsan her dama yuva yaparlar. Güvercinleri de alıştırmak kolay, azıcık tohum atmak yeter. Serçelerden hiç söz etmiyorum, onlar için yemek olsun da, o dammış bu dammış fark etmez. Kırlangıçlar, yıllarca insanlarla aynı çatı altında yaşasalar bile, hep korkaktırlar. Tanrı korkusu, insan korkusu, kavak yaprakları gibi titrektirler. Sürekli uçarlar, hep kanat üstündedirler. Bir bakarsın orada, bir bakarsın burada. Bir yukarıda bir aşağıda. Sanki sürekli bir şeyden kaçar gibi. İyi de neden? Gökyüzünde havalanan kırlangıca bakmak gözlerimi yaşartır zaman zaman. Bazen dünya kırlangıca dar geliyormuş gibi gelir insana, sanki yerle gök arasında bir kafese tıkılmış gibi çırpınır. Bu uçuştan aptallaşmış haldedir. Sürekli kovalar da kovalar. İyi de neyi? Bazen hani sanki tüm izlerini silmek istercesine, onu hiç hatırlamayasın diye evin önünde öyle alçaktan geçer, öyle keskin bir dönüş yapar ki sanırsın gözünü delecek. Eğer yarısı siyah olmasa, güneş ışığı diye düşünmek işten değil. Yalnızca çok yükseklerde sakinleşir. Tabii, güvercinin veya leyleğin sakinliği yanında buna sakinlik denirse. Öyle günler olur ki dünya yanar tutuşur, köpekler bile havlamaz, kulübelerinde yatar kalırlar. Tavuklar gölgeye sığınır, kafalarını kanatlarına gömerler. Yaprak kımıldamaz ağaçlarda. Sinekler kimseyi sokmak istemez. Yalnızca kırlangıcın bir kanadı gökte, diğeri yerdedir. Nereden bulur bunca enerjiyi diye şaşırırsın. Ertesi gün fırtına çıkar ya da çıkmaz. Ama kırlangıçlar huzur nedir bilmezler.

Genelde, bir çatı altında en fazla iki kırlangıç yuvası olur, bende galiba on tane var. Onlarla yaşamaya alıştım;

hastanedeyken bile benimle uyanıyorlardı. Sanki yumuşak bir çiğ tanesi düşermiş gibi başlıyordu. Önce aç yavrular cıvıldıyordu. Gözümü açıp pencereden bakıyordum. Şafak, pencereden boş bir teneke kova gibi görünürdü. O damladan sonra, sanki kovaya vuruyor gibi ikinci damla, ama daha aç. Onun ardından üçüncü, dördüncü, onuncu, hepsi bir öncekinden daha aç. Öyle ki artık şafak aydınlanmaya başlardı. Sanki birisi bu kovadaki maviliği çalkalar gibi olurdu önce. Bir süre sonra, kovaya süt dökülmüş de koğuşun ortasına konmuş gibi gelirdi. Hemen yataklar gıcırdardı sonra. Biri bir şey der, diğeri "İsa," diye iç çekerdi. Bir bacağını ya da omzunu kaybetmiş biri öyle bir yana dönerdi ki, onunla birlikte tüm koğuş dönerdi. Artık uyu uyuyabilirsen.

Belki de hep birlikte yatacağımız bu kabri yapmayı, hastanedeki bu şafak vakitlerinden birinde düşündüm. Çünkü uyanınca düşünceler aç kırlangıçlar gibi üşüşür. Hele hastanedeysen, istemediğin kadar düşünce gelir insanın aklına. Hani sağlıklıyken aklına gelmeyen ne varsa. Çünkü insan sağlıklıyken yalnızca bu dünyayı düşünür. Öteki dünyayı düşünmeye kalksa, camdan kayan dalga gibi akar düşünceler. Ne de olsa oraya, tüm ruhun, bedenin ve düşüncelerinle gitmek lazım. Temelli.

Ama insan yatağa çakılmışken, bok üstüne tünemiş sinek gibi zamandan bol ne var. Uyku muyku da hak getire. Konuşayım desen, ne konuşacaksın, hep aynı şeyler. Bir saat sanki bir gün gibi uzar da uzar, gün aya, ay yıla dönüşür sanırsın. Hani insanın sonsuzlukta bile bu kadar çok zamanı olmaz. Bu boş zaman işi, hastalıktan da kötüdür. Bir de buna koğuştaki on iki yatağı ekle. Her bir yatakta, ayağı kesilmiş, kolu ezilmiş adamlar yatıyor, kimini traktör ezmiş, kiminin beli kırık, birinin âdemelmasında bir boru, düdük gibi öter, birinin midesinin yarısı yok, bir başkasının suratı sargı içinde, ne olduğunu bile anlamak zor. Hepsi iç çeker, inler, öksürür, her gün ölür. Ağrılarını

sızılarını anlatır da anlatırlar. Nereye kaçacaksın. En iyisi düşünmek, gerçi orada da başka sıkıntılar var ya.

Tüm yaşamım boyunca, hastanede o iki sene düşündüğüm kadar düşünmemiştim. Taburcu olunca, sanki kafam iki misli ağır gibi gelmişti bana. Sanki kafamın içinde bir kovan vardı da oğul vermişti, vız vız vızıldıyordu. Ama düşünmeden duramıyordum. İstemesem de düşünce, kendi düşünüyordu. Kafamdan atmak istiyordum, kavak ağacından kovalanan kargalar gibi başımın üstünde dönüp duruyorlardı. Gaklıyor, vıyaklıyorlardı. Düşünce, senin düşüncen, ama kovalamaya gücün yok.

Birisi daha önce tutup da, bana bir mezar yaptıracağımı söyleseydi, alay ederdim onunla. Ben, mezar yaptıracağım ha? Ne en büyüktüm ne en küçük. Çiftliğin bana kalmasını kendim de istememiştim ki. Öyle oldu, çünkü babamın vasiyeti böyleydi, yoksa benim hayallerim farklıydı.

Dört kardeşten çiftlik işine en uygun olan Stasiek'ti; çocukluğundan beri çiftlikle uğraşırdı. Babam, bazen Stasiek'in büyüyünce yeni bir ev yapacağını hayal ederdi. Hatta Stasiek'le kavga bile ederlerdi; Stasiek taş duvarlı, bodrumlu, verandalı, yuvarlak pencereli, teneke damlı ve yerleri toprak olmayan bir ev isterdi. Babamsa, hiç olmazsa mutfağın yerinin toprak olmasında inat ederdi, yoksa sonbaharda çamurlu botlarla mutfağa nasıl girilir, nasıl yere tükürülür, sigara izmariti nereye atılırdı. Stasiek üç odalı isterdi evi. İki tane aşağıda, bir tanesi, evlenince onun ve karısının odası, diğeri anam ve babam için. Diğeri çatı katında, biz kardeşlerden biri ziyarete geldiğimizde kalalım diye. Odadan başka bir de kiler. Tüm bunlara ek olarak her odanın açılacağı bir de avlu. Babam Stasiek'i hiç olmazsa, kendi odalarından doğrudan mutfağa bir geçiş yapması için ikna etmeye çalışıyordu. Ne de olsa tüm yaşamları boyunca böyle yapmışlardı, alışmak kolay olmazdı. Ama Stasiek ikna olmamıştı, rahibin evinde de, değirmencinin

evinde de tüm odalar avluya açılıyordu. Ayrıca botların avluda çıkartılıp terlik giyilmesi de gerekliydi, çünkü hem rahibin hem değirmencinin evinde öyle yapılıyordu. Gerçi bu evi yapmadan önce babam onu, kendi odalarından doğrudan mutfağa geçiş olması konusunda ikna edebilirdi. Ne de olsa ihtiyarlamışlardı, o kadar uzun yürüyemezlerdi. Sonradan yapabilirlerdi bunu. Bakarsın o da yaşlandıkça değişirdi, anam ve babam gibi o da doğrudan mutfağa gitmek isteyebilirdi.

Eğer ev yapsaydı, mutlaka bir mezar da yapardı. Çünkü gerçek bir çiftlik sahibinin kendi kabri olmalıdır. Ev gövdeyse, mezar köktür. Ev ve mezar birlikte bir ağaç oluşturur. Üstelik anam ve babam ölünce onları kuru toprağa gömmezdi, ne de olsa Ölüler Günü'nde mezarlığa gitsen en azından herkesin toprağın altında teker teker yalnız yattığı mezarlardansa, topluca yatılan taş bir mezarın başında durursun. Dua etmek de daha zevkli olur, mum yakmak da, insanın yası bile hafifler. Zaten mezarın ötekilerden daha gösterişli olursa, yalnızca bu dünyadaki topraklarının beyi olmazsın, insan kendini öbür dünyadaki toprakların ortakçısı gibi de hisseder.

Ben bir yana, Michał veya Antek de Stasiek'le karşılaştırılamazdı. Aslında Michał, daha Stasiek okula başladığında şansını aramak için dünyaya açılmıştı. Antek de deli fişeğin tekiydi, aklına ne geleceği belli olmazdı. Mezar yapmak şöyle dursun, benim yeni bir ev yapmaya dair en ufak bir hayalim yoktu. Hep yaşamak isterdim, ölmek değil. Yaşamak, yaşamak, daha uzun, daha çok. Yaşayacak bir şey olmasa bile. Gerçi yaşayacak bir şey olması o kadar önemli mi? Belki de her şey boş, insan sadece boşa kürek çekmeyi seviyor. Kim bilir, yaşamak, Tanrı'nın buyurmayı unuttuğu on birinci emirdir belki. Ya da herkesin yıldızında veya başka bir kitapta yaşamak gerek yazıyordur. Bu yeterli olmalı. Herkesin her şeyi bilmesi gerekmez. At bir şey bilmez ama yaşar. Arı, örneğin, balının insan tarafından

alınacağını bilse bal yapmaz ki. İnsan, attan ve arıdan daha mı iyi?

Neyse, ben de bizzat, yaşamayı mı seviyordum, yoksa yaşamak zorunda mıydım, hatta doğum, ölümden daha mı yakındı bana, bilmiyordum. Ölümü saymıyordum, yalnızca yaşamak vardı. Gerçi bir, iki kereden çok yoklamıştı beni, kesin başkasını daha az yoklamıştır. Ardımdan adım adım geldiği olmuştu, hata sıkça yanıma uzanmıştı, beni uyurken almayı düşünüyordu herhalde, pek çok kez kemikli elleriyle yakalamıştı, ama gücü bana yetmemişti. Öfkesinden az ağlamamıştı. Ağla, ağla kara kancık, daha yaşayacağım işte, çünkü öyle istiyorum. İstediğin zaman beni alamayacaksın, yalnızca ben istediğimde, artık yeter, ölebilirim dediğimde geleceğim sana.

İçimdeki bu yaşam arzusu nereden geliyordu, bilmem. Bazen bu kaderdir, bazen de insan yaşaması için her şey ona karşı olduğu halde, yaşam arzusuyla doğar. Sanki yaşam, ölüme karşı onu seçmişçesine.

Bir gün komşunun hindisi bizim bahçeye kaçtığında, daha üç yaşında bile değildim. Dana gibiydi, tüm gıdısı kırmızı sakalla çevriliydi, sanki boyun yerine vişne dalı taşıyordu. Bu kırmızı sakaldan, çevredeki her şey kırmızı bir kor rengini almıştı. Ahır, sundurma, çitler, toprak, her şey birden kızarmıştı. Köpek kulübesinden çıkmış kırmızı bir öfkeyle yürüyordu. Kedi evden fırlamıştı, gri pisipisi, kızarmıştı birden. Sanki kazların beyaz tüylerini koparmıştı birisi, hepsi kırmızı örtülerle geziyordu. Hatta ahırın yanında duvara dayalı duran oraktan bile tıp tıp tıp diye kan damlamaya başlamıştı.

Dünyayı bunca kırmızıya döndüren sakalını almak ve kendi boynuma asmak için hindiye doğru seğirttim. O da onunla oynayacağımı sandı, başlangıçta kaçmaya çalıştı. Hemen kabardı, gulu gulu etti, sanki tümüyle vişne ağacıymış, sakalından kan akıyormuş gibi kanatlarını açtı. O zaman boynuna atıldım, elimi, başımı gagaladı. Yine gulu

gulu etti, yine gagaladı. Ben de çite asılır gibi, iki elimle asıldım boynuna. Çırpındı, zıpladı, bırakmadım. Kanatlarıyla vurmaya başladı bana, sanki kafası olmadan kaçabilecek gibi, elimin arasındaki başıyla, beni bir oraya bir buraya savuruyordu. Hepsi boştu, çünkü küçücük ellerimde, kocaman bir herifin dört eli kadar güç hissediyordum. Tüm bahçe boyunca beni oradan oraya sürüdü. En sonunda başa çıkamayacağını anladı. İki kanadını bulut gibi açtı, uçmaya çalıştı. Kanadını çırptı çırptı, döndü, kıvrıldı, ama havalanamadı. İkimiz birden yere çakıldık. Toz toprak içinde kalmıştık. Kocaman bir yumak gibiydi, hangimizin hindi, hangimizin çocuk olduğu belli değildi.

Bu kırmızı sakal gözüme girdi gibi geldi birden bana, işte aldım hepsini diye sevindim. Ama gözümü kör eden, akan kanımmış. İçim çekilmeye başladı. Hindi de güç bela nefes alıyordu, sanki istemsiz bir biçimde kanatlarını oynatıyordu. Beni bir kez daha gagalamayı denedi, ama ellerimin arasından bir delikten uzatırcasına çıkardığı başıyla nasıl gagalayacaktı ki. Yerdeki tahılı didikler gibi şöyle bir yokladı, o kadar. Zaten, neyi gagaladığını da görmüyordu artık, gözleri çakıl taşı gibi dışarı uğramıştı. Gagasını kocaman açtı, bu gagadan delik bir borudan çıkar gibi tıs diye bir ses çıktı, gittikçe zayıfladı bu ses. Ben bayılmışım, o da benim üstüme yıkılmış. Anam ve babam evden dışarı fırlamışlar, ikimizin de öldüğünü düşünmüşler. Ama benim hindiyi boğduğumu değil de, onun beni gagaladığını sanmışlar. Ne de olsa çocuktum. Hindiyse, türleri yolunsa bile en az on kilo vardı. Babam beni eve taşımış, gözlerinden yağmur gibi yaş akıyormuş, benim kanım her yerine bulaşmış.

Konu komşu doluşmuş birden. Ruhum bedenimi terk etmeden önce üstüme serpmek için kutsal su almak üzere birini köye yollamışlar. Hatta bazıları, ardımdan duaya başlamış, ötekiler, "Daha çok küçük olduğu için Tanrı melek yapar onu," diye anamı teselli ediyorlarmış. Okunmuş

suyu bekleye dursunlar, ben ayılmıştım. Ama başımda toplanmış onca insan görünce bir melemeye başladım ki, anam beni susturana kadar kucağında taşıdı, herhalde hiç bu kadar uzun kucağına almamıştı beni.

Yine Noel ayininden sonra, evleri gezerken, kimse kral Herod olmak istemezdi, ne de olsa, ölüm Herod'un kafasını kesiyordu, herkes yaşamak istiyordu. Hep ben Herod olurdum, ölümden korkmaktansa, kral olmayı yeğlerdim. Tırpan sahiciydi, tarlada kullandığımız tırpanlardandı, tahta falan değil. Gerçek tırpanı boynunda hissedince, beyaz çarşafıyla ölüm kılığına girmiş Antek Mączka'nın değil de, gerçek ölümün geldiğini düşünürdü insan. Üstelik her seferinde, başımdaki taç yerine de boynuma sallardı tırpanı. Bir kez bile gıkımı çıkarmadım. O akşam kaç ev gezdiysek, ölüm o kadar boynuma dolanıyordu gerçi, o başka. Kapısına gittiğimiz ev sahipleri, bu manzaraya bakamazlardı, karılar çığlık atar, çocuklarının gözlerini kapatırlardı. Ama ne kadar çok korkarlarsa, bize o kadar fazla kek, sosis, votka ikram ederlerdi. Her seferinde de bana bir tane daha ister miyim diye sorarlardı. Bir de tırpan gerçekten boynumu kesmiş mi, yaralanmış mıyım diye bakarlardı. Buna inanamazlardı. "Helal, vay anasına." "Hele, hele, hele." "Herod işte bu. Gerçek sanki." Bir keresinde Antek Mączka öyle bir savurdu ki tırpanı, kan akmaya başladı boynumdan, aleti elinden aldığım gibi, götüne bir tekme salladım, bundan sonra ölüm falan olamadı bir daha.

Direnişte yedi kez yaralandım. Bir keresinde öte tarafa gittim sandım. Karnıma yemişim kurşunu. Gözümü bir açtım, orman aynı orman, aynı gökyüzü, yukarıda bir yerde tarlakuşu sesi duydum, şaştım. Demek öbür dünyada da tarlakuşu var, neden olmasın? Ama uzaklarda bir köy yanıyordu, alevler arasında inekler böğürüyor, köpekler uluyor, çocuklar ağlıyor, insanlar "Yüce İsa!" diye inliyorlardı. Uzakta, çok uzakta hani neredeyse göğün tam altında, bir çiftçi tarla sürüyordu. Sanki bu dünyadan değilmiş gibiydi,

sanki bir çiftçinin ruhuydu, çünkü ne yanan köye bakıyor ne çığlıkları duyuyordu; başını pulluğun üstüne eğmiş, tarlayı sürüyordu yalnızca. Hangi dünyada olduğumu şaşırmıştım, burada mıydım yoksa öte tarafta mı? Doğrusunu söylemek gerekirse hiç de dönmek istemiyordum. Bu taraf da diğerinin devamı gibi olmasın? Kan içinde yattığımı ve tepemdeki tarlakuşunun bu dünyadan olduğunu anladım birden. Hiç de sevinmedim gerçi, o başka. Sanki orada ölmüşüm de, buraya yaşamaya gelmişim gibi gelmişti.

Hastaneden sonbaharda çıkacağımı hesap ediyordum. Hasattan sonra çıkmak nasip olurdu belki. Aslında hiç de acelem yoktu, niye olsun ki? Biraz Michał için endişeleniyordum. Ama bir şekilde yuvarlanıp gidiyordu. Bir o yemek getiriyordu ona, bir öteki. Ürünü de komşular, benim yerime, imece olarak ekmişlerdi. Patatesi, pancarı da toplamışlardı, üçte birini onlara veriyordum çünkü.

Günlerden bir gün doktor çıkageldi. Bana kalkmamı buyurdu, elimde bastonla veya bastonsuz, koğuşta bir o tarafa bir bu tarafa yürüttü ve dedi ki: "Biliyorum, biliyorum, hasada gitmek istiyorsun, seni sonbahara kadar tutalım bakalım." Taburcu ettiler, ama kontrollere gelmem koşuluyla. Aslında ona acelem yok, hasadı imece usulü çiftçiler kaldırır, yok onlar yapmazsa, komşular var, iki yıldır nasıl oluyorsa öyle olur demem lazımdı. Elime tırpanı alamazdım hemen. Tırpan sallamak için kolunun sağlam olduğu kadar bacağının da sağlam olması gerek. Tırpancılar der ki, gerçek tırpan, bacakla ve sırtla yapılır, kollar yalnızca sallanır o kadar. Ama bunca hasat geçirmiş bir adam olarak, doktora bunları söylemeye ne gerek var diye düşündüm. Koğuşta, dünya gözüyle son kez hasadı görmek, hâlâ canlı olan elleriyle buğdayı okşamak, tarlasına bakmak, toprağı koklamak isteyen az değildi. Eğer öbür dünyada da kendilerini hasadın beklediğini bilseler, bu dünyayı bunca zor terk etmezlerdi. İnsan topraktan çıktıysa, hasadın onu, kancık itin, erkek iti çektiği gibi çekmesinde şaşacak ne vardı.

Ve eve döndüm. Geldiğimin üçüncü günü biraz çevreyi kolaçan etmek için mezarlığa doğru yola koyuldum. Elime mezura ve kurşunkalemle kâğıt aldım, çünkü benimkine en uygun olanı seçmek için bazı mezarları ölçmek istiyordum.

Bizim mezarlık köyün arkasındadır. Son evi de geç, sola dön, az daha yürü biraz tepede kalır. Evlerden mezarlığa kadar tabut içindeki mevtaları, üç dört kez omuz değiştirerek taşırlar. Gerçi en uzak mesafe okuldan değirmene kadardır, o başka. Bana çoğu kez baş kısmı düşer, haliyle baş, ayaklardan daha ağırdır. Yukarıda, karın, sırt, omuzlar ve baş vardır, aşağıda taşıyacak ne var ki, baldır, bacak, on parmak. Ben yine de değişim yapmak adetten olmasa, tek başıma baş kısmını mezara kadar taşırdım. Bu yüzden mezarlığı yakın sanıyordum belki. Ayrıca, bacaklarımın da eskisi gibi olmadığını unutmuştum, her adımım, eskiden attığım yüz adıma bedeldi.

Beni arabayla götürecek biri var mı diye zaman zaman dönüp bakıyordum. Ama kötü bir zaman seçmişim, vakit öğleden sonraydı, herkes tarlalardaydı. Değneklere dayanmaktan ellerim tutulmuştu, yokuş yukarı çıkmak en zoruydu. Mezarlığın kapısını geçmiştim ki, ilk mezarın üstüne cumburlop kapaklandım, ter içinde kalmıştım.

Oturduğum yerin Kozieller'in kabri olduğunu gördüm. Pek küçüktü. Bunun içine üç veya dört kişiden fazlasının sığacağına kimse inanmazdı. Ama yıllar önce ihtiyar Koziel'i gömmüşlerdi, içerde beş kişi yatıyordu, ihtiyar da altıncıydı. Onu oraya sığdırmak ayrı bir meseleydi. Tabut üstüne tabut, mahzendeki fıçılar gibi üst üste. Tabutu rayına koymak için kimse içeri giremedi. En ufak köylüyü seçmek lazımdı, ama gel gör ki, kimse en ufak olmak istemiyordu. Herkes birbirini gösteriyordu. Bu kalabalıkta en küçüğü nasıl bulacaksın? Metreyle ölçmek gerekirdi. En sonunda biri bulundu, en küçük değildi, ama içeri girmeyi kabul etmişti. Girdi girmesine de, nasıl çıkacağını bi-

lemedi, tabut yolunu tıkamıştı, tabutu yeniden çıkardılar. Bu sefer yukarıdan koydular, daha kolay oldu, ama kapağı takıldı. Kapağı kaldırdılar, her şey ortaya çıktı. Babalarını altı perçinli botlarla gömüyorlardı. Bir zamanlar, bizim çocukların kâğıt oyunlarını seyretmek için itfaiye binasına gitmiştim. Kozieller'in çocukları Franek, Jasiu Bąk, Marciniak ve Kwiatkowski ile oynuyordu. Bąk'a ful geldi, Marciniak'ın eli sıralı floş, Kwiatkowski'ninki floş royaldi, Franek'in elinde hiçbir şey yoktu, ama renk vermiyordu. Sonunda ortadaki tüm eşyayı aldı. Bu eşyalar arsında on çift bot, takım elbise, gömlek, kravat, hatta bir tabut bile vardı. Ama Jasiu onu kontrol edince, her şeyi kaybetti. Gözünü bile kırpmadı. Cebinden iki yüzlük çıkardı, Gwoździ'u ellilik votka alsın diye yolladı.

Belki bir düzine mezara baktım. Sadece bakmakla kalmadım, elimle de vurarak kontrol ettim. Chmiel'in yaptığı mezarların, Woźniaklar'ın yaptığı mezarlardan çok daha sağlam olduğunu gördüm. Üstelik Chmiel'in mezarları, aynı sayıda tabut sığdırmasına rağmen daha küçüktü. Chmiel'in savaştan önce yaptığı mezarlar bile, sanki topraktan çıkmışçasına sağlam duruyordu. Tabii, Chmiel fi tarihinde başlamıştı bu işe! Woźniaklar ise ancak savaş sonrasında, Chmiel artık morukladığında.

Bana Woźniaklar'la çalış diye az öğüt vermediler; Woźniaklar daha genç, hem iki kişi, Chmiel yaşlı, üstelik eli ağır diyorlardı. Woźniaklar'la kireç ya da çimento bulmakta hiç sorun yaşamayacağımı, çünkü bunları trenlerden malzeme aşıranlardan direkt olarak satın aldıklarını söylüyorlardı. Gel gelelim, Woźniaklar'ın yaptıkları işler hiç hoşuma gitmiyordu, üstelik yemeyi çok seviyorlardı, verdiğin öğlen yemeklerinin yanında bir ellilik de votka vermezsen, senin işi bırakıp başkasınınkine gidiyorlardı. Chmiel'se içmezdi. Fazla yemez, yağlı yemek istemezdi, çünkü hemen karnı ağrımaya başlar, yere çömelip oturmak zorunda kalırdı. Söylediğine göre, savaşta balıktan zehirlenmiş, ne zaman fazla ya da yağlı yese, böyle çömelmek

zorunda kalıyormuş. Ama çömelerek de olsa yaşıyordu bir şekilde.

Chmiel'i kontrol etmen de gerekmezdi, her şeye ince ince bakar, her şeyi hatırlardı. Çimento mu aldım, hemen kalitesini kontrole gelirdi. Az sinir etmedi beni, her şeyde kusur bulurdu. Önce parmağını ıslatır, sonra diline koyardı çimentoyu. Ardından bir avuç alır, diğer eline akıtırdı, hafif olup olmadığını anlamak için üflerdi, sonra tekrar torbadan avcuna döker, tükürür, elinde yuvarlar da yuvarlardı. Ha, bir yüzü gülse ya. Hep kaşlar çatık, surat sirke satar.

"Ne bakıyon Chmiel, her şey torbada yazılı ya."

"Senin gibi aptallar torbada yazılana inanır, sonra mezarın başına yıkılsın da gör. Ama sana göre hava hoş, nasıl olsa bir şey hissetmeyeceksin. Fakat benim için amma da uyduruk bir ustaymış demezler mi?"

Mezarlığa git bak, hangi kabri Chmiel yapmış, çıplak gözle bile anlarsın. Hepsi kaya gibi. Woźniaklar'ın mezarlarını şöyle bir kazı, kum dökülür, çünkü asla gerektiği kadar çimento koymazlar. Bazılarının kenarları dökülmüş bile. Bazılarının yanları kırılmış. Ya da kapağı çatlamış, yağmur mevtanın üstüne yağıp durur.

Ölüler Günü'nde hiçbir şey belli olmaz, mezar, mezara benzer, hepsi aynıdır. Mezarlık çiçeklerle, çelenklerle, mumlarla süslenmiştir, insan kaynar, görülen yalnızca yastır. Ama normal bir günde, ister Ölüler Günü'nden önce olsun ister sonra, mezarlık hiç ekilip biçilmemiş bir arazidir sanki. Her bir yarık ortadadır, her bir çatlak bandı sıyrılmış yaraya benzer, mezarlar yan yana duran insanlar gibidir, hepsi birden, yorgun argın insanlar gibi durur, hiçbirinin diğerinden utanacak gücü yoktur.

Chmiel, savaştan önce, öğretmenin kızı için bir mezar yapmıştı. Kızın adı Basia'ydı, hep ilk sırada otururdu. Papatya gibiydi, mutlaka onun yüzünden ders dinlemeyen, sonra köşede durma cezası alan bir oğlan olurdu. Altıncı

sınıfa geldiğinde birden okula gelmeyi bıraktı, bütün bir yıl gelmedi. Geldiğinde de, yalnızca gölgelerde oturur oldu. Yazın güneşte, gölgede, duvarın veya ağacın altında, şemsiyeyle otururdu. Gittikçe sararıp soluyordu, gözleri büyüdükçe büyüyor, mavikantaron gibi oluyordu.

Lehçe dersim pekiyi değildi, bizim kancık da yeni yavrulamıştı. Eniklerden birini alıp ona götürdüm.

"Hep gölgede oturuyorsun Basia, bari bir köpeğin olsun."

"Köpecik köpecik!" diye başına gelen en iyi şeymiş gibi sevindi ve sarıldı köpeğe.

Bu siyah beyaz, daha gözü açılmamış köpeğe niye bu kadar sevinmişti, anlamamıştım Babam gözleri açılmadan boğ bunları demişti. En fazla bir tanesini bırakmamı, çünkü yeteri kadar köpeğimiz olduğunu da eklemişti. Büyürken ha bire beslemek gerekliydi. Köylüler kancık köpeğin peşine takılır, onu taşlar, döverler, sonra sakat köpek beslemek zorunda kalırsın. Zincirle bağlasan, dünyanın zinciri lazım. İnek zincirini koparsa, insanın onu demirciye götürecek zamanı bile yokken, nerede kaldı köpek zinciri. Bir de onca köpek ulumaya başladı mı, dayan dayanabilirsen. Bütün gece gözünü yummazsın, sabah olunca da iş başı yapmak lazım. Ha, bir de kimin başını yiyecek diye düşün dur. Yüce Efendimiz, aman bizim aileden biri olmasın da. Hani dolunaya ulusalar mesele değil de, hep dolunay olmaz, ama ölüm her zaman vardır.

"Köpecik, köpecik. Adı ne?" diye sordu.

"Daha adı yok. Sen koy adını."

"Sen koy," dedi, "senin koymanı istiyorum, sen ona ne ad verirsen benim kabulüm."

"E sen koy. Senin köpeğin."

"Ya, lütfen sen koy," diye yalvardı.

"Köpeğe ad koymakta ne var, dilinin ucuna geleni söyle."

"Öyleyse Szymuś olsun. Tamam mı?"

"Köpeğe sor. Bence hepsi bir."

"Szymuś, Szymuś!" diyerek köpeğe sarıldı, mavi gözlerinde mavi bir yaş parladı. "Ne yazık ki, çok yaşamayacağım."

Ben okula devam ettim. O da gölgelerde altı ay daha durdu, sonra öldü. Mezarın üstündeki beyaz melek morardı, mezarsa eski bir eve döndü, ama hâlâ üzerinde bir çatlak yoktur. Yazıtındaki altın varaklar çıksa da yazıyı açık ve net görürsün: "Sevgili Basia'm, yokluğunla evimde büyük bir boşluk bıraktın. Annen." Olsa olsa on iki yaşındaydı, ama bunu okusan, tüm dünya ölmüş sanırdın. Chmiel'e bunu sen mi uydurdun, başkası mı uydurdu diye sormuştum.

"Kim uyduracak?" demişti. "O mezardan bu mezara taşınır durur bu yazı."

Woźniaklar'ın tüm mezar taşları aynıydı, "Doğdu, öldü. Huzur içinde uyusun."

Küçük beyin kabri de öyle. O da savaştan önceydi, hatta belki öğretmenin kızı Basia'dan önce. Otomobilinde öldü. Otomobili köye, tarlaya sürer, insanları, malları ürkütür, tozu dumana katardı! Arabayı sürdü mü, yarım gün köyden sis kalkmazdı, insanlar ince hastalığa tutulmuş gibi tık nefes kalırlardı. Evlerin pencerelerini sıkı sıkıya kapatmak, tavukları, kazları yoldan kovalamak gerekirdi, tarlaya giden, bu durumda hemen dönerdi. En kötüsü de atların ürkmesiydi. Uzaktan otomobilin vızırtısını duysalar, hemen şaha kalkarlardı. Köylüler arabalarından inip atların dizginlerinden tutmak zorunda kalırlardı. Daha ürkek olan atlar, artık hiç işe yaramazdı, dizginlerinden boşanır, arabayı devirirdi. Bazıları "Aha kıyamet yaklaşıyor," derdi. Üstüne üstlük, deri pilot şapkası ve kocaman camlı gözlükler takardı küçük bey, aynı şeytana benzerdi. Herkes ondan Şeytan diye söz ederdi. Şeytan aşağı! Şeytan yukarı! İhtiyarlar üç kere ıstavroz çıkarır, arkalarına tükürür, "Yıkıl, kaybol, kara güç!" derlerdi.

Bir keresinde, akşamüzeri inekler tarladan dönüyordu. İnekler bütün yolu kaplardı. Karınları tokken yavaş yavaş, uykulu yürürlerdi ki, sopayla dürtsen acele etmezlerdi. At arabasını bile geçmesi için salmazlardı, nerede kaldı otomobil. O zamanın inekleri, kulağı kirişte yürüyen, derileri tir tir titreyen şimdiki ineklere benzemezdi. Şimdiki inekler arkadan, önden az bir ses duysalar hemen kenara çekiliyorlar. Hatta soldan yürümeyi bile öğrendiler. Ama eskiden, bizim küçük bey, her şeyin sahibi olduğunu sansa da, yolların hâkimi ineklerdi. Küçük bey, durmak, ineklerin geçmesini beklemek yerine, kornaya basmaya, selektör yapmaya başlamış, hatta fren bile yapmamış. İnekler sıkı sıkıya yapışmış birbirlerine. Birini paramparça etmiş, ötekinin bacağını kırmış, kendi de sizlere ömür.

Mezar taşındaki yazının üstünden parmağımla geçtim; adı, soyadı vardı, trajik biçimde öldü yazıyordu, her şey okunuyordu, soyadının önünde kont yazıyordu. Gerçi insana köşkler mezarlardan daha sağlammış gibi gelir, ama köşkleri kalmamıştı da, mezar duruyordu.

Savaş zamanında da, Chmiel'in mezarları, diğer mezarlardan daha sağlam kalmıştı. Ne de olsa bu mezarlar için savaştan daha kötü bir deneyim olamazdı. İki batarya Alman topçusu, altı hafta boyunca orada kalmış, gece gündüz doğuya ateş etmişlerdi. Top mermileri üst üste düşüyordu, canavarlar gibi. Toplar, toprağa yarısına kadar gömülüydü, yalnızca ağızları mezarların arasından çıkmıştı. Her seferinde mezarlığın bulunduğu tepe, mezarlıkla birlikte havalanıyordu, topların yanında duran askerler de sağır olmamak için ağızlarını açıyorlardı. Bu takım taklavatı sığdırmak için kaç ağaç kestiler kim bilir.

Doğudan da Rus topları, altı hafta gece, gündüz aynı şekilde... Artık mezarlığın bulunduğu tepe, tepelikten çıkmış, vadiye dönmüş gibi geliyordu. Solucanlar bile bu cehenneme dayanamamışlardı, nerede kaldı ölüler. Toprak ters yüz olmuştu, tüm ebediyet yeryüzüne çıkmıştı.

Mezarlığa iskeletler, bedenler, tabutlar yayılmıştı, sanki ölüm iyice zıvanadan çıkmıştı da, yaşayanlar yetmezmiş gibi, mezarlarındaki mevtaları da yeniden öldürmek için çıkarıyordu. Bazı ölüler topraktan bitmiş gibiydiler, bazıları çürümüştü, bazıları toza dönmüştü, ama yeniden ölmek zorundaydılar. Hatta öldüklerini bilmeden ölmek zorundaydılar. Cephe buradan taşınınca, sanki yeni ölmüşler gibi onları bir daha gömmek gerekti. Mezarlık da yıllar boyu savaş alanı gibi kaldı.

Oraya ne zaman gitsen, harabelere, ağaç köklerine rastlardın, her taraf boş ve sessizdi. Garip bir mezar veya kurtulmuş bir ağaç da görmen mümkündü. Kuşlarsa, tam kuş olup uçmuşlardı; en dandik serçe bile kalmamıştı ortada. Daha sonra uzun süre, artık orada kendilerini tehdit eden bir şey kalmamış olmasına karşın, mezarlığa uğramaya çekindiler. İçlerinden birinin oraya tüneyip ötmesinden; kazara olsun oraya dalmasından; bir kuş olarak, eski yuvasını ziyaret etmesinden hep kaçındılar.

Eskiden mezarlık kuş cennetiydi. Guguk kuşları, karatavuklar, sakalar, çulha kuşları, ardıçkuşları, şakraklar, ipekkuyruklar, ağaçkakanlar, kargalar, kumrular... Say say bitmez. Ağaçları sallardı bu kuşlar. Cıvıldar, cikcikler, guguklar, gaklardı. Mezarlığa girer girmez, mezarlardan önce, seni kuş sesleri karşılardı. İnsan dua ederken, sesi bu cıvıltı içinde boğulur giderdi. Zangoç Franciszek, zaman zaman ağaçlara çıkar, en çok ses çıkaranların yuvalarını bozardı, çünkü mezarlık için az kederliydi bu kuşlar. Yalnızca ağaçlara değil, haçlara, Efendimiz İsaların üzerine, hatta yerdeki çalılara bile yuvalarlardı. Savaştan sonra, bir kuş, kazara mezarlığın üzerinden uçacak olsa, kanatlarının onu çıkardığı kadar yukarı çıkmaya çalışıyordu. Hani sanki bir şey onu tutacakmış da kaçacak yeri kalmamış gibi, daha yükseğe, yükseğe çıkıyordu.

Daha önceleri kuşları, mezarlık için az kederli bulan zangoç Franciszek, artık nerede sağlam kalmış bir ağaç,

dal, hatta haç, İsa figürü veya melek, artık asılmaya uygun nereyi bulursa, oraya kuş yuvaları asmaya başlamıştı. Bir bakıyordun, mezarın üstünde bir haç, sanki Yüce İsa çarmıha gerilmiş kollarıyla onları kendine çekmek istermiş gibi, haçın iki kolunda, iki kuş yuvası asılmış. Ya da kafası bir kurşunla uçurulmuş bir meleğin, başının yerine konmuş bir kuş yuvası. İnsan bakınca bu mezarlıkta her yerde kuş var sanırdı. Ama bir tane bile yoktu, çünkü bu yuvalara yanaşmıyorlardı.

Savaştan arta kalan konserve tenekeleri içine koyduğu suları, kuşlar konup da içsinler diye mezarların arasına koyuyordu. İnsanlar bu kutuları mezarlara çiçek koymak için alsa da o yenilerini koyuyordu. Ne de olsa burada aylarca cephe kurulmuştu, askerlerin yiyip attıkları konserve kutusu doluydu etrafta. Yollara, siperlere, çukurlara tarlalara fırlatıp atmışlardı. Bu kutulardan şeker, tuz kutusu yapılıyordu, hatta yoksulluktan bunu kap kacak yapanlar bile vardı. Oğlan çocukları, bu kutularla kaleden kaleye oynarlardı. Kimi zaman da yalnızca domuz konservesinin üzerindeki etiketi okumakla yetinmek zorunda kalırlardı. Bazen Franciszek'i şafak vakti mezarlıkta görmek mümkün olurdu, cebinde darı, buğday, keten ve haşhaş tohumu veya ekmek kırıntısı bulundururdu ve mezarların arasına bunları atar sonra da boş gökyüzüne bakıp, "Geah bili bili geah bili bili!" diye bağırırdı. Birkaç adım sonra, gözlerini yere indirir, acaba çağrıya kanıp gelen ve attığı yemi neşeyle didikleyen bir sığırcık, şakrakkuşu veya ipekkuyruk var mı diye bakardı. Sonra yine sanki ekin ekiyormuşçasına yem serper, "Geah bili bili geah bili bili!" diye seslenirdi.

Kimileri Franciszek'in tohum yerine kum serptiğine, kuşların da aptal olmadığından kuma kanmayacaklarına hükmetmişlerdi. Ne de olsa, bizimki gibi bir mezarlığa dünyanın tohumunu serpmek gerekirdi. İnsanlar ekmek pişirmek için tahıl bulamıyorlardı. Tarlalar, oluk oluk delinmiş, ayaklar altında çiğnenmişti, kurşunların altında

kim ekip biçebilmişti ki? Kuşlar da aç olmalıydılar. Aç olan kuma bile tav olur. Üstelik kuş dediğin havada uçar, aşağıda toprağa ne atıldığını yukarıdan nasıl görsün. Ha kum, ha tohum. O da "Geah bili bili geah bili bili!" diye bağırıp göğe bakıyorsa ona niye inanılmasın?

Franciszek, yeni rahip yardımcılarına, ayinde nasıl hizmet edileceğini öğretiyordu. Çünkü eski yardımcılar, savaş yüzünden artık patlamamış bombaları veya mayınları temizlemeyi yeğliyorlardı. Gel gelelim, rahip yardımcısı olmak isteyen sığırcık yakalamak zorundaydı. Franciszek, bu yeni çocukları ormandaki tepeye götürürdü. Orada günlerce sığırcık yakalamaya çalışırlar; yakaladıklarını da mezarlığa götürürlerdi.

Bazen çevresinde, ellerinde sığırcık tuzaklarının ipleriyle otlar arasında uzanan çocukların arasında yatan Franciszek'in kiliseyi unuttuğu olurdu. Çünkü sığırcık, kolay lokma değildi hani. Bütün gün yatardın da bir tane bile yakalayamazdın. Birinin diğerine bir şey fısıldaması veya hızlıca iç çekmesi, yaklaşan sığırcığın uçup gitmesine neden olurdu. Rahip yardımcısı dediğin de çocuk tabii, sığırcığın yaklaştığını görünce kalbi güm güm gümbürdemeye başlar, sığırcık da kalbin bu atışını duyunca pırr. Ama sığırcığı kaçıran, rahip yardımcılığını da unutmalıydı.

"Yıkıl, bacaksız. Sen daha sığırcık için sabır gösteremiyorsun, nerde kaldı, Tanrı hizmeti?"

Artık ne ağlamak, ne özür, ne evdeki dayak, kötek fayda etmezdi. Çünkü Franciszek bazen çok sert olabiliyordu. Aslında iyi bir adamdı. Ben rahip yardımcısıyken, şamdanlardan mum artıklarını temizlerdik. Tutup da birisi *saecula saeculorum* veya *Dominus vobiscum* ne demek diye soracak olsa, Tanrı sırrı diye yanıtlardı.

"Sen kitabı ne zaman taşıyacağını bil. Ne zaman şarabı, suyu kutsal kadehe koyacağını, ne zaman zili çalacağını öğren. Gerisini mırmırla yeter."

Bazen insanlar kiliseye öyle bir doluşurdu, kilise öyle havasız kalırdı ki, sanırsın kutsal ahır, gel gelelim pence-

reyi açıp havalandıracak kimse yoktu. Rahip, uzun sopayı alır pencereyi açardı, çünkü Franciszek sığırcık peşindeydi. Veya insanlar kilisenin önüne gelirlerdi ki, kapı duvar, çünkü Franciszek sabahın köründe sığırcık yakalamaya gitmiş ve hâlâ dönmemiş. Ya da artık ayin başlamak zorundadır, kilise insan doludur, rahip kafasında takkesi, üstünde cüppesi, kutsal odadan başını uzatıp uzatıp mumlar yandı mı, altar hazırlandı mı diye bakar durur, orgcu çalar babam çalar, Franciszek'ten ses seda yok.

Bazen cemaatten ya da rahip yardımcısı çocuklardan biri, üzerine cüppeyi geçirir, kutsal kitabı rahibin peşinden taşırdı. Rahip kadehi kaldırdığında, Franciszek ortaya çıkardı. Sığırcık peşinde koşmaktan alı al moru mor. Saçı başı ot içinde. Botları, pantolonu çamurlu, ıslak. Sessiz olup yavaşça diz çökse ya. Nerede, öyle bir diz üstü çökerdi ki, sanırsın kilise yıkılmış. Üstüne üstlük ayinde onun yerini alanı, öfkeyle iterdi. Sanki ayinin başından beri oradaymış gibi hemen *et cum spiritu Tuo*'yu veya en azından "amin"i yapıştırırdı.

Ama bunda şaşacak bir şey yoktu. Sığırcıklar en iyi sabah yakalanıyordu ve pazar günleri, geceden aç kalan kuşları tarlalar ıssızken yakalamak kolay oluyordu. Ormanın oradaki tepeden kiliseye iki kilometre yol vardı, Franciszek de yaşlıydı, onu hayata bağlayan bu sığırcıklardı ancak. Belki de Tanrı ona, ölmeden önce sığırcık yakala Franciszek demişti. Bu yüzden rahip, Franciszek'e anlayışlı davranır, onu asla cezalandırmazdı. Hatta kutsal odada cüppesini çıkarmasına yardım ederken, "Ee, Franciszek bugün sığırcık işi nasıl gitti? Mezarlığa birkaç tane koyabildin mi?" diye sorardı.

Zaten kilisedeki ağır işler için de çok yaşlıydı Franciszek. Sığırcık yakalamak için ormanın oradaki tepeye gitmek ve sığırcıkları mezarlığa götürmek olmuştu işi.

Günlerden bir gün, bir çulha kuşu yuvası buldu ve onu mezarlığa koydu, büyükler kaçtı tabii, ama yavrular kaldı ve orada büyüdüler. Bir başkası ona bir sincap getirdi, o da

bu sincabı mezarların arasına bıraktı. Başka biri ağaçkakan, öteki karatavuk, beriki kumru getirdi. Böylece yavaş yavaş mezarlık canlandı.

II

YOL

Bizim köyden bir yol geçerdi. Köy yolu işte, çok iyi değildi tabii. Delik deşik, tümsekliydi. Baharları çamur, yazları toz içinde kalırdı. Ama insanlara yetiyordu. Arada bir orasını burasını düzeltirler, çakıl falan serperlerdi, işte bir şekilde üstünde gidilirdi. Kentteki pazara, tüm komşu köylere gitmek için bu yol kullanılırdı, savaşa giden veya kente göçen de bu yoldan giderdi.

Gerçi bu yol, tüm köylü içindi, gel gelelim herkes, bahçesinin önüne denk gelen yeri kendi malı bellemişti. Yazları, her pazar ya da bayramlarda bu parçayı süpürür, baharları çamurunu kazır, kışları karını kürer, kimse gelip de evinin önünde düşmesin diye kül atarlardı. Paskalya yortusunda, eğirkökü otu büyürdü yolda. İnsanlar kiliseye giderken bu otlar ayakları altında ezilirdi, çevreye bir orman kokusu yayılırdı, yol kokuyor derlerdi. Hemen herkesin, bu yol üstünde bulunan bir bankı ya da taşı da bulunurdu. Akşamları çıkıp oturur, konu komşuyla laklak eder, cigara tüttürürlerdi ya da hiç olmazsa, yukarıdaki karanlık gökyüzüne bakarlardı. Tanrı'dan şunu bunu isterlerdi. Çevredeki ateşböcekleri göz kırpardı onlara yalnızca.

İnsanlar, inekler, kazlar, herkes yolun ne sağından ne solundan, hep ama hep ortasından yürürlerdi. At arabanı kenara bırakıp portakallı soda, bira veya yarım şişe votka için meyhaneye gidebilirdin. Veya tarladan dönerken, karşıdan arabayla gelen birisiyle, omuz omuza duruyormuş gibi yolda yan yana durup sohbet ederdin de kimse yolu kapıyorsun diye arkadan düdük çalmazdı. Ebediyete de bu yoldan gidilirdi, çünkü başka yol yoktu. Fakat bu durumda, evlerden çıkıp tavuklarını, kazlarını bahçelerine sokarlardı. Çiftçiler köpeklerini, havlamasınlar diye kulübelerine tıkarlardı. Arabalar yol kenarında dururdu. Tırpancılar, tırpanları omuzlarına atar beklerlerdi. Analar bebelerini evlerin önüne çıkarırlardı. Hatta sarhoşlar bile şapkalarını çıkarır, biraz ayık dururlardı.

Yolun iki kenarında, akasya ağaçları vardı. Akasyalar açınca, yoldan yürürken kokudan boğulurdun. Pencereleri kapamak gerekirdi, yoksa sabah baş ağrısıyla uyanırdın. Köylüler akşamları, kapılarının önündeki tahta sıralarında ya da taşlarında oturup cigara tüttürürken, sanki akasya tüttürür gibi olurlardı. Bekçi köpekleri koku duyularını yitirir, kulübelerinin önünde öylece yatarlardı. Hani bir kızla, açmış bir akasya ağacının altında oturuyorsan, çok fazla konuşman bile gerekmezdi. Bugün köyde, üç, bilemedin dört akasya ağacı kaldı. Yeni yolu yaparken hepsini kestiler. Akasyaları at arabası yapmak için ekmişlerdi eskiden. Eğer kapının önünde bir akasya ağacın varsa, araban da var demekti. Gövde ve yanlar için akasya işe yaramaz. Çünkü gövdeye en iyi, genç meşe, yanlara da çam keresteler gider. Ama bunun tabanı, sırası, kenarı, dingili, koşumların bağlantı tahtaları, yanları, dikmeleri ve tabii ki tekerleri de var. Teker dedin mi akasyadan şaşmayacaksın. Meşe bile onunla boy ölçüşemez. Çok sert olduğu için kırılmaya teşnedir zira. Teker dediğin de araba için en önemli şeydir yani.

Hoş, şimdi, lastik teker zamanı gerçi. Beni de arabama lastik teker yapayım diye ikna etmeye çalışıyorlar. Neymiş,

atın işi daha kolaylaşıyormuş da, araba daha fazla yük taşıyormuş. Ya da hiç olmazsa atın nallarına lastik çakmak lazımmış, çünkü asfalt sertmiş. Hasatta, dört balya otu, lastik tekerli arabayla tek seferde taşımak mümkünmüş. Eskiden iki at bile buna yetmezken, şimdi tek atla yapılırmış. Yol kendi kendine gidiyor çünkü. Tırnak kadar toprağı olan bile lastik teker alıyor. İhtiyarlara gelince rahat bir ölüm için dua etmek yerine, tahta tekerleri lastik olanlarla değiştiriyorlar. Yakında, Karpiel de öteki tarafa gittiğinde eski arabacılardan kimse kalmayacak. Sadece mekanik tamirciler olacak. O zaman kim tekerini değiştirecek, kim tekere göbek yapacak? Hangi maddeden yapacak? Eskiden akasya vardı. Bir de yol vardı tabii.

Evet, dönemeçli olmaya dönemeçliydi. Yol bu. Oraya buraya kıvrılacak. Önünde mabet olur, gölet olur, ev olur. Şimdi her şeyi düzlediler, dümdüz gidiyor artık. Bazı dönemeçlerde, eskiden tarlalar vardı. Misal, Albin Mucha'nın yol kenarında bir tarlası bulunuyordu, darı ve sökü otu ekerdi, şimdi dönemeç oldu. Bazen pazarları bu yola çıkar, sopasıyla asfalta vurur ve "Burası benim tarlamdı!" diye bağırır, "kazdılar lanet herifler!" Ya da hendeğe oturur, tarlasının bulunduğu yerden geçen otomobilleri sayar.

Tabii, bu yolun bizim eski yoldan üç kat daha geniş ve yağ gibi düz olduğunu inkâr edemeyiz. Bu yolda, dünyaya daha geniş açıdan bakabilir insan. En çok da pazarları. Böylesi yolların, nehirler gibi adlandırılmamaları kötü. Çünkü bizim köy, sanırsın yolun kenarında değil de taşkın bir nehrin kenarında. O akıyor da akıyor, millet bakıyor da bakıyor. Sanki köyümüzü ikiye bölmüş de iki köy olmuş gibi. Biri o tarafta, biri bu tarafta. Dükkân diğer taraftaysa, analar bebelerini dükkâna salmıyorlar. Diğer yana geçmesin diye, komşu komşuya, atını, pulluğunu, tırpanını ödünç veriyor. Çobanlar her iki tarafta da hayvan otlatıyorlar, oysa eskiden herkes aynı yerde otlatırdı. Hatta toplantılarda, insanlar hangi tarafta oturuyorsa, o tarafın

insanını tutuyorlar. Karşılıklı oturan köylüler cigara tellendirirken, laflamak için birbirlerine yaklaşmıyorlar. Herkes kendi tarafında, kendi paketinden tüttürüyor artık. Sağırlar, sağırlarla konuşuyordu sanki. Zaten, biri bir kıyıda, öteki diğer kıyıdayken, aradan da durmaksızın otomobil geçerken nasıl konuşulur ki? Daha küçük otomobiller neyse de, kamyonlar geçerken boğazını yırtsan nafile.

Tabii, akasyalara da yazık oldu. Koca ağaçları dal gibi kestiklerinde insanın boğazı düğümleniyordu. Onlarla doğmuşsun, onlarla büyümüşsün, onlarla öleceğini düşünüyorsun.

Yanlış hatırlamıyorsam bu iş baharda olmuştu. Soğuktu, nemliydi, çamurdu her yer. Tarlalarda yer yer kar vardı. Motorlu testerelerle geldiler, kesmeye başladılar. Millet dışarlara çıkıp izledi yalnızca, ne yapsın? İhtiyarı, genci, veledi, herkes vardı, bebesi kucağında analar bile. Hani sanki taşan nehri seyretmeye gelmiş gibiydi herkes. Ya da geceleyin, uzaklarda bir yerde bir parlaklık görürsün de yangın olduğunu anlarsın, ama o kadar uzaktır ki yardım edemezsin ya o hesap, öylece bakıyorlardı. Kiminin gözleri yaşardı, bazıları Tanrı'nın adını andı, analarının kucaklarındaki bazı bebeler ağladı, çünkü çocuklara göre bu, gözleri önünde dünyalarının kesilmesi gibiydi.

Ancak sonra, akasyalar satılacağı zaman, birden yas kesildi ve herkes ağaçları kapmanın peşine düştü. Kavga, dövüş, rüşvet, iftira gırla gidiyordu. Bazıları tüm günlerini ağaçları gözleyerek geçiriyordu. Kimileri işçilerin önünde kız kızırsın diye kızlarını yolluyordu. Kızı olmayan, işçileri votkaya, sucuğa, ya da artık elde ne varsa ona boğuyordu. Hatta birisi ağacın tekine onu koruması için Koruyucu Melek resmi asmıştı. Bir başkası, ayırdığı ağaca kırmızı tülbent bağlamıştı. Boleś Walek, giysi dolabı yapacağı ağacı koruması için köpeğini bağladıydı ağaca. Geceleyin, birisi köpeği çözmüş, tutmuş telgraf direğine bağlamış. Mikus, oğluna, gözüne kestirdiği bir ağaca tırmanmasını ve onu

kesene kadar oradan inmemesini tembihlemişti. İşte böyle şeyler oluyordu.

Ben de bir ağacı gözüme kestirmiştim. Köyden bir kilometre uzaktaydı, onlar kesene kadar satın alırım diye düşünmüştüm. Oraya vardığımda ne göreyim, benim akasyadan geriye kökü kalmış. Yol boyunca duran kesilmiş kesilmemiş tüm akasyalar satılmıştı. Elektrikli testerelerle kesiyorlardı, testereyi gövdeye dayıyor, tek bir czzzıuıt, akasya yerde. Ondan sonra ikinciye, üçüncüye geçiyor. Ben de salak gibi, sıradan testereyle czıt czıt kesecekler sandımdı. Kala kala, perili olduğu için kimsenin almak istemediği, köprünün yanında, kilisenin önündeki söğüt kalmıştı. İçi çürümüştü, içinde koca bir delik vardı, gövdesi sadece kabuktan ibaretti. Baharda, dallarının uçlardan yeşermesi çok garipti.

Söylentilere göre şeytanın meskeniymiş, öyle diyorlardı. Güya arada bir insanlara gözükürmüş, ama asla kendi suretinde değil, kılık değiştirirmiş, sahipsiz bir koyun, atlı bir adam, kapüşonlu bir keşiş, geceleyecek bir yer arayan ya da yolu bilmeyen biri gibi. Değirmenin orada oturan Pişta'ya, upuzun duvağı olan bir gelin gibi görünmüş, duvak, yol boyunca sürünüyormuş. Pişta, oradan savuşmak istemiş, çünkü bu yaşlı söğüdün yanında, gece vakti, birden ortaya çıkan bir gelini hayra yormamış. Fakat kazara duvağa basıvermiş, duvak birden açılmış ve gelin anadan üryan ortada kalmış. Pişta'ya, "Artık benimle evlenmek zorundasın," demiş, "gel seni düğünümüze götüreyim." Pişta bu, hiç kül yutar mı, " Neden olmasın, ama az bekle," demiş, "önce benim karıyı baltayla doğrayayım da, sonra." "Hadi çabuk ol!" demiş şeytan.

Dedem, gençliğinde bir gece eve dönüyormuş, başında silindir şapka, elinde baston olan bir beyefendiyi, söğüdün yanında görmüş. Onun köyün beyi olduğunu, uyku tutmadığı için yürüyüşe çıktığını düşünmüş. Gerçi, kendi bahçesi varken böylesi yamru yumru bir yolda yürüyüşe

çıkmış olmasına şaşırmış bir yandan da. Ayağı burkulur, ya da inek bokuna basar, hadi bakalım, buyurun, bu bir bey için utanç verici bir durum olmaz mı? Bunun üzerine kibarca selamlayarak, beyefendiye sormuş:

"Beyim, niye bahçenizde yürümediniz? Dikkatli olun, burası yamru yumru."

Adam şöyle demiş:

"A sen misin Pietruszka?"

Karanlıkta koskoca bey, dedemi tanımış, adını hatırlamış ya, sanki dedemin ağzına bir parmak bal çalınmış. Üstelik dedemin elinden tutmuş ve bizim eve kadar getirmiş, dedem de, ulan demiş, demek beylerin durumu iyice kötüledi.

Önce dedeme, köyde ne var ne yok, insanlar nasıl yaşar, şikâyet ediyorlar mı diye sormuş. Laf lafı açmış, konuşmuşlar. Ama konuşmaya öyle dalmışlar ki, bu sefer dedem, beyi köşküne götürmüş. Yine laf lafı açmış derken, bey dedemi, dedem beyi götürüp getirip durmuş. Aniden bey, dedeme sormuş:

"Köylüler, köşklere saldırmayı düşünmüyorlar mı?"

Dedem tabii, anasının gözü, hemen dikelmiş:

"Niye ki?"

"Niye olacak, yakmak, yıkmak, öldürmek için!"

"Hiii, yok beyim, olur mu öyle şey, bizim köylü Mevla'dan korkar, sakindir, çalışkandır. Bizim köşkle ne alıp verdiğimiz olacak?"

"Nasıl yani?" diye direnmiş bey, "siz de bey olmak istemez misiniz?"

"Böyle iyiyiz beyim," demiş dedem kurnazca. "Düzen böyle gelmiş böyle gider." Beyse inat ediyormuş. Öyle ki bastonu yere vurup, "Saldırmak zorundasınız," demiş, "ne de olsa size bunca kötülük yaptılar, hâlâ da yapmaya devam ediyorlar." Birden dökülmüş, başlamış, çektirdikleri acıyı, akıttıkları kanı, ağlattıkları onca insanı anlatmaya, sadece köşkü değil dünyayı yıkmak lazım demiş. Dedemin

bacakları titremeye başlamış, korkudan ıstavroz çıkarmaya başlamış. O sırada bir yel esmiş ve beyin kafasındaki şapka uçunca, başındaki iki boynuz çıkıvermiş ortaya.

"Bırak beni!" diye bağırmış dedem, o anda elleri bomboş kalmış.

Ama ben şeytandan mı korkacağım? Tuttum satın aldım söğüdü. Ahırın oraya koydum, bugüne kadar orada yatar durur. Doğrusunu söylemek gerekirse bu ağaçtan ne köy olur olur ne kasaba. N'apalım, akasya yoksa ben de hiç olmazsa söğüt aldım ya ona bak. Ama köpeğin ona kabardığını, kedinin süründüğünü görmedim, gerçi tavuklar üzerine tünemeyi seviyor, o başka. Ha, eğer şeytan varsa, hodri meydan çıksın bakalım. Sonradan Józef Winiarczyk'tan bir akasya alayım dedim, iki misli fiyat verdim. O altı tane almış, "Bu kadar akasya nene gerek?" diye sordum. Oysa ben yeni bir araba yapabilirim. Araba değilse, bir masa yaparım. Aslında masaya daha çok ihtiyacım var. Şimdiki masanın ön ayakları gitti gidecek. Ne üstüne bir şey koyabiliyorsun, ne dayanabiliyorsun. Sallanır çatırdar. Ona bir ayak yapsaydım iyiydi. Köpek süründü, masa yıkıldı. Aslında üstünü de değiştirmek lazım. Üstüne bir tencere lahana koydum, hoop yere düştü. Arabanın yan kerestelerini çıkardım, ama onlar da çürümüştü, ne çivi çakılıyordu ne bir şey, tereyağına dalar gibi dalıyordu çivi. Birkaç yıldır boşta duran erik ağacından bir ayak yaptım. Diğer üç ayağa uymuyordu, ama yine de masayı ayakta tutuyordu. Diğer üç ayak, meşeden ve oymalıyken bu erik ağacından ayak hiç uyar mı onlara? Meşe ayakların yukarısı çelenkli oymalı, aşağısı at bileği gibi ince, yere basan pençeler de bir garip.

Cepheden dönünce, bir süre berberlik yaptım, Pazar günleri köylüler masa başında toplanırdı da, hep bu ayakları tartışırlardı. Hatta pençeler aslanpençesi mi yoksa başka bir canavarın ayağı mı diye iddiaya bile girerlerdi. Kimse birbirini ikna edemezdi, ama bu arada votka su gibi

akardı. Tabii yalnızca ayaklardan söz edilmezdi, masanın başına oturan yerdi, içerdi. Bir başladılar mı, toplantı, şölene dönerdi. Kahkahalar, çığlıklar, "yaşa, var ol" nidaları duyulurdu yalnızca. Şişelerin mantarları patlar, bardaklar şıngırdardı. Masa yemeklerin ağırlığından çökerdi. Durmaksızın yeni yiyecekler gelirdi masaya. Kokudan burnun düşerdi artık. İçlerinden birisi önce ayılıp öfkeyle, "Tıraş et bizi, Szymek. Bunlar tıkanana kadar yiyecek diye, sakallı Musa gibi mi gezeceğiz etrafta?" diyene dek bu böyle sürüp giderdi.

Ama o zamanlar daha masanın dört ayağı da sağlamdı, yüzeyi çadırçiçeğiyle örülmüş gibiydi. Yaldızlı saplı bir çekmecesi de vardı. İçinde pense, çekiç, vidalar, çiviler, makbuzlar, tıraş takımları, anamdan kalan dört tespih bulunurdu. Bunlardan birini, çocukken beni de götürdüğü haç gezisinde almıştı.

Hastaneden döndüğümde, bu çekmeceyi yerinde bulamadım. Demek birinin hoşuna gitmiş, almış. O zamandan beridir, sanki masanın ruhu çıkmış gibi çekmecenin yeri boş duruyordu. Üstünün cilası çıkmış, tahtakurusu deliklerinden, çilli bir surata dönmüş. E, insanın devri nasıl bitiyorsa, masanınki de öyle.

Bu masayı direnişten döndüğümün ikinci günü bulmuştum. Babam, tarlamızın mayınlarını temizlemeye göndermişti beni, bahar geliyordu, ekip biçecektik tarlayı. Gerçi bahar da ne bahardı, ama hâlâ kar vardı yerde. Bizim tarlanın oradaki köşkün ekilmemiş çavdarlarının üstünde karla kaplı bir şey gördüm, ceset mi değil mi anlamadım. Bir baktım, masa üstü. Başladım bacaklarını aramaya. Birini yakında bir yerde buldum, diğer ikisini ormanın orada, dördüncüyü de, bozulmuş patates yığını içinde, Stasiek için pabuç ararken. Çekmeceyi de Noel arifesinde, komşumuzda gördüm, domuzlarına bu çekmecenin içinde yem veriyordu.

"Karol," dedim, "bu çekmece sanki benim masaya uyacak gibi görünüyor. Ben sana yem kabı vereyim, sen de

bunu bana ver. Domuzlar için hepsi bir nasıl olsa, bir ellilik de votka yuvarlarız birlikte."

"He, olur," dedi, "domuzlarım için yem kabı vereceksin tamam. Peki, bu çekmece için ne vereceksin?"

"Çekmece için mi? E dedik ya."

"He, dedin de. Ne vereceksin?"

"Yem kabı vereceğim, bir de birlikte votka yuvarlayacağız ya."

"Yuvarlarız evelallah da, yarım kile de çavdar vereceksin. Siz cepheden önce ekip biçtiniz, benim tarlaya siper kazdılar n'aber. Çekmecenin sapı için de, atını bir iki günlüğüne ekini sürmeye vereceksin bana. Bu sap, öyle bildiğin saplardan değil. Biraz kararmış kabul, ama külle ovdun mu, pırıl pırıl olur. İstersen odanın kapısına bile tak. Çekmecenin benim tarlamda bulunduğunu ve bu tarlanın ne kadar mayınlı olduğunu da hesaba katsam, senden daha çok şey istemem lazım ama... Bizim oğlan bir hafta boyu ayıkladı tarlayı. Havaya uçacak diye her gün titredik. Szczerbaslar'ın Bolek, kendi tarlalarını ayıklarken ne olduydu? Oğlanı toparlayamadılar bile, bir eli orada, ayağı burada. Diyeceğim çekmeceyi bedavaya alıyorsun, hiç ses etme."

İşte masayı tek tek böyle toplamıştım.

Anam, tavuk kesip çorba yaptıydı. Hepimiz masanın başına toplandık; ben babamın karşısına, Stasiek, Antek'le anamın karşısına, ıstavroz çıkarıp yemeye başladık. Babam, "Aha, işte şimdi insan gibi yiyoruz," dedi. Anam iç çekti: "Efendimiz İsa, keşke Michał da bizle olaydı. Bunca yıl geçti, ne ses çıktı ne seda. Acaba öldü mü ki?" dedi. Babam, "Yok canım, yaşıyordur," diye teselli etti anamı. Stasiek, anama Michał'ı unutturmak için atıldı: "Şimdi içeri biri girse, masayı ve tavuk yediğimizi görse."

Derler ya, iti an, taşı eline al. Kapı açıldı ve nehrin öte yanından Mateja çıkageldi.

"Selam."

"Hoş geldin," dedim, ama bir gariplik sezdim. Sanki gülüyordu da, gözlerinde tilkiler dönüyordu.

"Oh, tavuk yiyorsunuz ha," dedi, "hayat size güzel."

"He, masanın şerefine kestim," diye açıkladı anam.

"Masa, ya masa. Ben de onun için geldim zaten," dedi ve sanki ilk kez masa görüyormuş gibi masaya yukarıdan, aşağıdan, yanlardan baktı, üstüne vurdu, ayaklarını sallanıyor mu diye sarsaladı, sanki atının sağırlarına bakar gibiydi, sonunda "Bu masa benim," dedi.

"Belgen var mı?" diye sordum

"Ne belgesi?"

"Senin olduğuna dair belge."

"Görüyorum ya. Benim arsamdaydı bu masa."

"Hangi arsanda, it oğlu it seni? Beyin arazisindeydi, bir kere."

"Bir zamanlar beyindi, toprak reformundan sonra benim oldu, yani masa benim."

"Bok senin! Savaştan önce nasıl bir masan vardı? Unuttun mu? Birbirine çivilenmiş kalastandı senin masa. Kalas rendelenmemişti bile. Tırnaklarınızın içi kıymık doluydu, yaralı parmaklarla dolanırdınız da, köylü sizle, böğürtlen mi topladınız diye dalga geçerdi. Bu beyin masası, uzak dur ondan! Sizin izbe kaç kişi? Sen, karın, yedi beben, bir de ihtiyar. İki elindeki parmak sayısı kadar. Bu masanın çevresinde kaç kişi oturabilir? Son Yemek'teki havariler kadar. Sen o kadar sayamazsın. On üçüncü de gelse sığar bu masaya, öyle diyeyim yani. Hangi masandan söz ediyorsun ihtiyar bunak? Bak, burada mum izleri var. Beyler yemek yerken, masanın üzerinde mum yakarlar. Sen, gaz yağını bulsan ne ala. Karanlıkta, yersiniz de gözleriniz kurt gözü gibi parlar. Bu masada sizin gibi patates çorbası mı yenir? Onlar enenmiş, besili horoz yerlerdi. Enenmiş horoz ne, bildin mi? Taşaksız horoz demek. Yerken çatal, bıçak kullanırlar, çatallar tabaklara vurdu muydu, kilise çanı gibi öter. Sizse çorbayı höpürdettiniz mi yoldan duyulur. Onlar bo-

yunlarına peçete asar. Ne kaldı bunlardan geriye? Sadece bu masa. Ben, ne sıkıntılarla topladım bu masayı biliyor musun? Savaş her bir parçasını dağıtmıştı."

Kader bu ya, yeni yolu yaptıklarında Mateja'ya otomobil çarpmasın mı? Karşıdan karşıya geçmiş, sonra karısının tuz istediğini hatırlamış, dükkân da karşı tarafta ya. Sadece tuz almakla kalmadı, bir de bu yüzden suçlu oldu garibim. Kendi köyünde suçlu oldu. Tuz almaya gitti, suçlu çıktı, iyi mi? Kazadan sonra az daha yaşadı. Kenara çektiler onu. Tüm köy başına uğramıştı. Ben de gittim, gerçi masa kavgasından sonra hiç konuşmamıştık ama.

Beni görünce, "Masa için seni bağışladım," diye fısıldadı, "seninmiş, benimmiş, yerimiz aynı nasıl olsa."

Cenazesinde bir konuşma yaptım. Hatta masadan bile söz ettim. "Ağlama yenge, ağlamayın çocuklar, babanız Wincenty şimdi Efendimizin masasında oturuyor," diye bitirdim konuşmayı.

Mateja'dan sonra Pociejka ezildi. Zavallı kadın kiliseye gidiyormuş, karşıya geçmek istemiş, çünkü kilise karşı tarafta. Ama otomobillerden çok korkuyormuş, onun için yolun boşalmasını beklemiş. Yol bu, boşalır mı? Beklemiş beklemiş, ama çanlar çalmaya başlayınca, karşıya doğru rap rap yürümüş, en yakın otomobil bile daha uzaktaymış. Yana bakmasa geçermiş de, çünkü karşıya geçmeye az kalmışmış. Ama bakmış bir otomobil geliyor, korkudan elindeki bastonu düşürmüş. Kimisi, bastonu almak için eğildi diyor, kimisi otomobil kendini öldürmesin diye diz çöküp duaya başladı diyor. Artık neyse, sonunda ezildi gitti.

Sonra Kacperskiler'in sobası bu taşıtlar yüzünden patladı. Evlerinin duvarı zaten yola bitişik, o da başka mesele. Bir otomobil geçse, kaşığı ağızlarına denk getiremezler. Hadi çorba koyuysa neyse de, suluysa yandılar, yarısı dökülür gider. Kacperski, ayakta bile yemeğe çalıştığını söyler, tabağı doğrudan ağızlarına götürüyorlarmış, bazen

arka bahçede yiyorlarmış, en rahat yemeği karısı tarlaya getirdiğinde, orada yiyormuş.

Sonra Barański'nin köpeği ezildi. Ardından Waliszyna'nın danası. Bir pazar günü de benim tavuklardan biri. Sabah atı suya götürdüydüm. Hava pırıl pırıldı, gökte tek bir bulut yok, nehir şıkır şıkır parlıyor, ılık, taze bir hava, kuşlar cıvıldıyor, kim tahmin ederdi ki böyle bir şey olsun. İneklere, domuzlara yemlerini verdim. Atın önüne saman koydum, köpeğin tasını doldurdum, kediye süt döktüm. Kendim de tıraş olmaya giriştim. Suratımın yarısını tıraşlamıştım ki, Michalina içeri daldı:

"Koş Szymek! Tavuğunu öldürdüler!"

Suratımın yarısı sabunlu, elimde ustura, yakam bağrım açık yola koştum. Bir de ne göreyim benim ezilen tavuğun başına millet toplanmış. Tavuk hâlâ kanat çırpıyor. Ayaklarından tuttum kaldırdım. "Senin mi?" diye sordular. "Tabii benim. Kendi tavuğumu tanımam mı? Bu arabalar için neyin değeri var ki?"

"Hangisi yaptı?" diye sordum, yapacak bir şey yok, ama insan ne desin?

"Çoktan gitti," dedi biri.

"Yeşil bir arabaydı," diye ekledi diğeri.

"Yeşil değildi, maviydi."

"Buna göz derler, herhalde, yeşildi diyorum!" diye çekişmeye başladılar.

Tavuğu alıp eve götürdüm, yemek için kestim, ne yapaydım başka?

Bizim köyde artık huzur kalmadı. Varsa, yoksa otomobiller. Sanki bu yolu otomobiller için yapmışlar da, insanları unutmuşlar. Bu dünyada bir tek otomobiller mi var sanki? Belki zaman gelecek, hiç insan kalmayacak, sadece otomobiller olacak. O zaman birbirlerini gebertip dursun lanetler. Hatta savaşsınlar da insanlardan daha çok yesinler başlarını. Nefret etsinler birbirlerinden, dövüşsünler, lanet okusunlar. Belki o zaman, Otomobil Tanrısı çıkar da, bun-

lara kızıp ortalığı sele boğar. Geriye kalan, yine kendi ayakları üzerinde yürümek zorunda kalır. İnsan Tanrısı'nın, insanoğluna göründüğü gibi.

Bugün, kendi ayakları üzerinde yürüyen biri, bu otomobiller için yolda engel teşkil ediyor, o kadar. Yolun en kenarından yürüsen bile, sana gelip çarpacak sanıyorsun. Yüreğin ağzında yürüyorsun. Otomobilden korktuğun için değil ama. Böylesi bir ölümle, akıllarda yoldaki tükürük gibi kalacağın için. He yani, ezilmiş bir biçimde. Bu şimdi ölümle aynı mı? Böylesi bir ölümle de ebediyete gidilir mi? Bir de korna çalarlar, ön camdan işaret çekerler, hatta camı indiren sülalene giydirir. Yayasın ya, kötünün de kötüsüsün. Artık ayakların hiç önemi yok. Eskiden tüm ordu piyadeydi. Ve kazanırdı savaşları. Piyade gibisi yok derlerdi. Diyelim yolun kenarında su birikmiş olsun, seni bile bile ıslatır. Sonra it herif, camın arkasından sırıtır. Eğer yanında bir karı varsa, karı da güler. Piçleri de varsa, piçler de seninle eğlenir.

Ah şu orospu çocuklarından birini yakalasa insan, saman gibi kaldırıp yolun kenarına fırlatır ama... Kim yakalayacak? Onların güçleri hızlı olmalarında yatıyor zaten. Ne bu acele? Gök, her yerde aynı gök, kaderinden otomobille kaçamazsın.

Artık nasıl yürüyeceğimizi de şaşırdık. Soldan yürü diyorlar. İyi de o zaman ölüm sırtından değil de, önünden toslayacaktır demek, o kadar. Aksi takdirde hareket edip etmediğin, ayakta olup olmadığın belli olmazdı, insanoğlu bu kadar mı alçalabilir. Seni ister görürler, ister görmezler, onlara kalmış. Otomobilin farı, gözü demek değil ya. Sen, her otomobilin önünde salla fenerini salağım benim, sanki seni öldürmesin diye yalvarır gibi.

Gençken, eğlencelerden dönerken bu yol, sabaha kadar bitmezdi. Horozlar bir değil, iki, üç kez öterdi. Aç inekler böğürürdü. Kovalar kuyularda çınlardı. Sen hâlâ yolda olurdun. Gün ağarana kadar. Sabah olana kadar. Acele

edecek ne var ki? Aklı hâlâ dansta, müzikte, ayağını ahırın tahtasına vurur gibi yola vura vura, diline ilk gelen şarkıyı okur insan. "Taş, taş üstünde, taşın üstünde taş." Yol, onu uyandırdığın için yakınmazdı. Ne de cesaret bulup da seni acele ettirirdi. Ayaklarının altında, sadık köpeğin gibi, adım adım giderdi. Durdun mu, o da dururdu. İstediğin yöne giderdin, canın istedi, eğlenceye geri dönerdin, o da seninle dönerdi. Samanlıkta üstüne bindiğin kız misali.

Gece zifiri karanlık olabilirdi, sense zilzurna sarhoş. Yer, gök birbirine karışabilirdi, hatta yeri göğü, Mevla'nı bile kaybedebilirdin. Öyle ya Mevla niye sarhoşu gözetsin, değil mi ama? Lakin yol seni bırakmazdı bir tek. Yeryüzü, azgın bir aygır gibi, seni sırtından atmak isteyebilirdi. Ama burada seni bir ağaç, belki bir direk, bilemedin bir aziz figürü tutardı. Düşerdin, yatardın, kalkardın yine yürürdün. Belki ayakların üzerinde değil ama emekleyerek. Ya da hiç kalkamazdın. Akasyalar üzerindeki kuşlar, melekler korosu gibi ötmeye başlayıp da seni uyandırana kadar. Yatardın öylece. Nerede olduğunu bilmesen bile, yol, tıpkı koruyucu melek gibi, seni evine götürürdü. Tabii süt güğümlerini, arabasıyla kente götüren Szmul da götürürdü bazen. Ama Szmul da, akasyalar gibi bu yola aitti zaten.

Ben gençken, bir tek eğlenceyi bile kaçırmazdım, sadece bizim köyde olanı değil, komşu köylerde olanları da. Bazen eğlence varsa, beş, on köye bile gittiğimiz olurdu. Eğlenmeyi çok iyi bilirdim, her yerde tanınırdım, beni kolları açık karşılarlardı. "Hey!" derlerdi, "Szymek Pietruszka gelmiş, demek ki eğlence, ateşli olacak. Adam kapıda göründü mü orkestra dursun. Bıraksın dansı tüm çiftler! Hey orkestra, Szymek Pietruszka için çal bir marş!" Orkestra sanki yüz tane atlı araba gibi coşardı. Marşla içeri girilirdi.

Doğrudan, salonun ortasında bulunan büfeye gidilirdi. Sanki mihraba yürüyen nikâhlı bir çift gibi. Herkes kenarda! Büfenin önünde tanıdık, tanımadık kim varsa hepsi arkadaş. "Szymek, Szymuś," derlerdi, "geldin ha, dos-

tum, arkadaşım, biraderim." Biri kadehimi doldurur, öteki dolu bir kadeh uzatır, bir başkası daha büyüğünü, başka biri sucukla turşu uzatır. "İç, Szymuś! Bekârlığımıza içelim! Haydi eğlenelim. Yaşa, nur ol!" Zincirim kemerimden sarkınca, eğlence tir tir titrerdi. Hah, işte eğlence o zaman başlardı, çünkü zincirin ucunda bıçağım vardı.

Ah, o bıçak ne ünlüydü. Sap gibi bir şeydi. Gören de onu şans için veya anısı var diye taşıdığımı sanırdı. Bir de ucunda saat zinciri olduğu için çok masum görünürdü. Ama kenarından bastırdın mı, eşek arısı iğnesi gibi çıkardı bıçak ortaya. Çevremi, sopalarla az sarmadılar, bende ise yalnızca bıçak olurdu. Tüm çete, sağdan soldan sarardı beni de, ortada tek başıma bıçakla kalırdım. Ama bıçak da bıçak hani, kılıca değişmem.

Çoğu zaman onu çıkarmam bile gerekmezdi. Ceketin önünü açıp zinciri parlatmak yeterdi, gerisini korku hallederdi zaten. Büfenin önünde de, bu bıçak sayesinde, bir kuruş bile harcamazdım. Ona bakmak isteyene, bu iş çeyrek şişe votkaya mal olurdu. Açık olarak görmek isteyen, çeyrek şişe votka ve bir bira verirdi. Eline almak isteyeneyse, bu arzusu çeyrek şişe votka, bir bira ve mezeye patlardı. Bazen kendini akıllı sanan aptallar, saatin kaç olduğunu soracak olsalar, onlara öğrendiğinde ebediyete intikal etmiş olunacak diye cevap verilirdi. Bu durumda o da çeyrek şişe votka vermeyi yeğlerdi tabii.

Bıçak, bana dört bağ sarımsağa mal olmuştu. Köylere, iğne, iplik, çengelliiğne, bit ilacı falan satan bir heriften almıştım onu. Adı İğne Deliğiydi, çünkü bütün gün, oradan geçen, geçmeyen kim varsa, herkese iğne deliği hakkında söylev verirdi. Annem daha sonra sarımsaklarımı çaldılar, sarımsaklarımı çaldılar diye söylendi durdu. Bir daha saymasını önerdim ona, saydı. Ama sürekli olarak dört bağ sarımsak eksik çıkıyordu. Öldüğünde, artık gençliği çoktan ardımda bırakmıştım, dört sap, çoktan dört baş sarımsak gibi olmuştu da ona hırsızın ben olduğumu itiraf ettim.

Zaten bıçak da kaybolmuştu, belki de birisi çaldı. Çünkü herkesin gözü ondaydı. Ama o zamanlar, paha biçilmezdi benim için. Çevrede kimsenin böyle bir bıçağı yoktu. Onu on sap sarımsağa, bir kile çavdara, bir kravata, bir çift tozluğa satabilirdim, hatta birisi saat bile teklif etmişti. Başkaları, ekmek bıçaklarıyla veya kasap bıçaklarıyla en çok da çakılarla dövüşürlerdi.

Çakı dediğin ne ki, en fazla kurbağa kesersin ya da inek otlatırken pipo yontarsın. Tütün bile kesilmez onla. Bıçağı, söğüt yaprağı gibidir, sapıysa, ince bir dal gibi. Deri ceketli birine bu çakı ne yapsın, deriden bile geçmez. Köyde, kamışına su yürüyen her velet, hemen bir çakı bulur. Panayırlarda böylesi bir çakı satın almak veya balık oltasıyla ya da havalı tüfekle kazanmak çok kolaydır. Ama bir eğlenceye bu çakıyla gideceğine, çıplak elle dövüş daha iyi.

Büfeden sonra, sıra dansa gelir. Başlangıçta her şey hoş ve kibardır. Sandalyesinde oturan veya kız arkadaşıyla kenarda duran bir genç kızı davet edersin. Yarı beline kadar eğilirsin, kızın elini öpersin. Kızı çok fazla sıkmazsın ilk içkiden sonra çakırkeyf olmuşsundur henüz; tabii hava daha aydınlıktır, güneş batmak üzeredir, pencereden içeri ışıkları girer. Kocakarılar, karga gibi sıralara tünemiş her adımına tahtakurusu gibi, gözlerini dikip bakarlar. Bebeler, salonu boydan boya koşarlar. Orkestra da daha yemek yemediği için ağır parçalar çalar. Herkes sunucunun talimatlarıyla dans eder. "Çiftler daire yapsınlar, çiftler sağa, çiftler sola, kızlar ortaya, haydi kızlar eş seçin!" İtfaiyeciler de sarı kasklarıyla, henüz ayık bir durumda, İsa'nın mezarını bekler gibi kapıda dinelip sarhoş olan var mı diye bakarlar. Sarhoş olan ve kavga arayan varsa, götüne bir tekme, hop dışarı. Genç kızlar sana "domuzluk yapma" diyebilirler.

Ama daha sonra, vakit geçtikçe, güneş batıp da tavandaki lambalar yandıkça, kocakarılar ineklerini sağmak için köye dönüp analar bebelerini uykuya götürünce, orkestranın alnında ter damlaları gözükmeye başlayınca, eğlence

ilk titremelerine işte o zaman uğrar. O zaman bir kızı tutup büfeye götürürsün. Büfede bir, iki, üç derken "Adın neydi? Zosia, Krysia, Wikcia, Jadwisia. Benim de Szymek. Peki, Zosia, Krysia, Wikcia, Jadwisia, Szymek'le içer misin? Peşinden kaderimmişsin gibi oradan oraya gezdim. He, işte şimdi buldum seni. Yalancı? Sana yalan borcum mu var kızım? Gel, bak şarkımız çalıyor." Artık kıza sıkı sıkı sarıl, hiç direnmez. Bluzunun sırtındaki nakışı okşayabilirsin. Bu bluzlar, sanki bahçe gibidir, vişneler, güller, böğürtlenler, üvezler. Nakışlardaki vişneleri, gülleri, böğürtlenleri, üvezleri gıdıklarken, bazıları kıkır kıkır kıkırdar, kimisi de, sanki onları koparacakmışsın gibi kederle bakar yüzüne.

Sonra tekrar büfeye. Tekrar dansa. Artık kujawiak[3] ya da vals değil, varsa yoksa oberek.[4] Hey oberek, oberek! Vur ayağını yere. Daha hızla dön. Sola, sağa. Hey! Artık kızın ayakları havalanır. Senin kollarındadır artık. Atıp tutarsın onu. Eteği uçar, bluzu sıyrılır. Saç örgüsü siz dans ettikçe çevrenizde döner durur. "Yüce İsa! Szymek! Başım döndü!" Nefes nefese kalmış, tıkanmış bir biçimde kollarına atılır. Artık kendisi sarılır sana. Gözlerinde parlayan şeytanı görebilirsin. Ah, Szymek, olmaz. Oh, Szymek seni gidi, Szymek. Gidelim Zosia, Krysia, Wikcia, Jadwisia. Hatta kendisi sana, "Gidelim Szymuś, azıcık hava alalım, burası sıcak oldu," bile der. Bahçeye çıkar, olabildiğinde uzağa gidersiniz. "Burada olmaz Szymek, gören olur. Sonra dedikodu yaparlar. Sen bir daha buraya gelir misin, gelmez misin belli değil."

Eğlence sırasında her şey mubahtır. Sana benimle evlenir misin, diye sorsa bile. Ona neden olmasın ama şimdi olmaz diye söz verebilirsin. "Kalk hadi gidelim bak hâlâ müzik devam ediyor."

Bir kızı gözüne mi kestirdin, kiminle dans ettiği önemli değildir, kendi malınmış gibi izinsiz davranırsın.

[3] Polonya halk dansı. (ç.n.)
[4] Polonya halk dansı. (ç.n.)

"Gel bakalım Szymek'le dans et de dans etmek neymiş gör. Sen de toz ol it oğlusu!" Herif eğer uysalsa, gider oturur veya büfeye gidip içmeye devam eder. Yok, karşı çıkarsa, gözünün önünde bıçağın zinciri parlatılır. Yoksa suratına girişirsin.

Çoğu kavga bu yüzden çıkar. Birisi bizimkileri dövüyorlar diye bağırır! Kız çığlığı basar. Biri zıplar. Diğeri araya girer, ayırmaya çalışır. Bir başkası sandalyeyi fırlatır. Öteki bıçağına davranır.

Gerçi kavgalar, aslında hep yoktan yere çıkar. Artık eğlence sona yaklaşırken, herkesin kafası dumanlıyken, giden gitmiş, kalan kalmıştır. Hali olan şarkıya devam eder. Kiminin artık sesi kısılmıştır, sersem gibi cırtlak bir sesle bağırır. Kızlar köşelerde fare gibi ciyaklar. Her şey birbirine girer. Elbiseler, gömlekler, ruhlar, bedenler, kan, ter, tavandaki lambalar karışır; tavan kara bir sise bürünmüştür. Kalabalık, duvarlar arasında sıkışır. Artık kimse kimseyi tanımaz. Sadece ayaklar coşar, yer, sanki biri elma ağacını tüm gücüyle silkiyormuş gibi sallanır. Tarla yolu gibi, toz dumana bulanmıştır ortalık. Artık sadece hızlı parçalar çalınır. Oberekin arkasından polka,[5] polkanın ardından oberek.

Çalgıcıların karınları doymuş, damarlarından artık votka akmaya başlamıştır. Ceketleri çıkarmış, gömlekleriyle çalmaya devam etmektedirler. Hatta bazıları gömleklerinin düğmelerini de göbeklerine kadar açmış, kemerlerini gevşetmiş, sıkan tozluklarını bir kenara çıkarmışlardır bile. Her şey müzik içindir burada. Çünkü ancak şimdi çalgıcıların ruhları dışarı çıkabilmiştir. Çalarlar işte, hey! Dudaklarını hissetmezler, ellerini duymazlar, iç organlarıyla çalarlar, sanki dedeleri gibi ruhlarıyla. Ölecek gibi çalarlar. Bir yerlerde şimşek düşmüş gibi. Sanırsın ordu savaşa katılacak. Sanırsın düğün alayı sarhoş atlarla gelmektedir, harman yerinden döven sesleri gelmektedir de, tabutlara

[5] Polonya halk dansı. (ç.n.)

topraklar dolmaktadır. Artık bir kızı ellemek, hatta götünü pandiklemek hiç de ayıp kaçmaz. Bluzunun altına elini sokarsın. Bacağını bacağına dayarsın. Zaten kız, horoz peşindeki tavuk misali, kendisi atlar senin dizlerinin arasında. Nefes nefese kalmıştır. Anasını, babasını, günahını, sevabını unutmuştur. Tanrı'nın on emri bile umurunda değildir. Çünkü burada, cennet cehenneme karışmıştır. Göğüs, göğse yaslanır, karın karına dayanır. Kıkırdayarak, cennete dalarlar ve sen, elbiselerinin altında, onların akıp gidişini hissedersin. Orkestrayı şeytan dürter ve sanki keman yaylarını bir orakmış gibi kullanarak beylerin kafalarına vurur. Klarneti fırtınayla üfler. Akordeonu kırar. Davula taşla vurur. Hele gece nemli ve sıcak ise, kan akıtmak için tam uygun bir ortamdır.

Bu sefer laf olsun diye kan akıtılır. Birisi yana eğmiş gibi, birden bir tarafa eğilir salon. Hemen çığlıklar, bağırtılar, Yüce İsa, Meryem Anamız nidaları, Staś, Jaś, orospu çocuğu çığlıkları! Bizimkiler buraya! Bizimkileri dövüyorlar! Aslında ayakların hâlâ dans etmektedir. Kızlar huş ağacına yapışan mantarlar gibi yapışırlar sana. Onları bıçakla kazımak zorunda kalırsın. Seni bırakmaz, öper, ağlar, yalvarır:

"Szymuś, hadi gidelim. Gitme oraya. Tamam, kabul. İstiyorum, duyuyor musun Szymuś? İstiyorum diyorum. Ah Yüce İsa, öldürecekler seni! Szymek!"

Birisi sıraları milletin kafasına indirir. Bir iki kez sallayıp atar, güçsüz düşmüştür; kalabalık, kapıdan, pencereden dışarı uğrar. Birisi tutar, lambaya bir şişe fırlatır. Orkestra, tüm hızıyla çalar, ama artık polka, oberek değil de, fırtınalı şimşekler gibi çalar. Çığlıkları, bağırtıları, küfürleri bastırmak için çaldıkça çalarlar.

Ama yine bir başkası, salonu öbür yana devirir. Sonra tekrar geri düzelir. Artık yatmış mı düzelmiş mi belli değildir. Senin ceketin, gömleğin içindeki kızlar, eline, omuzuna, yapışır, seni çeker, yalan söyler, çığlık atar, ağlarlar. Ama bıçaklar ortaya çıkınca, kızları kim takar. Bir yerler-

de sunucu bağırmaya başlar: "Çiftler toplanın, daire olun! Tüm çiftler dansa!" Bir inleme ve sunucunun renkli fuları uçar. Bir başkası sandalyeyle girişir. Bir, iki derken, sağa sola sallar ve kalabalıkta kaybolur. Çünkü bıçaklar ortaya çıkmışken, sandalyeyi kim takar.

Herkes kavga etmeye dövüşmeye devam eder. Çatırtı, inlemeler, küfür kıyamet. Şişe şıngırtıları. Tavanda yalnızca bir lamba kalır. Birileri ikinciyi yakar. Kesin büfenin orada. Birisi onu şişeyle söndürür. Şişeler kırışır. Yine salon karanlığa gömülür, ortalığı toz kaplar. Yalnızca soluklar duyulur. Orakların hasat zamanı çıkardığı sesler gibi ses çıkarır bıçaklar. Yine yukarıdan. Orkestranın oradan. Çalgıcıların elleri düşer çalmaktan. Çalın! Çalın! Hey orkestra, hadi marş çal! Kemancı marşa başlar, birisi ona yandan bir çakar. Bembeyaz gömleği kana bulanır. Keman gökten yere düşermişçesine uçar. Bir başkası kocaman bir göbeğe bıçak sallar gibi davula bıçağı dayadı mı, patlatır davulu. Akordeon darmadağın olmuştur. Klarnet, klarnetçinin kafasında parçalanır. Canın çıksın orkestra. Her şeyin sebebi sensin.

Orkestra falan kalmaz ortada. Ne de pencerelerde tek bir cam. Büfe de alaşağı edilmiştir. Tavandaki süsler paçavraya dönmüştür. İnsanların üzerinde parçalanmış ceketler vardır. Bazen gömleğini sıkarsın, kendinin ve başkalarının kanı akar. Yine de sen eve şarkı söyleye söyleye dönersin.

Bir keresinde, böyle bir eğlenceden sonra, çiftçiler bizi sarhoş domuzlar gibi kamyonla taşımışlardı. O zaman, tam üç hafta tavan arasında yatmıştım, çünkü kavgada birisi ölmüş ve polis tüm köylerde faili arıyormuş diye duyduk. Ama bu samanlıkta iğne armaya benziyordu. Bu arbedede suçlu kim nerden bilinecek? Bu eğlencelerde suçlu suçsuz hepsi birbirine karışır. Herkes sağa sola saldırır, birini bıçaklarsın, ama kim olduğunu bilmezsin. Bıçaklanan bile kendisini kimin bıçakladığını bilmez. Bir tek Mevla bilir onu, polis nerden bilecek?

Üç tane yara vardı bedenimde, üç delik. Biri kenarda, ikisi sırtımda. Yalnızca yüz üstü yatabiliyordum. Annem, çeşitli otlardan yaptığı ilaçları sürüyordu. Ama yaralar bir türlü iyileşmiyordu Galiba bıçak paslıydı. Çünkü sürekli kanama vardı. Annem ağlıyordu:

"Szymuś, oğlum. Acı bana, seni bir gün öldürecekler. Ben nasıl dayanırım buna."

"Öldürmezler, öldürmezler. Ağlama ana. Beni öldürmek o kadar kolay değil. Bak üç tane delik var. Hani öldüm mü? Daha hesaplaşacağız onlarla, dur sen. Öldürseler bile geç olmasındansa erken olması daha iyi hem be ana. Hasattan hasada yaşıyoruz, yaşam mı bu?"

Hasat yeni başlamıştı, gerçi ben bu yaralar yüzünden, arpa ve çavdar kesilmesinden geri kalmıştım. Bizdeki arpa ve çavdar, diğer tarlaların hepsinin yarısından fazladır. Ama o sene rahmet yağdı da yağdı, onun için ürün hep yan yattı. Böyle yatık ürünü kesmek, üç tarla dik ürünü kesmeye bedeldir. İş bitince elini kolunu hissetmezsin, sırtın patlar, kafan taş gibi olur, ayakların seni evine zor taşır. Bu yaralar ne ki?

Pek çok kez babamı bir biçerdöver almak için iknaya çalışmıştım, çünkü elle biçmekten gına gelmişti artık. Acaba her sene yapılan hasat, Tanrı'nın bir laneti midir ki? Kesmek biçmek olmadan kendi kendine büyüyemez miydi? Önce toplamak, sonra harmanlamak, savurmak ve ekmek yapılması için değirmene götürmek gerek. Bunlar olmaksızın ekmek kendi kendine yetişebilirdi, sen de sadece somunları toplardın. Bir göbek lahanadan daha büyük olmasaydı da olurdu. Ama toplamaktan yorulacağın kadar küçük de değil.

Yok, babam kabul etmedi; samanı orakla biçtiğinde ürün düz kalırdı, biçerdöverse karıştırırdı samanı, ne dam onarmaya yarardı, ne kepek yapmaya, ne de yatak doldurmaya. Hem zaten Antek ve Stasiek de büyümüşlerdi, işleri neydi, boş boş dolaşacaklarına hasada gelsinlerdi. Hem böyle ezilmiş ürünü biçerdöver kesmezdi zaten.

Buğdaylar olgunlaştığında kalkabildim ancak. Bizim tarlada buğday en çok yarım dönümdür. Paskalyada, Noel'de pasta yapmak, çorbaya katmak bazen de pazarları mantı yapmaya yeter. O sene, o da iyi ürün verememişti. Deve dikeni musallat olmuştu, bir de çok yağmur yağmıştı. Polis de artık faili aramayı bırakmıştı. Hasat zamanı kim faille uğraşacak? Köylülerin elinde tırpan varken, kanları bunca kaynarken. Ölen de artık geri gelmeyeceğine göre. Üstelik ölen bizim ölümüz, polise ne?

Az biraz kesmiştim buğdayı, gözlerim karardı, anam beni eve yolladı. Ama önce babama "Vicdanın yok mu senin, oğlanı bu halde işe koşuyorsun, üvey evladın mı bu senin, sokakta mı buldun?" diye saydı sövdü. Babam üçüncü gün beni işe koşmak için çatı katına çıkmıştı.

"Ne o, hâlâ yatıyor musun? Yarın kesmeye başlamak lazım. Uçları çoktan olgunlaştı. Senin yaraların da yara olsa. Derin kavlamış yara sanıyorsun. Bıçağı sallamayı biliyon da tırpan mı ağır geliyor? Haydut mu oldun başımıza? Sonun hapishane senin, demedi deme. Bizim soyumuzda yok böyle haydut. Evet, deden Łukasz katildi, ama namus için. Amerika'ya kaçtı. Sen nereye kaçacaksın? Tek bacaklı Stach Owsianek, tahta bacağıyla nasıl tırpan yapıyor, bir görsen. Mielczarek, kök gibi eğri büğrü, ama eline tırpanı alsın, eğri olduğunu anlamazsın. Çit direği gibi dimdik durur da, önünde başaklar eğilir. İnsan çalışırken ağrıyan yerini unutur. Ölmedin ya. Canın acısı hareket edersen geçer. Seni böğründen bir de sırtından şişlemişler, kolun sağlam ya ona bak. Bacakların da sağlam. Tırpan için kola ve bacağa gerek var. İyi tırpancı, tırpan yaparken eğilmez hem. O ayrı hareket eder, kolu ayrı. Kollar ve bacaklar birlikte hareket edecek. Papazın yürürken nasıl dua ettiğini görmüyor musun? Aynı öyle, adım adım yavaş yavaş. Bir alanı kesersin. İkinciye geçerken şişlendiğini unutursun. İsa da şişlenmişti, binlerce yıldır, çarmıha gerilmiş biçimde durur ya. Yarası iyileşti mi? Tüm kötülüklere bakmak

zorunda. Çarmıhta duracağına tırpan yapmak istemez miydi sanıyorsun? Ama yazgısı o işte, nasıl insin aşağıya? En kötüsü başlamaktır. Şişlenmemiş bile olsan, ilk günün akşamı şişlenmişten beter olursun. Ama bir başladın mı, elinden bırakamazsın tırpanı. Belki yalnızca bilemek için. Ya da çanlar çaldığında ıstavroz çıkarmak için. Kesersin de kesersin. Sonuna dek. Tırpan böyle bir şey işte. Tırpan adamı iyileştirir, kiliseye gitmekten bile iyidir. Bedenini de ruhunu da, ağrıyan neren varsa artık. Tırpan sayesinde, bunca yıldır beylerin zulmüne dayanır köylüler. Çünkü tırpan yapan, dayanmayı öğrenir, daha bağışlayıcı olur. Kimin iyi kimin kötü, kimin cimri, kimin sahtekâr olduğunu tırpanı tutuşundan anlarsın. Ölüm gelip çattığında bile, sanki yorulmuşsun gibi elinden tırpanı alır da, arpa, buğday, çavdardan geriye ne kaldıysa senin yerine biçer. Artık ne ektiysen onu. Savaşta tırpan yapmak, ölümün korkunç olmasını engeller. Zaten savaşta şişlenmezsin, şişlenmek eğlencede olur. Eğlenirken dağıtırlar, ağlamazlar. Kızları sıkıştırırlar, ölüleri değil. Votka içerler, acı değil."

Rastgele bıçaklanmıştım, böylece hasat zamanını geçirmiştim, yaralarım iyileşmişti, yeniden eğlencelere gitmeye başlamıştım. Eğlenmeyi çok severdim, hey gidi hey! Hayatımı tam düzene koymamıştım, ama bir kavgada azıcık yaralansan bile, bu eğlenceden sonra insan hayata daha bir sıcak yaklaşır, daha bir işine sarılır insan. Bir zamanlar, ray döşemek için yapılan setlerde çalışmak üzere demiryollarında iş bulmuştum; buradan kazandığım parayla kendime beyaz çizgili kahverengi bir takım elbise aldım Malikâneye bir havuz kazdırmışlardı, bir metrekaresine yarım zloti ödemişlerdi. Bu parayla bir gabardin palto, gömlek, kravat ve çorap aldım. Hatta bir saatle, bir de sigara tabakası almayı da düşünmüştüm; savaş patlamasaydı alabilirdim bile. Ama saatsiz, tabakasız da herhangi bir zenginden daha şık görünüyordum. Hatta bazılarının neye yaradığını bilmedikleri bir mendilim bile vardı. Benim

gibisini bulmak kolay değildi. Benimle eğlence sırasında dans etmeyecek kız yoktu. Ben de kolay beğenmezdim, ha. Bazı zamanlar, bir eğlenceden ikinci günün akşamı döndüğüm olurdu. Babam, sanki cehennemden dönmüşüm gibi bakardı bana. Eğlen, eğlen sen geberesice, hayata başladığında gerçek eğlenceyi göreceksin. Acaba geberdiğinde, nerede eğleneceksin?

Ama babayı takan kim? Zaten onun için varsa yoksa iş ve Tanrı vardı. Bir kez bile bilet alayım diye para vermiş miydi acaba? Ben de tavan arasındaki ürünün dörtte birini yarı fiyatına Yahudi'ye satardım. Ya da anama bugün yumurtlamamışlar diyerek yumurtaları aşırırdım. Bir keresinde, armut ağacındaki tüm armutları toplamıştım da, demiryolu işçilerine tanesi iki kuruştan satmıştım. Yine bir gün, bir köpek yakalayıcısı bizim köye, köpek almak için gelmişti. Ben de Reks'imizi zincirinden tutup kimse görmesin diye ahırın arkasından köyün sonuna kadar götürüp artık köyü terk etmek üzere olan köpek yakalayıcısına satmıştım. Köpecik çok iyiydi aslında, ama Pazar günü Boleszyce'de dans vardı. Gitmesen olmaz, gerçi köpeğe de acımadım değil ama... Bacaklarıma sürünmüş, başına gelecekleri anlamış gibi inlemişti. Ben de onu, "Senin yaşadığında hayat mı be Reks? Artık kimse senden hırsız kovalamanı beklemeyecek. Çok daha iyi insanlara hizmet edeceksin. Hem köpekler de cennete gidiyorlarmış," diye teselli etmiştim. Sonra babam çılgın gibi tüm köyü dolaştı, Reks'i aradı. Hiçbir köpeği Reks'i sevdiği kadar sevmemişti, Reks de babama baygındı.

Yine başka bir gün eğlence, dans falan yoktu. Biz de, Pazar günü öğleden sonra meyhanenin önünde toplanmıştık. Kızlar daha evlerden çıkmamışlardı. Bulaşık yıkamak, temizlik yapmak zorundaydılar. Kocakarılar öğleden sonra ayini için kiliseye gidiyorlardı. Kimsede ilaç için beş kuruş yoktu. Yahudi de borcu kesmişti, çünkü hepimizin zaten ona takıntısı vardı. Güneş, bir gidip bir geliyordu, sanki

yağmur yağacak gibiydi. Akşama daha çok vardı. Eh yani biri tutup bira ısmarlayabilirdi. Yahut dövüşebilirdik ama herkes uyuşmuş gibiydi.

Birden uzaktan, çok uzaktan tozu dumana katan üç atlı belirdi. Kim, pazar günü bizim köye gelirdi ki? Meyhanenin önünde durdular, bir yüzbaşı, bir teğmen, bir de genç bir hanım. Yüzbaşı, yüzbaşıya benziyordu. Teğmen de teğmene, ama küçük hanım nefesimi kesmişti. Üzerinde binici pantolonu ve mahmuzlu uzun çizmeler vardı, kafasına da siyah bir başlık takmıştı, elindeki kamçıyla, binici kılığına girmiş bir meleği andırıyordu. Yüzbaşı attan inmeden seslendi:

"E delikanlılar? Burada gerektiğinde savaşacak canlar görüyorum! Sizin meyhanede içecek bulunur mu?"

"Bulunur, bulunur," diyerek ardı ardına bağırmaya başladı arkadaşlar, "bira! Likör! Limonata!"

Benimse gözlerim meleğe yapışmış kalmıştı; ona sanki bir resme bakar gibi bakıyordum. Bizim köyde de güzel kızlar vardı, ama böylesi bir güzelliği daha önce hiç görmemiştim. Acaba binici kıyafetinde ve atın üstünde diye mi bana öyle gelmişti? Çok dikkatli bakmış olmalıyım ki, melek de bana baktı ve gülümsedi. Sonra bir kedinin sobanın yanından inişi gibi, hafifçe kaydı attan. Yüzbaşı ve teğmen de indiler.

"Delikanlılar, atlara göz kulak olun," dedi Yüzbaşı, "biz bir şeyler içip döneceğiz!"

Bizim çocuklar hemen atıldılar. Böylesi atları tutmak kolay mı? Ama yok öyle yağma! Hepsini ittirdim. "Szymek'e tut dediler," dedim.

"Geri durun, çaktım mı yıldızları sayarsınız yoksa!"

Üç dizgini de elime doladım. Konuklar içeri girdiler. Az sonra çıktılar. Önce yüzbaşı atladı atına.

"Teşekkürler delikanlılar!"

Ardından teğmen bindi. Sonra melek, bir ayağını üzengiye taktı. Ama artık çok mu zayıf basmıştı yoksa

neden bilmem, bir iki kere denediyse de binemedi. Bana baktı. Sağ elimle arkasından ittim, sol elimle atı tuttum ve onu eyere oturttum. Sonra sanki elim istemeden kaymış gibi, baldırlarına ve çizmelerine indirdim elimi, bacağını sıktım. Bir an gözlerini yumdu, sonra gülümsedi, ama biraz kederli sanki. O sırada kafama bir kamçı yedim. Melek çığlık attı:

"Ah!"

Döndüm, karşıda elinde kamçısıyla teğmen duruyordu.

"Ellerini yabana kullanmak için sakla kıro!" diye öfkeyle tısladı. "Al bakalım, o kadar üzülme!" ve ayaklarımın dibine birkaç kuruş fırlattı. Atının sağrısına hızla bir şaplak indirdim, eyerin üstünde zıpladı. Ve gittiler.

Çocuklar paraya saldırdılar. Ben eve yöneldim, bu parayla içmek bana ağır gelmişti. Sanki ruhunu şeytana satmak gibi. Ama çocuklar beni yakaladılar ve ite kaka meyhaneye soktular. Önüme bir bardak votka kondu: "Dik kafana, senin sayende para kazandık. Keşke bir kere daha vuraydı kafana, biraz daha fazla para atardı." E, içince, haliyle kavgaya da başladık, meyhaneyi birbirine kattık. Sıralar, masalar, bardaklar, küfeler, elimize ne geçerse fırlatıyorduk. Birisi bir bira fıçısını yere attı, öyle ki her yer köpük oldu. Yahudi, tezgâhın altına sığınmış bağırıyordu.

"İmdat, polis yok mu?!"

Pencerelerdeki camlar aşağıya inmişti. Kapılar menteşelerinden çıkmıştı. Ben, en yakın arkadaşım Ignaś Magdiarz'ın kafasında bir şişe kırmıştım, öyle ki yere diz çöküp ağlamaya başlamıştı:

"Neden Szymuś? Neden?"

Ben de neden yaptığımı bilmiyordum, onunla birlikte ağlamaya başlamıştım. Çünkü tepesinden aşağıya bir kova domuz kanı dökülmüş gibi görünüyordu.

"Bilmiyorum Ignaś. Bilmiyorum. Belki sen bana saldırsaydın, ben sana saldırmazdım. Birisinin saldırması

lazımdı. Ağlama. Bir dahaki eğlencede de sen bana vursun. Söz, bir şey söylemeyeceğim. Hatta sana içki bile ısmarlayacağım."

Gençlik işte. Genç adam eğlenince, tüm ruhuyla, tüm gücüyle, sanki yarın bu dünyayı terk edecekmiş gibi eğlenir. Gençken benim içimde iki tane gençlik vardı, öyle ki kaynar dururdu. İyi veya kötü an yoktur, eğlenmek için fırsat çıkınca eğlenilir. Bazen için hiç istemez, ama dışın, öyle bir eğlenir, dağıtır, içer ki, hey, gidi hey! Bazen için sıkıntılı olur, ama en sıkkını bile eğlendirmeyi bilirsin. Ben kızlar arasında köyün en eğlenceli delikanlısı olarak tanınırdım.

"Ah, seni Szymek, Szymek. Nasıl da bilirsin insanı güldürmeyi. Ne Błażek, ne Łukasz senin gibi. İçinde şeytan mı var senin? Hi! Hi! Hi!"

Kızları önce güldüreceksin. Gülmek onların kanını kaynatır. Gerisi kolayca gelir, ifadelerini kolayca alırsın. Tarlaya yemek getiren şu veya bu kıza rastladın diyelim, ona biraz eşlik edersin, azıcık şakalaşırsın, beline kolunu şöyle bir dolarsın, sonra akşamına nehir kenarındaki meyve bahçesinde yan yana yattığının resmidir artık. Günah işliyorum diye korkmaz, çünkü gençken, günahlar bile dürüstlükle işlenir. Dikiz mi atmak istedin, sana çekinmeden gösterir, hatta güvercin gibi elinde tutmana bile izin verir. Kilisede, ayin sırasında kızın tekine yaklaşır, kulağına fısıldarsın: "Bugün samanlıkta uyusana Wikcia."

Artık ne köpek havlar sana, ne kapı gıcırdar, samanların üzerine çoktan merdiven konmuştur. Samanlar yayılmıştır ve genç kız, kırda yatarmışçasına samanların üstünde, senin altında yatar. Sanki güneşte kızmış çayır gibi ışıklar saçar. Kanı öyle uğultulu akar ki, sanki kırda öten çekirgeleri duyarsın.

Ya da öğleden sonraları, kızların yıkandığı nehir kenarına gitmek yeterli olur. Genellikle çırçıplak yıkanırlar, çok azı elbiseyle girer suya. Nehir tertemizdir, bedenle tatlanır

bu nehir, niye utanmalı? Atlar aşağıda su içerler, daha uyuz olan olmadı. Kazlar, ördekler kendileri girer suya, suya kadar kovalamak gerekmez bile. Balıklar, nerdeyse yüzeyde yüzer. Nehrin dibinde, taşlar pırıl pırıl parlar. İnsan bu nehrin kenarına oturur da bakar, ha bakar, bir yandan da yaşamının da bu su gibi akıp gittiğini düşünür. Bir zamanlar öyle temizdi yani su.

Çığlıklar ve su sesleri! Ta uzaktan kızların nerede yıkandığını anlardın. Nehir göbeklerine kadar gelirdi. Zaten çok azı yüzme bilirdi. Yüzeceklerine birbirlerine su fırlatırlardı. Çırpınırlar, dönerler, batarlar, suyu kucaklayarak akıntıya doğru gider gelirler; bazen de öylece suyun üstüne yatar hayal kurarlardı. Benim, bir söğüt ağacının veya bir çalının ardına saklandığımı anlamazlardı bile. Ben de onların göğüslerine, karınlarına, baldırlarına bacaklarına, popolarına, suda nasıl dönüp durduklarına bakar dururdum. Ta ki, sudan bir çığlık gelene kadar:

"Saklanın kızlar! Szymek ağaçların ardına sinmiş!"

"Utanmaz! Ahlaksız!"

"Rahip seni asla bağışlamaz."

"Git buradan Szymek git!"

"Tamam giderim, ama Zosia'nın eşyalarını da götürürüm. Zosia gelsene, bak çalının ardındayım, gel vereyim eşyalarını."

"Versene, Szymek! Anama dersem, bağırsaklarını deşer! Yüzüne bakmam bir daha. Seninle bir daha dans edersem iki olsun! Versene be. Bari eteğimi bırak, bak ağlarım ama."

"Git Zośka git, bak sadece seni görecek, hepimizi değil, o kadar da günah olmaz o zaman."

Zosia, üfleye püfleye öfkeyle çıkardı, ama çalıların oraya gelince, ben daha uzağa giderdim.

"Gel Zosia, akçaağacın oradayım. Vereceğim. Az daha gel, vereceğim. Burada vereceğim. Dur, şu güneşe çıkalım, orada vereceğim. Yok, şu gölgede vereceğim. Utanma kız,

benden ne utanıyorsun, kızlar uzakta kaldı, kimse görmez. Bak nasıl yüzüyorlar duydun mu?"

Ve Zosia, gittikçe yaklaşırdı böylece.

Kışın, tüylerin yolunduğu, nohutların ayıklandığı yerde toplanırdık. Kızlar, oğlanlar, gençler, ihtiyarlar; geceler uzundu, ruhlardan, şeytandan, büyücülerden konuşmaktan başka yapacak şey yoktu, zaten eskiden, köylerde insanlarla beraber yaşarmış bunlar. Vakit geç olunca dağılmak gerekirdi. E şeytan, ruh, büyücü dediğin, geceleri ortaya çıkar, en çok da genç kızları izler. Yakında oturanlar için dert değildi. Ev sahibi, kızı elindeki fenerle evine kadar bırakır, kapının gıcırtısını duymadan da oradan ayrılmazdı Ama uzakta oturan yandı. En çok korkanı ya da en uzakta oturanı seçmek lazım. Zaten seçmeye bile gerek yoktu. Beni tanırlardı, öyle şeytana, ruha falan inanmam, gerçi başkalarına nasıl göründüğünü dinlemeyi severdim o ayrı. Kız kendi ayağıyla gelirdi:

"Szymuś, beni götürsene? Senin yanında korkmam."

Veya ev sahibi:

"Szymek, Magda'yı evine bırak, kızcağız, ormanın orada oturuyor. Kendi kendine gitmeye korkar," derdi.

İnsanı korku veya uzak yol kadar birbirine yakınlaştıran başka bir şey yoktur. Eşiği geçersin, kız sana sarılır, yanına yaklaşır, kafasını omzuna koyar, sen de ona kolunu dolayıverirsin. Ayaklarınızın altında kar gıcırdar. Etraf sessiz, bomboş, in cin top oynuyor, iki adım sonra öpmene izin verir. Zaten gökteki yıldızlar, ağaçtaki armutlardan çoktur, durursun, yıldızlara bakarsınız beraber. Hangisi senin? Bak bu da benim. Nasıl da yakınlar birbirlerine. Eh, yıldızlarınız onca yaklaşmışken öpüşmemek olmaz. Yıldızların altında eve gelirsiniz. Evdekilerin uykusu ağırsa birlikte yorganın altına kayarsınız.

Gerçi ben, yazı tercih ederdim. Yazın her yer açıktı, bağlar, bahçeler, tarlalar, orman, otlar, çayırlar, saman balyaları. Eve gerek yok, başının üstündeki gök yeter. Zaten

kızların da kanı yazın ateşli akar, ne de olsa tarlada yanarlar. Yazın kovalaman gerekemez onları, kendileri razı olurlar. Zaman olur, tarlanda çavdar biçersin, kız da yan tarlada, orakla buğday biçer, kendi çavdarından, onun buğdayına geçmen yeter.

"Yardım ister misin Hania?"

Ya da kendisi ayağıyla gelir:

"Szymuś, yardım eder misin? Çok işimiz var."

Buğday tarlasında kur yapmaya ne gerek var. Buğday, dağınık yatak gibidir. Buğday sıcak, güneş sıcak. Kız uzanır, sen de onu başağın arasından sanki çıplak elle fırından ekmek alır gibi çıkarırsın. Yolun öte yanına buğday ekmem için şeytan dürtmüştü beni. Aslında patates ekecektim Antek Kwiecień kürek istemeye gelmişti, laf lafı açtı, ne ektin ne biçtin derken, "Yahu," dedi, "yazık bu tarlayı patatese harcama, patates nerde olsa yetişir. Bu tarla buğdaya uygun. Baksana dümdüz, hem bu sene buğday senesi olacak. Leylekler hâlâ göç etmedi. Gel, sen buğday ek. Buğday hasadın verimli olacak, patates dikecek olsan, bunun iki misli kadar ekmen gerekir." Ne yalan söyleyeyim, iyi ürün verdi. Ekinler boyum kadar oldu, her bir sap parmağım genişliğindeydi, başaklar tombul ve yağlıydı. Gelen geçen, "Buğday da buğday hani, altın gibi ürün alacaksın bundan," diyordu. Kesmek o kadar zevkliydi ki. Zaten hava da, sanki iyi ürün olmasını istercesine bana yardım etmişti. Bir kez şöyle bir yağmıştı, ama sözünü etmeye değmez. Artık kaç çuvala gereksindiğimi, nasıl öğüteceğimi, ne kadarını kendime saklayıp ne kadarını satacağımı hesap etmeye başlamıştım. Antek Kwiecień bir içkiyi hak etmişti. Ama önce tarladan ürünü kaldırmalıydım.

Tüm cumartesi günü, gece geç vakte kadar ürünün bir kısmını kaldırdım, pazartesi bitiririm diye düşündüm. At, pazar günü dinlensin, yemlensin istedim, ne de olsa pazartesi makine gibi çalışacaktı. Ben de pazar günü dinlenip tazelenmeliydim zaten.

Pazar günü Meryem Ana Yortusu vardı. Çocukluğumdan beri panayırları severim, gittim. Ama nerede eski bayramlar. İki üç at arabası, gerisi otomobil, motosiklet. Bir sürü yabancı. Nereden gelmiş bunca adam, niye gelmiş, belli değil. Simitler eski simit değil, tatsız tuzsuz, yalnızca su, maya, un, eskiden öyle miydi ya. Satın alacak da hiçbir şey bulmazsın, eskiden olanların yarısı bile yok. Eskiden kilise duvarındaki iki, üç sıra tezgâh, tepeleme şekerlemeyle dolu olurdu. Yalnızca bebelerin değil, büyüklerin bile ağzı sulanırdı. Artık canın neyi çekerse onu alırdın. Dünyadaki tüm hayvan ve insan bibloları vardı. Her bir azizin heykeli. Büyük boy Meryem Ana, küçük boy Meryem Ana, türbanlı Meryem, başı çelenkli, taçlı Meryem, kucağındaki çocuğuyla Meryem, çocuksuz Meryem. Çarmıha gerilmiş İsa, çarmıhın altındaki İsa. Golgota'daki İsa, kuzulu İsa, dirilmiş İsa. Dizi dizi tespihler, boncuklar, biblolar. Mızıkalar, kılıçlar, borular, düdükler, artık çocukların istediği ne varsa hepsi tezgâhlarda. Nasır kremi, ayakkabı cilası, bileme taşı da alabilirdin. İstediğin kadar savaş macerası dinlerdin. Haydutları, isyankârları, babalarını evden atan kötü evlatları, lanet üvey anaları anlatan şarkılar söylerlerdi burada. Öte yanda bir yıl, on yıl, yüzyıl sonra gerçekleşecek şeyleri bilen kâhinler olurdu ki bunların söyledikleri bir şey bile doğru çıkmazdı. Dama, cız, zar atma, oltayla oyuncak yakalama veya tüfekle atış yapma gibi eğlencelere katılabilirdin. Ağrıyan dişini çektirebilirdin. Ya da ayakkabına pençe yaptırırdın. Uçakta, devede, general üniforması yla veya sevgilinle birlikte kesik bir kalp önünde resim de çekilebilirdin.

Peki ya bugün? Varsa yoksa insanların parasını almak. İnsanlar da maymun gibi her şeye kanıyorlar o başka. Ellerine geleni alıyorlar da alıyorlar, artık kalabalıktan tezgâha uzanamıyorlar. Gerçi ben, bir şey bulsam bile kime alacağım ki?

Bir tek mavi elbiseli Meryem Ana almıştım. Yıllar önce aynı bunun gibi bir Meryem Ana'yı kırmıştım. Anam genç kızken, yalnız hacca gitmiş, oradan almış bu heykeli. Bir gün bizim izbe sinek dolmuştu, nasıl ısırıyorlar, dayanmaya imkân yok, sanırsın, fırtına öncesi. Anam yemek yapıyordu, Meryem Ana da rafta duruyordu. Sineğin teki gitti bunun üstüne kondu, bir yapıştırdım, gel gelelim sinek kaçtı, Meryem düştü kırıldı. Dondum kaldım; anam bağırdı:

"Yüce İsa! Kırdı!" Sanki dünyadaki en büyük suçu işlemişim gibi bana korkunç bir nazarla baktı. Sonra dolaptan temiz, beyaz bir bez çıkarıp kırkları bunun içine topladı. Belki ağlıyordu, ama eğilmiş olduğu için yüzünü tam göremedim.

"Anam, aynısından alırım sana," demiştim bir süre sonra.

"Böylesini nereden bulacaksın?" dedi kederle. "Her gün onun önünde sizin için dua ederdim. Her şeyi biliyordu, her şeyi."

Daha sonra, pek çok panayırda, aynısından aradım ama hiç bulamadım. Ardından da savaş çıktı zaten. Savaş sonrasında daha az panayıra gidildi. Panayırlar daha bir çekinik oldu, öyle ki, değil aynı Meryem Ana'yı bulmak, herhangi bir Meryem Ana heykeli bulmak bile zorlaştı. Gerçi anam ölmüştü ölmesine de, kırdığım heykel de benim içime dert olmuştu.

Neyse o gün, eskisi gibi nişancı mıyım diye bakmak için atış yaptım. Gençliğimden beri panayırlarda, atış yapmayı severim. Bir de baktım, hâlâ çok iyiyim. İlk beş atış, tam isabet. İkinci beşlik de öyle. Nerdeyse nişan almadan, çekiyorum trak trak trak vuruyorum, ver bakalım usta çiçekleri, çünkü yapma çiçeklere ateş ediliyor, aslında çiçeklere değil de çiçeklerin bağlı olduğu iplere. Bir de hedef tahtası var, ortada kocaman bir siyah halka, en karavana atan bile vurur bu tahtayı, onun için onu vurana ödül yok-

tu. Ama her indirdiğin çiçek senin olurdu. İnsanlar çevrede toplanmıştı, bebeler, delikanlılar, kızlar, yaşlılar, dilleri tutmuştu. Atışı yaptıran herif, elimden silahı kapmaya çalıştı: "Hadi efendi, hadi; bırak da, az gençler eğlensin." Ama gıcıklık bu ya, "Sen beş tane daha ver usta," dedim. Onları da indirdim aşağıya. Çiçekleri Irka Kwiatkoszczanka'ya verdim. Çünkü bence köyün en güzel kızı oydu.

"Al bakalım Irka, senin delikanlıda iş yok. Zamane delikanlısı." Bir zıpladı, yanağımdan öptü, zaten başından beri beni sevgilisi Zbyszek'le beraber izliyordu.

Daha sonra gittim, iki tane simit aldım, çünkü öğleden sonra Stach Sobieraj'a televizyon seyretmeye gidecektim. Oğlu Darek bana amca diyordu, hep aynı şeyleri anlatmama karşın, beni görür görmez direniş maceralarını dinlemek istiyordu. Bazen ona "Hatırlamıyorum oğlum," diyordum. "Hatırladığını anlat sen de," diyordu. Ya da "Anlattım ya," diyordum. "Bir daha anlat," diyordu. En çok da birini öldürüp öldürmediğimle ilgileniyor. Çocuk bu, eli boş gitmek olmaz, bari simit alayım diye düşünmüştüm.

Öğlen yemeğinde sucuklu lahana pişirmiştim. Lahana da lahanaydı ha. İki tabak yedik. Lahanayı ayrı, sucuğunu ayrı, ekmekle. Baktım, Michał da beğenmişti.

"Beğendin mi?" diye sordum. Her zamanki gibi cevap vermedi. Bulaşıkları yıkadım. Hayvanları yemledim. Televizyon seyretmek için yola koyuldum.

Evden çıktım ki, tüm köylü tarlaya gidiyor. Stach Partyka, Barański, Socha, o, bu, öbürü hepsi yolda.

"Sen nereye?" diye sordu Heniek Maszczyk, "Öyle durma, hadi tarlaya. Bak bulutlara, yağmur geliyor. Hadi koş bir iki araba ürün kaldırsan bile yeter."

Göğe baktım, yağmur falan yoktu. Güneş vardı, gökyüzü kabak gibiydi. Belki uzaklarda birkaç kara bulut, ama onlar da gelip geçecek gibiydi.

"Ne yağmuru be? Göğe baksana."

"Göğü boş ver, radyoda söylediler. Deeh!" dedi ve gitti.

Gökyüzüne bakıp düşündüm, yağmur yağarsa kötü olurdu. Buğday bu seneki gibi hiç olmamıştı. Ama atıştıracak mı yoksa yağacak mı belli değildi. Fakat bir yağdı mı, yağardı da yağardı. Sen de pencereden bakarsın ürüne yanarsın artık. Sanki ileride hava açılıyormuş gibi gelir bazen. Ama yine Maszczyk'ın horozu öter, bir sağanak daha. Tavuklar çırpınır, belli ki yağmur bitmeyecek. Hele kedi sobanın yanına çöktü mü, ayvayı yedin demek. Ürünün ıslanır da ıslanır, yüreğin burulur da burulur.

Kısa süre önce anamı görmüştüm rüyamda. Ekmek hamuru yoğuruyormuş, ama hamur teknesi, evin yarısı kadarmış, bize yer kalmamış sadece duvarın kenarına sığınmışız. Anam öldüğü yaşın yarısı kadar, üzerinde gecelik var, ayakları çıplak, kan ter içinde, su gibi ter damlıyor her yanından, teknenin önünde çömelmiş, dirseklerine kadar kollarını içeri daldırmış. Ama hamur bir türlü tutmuyor. Yoğuruyor da yoğuruyor, fakat hâlâ, un bir tarafta, su bir tarafta.

"Hepimiz birden yoğursak ya," diyorum, "daha çabuk olur."

"Bu benim cezam," diyor anam.

Bunun üzerine babam sesleniyor:

"Öbür dünyada da burada yaptığın aynı şeyleri yapıyorsun. Ben de gidip atlara su vereyim." Ve çıkıyor. Pencerenin önünde sırtı bize dönük olarak, birisi duruyor, hepimiz onu Michał sanıyoruz. Ama yüzünü görmüyoruz. Yaşlı mı genç mi belli değil. Gıcır gıcır bir elbise var üstünde, ayakkabıları rugan, başında da babamın, ot keserken saman bulaşmasın diye giydiği eski püskü şapka. Bu şapkadan onun Michał olduğunu anlamışmışız. Ama kimse ona sen Michał mısın diye sormaya cesaret edemiyor. O da sanki bizim aramızda olduğunu bilmiyor gibi. Sadece pencereye bakıyor. Anam, "Çıkar başından o şapkayı oğlum," diyor, "üzme ananı, bak ekmek pişiriyorum."

Antek yavaşça, "Ana sorsana, gofret sever miymiş, sever misin Michał?" diyor. Birden odadaki beşikte bir çocuk ağlıyor. Beşik de nereden çıktı diyoruz, bizim evde beşik yoktu ki. Anam, kalkıyor, çocuğu beşikten alıyor, bir bakıyoruz çocuk, küçük Michał'mış; ama öbürü de pencerenin önünde, eğer o Michał olsa, kendi ağlamasına dönüp bakmaz mı? İnsan ağlamasını tanır nasıl olsa diye düşünüyoruz. Anam, "Ay, zavallıcık, işemiş," diyor ve memesini çıkarıyor ki, tam genç kız memesi gibi. Memeyi bebenin ağzına dayıyor.

O sırada babam giriyor, "Bugün arife, yarın Noel, tavan arasından ekmek getirmek lazım. Koş, Szymek," diyor.

Neyse, atı koştuğum gibi yola çıktım, deeh!

İlk yükü tarladan alıp yola çıkmak için fazla beklemem gerekmedi. Bir, iki, üç otomobil, sonra yine bir iki üç, sonra uzunca bir ara ve ardından tekrar otomobiller. Atı kamçıladım, asfalta fırladık, yollarına çıktığım için azgın köpek gibi kornalara bastılar, şeyime kadar, orospu çocukları, frene asılın siz de, bu yol atlar ve at arabaları için de yapıldı, sadece sizin için değil.

İkinci yükü o kadar kolay getirememiştim. Öğleden sonra olmuştu, otomobiller art arda dizilmişti, aralarındaki mesafe gittikçe azalıyordu, tek atlı ve yüklü arabayla, çabucak asfalta çıkmak da kolay değildi. Çünkü yol tarladan yüksekti ve sola doğru keskin bir dönemeç almak zorundaydın. Arabadan indim, atı dizginlerinden yakaladım, öne doğru çektim. Sanki derin bir yerde yürüyormuş gibi adım adım, sonra prrıst! Dur! Otomobiller önümüzde vız vız, korna çalıyorlar, ışık yakıyorlardı. At ürkmüştü, yola çıkmak istiyordu, ama arabanın arka tekeri hâlâ tarladaydı. Ben de ne yapayım, tutarsın atı, tüm gücünle çekersin. Atın ağzı, burnu köpürmüş. En sonunda yolu böylece geçtik. Gerçi yol boş olsa, bu sürede ben üçüncü seferden dönüyor olurdum, o başka.

Üçüncü sefer için yine yola çıktım, ihtiyar Kuś, yolda, balya yüklü arabasıyla bekliyor. Otomobiller arka arkaya dizilmiş, aralarında hani ilaç için boş bir alan yok. Sanki bulut açılmış da, sağanak halinde, yola otomobil yağıyor. İhtiyara sordum:

"Karşıya geçmene izin vermiyorlar mı?"

"He ya, vermiyorlar."

"Çoktandır mı bekliyorsun?"

"He ya, bekliyorum."

"Denedin mi geçmeyi?"

"He ya, denedim."

"E, ne oldu?"

"He, bekliyoz işte."

"Sıçtığımın yolunun açılmasını geberene kadar mı bekleyeceksin?"

"He ya, n'apayım başka?"

"Sür arabayı!"

"Buyur, sen sür."

"Şeytan diyor, al eline arabanın dingilini, giriş şunlara!"

"Sen sabırsızsan araba dingili n'apsın? Al tespih, dua et, öfken geçer. Benimki hep böyle geçer. Diyelim belediyeye veya kooperatife bir şey halletmeye gittim, ne kadar beklediğimi anlamayım diye elime tespihi alırım, tane tane çekerim. He, ister misin?"

"O tespihini al da..."

"Yooo, günaha girme, tövbe de, Mevla'yı gücendirme. Bir tek O kaldı elimizde."

Kuś'a otomobillerden daha çok kızmıştım. En önde o duruyordu, yola çıkması lazımdı, yolu tıkıyordu. Sanki evinin önünde oturur gibi balyaların üzerine çökmüş, kamçıyı bacakları arasına sıkıştırmış, eline tespihini almış öyle pinekliyordu herif. Hani evinin önünde otururbut, ayağının dibinde köpeğin yatar, insan düşüncelere dalar ya, o misal. Zaten seksen yaşına gelmişti, kadını çoktan ölmüş,

oğulları köyden gitmişti, acele edecek pek de bir durumu yoktu hani. Oysa ben, bir ya da iki sefer daha yapmak istiyordum. Pazarımı bu işe harcadığıma göre, bari bir işe yarasındı. Havadaki bulutlar gittikçe toplanmaya başlamıştı Üstelik batıdan kara bulutlar yaklaşıyordu.

Az sonra Marzec Wicek, yüklü arabasıyla yanımıza yaklaştı. Atını durdurdu, arabanın dingili benim balyalara dalıyordu az daha.

"Duruyonuz mu?"

"Duruyoz."

"He, duralım bakalım. Bu lanetler nereye gidiyor ki? Gör götüm yolları... Artık pazar günü dur durak yok, başka bir günü tatil etmek lazım."

"O zaman başka bir Tanrı'ya inanman lazım," diye öfkelendi Kuś.

"E, n'apalım, gitmeleri gerekiyorsa madem..."

Heniek Maszczyk, karısı Terenia'yla birlikte geldi yanımıza, aynı konuşma onunla da oldu:

"Duruyonuz mu?"

"Duruyoz."

Terenia çok hoşuma gidiyordu. Ah keşke yirmi yıl daha önce doğmuş olsaydım. Bu güzelliğin böyle hasat yollarında heba olması canımı sıkıyordu. Bizim durduğumuzu görünce saman balyalarının ardından çıktı.

"Ben gidiyorum Heniuś, bebeyi emzirmem lazım. Burada daha ne kadar duracağınız belli değil," dedi ve hızla giden otomobillerin arasına daldı.

Otomobiller aralıksız gidiyordu. Art arda, ip gibi dizilmişlerdi. Sonra yanımıza Syta,

Barański, ve Franek Jędrys geldiler. İkisi de ayrı ayrı aynı soruyu sordular:

"Duruyonuz mu?"

"Duruyoz."

Herkes yanı şeyi soruyordu, cevap da hep aynıydı. Hani sanki, "Napıyon? iyilik, sen napıyon?" der gibi.

Bekleye bekleye, aşağı yukarı, on araba olmuştuk. En önce de Kuś, gözcü gibi duruyordu.

"Emmi," dedim, "gözünü dört aç! Fırsat bulur bulmaz, atın götüne şaplağı indir, yallah, yola düzül, de hadi!"

"Demesi kolay!" diye kızdı. "Görmüyon mu nasıl hızlı gidiyorlar Evde oturamıyorlarsa benim suçum mu efendi?" Hemen yine yumuşadı. "Szymek efendi, bu otomobilleri niye boyarlar, biliyon mu? Yeşile, kırmızıya, artık Allah ne verdiyse. Atların da değişik değişik renkleri var ya. Ama atlar öyle doğarlar. Gerçi bir keresinde, efendime söyleyeyim, benim dört atımı çaldılardı. İkisini karaya, diğer ikisini de kestane rengine boyamışlar. Pazara gitmişler, az kala satıyorlarmış da ha. Ama yağmur atıştırmaya başlamış. İnsanlar bir bakmış ki, mucize eseri atlar renk değiştiriyor. Kara at, boza dönüşüyor, kestane at, griye. Ama bugünkü gibi bir hava olsa, pazarda satarlardı kesin, o başka. Gerçi yarın ne olur bilinmez. Belki de yağar. O değil de, insan otomobilin içinde olsa, yağmur yağmış yağmamış ona ne, rahat, sıcak oh ne ala. Gez dünyayı. Bizim gibi değil, biz en uzak nereye gittik, ya savaşa ya pazara. Sonra bir dahakine bekle ki hıyarlar büyüsün. Hıyarları toplarsın, karın giyinir hadi yallah Karasin'e, orada malını pahalıya satarsın. Sattın mı malı, haydi meyhaneye. Ah benim Walerka'm ne hanım kadındı. Bir kere bile votka içmemiştir, hep rom içerdi. Yahudi hiç sormadan romunu koyardı hemen. İçti mi de hemen şarkıya başlar. Ne güzel sesi vardı be. Bazen pazardan kazandığımızın hepsi meyhanede kalırdı. Bir kapuska pişirirdi, onun gibi pişireni görmedim daha. Kara şalgamı, sarımsağı, soğanı doğrar, üstüne kimyonu basar, bir de iç yağını veya domuz yağını ekledi mi... Önce kaynatır, sonra soğumaya bırakır. Tüm gece ayazda bekler tencere. Ertesi gün fırına atar. Tam bir hafta yerdik. Ölürken bana dedi ki- " Bartuś, her şeyini yıkadım ütüledim. Hatta evi bile kireçledim. Kapuska da yapacaktım ama Rabbim izin vermedi. Artık kendin yaparsın."

"Emmi, çok konuşuyon, iş yapmıyon. Önüne bak!" dedim, ama yaşlı adamı üzmeyecek gibi söyledim.

Durdu, garip bir biçimde eğildi, arkadan, arabalara bakmak için mi eğildiği yoksa dua mı ettiği belli değildi.

"Hey emmi uyuyon mu?"

"Ne uyuyacağım be?" diye öfkeyle döndü bana, "sen benim ilk defa mı gözcülük yaptığımı sanıyon efendi? Ohoo hooh! Sen daha babandayken ben askerdim oğlum."

Kısa bir süre sonra, kamçısıyla yolu göstererek:

"Bak, Szymek, şu yeşil kırmızının peşinde ya, ama o diğerinin geçmesine izin vermiyor. Piç kurusu çok cesur, daha küçük müçük ama."

Birden arkadan Franek Jędrys bağırdı:

"Hey, bana bakın! Dikkat olun ha! Kırmızının ardında bir boşluk olacak. Hemen uçun, Kuś önce sen! Szymek, sen de emminin ardından!"

Dönemecin ardından, arabaların arasındaki boşluk görülüyordu. Siyahın ardındaki otomobil dönemece yeni giriyordu, siyah önümüzden geçmişti. Dizginleri çektim, kamçıyı aldım, şaklatıp, bağıracağım hop çıkacağım yola. Kuś'un hemen ardında duruyorum, arabalar dip dibe bağırdım:

"Emmi! Ey! Hadi, Şimdi! Deh!"

Ama oturur oturmaz dizginlere asılmak yerine şöyle bir dikildi dizginleri sağ avucundan sola geçirdi, ama onlara asılmadı bile, sanki evinden çıkıyormuş gibi şöyle bir çekti, öyle ki kısrak onun ne yapmak istediğini önce anlamadı. Hele o deh demesi! Ah o deh! Sanki ata, tarlayı sürmeye başlaması için emir veriyor gibiydi: "Deh!" Öyle ki, araba bir titrer gibi oldu, tabii o da durmak zorunda kaldı, çünkü artık çok geçti. En arkadaki otomobil önümüzdeydi çoktan, ondan sonra da sonunu göremediğin bir yılan gibi, arka arkaya dizilmiş otomobiller.

"Hay ağzının ortasına...!" diye kızdım Kuś'a. Ondan daha hızlı hareket ettiğim için benim arabanın araba oku,

onun balyalara öyle bir dalmıştı ki, atımın boynu eğilmişti. "Senin askerliğine koyayım! Bu ağırlıkla askerde bir gün bile dayanamazdın! Çoktan yerin dibine girmiştin de solucanlara yem olmuştun! Niye en sonda duracağına geldin en başa çöktün sanki! Atın ön ayaklarını asfalta çıkarman yeterliydi! Kamçıyı kullanacaktın dizginleri değil! Şaplatacan acımayacan!" O öfkeyle atıma tüm gücümle bir vurdum, boyunduruğa sıkışmış olan boynu kırılıyordu az daha, hemen diğer tarafına da vurdum ki geri çekilsin, çünkü yüklü arabayı geri çekmek kolay değildi.

Diğer köylüler de kızgındı.

"Gözün kör olsun!"

"Tavukların kırıla!"

"Dikiliyo bi de!"

"Istavroz çıkardı mı?"

"Direk gibi duruyor la! Ne üstünden atlayabilirsin, ne yanından dolaşabilirsin, geldi tıkadı yolu!"

"Tarladan mahsul toplamak senin neyine? Gözü toprağa bakıyor zaten!"

"Oğulları nerede bunun? Kaldırsınlar götlerini gelsinler şehirden, tutsunlar işin ucunu!"

"Göz açıp geçene kadar geçiyor hayat, bu da daha toprak peşinde, yakında üzerine toprak atılacak haberi yok."

"Versin tarlasını hükümete, bu kadar acı çekeceğine!"

"Öyle ya, köyün ileri gitmesi lazım! Yolda böyleleri dururken, nasıl ileri gidecek köy?"

Bu lanetler, küfürler, beddualar ihtiyarın üstüne yağıyordu. O da kafasını boynunun arasına çekmiş, fırtınanın dinmesini bekler gibi eğilmiş oturuyordu. Ya da belki kucağındaki tespihin tanelerini, belediyede veya kooperatifte sırasının gelmesini beklermişçesine çekiyordu, kim bilir. Öfkem geçmiş, adama acımağa başlamıştım, suçlu o değildi ki... Bağırdım:

"Hey emmi! Gel benim arabaya geç, ben seninkini süreyim, ha?"

Yarasına basmışım meğer:

"Ne geçecem be! Benimki seninkinden kötü mü? Ben, senden daha eski çiftçiyim. Senden daha büyük tarlam var. Daha ne kimseye ektirdim, ne biçtirdim tarlamı, benim arabamı sürecek yiğit anasından doğmadı. Seksen iki yaşındayım, hepinize ders veririm, ders."

Bunun üzerine köylülerden birisi:

"Seksen iki yaşındaymış. Ne yaşam aşkı bu arkadaş!"

Bir başkası kamçısını öyle bir kırdı ki, atlar titredi. Kuş, yavaşça bize döndü, garip görünüyordu şöyle dedi:

"Yaşam aşkı falan değil, kısrağa acıyorum."

Birden hepimiz çok utanmıştık. Hiç kimseden tık çıkmadı. Bazıları atlarının dizginlerini çekip pırrst dediler, ama atlar sakinleşsinler diye değil, dizginler ellerini yaktığından. Kimse sigara içmek için bile kıpırdamıyordu. Aslında sigara içmek, yapacak bir şey olmadığında ya da vicdanın sızladığında en iyi kurtuluş yoludur.

"On sekiz yaşını bitirdi, hâlâ iyi çekiyor. Köpeğin on senesi gibi, insana gelince kaderinde ne varsa o. Yalnızca kuzgunlar daha uzun yaşar. Ama şimdi nerede kuzgun bulacan! Her yerde kargalar ve ekin kargası var var. Zaten herkes hepsine birden karga diyor. Bir keresinde efendime söyleyeyim, öldü bu. Patates sürüyordum huzursuzlanmaya başladı, kamçının ucuyla ittirdim, deh dedim. Bir sendeledi dizleri üstüne çöktü, efendime söyleyeyim, yana yattı. Sancı falan girdi sandım. Dizginlerinden tuttum çektim, kalk dedim, Bir de kamçıyla deneyeyim dedim. Hızla bir şaklattım, bir baktı sancı falan değil, ölmüş hayvan. Kafası düşmüş, kalkamıyor. Ne yapmalı? Mevlam yardım et, kısrağım ölüyor. Ama gökyüzünden tık yok. Yalnızca kargalar gaklıyor o kadar. Oturdum, kafasını dizlerimin üstüne koydum, kalk dedim, işi yarım mı bırakıyorsun? Hani birlikte ölecektik. Çok zamanımız kalmadı zaten. Kalk! Bunca yıl birlikte çalıştık, ayrı ayrımı öleceğiz? Artık ya bir ya iki kere daha ekeriz bu tarlayı, sonra bitti. Tanrı izin versin de

şu patatesleri sürmeyi bitirelim, daha fazla bir şey istemiyorum. Kalk!" Kalktı.

Derin bir soluk aldı, öksürdü, göğsüne vurdu çünkü tıkanmıştı, genzini temizledi ve tükürdü, yine arabanın üstüne eğilip konuşmaya devam eti:

"Bir keresinde efendime söyleyeyim, dedem Mikołaj anlattıydı, çok eskiden İsa zenginlik dağıtıyormuş. Yeryüzündeki tüm insanları çağırmış, çünkü adaletli bir dağıtım olsun istiyormuş. Önce prensler, yargıçlar, tüccarlar ve diğer zenginler gitmiş. Çeşit çeşit arabalarla gitmişler. Yarış yapmışlar, atları öyle bir kamçılamışlar ki, kamçılar kırılmış. Oysa atı olan köylü bile bile atına binmeye acımış, köylü aklı işte, hepsi yürüye yürüye gitmiş. Ta İsa'ya yürümek kolay mı, yol uzun tabii. Gittiklerinde bir de bakmışlar ki, İsa her şeyi dağıtmış. Geride daha insan olduğunu görünce çok üzülmüş İsa, çünkü önce gelenler, başka insan kalmadı artık demişmişler. Üstelik İsa, bir de bakmış, bu köylülerin üstü başı dökülüyor, yalın ayak başıkabak, sırtlarında beli ipli bir kuşaktan gömlek. Tanrı'nın karşısında çıkaracak şapkaları bile yok. Daha çok üzülmüş bu durumа."

"Ne versem size altın kalpli kullarım?" demiş, "her şeyi dağıttım. Bir tek bu dikenli taç kaldı elimde bir de üzerimde gördüğünüz bir parça pelerin. Sizin gibi yoksulum ben de."

Ve oturmuş, almış çenesini eline eğmiş kafasını, düşünmüş, düşünmüş. Köylüler bakmış umut yok. Birisi söz almış:

"E, o zaman bize müsaade hazret," demiş.

Bunun üzerine İsa:

"Durun," demiş, "size sabrımdan vereceğim biraz. Onu alın, her şeye dayanacaksınız. Çünkü sabır, insana zenginlikten daha çok gerekir."

Kuş düşündü ve gelip geçen otomobillere baktı. Ötekiler de onu örnek alıp geçen otomobillere baktılar. Hatta

belki de bunlara karşı daha az öfke duyuyorlardı. Sonra Kuś kamçısıyla yolu gösterip,

"Aha iki yüz!" dedi.

"İki yüz olan ne?" diye sordum.

"Geçen otomobil sayısı."

"Sayıyon mu bir de? Vaktine yazık be adam!"

"He ya, başka türlü nasıl dayanacan. Rahmetli babam, nur içinde yatsın, efendime söyleyeyim, say derdi say evlat, başka türlü olmaz. Yine bir keresinde efendime söyleyeyim, yazın meyve bahçesinde, elma ağacının altında yatıyoz, o zaman daha delikanlıyım. Babam konuşmuyor, ben konuşmuyom. Şapkasını gözünün üstüne indirmiş ya uyuyor sanıyom. Ben de kapadım gözümü. Birden konuştu:

'Üç bin beş yüz seksen üç.'

'Üç bin beş yüz seksen üç olan ne baba?' diye sordum, rüyalandı sandım.

'Ağaçtaki elmalar,' dedi.

'Nasıl bildin?'

'Saydım. Canımı sıkan bir şey oldu mu sayarım. Sen de say. Böğürtlenden başla. Çalılardaki böğürtlen az olur, sıkılmazsın sayarken. Sonra yaban eriklerini say. Sonra bir haşhaşı ayır, içindeki tohumları say. Bir tepeye çık, tüm tarlaları, çayırları, tarla sınırlarını say. Önündeki güvercinleri, bulutları, cenazelerdeki insanları, çitlerdeki çubukları, nehirdeki taşları, önüne ne çıkarsa say. Boş durma. Eğer bir gece gökteki tüm yıldızları saymayı becerirsen, çok sabırlısın, her işe dayanırsın demektir. Ben başaramadım bunu hiç, ama sen dene, belki sen yaparsın.'"

"Hey! Emmi!" diye arkadaki arabalardan bir ses yükseldi. "İlk arada çık, tamam mı?"

Ama ara falan yoktu. Otomobiller gittikçe sıkışmaya ve yoğunlaşmaya başlamışlardı, birbirlerine korna çalıyorlar, ışık yakıyorlar, fren yapıyorlardı.

"Geberesiceler, tahıl yüklü arabaları görüyorlar da geçmeye izin vermiyorlar," diye Wicek Marzec ardımdan

bağırdı: "Ama yemeğe gelince dur durak yok, ye babam ye, yerler."

At arabalarını yine öfke bürümüştü.

"Sürüngenler gibi ürediler."

"Sürüngen olsa iyi, mikrop bunlar, mikrop!"

"İmansızlar!"

"İmanın onlarla işi ne?" "Otomobili Yaradan mı yarattı? Şeytanları var onların, şeytanları."

"Şeytan alsın götürsün onları. Ah bir meşe devrilse şimdi yola, geberip gitseler."

Birden, balyaların üzerine ata biner gibi oturmuş olan Stach Brożyna, kamçısını yola doğru sallamaya başladı.

"Hey! Dursanıza be mikrop herifler! Biz geçelim, devam edin sonra!" Bu sıçrayışından atları ürktü. O da balyalardan yana devrildi. Herkes püsküre püsküre güldü. Ama Stach hiç oralı olmadı. Yine ayağa kalktı. "Hey size diyorum!" Ama otomobillerden bir yanıt alamayınca köylülere döndü. "Hey, köylüler! Biz koyun muyuz? Birimiz yola çıkıp elimizle işaret edip durduralım şunları! Belki dururlar."

"Su mu bunlar duracak? Tırpanlar, yabalar falan olmalı. Onlardan anlar bunlar!"

"Ya da camlarını taşlamaktan!"

At arabalarındaki köylüler öfkeden kudurmuş gibiydiler. Kuś bile bu öfkeden nasibini almıştı, bağırdı:

"Haç gösterelim! Haç karşısında dururlar! Haçtan daha güçlü bir silah var mı? Efendi git kiliseye bir haç al gel. Uzak değil nasılsa. Git, haçı al, haçla çık yola! Rahip de bir şey demez. Ona de ki, yola çıkamıyoz, yüklü arabalarla kaldık kenarda."

"Saçmalık! Haçmış... Tükürsen daha iyi."

"Tüh, rezil, imansız. Haç saçmalık ha? Sesi gittikçe çatlıyordu. "Sen o haça çok dua edersin daha, it. Niye yollara, haçlar, aziz figürleri, şapeller koyuyorlar? Yolda giderken başına bir şey gelmesin diye. Ya da kavşaklarda... Hani kaybolursan yolunu bulmana yardım etsin diye. Bir gün

savaşta efendime söyleyeyim, önümüze bir yol çıktı nah bunun gibi. Askeriz sivil değil. Bunun gibi dediysem daha dar. Asfalt mafsalt hak getire, toprak yol. Bir baktık, bir cenaze, önünde de haç var tabii. Zar zor söyledikleri duayı duyuyoz. Komutan 'Tozutmayın,' dedi, 'yavaş basın yere!'"

O sırada arabasının yanında durup işeyen Stach Brożyna, düğmelerini ilikleyerek Kuś'un arabasına doğru uçtu.

"Siktir ol git, yobaz herif!" Kamçısını kaptığı gibi Kuś'un kısrağına vurmaya başladı. "Senin yüzünden duruyoz, burada. Deeh! Deeh!"

Kısrak gerildi, ileri atıldı. Kuś tüm gücüyle dizginlere asılmış hayvanı bırakmıyordu.

"Prrıst! Dur! Hayvanın günahı ne it oğlu it!"

Stach öfkeden çıldırmıştı. Kamçıyı sağ eline aldı, hayvanın sırtına, sağrılarına, ayaklarına vurmaya başladı, "Sana diyom hey! Hadi!"

Hayvan otomobillerin üzerine çıkacaktı çıkmasına da, Kuś sırtüstü balyaların üstüne yatmış, yaşlı bedeninin elverdiği ölçüde dizginleri çekiyor, hayvanı bırakmıyordu. Hayvan sıkışmış başını çekti, araba okunu, sağa sola döndürdü toprağa çöktü kaldı.

"Bırak hayvanı Stach!" diye bağırdım.

Ama adam delirmiş gibiydi. Şapkası kafasından uçmuştu. Gömleği pantolonundan dışarı çıkmıştı. Birden kısrak ileri atıldı, arabanın aksları çıktı, dingil yukarı doğru çıkarak koptu, araba devriliyor gibi oldu.

Balyalardan aşağı atladım, Stach'ı omuzlarından kavradım ve tarlaya doğru fırlattım. O sırada döndü, elindeki kamçıyla başıma vurdu; bir kez daha vurmak istedi, ama eğildim ve boğazından yakaladım. Gözleri dışarı uğradı, çıktı, devrildi ve yere diz çöktü. Arabalarında oturan köylüler bağırıyorlardı:

"Yüce İsa! Boğuyor! Bırak! Szymek!" Zar zor soluyordu ki onu bıraktım.

"Bir daha bana elini kaldırırsan," dedim, "bırakmam, ona göre."

Kuś balyaların üstünden indi, dingili düzeltti, sanki kendine vurulmuş gibi ona acıyıp kısrağını okşayarak, boynundaki boyunduruğu çekti:

"Nasıl vurdu insafsız, ha nasıl vurdu? Şuna bak tir tir titriyor. Neden vurdun neden? Tamam, geçti, titreme artık."

"Emmi," dedim, "bırak şu ata ağlanmayı da, çık balyaların üstüne. Hadi artık yola çıkmak lazım. Durduğumuz yeter burada."

"Yok ya, ne biliyon, Mevla'nın bize ceza vermediğini. Biz duruyoz, onlar gidiyor. Aceleye ne gerek var efendi. Bugün pazar. Bu yüklü arabanın her biri Mevla'ya karşı gelmek aslında. Ne kadar az araba, o kadar az günah yani. 'Yedinci gün dinlen' demiş bir kere. Bunu söyleyen Yaradan, insan değil. Her şeyi kaydeder o. Kendi etmese, kayıtçıları vardır. Dünyadaki casuslar gibi aynı. Keşke atın yem torbasını alaydım. Bu sırada yerdi bari gariban."

Balyaların üzerine tırmanmaya girişti. Zar zor tırmanıyordu.

"İnip yardım edeyim mi?" dedim.

"Yardım edecekmiş. Kendini genç sanıyor. Ben eskiden kavağa bir tırmanırdım, ohooo! Kimse yardım falan etmezdi."

En sonunda tırmandı. Oturdu, eline kamçıyı aldı.

"Bak hâlâ tırmanıyom."

"Dikkat et!" dedim.

"Başka yaptığım bir şey var da sanki."

Yine herkese bir sessizlik çökmüştü. Kimse artık küfür bile etmiyordu gelip geçen otomobillere, sadece lastik gıcırtıları, kornalar ve vın vın geçen motor sesleri duyuluyordu, arada bir de bizim atlar prıss ediyorlardı, o başka.

"E emmi, sustun?" dedim, çünkü etraf biden çok sessiz gelmişti. Bunca öfkeli bir kalabalıktık, kimsede tık yoktu.

"He ya, 'dikkat et' dedin, dikkat ediyoz işte. Nasıl gi-

diyor bu itler ya? Kaçıyorlar mı nedir? Nereden kaçıyorlar acaba? İlelebet gidecek değiller ya. Bize durmaktan bir şey olmaz da, onlara gitmekten olur. Aslında durmaktan iyi tabii. Ama sinir kâr etmez, onu deyim ben sana. Durmakta ne var, daha beter neler var. Ama insan başına geldi mi çeker, bazı şeyi çekilmez sanırsın, ama başına geldi mi çekersin. Asla daha kötüsünü çekemem demeyeceksin. Kötünün de kötüsü vardır. Her şeyin başı sabırdır. Bitene kadar bekleyecen. Bak ağaçlara, dururlar da dururlar. Yıllarca, yüzyıllarca. Dikildikleri veya rüzgârın götürdüğü yerde. En uzun da meşe durur. En kısa kavak ağacı. Bir boka yaramaz bu ağaç. Tırpan sapı bile olmaz ondan. Meşe öyle mi ya, efendime söyleyeyim, kaya gibidir. Her şeye yarar. Eşik yaparsın, tekerlek göbeği yaparsın, fıçı yaparsın, haç yaparsın, artık ne istersen her şeye gelir. Niye biliyon mu, öyle durur, hiç kızmaz, küfür etmez. Öyle bağırıp çağırmak fayda etmez. Ne Yaradan ne kul yardımcı olur sana, varsa yoksa sabrın... Demek ki neymiş, bekleyecez. Sabrımızdan başka dayanacağımız bir şey yok."

Ne yaptığımı bilmiyordum. Sanki birisi yanıma bir bıçak sokmuştu. Arabadan yere atladım:

"Geri çekilin arkadaşlar!" diye bağıdım. "Ben yola çıkıyom!"

Hepsi birden arabalarından bağırmaya başladılar:

"Delirme Szymek!"

"N'oluyon?"

"Geçemezsin!"

"Otomobiller arka arkaya!"

"İsa aşkına, kendine gel!"

Atın boyunduruğunu, dizginlerini, düzelttim. Ensesine birkaç şaplak attım, kayışını kontrol ettim. Ne kızgındım ne de kimseye sinirliydim.

"İsa Mesih'ten kork be Szymek!" Kuś, tüm bedeniyle balyaların üzerinden eğiliyordu. "Bunu yapmak bana düşer. Hepinizin önünde ben varım. Zaten bir ayağım çukurda. Kısrak dersen o da gidici."

Elime kamçıyı ve dizginleri aldım, baktım bizimkiler taş gibi duruyorlar.

"Geri çekilsenize, de hadi! Yoksa Kuś'un arkasından çıkamam!"

Birden hepsini bir korku sarmış gibi birbirleri ardına çekilmeye başladılar. Atların başlarını yana çevirdiler, sırtlarına kırbacı salladılar, "Prrst, geri git!" dediler. Dingilleri çatırdadı, havada küfürler uçuşuyordu, çünkü dolu arabayı geri çekmek kolay değildir.

Geriye doğru çektim, atları sağa yönlendirdim ve önce tarlaya sürdüm. Sonra Kuś'un arabasını geçerek atları çektim ve "deh!" yola çıktım.

"Nasıralı İsa aşkına, ölüme gidiyor! Dur! Yapma! Szymeeek!"

Kuś'un hırıltılı sesi havada dönüyordu:

"Bari ıstavroz çıkar!"

Omuzumu arabaya rastladım, elimdeki kamçı avucumu yakıyordu. At, tırıs gidiyordu, belki de başına gelecekleri anlamıştı. Araba yola çıkmıştı ki, hayvan tereddüt etti ve kafasını yukarı kaldırdı. Oysa burası bayırdı. Sırtına ve bacaklarına vurdum. Arka toynaklarına kadar tüm bedeni gerildi. Deh! Deh! Artık hızla gelen otomobillerin önüne çıkıyordu. Sonra arabayı geriye çekti, belki otomobillerden korkmuştu. Tüm gücümle balyalara dayandım ve ayaklarına bir iki kere vurdum, yay gibi gerildi. Yürüdü. Artık ön toynakları asfalttaydı. Ön tekerlek de asfalta çıkmıştı. Sanki atın başıyla arabaları itebilecekmişim gibi bir kez daha kamçıyla dürttüm. Artık benim ayaklarım da asfalta değiyordu.

Birden gözümde bir şey parladı. Korkunç bir biçimde korna çaldı biri. Bir lastik cayırtısı duydum. Büyük bir gürültüyle çarptı bir şey, ağaç gibi devrildiğimi hatırlıyorum. İlk anda üstüme bir sis inmiş gibi hiçbir şey görmedim. Hiçbir şey hissetmedim, sadece çok uzaktan bazı sesler, çığlıklar duyuyordum. Ardından sis yavaş yavaş dağıldı, sol tarafımda kocaman bir delik gördüm, birisinin sarı saçlı başı, bu deliğe uzanmıştı, kan içindeydi bu baş sanki

düş gibiydi. Kalkmak istedim. Ama sanki bedenim yoktu, yalnızca ayağa kalkma arzum vardı. Önümdeki asfaltta bacaklarım uzanıyordu, ağaç kökü gibi kıvrılmıştı, kan içindeydi bu bacaklar da. Kanım sanki onlardan akarak genişliyordu. Hoş, hiç ağrı hissetmiyordum. Sanki bunlar benim bacaklarım değilmiş gibi bir hissiyata sahiptim. Ve sağ avcumda tuttuğum kamçı da bu avuçla birlikte benim değildi sanki. Bu kamçı da nereden çıkmıştı? Niye buna ihtiyacım olduğunu hatırlamıyordum. Sanki rüyada gibiydim. Sadece yolun gerçek olduğunu anlamıştım, çünkü kenarlarında artık akasyalar yoktu.

Çevremde insanlar toplanmıştı. Niye olduğunu anlamadım. Bir şeyler bağırıyorlardı, hindi gibi kafalarını eğiyorlar, ellerini kollarını üstüme gittikçe daha fazla yaklaşarak sallıyorlardı. Gittikçe daha fazla bağırıyorlardı, ellerini, kollarını daha çok sallıyorlardı ve herkes bana öfkeyle bakıyordu. Birisi asfalta uzanmış olan ayaklarımı tekmeledi. Ama hiç canım yanmadı. Bir başkası üzerime eğildi, kareli gömleği ve balık gibi gözleri vardı.

"Yaşıyor," dediğini duydum, ama bu çığlık kulaklarımı delmişti.

Omuzlarımdan sarsmaya başladı. Bu rüyadan uyandırmak zorundaydı beni, çünkü balyaların üstünde eğilmiş oturduğumu görüyordum, üstümdeki insanlarsa gerçekti. Hemen yanı başımda, kayışlara dolanmış atım duruyordu, başındaki dingil göğe kadar yükseliyordu!

"Köylü işte," yaşıyor.

O zaman avucumdaki kamçıyı ve bu kamçıda öfkeyle biriken büyük gücü hissettim. Kamçıyı körlemesine, önümde bağıran, çenelere, gözlere, gömleklere salladım.

"Orospu çocukları!" Sanki tüm dünyaya bağırıyormuşum gibi geldi, gerçi sesim boğazımdan çıkmamıştı. Çünkü sis yine her yere inmişti. Sanki bedenim yoktu. Birisi elimden kamçıyı çekip aldı. O sırada sis hafifçe kalktı, üzerime eğilmiş olan Kuś'u gördüm.

"Yaşıyorsun. Şükür, yaşıyorsun."

III

KARDEŞLER

Kardeşlerim Antek ve Stasiek'e, bizim mezar konusunda danışmak için mektup yazmaya karar verdim. Bakkala gittim, kâğıt, kalem, divit ucu ve mürekkep aldım. En son kime mektup yazmıştım acaba? Hatırlayamadım. Artık bizim evde, okula giden de olmadığı için kalem kâğıt gerekmiyordu. Anamdan kalma kurumuş bir mürekkep hokkası vardı, anam sağken, arada bir kardeşlerime mektup yazardı. Evet, ikisi de kardeşimdi, evden ayrıldıklarından beri hiç yazmamıştım onlara. Ne de onlar bana. Öyle olmuştu işte. Onlar şehirde, ben köyde. Onlar kendi hayatlarının, bense kendi hayatımın gailesinde. Ne yazsaydık ki? Artık hatırlamak bile istemedikleri bir köyden onlara yazacak ne vardı ki? Kendi yaşadıklarımı başkasına aktarmak, bu kişiler kardeşim olsa bile, ne fayda sağlayacaktı ki? Üstelik birinden biri, mutlaka iki üç senede bir gelir, görüşürüz. Birisi yurt dışında, araba almış kendine. Öteki, üç odalı, mutfaklı bir ev almış, biri karısından ayrılmış, ikinci kez evlenmiş. Birinin kızı ve oğlu var. Öbürünün bir oğlu var, okumak istemiyormuş. Anam öldüğünde onlara telgraf çekmiştim. "Anamız öldü. Gelin!" Birkaç yıl sonra da ikin-

ci telgrafı çektim: "Babamız öldü. Gelin!" Bende olan biten bütün olay bu kadardı. Üstelik daha fazla olsa bile, duymak, öğrenmek isterler miydi, onu da bilmem.

Anam sağken, her bayramda mutlaka onlara birkaç satır yazılırdı. İsim günlerinde de öyle. Bazen onları çok özler, bazen kötü rüya görür, yine yazardı. Ya da birer paket un gönderir, yanına da mektup eklerdi. Onlar da anneme un için teşekkür ederken evdeki herkese de selam yollarlardı. Bu arada, "Szymek'e de." Hepsi bu kadar. Ama her zaman kardeş olarak kaldık, o başka.

Bu mezar işine gelince, insan bir kez mezar yaptırır, onlara bizimle yatmak isterler mi diye sormam lazımdı, çünkü içlerinde onların da bulunduğu sekiz yer yaptırmayı planlıyordum. Belki de bulundukları yerde gömülmek isterlerdi, o zaman ben de boşuna masraf etmemiş olurdum. Gerçi Mevlam hepsine uzun ömür versin, sağlık, mutluluk içinde yaşasınlar, ama eninde sonunda öleceğiz, yaşarız ve ölürüz değil mi? Bir zahmet bana hemen cevap yazsınlardı, çünkü çimento ısmarlayacak ve Chmiel'le anlaşacaktım. Herhalde Chmiel'i hatırlarlardı, savaş öncesinde de mezar yapardı, bizim mezarlıktaki mezarların yarısını o yapmıştı. Bize de sağlam ve dayanıklı bir mezar yapacaktı, kuşkusuz. Yalnızca kardeşlerime bunu isteyip istemediklerini sormak kalmıştı geriye.

Bütün geceyi bu mektubu yazarak geçirdim. Yazacak pek bir şey yoktu, bir sayfayı bile zar zor doldurmuştum. Bu mezar işinden fazlasını yazmak istiyordum. Onlara bunca yıldan sonra yazdığım ilk mektubun, "Sevgili kardeşlerim" diye başlayıp bir sayfa bile olmaması çok aptalcaydı. Ama aklıma bir şey gelmiyordu. Düşündüm, düşündüm, hatta bir şeyler içtim. O zaman daha inekleri sağmadığım aklıma geldi. Lambayı yaktım, kovayı aldım, süt parmaklarımın arasından akarken bile hâlâ onlara ne yazacağımı düşünüyordum. Öperim, selametle Szymek -mektubumun son satırlarını ikinci sayfaya yazmak istedim, ama mektubumu

uzatamadım. Çok düşündüm, fakat bir türlü bir avuç sözcükten daha fazlasını bulamadım. Onlara bu mezarın bana maddi-manevi ne kadara patladığını yazabilirdim. Ama o zaman da kırılacaklarını ve bulundukları yere gömülmek istediklerini yazacaklarını düşündüm.

Sanki kardeşlerime değil de, bir devlet dairesine yazıyor gibiydim. Bilindiği gibi resmi mektuplarda kendi aleyhinde bir şey yazmamak için dikkat etmek lazımdır, üstelik her bir sözcüğü de sana gülmesinler diye birbirine uygun seçmek gerekir, aksi takdirde seninle dalga geçerler. Bir de mektubun çok uzun olmaması lazım, çünkü o kadar uzun mektubu kim okuyacak. Ben belediyede çalıştığım için iyi bilirim. Başlangıcını ve sonunu okurlar, ortası sanki Mevla'ya yazılmış gibidir. Gerçi en önemli kısım ortadadır.

Birisi uzman, diğeri mühendis, onlara konuştuğun gibi yazamazsın ya. Zaten burada ne konuşacaksın ki, burada lafa bakılmaz, işe bakılır. Zaten konuşsan kime anlatacaksın? Pulluğa, tırpana, sapana, tarlaya, çayıra mı? Çok istersen atla konuşursun, Yaradan'la konuşursun, en çok da düşüncelerinle kendi kendine konuşursun. Bazen de evde Michał'a bir şeyler söylersin. Gerçi Michał'la konuşmak atla, Yaradan'la veya kendi kendine konuşmaktan farklı değildir. Ona, "Bugün köyde ne yaptın, nereye gittin, sana bıraktığım erişteyi yedin mi?" veya "Buraya gelen oldu mu?" diye sorarım. Her zamanki gibi bana hiç cevap vermez. Çoğu zaman, konuşmak değil, sadece devrilip yatmak isterim, malum insan çok yoruluyor.

Gerçi her zaman iş olmaz. Sonbaharda yağmur bazen bir yağar, durmak bilmez, ne tarlaya gidebilirsin ne köye çıkabilirsin, kardeşinle oturup konuşmak için çok uygun bir zamandır, ama yok; "Amma da yağıyor, daha ne kadar yağacak acaba?" Daha fazla bir soru sormayı artık istemez insan. Çünkü en fazla gözlerini kaldırır, duydu mu duymadı mı bilmezsin.

Bazen gözlerini, sanki uzaklara, çok uzaklara bakar gibi diker. Artık ona daha fazla ne soracaksın? Bazen içim yanar, ne de olsa kardeşim, ona şunu sormak isterim en azından: "Michał, kim seni bu kadar incitti deyiver hele?" Ama bana dese bile, ne bana ne ona faydası var. En iyisi bilmemek.

İşte bu mektubu da yazarken ona Antek'le Stasiek'e selam ediyor musun diye sormam gerekirdi. Fakat sormadım, sadece "Michał da selam söylüyor" diye yazdım.

Ertesi akşam mektubu aldım, komşum Kuśmierek'e gittim. Oğlu Rysiek, şehirdeki teknik okula gidiyor; bir gencin mektubu okuması iyi olur diye düşündüm. Belki artık benim yazdığım gibi yazılmıyor mektuplar veya yazarken bir hata yapmışımdır, kardeşlerim de olsa bana gülmelerini istemem.

"Selam."

"Buyur."

"Rysiek evde mi? Al, Rysiek, şu mektubu bir oku. Kardeşlerime yazdım. Yanlış bir şey varsa düzeltiver. Eskiden bize farklı öğretmiş olabilirler, şimdi farklı yazılıyordur belki. Pazar günü sana dondurma alırım," dedim.

Bunun üzerine, mutfakta sobanın yanında oturan Kuśmierek, üzerine basan öksürük krizini zar zor atlattı, çünkü herifin astımı var. Dedi ki:

"Ne dondurma alacan? Sen ona yarım şişe votka al. Kafası sadece votkaya ve orospulara çalışıyor," tekrar bir krize girdi, öyle ki karısı sırtına vurmak zorunda kaldı. "He, dün okuldan geldi, zil zurna sarhoş. Ne kadar kitap defter varsa kaybolmuş. Ne olacak, babası bir daha alır. Üstelik bir de "hasada yardım etmek için okula gelemedi" diye bir de teskere yazar. Az önce kalktı musibet. Bütün gece anası kafasına lahana bastırdı durdu, başı ağrıdan patlıyordu. Gözlere bak, kör gibi birbirine yapışmış. Bir kova su içmiştir kesin. Dersine böyle çalışsa ya. Ama nato kafa nato mermer. Paraya yazık. Gel gör ki, okutmazsan toprak

vermeyiz diyorlar." Sanki birden bir baba olarak ne kadar çaresiz olduğunu anlamış gibi, boğuk bir sesle bağırdı: "Ben, senin için eşek gibi çalışıyorum, bir daha eve sarhoş gelirsen, köpek gibi atarım seni evden!" Ama yine öksürük krizine tutuldu.

Rysiek ağzıyla dili arasında babasına bir şeyler mırıldandı, gözünü sildi, okumaya başladı.

"Sesli oku!" diye zar zor soluk alarak bağırdı Kuśmierek, "yavaş sesle okunmaz."

Rysiek yüksek sesle okumaya başladı. Bu sarhoşluk meselesinden sonra babasından korkmuş olmalıydı, yoksa böyle her dediğini yapmazdı. Ama zorlukla okuyordu. Kekeliyor, engelli yolda yürüyor gibi tökezliyordu okurken. Yazdığım her bir sözcükle sanki beni bıçakla dürtüyormuş gibi geliyordu bana. Öyle ki ver de yeni baştan yazayım demek geldi içimden. Ama baktım daha ayılmamış, onu cesaretlendirmeye başladım:

"Oku Rysiek oku."

Işık az geliyor diye ampulün altına bile gitti. Ama gittikçe daha kötü okuyordu. Ampulün sinek bokuyla kaplı olduğunu kendisi de okula gittiği için bunu temizleyecek kimsenin olmadığını söyleyip kızdı. Babasına da öksürüp durma senin yüzünden şaşırıyorum dedi.

Kuśmierek ağzını eliyle tıkayıp öksürmemeye çalışıyordu. Ama hiçbir şey daha iyi okumasına yardımcı olmuyordu, sarhoş gibi tökezleyerek okuyordu. Birden durdu, bir şey düşünüyormuş gibi kafasını kaşıdı. Düşündü, düşündü, en sonunda sordum:

"Ne düşünüyon?"

"Kabri," diye homurdandı.

"Hangi kabri?"

"Yanlış yazmışsın galiba. Kabrı yazmalıydın üzerinde nokta yok, i değil üzeri açık 'ı' olmalı."

"Bu zamana kadar 'i' yazılırdı," dedim. "Şimdi mi değişti?"

Biraz heyecanlandı. Okurken oğlunu rahatsız etmemek için öksürüğünü tutmaktan solgun oturan Kuśmierek, dikilip acıklı bir sesle bağırdı:

"Bak, ite bak! Gene kalacak sınıfta. Üç yıldır birinci sınıfta, ha! Yaradan'a şükür. Sonra başıma bilgiç kesilecek, okudu ya. Mısır yerine, çavdar ek diye buyuracak. Daha "kabir" yazmayı bilmeyen bu avanak adam olacak. Gel de buna bırak çifti çubuğu. Göz açıp kapayana kadar her şeyi yesin bitirsin. Sırtüstü yatsın, nasıl göbeği şişiyor ona baksın. Git, bak bakalım mezarlığa kabirlerin üstü açık mı kapalı mı? Toprak örtülü, üzerlerinde mezar taşları var. Dünya var oldu olalı, ölüler dirilerden ayrı kalır. O dünya ayrı, bura ayrı. En yakının ölse bile ölümden sonra göremezsin onu. Yaşayan buradaki yaşamı bilir, ölen oradaki yaşamı. Sana da gelecek bir gün ölüm mikrop herif. Görecez o zaman kabrin i' si açık mı kapalı mı? Açıkmış, açık kabirlerde kal da bakalım başına kimse geliyor mu, çürürsün kokarsın, kim gelsin başına. Kapatın üstümü diye yalvarırsın ama." Kuśmierek öyle kızdı ki acısı öfkeye dönüştü.

"Bu mikroba, ayda iki yüz zloti harçlık, yüz zloti otobüs parası veriyoz, etti sana üç yüz. Defteri var, kitabı var. Daha bir sürü şey çıkarırlar, şu da alınacak, bu da alınacak. Neye? Peki, neye?" Adamı öyle bir öksürük tuttu ki bir süre tıkandı. Gözleri bir noktaya dikildi, sanki göçüp gitmiş gibiydi.

"Yüce İsa! Józef! Józef!" diye bağırdı karısı. Ben de adamı kurtarayım diye atıldım; gerçi ne yapacağımı da pek bilmiyordum. Rysiek sızlandı:

"Baba! Baba!"

Neyse ki Kuśmierek açıldı, rahatladı. Ama yine de bizi tanımıyormuş gibi bir baktı, bu kısa süreli kriz, sanki bayır bir tarlayı sürmüş gibi yormuştu onu.

Adama acımıştım. Oğlu için en iyisini istiyordu.

"Boş ver Józef," dedim. "O daha genç, ölümü düşünmeye daha çok vakti var."

"Ben ona ölsün mü diyorum? Okusun diyorum, okusun."

"Boş ver dedim ya, genç işte, ne ölümü düşünür, ne okumayı," dedim. Çünkü oğlana da acımıştım. Cahilse suçu ne? Mektubu götürüp de okuttuğum için pişman olmuştum.

"Bırak Rysiek," dedim," "olduğu gibi kalsın. Düzeltirsen daha kötü olabilir." Mektubu elinden aldım. Ama Rysiek yerine, Kuśmierek alındı.

"Mektup böyle mi yazılır? Yüce Rabbin adıyla diye başlamak lazım. Bu da kardeşlerine aile ocağını hatırlatır. Belki senin kabir için birkaç kuruş gönderirler."

Birden Rysiek atıldı, artık böyle Rabbi falan anarak mektuba başlamanın modası geçmiş. Mektup yazma dersinde söylemiş hocası, oradan biliyormuş. Sanki Kuśmierek'i cin çarpmış gibi olmuştu.

"Seni gidi piç kurusu, Rabbin modası mı geçmiş, dedi o? Sana bunu mu öğretiyorlar okulda?"

Ama Rysiek'in korkusu geçmişti, babasına sert çıkıp, okulu götüne bile takmadığını, hakkını verirse, evlenmek istediğini söyledi.

Ben de mektubu alıp çıktım, başkasının işine karışmayı sevmem. Aralarında atışsınlar, bana ne.

Ertesi gün mektubu yeniden yazdım, çünkü Rysiek'in ellerinden kirlenmişti. Bir de eğer gelmek isterlerse, yanlarında un için çuval getirmelerini, çünkü çok iyi unum olduğunu ekledim. Aslında mektubu biraz uzatmak için bunu yazmıştım, çünkü gelebileceklerine hiç inanmıyordum.

Bir ay geçti geçmedi, bir mektup geldi, önümüzdeki pazar günü geleceklerini yazıyorlardı. İnanayım mı, inanmayayım mı bilemedim. Yine de evi süpürdüm. Çarşafları değiştirdim. Tavan arasından anamdan kalan yorganı çıkardım, çünkü en büyük yorgan oydu. Aynı yatakta yatacaklardı, ama başları ayrı olsun diye, yatağa iki yastık koy-

dum. Döşeğin samanını değiştirdim. Topak topak olmasın diye iki balya saman dövdüm. Topallıyordum ya, ayakta durmam zordu. Dayanabilmek için arkamdaki saman makinesine yaslanmak zorunda kalmıştım. Hatta anamın yaptığı gibi, pireleri uzak tutmak için kuru kekik bile serptim.

Michał'ı yıkadım, tıraş ettim, temiz gömlek, kravat verdim, ne de olsa gelecek olanlar onun da kardeşleriydi. Bizim izbede, eski bir kül kovası duruyordu, artık delinmişti. Ama atmaya kıyamazdım onu bir türlü; fırsattan istifade, acımadan onu da attım. Ampulleri daha fazla aydınlık verenlerle değiştirdim. Varsın aydınlıkta otursunlardı; onlar gidince eskileriyle değiştirirdim yine. Horoz kesip çorba yaptım. Erişte de yapacaktım, ama en iyisi makarna alayım diye düşündüm. Ne de olsa onlar dışarıdan almaya alışıklardı, belki ev yapımı erişte hoşlarına gitmezdi. Yine bir şişe votka aldım, ne de olsa kardeş kardeş içerdik. Hatta Havarilerinin arasında duran İsa resmini bile indirdim duvardan, kömürlüğe taşıdım. Çünkü Stasiek'in dinle arası pek yoktu. Başlayacaktı bu resme takmaya. Benim de onu savunacak halim yoktu, e bir tarafta Yaradan, öbür tarafta kardeşin, hangisini savunacaksın. Dursun şimdilik orada. Aile huzuru için neler yapılmaz ki.

Geldiler. Daha eşikten adımlarını atar atmaz, "Merhaba, merhaba" deyip, benimle tartışmaya başladılar. Evde oturacak yer yokmuş, hâlâ mı bu eski sıra üzerinde oturuyormuşum. Masa savaştan kalmaymış. Niye döşemeyi düzeltmiyormuşum? Niye meyve bahçesi yapmamışım? Niye evlenmiyormuşum? Bana, evi çekip çevirecek bir kadın lazımmış. Prenses mi bekliyormuşum hâlâ? Niye o, niye bu? Niye? Niye? Ama ölüm hakkında konuşan yok. Sanki ben onlara öyle bir mektup hiç yazmamışım.

Öyle şaşırmıştım ki, çok az konuştum. Nasılsınız diye sormayı bile unuttum. Sizin için votka aldım da demedim. Niye diyeyim ki? Kavga ederken mi içeceğiz? Belki daha iyi

bir fırsat çıkar. O zaman içeriz, kardeş kardeş konuşuruz.

Ne de olsa, bunca yıl sonra görüşen kardeşlerin birbirlerine diyecekleri vardır herhalde. Bir gün, bir gece boyunca konuşsan yetmez. İnsan istemezse bile, tek bir sözcük yeter. Söz, sözü açar. Sözcükler her şeyi yüzeye çıkarır. En derindeki, en ağrılı şeyleri. Kanını boşaltır, insan daha hafif hisseder kendini. Sadece yabancılarla değil, insanın öz kardeşleriyle de birbirini bulmasına yardım eder sözcükler, yine kardeşinmiş gibi hissedersin onları. Ayrılıp başka başka yerlerde yaşasalar bile, sözcükler onları kaynaklarının, başladığı tek bir yaşama döndürür tekrar. Çünkü sözcük bir lütuftur. İnsana sözden daha önemli verilmiş ne vardır ki? Bizi sonsuz bir sessizlik bekliyor evet, o zaman susacağız. Belki en gereksiz söz için duvarları tırmalayacağız. Söylemediğimiz her söz için günah işlemiş gibi pişmanlık çekeceğiz. Ama artık çok geç olmuş olacak. Bu söylenmemiş sözlerin kaçı insanla birlikte ölecek, çürüyecek, ne acısına ne belleğine bir yararı olacak. Öyleyse neden birbirimizi her şeyin üstünde susturalım?

Belki de benim suçumdu. Çünkü onları görünce ne diyeceğimi bilemedim, "Ha, geldiniz mi?" dedim. Sanki tarladan, pazardan ya da öbür köyden gelmişler gibi. Ama onlar uzaktan geliyorlardı. En son ne zaman görüşmüştük? Babamın cenazesinde. Stasiek henüz okuyordu daha. Üstünde lime lime bir palto, topukları eskimiş botlar, elinde eldiveni bile yoktu. Zayıf, sefil, giderken cebine birkaç kuruş koydum, az daha elimi öpüyordu. Ağzından aldım elimi. Ya şimdi, iri kıyım, gıdısı gömleğinden taşıyor, kafasının önü kelleşmiş, arkada ve yanda o eski karman çorman saçlarından biraz kalmış. İlk gördüğümde tanıyamadım, Stasiek mi değil mi? Ama hiç değişmemiş gibi davrandım, niye böyle kelleşmiş diye sormadım ona. Kardeş gibi karşıladım.

Antek yeni evlenmişti. Yanında karısının fotoğrafı vardı. Babamı gömer gömmez, cüzdanından fotoğrafını

çıkardı, güzel mi diye sordu. Çok hoşuma gitmemişti, ama ne deseydim. "Güzel."

Ona da niye bize haber vermedin, bari bir telgraf yollardık dememiştim mesela.

O zaman da birbirimiz hakkında fazla konuşmamıştık. Bir kere cenazeden sonra başka şey konuşmak uygun olmazdı, ne de olsa gün babamın günüydü. Tüm yaşamı için her birimizden birkaç söz hak ediyordu. İkincisi, Stasiek ertesi günü önemli bir sınava girecekti. Antek'se görevli olarak bir yere gidecekti, acelesi vardı. Üzüntüden bir şişe içtik, bir parça sucuk yedik. Ve sonra gittiler.

Zaten anam, babam sağken de, geldi mi, ateş alır gibi hızla gelir giderlerdi. İkisinden biri, gece gelir, gece yatar, sabah bakarsın gitmiş, yok. Ya da sabah gelir, merhaba der, öğleden sonra veda eder. Bir görünür, bir yok olur. Kırbaç şaklaması sanırsın. Gelip gittiği anlaşılmaz bile.

Ertesi gün anam yine özlemeye, Antek ne zaman gelecek, Stasiek ne zaman gelecek demeye başlar. Çoktandır haber yok, birinden birine bir şey oldu diye endişelenir durur. O zaman babam ona, daha geçen pazar Antek'in ya da Stasiek'in burada olduğunu hatırlatınca, endişesi geçer.

"He ya buradaydı da. Burada olmuş ne fayda. Yanına vermek için peynir kurutmaya bile vakit olmadı."

Veya köyden biri, Antek ya da Stasiek geldi mi diye soracak olsa; geldi mi demeli, gelmedi mi demeli bilemezdi. Geldi, ama acelesi vardı hemen gitti demek, gelmedi demekle aynıydı. "Gelecekler, gelecekler," derdi.

Aslında köyden ilk gittiklerinde de, sanki az önce buradaymışlar da birden kaybolmuşlar gibi gelmişti. Hani sanki köyden kısa süreliğine çıkmışlar, tarlaya gitmişler de az sonra döneceklermiş gibi. Babam uzun bir süre onlardan yardım istedi durdu.

"Antek şunu versene... Stasiek şuraya gitsene..."

Daha sonra bu duruma alışsa da, bazen öküz gibi çalıştıktan sonra, yatağa oturup uyumadan önce, damdan düşer gibi birden şöyle derdi:

"Uzun zamandır da yazmadılar."

Anamsa dualarında, gittikçe daha fazla onları anmaya başlamıştı.

Önce Antek ayrılmıştı evden. Stasiek'ten birkaç yaş daha büyüktü, onun için önce o gitmişti belki. Stasiek ergenliğe erdiğinde, Antek artık karıya kıza dalmıştı. Biraz fevriydi, doğru. Ama aniden böyle gidilir mi? Birdenbire ölmek bile uygun düşmez. Öğleye kadar patates toplamış, öğleden sonra Kulawski buna bir mektup getirmiş. Tarladan dönmüş, okumuş ve demiş ki:

"Gidiyorum."

"Nereye gidiyorsun?" diye sormuş babam.

"Uzaklara." Mutluluktan evde dans ediyormuş.

"Uzaklara mı?" diye sormuş babam, sanki duymamış gibi.

"Evet. Uzaklara, çok uzaklara!"

"Ne zaman?"

"Yarın sabah beş treniyle."

"Amanın, gömleğini ütülemeye bile zaman yok," diye yıkılmış bir biçimde konuşmuş anam.

"Ne yapayım gömleği? Bu yeter bana."

"Yıkansaydın bari, dur küveti çıkarayım, su ısıtayım."

"Orada yıkanırım. Wojtek hamamda yıkandıklarını yazmış."

"Doğru dürüst pabucun yok. Hem elbise diktirmek de lazım."

"Orada bana elbise de verecekler, pabuç da."

"Danayı satsaydık bari, birkaç kuruş verirdik cebine. Acaba ekmek mi pişirsem?"

"Ekmek mi pişireceksin?" diye çıkışmış babam, ama öfkeden ziyade acı varmış sesinde. "Duymadın mı, saat beş

treniyle gidiyormuş. Hem daha dana küçük. İki-üç hafta daha beklemek lazım."

"E beklesin o zaman. Uzaklar kaçıyor mu? Daha tarladan döner dönmez, şuna bak," diye ağlamaya başlamış zavallı.

"Ne yapacaksın peki uzaklarda?" diye sertçe sormuş babam, çünkü istediği zaman sert olabilirdi.

"Ne mi? O hoo!" mektubu elinde sallamış, "Wojtek, her gün sinemaya gittiklerini söylüyor. Sekiz saat çalışıyorlarmış, üstelik iyi de para veriyorlarmış."

"Bari günah çıkarmaya gitseydin oğul," diye sızlanmış anam gözyaşlarıyla, "uzaklara giderken insan günah çıkarmalı. Belki orada günah çıkaracak bir yer bulmazsın, belki izin vermezler."

"Demek sinemaya gidiyorlarmış," demiş babam, ama daha çok kendi kendine konuşur gibi, çünkü daha o zamanlar sinemanın ne olduğunu bilmezdi.

Daha sonra bizim köye de sinema geldi. Sabahtan insanlar toplanıp köyün dışında sinemayı karşılamaya gittiler. Hatta birisi karlara "Köyümüze hoş geldin sinema" bile yazmıştı. İnsanlar sinemanın bir otomobille ya da en azından iki atlı bir faytonla geleceğini düşünmüşlerdi. Başlangıçta kimse bu gelenin sinema olduğuna inanmak istememişti. Bir at arabasında iki kişi ve bir sürü paketle gelmişti sinema diye. Üstelik at öyle sıskaydı ki kaburgaları fırlamıştı derisinin altından. Samandan bir tabure yerine, kumaşla kaplı bir oturma yeri vardı. Arabanın kenarları, sanki bir önceki yükü tezekmişçesine kirliydi. Arabacı ve öteki adam sarhoşlardı, gözlerini açmaya halleri yoktu. İtfaiyenin önünde ilan asmaya kalkıştılar, ama bir türlü çekici çiviye denk getiremiyorlardı. Köylüler ellerinden çekici aldılar da ilanı öyle astılar. Ama tüm köy sinemaya gitmişti, çünkü kış vaktiydi, yapacak iş yoktu, üstelik tellal da bütün gün davuluyla gezip millete sinemanın geleceğini ilan etmişti itfaiyenin önünde. İçerideki kadar dışarıda da insan

vardı, çünkü içeride yer kalmamıştı. Birbirlerinin görmesini engelliyorlardı, ama yine de öylece duruyorlardı.

Babam da Antek'i uzaklara götüren şeyin ne olduğunu görmek için kalkıp gitmişti sinemaya. Ne gördüğünü hiç söylemedi, ama zaman zaman patlardı: "Her şey bu sinema yüzünden, her şey bu sinema yüzünden. Peki, sen uzaklara gidince buradaki işleri kim yapacak? Ananla ben artık kocadık. Stasiek desen daha bebe, ne tarla sürebilir, ne hasat yapabilir. Üç dört senesi daha var."

"Szymek var ya!" diye at sineği sokmuş gibi fırlamış Antek.

"He ya var. Ama var mı yok mu belli değil. Topraktan ne anlar o."

"Toprak! Toprak! Bıktım sizin toprağınızdan! Orada en azından bir şeyler öğrenirim. Sizin toprağınızdan ne öğrenilir?"

"Bak hele! Toprak da öğrenmek isteyene çok şey öğretir. Ama sen git, durma. Sonra dizlerinin üzerinde geri dönme de..."

Ve gitmiş. Babama, anama, Stasiek'e ve bana kızgın, öfkeli gitmiş.

Gerçi ben o sırada evde bile yoktum. Poliste çalışıyordum. Köylere silah aramaya gitmiştik. Neyse, bizimki kapıyı öyle bir çarpmış ki tavandaki kireçler dökülmüş. Babam fırlamış, arkasından bağırmış.

"Evimin kapısını öyle çarpamazsın sen, git kendi evinin kapsını çarp!"

Ben bir hafta falan sonra döndüm eve; kemiklerime kadar ıslanmış, iliklerime kadar donmuş, dizlerime kadar çamura bulanmış bir haldeydim, en ağır tarla işinde bile insan bu kadar yorulmazdı. Bir baktım babam daha kapıda yakaladı beni:

"Oo ailemizin polisi de gelmişler. İnsanları kovaladı ya, canı çıkmış. Hep ailemizde bir rahip olsun isterdik, kısmet poliseymiş. Ne yaptık da Yaradan bize bu cezayı verdi acaba?"

Hiçbir şey dememiştim. Tüfeği bir kenara koydum, oracığa çöktüm. Kafamdaki kasketi bile çıkarmadım. Yüzüme sular akıyordu, anam şapkamı, ceketimi, çizmelerimi çıkarmam için yalvarıyordu, ama uyku tüm bedenimi, gözlerimi ve irademi bağlamış gibiydi. Sırtımda, sıcaktan canlanmış bitlerin ısırmaya başladıklarını duydum. Ama elimi sırtıma götürüp de kaşıyacak halim yoktu.

Ne kadar ahır, samanlık, bodrum, çatı arası, varsa aramıştık, evleri anlatmıyorum bile. Samanlıklar, hasat sonrası olduğu için tavana kadar doluydu. Bodrumlarda tepeleme patates, havuç, pancar vardı. Tavan aralarında da saman vardı, üstelik durmadan yağmur yağıyordu, sanırsın sel basacak ortalığı. Üstüne üstlük, gittiğimiz her yerde soruyoruz:

"Silahınız var mı?"

Hepsi sanırsın safi salak.

"Silah mı? Amirim, silah nemize gerek bizim? Asker miyiz? Nasıl kullanılacağını bile bilmeyiz. Bizim işimiz, pullukla, orakla, tırpanla, Yaradan bize bunları uygun bulmuş. Silahı değil. Zaten kime ateş edeceğiz? Düşman mı kaldı? Herkes bizden artık. İnsan vatandaşına kızdı diyelim, komşusuyla inatlaşsa da hakaret eder, intikam alır, en fazla tehdit eder. Bazen sopayla kovalanır. Ama sopa silah değildir. Savaş bitti şükür. O kadar çok silah sesi duyduk ki, hepimize ölene dek yeter. Şimdi, kulağımızda sinek vızıldasa, aha kurşun geldi diyoz. Bitsin diye az mı ağladık, yalvardık, dua ettik. Bitti şükür, şimdi biz mi ateş edeceğiz? Bizim uğraşacak toprağımız var. O da az acı çekmedi. Bizim gibi o da yorgun. Şu İsa ve Meryem heykeli şahidimiz olsun ki, silahımız yok."

Ama İsa'nın ya da Meryem'in heykelinin kolunun altına şöyle bir baktın mı tabanca ortaya çıkıveriyordu. Sobada tüfek, sepette örtülere sarılmış el bombaları. Tavana arasına çıkarsın, adam bayramlık giysisini kirişe asmış, sanırsın ayin için hazırlamış, ama şöyle bir sallamak ye-

terli altından demir çıkar. Artık samanların paçavraların, soğanların, sazların, tahıl dolu fıçıların, eski pabuçların içinde bulunanlardan söz etmeye gerek yok. Buldukları her yere silah saklamışlardı. Köpek kulübelerine, yalaklara, hayvan yemliklerine, ağaç kovuklarına...

Adamın birinin samanlığında, tahılların içinde, cephane bulduk resmen. Yok yoktu. Tüfekler, tabancalar, makineliler, hepsi yağlanmış, parçalara ayrılmıştı. Miğferler, kemerler, sefer tasları, sırt çantaları, Rus ve Alman haritaları, birkaç düzine fişeklik, yirmi çift postal.

"Nerden buldun bunları?" İnsan şaşkınlıktan saçmalar ya bazen, aslında nereden bulduğu belliydi tabii.

"Cesetlerden amirim. Az mı adam öldü bu tarlalarda? Boşa mı gitseydi yani. Toprakta çürüyecekti nasıl olsa."

"Ama bulunan silahların teslim edilmesini emreden bir yasa yok mu?"

"He ya, var."

"Neden teslim etmedin o zaman?"

"Ya yine gelirlerse de dövüşürsek?"

"Kimle dövüşeceksin?"

"Kimse kim artık. Topraklarımıza gelenlerle."

Başka birinde, ahırda dört ağır makineli ve birkaç kutu cephane bulduk. Bir diğer köylünün evinde içi silah dolu, sepetli bir motosiklet vardı. En çok da ahıra saklıyorlardı, tahılların masumiyetine inanır gibi. Bazen balyaları üç dört kat atmak gerekiyordu. Tabii bu işi kendin yapmalıydın, çünkü köylü siyatiği azmış gibi davranırdı. Bir başkasının çiftliğinde tezekleri yine kendin atmak zorunda kalırdın. Ne de olsa köylü bizi görür görmez ortadan kaybolmuştu. Bir keresinde bir eve girdik ki bir kocakarı yatakta yatıyor, yanında da bir kedi dolanıp duruyor.

"Ah, kurtarıcılarım, iyi ki geldiniz! Benim bu hain damat, döşeğimin altını silahla doldurdu, yanım berim hep yara oldu. Patlayacak diye hareket etmeye korkuyorum."

Bu evden tam beş at arabası silah çıkardık. Bir adamda bu kadar silah olması insanı kıskandırıyordu, çünkü direniş zamanı tek bir tabanca uğruna yaşamlar feda edilebilirdi.

Çok az kişi ceza aldı, çünkü neyini alacaktın ki adamın? Bu silahları bırakan savaşın ta kendisiydi, onu cezalandırmak gerekirdi aslında. Ama gel de savaşa ceza kes. Ellerinden silahları almak, zaten en büyük cezaydı onlar için o da başka. İki veya üç tavşan avlarlardı bu silahlarla en fazla. Artık kimse tuzak kurmuyordu, öyle ya elinde tabanca, tüfek, makineli olan köylü, tuzağı ne yapsın? Ama o savaştan sonra tavşan kalmış mıydı, o da bir soru. Hani varsa bile görmek bir mucize. "A, tavşana bak tavşana!" diyesi gelir insanın. Hatta bu görünenler, tavşana bile benzemez, ya kulakları kopmuştur, kurşun yemekten ya tek ayağı yoktur, üç ayakla topallaya topallaya gider.

Nerdeyse herkes silahlı dolaşırdı o zaman. Zaten çarşıya, pazara, düğüne, ormana ağaç kesmeye giderken boş gitmediklerini söylemeye gerek yok, arabada oturdukları yerin altında veya yem torbasında mutlaka bir tabanca olurdu.

Bir keresinde, bir okulu aramak zorunda kalmıştık, çünkü kadın öğretmen, teneffüslerde oğlanların kızları silahla kovaladığını bildirmişti. Başka bir sefer Tomala karakola, heyecan içinde, beti benzi atmış bir şekilde gelmiş ve imdat dilemişti. "Ne oldu Wojciech?" dedik. "Vay ki vay, anası Tomek'i okula gitmesi için uyandırmış, oğlan yastığının altından silahı çıkarıp çekip gitmezse ateş edeceğini söylemiş. Uyumak istiyormuş. Artık okula ney gitmeyecekmiş," dedi. Çobanların hepsi de sürülerini silahla güdüyorlardı. Sanki savaş bitmemiş gibi, her gün tarlalardan, çayırdan silah sesleri geliyordu daha sonra analar, babalar karakola gelip öküzlerinin, otlaktan boynuzsuz döndüğünü, çünkü piç kurularının sanki başka hedef yokmuş gibi öküzlerin boynuzlarına nişan aldıklarını bildiriyorlardı.

Sadece çayırlarda olsa, yine iyi. Bazen köyün ortasında da ateş edildiği oluyordu. Birine garezi olan, eskiden küfreder, en fazla onun evini barkını ateşe verirdi, artık alıyor silahı ateş ediyordu. Karı kız yüzünden, borç yüzünden, tarla sınırı yüzünden, ne var ne yoksa bir sebep bulup ateşliyorlardı silahları. Hatta babalarının, dedelerinin zamanında başlamış kavgalar bile ateşe neden olabiliyordu. Yok, birbirlerine doğrudan ateş etmiyorlardı, ya kafalarının üstüne ya pencerelerine, teneke veya seramik çatılarına, arabalarına ateş ediyor ya da birbirlerinin köpeklerini vuruyorlardı.

Bir gün Rędzinówka köyünde bir olay oldu. Bir adam komşusunun bahçesine dalıp ne kadar kaz, tavuk, ördek varsa otomatik tabancayla vurmuş, o da yetmemiş, ahırın kapısını delmiş. Bunun üzerine komşu intikam için herifin meyve bahçesine girmiş, ağaçlara iki üç dinamit bağlamış, fitilini de sigarayla ateşlemiş. Sonra bir tepeye çıkıp ağaçların ardı ardına nasıl patladıklarını seyretmiş. Olay yerine gittiğimizde, bahçeden en ağır savaş geçmiş gibiydi sanki. Tabii, ikisini de tutukladık. Gerçi bazıları bunlar deliydi dediler, ama herkes birbirine ateş ederken deli aramak boşuna. Sadece birbirine ateş etmiyordu insanlar, köyler, karşı köyle savaşa tutuşuyordu. Bir keresinde öyle bir çatışma olmuştu ki, orduyu çağırmak zorunda kalmıştık.

Birkaç ay sonra bu polislik canıma yetmişti. Subay botlarımı mahvetmiştim. Direnişten geldiğimde neredeyse yepyeniydiler, şimdi tanınmaz hale gelmişlerdi. Tabii bunlarla, tezeğe, çamura, suya girmek gerekiyordu bazen. Bu botlar kiliseye falan giderken giymek içindi. Ayrıca insan tarlada ne kadar çalışsa bunca yorulmazdı, gece, gündüz koş, ara, son haydudu bulana dek baskın yap, üstelik kendine düşman kazan. Zaten silahlar, biz buldukça azalacağına, tarlada büyüyormuş gibi artıyorlardı.

En kötüsü geceleri yapılan eğlencelerdi. Artık bıçakla kavga edilmez olmuştu, yalnızca tabanca kullanılıyordu.

Silahların ateşlenmediği ve sonunda ölü çıkmayan bir eğlence kalmamıştı. Ama suçlu asla bulunmuyordu. Kimin ateş ettiği, kimin öldüğü belli değildi. Herkes sütten çıkmış ak kaşıktı mübarek. Dans etmiş, şarkı söylemişler, müzikten başka bir şey duyan olmamış oluyordu hep. Belki adam eğlenceye geldiğinde ölüydü diyen bile olmuştu. Kaç pencere, kaç lamba, kaç fıçı bira, kaç davul, kaç keman kurşunlanmıştı bilinmez. Kurşunlanan keman bir daha çalmaz, ama davulu yamamak mümkündür. Fakat kurşunlanan keman ölür gider. Tıpkı insan gibi.

Yoo, insanlar eğlenmesine eğlenirdi, ama. Bu savaş sonrası neşesiydi bir bakıma. Eğlence arkasına eğlence olurdu. Eğlencesiz geçen bir pazar hatırlamıyorum. Hatta bazen aynı pazar, birkaç köyde farklı eğlenceler düzenlenirdi. Çalgıcılar, trenle uzaktan gelirlerdi, çünkü yerliler bunca eğlenceye yetişemezlerdi. Üstelik yerli çalgıcılar, hâlâ savaştan önceki parçaları çalıyorlardı. Oysa artık başka danslar moda olmuştu.

Bazen nereye yetişeceğimizi bilemezdik. Bir oradan, bir buradan ihbar gelirdi. Bizim karakolda topu topu beş polistik ve bir bisikletimiz vardı. Ayrıca herkes birden gidemezdi, çünkü karakolu boş bırakmak olmazdı.

"Uyuyor musun?" diye sordu babam, sakinleşmişti.

"Uyumuyorum," dedim, gerçi uyuyup uyumadığımı bilmiyordum.

"Eve bir bak."

Baktım, ama farklı bir şey görmedim.

"Ne var?" diye sordum.

"Antek yok," dedi babam kederle.

"Nerede?"

"Uzaklara gitti."

Antek'ten birkaç yıl sonra da Stasiek gitmişti. Gerçi dört kardeşten en çok toprağa uygun olanı Stasiek'ti. Öyle ki hiçbir güç onu topraktan ayıramazdı. Küçüklüğünden beri, yağmur, çamur, rüzgâr, soğuk, sıcak demeden ba-

bamla tarlaya giderdi. Babam tarlayı sürer, o elinde kamçı yanında yürür. Babam, "Kamçıla Stasiek, bak geberesice yürümüyor," der demez basardı kamçıyı. Babam eker, bu, boynunda anamın taktığı bir örtüyle, eline aldığı tohumları babamla birlikte serper. Babam biçer, her seferinde tırpanı bilerken, bu sapını tutar. Biraz büyüyünce eline tırpanı alıp sanki anasından doğarken öğrenmiş gibi biçmeye başlamıştı. Babam, bana, Antek'e, Michał'a, nasıl durulacağını, tırpanın nasıl tutulacağını, nasıl eşit, küçük adımlarla yürüneceğini, çavdara, buğdaya, arpaya, yulafa göre tırpanın nasıl sallanacağını uzun süre öğretmek zorunda kalmıştı. Bu arada ne çok öfkelenmişti. Kaç kez tırpanı bilemek zorunda kalmıştı. Bu derslerden sonra nasıl da ellerimiz su toplardı. Staisek'se sanki tırpanla gelmişti dünyaya. Tırpanı almış ve biçmeye başlamıştı.

"Ah Stasiek'ten ne tırpancı olacak, ama biraz daha güç toplaması lazım, o kadar." babam tırpan yapan Stasiek'i güneşin doğuşunu izler gibi izlerdi. "Hiç biriniz Stasiek'le boy ölçüşemez. Kesin, beni de geçecek. Tüm yaşamım boyunca tarla tırpanladım, böyle düzgün yapamam. Ne tırpanı titriyor ne artık bırakıyor. Sanki kollarını suyu kucaklar gibi kullanıyor, Ayağının altında toprak kayıyor sanki. Yaradan böyle yaratmış işte. Çocukken bile belli oluyor. Dinlen artık Stasiek! Otur hele. Su iç! Ya da serçeleri kovala, taşla. Daha vaktin var, çok tırpan yaparsın."

Bir keresinde babam, toprağımızın çok az olduğundan yakınmış, nasıl dört oğlana pay edilecek bu toprak diye dertlenmişti, o zaman Stasiek, sanki kocaman bir adammışçasına, şöyle akıl bulmuştu:

"Toprak alak baba. Kaczocha iki dönüm toprak satacakmış, çünkü değirmeni almak istiyormuş. Bu da iki dönüm fazladan tarlamız olur demek."

"Değirmeni alacak diyorsun ha," demişti babam sanki bir şey düşünür gibi. Hemen sonra şöyle demişti: "E, iki dönüm toprak az değil. Hiç az değil. Hem de bizimkinin

yanında. O zaman sınırı da ekeriz." Hemen neşelenmiş, dizine vurup anama seslenmişti. "E, hadi bir parça ekmek yiyelim mi? Bir somun getirsene, ha?"

"Sonuncu, ama..." diye uyardı anam.

"Sonuncu monuncu. Sonuncuyu da bir gün yiyeceğiz nasıl olsa," dedi babam, sanki içki içmiş gibiydi, Kaczocha'nın iki dönümü onu öyle keyiflendirmişti ki.

Anam gitmiş, son somunu getirmişti. Hiç kimseyi kayırmadan, hepimize eşit ölçüde dilimler kesmişti. Babamın dilimini keserken biraz tereddüt etmiş, ona daha ince bir dilim vermişti. Kendisi hiç almamıştı.

"Ya sen?" diye karşı koymuştu babam. "Bayramsa hepimize bayram. Hadi benimkini al. Ben ekmeksiz de idare ederim."

Cebine uzanmış, tütün torbasını çıkarmıştı, sonra düşünceleri yaptığı işten uzakta, yavaşça sigara sarmaya başlamıştı, içinde çiçekler açtığı belliydi. Çünkü kederlenince pek sigara içmezdi. Dumanı halka halka yapıp anama dedi ki:

"Stasiek'e bir parça daha kes. Bak nasıl iştahla yiyor. Szymek, Antek büyüdüler büyüyecekleri kadar, Staś öyle mi ya, o daha yeni büyümeye başladı. Ya da sen istemiyorsan, benim payımı ver ona."

Sonra bir şeyler düşündü, bu sırada, birden Kaczocha'ya bağırıp çağırmaya başladı:

"Mikrop herif, demek değirmeni devralacakmış. Ekmek havadan yağıyor sanıyor her hal. Orada çuval taşımak lazım çuval. Bu, her gün sırtüstü yatar, güvercinlere gurk gurk yapar. Toprağında ne ekse, çıkar. Öyle bir toprağı bırakmak için vicdansız olmak lazım. Bir keresinde bu, güvercinlere gurklamaktan toprağı ekmeyi unuttuydu. Bahar gelip geçtiydi, bunda iş yok. Zaten ekse ne olacak, buğday çimeni sarmıştı her yeri. Babası da böyleydi bunun, ama hiç olmazsa o insanların pabuçlarını onarırdı. Bu herif, anca gurklasın dursun. Önce toprağı temizlemek lazım.

Sonbaharda tırpan, sonra ilkbaharda bir daha tırpan yapacaksın. Çünkü eğer buğday çimi sararsa tarlayı yandın, hiçbir şey bitmez üstünde. Tohumu da yer, toprağı da. Derin demirli bir pulluk ödünç almalı bir yerden, sonra da bu kangreni kökünden söküp atmalı. Ondan sonra tırmıkla üstünden geçmek lazım. Her şeyi toplamaya tırmık yetmez. Tırmıktan sonra elimizle de toplamamız lazım. Sonra gübre sereceksin. Biraz öyle duracak. Sonra yine süreceksin. Sonra da acı bakla ekmeli.

"Tövbe, tövbe! O toprak daha ne kadar nadasa bırakılacak ki?" diye karşı koydu anam. "Acı baklaymış, gübre sermek dururken acı baklaya ne gerek."

"Bu öküz hiç tarlasına gübre sermiş mi ki. Toprak açlıktan ölüyor, bir kuraklık olsa, kemik üstünden yürüyor gibi olur insan."

"Acı baklaymış..." diyerek ikna olmak istemedi anam. "Hemen çavdar ekmeli, buğday, patates, lahana falan ekmeli."

"Acı bakla dediysem, acı bakla ekilir," diye öfkeyle kalktı babam, evin içinde volta atmaya başladı. Kaczocha'dan alacağı iki dönümle daha zengin duruyordu. "Mikrop karı, bana ne ekip biçeceğimi öğretiyor. Senin için önemli olan toprağın üstü. Ama içi de önemli. Eğer buğday çimini kökünden sökmezsen hava alırsın hava."

"Ama derin demirli pulluğa iki at lazım baba," diye atıldı Stasiek," "tek at çekemez."

"He ya," dedi babam. Stasiek'e olan hayranlığından gözleri parlıyordu. "İyi ki hatırlattın oğul, Kuśmierek'ten alırız. Sonra biz de ona kendimizinkini veririz. Veya hasatta yardım ederiz."

"Ben kimsenin hasadına yardım falan etmem!" diye bağırdı Antek. "Bizimki yetiyor zaten. Kimseye ırgatlık yapamam."

"Bir kerelik oğul," dedi babam şefkatle. "Ne olur ki? Kimse sana atını beleşe vermez. Eğer biçmek istemezsen

balyalamaya yardım et sen de. Her zaman tek atımız olacak değil ya. İki dönüm fazla tarlamız olunca ikinci atı da düşünürüz. Para bulunur nasıl olsa."

"Nasıl bulunur acaba?" diye içerledi anam. "Para bulunurmuş, yatak yorgan yama içinde, yenisini alacak para nerede? Antek'e gömlek lazım, dirsekleri dışarı çıkmış baksana. Staś'ın botlar paramparça olmuş. Hem at nemize gerek, alacaksak, inek alalım. Hiç olmazsa sütünden yararlanırız."

"Danamız var ya, inek olacak o. Ama at almak lazım. Tek atla o kadar toprağı süremeyiz. Ödünç alsan, kaç kere ödünç alırsın? Sadece bir kere. Çiftlikte iki at ne demek biliyon mu sen?" Babam hayaller içinde yüzüyordu. "Kamçıyı şaklattın mı, deeh! Artık, ne derin demir pulluğu dinler ne yokuşu. Üç misli yük yüklersin arabaya. Pazara giderken herkesi geçersin de, tozunu yutarlar. Diyelim düğüne davet edildin, iki atla, hanım gibi gidersin düğüne. Tek at, delik urbalarla gezmeye benzer. Çünkü arabanın öte yanı, delik gibi boş kalır. İki at, sağlıklı iki kol gibidir. Tek atsa, teki sağlıklı, öbürü kurumuş veya savaşta kesilmiş kola benzer."

"Kestanerengi bir kısrak alalım baba!" diye neşeyle bağırdı Stasiek.

"Sus sen, salak!" diye Antek Stasiek'e çemkirdi. "Dinleme baba onu! Tüm köy kısrak dolu. Aygır alalım. Hem de kara bir aygır. At dediğin kara aygır gibi olur."

"Çiftlik işinde kısrak daha işe yarar oğul," diye babam Antek'i kandırmaya çalıştı. "Daha uysaldır. İstediğin kadar yükle, sesi çıkmaz. Yorulsa da yükü çeker. Aygır öyle mi ya, bir inat etti mi, dövsen de öldürsen, arabayı devirir de yerinden kıpırdamaz. Hem kısrak sana tay verir."

"Ama aygır, şeytan gibi olur. Üstelik de kara aygır," diye Antek ateşlendi, "kamçıladın mı rüzgâr gibi uçar. Hem adını da Şeytan koyarız."

"Tövbe de!" diye çıkıştı anam, "adını Şeytan koyacakmışız. Hem de atımızın adını. Senin aklın başında mı Antek?"

"Kısrak olsun baba!" diye uzattı Stasiek. "Hem tayımız da olur."

"Aygır!" diye direndi Antek. "Yoksa hiçbir şeye elimi dokunmam! Bensiz hasat yaparsınız! Ben de çeker, uzaklara giderim."

"Ya kısrak isterim, baba şuna baksana," diyerek az daha ağlıyordu Stasiek. Ama birden annem çığlık atar gibi söze daldı:

"Oynattınız mı ulan! Kısrakmış, aygırmış! Ben tuzu, gazyağını idareli kullanmasam, tuzsuz aş yer, kunduz gibi kör karanlıkta otursunuz. Son kalan somunu getirdim demin! Un bitti, un! Patates cücük kadar kaldı! Aygırı aldık da adını şeytan koymak kaldı kusur! Tövbe, tövbe! Şeytan alsın sizi e mi! Sen söyle Szymek, en akıllıları sensin. Niye susuyon oğul?"

Babam direnişten getirmediğim kestane renkli kısrağı hatırlamasın diye söze karışmıyordum. Bir zamanlar, bir saflık yapıp bu kısrakla övünmüştüm; o zamandan beri bana kızar dururdu.

"Eve getirmeliydin onu! Bari o kadar savaştığın bir işe yarardı."

Bu hayvanın çiftlik işine koşulamayacağını ona anlatmak olanaksızdı. Ayrıca ölmüştü hayvan, eve getirsen ne olacak?

"İt oğlu it, hayvana niye bakmadın. Böylesi bir yaratık kurşunun önüne mi atılır? Çiftlik işine gelmezmiş, öğretirdik. Önce boş arabayı çektirirdik. Araba dingilini çaputla sarardık ki, yanına böğrüne batmasın. Veya papazın küçük arabasını alırdık. Küçük arabayı daha rahat çekerdi. Sonra bizim doruyla birlikte çekmeyi öğretirdik. O yaşlı olduğu için diğerinin coşmasını önlerdi. Sonra tırmıkla çektirirdik ki fazla ağır olmasın. Baktın coştu, bir iki kamçılardık. Sonra pulluğu nasıl çektiğini görürdün."

Her şeyi çiftlik işine uydururdu babam. Bense ilk kez kısrağın sırtına bindiğimde, altımda kırılacak diye kork-

muştum. Koştuğunda, çukurlardan, ormandan, ağaç kökleriyle dolu yollardan geçersen geç, hafif bir sallantıdan başka bir şey hissetmezdin, sanki bulutların üzerinde veya çok rahat bir arabadaymışsın yahut ananın beşiğinde sallanırmışsın gibi.

Bir malikâneden, biniş takımları ve kılıcıyla birlikte hediye etmişlerdi; savaşa bir katkıda bulunmak istiyorlardı, çünkü oğulları yoktu, sadece kızları vardı. Kızlar savaşta ne yaparlar ki? Yaralarımızı sardılar, çullarımızı yamadılar, bize biraz piyano çaldılar, bizimle gülüştüler, sonra biz giderken bahçeye çıkıp ağladılar. Hoş, insan yanında kılıç sallanan bir atın üzerindeyken, ardından ağlayan ve gözyaşından sırsıklam olmuş beyaz bir mendili sallayan birisinden ayrılmak güzeldi. İtfaiyenin takvimindeki piyade gibi hissetmiştim kendimi. Hani bir tek, "Ağlama, döneceğim ve evleneceğiz," demem eksikti.

Bey bu atı getirmiş ve şöyle demişti:

"Ahırımdaki en iyi kısrağı seçtim. Vatana feda olsun."

Ona bir baktım, sanki bir yerde görmüştüm daha önce. Yaklaştım, ensesine hafifçe vurdum, kafasını ileri attı ve kişnedi.

"Dur!" dedim. Bileklerini elime aldım. Kol bileğimden kalın değildi, dizine kadar aynı incelikte devam ediyordu. Böyle bir kısrakla koşmayı az hayal etmemiştim. Arabaya koşulan, pulluğa, sabana koşulan bir at değil. Başı yere eğik bir at. Hafif bir at. Ve üstünde elinde kamçıyla bir adam.

Daha küçücükken, bazen bizim doruyu sulamaya dereye götürdüğümde, altımda rüzgâr gibi koşan bir küheylan olduğunu hayal ederdim. Hayalimde, köyden göz alabildiğine uzanan tarlalardan öyle bir hızla giderdim ki göğsüm sıkışırdı. Ama nerede küheylan nerede bizim doru at, o başka tabii. Bacaklar eğri, toynaklar değirmen taşı gibi, surat yere düşmüş. Şlap, şlap yürür. Köylünün atı da, köylü adımlarıyla yürür, ne sopa ne kamçı daha hızlı gitmesine sebep olmaz. Düşündüğü tek şey yemek ve devrilip

yatmaktır. Bu nehirde yıkanma işinin de, atlar için bir ceza olduğunu düşünüyordu kesinlikle.

Pek çok kez, hiç olmazsa bir kereliğine, bu atı gerçek bir ata döndürebilir miyim diye aklımdan geçirdim. Belki bize gelmeden önce böyle bir attı, kim bilir. Kitaplarda böylesi atlardan söz ediliyor.

Bir gün babam evde yoktu, komşularla birlikte kente, pazara gitmişti. Fındık ağacından bir değnek yonttum. Çuvalı samanla doldurdum, eğer yaptım. Eski kovanın saplarından mahmuz yapıp topuklarıma yapıştırdım. Doruyu ahırdan çıkardım arabadan söktüm, çünkü başka türlü olmazdı. Sırtına eyeri attım, tek elimle yelelerine yapışıp sırtına çıktım, diğer elimde de değnek vardı, köye çıktım. İlk önce dorunun istediği gibi yavaş yürüdük. Bir grup çocuk toplanmış peşimden geliyor, bağırıp çağırıp bana gaz veriyorlardı. Karılar, herifler, artık yoldan geçen kim varsa, sanki gösteri seyredermişçesine durup bana bakıyorlardı.

"Bu Pietruszkalar'ın doru atı değil mi? Bu velet üstünde olmasa tanımazdım."

"Nereye böyle, kız tavlamaya mı?"

"Delirdin mi lan?"

"Daha baharda kavaktan düştüydü ya. Amanın Pietruszkalar'ın bundan çekeceği var."

"Dövmezlerse olacağı bu. Bebesini dövmeyen dizini döver, sonra haydut olur çıkar."

"Hey, süvaricilik mi oynuyon? Baban dönsün, gösterir sana süvariciliği!"

Hâlâ yavaş yavaş gidiyorduk. Ama bana at, toynakları üzerinde havalanıyormuş da tüm köyün üstünde uçuyormuşuz, altımda karınca kadar kalmış insanlar el kol hareketleri yapıyorlarmış gibi geliyordu. İsterlerse bağırsınlar çağırsınlardı bana ne. Benim göğsüm kabarmıştı ya ona bak.

"Hadi doru," diye kulağına fısıldadım. "Göster onlara."

Önce yavaşçacık tel mahmuzlarla dürttüm böğrünü.

Dursun mu, yürüsün mü bilemedi. Kimse onun böğründen dürtmemişti ki, nereden bilsin ne demek olduğunu. Sadece kamçılanmıştı. Biraz daha sert dürttüm, yine adımlarını hızlandırmamıştı, hâlâ şalap şalap yürüyordu. Arabaya koşulmuş gibi kafası düşmüştü, yelelerinden kavradım. Yine dürttüm, en azından titremesini bekledim. Hiç. Artık çocuklar daha yüksek sesle bağırarak bana yardım etmeye çalışıyorlardı.

"Hadi Szymek! Koş Szymek, İleri Szymek! Huraa Szymek!"

"Demek istemiyorsun, o zaman bir de şunu deneyelim." Onu değnekle karnından dürtmeye başladım. Ama sanki arı sokmuş gibi yalnızca kuyruğunu çırptı ve eskisi gibi yürümeye devam etti. Arı soktuğunu düşünmüş olmalıydı, arı sokmasına alışkındı ne de olsa. Arılar, arabalar, pulluklar, işte bizim atın yaşamı bunlardan ibretti.

"Hadi doru. Daha hızlı. Bak insanlar bize bakıyorlar," diye yalvarmaya başladım. "Bak sana yulaf vereceğim, hem de samansız, saf yulaf. İstediğin kadar yersin. Hadi azıcık havalan şu yerden." Başladım mahmuzlarla daha hızlı vurmaya. Mahmuzların, sanki kiliseye giderken vuran yeni pabuçlar gibi topuklarımı kanattığını hissediyordum. Ama mahmuzluyordum da mahmuzluyordum. Bir değişiklik için yalvarıyordum, çünkü utanç, ayağımın acısından on kat daha fazla acı veriyordu.

Çocuklar artık benim mahmuzların atı yürütmeye yaramadığını görerek umutlarını yitirmeye başlamışlardı. Yanımda yürüyorlardı, ama daha az bağırıyorlardı. Mahmuzlarımı biraz daha bilemem veya daha kalın bir telden yapmam gerektiğini söylüyorlardı. Bazıları doruyu sopayla kovalamayı teklif ediyorlardı.

Benim atla gidişimi izleyen daha yaşlı insanlar, gülüp alay ediyorlardı:

"Kuyruğunun altına iğne takaydın, uçardı o zaman!"

"Ya da bir çeyrek ispirto dökeydin ağzına, bir değişirdi ki, şaşardın!"

"İspirtoya yazık, kendin iç daha iyi olur! Onu değiştirmek istiyorsan baldıran otu içireceksin! Kanat takardı, kanat!"

"Kulağına tükür, yoksa itaat etmez!"

"Bırak hayvanı dürtmeyi piç kurusu! Yanı böğrü kan içinde kaldı. Ne yaptı sana günahsız hayvan!"

O sırada at, karnının derinliklerinden geliyormuşçasına bir titredi. Kafasını kaldırdı, kulaklarını dikti, öyle bir dinç yürümeye başladı ki, anladı zannettim.

"Hadi doru," diye duygulu bir biçimde fısıldayıp hafifçe mahmuzlarımla dürttüm. Arka ayaklarıyla öyle bir çifte attı ki, beni sırtından boynuna savurdu. Sonra düştü ve şaha kalktı. İki avucumla yelelerine sarılmıştım. Elimdeki değnek düşmüştü. Herkes kahkahadan kırılıyordu. At yine arka toynakları savurdu, ama bu kez daha yükseğe. Az kalsın kavaktan nehre düşer gibi düşüyordum. Şans eseri ensesine yapışmıştım. Yine ön toynaklarıyla yere düştü. Nerdeyse tümüyle şaha kalktı. Ağzını açtı, dişleri ortaya çıktı, sanki kendisi gibi itaatkâr olan tüm çiftlik atlarının yüzyıllardır biriktirdiği öfkeyle kişniyordu. Eğerim kaymıştı. Mahmuzlu ayaklarım iki yana ayrılmış uçuyordu. Bir an havada asılı kaldım, ensesine asılıp kalmıştım. Arkaya yaslandı at, ama çok uzun durmadı. Arka ayaklarıyla yere kadar eğildi ve yeniden yukarı çıktı. Daha yukarı. Ve kişnedi. Daha da yüksek sesli. İç organlarının karman çorman olduğunu hissediyordum. Kan, öfke, acı, sanki bir baraj yıkılmıştı. Yoldaki insanlar bağırarak bir şeyler söylüyorlardı. At yine göğe doğru fırladı, sanki daha yükseğe çıkmak ister gibi, ön toynaklarıyla havayı tırmaladı. Gökyüzünden bir parça koparmak istercesine dişlerini açıp kapıyordu. Daha azmış kudurmuş gibi, kafasını bir öne bir arkaya çevirmeye başladı, ayakları yere değmiyordu.

Birden öfkeli bir sarsıntıyla beni ensesinden, ağaçtan düşen bir elma örneği yere fırlattı. Üzerinde acı veren bir diken gibi oturup oturmadığımı kontrol etmek için bir kez

daha tepti. Daha sonra insanları ürküterek bir, iki geniş tur attı. Bir rahatlamak kişnemesi çıktı ağzından. Ardında bir toz bulutu bırakarak fırtına gibi çekti gitti.

Herkes bana doğru koştu. Ama yardım falan istemiyordum. Kendim kalktım. Yalnızca sırtımı düzeltemiyor, kafamı hiçbir yana çeviremiyordum. Tek gözüm zar zor görüyordu. Mahmuzlarım benim ve atın kanından görünmüyordu. Üstüne üstlük Michał da nereden çıktıysa çıkmış gelmişti, atı ahırdan çıkardığımda, orada değildi, anamla birlikte ot toplamaya gitmişti. Sanki yeteri kadar utanmamışım gibi tepeme dikilmiş ağlıyordu.

"Bir şeyin yok değil mi Szymuś? Bir şeyin yok değil mi Szymuś?" diye sümüklerini çeke çeke ağlıyordu. Hatta ayaklarımın dibine oturmuş kanlı mahmuzlarımı çıkarmaya girişmişti. Öfkeden az daha tekmeleyecektim.

"Bırak. Bir şeyim yok. Zırlamayı da kes."

Babam pazardan dönünce, önce bana bir güzel sopa attı, bağırdı çağırdı, sonra tarlalara gidip doruyu aradık. Boleszyce'nin oralarda bir yonca tarlasına girmiş ziftleniyordu. Ama bizi görür görmez kişneyip daha uzağa kaçtı. Babam bana tarla sınırında saklanmamı buyurdu, ata yaklaşmayı kendisi deneyecekti. Ama yaklaştıkça, babamı ön toynaklarıyla tepiyordu. Arabayı getirdik. Hamutu ve yiyecek torbasını taktık. Ancak o zaman arabaya koşumlanmaya izin verdi.

Babam, benim kestane kısrağın bu doruya benzeyeceğini hayal etmiş olmalıydı. Ona az binebilmiştim. Tuzağa düşmüştük, bacaklarına otomatik tabancayla ateş etmişlerdi. Ben de kafasına sıkmak zorunda kalmıştım. Sadece eyerini alabilmiştik. Pirinç raptiyelerle mıhlanmıştı. Üzengileri altın gibiydi. Hele derisi, öyleydi ki kim bilir kaç çift pabuç yamanırdı bu deriyle. Bırakmak yazık olacaktı. Hatta bir başka kısrak bulabilirim diye bile düşünmüştüm. Tüm köylerde aradık. Ama hepsi haşat olmuş, yorgun argın durumdaydı. Ancak bir malikânede böylesi bir kısrağı bulmak mümkündü. Ama önümüzde malikâne falan çıkmamıştı.

Bu eyer, neredeyse tüm yaz boyunca yanımızda sürünmüştü. Köylerde, ormanlarda, tarlalarda. Kimse bunu neden taşıdığımızı bilmiyordu. Ve yine artık kimse bunu taşımak istemiyordu. Emir vermek gerekiyordu. Sen taşı, şimdi sen, şimdi de sen, hadi şimdi sen al. Küfür kıyamet, isyan gırla gidiyordu. "Kumandanım bunu ne bok yemeye taşıyoruz?" Ben biliyor muydum acaba? Bir yere bıraksak biri bulurdu belki. Ama ya bu bulan gerektiği gibi biri değilse? İşte böyle. Bazen ona kafamı dayardım. Bazen üstüne oturur düşünürdüm. Tabii böyle bir eyerin üzerinde oturup düşünmek, bir taşın veya kütüğün üstünde oturup düşünmeye benzemez. Neyse en sonunda yolda karşılaştığımız bir köylünün arabasına fırlatıp attık eyeri. "Belki şimdi değil ama savaştan sonra işine yarar," dedik, "eğer, yolumuz bir daha buralara düşerse, o zaman bir güğüm süt verirsin belki bize."

Savaşta kılıcı da kullanamamıştım. Ne yapılır ormanda kılıçla, dal mı keseceksin? Bey, dedelerinin bu kılıçla Türkleri kestiğini söylemişti. Belki de doğru söylemiştir, çünkü o kadar paslıydı ki, kılıcı kınından çıkarmak için birinin bunu dizleri arasından tutması, ötekinin de tüm gücüyle çekmesi gerekiyordu. Beyin adına ve vatanı için dövüşüldüğünü düşünerek sevinmesi uğruna, bu ahmaklardan birinin kellesini veya kolunu koparmak isterdim. Ama çok uzaklardaydılar her zaman. Sadece kurşunla ulaşabiliyorduk onlara. Birkaç kez kılıcı kınından çıkarıp belki Türkler hakkında bir şey anlatır diye bekledim. Ama demir işte; demire soru sorulur mu? Birkaç kez de içimizden birini gömerken kılıçla saygı duruşunda bulunmuştuk. Zaten kısrak öldüğünden beri bu kılıcı taşıyamıyordum, yanıma astım mı yere değiyordu. Kendi kendime, "Kılıcım sen Türklere karşı iş görmüş olabilirsin, ama bu savaşta ne Yaradan'a ne kula yarıyorsun," diye düşünmüştüm. Cenaze törenleri sırasında kılıcımı çekmeye devam edecektim, ta ki herkesi gömene dek. Sonra onu ormanda bir ağaca astım. Belki de hâlâ oradadır.

Ama babam bu kılıç işine kafayı takmamıştı, çünkü çiftlikte kılıç bir işe yaramaz.

"Demek Türkleri kesmişler ha? Bu bizim dinimiz için iyi. Keşke bir kiliseye vereydin. Oraya asılmalıydı, ağaca değil," demişti.

Gel gelelim, kısrağı ve eyeri aklından çıkaramıyordu. Hiç olmazsa kısrak için bir açıklamam vardı, ne de olsa onu öldürmüşlerdi. Ama eyeri de öldürmemişlerdi ya.

"Öyle bir eyerin değeri ne kadardır biliyon mu sen? Onca deri, çivi, üzengileri altın gibiydi diyorsun. Belki de toprak bile alabilirdik o eyerle. Öyle bir eyer. He, öyle bir eyer. Ama senin için varsa yoksa karı kız, eğlence, dövüş, topraktan sana ne. Ömrün boyunca mızıka çalıp köyde gezecek değilsin ya. Bu savaş da yüzünü güldürdü ha, yoksa iş yok güç yok."

" Yahu, duyan da savaşta, götümüzle göle düştük sanır. Canımız çıkıyordu, kan akıttık biz kan."

"Bakalım nasıl pay edeceğiz bunca az toprağı aranızda?"

"Beni sayma baba. Ben uzaklara gideceğim," diyerek üstüme çok geldiğinde, ona diş gösterirdim.

Aslında direnişten döndüğümde, gerçekten de düşüncem buydu. Toprak beni hiç çekmiyordu. Hele birkaç yıllık özgürlükten sonra, kendimi pullukla, sapanla uğraşırken düşünemiyordum. Hatta döndüğüme pişman olmuştum bile. Arkadaşlardan birinin yaptığı gibi, ordudan çıkar çıkmaz doğru kente veya daha uzaklara gitmek vardı. Ama her şey bittikten sonra evi, anamı, babamı, köyü ziyaret etmemek, bu savaş, pislik, pireler, uykusuz geceler, cinayetler sanki bitmemiş de devam ediyor demek gibi olacaktı. Üstelik birkaç ay köyde kalırım, bol bol uyurum, unutulması gerekenleri unuturum, biraz soluklanırım ancak sonra bu işlere kalkınırım diye düşünmüştüm. Öyle hemen yalap şalap değil.

Ama daha eşikten adımımı atmıştım, herkesi öpüp oturmuştum ki, babam hemen başladı: "Seni çok bekledik,

artık dönmezsin diye düşünmüştük, bak bahar geldi, tarlayı sürmek, ekmek lazım." Hiçbir şey demedim, subay botlarımı çıkardım, anam leğen içine biraz su döktü, o da hiç konuşmuyordu, hatta bana nasılsın bile dememişti. Ama yaşlar çenesinden aşağı akıyordu. Sonra leğenin önüne çömeldi, suyu karıştırdı ve ayaklarımı yıkamaya başladı.

Babamsa hâlâ devam ediyordu. "Pulluğun bıçağını onarmak lazım, çünkü bir taşa takılıp bozuldu. Atı başka bir nalbanta götürmek lazım, çünkü Siudaklar'ın dükkâna bomba düştü, artık bizim köyde nalbant yok. Ama başka köyde mutlaka vardır. Atın tek nalı düştü, diğerlerinin nalları toynaklarına kadar aşındı. Sanki kızak gibi kayıyor. Öyle dövüş kıyamet vardı ki burada, domuz ahırından tezekleri çıkarmadık. Henüz toprak daha don haldeyken, hiç olmazsa patatesin dibine biraz gübre koymak lazım. Eğer, toprak yumuşarsa, tarlaya dalamazsın bile. Gübrenin biraz donması iyi bile olur. Gübreler yayıldıktan hemen sonra, toprak sürülmez. Ha bak, bir de tavan akıyor. Artık kireç de tutmaz, alçıyı kazımak lazım. Bir şarapnel parçası delik açtı. Yağmur başladı mı, anan kova, leğen koyuyor altına. Bir merdiven ayarlarsan çatıya çıkabilirsin. Masamız da yok. Biz aşağıda oturuyorduk, burada isteyen istediğini almış. Almışlar, almadıklarını yakmışlar, sadece masayı değil, kapıları, arabayı, ahırı. Bütün meyve bahçelerini hep kesmişler. Ambar için tahta gerekmiş herhal. Tüm köylü, şimdi her yeri geziyor, eşyalarını arıyorlar. Sen de gez. Bak botların iyi gözüküyor. Yerde de yemek yenir, ama evde masa olmayınca, sanki evin ortası yok gibi geliyor insana. Belki başka bir masa bulursun. Şimdi her şey her yerde. Ne savaştı ha! Burada öyle uzun sürdü ki. Bize sadece mutsuzluk değil, az da şans getirsin bari. Domuz ahırını yaktılar. Gördün mü? Bomba düştü, birden ahır alev aldı. Neyse ki hayvanları zamanında çıkarabildik. Antek'le Stasiek dönüşümlü olarak çalıştılar. Yaradana kurban, rüzgâr ters yöne esti de, öbür ahırla ev kurtuldu. Yoksa şimdi yıl-

dızların altında oturuyor olacaktık. Lanet it de zinciri kırıp kaçtı. Çiftlikte köpek olmadan yaşamak kolsuz yaşamaya benzer. Hırsız girmesin diye kulağının üstüne yatmamak lazım. Köpek olsa, havlar, kovalar. Baktı başa çıkamıyor, en azından seni uyandırır. Bir bak bakalım, çevrede kancığı yavrulayan var mı? İte savaş varmış yokmuş ne lazım, düzüşmeye devam eder. Bir Yaradan bilir neler çektiğimizi. Pencere parçalarını yapıştırdık, tahtalarla çaktık. Ne düşünüyon? Daha yeni geldin, başladın düşünmeye.

"Bilmem, belki giderim ben."

"Nereye?" diye fırladı babam.

"Orduya belki."

"Yeteri kadar savaşmadın mı?"

"Baba henüz savaş bitmedi. Beni teğmen yaptılar."

"Kim yaptı, nerede yaptı?"

"Ormanda."

"Yaaa ne demezsin, ormanda demek. Kim verdi bu rütbeyi acaba? Köylüye toprak gerek. Senin yerin burası."

"Ne yapacağım ki burada?" diye sabırsızlandım, çünkü çevredeki her şey bana yabancı geliyordu. Bu izbe. Babam. Babamın söyledikleri."

"Nasıl ne?" Babamın sesi az sonra öfkeden patlayacakmış gibi titriyordu. "Burada az mı iş var? Elini nereye atacağını bilemiyor insan. Baştan başlamak lazım. Ama sen git! De hadi git! Bu toprak da gebersin gitsin!"

Gerçi babam beni ne dese tutamazdı. Gel gör ki okullar açılmıştı. Staś'ın pabuçları ikiye ayrılmıştı. Çocuklar, pencerenin önünde bağırıyor, ıslık çalıp onu çağırıyorlardı. Hadi Stasiek! Gelsene, gecikeceksin! Bizimki de yalınayak başıkabak oturup ağlıyordu. Daha yedinci sınıfı bitirmemişti. Savaş sırasında yedinci sınıfa devam etmesi gerekiyordu. Ama esaret altında okul mu olur? Her şeyi unutmuştu. İlk Polonya kralı kim diye sordum, bilemedi; Kościuszko[6] kim deyince, kral diye yanıt verdi.

[6] Andrzej Tadeusz Bonawentura Kościuszko (4 Şubat 1746 - 15 Ekim

Neyse, ben de belki ona bir pabuç bulurum diye tarlalara çıktım. Bir sürü ceset varmış demişlerdi. Ceset varsa pabuç da vardır. İğrenecek bir şey yok. Sanki ölü, diriden daha mı kötü? Bir zamanlar o da yaşıyordu, şimdi öldü, şimdi yaşayanlarsa gün gelecek ölecekler. Gerçi ona sormadan ya da artık sana bu gerekmiyor diyerek ölünün pabuçlarını çıkarmak hoş değil. Ama çürüyüp gideceklerine Stasiek okula gider bari bu pabuçlarla, aslında ölü bilse, pabuçlarının hâlâ yürümesine sevinirdi bile.

Rus ve Alman askerlerinin cesetleri vardı. Ama hepsi soyulmuştu. Bütün gün gezmiş, yalnızca bir tane pabuçlu cesede rastlayabilmiştim. Çok sevinmiş hatta ona zdrastvuyte[7] demiştim, çünkü Rus'tu. Ama yaklaşınca baktım ki, pabuçların önü delik, sol çiftinse tabanı tümüyle yok. Zaten çocuk, Staś'tan az büyüktü. Sırtüstü ağzı açık yatıyordu, sanki son sözleri ağzında donmuş gibi; belki "ana" diyecekti. Çantasından battaniyesini çıkardım, rüzgâr ağzına girmesin diye üstünü örttüm.

Bazıları, sanki üşümemek için birbirlerine sokulmuşçasına ikili ve üçlü biçimde yatıyorlardı. Bazıları da sanki hasattan yorulmuşçasına bu savaştan bitkin düşmüş bir durumda, ayaklarını dinlendirmek için botlarını kendileri çıkarmış gibiydiler. Savaşın en çok ayaklara zarar verdiği ortadaydı. Kimi zaman belinden yukarısı savaşmaya can atardı da, ayaklar dururdu. Çoğu zaman, hurra diye çığlık atarsın da ayakların ölü gibidir. Yine çoğu zaman savaş sadece kurşunlarla değil, ayaklarla kazanılır. Çünkü savaş ve ayak iki öz kardeş gibidir.

Bilirim, savaştım ben; çok ateş etmedik, ama yürüdük de yürüdük, gel gelelim hep yanlış yöne, hep boşuna. Hatta insan, savaşın sonunda, botlarını çıkarıp soğuk bir akıntıda ayaklarını ıslatacağını hayal bile edemez.

1817), Polonya, Litvanya ve Belarus ulusal kahramanı Kościuszko Ayaklanması'nın lideri. (ç.n.)

[7] (Rus.) Merhaba. (ç.n.)

Çorabı, tozluğu olan o kadar üşümez belki. Oysa çıplak ayaklı olana bakmaya acırsın. Bir keresinde ben de çıplak ayak karda yürümek zorunda kalmıştım, karın nasıl da can yaktığını iyi bilirim. Bu çıplak ayakları kitap gibi okuyabilirsin. Soğuktan kanayıncaya kadar çatlamış, patlamış, yürümekten, sıkan pabuçlardan su toplamış, mor, ölü ayaklar. Gerçi sağ insanların çektiği acılar da gözlerinden, yüzlerinden, sözlerinden, ağıtlarından çok ayaklarından okunur, o başka.

Bazen kar, bu ayakları yalnızca parmaklar dışarıda kalmak üzere örtmüştü. Yüz üstü yatanlardaysa topuklar göğe doğru dönmüştü. Veya göbeğine ya da edep yerine kadar gömülüydü bedenler, ayaklar, bacaklar, bu karın içinde, sanki bedenin kökü gibi kalıvermişlerdi.

Birini yaban eriği çalısının dibinde bulmuştum; yüksek rütbeliydi, apoletleri, altın püsküllüydü mutlaka botları da iyi olmalıydı. Gel gelelim, bacakları dizlerinden koptuğu için kesinlikle güderiden yapılmış olsa, takviyeli sivri uçları bulunsa bile bu botlara yanmak ayıp olurdu. Başının üstündeki birkaç eriği topladım, çünkü donmuş yaban eriği çok leziz olur.

Rastladığım bir başkasını ise, sağ sanmıştım. Patateslerin üzerinde, sırt çantasına sırtını dayamış biçimde oturuyordu, silahı da kucağındaydı, başında miğferi, öyle oturmuş mızıka çalıyordu. Hatta sanki tanıdık bir melodiyi çalışıyormuş gibi gelmişti bana. Üstüne eğildim, mızıka kanla kaplıydı, sanki hava yerine kan üflemiş gibi. Onun da ayaklarında botları yoktu. Gerçi olsaydı da çıkarmazdım, yani insan mızıka çalan bir adamı dinlemek yerine ayağındaki botu mu çıkarır? Ben de çaldığım için bilirim, insan çalarken onun bedenini soysan, hissetmez, çünkü o anda yalnızca ruh olmuştur. Bazen iş yapmaktan sırtım tutulurdu, tarladan eve dönünce, devrilip yatmak yerine, evin önüne oturur çalardım.

En uzun uyku bile çalmak kadar rahatlamazdı beni. Bazen köydeki tüm ışıklar söner, köpekler kancıkları kovalardı bense çalardım da çalardım.

Kar her yerde ezilmişti, her bir iz bir cesede uzanıyordu. Demek benden önce, yağmurda artan mantar örneği, çevre köylerden pek çok kişi gelmiş ve buralarda gezmişti.

Hatta Łoziny'den bir tanıdığa bile rastladım. Bu köy bizim köye dört kilometre uzaktaydı, orada da cephe kurulmuştu, bizdeki kadar çatışma olmuştu orada da.

"İnsan iyi bir palto arıyor," demişti. "Ama hepsi delik deşik, palto da içindeki Alman da."

"Hiç bot gördün mü?" diye sordum.

"Bot mu? E ayağında bot var ya. Ohoo ho! Hem de subay botu."

"Kendime değil. Kardeşime. Okula gidecek ayakkabısı yok."

"Geç kaldın," dedi. Bir şişe votka çıkardı. "Al iç, morarmışsın. Burada içki içmeden gezilmez. Birincisi donarsın, ikincisi bu zavallılar rüyana girer sonra. Cepheyi buradan kaldırdıklarında gelseydin, burası bot kaynıyordu. Ayağına göre istediğini bulurdun. Küçük, büyük, bağcıklı, konçlu, tokalı. Siyah, sarı. Kabaralı, lastik tabanlı. Hatta senin botlar gibi birini bile bulabilirdin. Ama şimdi hepsini aldılar. Belki hâlâ bulabilirsin, ama izleri takip etme. Keşke bir de küreğin olsaydı. Çünkü çoğu zaman kafalarına gömülmüş oluyorlar, o zaman bota ulaşmak için kazmak lazım. Bir de acele etmelisin, çünkü hava erimeye başlayınca hepsini gömeceklermiş. Muhtarlar köyleri dolaşıp böyle söylüyorlar. Belki ormanın oraya da baksan iyi olur, orada hâlâ botları ayaklarında olan cesetler bulabilirsin. Aman birader dikkat et, mayınlı tabii oralar. Bakarsın, bot bulayım derken, bacağından, kolundan olursun. Düşünsene savaşta ölmemişsin, bot uğruna gidersin ha. Al, iç."

Yapacak bir şey yoktu. Kendi botlarımı Stasiek'e ödünç verdim. Çünkü çocuk okula gidemiyordu. Herkes okulday-

dı. Bir zamanlar yalnızca ikinci-üçüncü sınıfa kadar okumuş olanlar, daha önce hiç okula gitmemiş olanlar. Evliler, bekârlar, çocuklular. Stasiek bu botların üstünde sanki leylek gibi duruyordu, konçları dizine kadar çıkmıştı. Ama o günlerde pabucun büyüğüne küçüğüne bakılmazdı. Başlangıçta sanki değnek üzerinde yürür gibi gidiyordu, hatta birkaç kez düştü bile. Fakat sonra alıştı, dizlerini kırmadan uzun adımlarla yürümeye başladı, ayağından büyük subay botlarıyla yürümek hiç de kolay olmadığı halde, o tümüyle doğru düzgün yürüyordu. Aslında insanlar, koncu olan veya bir subayın ayağında bulunan tüm botlara subay botu derlerdi. Aslında gerçek subay botu, koncundan veya subayın rütbesinden belli olmaz. Süetten yapılmalı, burnu, kenarı teneke kadar sert olmalı ve ayağa milimi milimine uymalıydı. Sadece ayağa değil, tarağa, bileğe, baldıra da tam oturmalıydı, sanki kendi derinden yapılmış gibi olmalıydı. Doğuştan doğru dürüst yürüyemeyebilirdin, Yaradan, senin başka türlü değil de, öyle yürümeni buyurmuş olabilirdi. Gel gelelim, ayağına subay botlarını çektin mi sanki farklı bir ayak takmışlar gibi olurdun. Çünkü burundan, parmaktan oluşan bir ayağın olması yetmez, dizine kadar kavrar, topuğunu mengenedeymiş gibi tutar ve sert baldırlarla, subay botunun buyurduğu biçimde yürürdün.

Bana bu botları yapan Oleśnica'lı Kurosad, her bir ayağımı farklı yerlerinden ölçmüştü. Aynı baldırın bile üç yerinden ölçü almıştı; bilekten, ortadan, dizimin altından. Tabii Kurosad gibi bir kunduracı dünyada bulunmaz o başka. "Kartal" -benim direnişteki kod adım buydu- için yapmıştı bu botları, Kartal'ın kim olduğunu bilen sadece o değildi. Dükkânına girdin mi kunduracıya girdiğini anlamazdın, halı, koltuk, ayna, tezgâhın ardında "Buyurun beyim" diyen Kurosad. Sadece SS subaylarına, direnişçilere ve beylere ayakkabı yapardı. Hele yaptığı botlarla, kimse boy ölçüşemezdi. Botu ayağıma giyip aynanın önünde durmuş, topuklarımı birbirine çarpmıştım. O sırada böyle

bir botla ölmek, başka bir ayakkabı veya çıplak ayakla ölmekten daha farklı görünmüştü gözüme. Kurosad da dudaklarını yalamıştı:

"Bir mahmuz eksik," demişti. "Bin atına, sür git."

Öğlene kadar ayağımda terliklerle evde oturuyordum, Stasiek'in okuldan gelmesini bekliyordum, o geliyor botları bana veriyordu. Ama öğleye kadar sıkıntıdan patlıyordum. Pencereden bile dışarı bakılmıyordu, çünkü camlar donmuştu, bir şey görmek için hohlayıp bir küçük delik açmak gerekiyordu. Gerçi babam pek sıkılmama fırsat vermiyordu. Hemen yuları önüme koyuyordu.

"Boş boş mu oturacaksın? Şunu onarıver," diyordu. Şuydu, buydu derken günler geçiyordu. Öyle bir bunalıma girmiştim ki kimseyle konuşmak istemiyordum. Birisi gelip de direnişte neler oldu deyince, konuşmak istemiyordum, benim yerime babam atlıyordu:

"He direniş, oradan döndüğünden beri düşünür de düşünür. Boşa düşünüyor. Bir şey yapmıyorsan, düşünmeyeceksin. Düşündüler düşündüler, ne buldular? Dünyada iş yapandan daha çok düşünen olduğu için dünya bu durumda ya."

Bazen kalkıp kapıyı çekip uzaklara gitmek isterdim. Ama çıplak ayakla nereye gideceksin? Neyse, daha sonra köylülere saç, sakal tıraşı yapmaya başladım. Direnişten gelirken yanımda ustura, makas, fırça, tıraş köpüğü getirmiştim. İlk önce, babamı, Antek'i ve Stasiek'i tıraş ettim, çünkü kırkılmamış koyun gibi geziyorlardı, gayet de iyi becermiştim bu işi. Yine bir gün köyde Bartosz'a rastladım. Yetmişini aşmıştı, ama kemiklerine kadar askerdi, çarlık ordusunda görev yapmış, hayatı boyunca asker tıraşıyla gezmişti. İhtiyara baktım. Aziz Jozef gibi upuzun saçlarla geziyor, durmadan kaşınıyordu.

"Tanımadım seni emmi," dedim.

"Nasıl tanıyacaksın. Ben hep asker tıraşı olurdum. Şimdi halime bak."

"Niye kaşınıyorsun?"

"Ah, o bitler, yok mu o bitler, evladım. Öyle ısırıyorlar ki, uyku durak yok, insanı yaşamdan bezdirir bunlar. Dua ederken bile ısırıyorlar. E tabii ısırırlar, böyle gezersek. Bizim kulübe de yandı, hayvanlarla birlikte ahırda yatıyoruz. Beni bir tıraş etsen sana horoz veririm, ha?"

Adama acıdım. Anlattığı askerlik hikâyelerini, Kafkasya'da nasıl ağır süvarilik yaptığını dinlemeyi severdim eskiden.

"Yarın sabah gel," dedim, "ben sabahları evde oluyorum, çünkü Stasiek benim botlarla okula gidiyor. Ama sırtına koymam için bir çaput getir."

Kimse bana nasıl tıraş edileceğini öğretmemişti. Ama sonuç olarak bu bir sanat değil. Kimse öğretmese de bazı şeyleri insan yapabilir. Üstelik kafa rahat olduktan sonra güzelliğe kim bakar. İsteyen Bartosz'u nasıl rahata kavuşturduğumu bakıp görebilirdi. Gözleri parlamıştı adamın, rahat bir soluk almıştı, sanki yirmi yaş gençleşmiş gibi hafiflemişti. Aynaya bir baktı, sanki askerdeymişçesine kanı kaynadı.

"Oh be, aferin sana delikanlı. Boşuna direnişe katılmadın. Savaşı başaran her şeyi yapar zaten."

Sonra Bartosz'u gören, bana köyde rastlayan herkes kendi ayağıyla gelmeye başladı. Tabii, neredeyse herkesin bir şeyi yanmıştı, kiminin evi, kiminin ahırı, dolayısıyla bunda şaşacak bir şey yoktu. El konmamış olan atlar da ölmüştü zaten. İneklerin memeleri kurumuştu. Tüm tarlalar mayınlıydı. Herkes kafasındaki gür saçlardan kurtularak biraz da olsa özgürlüğe kavuşmak istiyordu. Köyde berber yoktu. İşgalden sonra birisi gelmişti. Adı Jan Basiak'tı. Dışarıdandı ama hemen uyum sağlamıştı. Madej'in yol üstündeki kulübesini kiralamış ve duvara, "kadın-erkek berberi, ondüle, perma, su dalgası yapılır. Jan Basiak" diye bir tabela bile asmıştı. Köyde ne kadar kadın varsa çıldırmıştı, genç kızlar, evli kadınlar, çocuklu karılar. Atkuyruklarını kesmişler, ondüle yaptırmışlardı hepsi

Önce Siudakler'in Gabryśka. Mısır püskülü gibi saçları vardı, ondüle yaptırınca korkuluğa dönmüştü. Hemen de karakoldaki Alman onbaşıyla düzüşmeye başlamıştı. Siudak bir keresinde onu öyle bir kamçılamıştı ki derisi kan içinde kalmıştı, o da onbaşıya babasını şikâyet edince, bu sefer onbaşı Siudak'ı kamçılamıştı o başka. Zavallı adam, bir aydan fazla yataktan kalkamamıştı. Üstüne üstlük kavga çıkardı diye ceza da yemişti. O günden beri, kendi kızı olmasına karşın, Gabryśka'dan şeytandan korkar gibi korkardı. O da onu parmağında oynatırdı.

Bu onbaşıdan kapris yapmayı da öğrenmişti, basit köylü kızı olduğu halde kontes gibi kapris yapardı. Babasından, kendisine kürk ve çizme almasını buyurmuştu. Siudak ineğini satmak zorunda kalmıştı. Günün yarısını berberde geçiriyordu. Daha da kötüsü insanlar onbaşıdan daha çok ondan korkuyorlardı, çünkü başını berberde yıkatıyordu, bir karının kafasını bir herifin yıkadığı görülmüş şey değildi. Berber, çevresinde fır dönüyordu ve yapabildiği kadar, Bayan Gabryśka şöyle, Bayan Gabryśka böyle diyerek dil döküyordu. Bu ondüle işinden sonra muhbir de olmuştu. Cephe yaklaşınca, birden berber ortadan kayboldu. Gabryśka da batıya gitti, orada bir memurla evlenmiş. Babasının ve anasının cenazesi için buraya gelmişti, ama gençliğini kimse hatırlamıyordu. Hatırlasalar ne olacak? Dünya başkaydı, köy de başkaydı. O zamanlarda yaşayan insanların yarısı mezarlıkta yatıyordu. Yatıp duruyorlardı, Gabryśka umurlarında mı? Öbür dünyada, Gabryśka'nın bir zamanlar bu dünyada bir Alman onbaşıyla düzüşmesinin ne önemi olacaktı ki?

Bazen ben de mezarlığa gittiğimde bir garip oluyorum; saç sakal tıraşı yaptığım onca insan yatıyor burada ve hiçbir şey hatırlamıyorlar. Kiciński Stanisław. Bir keresinde önüme oturmuştu. Ona kıpırdama demiştim, taş kesmişti adam. Daha sonra kafasını ne sağa ne sola döndürebilmiştim. Eğilip bükülmek zorunda kalmıştım. Rica ettim, hatta, "Bana bak, yoksa tıraş etmem," diye biraz kızdım bile. "Şu

Son Yemek resmindeki havariye bak. İsa'nın solunda üçüncü olana bak, hah," demiştim. İşim bittiğinde şöyle demişti:

"İnsan sanki yeniden doğmuş gibi oluyor. Mevlam senden razı olsun Szymuś."

"Aynaya bak."

"Bakmaya ne hacet, hissediyorum ben."

Ya da Mitręga Wincenty. Huzur içinde yatsın. Aynanın önüne geçmiş, tek bir söz etmeden çıkıp gitmişti, az sonra bir güğüm dolusu içkiyle gelmişti.

"Karıya elbise, kendime potur almam lazımdı, ama için hele. Şu lanet olasıca savaş bitti ya. Sağlığına Szymek!" demiş, güğümü eğdiği gibi içmiş, içmiş, içmeyi kestiğindeyse yanındakine güğümü verecek hali kalmamıştı, eşiğe çökmüş ve sızmıştı.

Bazen o kadar çok adam geliyordu ki Stasiek okuldan döndüğünde ben hâlâ işimi bitirmemiş oluyordum. Eve doluşuyorlardı, herkes bulduğu yere oturuyordu, yataklara, eşiğe, bazıları duvarın dibine çöküyordu. Öyle tüttürüyorlardı ki, ev kara bir dumana boğuluyordu. Anam göğsünün sıkıştığını söyleyerek evi arada bir havalandırıyordu. Fakat babam cennette gibiydi, çünkü herkes ona sigara ikram ediyordu, doyana dek de içki içiyordu.

Başlangıçta hareketlerim biraz donuktu. Ama aylardır tıraşlanmamış, pis, bitli bir kafayla önüme oturan biri benim hareketlerimi algılayacak bir durumda olmuyordu o başka. Lülelerini taradığım zaman, bazılarına, boynunu arı sokmuş bir at gibi bir titreme gelirdi. Kimilerinin kafa derisi teneke kaplama gibi gerilirdi. Bazısı gözünü sımsıkı yumardı. Sanki buklelerini değil de, kafalarını kesecekmişim gibi sandalyeye iki eliyle yapışanlar da olurdu. Veya her şey bitip de rahatlayana dek çenesini hiç açamayana da çok rastladım. Kimileri kesim işini az da olsa ertelemek için sırasını başkasına verirdi. Gören de onları tıraş edeceğimi değil, vaftiz edeceğimi sanırdı.

Tıraş ettikçe iyice ustalaşmıştım. Artık herkesi bir örnek tıraş etmiyordum, arkası yanı, uzun mu yoksa kısa mı

kalsın diye soruyordum. Taramayı da öğrenmiştim, enseyi parlayana dek tıraşlıyor, favorileri düz veya açılı kesiyordum.

Daha sonra bir Rus'tan iki litre votka karşılığında bir tıraş makinesi satın aldım. O da biraz berberlik yapmış, ama savaş bittiği için evine dönüyormuş. Sonra bir seyyar satıcı, bana bir şişe kolonya getirmişti. Tıraş bitince kolonya isterler mi diye soruyordum. Tabii kolonya olunca ücret artıyordu, bu yüzden herkes istemezdi. Çarşaf aldım, anam bana müşterilerin boyunlarına takmak için örtüler dikti. Öyle başarılı olmuştum ki, hey gidi hey! Yalnızca bir tabela asmak lazımdı. Zaten anlattığım direniş hikâyeleri yüzünden, yarım gün beklemek zorunda kalsa bile kimse sıkılmıyordu.

Bu berberlik hoşuma gitmişti, çünkü kış geçmiş, bahar gelmişti; Stasiek botları geri vermiş, okula çıplak ayak gidiyordu, ama ben hâlâ tıraşa devam ediyordum. Hatta Basiak'tan sonra, Madej'in kulübesini kiralasam mı diye bile düşünüyordum. Madej'in kulübesi, savaşta yıkılmamıştı, biraz çatısı akıyordu, camları kırılmıştı o kadar. Ama Madej bir biçimde onarmıştı kulübeyi. Gün olur, ondüle yapmayı da öğrenirdim belki. "Perma, su dalgası yapılır Szymon Pietruszka. Jan Basiak'tan kötü değildir" yazardım. Berberlik fena bir iş değildi, üstelik toprak işinden kolaydı. En fazla bir kursa gidilirdi Gerçi kurs olmadan da olurdu ya. Savaşta berberler de ölmüştü. Eskiden kentte üç tane vardı, şimdi kala kala bir tane kalmıştı.

Üstüne üstlük hasat da yaklaşıyordu. Hasat bir bela işti ki sorma. Şafaktan gece yarısına kadar öküz gibi çalışırdın. Tırpan yapmaktan kafan kazana dönerdi. Gözün terden görmez olurdu. Güneş sanki gökte değil de doğuşundan batışına kadar sırtında dururdu. Bu güneş, nehir kıyısındaki, çayırdaki, sazlıktaki gerçek güneşe benzemezdi, peşini bırakmayan kocaman bir yırtıcı kuş gibiydi. Biraz doğrulmak istesen, gagasıyla ensenden yakalardı seni. Hani sanki senin için yaşamın yukarıda değil de, aşağıda bulunduğu-

nu, yaşamının tırpanlayarak kat ettiğin, sonsuza uzanan bu biçilmemiş tarla olduğunu hatırladın. Üstelik ne zaman bunun son bulacağını bilsen keşke. Ancak ölünce biter.

Aynı biçimde savaşa giderken de hasadı geçiştirdiğim için sevinmiştim, çünkü savaş hasat zamanında başlamıştı. Babam şafak söker sökmez tırpanıyla tarlaya gitmişti; benim de onun ardından gitmem ve iki tırpanla işe koyulmamız gerekiyordu. Tam o sırada, Gunia bana askere çağrı belgesini getirmişti. Bu sevinçle tırpanı unutup elimdeki kâğıtla, babama haber vermek için tarlaya uçarak gittim:

"Savaş, baba!"

Babam şaşkın bir biçimde sordu:

"Ne, tırpansız mı geldin? Tırpanın nerede?"

"Savaş, diyorum," Çağrı belgemi gözünün önünde salladım. "Okusana."

"Ne okuyacağım. Savaş olsa duyulmaz mıydı? Duyulurdu, değil mi?" Kafasını dikti ve dinlemeye başladı, ama gökten yalnızca tarla kuşu sesleri duyuldu. "Aha, duyulan yalnızca tarla kuşları işte. Ağzı olan konuşuyor. Eskisi yeni bitti. Hemen ikincisi çıkar mı? Niye çıksın zaten? Savaş çıkmış olsa önceden gökyüzünde birtakım işaretler olurdu. Eski savaşta, güneyde, gece boyunca bir haç yakmışlardı. Hadi işe koyul. Al benim tırpanı, ben demetleri bağlarım."

Elime tırpanı tutuşturdu, saman ipleri yere serdi, bir avuç aldı, kucağına koydu, bağladı ve demeti hazırladı. İyi boyda bir demetti bu, çünkü babam, insan boyunda demetleri yapmayı severdi.

"Ne duruyon? Alsana. Bitirmemiz lazım."

Sonra ikinciyi ve üçüncüyü bağladı. Birdenbire durdu, sonra ve bir demetin üzerine oturdu, başladı düşünmeye. Düşündü düşündü, bu sürede birkaç tane daha demet yapabilirdi, nice sonra şöyle dedi:

"Gidiyon ha?"

"Öyle gerekiyor, galiba." Ben de diğer demetin üstüne onun yanına oturdum. "Herkes gidiyor. Franek Dudów ve Kasperek ve Niezgódka Jędrek, başkaları da."

"Sen gitmesen bir şey olmaz. Savaşta kimse seni fark etmez, herkes sadece savaşı düşünür. Zaten saçınızı kesecekler, üniformayı da giydiniz mi, sanki aynı ananın karnından doğmuş gibi olursunuz, nasıl yaprağı yapraktan, ağacı ağaçtan ayırt etmek zorsa, sizi de tanımak zor olur."

Yine düşündü. Güneş tepeye çıkmıştı, gittikçe daha fazla yakıyordu. Havada bir leylek gördüm.

"A, leylek!" dedim, sırf bir şey söylemiş olmak için.

"Peki, buradaki işleri kim görecek?" dedi, Antek ve Stasiek büyümedi ki daha. Dört oğlum var da, işin ucundan tutan yok. Hiç olmazsa hasat bitince gideydin. Belki de bu bizim savaşımız değildir yine.

"Ya kimindir?"

"Öyle ya, niye dövüşeceğiz ki? Ekiyoz, sürüyoz, biçiyoz burada, kimin yoluna çıktık ki? Savaş dünyayı değiştirmez. Sadece gebertir, daha sonra her şey yine savaştan önceki haline döner. Olan daha fazla köylüye olur. Kimse niye ve ne uğruna savaştığını hatırlamaz bile. Çünkü ölen köylünün ardından ne anıtlar dikilir, ne kitaplar yazılır, ama gözyaşı kalır geriye. Toprakta çürür giderler de, toprak bile hatırlamaz onları. Toprak herkesi hatırlamaya kalksa, hiç doğurmaması lazım. Ama toprağın alnına doğurmak yazılmıştır."

"Belki de bu savaş, toprağın doğurabilmesi içindir baba. Onun için bizim savaşımızdır."

"Savaş olsa da olmasa da toprak doğurur. Sadece Mevla doğurmasını yasaklayabilir."

"Hırsız Romcia bile gidiyor," dedim. "Sabahtan gidip günah çıkardı. Şimdi meyhanede içiyor. Gözyaşlarımı içiyorum kardeşlerim diyor. Gece gidip son kez birisini soyacakmış. Ne de olsa öldürmeye giderken aziz gibi gidilmezmiş."

Bu Romcia hikâyesinden sonra babamın şöyle diyeceğini düşünmüştüm:

"Aman bize bulaşmasın, ağzını bir ara şunun."

Ama o hiç umursamadan şöyle dedi.

"Ya öldürürlerse seni? Ananla ben bu kadar toprakla nasıl başa çıkarız? "Zar zor bir dönüm toprağımız olduğu halde, sanki ufka kadar tüm tarlalar bizimmiş gibi kollarını açmıştı."

"Selam komşu!" diyerek yoldan bağırdı birisi. Sırtına tırpanını atmış tarlaya gelen Ryży Walek'ti bu. "Baba oğul, ne güzel sizi görmek."

"Mevlam razı olsun!"

"Öldürmezler baba, öldürmezler. Önce Romcia. Bu onun son hırsızlığı olacakmış, sonra doğru düzgün bir hayat yaşayacakmış, öyle diyor."

Babam biraz sakinleşmişti, gözlerini ayaklarına dikti. Avucuna bir başak aldı, elinde ezdi, üfledi ve parlayan tanelere, sanki niyet tutmuş gibi baktı: Çift gelirse iyi şans, tek gelirse kötü diye düşünüyordu sanki.

Öldürmeseler bile, kim bilir bu savaş ne kadar sürer? Önceki dört yıl sürdüydü.

"Önceki çarlıkla birlikteydi de ondan, bu kısa sürecek. Kazanıp döneceğiz. Bizim köyden, başka köylerden kıyamet gibi köylü katılıyor. Öncekine kim katılmak istemişti ki? Ne de olsa çar yabancıydı, kazansa ne olur, kaybetse ne olur."

"Yabancı mabancı, ama istersen kuraya katılmaz evde kalırdın. Zenginsen senin yerine gidecek birini satın alırdın. Gitmek istemeyene kura mecbur değildi. Kozaklar gelmeden önce kendini ağaca asabilirdi. Lanetlenirdi belki ama kendi toprağında kalırdı. Ne savaşa gideyim ne de başıma bir şey gelsin diyenler de vardı. Ayağını tekerleğin altına koyar, böylece araba üzerinden geçerdi, o da topallasa da evinde kalırdı. Veya gözünü çıkarırdı, çünkü tek gözlüleri orduya almazlardı. Evde kaldıktan sonra, tek gözün varmış, çift gözün varmış ne fark eder. Görmeye gerek yok, her şeyi ezbere bilir insan, en karanlık gece de bile her istediğini bulabilirsin. Ne demişler köre renk sorulmaz, yol sorulur. Tek gözünle de uyur, tek gözünle de ağlarsın.

Eskiden ana baba sözü dinlenirdi. Hiç olmadı tetik parmağını keserdin. Parmağı eksikleri de almazlardı. Üstüne çiğnenmiş ekmeğe karıştırdığın örümcek ağını bağlardın, az acırdı, sonra geçerdi, sorana da, atlar için saman keserken makinaya kaptırdığını söylerdin. Pek çok köylü parmaksız gezer, ama savaşa da gitmez. On tane parmak var zaten biri eksik olsa ne olur. Terziye lazım parmak, iğneyi ipliği tutacak. Zengine lazım, parasını sayacak. Rahibe lazım, minberden günahkârları gösterecek. Ama toprakta çalışıyorsan, kol lazım, dirsek lazım, parmak değil. Bir eksik bir fazla fark etmez.

Hatırlıyorum da, bir zamanlar, tırpan yapmayı hiç bilmezdim, çavdar biçiyoruz, önce babam gidiyor, ben ardından; bile bile tırpanı bir taşa vurdum. Babam bana kızmadı bile, yalnızca aletin bıçağındaki çentiğe baktı ve şöyle dedi:

"Demek olmuyor. Ama önemli değil, ikinci hasatta öğrenirsin. Önce ben de yapamamıştım."

Kesmeyi öğrendiğimde de, iki tırpanla çalışırdık, sanki çalışma sırasında sabrımı yitirip yitirmediğimi gözlemesi için o önde, ben arkada.

"Ne o, bir kerede her şeyi halletmek mi istiyorsun? Kesmek istediğin gibi yaşasaydın, ancak yaşamının yarısına dek gücün yeterdi. Dinlen biraz. Bu daha başlangıç."

Benim için ilk şerit kesimi, hep öfkeli ve hınçlı olurdu. Bir vuruşla toprağı az kaldırmadım. Olabildiğince geniş açıyordum kollarımı. Gerçi at gibi güçlüydüm, ama ikinci şeride geçince, öfkem ve kinim azalıyordu üçüncüde gözlerime ter iniyordu, bir sonraki kesimden önce, hiç olmazsa biraz dinlenmek için tırpanı biley taşına sürüyordum. Çünkü öfke ve hınçla uzun süre tırpan yapılmazdı. İyi tırpan yapabilmek için tarlanın ortasındayken tırpan yaptığın gibi başlamak, başladığın gibi bitirmek lazım. Babam öyle biçerdi. Ufak tefekti, ürün iyi olduğu senelerde, boyu başağın boyu kadardı ancak. Biçmeye başladı mı aynı ölçüde, adım adım ilerlerdi tarlada. Tüm tarlayı aynı ölçüde,

adım adım. Tüm hasat boyunca da, böyle adım adım, aynı ölçüde. Sanki o tırpanı tutmuyormuş da, tırpan onun elini çavdara ve buğdaya göre sallıyormuş, o da buna izin veriyormuş gibi.

Şimdi bile, tırpan yaparken, sanki onun ardından gidip tırpanlıyormuşum gibi gelir zaman zaman. Onunla kendimi kıyaslarım. Onun gibi ben de aynı ölçüde, adım adım ilerliyor muyum diye düşünürüm. Acaba tırpan elimi yönetiyor mu, ben ona izin veriyor muyum diye merak ederim. Ama sanırım asla onunla boy ölçüşemem. Onun gibi kesmek için doğuştan yetenekli olmak lazım. Michał, Antek, Stasiek, benden daha iyi evlatlar oldukları halde, onunla boy ölçüşebilirler mi, bilmem. Ama neler olabileceğini söylemek zor tabii.

İçimizde en yeteneklimiz Michał'dı; rahip olacaktı, fazla ekip biçmeden köyden gitmişti. Gerçi savaşa dek, her hasatta yardıma gelirdi. Ama babam ona pek fazla tırpan vermezdi yaba yaptırır veya başakları toplatırdı, o başka. "Bırak Michał, sen nasıl tırpan yapacaksın, ellerin su toplar. Szymek yapsın, o at gibi güçlü, istese tek koluyla bile biçer." Böylece Michał, hiçbir zaman tırpan yapmayı öğrenemedi.

Antek fena tırpan yapmazdı, gerçi babam gibi ölçülü değildi, tırpanı çabuk sallar daha kısa geri çekerdi. Hemen öfkelenirdi, ekinin dik durmaması veya ayağına bir deve dikenin batması yeterdi öfkelenmesi için. Hiçbir zaman bir şeridi dinlenmeden bitirmezdi. Biraz durması, tarlaya, göğe bakması veya su içmek için sulama kanalına gitmesi gerekirdi, çünkü hep sıcaktan şikâyet ederdi. Gel gelelim, babam da sözleriyle onu hiç taciz etmezdi Bazen ardından şöyle bağırırdı:

"Çok su içme, gücün düşer!"

Veya Antek'in tırpan sesinden aletin körleştiğini anlar ve onu uyarırdı:

"Azıcık bile aleti."

Bu da Antek'in ekmeğine yağ sürerdi o başka. Gerçi, kendisi asla aletin ne zaman körleştiğini anlamasa da, su

içmeyi, tarlaya, havaya bakmayı sevdiği gibi bilemeyi de severdi. Bileme işini tırpandan daha iyi yapardı hatta. Biley taşını sanki kırbaç gibi tutardı, aletten kıvılcımlar çıkardı. Antek biley yaparken babamın yüzü aydınlanırdı. Sanki korkmuş gibi onu şefkatli bir sesle uyarırdı:

"Kıvılcıma dikkat Antoś, aman ürüne sıçramasın. Söndürmeye yetişemeyiz bile. Bizden başka tarlaya da sıçrar. Ateş için tarla sınırı nedir ki?"

Belki de Antek bu bileme işiyle babamın gözüne girmişti. Ya da babam, Antek gücünü toplayana dek bekler ve o zaman ona, benden daha iyi tırpan yapıp yapmadığını veya nasıl bir tırpancı olacağını söylerdi.

Stasiek'in bir gün hepimizden iyi tırpan yapacağı belliydi artık. Çünkü Stasiek eline tırpanı alır almaz, babam gibi biçmeye başlamıştı. Babam gibi ellerine tükürüyordu. Babam gibi ölçülü, adım adım ilerliyordu. Şeridi bitirmeden de kesmeye hiç ara vermiyordu. Onun da boyu başaklar kadardı zaten.

Aslında burada hangimizin iyi olduğu konusunda konuşmak saçma. Yaşadıkça her şeyi görecektik. Zaten hiçbir hasatta dördümüz birlikte çalışmamıştık. Dördümüz art arda çalışsaydık ne olurdu bilinmez. Michał, Antek, Stasiek ve ben aynı gün, aynı anda aynı güneşin altında buğday veya çavdar biçseydik. Babam hakem olabilirdi.

"Ben niye yaşadım ki?" diye çoğu zaman yakınırdı. "Dört oğlum var, düşünürdüm ki ölüm gelip çattığında, beni tarlaya götürmenizi buyuracağını, siz de elinizde tırpanlarla beni bekleyeceksiniz. O zaman derdim ki yaşamım ne de iyi geçti. Şükür sana ya Rabbim."

Bir pazar günü, öğleden sonra Stasiek eve geldi ve Antek'in yıllar önce dediği gibi, gideceğini söyledi.

"Nereye?" diye sordu babam, çünkü belki Bartoszyce'ye veya Przewloka'ya eğlenceye gideceğini düşündü. Belki bir kız arkadaşı vardı da nasıl söyleyeceğini bilemiyordu.

"Uzaklara," dedi.

"Sen de mi uzaklara?" Babam sanki şaşırmış ve inanamamış gibiydi. "Uzaklara, anladık da nereye?"

"Polonya'ya işte," diye atıldı Stasiek, kabaca, oysa babamla hiç daha önce böyle konuşmamıştı. Babamla olmayı, onunla gezmeyi, konuşmayı her zaman çok severdi.

"Polonya'ya," diyerek tam olarak anlamadan tekrarladı babam. "Ohoo, çok büyük bir diyar. Daha önce gitmediysen kolayca kaybolursun. Sonra nasıl döneceksin?"

"Dönmeyeceğim ki."

"Dönmeyecek misin?" diye sordu babam, çok sakindi. "Ne yapacaksın o Polonya'da?"

"Polonya'yı inşa edeceğim," dedi, diken dikendi.

"Sen bizim ahırı inşa et önce," dedi babam, teslim olmuyordu. "Tüm malzemeleri aldık, duvarcıyla anlaştık."

"Bana ne ahırdan. Polonya her şeyden önemli şimdi. Git de ilana bak. İtfaiyenin oraya asmışlar. Radyoda da söylediler zaten. Biz de hep yazıldık, Tomalaklar'ın Antek, Dudalar'ın Bronek, ben..."

Babam Stasiek'in sözünü bitirmesine izin vermedi. Koştu kapıya, kollarını açıp kapının kasasına dayadı, titreyen bir sesle bağırdı:

"Hiçbir yere gitmiyorsun! İzin vermem. Öldürürüm de izin vermem! Cehennemlerde yanayım! Kendimi öldürürüm yine izin vermem! Ya rabbim, ben ne yaptım da beni cezalandırıyorsun?"

Stasiek zırlamaya başlamıştı. Artık yatağa düşmüş olan anam hıçkırıyordu. Babam çıldırmıştı, saçı başı dağınık, suratı çarpılmış bir biçimde kapıda çarmıha gerilmiş gibi duruyor ve bağırıyordu:

"Asla! Bırakmam! Sen çiftçi olacaktın hani! Hani toprak alacaktık! Yaradan seni burada kalman için yaratmış! Senin Polonyan burası. Başka bir yer değil! Başka yer değil!"

Ama hırsından kapıyı duvardan sökecek gibi olsa da, elleri yavaş yavaş kapıdan aşağıya kaymaya başlamıştı. Evi yıkabilir ve kederi içinde boğulabilirdi. Sesi de yumuşamıştı. Sözcükler ağzından zorla çıkıyordu. Sanki gittikçe çaresiz bir hale geliyordu. Artık bağırmıyor, yakınıyor, inliyordu.

Anam, yataktan sürünerek kalktı. İncelmiş ayaklarına takunyalarını geçirdi, önlüğünü takıp işe koyuldu.

"Sana iki gömlek vermek lazım. Ama bir haftadan fazla giyme sonra yıkaması zor olur. Babanın yeleğini al istersen. Üşürsün oralarda. Aslında uzaklarda, bir kazak olsa iyi olurdu. Ama seninki küçülmüş, dirsekleri yırtılmış hep. Belki yenisini alırsak yollarız sana. Nerde olduğunu yaz. Antek'ten kalan kalın çorapları da al. İyi durumda bu çoraplar. Yalnızca topuklarını onarmam lazım. Tozluklarını giyersen belki seninle alay ederler. Sana küçük bir yastık vereyim de kafan rahat etsin bari. Yanına ekmek mi versem ya da yarım somun mu versem? Yanında bir ekmek bulunsun hiç olmasa. Orada bulursun, bulamazsın. Al bir, iki baş sarımsak. Üşütürsen ez, ekmeğin üstüne koy ye. Soğan da al, acıktın mı, kızartırsın veya ekmeğe katık yaparsın. Bir parça da domuz yağı vereceğim. Biz onsuz da hallederiz. Aslında keşke biraz tereyağı da verebilsem, ama nerede, ineğin teki doğurdu, öbürünün sütü kesik. Ancak çorbaya katacak kadar yağ var. Al, biraz da adaçayı veriyorum, dişin ağrırsa diye. Burun kanaması için de zemberek otu al, zemberek otu kanı hemen keser. Biraz da ıhlamur çiçeği var burada. Boğazın için papatya. Boğazın ağrırsa kaynat, gargara yap. Sana para veremeyiz, çünkü bizim de yok. Ya da Szymek, birkaç kuruşun varsa, ver çocuğa sonra veririm ben sana. Ha bu da, dua kitabın. Kendini kötü hissedersen dua et. Sakın pazar ayinlerini kaçırma. Ben de burada senin için dua ederim. Bize nasıl olduğunu yaz. Cenazeme gel."

Galiba altı ay hiçbir şey yazmadı. Başına bir şey geldiğini düşündük. Anam bu endişe yüzünden sağlığını iyice kaybetti. Babam kederli kederli geziyor, hiçbir şey yapmak istemiyordu. En sonunda, anamın sağlığını soran, her şeyin yolunda olduğunu, çalışmaya ve okumaya başladığını, ne zaman olacağını tam olarak bilmese de yakında geleceğini birkaç cümleyle bildiren bir mektup geldi. Ama kendisi gelmedi. Sadece bir fotoğrafını yolladı. Sıska, bir deri bir kemik kalmış, başında kasket var. Eski Stasiek'le ilgisi bile yok. Anam, başında asılı duran Meryem Ana resminin çerçevesinin kenarına iliştirmemi istedi bu fotoğrafı, ona baka baka, soldu gitti.

İkisi de ancak anamın cenazesine geldiler. Ama aynı gün döndüler, çünkü aceleleri vardı. Hep öyle olurdu zaten, bir o gelirdi bir öbürü, ama ne konuşmaya ne de neler yaptıklarını sormaya hiç vakit bulamazdık, çünkü hep aceleleri olurdu. Yok, masa savaştan kalmaymış, yok neden döşeme yapmamışım, neden ampuller sinek pisliğiyle kaplıymış diye benimle en küçük şeyler için tartışmaya başlarlardı. Bu ev onlara acı veriyordu. Çünkü bu ev, onların eviydi.

Şu mezar işi için geldiklerinde de öyle odu. Bağırıp çağırmaya başladılar, ben ağzımı açmadım. En sonunda getirdikleri torbaları aldım ve kilere gidip içlerine un koydum. Onlara undan başka verecek bir şeyim yoktu. Sonra gittiler.

Şimdi Chmiel'e gidip daha küçük bir mezar yapacağımızı nasıl söyleyeceğimi bilmiyordum. Sekiz kişilik bir mezar için anlaşmıştık. Chmiel her şeyi ölçüp biçmişti. Hatta ona avans bile vermiştim. Ama kabul ettiklerini bildirene kadar son kararı bekletmiştim. Çünkü onlarsız olsun istemiyordum. Mezar, onların da mezarı olacaktı sonuçta. Orada yatacaklarına göre, onamak haklarıydı. Yalnızca Chmiel'e gidip kabul ettiler demem gerekiyordu.

İstesinler istemesinler, onları da saymam gerek diye düşündüm. Bir zamanlar iyi çocuklardı. Belki uzaklarda değişmiş olabilirler. Buraya gıcır gıcır takım elbiseler, pardösüler, şapkalar içinde geldiler. Hatta Stasiek'in şemsiyesi bile vardı. Antek'in gözünde gözlükler, elinde deri bir çanta. E tabii, ölümü düşünmezler. Şimdi değil, belki yaşlanınca. Çünkü yaşlılık başka bir şey. İnsan uzman da olsa, mühendis de olsa ölüm gözüne gözükür. O zaman, hazan yaprakları gibi düşer gider de çıplak bir gövde gibi kalır insan. O zaman uzaklar değil, toprağı çağırır adamı, hani doğup büyüdüğü, bu dünyadaki tek toprağı odur nasıl olsa. O zaman, bu topraktaki mezar, onun için ev olur.

İşte böyle, Chmiel'e gittim, kabul ettiler dedim.

IV

TOPRAK

Bazen, toprağın beni ne kadar önemsediğini düşünürüm. Benim hakkımda ne biliyor? Hiç olmazsa var olduğumu biliyor mu? Çevresinde kaç adım attığımı biliyor mu? Bu adımlar sayılsa, belki dünyanın çevresi dolaşılırdı. Hatta öbür dünyaya geçilirdi. Evleklerde, saban izlerinde, anızlı tarlalarda, yağmurda, soğukta, sıcakta, acıda, baharda, yazda, sonbaharda, tırpanla, pullukla. Ne için?

Ayrıca acaba kaç kişinin onun yüzünden kavgalı olduğunu, ne kadar nefrete maruz kaldığını da biliyor mu? Ne kadar nefret çektiğini bilse kendisi de çok şaşırır mıydı? Acaba insan dünyaya bu nefretle mi gelirdi? Yoksa nefret sonradan mı toprağa dönerdi?

Neyse, ben doğduktan sonra, babam Prażuchlar'la tarla sınırı yüzünden mahkemelik olmuş. Hiçbir dünyevi adalete inanmazmış, ama bir gün tarladan gelmiş ve öfkeyle şöyle demiş:

"Adalet olsun olmasın, bu sahtekârı, Prażuch'u mahkemeye vermek lazım, ne de olsa toprak buna dayanamayacak."

Çünkü Prażuch bizim tarla sınırını da sürmüş. İşte her şey böyle başlamış. Önce babam Prażuch'u, sonra Prażuch babamı, artık kimin toprağı daha fazla dayanamazsa ona göre sırayla mahkemeye vermişlerdi. Bu mahkemeler yıllarca sürmüştü, çünkü karar almak için öyle aceleleri yoktu mahkemelerin, ne de olsa yargıçların da para kazanması lazımdı. Belki de kimin suçlu olduğuna karar verilemiyordu. Yaradan'ın kendisi bile buna karar veremezdi. Çünkü söz konusu toprak oldu mu, suçlu suçsuz yoktur, sadece mazlumlar vardır. Ama mahkemeler her şeyi aynı kefeye koyardı, suçlu, suçsuz, tabii bu ölçü değil. Babamla Prażuch kendi adaletlerini dağıtırken mahkemeler de yollarına devam etmişlerdi. Prażuch'un baharda sürdüğünü, babam sonbaharda bir daha sürüyordu, zararını azaltmak için de onun tarlasından yarım evlek kendine ekliyordu. Sahtekâr cezasız kalmayacağını bilsindi hiç olmazsa.

Günlerden bir gün, yine bir mahkemeden sonra, babam ve Prażuch tarlada karşılaşmışlar. Babam tırmık yapıyormuş. Prażuch gübre seriyormuş. Adam tutmuş babama, mahkeme toprağını satılığa çıkardığında onu ben alacağım demiş. Babam da "Çok beklersin, eğer mahkemenin adaleti yoksa Mevla'nın var, öyle veya böyle layığını bulacaksın ve gebereceksin sahtekâr," diye cevaplamış. Aralarında öyle korkunç bir münakaşa başlamış ki, ta uzaklardan duyuluyormuş, sanki iki köy, sanki iki çiftlik birbirine girmiş gibi, sanki yer gök inliyor gibi. Tarlalarda kim var kim yoksa doğrulmuş, pulluğunu, tırpanını bırakmış, nerede kavga var diye bakmaya koyulmuş. Öyle tartışıyorlarmış ki göklerdeki tarla kuşları kaybolmuşlar. Hatta o ana dek açık olan gök bulutlanmış, uzaklarda şimşekler çakmaya başlamış.

En sonunda babam dayanamamış Prażuch'un üstüne kamçıyla atlamış. Prażuch da düşünmeden babamı yabayla itmiş. Babam yere düşmüş, kan revan içindeymiş, öbürü babamın başında durmuş, yabaya dayanıp alay etmiş:

"Kim geberiyormuş, itoğlu? Layığını kim bulmuş?"

Babam neredeyse bayılıyormuş, ama onu tehdit etmekten geri kalmamış:

"Bekle sen, sahtekâr, benim Szymek büyüyecek nasıl olsa."

Büyüdüğümde de kavga devam etti. Bir gün kendi tarlamızı sürüyordum, o da tarlasında buğday ekiyordu. Bir karga sürüsü onun ve benim tarlanın üstünden uçtu. Karga bu, başladılar didiklemeye. İhtiyar birden eğildi, bir avuç toprak atıp kargaları ürküttü. Ama benim tarladaki kargalar da uçunca kızdım, çünkü ben tarlayı sürerken kargaların ardımdan gelmelerini severim.

Atımı durdurup bağırdım:

"Uğraşma kargalarla ihtiyar bunak! Kendi karganı korkut. Benimkilerden uzak dur!"

Ama toprak fırlattığı yetmezmiş gibi bir de "gak! gak! gak!" diye gaklamaya da başlamaz mı?

"Uğraşma dedim, yoksa çeneni dağıtırım!"

Seninkisi hâlâ gak, gak gaklıyor.

Uçtum üstüne iki gözünün ortasına bir patlattım, devrildi düştü, tüm tohum gömleğine dağıldı. Bir de tekme koydum.

"Hadi bakalım, kim layığını bulmuş?" dedim, ben tarlamın yarısını sürmüştüm ki, o hâlâ ayağa kalkamamıştı; inliyor, küfrediyordu. Daha sonra adamın belini kırdığımı söylediler, çünkü bahara dek yataktan kalkamamıştı.

Yine bahar gelmişti. Antek, bir gün patates saplarını yedirmek üzere inekleri tarlaya götürmüştü. Seninki kendi tarlasını sürüyormuş. Nasıl olduysa bizim ineğin biri onun tarlasına kaçmış. Antek ineği almak için hemen oraya koşmuş. Ama ihtiyar, pulluğunu, atını bıraktığı gibi kamçıyla Antek'in üstüne hücum etmiş. Oğlana öyle bir vurmuş ki, her tarafı morarmış. Sonra onun tarlaya giren ineği kamçılamış, o da yetmemiş, bizim tarlaya girmiş, ona hiçbir şey yapmamış olan ikinci ineği de dövmüş. Antek eve ağlaya

ağlaya döndü, daha öğlen bile olmamıştı, inekler öyle dövülmüşlerdi ki, derileri yarılmıştı.

Öfkeden kudurmuştum. Baltayı kaptığım gibi tarlaya koştum, ihtiyarı gebertip işini bitirecektim. Mahpusta çürüsem bile umurumda değildi. Ama beni uzaktan görünce, atı pulluktan çözdü, pulluğunu bıraktı ata atlayıp değirmen yolundaki evine sürdü. Evine koştum, ama her yeri kapatmıştı. Kapıyı sarsmaya başladım.

"Aç orospu çocuğu, seni geberteceğim! Duyuyor musun? Bu dünya ikimize dar geliyor!"

Ama içeride çıt yoktu, oysa hepsi evdeydi. Pencereden baktım, pencereye demir bir haç koymuşlardı. Gerçi camı kırabilirdim, ama tırmanıp haçtan içeri atlamak bana uygun gelmemişti. Evin kenarını baltayla biraz kestim.

O günden sonra benden vebalıymışım gibi kaçtı. Ne köyde karşıma çıktı, ne bakkalda. Ben tarlaya gittiğimde, onun tarafı hep ekilmiş biçilmiş olurdu, sanki geceleri şeytan onun yerine çalışıyor gibiydi. Bir gün meyhanede karşılaştık. Benim orada olacağımı tahmin etmemişti, çünkü vakit öğleye doğruydu, hava cam gibiydi ve hasat zamanıydı. Tütün almak için gelmiş, ben de barda duruyordum, çakırkeyftim.

"Tütün mü istiyor dedemiz?" dedim, kulaklarını kıstı, kendi kendine bir şeyler mırıldandı. "Yonca neyine yetmiyor! Olmadı vişne yaprağı sar!" Yahudi'ye döndüm, "Şu öküze benden bir kadeh votka ver, kapışmadan önce sağlığıma içsin," dedim.

Yahudi bardağına votka koydu, ama seninki oralı olmadı.

"Ne, sağlığıma içmiyorsun ha?" Bir elimle kafasını yakaladım, ikinci elimle bardağı ağzına dayadım, seninki yüzüme tükürdü. "Seni orospu çocuğu. Ben sana votka içiriyorum, sen tükürüyorsun ha?"

Onu tavana dek kaldırdım, yere öyle bir çaktım ki meyhane sallandı. Sanki son nefesini vermiş gibiydi. Yok-

sa öldürdüm mü diye korktum, malum adam genç değildi, yaşlı kemikleri o kadar yüksekten düşünce tuzla buz olmuş olabilirdi. Ama bir biçimde ayağa kalktı. Yahudi de biraz yardımcı olmuştu tabii. Meyhaneden koyun gibi uysal, nerdeyse emekleye emekleye çıktı. Kapıdan çıkıp arabasına atlayınca eline kamçıyı aldı ve bana küfür kıyamet girişti:

"Seni adi! Seni it! Seni kâfir!"

Ardından koştum, ama atı sürdü gitti. Az yol aldı, geri dönüp beni tehdit etti:

"Dur sen, dur! Benim oğlanlar büyüsün hele!"

Üç küçük oğlu vardı. Wojtek, Jęderk, Bolek. Neyse, bunlar büyüyünce, en büyükleri Wojtek delikanlı olmuştu ki bir gün beni bir köşede sinip bekledi. Boleszyce'deki bir eğlenceden dönüyordum. Nedense o gün bütün işler aksi gitmişti. Bir kızı eve bırakmam gerekti, nerdeyse köyün dışında oturuyordu, evin önünde biraz durduk. Keçi gibi inatçı, ağzını sıktı, başını eğdi. Bir öpücük bile vermedi. Sonra yalnız dönmek zorunda kaldım, çünkü arkadaşlar gelmişti. Gece katran gibi karanlıktı, ne bir yıldız ne de bir parça ay vardı gökte, uzaklarda köpekler havlıyordu. Kestirmeden gelmek için ormana girdim, çalı üstüne çalı, alıç, ardıç, fındık, yolu zar zor görüyordum. Ama ilk kez eve yalnız dönmüyordum ya, hem daha uzaklardan da geldiğim olmuştu, korkacak ne vardı. "Oh Rosmary'm, ey savaş, kazlar, ördekler suda, kaçsana kız, gagalarlar seni sonra" şarkısını ıslıkla çalmaya başladım. Birden çalıların arasından Prażuch'unkiler çıkıverip bana giriştiler. Bıçağıma bile ulaşamadan yere ölü gibi yıkıldım. Yalnız her bir yönden tekmelendiğimi hissediyordum, ama bu da kısa bir an sürdü, daha sonra ölü müyüm diri miyim hissetmedim bile. Ancak sabah olduğunda oradan geçmekte olan bir köylü, çalıların dibinde bir cesedin yattığını köye haber vermiş.

İki hafta yataktan kalkamadım. Yatarken bile her yerim ağrıyordu. Anam yaralarımı sardı da sardı, bir de durmadan başımda ağladı:

"Yüce İsa yardım et! Szymek, sana ne çok yalvardım. Yaradan'a ne çok dua ettim. Sen beni mezara mı koymak istiyorsun? Bunun son olacağına söz ver."

Ama onları asla bağışlamayacağıma dair yemin ettiğim halde, anama nasıl söz verebilirdim ki? Evlerini yakacağım, öldüreceğim, asla bağışlamayacağım. Gel gelelim kısa bir süre sonra savaş çıktı ve ben de savaşa gitmek zorunda kaldım. Göz açıp kapayıncaya kadar yenilmiştik, savaş bizim için patates toplama zamanından önce bitmişti, bende eve dönmüştüm. Prażuchlar'la yaşadıklarım, bu savaştan sonra sanki başka bir dünyada yaşanmış gibi geliyordu bana. Çünkü savaşı kaybetmek, Prażuchlar'dan daha çok acı vermişti. Yani onları unutabilirdim. Ancak babam, ben savaştayken, Prażuch'un yine bizim tarla sınırını ektiğini söyledi, ihtiyar benim savaştan dönmeyeceğimi hesaba katmış. Bir şey yap da yap diye tutturmuştu, çünkü dediğine göre toprağın dayanacak hali kalmamış. Hiç olmazsa mahkemeye ver diyordu. Ona ortada mahkeme falan kalmadığını anlatamıyordum bir türlü. Polonya bile yoktu, nerede kaldı mahkeme. Ama o tutturuyordu:

"Savaşı kaybettik tamam; bir de Prażuch'a mı yenileceğim?"

Aldım arabayı, taktım pulluğu, gerçi bizim tarla da onun tarlası da sürülmüş hatta mahsul büyümüş olduğu halde, sırf ihtiyar benim döndüğümü anlasın diye tarlayı sürdüm.

Ertesi yıl, Lisice'de kilise panayırı vardı. Aslında gitmezdim. Ama ekmek yapacak çavdar unu yoktu, çünkü jandarma, değirmeni köpek gibi kolluyordu, un öğütmek için vergi pusulası vermen gerekiyordu. Pusulan olsa bile, ürünün bir kısmını elinden alıyorlardı, yoksa sopa beklerdi seni.

Lisice'de, Pasieńko diye bir değirmenci bulunuyordu, bunun evde kalmış bir kızı vardı. Geçkinceydi, adı da Zośka'ydı. Onu pek çok eğlencede görmüştüm, beni evine çok

çağırmıştı zamanında. Ama ben gitmemiştim, çünkü onların köy, bizim köyden uzaktı, ikincisi kız çirkindi, şişkoydu, sırtı kıçıyla aynı hizadaydı, at gibi dişleri vardı, üstüne üstlük sürekli sırıtırdı. Ben de düşündüm ki giderim, onu da panayıra götürürüm, ihtiyar babası da hiç olmazsa çeyrek kile un öğütüverir. Biraz kızla çıkarım, adam da onu alacağımı düşünür, belki de savaş o kadar uzun sürmez. Daha sonra bana çemkirmemesi için kıza en fazla bir enik bir yavru kedi veririm, olmazsa panayırdan da bir dizi boncuk alırım.

Neyse ki tezgâhların önü bala üşüşmüş arı gibi insan kaynıyordu. Benim canım hiç itişip kakışmak istemiyordu. Zośka'ya da benim kolumda olmak yetiyordu zaten. Tüm panayırın gözü önünde benim gibi bir delikanlıyla gözükmek için her şeyini verirdi, kediye, köpeğe, boncuğa hacet yoktu. Gerçi savaş zamanıydı ama panayır çok kalabalıktı. Tezgâhlar, mezarlığa kadar uzanıyordu. Sanki pazar yeriymiş gibi her yer araba doluydu. Öyle tıkış tıkıştı ki insan sürülerinin nereden nereye gittikleri belli değildi, herkes birbirinin üstündeydi. Çığlıklar, bağırtılar, kahkahalar, boru sesleri, ıslıklar, horoz ötüşleri gırla gidiyordu, sanki savaş hiç olmamış, sanki dünya bu panayırdan ibaretmiş gibi. Bir de kıza gülüşünü seviyorum demiş bulunmuştum, artık ağzını hiç kapamıyordu, o da başka.

Birden Prażuch'un üç oğlu çam yarması gibi önümüze dikildi. Haydut gibi bakıyorlardı. Onları geçip gitmek istedim, çünkü aklımda dövüş değil, ekmeklik çavdar unu vardı. Ama sağ tarafımızda bir tezgâh bulunuyordu, önü insan kaynıyordu, solda kiraz satan bir araba vardı, geri çekilmeyi de kendime yediremedim. Arka arkaya geçmek daha kolay olur diye, önden Zośka'yı geçirdim. Zośka'ya izin verdiler. En gençleri olan Bolek, kız geçerken, onun kulağına alaylı bir biçimde fısıldadı:

"Szymek bir cüce bulmuş."

Üçü birden anıra anıra güldüler, artık Zośka'nın sayesinde beni de geçireceklerinden emindim. O sırada, en büyükleri Wojtek bana omuz attı, "Nereye sıvışıyon böcek?" dedi. "Burada durduğumuzu görmüyon mu?"

"Ne görmiycem, görüyom," diye diklendim. Ve düşünmeden ağzına yumruğumu bir geçirdim, eğilmeye bile fırsat bulamadı. Sallandı, diğer elimle bir daha indirdim, arka üstü kiraz arabasının üstüne yıkıldı. Kafasını tekere çarptı, kalkamadı. O zaman Bolek omuzlarımdan yakaladı, boğuşmaya başladık. Bir kargaşa çıktı. Bazı insanlar kaçtılar, bazıları meraktan yaklaştı, hatta kiminin canı dövüşe katılmak bile istedi. Birisi pazarda malını satan satıcı gibi bağırmaya başladı:

"Kavgaya gel, kavgaya!"

Bir başkası:

"Yüce İsa! Savaş bu itlere az gelmiş."

Öteki:

"Rahibi çağırın hele! Şeytanlara okunmuş su atsın! Rahibi çağırın!"

Zośka ceketimden çekiştiriyordu.

"Szymek, Szymuś! Sen akıllısın, uyma aptallara!"

O sırada arkamdan kocaman bir yük kafama indi. Kendimi kaybettim. Gözlerim kararadı. Ama ayaklarım üzerinde durmayı başardım, bu karanlıkta yumruğumu rastgele önüme salladım. İsabet etmedi tabii. Sersemledim, düşmemek için başımı eğerek vurdum. Başım birinin göbeğine çarptı bir hırıltı çıktı. Baktım. Bolek ve onun göbeği, tezgâha çarptı. Tezgâh devrildi, alçı figürler her yere dağıldı. Satıcılar ağız dolusu küfretti, Bolek'i omuzlarından tuttu, bana geri fırlattı. Yumruğumu sıktım, Bolek arabanın aksı gibi burnuyla yumruğuma çarptı, gözleri dışarı uğramıştı. En küçükleri olmasına karşın en güçlüleri de oydu. Sanki birisi kafasına bir kova su boşaltmış gibi kafasını salladı, bir daha geçirdim, sendeledi ama düşmedi. Aslında bir kez daha vurabilseydim kesin ruhuna âmin derdik de... En

uzun boyluları olan Jędrek, yolunda duran insanların üzerinden fırlayıp beni sarmak ve ezmek istercesine, kollarını açıp üzerime gelmişti. Eğildim ve tüm gücümle bu kolların ortasına geçirdim. Kanat gibi açıldı kolları. Sanki kollarından asılmış gibiydi. Birden sol eliyle gözünü kapayıp acı acı bağırmaya başladı:

"Yüce İsaaaa!" Bir an sallandı, düşsün mü düşmesin mi bilemedi; sanki görmüyor gibiydi. Dirseğinin altına hafifçe vurup yardımcı oldum, dizlerimin önüne yığıldı, inleyerek konuştu:

"Gözüm! Görmüyorum! Gözüm! Hay ananı avradını!"

Daha fazla dövsem mi diye düşündüm, onu oracıkta ezebilirdim. Ama elini gözünden çektim ve "Bu kanlı gözle bak da, ömrünün sonuna dek unutma bunu orospu çocuğu!" dedim. Onu dövmek istediğimi düşündü, ağlamaya başladı:

"Dövme! Bağışla! Aynı köydeniz biz!"

Bu, yalvar yakar olurken, Bolek kendine gelmiş ve yanıma bıçakla yaklaşıyordu. Aslında bıçağı fark etmeyebilirdim, ama güneş ışığının kilisenin kulesindeki altın çanda yansıması gibi bir şey parlamıştı birden. Ayrıca son anda iyi bir ses beni uyarmıştı:

"Bıçak! Bıçak!"

Ama bıçağı düşürmek için artık çok geçti, çünkü oğlan hamle yapmıştı. Ama eğilmeyi başardım ve bacaklarının arasına tüm gücümle vurdum. Resmen ikiye katlandı, bıçak güvercin gibi elinden uçtu. Hareketsiz bedenini yerden kaldırdım, sol elimle yakasından tutup bu bıçağın acısını yavaşça çıkarmaya başladım, çünkü ayakta zor duruyordum. Bana sanki onu bıçak yüzünden dövüyormuşum gibi gelse de, aslında onu o defalarca ekilen lanet olasıca tarla sınırı yüzünden dövüyordum. Yere düştüğü her seferinde kaldırıp dövüyordum. O da sanki onu hâlâ dövdüğümü hissetmez gibi, ayılıyordu, sonra bayılıyordu, sonra yine

ayılıyor, bayılıyordu. Yavaş yavaş gücüm tükenmişti ama öfkem geçmemişti, hani sanki gebertsem doymazdım. En sonunda dudağının üstü kanla kaplandı.

"Bırak onu. Yeter artık," dedi yine o melek ses. Bıraktım.

Ayağımın dibine toprak yığını gibi düştü, az daha ben de onun üstüne devrilecektim. Bir an, adım atmaya korkarak sarhoş gibi sendeledim, çünkü gözümün önünde şimşekler çakıyordu. O zaman o melek ses yine seslendi:

"Gel, şahinim, otur şöyle."

Başımı çevirdim, yanımda bir tezgâh vardı, tezgâhın arkasında da bir satıcı kadın. Yaşlı ve tombuldu, yüzü çiçek bozuğuydu, ama bu melek ses ondan çıkıyordu. Sanki yüzünde iki gülücük birbiriyle itişiyor gibi gülümsüyordu, belki çiçek bozuğu yüzündendi, belki de ben çift görüyordum. Birden yanımdaki kızı ve halletmem gereken unu hatırladım. Etrafa bakıyordum ama Zośka'dan iz yoktu.

"Arama boşuna," dedi, o melek sesiyle satıcı kadın. "Ciyakladı, ciyakladı, sonra kaçtı. Zamane kızı işte. Gel azıcık dinlen." Tezgâhın önüne bir tabure koydu, hatta başındaki eşarbı çıkarıp tabureye serdi. "Adın Szymek ha? Kız sana bağırırken duydum. Ne güzel ismin varmış. Çıkar ceketini de düğmelerini dikeyim, hepsini kopardılar."

Tezgâhın ardından çıktı ve ceketimi kendi çıkardı. Elinde ceket olduğu halde yan tezgâha gitti. Az sonra bir avuç düğmeyle döndü.

"İşte. Ceketin eskisinden daha güzel olacak."

Sonra tezgâhın ardına sıkıştı tekrar ve dikmeye koyuldu. Onun tombul ve nasırlı ellerine bakıyordum ki, tezgâhta yığınla duran kuru simitlerden aldı ve kucağıma fırlattı.

"Aha al, azıcık beslen şahinim. Çok yoruldun. Hem de ne yoruldun. İşte hâlâ ulusumuzda güç eksilmemiş demek. Öyle kolay yenilmeyiz biz. Ama ilk herifi az dövdün, senin yerine işi tekerlek halletti. Lakin sonuncuya, ömür boyu yetecek kadar dayak attın. Seyre doyulmazdı doğrusu. İn-

sanlar, rüzgâr önüne katılmış gibi kaçıştılar. Hatta birkaç kişi tezgâhını kapayıp gitti. Kendilerini suçlu hissediyor olmalılar, çünkü yeteri kadar malları vardı, akşama kadar satabilirlerdi. Artık hiçbir şey satılmaz. Ama yine de gelmeye değerdi. Bir hatıra oldu işte. Bu kilise panayırları hep aynıdır, yoksa ne anısı olacak? Ne kadar simit sattın diye hesap et dur, hepsi o. Panayır, satış demek değil oysaki. Panayır, ancak piskopos ziyaret edince veya kavga olunca panayır olur. Eskiden daha çok kavga olurdu. Bir keresinde Radzików'daki panayırda, sabah ayininden sonra, bir kavga başlamıştı, ayin bitti, kavga hâlâ devam ediyordu. Millet akşam ayini için toplanmaya başladıklarında bile, kavga sürüyordu. Birisi benim tezgâha yıkıldıydı, bir kulağından öbür kulağına dek ağzını bıçakla yırtmışlardı, bütün kan tezgâhıma akmıştı. Sonra simitleri tek tek silmek zorunda kalmıştım. Gerçi yarısını da atmıştım o başka. Kavga, hiç yüzünden başlamıştı. Önce biri diğerine girişti. Sonra artık kimin kime vurduğu belli olmadı, herkes herkesi dövüyordu. Taraflar bile belli değildi, herkes birbirine karışmıştı. Kocaman bir yumak vardı ortada. Rahip, elinde okunmuş su ve yanında orgcu olduğu halde kiliseden çıkmıştı, zangoç çanları çalmıştı. Ama bu kalabalık yumağının yamacına dek yanaşabilmişlerdi ancak. Orgcu ilahi söylemiş, rahip okunmuş su damlatmıştı fakat herifler dövüşmeye devam ediyorlardı. Aha al." Yine önüme simit fırlattı. "Ye. Artık bugün satamam. Eve de gitmez bunlar. Aman kumaşı yırtmışlar. Dur onarırım ama ben onu. Yırtık, düğmenin yanında fark etmez kimse. Yakışmış sana bu takım elbise. Lakin kahverengi daha iyi olurdu. İçine de mavi gömlek; puanlı kravat. Yanındaki kız için üzülme. Kaçtığı iyi oldu, sana uymuyordu zaten. Sana gaz vermek yerine tutmuş ceketinin ucundan çekiyor. Kız dediğin senin bir parçan olmalı ki o zaman ona bağlanırsın. Seninki durup bağırıyordu ancak. Ben onun yerinde olsam, birinin elini ısırırdım ya da bacağına bir tekme atardım. Ondan ne karı olur

ne ev kadını ne de ana. Yürüyüşünden sana layık olmadığı belliydi. Bir de şirret olur ki bu tipler. İlk çocuktan sonra evde kavga gürültü eksilmez, yaşlanınca da şeytana döner. Eve gitmeyeyim de nereye gideyim diye düşünürsün. Yaradan da yanına çekmez seni, Yaradan ancak yaşlanınca çeker insanı, başka bir karı bulmak ya da meyhaneye takılmak zorunda kalırsın. Meyhane adamı rahatlatır, ama çok uzun yaşatmaz. Meyhaneden yol doğru mezara gider. Aslında senin gibi şahine de kız dayanmaz, o başka. Zengin ya da çok güzel olsa bile kapıyı kapa, camı ört, bacayı tıka, hatta bağlasan bile uçar gider senin gibisi. Tanrı'nın önünde yemin ettiği ne varsa ona tükürmüş gibi olur, sözlerini tutmaz. Çünkü mutluluğu tek kişiyle paylaşmak için yaratılmamıştır, herkesle paylaşmalıdır. Zaten niye evlenmeye acele diyorsun ki. Bal börek bir şey değil merak etme. Eğlenmeye bak sen. Eğlendikçe ölüm uzak kalır insana. Ben çok yaşadım bilirim. Üç kocam vardı. Hepsi başka başkaydı, ama iyi kötü yaşadık; üç kere evlendiğimden çok üç koca gömdüğümü hatırlıyorum. Allahtan simit satıyordum da, birini gömer gömmez diğeri benimle evlenmek istedi. Sanki yanımda ölmek daha kolaymış gibi üstüme üşüştüler. Ama üçüncüden sonra, artık yeter dedim. Ne yani mezar mıydım ben? Simit satıyordum, oraya giderim, buraya giderim, adamlar benim için dövüşsün yeter. Bir zamanlar dövüşürlerdi benim için de şahinim, dövüşürlerdi. Öyle ki sanki toprak kanamış gibi, yer kan gölüne dönerdi. Bıçakla, sopayla, artık ellerine ne geçerse. Bir keresinde, adamın teki diğerinin başında bir Meryem Ana heykeli kırmıştı. İşte kafasında heykel kırılan adam, ilk kocam olduydu. Aslında öbürünü tercih ederdim, ama diğerine acıdım işte. Benim simitlerin yanında kutsal figürler satardı. Fakat fazla yaşamadı. İkinciyi de kavgada tanıdım. Wojciechow'da bir kargaşa çıkardıydı; ağzımdan "benim olacaksın" lafı çıktı bir kere. Bir polis onu vurana dek oldu da. Polis onu hapse götürürken polise saldırmıştı. Üçüncü, tıpkı senin gibi tez-

gâhımın karşısında durmuş, tüm simitleri alacağım, hatta iki katını da alırım, yeter ki benim ol demişti. Oldum. Ama önceki iki kocamı hiç unutmadı. Her gün içti. İçti mi de kapıyordu baltayı, kov onları, kov kaltak, kovmazsan seni de onları da keserim diye bağırıyordu. Daha çok içiyordu. Bir gün panayırdan bir döndüm ki tavana asmış kendini. O gün evlenmeye tövbe ettim." Yine bir avuç kuru simit alıp önüme attı. "Çekinme. İyi undan yapılmışlardır. Artık bir şey olmaz diye düşünüyordum. Ayin bitmişti, hâlâ simit kaça diye soruyorlar. Aman bir de kibarlar, sanki delikanlı değil de rahibeler. Şikâyet etmiyorum, satış yaptım, ama iyi bir panayır olduğunu düşünmüyordum. Senin bıçağın yok mu? Sana bıçakla yaklaşınca senin de bıçağın olmalıydı. Yaradan korudu, ne de olsa sen bir kişiydin onlar üç. Ama apış arasına vurmayaydın iyiydi. Vur, öldür, ama apış arasına vurma şahinim. Haydudun apış arası da olsa, apış arası kutsaldır. Çünkü ona vurmak, bizi doğuran ve doğurmamızı buyuran Yaradan'a vurmak gibidir. Yardan dünyaya nasıl gelecekti, gerçi kutsal ruh olmaya kutsal ruh, ama Bakire Meryem olmadan kutsal ruh nasıl olacak? Apış arası yaşamdır, apış arasından gelir ölüm, tüm keder, neşe ondan çıkar; kötülük ondan, iyilik ondan, hainlik ondan, savaş ondan, kral ondan, avare ondan, aziz ondan çıkar. Tüm olmuş ve olacak olan ondan gelir, şahinim. Rüyalarının sığınağı nedir dersin? Apış arası. Gece senden çıkar, rüyana girer. Apış arandaki yüreğindedir, aklındadır. Sonsuzluğun, anın üstünde durması gibi, apış aran da aklının ve yüreğinin üstünde durur. İnsan kafası olmadan aptal olur, yüreği olmadan da taş. Apış arasını öldürürsen, sanki cennetten kovulmuş gibi olursun. Artık ne günah ne kurtuluş çeker insanı. Boğazından bir bülbül çıkar, öter ama sanki bu kovuluşu anlatır şarkılarıyla."

Sanırım on demet kuru simit yemiştim ama beş kuruş bile istemedi. Yalnızca Milejow panayırına da gelmemi rica etti. Prażuchlar, o günden sonra, köstebek gibi gün yüzü-

ne çıkmaz oldular. Gerçi bazen sağda solda tehdit yağdırdıkları kulağıma geliyordu, çünkü kavgamız bizim köyde de duyulmuştu. Hatta Bolek'i doktora götürmek zorunda kalmışlar. İhtiyar, doktor parasını bana ödeteceğini söylüyormuş. Kısa bir süre sonra Prażuchlar'ın benimle hesaplaşabilecekleri ormandan geçmiştim, artık onlarla işimin bittiğin düşünüyordum, en fazla savaştan sonra bu tarla sınırı yine ekilirdi.

Bir gece babamları ziyarete gittim. Her şey yolundaydı. Etraf sessizdi, çevrede hiç insan yoktu, kulübeler karlara gömülmüştü, köpek bile havlamıyordu. Hani eskiden, kızları evine bıraktığım zamanlardaki gibiydi her şey. İnsanın "Yahu savaş nerede?" diye sorası geliyordu.

Bir gece, neredeyse köyün yarısına gelmiştim. Derenleri, Maszczyklar'ı geçip babamlara girecektim. Birden karanlıkta, ancak birkaç adım öteden bir ses duydum: "Halt!" gözüme fener tutulmuştu. Düşünmeden Oryszkalar'ın oraya kaçtım, ne de olsa buradaki her dönemeci bilirdim. Ateş ediyorlardı, botlarının sesini duyuyordum. Çiti atladım, Niezgódka'nın bahçesine geçtim. Niezgódka'nın köpeği öfkeyle havlamaya başladı. Yine "Halt! Halt!" diye bağırıyorlardı ve yine silah sesleri karanlıkta yükseldi. Niezgódkalar'dan Kwiecienler'in ahırına geçtim. Neyse ki Kwiecienler'in köpeği ya uyanmamıştı ya da çok tembeldi ki havlamadı. Gawlikler'in bahçeden geçip itfaiyenin oradan Barańskiler'e atladım. Aklıma Barańskiler'in karavanına çıkıp orada beklemek geldi. Yoldan fazla uzakta değildi, üstelik Barański zengin olduğu için beni orada aramazlardı. Zaten İrka Barańska'ya bir zamanlar bir teğmen gelip gidiyordu, belki hâlâ gelmekteydi. Yalnızca Barański'nin köpeğinin şeytan gibi olduğunu unutmuşum. Tam leylaklarla yaseminlerin arasına sıkışmıştım ki köpek bahçenin öbür tarafından üstüme atladı. Üstüne üstlük zinciri tele takılmıştı ve hem zincir hem tel hem köpek, öfkelenmişler gibi hep birlikte ses çı-

karıyorlardı. Yolun oradan rap rap bot sesleri geliyordu. "Halt! Halt!" diye bağırıyorlardı. Meyve bahçesinden, bir seri ateş sesi geldi.

Ortalık karışmıştı. Nehre doğru gitmeye karar verdim, nehir pek uzakta değildi, belki böylece onları atlatabilirdim. Çitlerden, çitlerden giderek, eğilip Siudak'ın demircisine atladım. Burada, kuşku çeken bir ses geliyor mu diye kulak kabartarak biraz çöktüm. Żmudą ve Gabrysler'in arasındaki geçide girdim. Göledin yanındaki kızılağaçlar içinden Zdun'un ahırına girdim. Artık kurtulduğumu düşünüyordum, çünkü Zdunlar'la nehir arasında yalnızca çayır vardı, nehrin ardında da ormana çıkan tepe uzanıyordu, ondan sonra kıçımı öpebilirlerdi. Biraz dinlenmek için oturdum bile. O sırada çalıların arasından bir şey çıktı, silahıma davrandım, sanki hayalet gibi bir köpek çıktı ve beni koklamaya başladı. Birden yumuşadım, köpekler de farklı farklı diye düşündüm. Bunun için onu okşamak istedim ki, elimi hap diye kaptı, yaygara yapmaya başladı. Geber emi pis it! Bir tekme attım, daha çok bağırmaya başladı. İyi davranmaktan başka çıkar yol yok diye düşündüm. Rahatlaması için köpek gibi düşünmeye çalıştım.

"İyi köpek. Sen, başka köpekler gibi aptal değilsin. Hadi bırak artık. Silah seslerini duymadın mı? Bana ateş ediyorlar. Savaş bitsin istediğin kadar havlarsın. Savaş sonrasında her şey, hem insanlar hem hayvanlar için kolay olacak. Sen kancık mısın, it mi? Galiba itsin. Kancık böyle havlamazdı. Kancığın bebeleri olur, onların yanında oturur. Sen Zdunlar'ın köpeği misin? İyi besliyorlar mı seni? Çok alçak insanlar, kendileri yerler de köpeğe bir şey vermezler. Jamrozlar'ın ya da Stajudalar'ın köpeği olsaydın iyiydi. Stajuda domuz ticareti yapıyor. Jamroza sürekli bir evlat versin diye Yaradan'a yalvarıyor. Adın ne senin? Çıngırak olmasın? Gel bana, Çıngırak, dur seni okşayayım, bırak şu havlamayı, lanet olasıca. Zdunalar seni okşamazlar, kendi çocuklarını bile okşamıyorlar, sadece işe koşarlar seni. Hadi gel."

Ama nerede, söylediklerim onu daha da çıldırtmış gibi ciyaklayıp viyaklıyordu.

"Sen Alaman köpeği misin, yoksa Polonya köpeği misin? Takip ediyorlar beni diyorum, sana diyorum. Lehçe konuşuyorum anlamıyor musun? Beni ele mi vereceksin? Senin gibi köpeklere ne yaparlar biliyor musun? Hain insanlara yapılanları. Kafasına kurşun sıkarlar. Sahipli misin, sahipsiz misin? Gidiyorum, tamam, gidiyorum aptal."

Kalktım, köpek haydut yakalamış gibi baktı bana, botlarımın konçlarını ısırmaya başladı, gittikçe daha yüksek sesle ciyaklıyordu. Bu ciyaklama içinde, birden birkaç kişinin koştuğunu duydum. Nehrin ardında fenerler parladı.

"Aha işte gördün mü yaptığını it oğlu it. Etrafımız sarıldı."

Şimdi ancak yukarıdan çıkabilirdim. Yeniden yola çıkmamak için de köyü dolanmam gerekiyordu, çünkü kesin beni yolda bekliyorlardı. Söğütlerin altından, değirmene giden patikadan çıktım, İt, ciyaklaya ciyaklaya parazit gibi beni izliyordu. Az sus, geberesice. Artık bekleyecek zaman yoktu, eğilip kafasından yakaladım. Aslında kedi neyse de, köpeği incitmeyi hiç sevmem. Çocukluğumdan beri, köpeklerin insanlardan geldiklerini düşünürdüm. Isırdı, tırmaladı, inledi. Başını toprağa bastırdım ezilene kadar topuğumla vurdum. O sırada birkaç adım ötede Halt! Halt! Sesleri duyuluyordu. Bir seri ateş kafamı sıyırdı.

Jamrozlar'ın meyve bahçesine atladım. Dallar gözlerimi, yüzümü çizdi. Kurşunlar dolu gibi yaprakların üzerine yağıyordu. Elmaları delmiş olmalıydılar. Başımdaki şapka düştü. Bir köke takılıp sendeledim. Mikus'un tarlasına daldım. Ama şans bu ya, Mikus yonca ekmişti. Yoncalar büyüdüğü için dizime kadar çıkmışlardı. Zorlukla adım atıyordum. Düşte gibiydim, koşmak istiyordum, toprak ayağımı bırakmıyordu, arkamdakiler artık beni tutacaklarmış gibi geliyordu. Gücümün gittikçe tükendiğini hissediyordum. Yine tökezledim, düştüm. Bir an artık kalkmayayım diye

düşündüm, bulsunlar, öldürsünler, bitsin bu işkence. Ama kalktım, birkaç adım sonra yonca bitiyordu. Daha sonra hendeğe atladım, ardımdaki izleri silmek için yokuşa doğru tırmandım. Sonra köpeği uyandırmamak için Karwacki'nin bahçesinin uzağından dolandım. Aziz Florian heykelinin oradan sapıp yukarı tarlalara giden kestirme yolun üstünde olan Prażuchlar'ın kulübeye yöneldim.

Adımları biraz yavaşlattım. Prażuchlar'ın penceresinden baktım, ama nefret etmeden, hani normal bir biçimde. Kesin horluyorlardır diye düşündüm. Gece aydınlanmaya başlamıştı, yıldızlar kaybolmuştu. Birden bastırılmış sesler duydum. Prażuchlar'ın kulübesinin arkasına atladım. Kafamı uzattım. Aşağıya inen yoldan karanlıkta yaklaşan üç gölge gördüm. Yavaş yavaş yürüyorlardı. Bana doğru yaklaştıkça büyüyorlar, konuşmaları gittikçe daha belirgin hale geliyorlardı. Geri dönmek için de çok geçti, bu açık gecede kabak gibi ortada kalırdım. Saklanacak yer yoktu. Prażuchlar'ın çitleri yoktu; bahçelerinde, ne ağaç ne çalı bulunuyordu. Açık alanda yalnızca kulübe, ahır, kümes bulunuyordu. En kötüsü de, köpekleri her an benim kokumu alabilirdi. Zaten hâlâ havlamamış olması bile şaşırtıcıydı. Çünkü köpekler vardı. Belki de kancık peşindeydi. Bir de dönse sonun olurdu işte.

Kapıya yaklaşıp yavaşça pencereye vurdum. İçeride hareket var mı diye karanlıkta içeri baktım. Ama pencereler perdeyle kaplıydı. Biraz daha güçlü çaldım camı. Sesler gittikçe yaklaşıyordu. En sonunda kapının ardında, fare çıtırtısından daha yüksek olmayan bir ses duyuldu. Kapı koluna asıldım. Ama ses çıkmadı. Gerçi kapının ardında birisinin olduğunu hissediyordum, sanki tüm kulübe halkı, kapının ardına toplanmıştı. Yine kapı koluna dayandım. İhtiyarın sesi geldi içeriden:

"Kim o?"

"Bir dost. Açın," diye yüksek sesle söylemekten çok fısıldadım. Karşısında mezardan çıkmış babasını görse beni

gördüğü kadar şaşırmazdı. Sesimi tanımamıştı. Kapıyı araladı, darmadağınık saçlı başını uzattı, gözleri bir öküzün gözleri gibi açıldı sonra hemen açtığı kapıyı kapamaya davrandı. Ama bunu beklediğim için ayağımı eşiğe koymuştum. Tüm ağırlığıyla kapıya yaslandığı halde, onu öyle bir ittim ki içeri yuvarlandı.

"Ne istiyon?" diye hırladı.

"Kapatsana!" diye atıldım, "kapının önünde Alamanlar var."

İzbeye daldım. Burnuma ekşimiş kapuska kokusu geldi. Mutfakta için için yanan bir gaz lambası vardı, yeni yanmış olmalıydı, çünkü en büyükleri Wojtek üstüne cam fanusu yerleştiriyordu. Bana sanki baltayı eline alacakmış gibi baktı, ama hiçbir şey demedi. Yataktan çıksınlar mı yoksa yatsınlar mı diye karar veremeden Jędrek ve Bolek yorganın altından bakıyorlardı.

Nefes nefese, "Selam," dedim.

Kimseden tık çıkmadı, yalnızca kötü bir şey olmasını beklercesine kurt gibi bakıyorlardı. En sonunda, Wojtek lambayı bıraktı, masaya oturdu, hâlâ gergindi, ellerini ekmeğin üstüne saplanmış olan bıçağın yanına koymuştu. O sırda kocakarı, odanın en karanlık köşesinden sanki içlerinde en acımasız olanı oymuş gibi seslendi:

"Bu şeytan buraya neden gelmiş?"

"Ne bilem, bırakmak istemedim, ama itti," diyerek Prażuch bunun kendi suçu olmadığını kanıtlamak istedi. Çıplak ayaklıydı, iç donuyla öylece duruyordu, ellerini sanki kırıkmış gibi çaresizce dizlerine dayamıştı.

O zaman yataktan Jędrek ve Bolek öfkeyle seslerini babalarına karşı yükselttiler.

"Koduğumun herifinin kafasına maşayı geçiriveremedin mi baba? Maşa kapının orada duruyor ya!"

"Açmadan önce o orospu çocuğuna kimsin diye sorsaydın ya!"

"Peşimdeler," dedim, "isterseniz ihbar edin beni."

Kafalarını geri çektiler, hiçbiri bir şey demedi. Wojtek birden masadan ekmeği ve bıçağı aldı kendisine koca bir dilim kesti. Sanki uzun süredir aç kalmış gibi, dilimi kemirmeye başladı. Diğerlerini uyku basmıştı zaten. Yattılar ve yorganı çenelerine kadar çektiler. Lambanın fitili bitmiş, kıvılcımlar çıkarmaya başlamıştı, zaten soluk yanıyordu iyice soluklaşmıştı. Ama kimse kalkıp da fitili açmaya yeltenmedi. Sanki herkes bir an önce ışığın sönmesini ve karanlığa gömülmeyi bekler gibiydi. Işık artık tümüyle sönmek üzereyken kocakarı köşesinden seslendi.

"Işığı aç Wojtek."

Wojtek kalktı, ışığı açtı, sonra yeniden masaya oturdu, kendisine ikinci dilimi kesti, ama bir önceki kadar iri değildi bu dilim, hepsini birden ağzına tıkabildi. Şimdi sanki çekirdek çitler gibi parmaklarıyla ekmeği ağzına tıkıştırıyordu. Kocakarı esnedi:

"Otur. Öğleden kalma biraz kapuska var. Kalkayım da azcık ısıtayım senin için." Bacaklarını yataktan aşağıya indirdi, takunyalarını giydi, önlüğünü bağlayarak iç çekti:

"Yaşamayı beceremeyen doğmasın daha iyi."

Kısa bir süre sonra üçü de, Wojtek, Jędrek ve Bolek de benim bölüğüme geldiler. Üçü de öldü. Jędrek, Dębową Góra'daki tren baskınında şehit oldu. Wojtek, Maruszew'deki kuşatmadan çıkmaya çalıştığımızda yaralandı, onu Kawęczyna yolunda bir ağaca asılmış olarak bulduk. Bolek, Olechowski ormanlarından geri çekilirken birliği koruyordu. Bacaklarını taradılar, kaçamadı. Son kurşununu da harcamıştı, kendine sıkacak kurşunu kalmamıştı, o da kayışını tüfeğe sarmış ve ölene kadar boynunu sıkmıştı.

Anaları artık hiçbirinin dönmeyeceğini kesin olarak anlayınca, savaştan kısa süre sonra öldü. Aslında öldüklerini biliyordu. Ama savaş devam ettikçe, sanki dönebilirlermiş gibi geliyordu ona. Jędrek ölünce, kadının kalbi ağrımaya başlamıştı, artık ağır işlere gelemiyordu, her şeyi kocası yapıyordu. Ardından, Wojtek en sonunda da Bolek

ölüp de savaş onlarsız sona erince, yüreciği daha fazla dayanmadı.

Oysa Prażuch yaşadı da yaşadı. Ne aklını kaybetti, ne çiftlikle uğraşmayı bıraktı ki, herkes buna hakkı olduğunu düşünüyordu. Her zaman, zamanında ekti, zamanında biçti, ürünü zamanında topladı. Evine ne zaman gidersen git, derli toplu, temizlenmiş, süpürülmüş bulurdun; kovasında hep taze su olurdu, peynir yapar veya peynir kuruturdu. Yatağı yorganı bembeyaz parlardı. Her bahar, masanın altında gurk tavuğu sepete yumurtlardı. Paskalya gelince, yalnızca evin içini değil, dışını, hatta ahırını bile kireçlerdi. O zamana dek bir çitleri olmamasına karşın, bahçesinin çevresine dallardan bir çit bile yapmıştı. Çamaşır yıkayacağı zaman, evde temiz kirli, oğullarının, karısının, kullanılmış, kullanılmamış ne kadar çamaşırı varsa, hepsini yıkardı. Bu çulu çaputu bahçesine astığında Prażuchlar'da çiçekler açmış sanırdın. Ayrıca, okumayı yazmayı da öğrenmişti, çünkü öğretmenler, evlere gidip ihtiyarlara okuma yazma öğretiyorlardı.

Bazen ona ziyarete gider, uzun uzun anlattığı okuma yazma hikâyelerini dinlemek veya yazarken yanlış yapıp yapmadığını kontrol etmek zorunda kalırdım. Hesapla arası pekiyi değildi. Ama hesap işlerinden zaten kimse anlamıyordu. Çünkü hesap öğrenilmez, doğuştan varsa vardır; ne atı, ne ineği, ne köpeği, ne kedisi, ne de başka bir hayvanı, Prażuch'un yanında beslenmediğinden ya da bok içinde kaldığından dolayı şikâyet edemezdi. Zaten ona bakınca yaşlılıktan başka bir şeyin onu rahatsız ettiğini söylemek de güç olurdu. Gerçi bazen bu kadar yaşam arzusu da keder verir insana. Bu yüzden bazen insanın yaşının gereğinden ve istediğinden fazla yaşaması gerekebilir.

Kazadan sonra hastaneye yattığımda, benim tarla tapanla da o ilgilenmişti, kendi evi gibi bakmıştı evime. Acaba bensiz işler yürüyor mu diye düşünmem gerekmemişti. Hayvanları hep zamanında beslemiş, Michał'ı doyurmuş,

üstünü başını temizlemişti. Evi temizlemiş, sobayı yakmıştı. En önemlisi de tarlayı ekip biçmişti. Aslında her şeyi o yapmamıştı tabii, hem benim evi hem kendi evini tek başına çekip çeviremezdi. Ama iş bölümü yapmış, yapılanları kontrol etmişti. Her ay bir kez, pazarları veya çarşıya çıktığında hastanede ziyarete gelirdi beni. Asla boş elle gelmezdi her zaman sepetinde bir şey olurdu, bir parça peynir, birkaç elma, cigara, Paskalya yumurtası veya bisküvi, bir parça sucuk... Öleceği zaman da geldi; artık benim eve bakamayacağını, çünkü ölmesi gerektiğini söyledi. Her gece, oğullarının kendisini çağırdığını, karısının onun için ağladığını duyuyormuş.

Bana gelip perşembe günü bunu söylemişti, cumartesi günü, kutsal yağla kendisini kutsasın diye rahibe gitmiş, çünkü pazar öğleden sonra ölecekmiş, rahibin köyün bir ucundan gelip kendi ölümü yüzünden rahatsız olmasını istemediğini söylemiş. Aslında rahip olmasa da olurdu. Çoktandır bu ölüme hazırlanıyordu zaten, meşe tabutu, siyah takım elbisesi, lastikleri, gömleği, kravatı hazırdı. Sabah kalkmış, hayvanları beslemiş, kediye, köpeğe yemek vermiş, izbeyi temizlemiş, sinekleri öldürmüş, yıkanmış, tıraş olmuş, giyinmiş, Strugała'yı öldükten sonra mum yakması için çağırmış. Son sözleri şuymuş:

"Vasiyetim İsa'nın resminin ardında. Her şey orada yazılı. Peynir yaptımdı, onu sen al Stas."

Böylece, benim çiftlik de kimsesiz kalmış oldu. Çünkü en yakın komşularım bile, her şeyi nalıncı keseri gibi kendi taraflarına yontuyorlardı. Eve döndüm ki ev bark savaş alanı gibi talan edilmiş. En önce nereye el atacağımı bilemedim. Arabanın mili parçalanmış, yan panelleri yürütülmüş. Köpekten geriye kala kala kulübesi kalmış, çünkü zinciri bile işine yarayan birisi almış. Ahıra gittim baktım, hiç saman kalmamış, serçe mekânı olmuş çıkmış bizim ahır. Sanki değirmenin su bendi açılmıştı da birden sular altında kalmıştım. Çığlık kanat sesi, kıyamet, az daha sağır

olacaktım. Üstelik benden korkmuyorlardı. Sadece en önde duranlar, korksunlar mı korkmasınlar mı karar veremeyerek şöyle bir havalandılar. Değneklerimi üzerlerine fırlattım. Ama serçelere isabet ettirebilen kim; çatıya kondular. Değnek de tahtaların üstüne düştü, almak için tırmanmak zorunda kaldım. Öyle öfkelenmiştim ki, kafamı kaldırıp, başladım sövmeye, "Lanet olasıcalar! Geberesiceler!" Sanki duydular da! Bu çığlık çığlığa gürültüyü bastırmak için kıyamet borazanını öttürmek lazımdı çünkü. Ayrıca insan sözü başka, serçe sözü başka, dediklerimi nasıl anlasınlardı ki? Durun bakalım eşoğlu eşekler, bekleyin hele!

Kamçımı bulmaya çıktım. Ama kamçıyı iki sene önce koyduğun yerde bul bulabilirsen. Komşuya koştum.

"Franek, kamçını ödünç versene."

"Ne acelen var; tarlaya mı gidiyon? Hastaneden daha yeni çıktın be."

"Tarla için değil serçeler için."

"Kamçıyla serçelere n'apacan ki?"

Kapıyı kapattım, bir elimde üzerine dayandığım değneğim, ikincisinde kamçı samanlığın ortasında durdum, vur ha vur, kirişlere kadar... "Kışşşş! Kışşş!" diye ciğerlerimin el verdiği ölçüde bağırıyordum. Karıştılar, bir burgaç oluşturdular. Sanki samanların içinden nerden geldiği belli olmayan ani bir girdap çıkmış da hepsine birden vurmuş gibiydi, hepsi aptallaşmış bir korkuyla, binlerce kanat çırpmasından oluşan bir oğul halinde toplandılar. Meyve bahçesinde esen sert rüzgârda, yapraklar da aynı böyle ses çıkarır. Sanki serçeler uçmuyordu da fırtına, tipi çıkmıştı. Ahır sarsılıyordu. Ben hâlâ "Kışş! Kışşş!" diye bağırıyor, kamçıyı sallıyordum. Onlarsa öyle bir kanat çırpıyor, öyle ters yüz olup dalışa geçiyorlardı ki eğilmek zorunda kalmıştım. Kapıya saldırıyorlardı, ama kapı kapalıydı, göğe çıkmak istiyorlardı, yukarıda dam, kenarlarda duvarlar vardı. Aslında duvarlarda yumruk kadar delikler vardı, çünkü yılların ahırıydı bu ahır, üstelik savaşta şarapnel parçaları da isa-

bet etmişti, dolayısıyla bu deliklere güvercin bile sığardı, nerede kaldı serçe. Gel gelelim bu şaşkınlıkla oğul halinde uçuyorlardı, tabii ki deliklere hep birlikte sığamıyorlardı. Hava, rüzgârda yayılan saman kokusuna benzeyen, kızışmış kanat kokuyordu. Ama saman değildi bu; ne samanı? Serçelerin, kümeler halinde, serçe ölümünden kaçarlarken duydukları korku kokusu, saman gibi kokuyordu. Elimden değnek düşmüştü, ama mucize eseri bacaklarım beni taşıyordu. Hatta ağrı bile duymuyordum, çünkü bacaklarımı hiç hissetmiyordum. Sadece sağa sola topallaya topallaya koşuyor 'Kışşş! Kışşş' diye bağırıyordum. Boğazım, kuraklıkta kurumuş kuyu gibi olmuştu, kamçı, elimden düşmeye başlamıştı. Ama görünüşe göre, yukarıdakiler de yorulmuşlardı, tüneyecek yer arıyorlardı. Artık ne kamçım ne de çığlıklarım onları korkutuyordu. Ölsem de size yenilmeyeceğim diye düşündüm. Samanların yanında duran döveni kaptığım gibi, kirişlere, kapıya, direklere vurdum da vurdum. Fırtına ve tipi yeniden başladı. Ama artık oğul halinde uçmuyorlardı da, küçük gruplar oluşturarak veya tek tek uçuyorlardı. Her tarafa çırpınıyorlardı, hatta birbirlerine çarpıyorlardı. Sanki ahırda çırpınan serçe değildi de, serçe tozuydu, serçe korkusuydu, serçe ölümüydü. Bu toz, bu korku, bu ölüm içinde duvarlara, kirişlere, direklere çarpıyor, ağaçtan düşen çürümüş elmalar gibi yere vuruyorlardı. Bazen sanki ahır köklerinden sarsılıyormuş gibi oluyordu, işte o zaman dolu başlıyordu. Gerçi geri kalanları hâlâ kaçıyorlardı belki de onlara bu ahırdan çıkıp özgürlüğe kavuşmak, serçe ruhu olup damdan, duvarlardan çıkmak gibi geliyor olmalıydı ki dövenimden gittikçe daha yukarı çıkıyorlardı. Çünkü bu şaşkınlıkta serçelerin bile ne düşündüğü belli değildi. Birkaç tanesi üzerime düştü, ama ölü bile olsa serçe nedir ki? Tüy yumağı. Üstelik elimdeki bu dövenle öyle öfkeliydim ki, üstüme taş yağsa duymazdım, nerede kaldı serçe.

Gücüm gittikçe tükenmeye başlamıştı, elimden döven kaydı, kafama çarptı. O anda sanki birisi ayağımın altındaki yeri çekmiş gibi oldu ve düşmemek için bir direğe tutunmak zorunda kaldım. Yakındaki yulaf çuvalına süründüm, bu çuvalın üzerine gebermiş bir halde, köpek gibi soluyarak yıkıldım. Yukarıda hâlâ uçuyorlar ve aşağıya düşüyorlardı, ama artık o kadar yoğun değil, sanki yağmurun son damaları gibi tek tük. Uçmayı kestiklerinde bile içlerinden biri havalanıyor, samanlığa veya yere çarpıyordu.

Öfkem geçmişti, hatta pişman olmaya başlamıştım, sonuç olarak bu hayvanlar günahsızdı. Ama olan olmuştu, serçelerin başına gelene çare yoktu artık. Aynı biçimde kulübemi yıkıp meyve bahçesindeki ağaçlara baltayla da girişebilirdim. Çünkü bir biçimde kendime gelmeliydim. Şimdi ben neydim? Yeniden yürümeyi öğrenmek, yaşama başlamak yeterli değildi. Her şey viran olmuşken nasıl yaşanırdı ki burada? Hadi bir ineğin danası vardı, ama ikincisini sağmaya acırdın. Memesini çektin mi, ne kadar canımı acıtıyorsun der gibi, kafasını döndürüp bakardı. Bir kupa süt sabah, bir kupa süt akşam verirdi ancak, hepsi bu. Eğer kendi atım olduğunu bilmezsem, atı tanıyamazdım. Kaburgaları çıkmıştı. Yularını yanına getirdim, ancak ayağa kalktı. Boş arabayı bile çekerken tökezleyecek haldeydi. Biraz güç toplaması için hiç olmazsa bir hafta yulafla beslemek lazımdı. Ama tarlalar bomboşken yulafı nereden bulacaktın? Saman sapı yemek zorundaydı, o da ödünç alınmış samanın sapı. Bir de hasat zamanı gelmiş çatmıştı.

Yirmi tane tavuğum vardı, Makulina'ya bakması için bırakmıştım, iki günde de bir yumurta verseler, onun için iyiydi. Buna karşılık o da benim pencere önündeki çiçeklerimi sulayacaktı. Çiçeklerim kökten kurumuştu, tavuklara da güya kıran girmişti, yirmi tavuktan iki tavuk ve bir horoz kalmıştı. Bir de baharda bir kuluçka tavuğu vermeye söz verdi.

Yola kadar giden çitimden, eskiden, tek bir çıta bile eksik değilken, şimdi çitin ancak yarısı kalmıştı.

Bir saman doğrama aletim vardı, ona bir motor takmayı düşünüyordum, ama birisi ödünç almıştı. Uzak yakın tüm komşularımı dolaştım, en sonunda değirmenin oradaki evde oturan Przytuła'da buldum. İt herif, daha sağlamken, hastaneye kaldırılmadan önce, o bu aleti bana ödünç vermiş güya. Kavga etmek istemedim. Öyle olsun ne yapalım.

Ahırın çıkıntısında orağım asılıydı, oraktan iz kalmamış. Orağın yanında elek duruyordu, o da kaybolmuş.

Tarlayla ilgilenen Stajuda'ya gidip tarlama gübre serdi mi diye sordum, çünkü gübre tenekesi de bom boştu. Gübreleyip sürdüğüne dair yemin etti. Ama bana bakmıyor, gözlerini duvardan duvara çeviriyordu. Ona da inanmak zorundaydım. Ne de olsa tarlaya gidip, bu orospu çocuğu seni sürüp gübreledi mi diye toprağa soracak halim yoktu.

Evin döşemesini fare boku kaplamıştı, yere serilmiş darı gibi ayağının atında haşır huşur ses çıkarıyordu yürürken. Süpürgeyi kapıp süpürmeye başladım. Birden kovanın içinde bir tırmalama sesi duydum. Baktım, fare. Buraya nasıl girmiş olabilirdi? Düşünmeye başladım, çünkü bir insan için kuyu neyse, bir fare için de bu kova oydu. Merdiven olmadan girip çıkamazdı. Suyla gelmiş olacağına inanmak zorundaydım. Su kurumuş, fare kovanın içinde kalmıştı. Saldım gitti, öcümü fareden alacak halim yoktu.

Yatağın üstündeki Meryem Ana resmine baktım, camı kırılmıştı. Yatağın altı boş votka şişesi doluydu. Tavandaki ampul alınmıştı. İyi ki gündüz eve gelmişim, ampul alıp takmaya vaktim olacaktı. Ama ampulü takınca cereyanın olmadığı anlaşılmıştı, faturayı ödeyecek kimse olmadığı için elektrik kesilmişti.

Alarmlı bir saatim vardı, bozulmuştu, saat dokuzda durmuştu. En azından dokuzu gösteriyordu. İnsan saate

bakar, ne yapıp ne yapmaması, gitmesi mi gelmesi mi, alması mı vermesi mi, yem atması mı, süt sağması mı gerektiğini bilir, aslında herkesin bir iç saati vardır, saat o kadar da gerekli değildir yani. Fakat bozuk da olsa birinin işine yaramış demek ki.

Hatta birkaç sene öncesinin olmasına karşın takvimi bile yürütmüşler. Duvardaki hacın altında asılıydı, ona öyle alışmıştım ki, atmaya kıyamamıştım. Ayrıca, ölenleri, dolunun yağdığı zamanı, ineği öküze götürdüğüm günü falan hep not etmiştim üzerine. Belki de üzerinde yazan özlü sözler birinin hoşuna gitmiş olmalıydı, çünkü her güne ait bir söz vardı. Nasıl yaşayacağını bilmeyen belki de bu sözlere muhtaçtır.

Domuzlara yemek verdiğim bir kovam vardı, o da gitmiş.

İki taburem vardı, bir tane kalmış.

En çok da berber takımıma acıdım. Onu alanı cehenneme kadar lanetledim. Can veremesin dedim. Çünkü köyde berber olmasına karşın yine köylüleri tıraş ederim diye düşünmüştüm. Evet, köyde berber var; adı Żmuda Olek. Ama bana da gençler değil de yaşlılar gelirdi, başlangıç için birkaç kuruş hiç de fena olmazdı.

Bir de itfaiyeci kaskım vardı, böylesini bulmak artık zor, önüne arma işlenmişti, siperli ve çeneden kayışlıydı, üzerinde düğmeleri vardı, altın renkliydi. Duvardaki bir çiviye asılı dururdu. Bunu alan orospu çocuğu nerde takacak acaba? Yangında mı? Yangına böyle gitse, insanlar ateşi söndürmek yerine durup ona bakar. Artık Paskalya' da geçit töreni de yapılmıyor, dolayısıyla itfaiyeciler İsa'nın mezarı için nöbet de tutmuyorlar.

Bir de İncilim vardı, anamdan kalmıştı. Anamım dört oğlu ve dört İncili bulunurdu. Her birimize kendi İncilimizle dua ederdi. Birisi Stasiek'in, öbürü Antek'in, üçüncüsü Michał'ın dördüncüsü benim, benimki anasından anama kalmış. Ondan geriye kalan tek şey buydu. Masada-

ki çekmecede duruyordu. Hangi orospu çocuğu çalıntı bir İncil'le dua eder? Tanrı onu dinler mi?

Ağaç kesmek için bir testerem vardı, koridorda dururdu, onu da biri almış.

Yağmurluğum vardı, gerçi delinmişti, evet, delinmişti, ama yağmurda tarlaya giderken, hayvanlara yem verirken veya su için nehre giderken giyerdim, o da kaybolmuş.

Otları kestiğim bir çapa vardı, nerdeyse yeniydi, kazadan önceki baharda almıştım, sapı bile yok.

Yokluğunu daha sonra fark ettiğim pek çok şey çıkmıştı.

Mesela bayramlarda kullandığım sepetin de olmadığını, ancak Paskalya'da yumurta kaynatıp kutsamak için götürmek gerektiğinde anladım.

Domuzlara ezik patates vermek için kullandığım patates ezicinin de yerinde yeller esiyordu. Her zaman koridorda kapının ardında dururdu. Çok iyi hatırlıyorum çünkü günde iki kez onu oradan alır, iki kez geri koyardım. Hem de bir iki yıldır değil, anamın babamın yaşadığı yıllardan beri. Patates ezicinin biri gelir diğeri gider, ama yeri hep aynıdır, koridorda, kapının ardında. Gel gelelim yerini hatırlasan ne olacak? Bazen unutmak daha iyi, çünkü hatırladın mı, orada bulunmak zorunda.

Tavan arasına çıktım, duvardaki çivilerde bir çuval tüy, de Michał'ın eski gocuğu, çul çaput, sekiz bağ sarımsak, hamut, iki bağ ip asılıydı... Kala kala bir sopa kalmış.

Bir çuval elenmiş unum vardı, yetmiş beş kilo çekerdi, güneş gibi sapsarıydı, erişte yaparken içine yumurta kırmam bile gerekmezdi, ne un vardı ortada ne de çuval.

Saman sepetlerin içinde asılı iki peynirim vardı; inek yavrulamaya durunca lazım olur diye saklamıştım. Birisi kesmiş götürmüş, sadece iplerin ucu kalmış.

Başka ne eksik diye bakmadım artık. Canım istemedi. Tavan arasından aşağıya inerken, merdivenin yanındaki duvara asılı olan eleğin de olmadığını fark ettim. Eleğin

yanında asılı duran orak da gitmişti. O yoktu bu yoktu, merdivenlerin iki basamağı kırılmıştı.

Düşüncelerimi toplamak için kendimi yatağa attım. Gerçi düşünceleri toplamak için demek kolay. Ama insanın düşüncelerini dört bir yana kovaladığı anlar da vardır. Sonra bir masaya veya tabureye dönüşür. Ve değişim zamanı gelene dek tabure veya masa olur. Çünkü bir elinden öbürüne, sonsuza kadar, kum akıtır gibidir adeta. Tüm yaşamı boyunca akıtıp durabilir, ama asla kırbaca dönüşmez bu kum. Dönüşse kime sallayacaksın zaten? Sanki bir ses, Szymon, Szymon diye bağırıyormuş gibi geldi bana. Ama kimin bağırdığını bilmek istemiyordum. Eve baktım, ya da ev bana baktı, gözlerimde ölü bir yansıma vardı. O sırada kedi ortaya çıktı.

Eşikte durdu, miyavlayıp kucağıma sıçradı. Onun da varlığını unutmuştum. Bir de kediyi mi hatırlayacaktım? Zaten doğrusunu söylemek gerekirse, pek sevmezdim onu. Bütün gün uyuz uyuz yatardı, fare kovalamak için onu zorlamak lazımdı, çünkü kedi kendi kendine asla gitmezdi. Fare avından döndüğündeyse yorgun argın olurdu, hani sanki o fareyi değil de fare onu kovalamış gibi; ona bir parça ekmek atmam için bana bakardı. Sobanın önünde oturur ve uyurdu sürekli. Fareler ahırda cirit atıyorlar, bu lanet burada zıbarıp uyuyor, belki de düş görüyor diye az sinirlenmedim. Ama galiba kediler düş görmez, çünkü eğer kediler görüyorsa, diğer hayvanlar da, mesela atlar, inekler, köpekler, domuzlar, tavuklar, kazlar, tavşanlar da görürdü, kedinin onlardan nesi fazla ki? Ha, hepsi birden bir çiftlikte düş gördü diyelim, zaten bunca hayvan varken, bir de onların düş görmeleri adamı çıldırtabilirdi.

Bazen kedi bütün gün ve gece uyurdu, sabah hâlâ uyanmak istemezdi, ta ki ben mutfaktaki sobayı yakana dek, o zaman kemikleri ısınırdı. Ama hemen zıplamazdı. Önce esner, gerinirdi, kuyruğu dimdik olurdu, sonra ben sabrımı yitirene boynundan tutup kaldırana dek kuyru-

ğunu altına kıvırırdı. Ya da onu hemen ahıra götürürdüm, kapıyı kapar senin yerin burası pis uyuz, "Hadi, fare kokusu alıyor musun? Yakala o zaman." diye bağırırdım. Ama çoğu zaman, yarım saat geçmeden kapıya gelir tırmalamaya başlardı. Nasıl içeri almayacaksın? Uyuz muyuz, kedisiz ev, köpeksiz bahçeye, ineksiz çiftliğe, atsız tarlaya, kuşsuz göğe benzer. Akşam oldu mu yaşayan bir şeyin mırıltısını duymak hoş olur. Bu mırıltıları dinlerken, insana sanki yan yatakta birisi uyuyormuş veya anası en sessiz köşede mırıl mırıl dua ediyormuş gibi gelir.

İki sene süren yokluğum sırasında bu kedinin kaybolacağını düşünmüştüm. Hatta acımadım bile. Ama bir de baktım büyümüş, semirmiş. Hani erkek kedi olmasa, hamile olduğunu düşünürsün. Daha bir kalın miyavlıyor. Kuyruğu, tilkikuyruğu gibi kalınlaşmış. Başı ensesiyle birleşmiş neredeyse. Bunun benim eski kedim olduğuna inanmak zordu. Ama kendi kedimi tanımam mı? Gri, yeşil gözlü, kuyruğu yarısına kadar beyaz. Köyde kimsenin böyle bir kedisi yoktu. Sırtını okşadım, sanki güneşte kızmış çimeni okşamak gibiydi.

Kucağımda fırından yeni çıkmış ekmek gibi yatıyordu, içinde oynaşan fareleri duymak mümkündü. Tıka basa yemiş olmalıydı ki elimin altında, nasıl karışıp, kaynaşıp koşuştuklarını hissediyordum. Kocaman karnı bir iniyor, bir kalkıyordu. Derinlerden miyavlıyordu. Sanki onun içinde yaşayan yalnızca bu karındı, geri kalan her yeri kucağımda mutlu, ama ölü bir biçimde yatıyordu. Fare gibi kokuyordu. Belki de bunca yılın uyuzluğunu çıkarmak için bunca fare yakalamıştı. Hastanede birisi kedin var mı diye sorduğunda, vardı ama öldürdüm, çünkü uyuzdu demek ağrıma gidiyordu.

Kediler hakkında gerçi çok az konuşulurdu, çünkü kedi hakkında ne konuşulacaktı ki. Gri, siyah, avcı, uyuz, hepsi bu. Köpek hakkında veya güvercinler hakkında konuşacak daha çok şey vardır. Ama en çok atlar hakkında.

Birisi at hakkında konuşmaya başlasa, herkesin söyleyecek bir sözü olur. O at, bu at, yaşlısıydı, genciydi, çalışkanıydı, tembeliydi, karasıydı, dorusuydu, kulasıydı, kızılıydı, kestanesiydi, kırıydı, beneklisiydi... Gün olur, bütün gün attan konuşulur. Çünkü herkes, çocuklarından, karısından, çiftliğinden, hatta kendisinden daha çok atından konuşur. Doğru, yalan fark etmez. İnanamayabilirsin, ama başkalarıyla birlikte dinlersin. Çünkü insan yatağa çakılı olunca, bir ayağı çukurda demektir, bu durumda, inanmak veya inanmamak fark etmez onun için. Işıklar karardığında bile, sanki her biri yatakların arasında, sahiplerinin yanında yerde yatarmış gibi karanlıkta hâlâ atlardan söz edilirdi.

Bizim koğuşun hepsi köylüydü, yalnızca bir avukat vardı. Bizi dinlemeyi severdi. Sadece atların değil, tüm hayvanların hikâyelerini severdi. Kitap okurken birisi konuşmaya başlasa, sanki anlatılan şey okuduğu kitaptan daha ilginçmiş gibi kitabı kapatır, dinlemeye başlardı. Benim sol tarafımda yatardı. Omurgasından rahatsızdı ve göz göre göre eriyordu. Ama hiç ağrılarından şikâyet etmezdi. Fazla uyuyamaz, şafakla birlikte uyanırdı. Benim uyanmamı beklerdi Uykuda elimi yorganın dışına çıkarmışsam, elimi tutar, sanki yerin altından gelen bir sesle fısıldardı:

"Uyumuyor musunuz, Bay Szymon?"

Direniş zamanından kalma hafif bir uykum vardı, fare yürüse duyardım yani. Üstelik ben de daha herkes uyurken erkenden uyanıyordum. Gözlerim kapalı, başımda binlerce düşünce öylece yatıyordum. Hatta bazen avukatı bile düşünürdüm, öyle hafif solurdu ki sanki ölüm içinde soluyor gibi gelirdi bana.

"Yoksa sizi uyandırdım mı?"

"Yok canım. Hem zaten evde olsam çoktan ayaklanmış olurdum."

"Evde olsanız ne yapardınız?"

"Ohooo, yapacak iş mi yok. Hayvanları beslemek lazım. Hepsi birden ciyaklar, böğürür, kişner, gıdaklar, ar-

tık kim önüne önce çıkarsa onu beslersin. En zoru domuz beslemektir. Domuz çiğ bir şey yemez, işin yoksa ona yemek pişir, bütün hayvanlardan da çok yer. Çiftlikte Bay Kazimierz -avukatın adı Kazimierz'di- gün, güneşin doğuşuyla başlamaz, hayvanların açlığıyla başlar. Tüm hayvanlar doyduktan sonra ancak gün yükselir. Burada insanlar çok tembel. Ne yaşıyorlar, ne ölüyorlar. Niye uyuyup niye uyandıkları belli değil."

Hayvanlardan söz etmemden hoşlandığını bilirdim, onun için lafı döndürüp dolaştırıp hayvanlara getirirdim hep, çünkü bunun onu rahatlattığını hissederdim. Hemen sorardı:

"Çok domuzunuz var mı?"

"Var, evet, var ya Bay Kazimierz. İki tane dişi domuzum var. Tavşan gibi yavrularlar, her ikisi de yirmişer tane doğurdu, hiçbirini satmadım, besledim. İnsan bunları beslemeye ahıra girdi mi, ayağını koyacak yer bulmaz. Yer sanki beyaz leylaklarla kaplı gibidir. Analarının memelerine saldırmışlardır sadece cak cak cak diye emme sesi duyulur. Sanki bir yerde, kabuğundan mısır soyuluyor veya yağmur duvarlara vuruyormuş gibi. Ana domuz, açılmış leylaklar arasında öylece yatar, öldüğünü düşünür insan. Sırtüstü yatmıştır, gözleri aralıktır, neredeyse soluk almaz. Yavrular, onun üstünde memeleri çekiştirler, eniklerden daha inatçıdırlar. Ama inan beyim, hepsi aynı ananın olmasın karşın bütün memelerde eşit miktarda süt yoktur hani. Birinde daha çok vardır, diğerinde daha az. Bir meme diktir, diğeri pörsük. Dik meme için dövüşürler işte. Neyse ki tırnakları yoktur, yoksa kan revan içinde kalırlardı. Ana domuz, bir et yığını gibi uysal yatar. Bazen, hani eğer onu çok gıdıklarlarsa ayağını şöyle bir savurur, yoksa sütün son damlası bitene dek yatar."

"Peki, kümes hayvanınız var mı?"

"Olma mı? Tavuk, kaz, ördek ve diğerleri. Dolu. Ama kuşları severim ben. Sabah kümesin kapısına gittin mi

beyim, senin geldiğini anlayıp öyle bir gürültü çıkarırlar ki. Hele kapıyı açtın mı sanırsın değirmenden su akıyor. Altına üstüne yanına yörene doluşurlar. Kocaman bir tüy bulutu. Yer gök tüm bahçe tüy olur. Hani köpek havlamaya çalışsa tüyler onu öyle bir boğar ki sanırsın duvarın ardında havlıyor. Hele gıdaklamalar, gaklamalar, vakvaklamalar tüylerden daha fazladır. Hepsi birden yeri gagalamaya başladılar mı sanki dolu yağıyormuş gibi yer sarsılır. Dana ahırdan uzanır da hemen saklanır. Atı çıkarmak mı istedin beyim, tüm gücünle çekmek zorunda kalırsın, o derece yani. Hindilerim var, Hint tavuklarım var. Ama Hint tavuğu da, Hint tavuğudur hani. Diğer kuşların arasında kaybolmuş gibi sakin ve ürkektir. Ne itişir ne önüne çıkar. Normal tavuk ayak takımıdır. Yumurtlar o kadar. Kış geldi mi yumurta pahalanır, o zaman bir biçimde eşitlenirler. İki tane tavuskuşum bile var. İnsanlar tavuskuşlu ev diyorlar diye tutuyorum onları. Bazen kuyruklarını bir açarlar, aha derim işte sana ebemkuşağı. Bakmaya doyamazsın. Ne kadar kuşun var dersen, sayısını bilmem. Çünkü saymam. Zaten istesem de sayamam. Atlarlar, zıplarlar, saymak için yüz göz lazım. Güneş parladı mı her şey karışır. Bir keresinde yüze kadar saydım, devamını getiremedim. Niye sayıyorum ki diye düşündüm. Sanki saysam çoğalacaklar mıydı? Bırakayım dedim sayılmadan yaşasınlar. Eğer sayılarını bilsem bir tavuk veya kaz kaybolduğunda üzülecektim. İşin yoksa git, ev, ev, bahçe, bahçe, kümes, kümes, ahır ahır gez, gören var mı diye insanları sorguya çek. Köyde başka nereyi arayacaksın. Ev üstüne ev. Komşuları aramak gerek. Bir şey kayboldu mu en yakın şüpheli komşudur. Komşular ne içindir zaten? Eğer bir de komşunla aran iyi değilse en şüpheli durumda olan o olur. Ya da bir sansar tuzağı kurarsın, bir bakarsın tuzakta komşun yakalanmış. Gerçi sansarlar da az hasar vermez yani."

Pazartesi günleri, sabahtan onu tıraş etmemi rica ederdi benden. Çünkü pazartesi günü burada Pazar kuru-

lurdu, herkes sabahtan itibaren hazırlanır, ziyaret beklerdi. Şafak söker sökmez, fısıltılara, iç çekmeler, dualar başlarlardı. Hatta bazısı, sanki besleyecek hayvanları varmış gibi, şafak sökmeden uyanırlardı. Hani biraz daha fazla uyumak isteyen olsa, pazartesi günleri bu olanaksız olurdu. Birisi yatağını gıcırdatınca, bütün yataklar gıcırdamaya başlardı. Zaten birisi uyandı mı herkes uyanırdı, o başka:

"Hey, uyanın arkadaşlar! Bugün pazartesi."

Hemen bir acele, bir hareket başlardı. Hani hasta, sakat olup da yatalak olan bile varsa sanki pazartesi günü bir mucize olacakmış da yataktan kalkabilecekmiş gibi gelirdi ona, hazırlanmaya başalardı. Herkes, yıkanır, tıraş olur, taranırdı, kendi başına yapan yapar, yapamayanı başkası tıraş eder, saçını tarar, yıkardı. Daha sonraları ben ayaklanmaya başlayınca herkesi tıraş eder oldum. Hepsi de farklı şeyler isterlerdi ha. Sanki herkesin bir bekleyeni varmış gibi, kiminin favorilerini eşitlemek gerekirdi, kiminin bıyıklarını kısaltmak. Gerçi bazısının hiç ziyaretçisi olmazdı, ama pazartesi öyle bir gündü ki yine de herkes gelebilirdi. Öyle ya, kimi at almak için kimi domuz yavrusu satmak için pazara gelir, fırsattan istifade, hastaneye ziyarette bulunurdu.

Pazartesi günleri tek bir konu olurdu: gelecekler mi, gelmeyecekler mi? Gelebilirlerdi, satacak tosunları vardı, ne diye tutsunlar ki ellerinde, inekten çok yer, üstelik süt de vermez. Sürmüşler, biçmişler, yapacak iş kalmamış artık. Zaten ağaçlarda da o kadar elma yok, of ki of, geçen sene böyle miydi ya, dallar kırılırdı elmadan. İlaçlamak lazım demiştim ben. Yaprak bitleri tüm çiçekleri yemiş işte. Belki gelirler. Bu sene pancar ve havuç ekmediler, yalnızca patates toplayacaklardı, onu da çoktan toplamışlardır. Harmanı niye şimdi yapsınlar, kışında yapılır nasıl olsa. Dönünce ben yaparım harmanı. Gerçi tarlada tek ayakla çalışmak zor olur, ama harmanı eğer kolların sağlamsa kollarına yapabilirsin. Ha, tabii makinayla daha rahat olur. Karıya dedim ki eğer kendi başına idare edemezsen, birini tut. Kesin

tutmuştur. Bizim evde benim dediğim olur. Bu zamanda kimi tutacaksın? Savaş öncesi gibi mi olduğunu düşünüyorsun? Belki de tutamamıştır. Hasat festivalinden sonra geleceklerdir. Geçende gelmediler, ondan öncekinde de, aslında buraya yattığımdan beri gelmediler o başka. Çünkü toprak adamı bırakmaz. Kışın mutlaka geleceklerdir. Kışın ne iş olur ki? Hayvanlara yem verir, mutfakta ısınırsın. Ne, toprak nasıl bir şeydir bilmez misin? Seni bacağından veya kolundan yakalar, olmadı belinden tutar. Karının o kuş beynine, satmak için birkaç yumurta, biraz kaymak, peynir getirmek gelse keşke. Eve birkaç kuruş girse fena mı olur. Tuz alırsın, şeker alırsın, sirke alırsın. Şimdi otobüs de işliyor, yolları asfalt yaptılar, pencereden baka baka gel. Belki de yavrunun tosun mu yoksa düve mi olduğunu söylemek için gelirler. Besleyelim mi satalım mı diye sorarlar. Rahip mi öğüt verecek onlara, rahip danadan ne anlar. Of ki of, evin başı olmayınca kepazelik işte. Zaten dediydim, beni çok ararsınız, ağlarsınız diye. Kim kazları suya götürecek, kim torunlara bakacak, siz tarladan dönünce suyu kim ısıtacak? Kim? Sizi daha fazla dinlemeyeceğim. Ağlayın, siz daha ağlayın. Gelirler, gelirler. Gelmeyip de ne yapacaklar? Gelin, kendine ayakkabı alacak, Jas'a da palto. Aman bir süsleniyor, bir süsleniyor. Bize geldiğinde sefil perişandı, şimdi köyün hanımı oldu. Evi yeniden yaptırmak istiyorlar, ama hiçbir yerde teneke dam bulamadılar, belki teneke dam almak için gelirler. Bana da oda yapacaklarmış, penceresinde perde, yerde halı. Ama duvarı çiçekli yapmak istiyorlar. Ne dersin çiçeksiz daha iyi olur değil mi? Hayatım boyunca kireç badanada oturmuşum, çiçekli duvar astıma sebep olur belki. Belki nikâh yüzüğü almak için gelirler. Daha Noel'e çok var, Noel'de evleneceklerdi. Hayır duası almak isterler tabii. Gidip de dönmemek var. Hayır duası alınmadan mutluluk olmaz. Geçen pazartesi, hemen gelsinler, belki de ölürüm, ben beklerim de ölüm beklemez diye komşuyla haber gönderdim. Ölüm çariçe gibidir. Bir

hafta bile geç gelsin, hiç olmazsa haftaya pazara kadar beklesin diye ricada bulunulmaz ona. Aslında kötü çocuk değildir, ama sarhoş işte, sarhoş ki, sarhoş. Eğer bir gün önce içmemişse mutlaka gelir. Kooperatiften mal almak için gelmek zorunda. Gerçi onu üç kere attılar işten, ama başka adam yok ki. Ona dedim ki, toprak benim, ev benim, her şey benim, bu köpek, tırmık, çatıdaki leylek bile benim. Sen ne yaptın, ne kattın? Tembel teneke. O gözlerin ancak uyumaya yarar. Demek beni saymıyorsun ha? Hiçbir şey vermiyorum sana. Kiliseye bağışlarım, yoksullara dağıtırım sana beş kuruş bırakmam. Bana bir vurmaya başladı, köpek bile uludu, düşün artık. "Seni moruk, olsa olsa mezarın olur artık senin. Senin, toprağın da evinde her şeyin de mezarda artık" dedi. Gelin sadece, "Mieco, vurma babaya. Baba! Baba!" diye bağırdı, ama gelirlerse affedeceğim.

Affetmeyip de ne yapacağım zaten? Mezara mı götüreceğim, varım yoğum onun. Allah vere de gelseler. Hiç kin tutmam zaten. Hep toprak yüzünden. Toprak canavardır. Toprak da eski toprak değil. Toprak da bizimle ölür Wojciech. Yeteri kadar elinde, ayağında, sırtında gözlerinde, ak saçlarında bulunmuştur zaten. Geçen sene, rüyamda tarla sınırında durduğumu gördüm, toprak üstüme geliyordu. Yulaf, arpa, buğday ekili tarlalar, ekilmemiş tarlalar üzerime geliyordu. Köylülerin, beyin toprakları geliyordu üzerime. Sanki göğün diğer tarafından, ordular, bölükler, taburlar halinde tarlalar üzerime geliyor, beni geçiyorlardı. Durmadan gelip sonra kayboluyorlardı. Komşuların tarlası, bacanağın tarlası, benim tarlam. Uzaktan tanıdım, kendi tarlamı nasıl tanımam, mısır çiçeklerinden masmaviydi. Nereye? Dön! Dur! Diye bağırıyordum. Bir avuç mahsul alıyordum avucuma ama yılan balığı gibi akıyor avucumdan. Dizlerimin üstüne düştüm. "Dön!" diye bağırdım. Ama beni geçip gittiler. Uyandım. Neden gelmesinler ki? Otomobil aldım onlara, bindiler mi vınnn! Buradalar. Eğer Mevla yağmur yollarsa gelirler. Yağmurda unutulan

ne varsa hatırlanır. Yağar da yağar, sen her şeyi hatırlarsın. Amma da yağdı derler. Böyle yağmurda ne inek otlatılır, ne tarla sürülür. Evde otursun, yağmur camlardan süzülür, yer gök birbirine karışır o kadar yağar yani. Ev ev üstünedir, ama evler ayrı dertler de ayrıdır. Bazısının masasının ayağı kırılmışsa, onarır. Bazısı komşuya gider ama orada da yağar yağmur, çünkü tüm köyde yağar. Sąśnice de yağar, Walencice'de yağar, tüm dünyada yağar. Söylenmeyi bırakın ne var yağmur yağıyorsa. Patates toplama zamanı, bırakın da insanlar rahat rahat patates toplasın. Zaten yağmur öyle içine girmiştir ki düşmanınla bile barışırsın. Bir keresinde böyle bir yağmurda ezeli düşmanımla barışmıştım. Yirmi yıl, vur, kır öldür, öyle bir düşmanlık. Neyse, evde oturuyorum dışarı çıkabilene aşk olsun, yağıyor da yağıyor, içime dokundu. Gideyim dedim, ne oldu da bu kadar kızdık birbirimize. Gittim, "Hayrola, bu yağmurda, bir şey mi istiyorsun?" diye sordu. "Ölmeden önce barışmak istedim," dedim. "Madem geldin, otur bari," dedi. Şu yanda amma da sis var. Görüyon mu, baksana senin gözler daha iyi seçer. Benimkiler artık hiç görmüyor. Ama köyde olsam yağmurun gelip gelmeyeceğini şıp diye anlardım, seçerdim. Damlardan duman süzülürdü, kemiklerim sızlamaya başlardı. Belki de bu son pazartesidir ha? Ya Rabbim, yağdır şunu hadi.

Bu zamana dek kimsenin pazartesi günleri öldüğü görülmedi burada. Salı ölürlerdi, çarşamba, perşembe, cuma, cumartesi, hatta bazen pazar; ama pazartesi günü hep sağ kalırlardı. Öğlen geçmişti. Çarşı kaynıyordu.

"Bugün kitap okumuyor musunuz Bay Kazimierz?" dedim. Çünkü kitabı komodinin üstünde açık bir biçimde duruyordu, adamın kitap okumadan yatması beni şaşırtmıştı, çünkü okumadığı gün yoktu. Bir raf dolusu kitabı vardı, hatta pencerenin pervazına da birkaç kitap koymuştu. Bazen bir kitabı bir günde bitirdiği oluyordu. Okuduğunda ona söylenenleri duymazdı. Onun bu kadar çok

okuma arzusuyla dolu olması bizi şaşırtırdı. Çünkü koğuşta okuyan bir tek o vardı. Acaba gözü yorulmaz mıydı? Başı ağrımaz mıydı? Üstelik niye okuyordu ki? Oku oku, sonun toprak nasıl olsa. Ama toprakla çalışmak başka. Toprağı işlersin, sen ölsen de toprak kalır. Okumadan geriye ne kalacak, cümle mi, sözcük mü?

Hava kararmıştı. Hemşire geldi, ona garip bir biçimde baktı, koşarak çıktı. Az sonra doktor da geldi, kolunu tuttu, o da çıktı gitti. Sonra yine hemşire geldi, iğne yaptı. Bir şey içmek ister mi diye sordu. Komposto getirdi. Birisi ışığı yakalım dedi. Ben de daha zamanı değil diye yanıtladım. Nasıl olsa okuyan yoktu, havada çok kararmamıştı.

Öldüğü anlaşılmıyordu. Gerçi güya, insan ölmeden iki gün önce, öleceği anlaşılırmış, öyle derler. İyi de anlamak kolay mı? Her zaman öyle solgundu ki daha solgun olamaz. Öyle zayıftı ki tırmık gibiydi, daha fazla zayıf olmaz. Gözlerinin bakıp bakmadığını anlamak için üzerine eğilmek lazımdı. Yalnızca komodinin üstünde açık duran ve okumak için veya kapatmak için uzanmadığı kitabı, öleceğine dair tek işaret olabilirdi.

Yatağının kenarına oturdum, öleceğinin anlaşılmıyor olması beni şaşırtıyordu. Koğuşta on iki kişi olmamıza karşın derin bir sessizlik hüküm sürüyordu. Kimse tek bir sözcük etmiyor, öksürmüyor, iç çekmiyor, ağrısı, sızısı olsa bile içine gömüyordu. Gerçi pek çoğu ondan hemen sonra ölebilecek gibiydi. Ama koğuştan biri ölürken, hepsi kendi ölümünü erteleyerek, bu ölenle birlikte biraz ölürdü. Köşeden birisi bir dua fısıldamaya başladı, ama bu sessizlikte, her bir sözcük taş gibi düşüyordu koğuşa.

"Dinlemeyin onu," dedim. "Köyde akşam olunca hep dua edilir, önemli değil yani."

Elini, dar bir köprüden geçirdiğim bir çocuğun elini tutar gibi tuttum. Bu el bir çocuğun eli kadar ufaktı, iki elini tek avucuma sığdırabilirdim. Bir an elimi, sanki bir uçurumdan düşüyormuşçasına sıktı, dirseğimin altında bir yerde öleceğini hissetim.

"Bay Szymon," diye fısıldadı, sanki bozuk yolda gidiyormuşçasına pürüzlü geliyordu sesi. "Siz öbür dünyaya gittim demiştiniz. Nasıldı?"

"Üstünden çok zaman geçti, Bay Kazimierz. Savaş zamanıydı zaten. Savaşta öbür dünya da farklıdır belki. Zaten savaşta bu dünyayla öbür dünya fark etmez. Belki de bana öyle gelmişti. Size tavşanları anlatayım mı ister misiniz? Hangi tavşanı daha çok seversiniz angorayı mı lop tavşanını mı? Ben angorayı severim. Lop tavşanı, büyüktür, eti için beslenir. Ama angora bembeyazdır, temizliği sever, gözleri kırmızı kırmızı parlar. Angoranın tüyüne dokundun mu sanki gün doğumuna, bulutlara, göğe dokunmuş gibi hissedersin beyim. Hastaneden dönünce, besleyeyim diye düşünüyorum. Başlangıç için bir çift yeter. Sonra çoğalırlar nasıl olsa. Senede üç kez yavrular, her seferinde altı, yedi yavru. Bir sene sonra yine üç sefer yavrular, her seferinde yine altı, yedi yavru. Bir sene sonra yine aynı. Tavşanlar yavrulamaya başladı mı, yavrular da yavrular artık. Ne bulurlarsa yerler, çimen, kabuk... Beni ziyarete gel, görürsün beyim. Yerlerken de sanki aralarında konuşuyorlarmış gibi homurdanırlar. Gerçi, çimen yerken başka, kabuk yerken başka olur bu mırıltı. Çimen yerken, sanki sonbahar yağmurunun çiselemesi gibi hafif, kabuk yerken de sıcak bahar yağmuru gibi tok bir ses çıkar. Dinlersin dinlemeye doymazsın. Dinlerken, sanki derinlerde kaynaklar akıyormuş, arılar bal topluyormuş, bulutlar gökte toplanıyormuş, dünya dönüyormuş da kendisi de onunla birlikte deviniyormuş gibi gelir sana. Ama olan biten tavşan mırıltısıdır, hepsi bu. İnsan onların arasına, sanki samanlara, otlara, nehir kenarına, bir ağaç gölgesine uzanırmış gibi uzanınca, bu mırıltıda, bu kaynaklarda, arılarda, bulutlarda yüzer gider, kendisini yorgun toprağa öylece bırakır. Çünkü çevrende tavşan varsa, her şey sana daha rahat gelir beyim. Belki de sebebi bu beyazlıktır. Siz hiç tavşan kürkünden daha beyaz bir şey gördünüz mü? Ne meyve bahçeleri çi-

çek açtığında, ne kuştüyü yorganlar güneşe asıldığında, ne de kazlar suda yüzdüklerinde böyle beyazlık olur. Sanki daha doğmamış, dünyaya dokunmamış bir beyazlıktır bu. Kucağına koymak için sıcacık rahimden çıkarır gibi, diğerlerinin arasından bir tavşan alırsın beyim. Sanki dünyaya gelmekten korkmuş gibi titrer, kendini savunur, hani bazen tırmalar da. Sen de onu okşarsın, elin, bu beyazlığı kirletecek mi diye avucunda bir korku hissedersin. Oysa olan biten senin tavşanı okşaman, tavşanın da titremesidir, hepsi bu. Diğer elinle de kulaklarını tutmak lazımdır beyim, yoksa kucağından atlar, ellerin boş kalır, daha kötüsü de kucağının boş kalmasıdır. Bir daha da onu yakalayamazsın. Bu beyazlık yumağı içinde, diğer tavşanlarla, karışır gider. Beyazın beyaza karışması, suyun suya, kumun kuma karışmasına benzer. Bunca beyaz içinde tek bir beyazı nasıl ayırt edeceksin beyim? Bir damla suyu diğer damladan, tohumu tohumdan ayırt edebiliyor musun ki?"

Elini tuttuğum avucumda garip bir soğukluk hissettim. Ne yeni sürülmüş toprak ne de üzerinde hâlâ çiğ varken toplanmış elma bu kadar soğuk olurdu.

"Galiba öldü," dedim, ama kendimden emin olmadan, hani sanki ölüp ölmediğini ona sorarmış gibi. Koğuştaki herkes, sanki bir an için onunla ölmüş gibi, soluğunu tutmuştu. Ya da belki, bana yanıt verip vermeyeceğini bekliyorlardı. En sonunda birisi dayanamadı şaşırmış gibi sordu:

"Öldü mü?" Aslında inanmadığından değil, ama ölüm karşısında şaşırmamış olamamak için ne de olsa bu ölümün hakkıydı.

"He ya öldü," dedi birisi sanki rahatlamış gibi.

"Öldü ha?" diye iç çekti biri, uzaktaki yataklardan, hani sanki "akşam oldu ha" der gibiydi.

Bir başkası "he ya, akşam oldu" dermişçesine onayladı onu:

"He ya öldü."

Dikkatle elini bıraktım ve kendi yatağıma oturdum.

"Işığı yakın," diye birisi sanki aniden korkmuş gibi bağırdı. "Işığı yakın."

"Niye ki? Okuyacak değil ya artık."

"Gözlerini kapatsak bari."

"Ya ölmediyse? Belki de ölmedi," diyerek koğuşun ucundaki yataktan fırladı yaşlı Ambroży, onu kimse ziyaret etmezdi, bacağı dizine kadar kesilmişti. Bastonu kaptı, neredeyse ağlayacak gibi, topallaya topallaya, sanki ölümü tutmak istercesine yaklaştı.

"Belki de ölmemiştir, iyice baktınız mı? Elin soğuması ölüm demek değildir. Soğuk ayaklar da öyle. Ölüm dediğin kolay mı ohoooo! Öldü demekle ölünmez. Onu bunu demek de yetmez. Gün derler gece olur. İsa'ya da öldü dediler-di, ama ölmedi. Sallayın biraz silkin! Şimdi ben Stolarek'e bana yaptıklarının hesabını nasıl ödeteceğim? Ah Stolarek, Stolarek. Tarlamın yarısını aldı. Tarlam bir deri bir kemik kaldı. Tarlam kuru bir dal oldu. Sallayın biraz silkin. Avukat bu, öyle şak diye ölmez. Belki de uyuyakalmıştır? Ölüm geldi mi, dilin ölür, vicdanın ölür, her şeyin ölür. Öldün mü burnunu bile çekemezsin. Söz vermişti. Bana söz vermişken nasıl ölür. Hep mi yoksullara eser bu rüzgâr? Niye hep yoksullara eser? Çünkü aptallardır da ondan. Stolarek'in toprağı öyle verimliydi ki ama başkalarınınkini de çalardı haydut. Yaptığı tek şey atları kamçılamak; at bu, senin tarlanı sürmüş benim tarlamı sürmüş ne anlayacak? Bunun babası da babamın tarlasını almış zaten. Avukatların karşısında babam ne yapsın? Babamın kafasında öfke dudaklarında dua, tek yapabildiği o. Ha arada bir dua eder, arada bir küfreder tabii, öbürüyse ha bire toprağımızı alır durur. Zaten herifin bir çift atı vardı, babamınsa tek; iki atın sürdüğünü tek at sürebilir mi? Bizimkini de sürdü, bizimkine de girdi, bizim tarla düdük gibi kaldı. Bir keresinde babam kızım Stolarek'e kamçıyla girişti. Avukatları babamın üstüne karga gibi öyle bir çullandılar ki uzun yaşamadı garibim.

Zaten yaşasa ne olacak, göz göre göre toprağını kaybetmek yaşamak mı? "Her şeyi sana bıraktım oğul, ama baltayı eline al," dedi babam, çünkü benim kendimi koruyacak gücüm yoktu. Biliyorsun herifin üstüne kamçıyla saldırdım, ama canını bile yakamadım, çünkü üstünde gocuk vardı, şimdiyse ölüyorum işte. Sen kamçıyı falan bırak, baltayı al. Kamçı dediğin öfke ve deriden oluşur, avukatlarla da başa çıkamazsın, boğaya dalla vurmaya benzer. Avukatların yasaları yok yalnızca, şeytanla işbirliği yapmış onlar, şeytanla yapılan işbirliğinden daha büyük bir güç var mı? Demek ki eline baltayı alıp öldüreceksin. Gerçi mahpusta çürüsün, o başka. Ama çürümek, yaslara ve şeytana karşı yaşamaktan evladır. Söz konusu toprak olunca yaradan bağışlar seni. Yaradan hep bağışlar zaten. Bu toprakta doğmuş, burada yaşamış burada ölmüş, toprak ne demek bilir. Zaten Yüce İsa, bir bey değildi ki, marangozdu. Hani bizim köydeki Kosiorek ya da Bzdęga gibi. Kosiorek bizim kümesi yaptıydı. Bzdęga da tekerleklerimizi onardıydı" yaradan affetmezse, toprak affeder. Koskoca Yaradan onca yüksekten her şeyi göremez, ama toprak acıları hisseder. Gerçi avukat tutsan, baltadan daha iyi ama. Biraz tarla sat, atı, ineği de satabilirsin; avukat tut. İşte o zaman Stolarek'le eşit olursun. Çünkü onu öldürsen bile, oğulları büyür, oğulları olmasa torunları var, torunlarının torunları var, var oğlu var. Kendine, bu Stolarek'in şeytanlarından daha güçlü bir avukat bulman lazım. Ne de olsa insanlar arasında olduğu gibi şeytanlar arasında da güçlü ve güçsüz, büyük ve küçük olanlar var. Sakın küçük olanı tutma. Küçük şeytan, küçük dana, küçük ayakkabı, pek çok küçük şey gibidir. Her zaman büyüğünü tut. Gerçi onlar da anasının nikâhını ister. Ama olsun, gerekirse ruhunu sat. Toprağın olmasa ruh neye yarar ki zaten. Topraksız kalmış ruhun, sanki bedeni de onu istemez ve Yaradan cennetinden kovar. Git duvardan İsa'nın Meryem'in tablolarını indir, haçı çekiçle kır öyle dursun, okunmuş suyu da kovaya dök gitsin, sarhoş ol, küfür et,

şeytan zaten sana kendi gelir. İşte o zaman onunla kan kardeş olacaksın ki, titre ey Stolarek. Zamanımın kalmaması ne yazık, keşke ikimiz gitseydik ona. Ama neyse sen git, git ve camına vur. Hey Stolarek, benim de avukatım var! Hadi bakalım ölçüştürelim boylarını! Kiminki daha güçlüymüş görelim! Hastanede iki kardeşin yan yana yattığı gibi beraber yatıyoruz! Senin şeytanlardan daha şeytan benimki. Lucifer'i tanır, İblis'i tanır, Deccal'i tanır! Yani tüm önemli şeytanları tanır! O da ne ki? Tüm cehennemi tanır! Onun yanında senin şeytanların, götü boklu sıçırtma kalır! Hele bildiği yasalar! Seninkilerden yüz kat daha fazla yasa bilir! Tüm yasaları bilir! Seni içeri tıkmak için gereken yasayı da bilir hırsız! Bacağımı kestiler, hiç acımadım. Seninle ödeşmek için öbür ayağımı da veririm. Ha, Stolarek, çık eşikten dışarı, çık daha diyeceklerim var sana! Pazar günü gelecek! Pencerenden benim eve bak hele! Nasıl votka içip sucuk yediğimizi göreceksin! Benim karı, ona tavuk pişirecek! Birlikte güleceğiz! Ha! Ha! Ha! Hi! Hi! Hi! Sana güleceğiz sana. Senin sonuna Stolarek! Kurban olduğum Yaradan, adaleti ağırdır ama çarptı mı çarpar adamı. Biliyor musun bana ne dedi? Stolarek de kimmiş? Ambroży, şeytan bile lazım değil bize. Adalet yeter. Tamı tamına böyle dedi. Ha, ha, Stolarek'in avukatları pabucumun şeytanları dedi. İşimiz bittiğinde onlardan geriye osuruk kalacak dedi. Ha! Ha! Ha! diye güldü. Hi! Hi! Hi diye güldü. Ya hep nasıl güldü, nasıl güldü! Gözünde şeytan parladı. Onu nasıl tutmam gerekirse tutacağımı söyledim. Yine güldü. Fazla bir şeyim yok, ama toprağımı satarım, atımı, ineğimi satarım tutarım seni dedim. Eğer Stolarek avukat tutabiliyorsa ben de tutarım. Gülme dedim, bozuluyorum. Asacağım seni Stolarek. Kendine ağaç beğen Stolarek. Sonra bana sordu adı Stolarek mi diye. He ya dedim, Stolarek. Babası da Stolarek'ti, dedesi de. Buradan çıkar çıkmaz, dedi, söz verdi. Ama işte Stolarek için bir yasa yokmuş, Yaradan da yokmuş, şeytan da yokmuş. Oy anam yokmuş da yokmuş, oy anam yokmuş!

"Sus, ağlama."

Daha sonra boğa gibi güçlü iki hademe gelip avukatı götürdüler. Ardından hastabakıcı Jadzia girdi içeri, yatağın çarşafını aldı. Gitti zavallı dedi. Ardında kalan bir şey var mı diye sağ sola baktı. Her ölünün ardında kalan şeylere benzer bir iki ufak tefek vardı, onları aldı önlüğüne koydu. İçemediği kompostosu da orada duruyordu. İsteyen var mı diye sordu. Kimse istemedi, o da lavaboya döktü kompostoyu. Komodinin üstünü bezle sildi. Yatağın başındaki hasta kartını aldı, yenisini astı. Kitapları da almak istedi, ama bırakmasını söyledim, belki okurum dedim.

Hatta komodinin üstünde açık duran kitabı aldım, okumaya başladım. Marangoz arayan bir adamı anlatıyordu. Aslında aradığı marangoz da değildi de, ne aradığını bilmediği için marangoz aramaya başlamıştı. Deli miydi neydi? İnsan marangozu kapı, masa, sandık falan yaptırmak için arar. Hani bizim köye gelse, bir çocuk bile marangozun yerini gösterir ona. Kalembasa Józef, değirmen yolunda, aziz heykelinden sonra üçüncü ev, bahçesinde akasya var.

Birkaç sayfa ancak okudum, sonrası gelmedi. Çünkü yanıma bir götü boklu geldi, hemen benimle tanış olmak istediği için sabahtan akşama kafamı düzüyordu. Başı bandaj içindeydi, iki ayağı da kırılmıştı, sarhoşken motor kazası yapmıştı; gel gelelim, babasının işinden yırttığı için buna seviniyordu bile. Çenesi kapanmıyordu, dinleyene, dinlemeyene anlatıyordu. En çok da sevgilileriyle ilgili edepsiz hikâyeleri anlatmayı seviyordu. Hangisiyle nerede ne yapmış. Yatarken, ayakta, önden, arkadan, diz üstü, çömelmiş, dik, ters. İnsan bu kızlara acıyordu dinleyince.

Bir gün kızlardan biri onu ziyarete geldi, sevimli, güzel bir genç hanımdı. Bir sepet elma getirmiş gelirken, hepimize dağıttı elmaları, hatta bana iki tane verdi, birini komodinin üzerine koydu. Sanki buraya, sevgilisini değil de, babasını, dedesini, amcasını, dayısını ziyarete gelmiş gibiy-

di. Hatta elindeki sepetle yatakların arasında dolaşırken bunca erkek arasında bulunduğu için mahcuptu. Gerçi erkekler de erkek olsa, hepsi buruşmuş, güçsüz, ak saçlı, kel, ağızlarında diş kalmamış, gözleri yan bakıyor, bir ayakları çukurda. Ama hepsi de kızdan elmayı alırken utanmış gibiydi, her biri onun çıplaklığına bakmamak için gözlerini kaçıyordu, çünkü o öküz kızı gözlerimizin önünde öyle bir soymuştu ki, sanki kız bize elma değil de, göğüslerini dağıtıyor gibiydi.

Sevgilerini soymakla kalmaz, onlarla alay da ederdi. Bacağındaki sargılara vura vura az gülmemişti anlatırken. Vara yoğa gülerdi, kendine gülerdi. Gerçi herkes onun gülüşüne, sanki kendi cenazesine gider gibi bakardı o başka. Çünkü daha ölümün hemen ardında, daha gidenin sıcağı soğumadan gülmek de neyin nesiydi? Belki de çok aptal olduğu için bu gülüşlerle ve çıplak kız arkadaşlarıyla diğerinin ölümünü sürdürdüğünü bilmiyordu. Yaşlı adamlarsa dünyanın arkasını görebilirler.

Üstelik bu kadar farklı olmak mümkün müdür? Ne aygır, kısrağına, ne it kancığına bunu yapmaz. İnsan nasıl yapabilir? Neden yapsın ki? Ne de olsa öyle veya böyle sonuç aynı. Ben de genç oldum, belki ondan daha fazla kızla yattım, ama hep insanca davrandım.

Bazen yalnızca kapının yanındaki köşede yatan yaşlı Albin, bu herif kız arkadaşlarından birinin bacak arasına elini koyduğunda veya kendisi apış arasına kızın elini yönlendirdiğinde eğlenip gülerdi. Albin'in beli kırılmıştı, kök gibi yatardı yatakta, bacakları kolları da kırık dallar gibi dururdu yanında. En büyük arzusu ölmeden bir karıyla yatmaktı. Sakatlığına, yaşamına, çocuklarına her şeye, her şeye küskündü. Hastabakıcı Jadzia'ya eğer elini yorganın altına koyarsa, hatta bunu öleceği anda bile yaparsa toprak vereceğine söz vermişti. Hastabakıcı da buna gülmüş, ölümün kesinlikle kendi nasırlı, çatlamış ellerinden daha tatlı olduğunu söylemişti, zaten genç de değildi artık. Hasta-

bakıcı Jadzia her şeye gülerdi, en acılı şeylere bile. Başkası olsa lanet ederdi ama o gülerdi. Başkası olsa ağlardı, ama o gülerdi. Bazen koğuş mezar gibi sessiz olurdu, fakat içeri Jadzia girip de bir şey söyledi mi herkes gülerdi.

Aslında buna şaşmak gerek, onca mutsuzluk, acı ölüm, inleme içinde, o, sadece bok, sidik temizleyip, çarşaf serip kaldırıyor, onu getiriyor bunu götürüyordu, böyle bir insan her şeye gülmeyip de ne yapacak? Ayrıca hemen herkes ona evlenme teklif ederdi, yaşlısı, genci, dulu, evlisi, herkes. Kimisinin kendi kendine kalkacak gücü yoktu, kimisi yanına bile dönemezdi, kiminin ayağı yoktu, kimi altına yapardı, ağızları çarpık, ruhları çarpık, ağrımayan yerleri yok, ama Jadzia salona girdi mi, herkes onunla evlenmeye hazır kesilirdi birden. Kimisi bugün evlense, yarın ölecek gibiydi zaten. O ise kimseyi terslemez, reddetmez, sadece gülerdi.

Kendi karılarına teklif edemeyecekleri biçimde evlenme teklif ederlerdi ona, kendi karılarına böyle teklif etmiş olsalar ağızlarına tokadı yerlerdi kesin. Jadzia ise herkese kendi erkek arkadaşına izin verdiği gibi bunlara izin verir, ona güldüğü gibi gülerdi. Asla kederli değildi, asla kızmazdı. Kendisine evlenme teklif edene sorardı:

"Beni neyle nikâha götüreceksin? Kenarları gübreli at arabanla mı? Dört beyaz atın çektiği fayton olmadan nikâha gitmem."

Bazısı onu hanım yapacağına söz verdi mi hemen lafı yapıştırırdı:

"Önce sen kendin bey ol, sonrasına bakarız."

Kuş sütü bile eksik olmayacağını söyleyene şöyle derdi:

"Kuş sütü olmaz, başka her şey olur."

Onu, bahçesinde altın gömü bulunduğu, döndüğünde bunu çıkaracağını ve ona vereceğini söyleyerek kandırmak isteyene de lafı hazırdı:

"Gömüyü senden önce oğulların bulmadıysa iyi."

Bir başkası, herkes uyurken sabaha karşı gelip kendisiyle birlikte olmasını teklif ederdi.

"Sabaha karşı ay bile çıkmaz. Hem senin ağzın kokar."

Öbürü, bir an onunla birlikte olmak için kiliseye çan adardı:

"Sen önce kendine bir çan al, bakalım nasıl çalıyorsun duyalım."

Biri, yaşlı olduğunu, ama onunla gençliğini hatırlayacağını söylerdi

"Sen önce kendin bir hatırla yapacaklarını, sonra ikimiz de utanmayalım."

Bir diğeri hiç olmazsa göğüslerini okşatmasını isterdi.

"Ne yapacaksın göğsümü? Bebe değilsin artık sana süt çıkmaz!" derdi.

Ona, elini kolunu hareket ettiremeyecek kadar ağrısı olduğundan yakınana:

"He ya gördün mü? Hareket olmadan aşk olmaz," diye takılırdı.

Altına ördek koyduğu biri, çişini bile yapamamasına karşın, ona çapkınca sırıtınca:

"Önce çişini yap bakalım, sonra olanlar olur," derdi.

Ölümü yaklaşanın yanına oturur, onu oyalardı.

"E hani benimle evlenecektin? Şimdi ölünür mü ya? He ya sana güldüm doğru, güldüm, ama seninle tezekli arabayla bile giderdim nikâha."

Belki de onunla evlenip evlenip öldükleri ve durmadan dul kaldığı için kocaya varmamıştı hiç. Ben de eğer bu ayaklardan önce onu tanısaydım onunla evlenirdim, derken kendime az gülmemiştim. Ben savurgan değilimdir, Bayan Jadzia da aklı başında bir kadın, bizden iyi bir çift olurdu. Ama kaybedilmiş bir şey yoktu henüz; eve dönünce, onu ziyarete gelir, bir tavuk, yumurta, peynir getiririm, o zaman bu işi konuşabilirdik. Çiftlik hanımsız olmaz, zaten kardeşlerim de evlen, evlen diye başımın etini yiyorlar. Bacaklarım böyleyken gidip de nasıl konuşacaksın, belki

de hiç yürüyemem, Bayan Jadzia güçlü olmaya güçlü, ama beni taşıyacak kadar değil.

Daha hastaneye yeni yatmıştım, çarşafımı değiştirirken üstüme eğilince vücudumdaki yaralara bakıp şaşırmıştı:

"Amanın! Kim sizi bu kadar yaraladı Bay Szymek?"

"Farklı farklı yaralar bunlar Bayan Jadzia, bazısı eğlencelerde çıkan kavgalardan, bazısı direnişten kalma."

"Demek bunca şey yaşadınız ve hepsini atlattınız ha? Aman Tanrım! Hiç olmazsa bir tanesinin hikâyesini anlatsanız ya."

"Peki, seçin birini," dedim şakayla karışık. O da omuzumdaki yarayı seçti, yara aslında küçüktü, ama geçen yıllarla birlikte büyümüştü. Hadi bakalım anlat şimdi ona nasıl oldu bu yara:

"Bir keresinde, kışın, Jemielnica'da tanıdıkların evinde saklanıyordum. Köy anayoldan uzaktı. Güneye doğru, orman içindeydi. Kış da kıştı hani, kar fırtınası, kıyamet, yalnızca kızaklarla ulaşım yapılıyor. Hayvanlar ormandan evin önüne kadar geliyorlar. Evden bir çıkıyorsun, kapının önünde bir geyik karı eşeliyor, zıp zıp zıp bir tavşan hopluyor, keklikler, damdan düşen karlar gibi fırt, fırt uçuyorlar. Korkacak ne var? Yatağımı aldım, tavan arasından odaya indirdim. Bir gece kapı çaldı, güm güm güm! 'Aç kapıyı!' Ama daha kapının açılmasını beklemeden dipçiklerle vurup kapıyı kırdılar. Beni yataktan olduğum gibi çıkardılar, bir tek pantolonumu giyebildim, çünkü hemen sırtıma, kafama dipçiklerle vurup evden çıkardılar, "Marş!" Sanki çok aceleleri varmış gibi.

İki kızakla gelmişlerdi. Üçü benimle kaldı, diğerleri kızaklarla önden gittiler. Botlarımı bile giymeme izin vermemişlerdi, çünkü onlar için artık bir cesettim. Çıplak ayaklı, üstümde gömlek pantolon olduğu halde beni itip kakarak, kızakların izinden götürüyorlardı.

Kar ayaklarımın altına yapışıyordu, arada bir ayaklarımı birbirine sürtüyordum. Ama hemen arkamdan biri sırtıma indiriyordu. Belki de ısınmak için beni itip kakıyorlardı. Sanırım benden daha çok üşüyorlardı, çünkü arada bir oralarına buralarına vuruyorlardı. Gerçi sırtlarında kalın palto, ayaklarında botlar, yüzlerinde kar maskesi, kafalarında miğfer, ellerinde eldivenler vardı, ama çok soğuk olmasa da, alışık olmayana burası soğuk gelirdi. Üstelik elleri sürekli demirin üzerindeydi, demir çok soğuk geçirir.

Başlangıçta, sanki yanan kömürlerin üzerinde yürüyormuşum gibi gelmişti, fazla yürüyemem sanmıştım. Köyü biraz geçeyim, sonra onlara saldırırım diye düşünmüştüm, beni, benim istedim yerde öldürsünlerdi, nerede olduğu belli olmayan, kendi istedikleri yerde değil. Hem zaten sonuç aynı olduktan sonra daha uzağa gitmeye ne gerek var? Ama köyü geçince, azıcık daha gideyim diye düşündüm. Ayaklarıma ne acıyacaktım, zaten ben ölünce onlar da ölecekti. Kızaklarla gidenler uzaklaşmışlardı, sonra gözden kayboldular. Arkamdakiler yavaş yürüdüğüm için beni itiyorlardı.

Sonunda ayaklarımın altındaki karı hissetmemek için kendimi anızların üstünde yürüyormuşum gibi düşündüm. Çünkü anız da böyle batar ve ayakları acıtır, ama en azından sıcaktır. Gerçi üstünde yürümeyi öğrendiğinde çok da zor gelmez insana anızda yürümek. Yalnızca ayaklarını kaldırmak değil de sürümek gerekir. O zaman, istediğin gibi hızlı yürüyüp, seni kovalarlarken kaçabilirsin. Artık gittikçe daha az karda yürüyormuşum gibi geliyordu, sanki ayaklarımın altındaki anızları, güneşte ısınmış tozlu kuru toprağı, gittikçe daha fazla hissediyordum. Sanki tırpanın taşa çarptığında çıkardığı çıngıraklı sesi bile duyuyordum. Güneşten yanan ürünü ciğerlerime çekiyordum. Hatta bir an başımın üstünde bir tarla kuşu sesi bile duydum. Ama bu piçlerden birisi de aynı sesi duymuş olmalı ki havaya ateş etti, tarla kuşu sustu.

Sanki tohumdan ve topraktan gelen sıcaktan boğazım kurumuştu ve bir avuç kar almak için durdum. O zaman içlerinden birisi tüm gücüyle kafamın ardına vurdu. Bir an sallandım düştüm ve kalkamayacağımı sandım. Hatta beni öldürsünler istedim. Ama öyle kolay değildi anlaşılan. Öleceği yeri seçeni sevmiyorlardı. Ölümün yerini kendileri seçmek istiyorlardı. Ölüm, aynı ölüm olsa bile. Kurt gibi sesler çıkarmaya ve kalkmam için beni tekmelemeye başladılar. Ama gittikçe daha kötü yürüyordum; bacaklarımın kemikleri kırılmış gibi hissediyordum. Her bir adımda sanki çivilerin üzerinde yürüyormuşum gibi geliyordu bana. Tarlada dikenler varmış gibi düşünmeye başladım, dikenlerde böyle batar acıtırdı. Ya da orakla kesilmiş ürün böyle yakar canını insanın. Orakla kestikten sonra anızda yürürken, sanki çiviler batıyormuş gibi olur. Babamın tarlanın diğer tarafından biley taşını getirmem için çağırdığını ve ona doğru gittiğimi hayal ettim. Ya da benim ineklerin, beyin tarlasına girip, tarladaki pancarları yediğini ve kalbim ağzımda, onları oradan çıkarmak için koştuğumu düşündüm. Böyle bir zamanda insan ayağının acıdığını mı düşünecek, az sonra kâhya, senden önce gelip de hayvanlarına el koymasın diye yüreğin ağzında koşarsın. Bazen de arkadaşlarla, anızların üzerinde koşu yarışı yapardık. İşte bir de onu düşündüm, yarış yapıyormuşuz, ben kazanıyormuşum.

Bu piçler de artık benim çok yorulduğumu düşünüyor olmalıydılar, tabii onların aklına, bu kış kıyamette, yazın ortasında, hasat zamanı, anızlarda yürüdüğümü hayal ettiğim nereden gelecek? Görünüşe göre, kendileri donmuşlardı, ellerini birbirine vurup, hohlamaya, tepinmeye başlamışlardı çünkü. Hemen sol tarafta, ardıç çalıları ve altında kıvrılıp giden derin bir hendek vardı. Gel gelelim, herifler artık yürüyemeyeceğimden o kadar eminlerdi ki içlerinden biri cebinden bir şişe çıkardı, hepsi birer fırt aldılar. Bu arada açık saçık şeyler de anlatıyor olmalıydılar ki

kıkırdıyorlardı. Bir tanesi fermuarını açıp işedi. Ben de tam o sırada yamaca doğru atladım. Onlar toparlanıp da ateşe başlamadan önce ardıçlara varmıştım, sonra da çuval gibi attım kendimi yardan aşağıya. Beni kovalayabilmeleri için burası çok dikti. Sadece ateş ettiler. Bir kurşun da geldi bu omuzumu buldu işte, diğerleri karlara, ardıçlara, ağaçlara isabet etti. O sırada hiçbir şey hissetmemiştim, çok sonra, ancak kurtulduğumda yaralandığımı anladım."

O günden sonra, Jadzia beni beslemeye başladı. Yemekte en büyük eti bana getiriyordu. Daha fazla patates koyuyordu. İkinci kap çorba da benim hakkımdı. Koğuşa girdiğinde hemen bana aç mıyım, susadım mı, sigaram var mı diye sorardı, yoksa hemen gider getirirdi. Pek çok kez, kendi parasıyla bana sigara aldığı olmuştu. Bazen öylesine koğuşa giriyor, fırsattan istifade yorganımı düzeltip, "Bay Szymek, yorganınız yerleri süpürüyor," diyordu. Ya da yastığımı düzlüyor, böyle iki büklüm yatarsam başımın ağrıyacağını söylüyordu. Yastığı düzeltmek için yanıma eğildiğinde gizlice yastığın altına yiyecek tıkıştırırdı:

"Gece herkes uyuyunca ye bunları," diye fısıldardı, sanki yastıkla konuşur gibi. "Pencerenin yanında yatana dikkate et, tavşan uykusuyla uyuyor."

Ya da pek çok kez yatağa, ördek tutmak için eğildiğinde kulağıma fısıldardı:

"Yarın yemekte köfte var. Senin tabağındaki köftelerin biri herkesin köftesi gibi ortada, ikincisi patateslerin altında olacak. Patatesleri karıştırma, görülebilir. Köşedeki ihtiyarın şahin gibi gözleri var. Bacağını kesmişler, ama her şeyi görüyor. Kendi yemeğini silip süpürüyor, gözü başkalarının tabağında kalıyor. Ama yese ne olur, yemese ne olur. Bay Szymek yaşamalı, yaşaması için de yemesi lazım. Pazar günü kardeşim geleceği için erikli kek yapacağım, sana da getireceğim."

Bir keresinde bana portakal getirmişti: İlk defa o zaman portakal yemiştim. Yaralarım işte böyle işe yaramıştı.

V

ANA

Belediyede nikâh kıyacak birini arıyorlardı. Aslında bu işi güya sekreter yapıyordu, fakat savaş bittiğinden beri ancak üç dört çift belediyede evlenmişti, diğerleri hâlâ kilisede evlenmeye devam ediyorlardı. Gerçi belediye nikâhı da kilise nikâhı gibi geçerliydi, ister belediyede, isterse kilisede nikâhlansın, mutlu veya mutsuz olur insan. Ayrıca belediyede evlenen çiftlere UNRRA'dan[8] at veriyorlardı, inşaat malzemesi veya tohum da dağıtıyorlardı. Baktın olmuyor, ikinci gün ayrılabilirdin de. Kilisede evlendiğindeyse üzerine kapı kapandı mı her şey bitti, âmin de artık. Çünkü Yaradan'ın bağladığını hiçbir insan çözemez, işin yoksa hıçkırık gibi bir karıyla yaşa ölene kadar. Kedi köpek gibi yaşayan az çift yok, vururlar, kırarlar, kin tutarlar, onun sola çektiğini diğeri sağa çeker, içlerinden biri ölene dek böyle yaşamak zorunda kalırlar. Gerçi bana göre böylesi bir yaşamı, ayrılmak Tanrı'nın emrine karşı olsa bile Tanrı'nın kendisi bozmalıdır, o başka. İki yanlış insanın birbirine yazıldığı olabilir, ilerde ne olacağını, kimin, ki-

[8] Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi. (ç.n.)

min alınyazısı olduğunu kimse bilemez, alınyazısı, ancak güneş battığında iyi mi kötü mü olduğu anlaşılan gün gibidir. Bu da insanların belediye nikâhını seçmesi için başka bir neden.

İlk belediye nikâhı kıydıranlar, cepheden yeni gelen Florek Denderys'le nişanlısı Bronką Makulanka'ydı, belediyede onlar için öyle bir nikâh kıyıldı ki, bir zenginin kilisede kıyılan nikâhı bile böyle olamazdı. Belediyeye bayrak astılar, duvarlar yılbaşı ağaçlarının dallarıyla süslendi, girişe on metre boyunca bir halı serdiler, girişin üstünde de "Yeni evlilere mutluluklar. Belediye." yazılı bir pankart asıldı. Ayrıca, galiba bin zlotilik bir ödül de aldılar. Florek ve Bronka için elbise kumaşları, at, inek, çocuk için giysiler -çünkü bebeleri yoldaydı- eğer iş zamanı uyuyakalırlarsa diye bir çalar saat verildi. Gel gelelim nikâhtan hemen sonra batıya gitmek zorunda kalmışlardı, çünkü köyde daha fazla yaşayamayacaklardı, Bronka'nın köydeki adı orospu, daha doğmamış bebeninki de pişti. Onlardan sonra da belediyede evlenmek isteyen pek fazla gönüllü çıkmadı.

Muhtar olsun, sekreter olsun, evlenecek herkese gidip eğer belediyede nikâh kıyarlarsa askıya çıkmayacaklarını, nedimelere veya duvağa gerek kalmayacağını anlatıyorlardı. Bunun yanı sıra, daha kolay at alabileceklerini, kendilerine inşaat malzemesi verileceğini ve her şeyin daha kolay olacağını söylüyorlardı. Zaten kilisenin nikâh için ne kadar para isteyeceği de belli değildi. Güya kilisede olursa Tanrı önünde olurmuş. Tanrı'yı gören var mı? Görüldüyse ancak kutsal tablolarda görülmüştür, bakalım o da kendisi mi? Gerçi savaştan önce de birkaç imansız vardı beldede. Mesela Kurk, karısı ve kızları onu zorlayıncaya kadar ömrü boyunca günah çıkarmamıştı. Beylerin köşklerinde de öyle böyle diye hep bir başkaldırı olurdu. Özellikle hasat zamanı. Gerçi patates toplarken de olurdu bu. Poddębice'den Chrząszcz Wicek, isyancı olduğu için altı ay mahpus yattı, köyün büyüklerine hasat festivalinde hakaret etmişti çün-

kü adalet geldiği an ağaca asılırdı. Ama adalet ne zaman gelecek?

Belde ofisinden gelip kaç çift belediyede evlendi diye soruyorlardı. "Kimse" deyince de, "Nasıl kimse? Sizin burada kimse evlenmiyor mu?" diye soruyorlardı. He, evleniyorlardı, evlenmezler mi, ama kilisede evleniyorlardı. Oy anam oy, yeni zamanı kabul etmiyorlar diye köye ceza keserlerse ya. Ya vergileri arttırıp kömür vermezlerse? Her zaman her şey verilmez ya.

Gel gelelim, diğer yandan rahip, kürsüden her pazar cemaate, eğer belediyede evlenirlerse, imansız olacaklarını söylüyor, cehennem ateşi ve sonsuz lanetlenmeyle onları korkutuyordu. Belediyede evlenecek olanları cemaatinden atacağını, Yaradan'ın da onları insanlıktan çıkaracağını ilan ediyordu. En kötüsü de belediyenin belediye olduğunu, belediyeye ancak vergi ödemek için gidildiğini, nikâhın ise kutsal bir şey, yedi kutsal yeminden birisi olduğunu ve Tanrı tarafından konduğunu, dünyevi yönetimle ilgisi olmadığını, çünkü bu yönetimin şeytandan geldiğini söyleyerek, belediyeyle alay ediyordu. Domuz ahırları bile belediyeden daha temizdi ona göre, çünkü savaştan beri, duvarları kireçlememişlerdi, içeri girseniz yerlerin pisliğinden ayaklarınız yapış yapış olurdu, memurlar ise ancak cigara tellendirip sekreterleri kovalarlardı. Hadi git bakalım, damat bey, git bakalım gelin hanım, hadi git de orada sadakat yemini et, o Sodom ve Gomora'da[9] et sadakat yeminini. Bakalım bu sadakatin değeri ne olacak?

Belki de rahibin çıkardığı bu gök gürültüsünden sonra, belediyede özel bir oda hazırladılar, odanın duvarlarını kireçlediler, çiçeklerle süslediler, yerleri temizlediler, yeni bir masa, sandalyeler koydular, yere halı serdiler ve nikâh kıyacak bir memur aramaya başladılar. Gerçi bazıları bu emrin yukarıdan geldiğini söylüyordu, o başka.

[9] Eski Ahit'in Tekvin Kitabı'nda sözü edilen günahkâr kentler. (ç.n.)

Bir gün tarladan topladığım lahanaları taşırken Rożek'le karşılaştım, o zaman muhtardı; bana sordu:

"Memur olmak istemez misin? Nikâh kıyardın. Doğru dürüst iş yok, çünkü kimse belediyede evlenmek istemiyor. Şakır şakır maaşın gelirdi. Zaten polislik yaptın, gel şimdi de bizim adamımız ol."

Bir büroda oturmak varken, ne diye lahana taşıyayım diye düşündüm. Zaten Tanrı'ya inanmak konusunda da kendimden çok emin değildim, rahip ve söyledikleri de umurumda değildi. En azından adam gibi giyinecektim, çünkü üstüm başım artık iyice dökülüyordu. Bir yerlerde eğlence olsa giyecek şey bulamıyordum. Tabii oraya gidebilmek için bilet alacak ya da bir içki içecek paramın olmaması da cabasıydı subay botlarım şöyle böyle idare ediyordu, ama artık çok az insan subay botu giyiyordu. Savaş gitgide uzakta kalıyordu, insanlar ayakkabılar, takım elbiseler giyiyorlardı; sanki herkes savaş sonrası kendilerini özgürlüğe atmışçasına, etek gibi bol pantolonlar, çuval gibi ceketler moda olmuştu. Bense dar pantolonlarım ve subay botlarım içinde başka bir dünyadan gelmiş gibiydim. Zaten polisliği bıraktığımdan beri ne yapacağımı düşünüyordum. Çünkü babam her kuruşu ahır için biriktiriyordu, bana sigara parası bile vermiyor, baca gibi içiyorsun diye şikâyet ediyordu.

Polisliği bırakmıştım, çünkü tam komiser olacaktım, ama başımıza sümüklü bir bebe geldi, direnişe bile katılmamıştı fakat okulluydu. Üstelik bir haftada dünyayı düzelteceğini sanıyordu. Oysa dünyayı bir haftada kurmak, düzeltmekten daha kolaydır. Hele ki savaş sonrası dünyayı... Silah aramak yerine -çünkü hâlâ ateş ediyorlardıya da hiç olmazsa yük boşaltmak için rampada durunca soyularak yarısı boşaltılan çimento yüklü vagonlara göz kulak olmak yerine, tuttu, kaçak içki yapıyor diye Franek Gwiżdż'e taktı ve adamın tüm bahçesini arattı. Daha sonra Gwiżdż bana, "Orospu çocuğu geldin yedin, içtin hangi

gün senden bir kuruş istedim, hatta seni bizden sanıp cebine yolluk içki bile koydum. Gelirsin ama içki istemeye, bok durdurursunuz beni, devam edeceğim işte içki yapmaya. Almanlar kıçımı yaladılar, siz de gelin yalayın. Allahtan, her şeyi toprağın altına bir yere gömmüştü de, yabani çalılar arasında, ahırın ardında sadece damıtma ocağını bulduk. O da bahçede rüzgâr esip de duman olunca, bazen bu ocakta domuzlarına patates kaynattığını açıkladı. İşte, bir orada bir burada duruyordum, ama aslında hiçbir yerde değildim, hep tarladaydım, şafaktan geceye dek tarlada.

Hatta yeniden berberliğe başlasam mı diye düşünmüştüm. Aslında köyde berber vardı. Jaskóła'nın kayını. Kentten yeni gelmişti, çünkü işler orada iyi gitmiyormuş, Niezgódka'nın müştemilatında tezgâh açmıştı. Savaş öncesinde Kryśka Jaskólanka'ya evlenmişti, süvari yüzbaşısı olacaktı. Ama artık kime ne. İnsanlar bu yıllarda öyle değişmişlerdi ki birisi yüzbaşı olacağına berber olmuş, ne gam. Gel gelelim köylüler ellerinin kasap gibi olduğundan, kafayı sanki bir blok tutuyormuş gibi tuttuğundan kafanın kırılmaması için enseyi sağlama almak gerektiğinden söz ederek şikâyet ediyorlardı. Üstüne üstlük dilsiz gibi sessizdi herif. Tıraş boyunca ağzını açmadığı olurdu. Böyle berber mi olur? Berbere sadece saç sakal tıraşı için gelinmez, konuşup dinlemek için de gelinir.

Köylerden köylere giden otobüsler de vardı, biletçi olsam mı diye düşündüm. İş ağır değildi, oturuyorsun bilet sayıyorsun, tanıdık tanımadık insanlar iniyorlar biniyorlar, hep insanların arasındasın yani. Eğlenceli bir iş, hele otobüs pazardan dönerken, şakalaşırsın, insanlara bağırırsın, artık ne ararsan. Tarla öyle mi ya, tarlada ne olur ki? Tavşan koşar, tarlakuşu öter, bulut gelir, yağmur yağar, hepsi bu.

Gerçi gizliden gizliye en çok Michał'a güveniyordum, hani eninde sonunda gelir de, bana bir akıl verir ya da yanında işe alır diye; çünkü ne berberlik ne de biletçilik bana çok çekici gelmiyordu. İşten boş kaldın mı, tarlaya

gidip şunu bunu yapmak gerekecekti çünkü. Rahatlayım derken zora sokabilirdim kendimi. Zaten Stasiek de henüz evdeydi, kaderinin toprakla çalışmak olduğunu düşünüyorduk. Ne var ki, Michał, son geldiğinde söz verdiği halde, uzun zamandır gelmemiş, bir haber bile göndermemişti. Güya daha uzun süreliğine gelecekti. İzin alıp uzun süre kalacaktı bizimle. Çünkü o zaman ateş almaya gelir gibi gelmişti. Ne kadar kalmıştı sahi? Yarım gün bile değil.

Öğlen yemeğini yemiş anam bulaşıkları yıkarken, biz babamla cigara tellendirmek için masaya oturmuştuk. Pazar günüydü. Birden pencereye siyah bir limuzin yaklaştı. Anam az korkmadıydı. "Kime geldi şimdi bu?" diye. Bize gelmiş. "Amanın Yüce İsa Bakire Meryem, gelen Michał'mış ya! Yaradan'a kurban, Michał! Çocuğum! Oğlum! Artık sana bir şey olduğunu düşünmeye başlamıştık. Ne yazıyorsun, ne bir haber gönderiyorsun. Bunca yıl. Orada, burada savaş vardı. Kaç kişi öldü. Savaştan sonra da devam ediyor ölümler. Geldin ha?" Evet, son derece şık bir biçimde gelmişti; palto, şapka, ellerinde deri eldivenler, boynunda vişneçürüğü bir atkı, iki bavulu, ardından gelen şoför taşıyordu. Babamın sesi titremişti; "Michał!" Anamın gözlerinden patır patır yaşlar akıyordu. Şoför bavulları güçlükle eşikten aşırdı, odanın ortasına koydu. Michał da ona gidip arabada beklemesini, çünkü biraz sonra geri dönmeleri gerektiğini söyledi.

Bir küme çocuk koşup gelmiş, limuzinine, boka konmuş sinekler gibi yapışmışlardı, dokunuyor, okşuyor, arabanın camlarından içeri bakıyorlardı. Şoförse taş gibi oturuyordu. En sonunda babam dışarı çıkıp kovaladı çocukları:

"De hadi gidin. İnek mi bu, okşuyonuz. Çizeceksiniz ha!"

Büyük, küçük herkes Pietruszkalar'a gelen kim diye bakmaya gelmişti. Kimse bu gelenin Michał olduğuna

inanmak istemiyordu. Baktık olmuyor, babam evin önünde toplananlara, gelenin Michał olduğunu söylemesi için Stasiek'i yolladı. O zamana dek kimse köyde böyle bir limuzin görmemişti tabii. Savaş öncesinde beyin böyle bir arabası vardı, ama bunun yarısı kadardı, üstü de açıktı, ama bunun her tarafı kapalı olduğu gibi, sanki ev penceresi gibi camları vardı. Bir keresinde de piskopos kilise kabul ayini için limuzinle gelmişti köye, ama o arabanın her yeri süslü, piskopos da morlar içinde olduğu halde, bunun yanında hava cıva kalırdı o da.

Önce anama sarıldı, uzun süre kucakladı onu, "Ağlama anam, ağlama," dedi. Hepimizi iki yanağımızdan öptü. Sonra bavulları açmaya girişti. Anamı, babamı unutmamıştı, biz kardeşleri de... Bana çorap, kravat, atkı, tıraş sabunu getirmişti. Anama elbiselik kumaş, eşarp, iğne, iplik, tarçın, biber, babama, cigara kâğıdı, tütün, kışlık eldivenler, Antek'e de tıpa açacağı olan iki başlı bir çakı, Stasiek'e bir mızıka, her ikisine birer de gömlek. Bunun yanı sıra pek çok ıvır zıvır.

Bu kadar kısa süreliğine geldiği için üzüldüğünü söyledi, ama bir dahaki sefere daha uzun geleceğine, hatta hasat zamanına denk getireceğine söz verdi, çünkü uzun zamandır eline tırpan almamıştı, hâlâ tırpan yapıp yapamadığına bakmak istiyordu. Şimdi yalnızca sağlığımızı sormak, savaştan nasıl çıktığımızı görmek için gelmişti. Savaş bittiğinden beri gelmek istiyordu, ama hep bir işi çıkıyordu. Henüz izni yoktu, ama olunca, gelecekti bizde kalmaya, kesinlikle gelecekti. İşte böyle demişti.

Yemekten geriye, biraz et sulu erişte kalmıştı. Anam ısıtmak istedi, ama o aç olmadığını, yolda bir şeyler yediklerini söyledi. Sadece süt içti, çünkü anam ineği öğlen sağmıştı, süt hâlâ sıcaktı yani. Bir dikişte bir kâse süt içti, şöyle bir nefeslendi ve uzun zamandır, ineğin memesinden gelen, böyle sahici bir süt içmediğinden yakındı. Hatta süt içince biraz kederlendi, sanki düşündü gibi. O zaman

anam daha içer mi diye sordu, yolda içmesi için yanına şişeyle süt vermek istedi.

Ortada bir şey olmadığı halde sanki şişeye gülüyormuş gibi güldü. Terzinin yanında çalışırken, pazarları gelirdi, anamın her zaman onun için hazırladığı bir şişe sütü alırdı. Hemen anama sarıldı, sanki gereksiz yere güldüğü için özür diler gibi alnından öptü.

Bu adamın Michał olduğuna inanmak tuhafıma gidiyordu. Belki de aniden gelip hemen kaçmak istemesinden kaynaklanıyordu bu durum. Ayrıca en son ne zaman görüşmüştük ki, savaştan önceydi, kaç yıl olmuştu? O zaman da böyle aniden gelmişti. Çünkü her zaman geldiği gibi pazar günü değildi, haftanın ortasında, çarşamba veya Perşembe günüydü galiba. Biraz buruk ve kederliydi. Anam, babam, "Neyin var Michał?" demişlerdi, "söyle oğul." Ama sanki dilsiz gibi susmuştu, düşünmüştü de düşünmüştü. Sonra tam gidecekken, savaş çıkacağını, eğer gelmezse kendisini merak etmemizi söylemişti. Sonra savaşta bir ara gelmiş, benimle görüşmek istemiş, önemli bir mesele varmış, ama sonra o meselenin ne olduğunu bana hiç demedi bir daha.

Aslında soracaktım, savaşta benden istediğin neydi diye. Lakin savaş bitmişti, eskileri karıştırmaya ne hacet dedim. Ama hiç olmazsa azıcık konuşabilirdik. Sadece saatine baktı, kalktı, gitme zamanı geldi dedi, işi varmış. Sadece şunu söyleyebildim:

"Konuşuruz diye düşünmüştüm, hemen kaçıyor musun?"

"Konuşuruz daha," dedi, "yakında uzun süreliğine geleceğim. Hatta iznimi alıp gelirim. Görüşürüz o zaman."

Savaşta geldiğinde karşılaşamamıştık. Ben direnişte, ormandaydım, onun da bir işi varmış, bir gece gelip başka bir gece gitmiş zaten. Ama bir hafta beklemiş belki gelirim diye. Evde uyumak istememiş, ahırda, samanların arasında oluşturduğu bir delikte saklanarak yatmış. Bahçeye bile çıkmamış, yemeğini bile şafakta götürüyorlarmış ahıra. Bir

durum olduğunda babam, anam veya Antek bahçeye çıkıp üç kez köpeğe bağıracakmış Burek! Burek! Burek! O zamandan beri ilk defa şimdi ortaya çıkmıştı ancak. Aradan bunca yıl geçince insan kardeşine bile alışamıyor

Gerçi insanın kardeşi, ölene kadar kardeşidir. Ona neyin olup neyin olmayacağı, neyin değişeceği bilinmez. O bana Antek'ten, Stasiek'ten de daha yakındı. Çocukken birlikte terlemiş, aynı yatakta uyumuştuk. Onun canını yakmak isteyen olursa, ben tek başıma olsam bile savunurdum. Gerçi o benden üç yaş büyüktü ama ben ondan daha kavgacıydım. Böylece eşitleniyorduk. Çoğu zaman ondan daha büyük olduğum düşünülebilirdi, çünkü ben daha serttim.

Görünüş olarak değişmemişti fazla. Bir tek bakışları sertleşmişti, bu gözlere doğrudan bakmak zordu, bakışları sanki insanı kesiyordu, oysa eskiden yumuşak bir maviydi gözleri. Savaş herkesin bakışlarını değiştirmişti, kimi korkudan, kimi uykusuzluktan, en çok da ağlamaktan. Gözleri sanki kovalanan bir fare gibi oradan oraya koşuyordu. Anam ona bakmaya doyamadığı halde, anama bile uzun süre bakamamıştı. Sürekli Michał da Michał. Ancak altından civcivler çıkan kuluçka tavuğunun yattığı sepete baktığında sıcak bakmıştı. Hatta birini eline almış, sonra sanki elini yakmış gibi hemen yerine koymuştu civcivi. Bir kere de Son Yemek tablosuna düşünerek bakmıştı, belki de rahip olması gerektiğini hatırlamıştı, kim bilir.

İçine böylesi kapalı olması bana garip geliyordu. Onun kardeşim Michał olduğunu bilmesem, kardeşim gibi hissetmeyebilirdim. Anamın veya babamın tarafından, hiç görmediğim, ama sadece adını duyduğum, nasıl ve nerede yaşadığını tam olarak bilmesem de, dünyada bir yerlerde yaşadığını bildiğim, uzak bir kuzen gibi düşünebilirdim onu. İşte şimdi, hiç ummadığımız bir anda, hani açık gökyüzünde çakan bir şimşek örneği, bir pazar günü öğleden sonra çıkagelmişti, öyle ki kimse ne diyeceğini bilemiyor-

du, üstelik hiçbir şey yemek de istememişti, çünkü yemek onu biraz yaklaştırabilirdi bize. Geldiği gibi, hemen gitmek istemişti, sanki onu bir rüzgâr buraya atmış gibi.

Tabii, ona, kim olduğunu, ne yaptığını sormak da uygun düşmüyordu. Çünkü onca yıl hakkında bir şey bilmediğin şeyi şakkadanak diye sormak olmazdı, en iyisi hiç bilememekti. Ne de olsa, ilk sözcükte birisinin hayatına dalmak, o kişi kardeşin veya oğlun bile olsa hoş olmazdı. Öyle ya, belki bir yarayı kanatırdın. Acaba o kişi bakalım hâlâ senin oğlun veya kardeşin miydi? Şöyle bir rahat oturmak, sonra güneş pencerenin dışında batana dek, geçen onca yılın uçurumlarına alışmak gerekiyordu. Bu uzun süredir sürülmemiş bir tarlayı sürmeye benziyor. Sonra nereden başlayacağını düşünmek ve Yaradan'ın dünyayı yaratmaya başladığı gibi baştan başlamak lazım.

Babam kolhozlar olacak mı diye sorabilmişti yalnızca. Ama o sanki valizleri açmaya dalmış da eşyaları dağıtıyormuş havasıyla buna yanıt vermedi, sonra hemen bize o ne, bu ne, o nasıl, bu nasıl şeklinde gittiğinden beri olan biten hakkında sorular yağdırmaya başladı. Sözünü kesmenin yolu yoktu. Sanki öğrenmeye susamış gibiydi. Bunca sene bizi görmeye gelmediği için bizden olabildiğince fazla şey alıp götürmek ister gibiydi. Neredeyse hiç oturmadı, durmadan dolaştı, ilgilenmediği tek bir şey yoktu. Belleğinin çuvalından, ona yardımcı olacak her şeyi çıkarıyordu ve soruyordu da soruyordu. Hatta çoğu zaman yanıtı sonuna kadar dinlemiyordu bile, sormaya devam ediyordu.

Anam, babam, biz kardeşler, hepimiz sağlıklı mıyız diye sordu, sadece annem, göğsündeki ağrının gittikçe daha acı verdiğini söyleyebildi. Başını salladı ve hemen, toprak reformundan kaç dönüm aldığımızı, hangi ofisle bağlantılı olduğumuzu, toprağı almayalım diye bizi korkutanın olup olmadığını sordu, "köyden ölen var mı?" diye devam etti, neden ahırımız yanmış, yeni bir ahır yapmak istiyor muymuşuz, ahır, tahtadan mı, yoksa taş mı olacak-

mış damı kiremit mi, saman mı kaplanacakmış, kaç ineğimiz varmış, iki mi yoksa daha fazla mı, danamız var mıymış, besleyecek miymişiz yoksa satacak mıymışız, atımız aynı at mıymış, köye elektrik gelmiş mi, neden lamba bu kadar isliymiş, gaz yağı mı yakıyormuşuz yoksa kalitesiz bir yağ mı, zangoç Franciszek ölmüş mü, rahip, aynı rahip miymiş, vaazlarda Tanrıyla politikayı karıştırıyor muymuş, hangi çiftçi yortu da rahibin gölgeliğini taşıyormuş, neden hep aynı zenginler varmış, bu yıl kış sert mi geçmiş, kar çok muymuş, nehir baharda taşmış mı, sel olunca suyu kimden almışız, kuyu açmayı düşünmüyor muymuşuz, meyve bahçesi nasılmış, ahırın arkasındaki erik ağacı duruyor muymuş, ne olmuş ona, belki babam yeni fide diker miymiş, ihtiyar Spodzieja yine kunduracılık yapıyor muymuş, Spodzieja'nın ölümünden sonra kim kunduracı olmuş, köpeğimiz hâlâ Burek miymiş, adı neymiş, Strucel mi, güldü, Struciel diye yineledi, nerden buldunuz bu komik ismi diye sordu. Sonra sorulara devam etti. Anamın çok tavuğu kazı var mıymış, kümese sansar veya şahin dadanmış mı, komşulardan tavukları çalan var mı, nehrin kenarında yaşlı söğüt ağacı hâlâ duruyor mu, çulha kuşları, üzerinde yuva yapıyor mu, şimdi delikanlılar, genç kızlar nerede yüzüyorlar, hâlâ Błache'nin orada mı, su derin mi tarzındaki gibi sorulara devam ediyordu. Her zaman masada duran tek kolu kırık haç neredeymiş, bu bey masasını nereden bulmuşuz, neden her zaman çiçek dolu olan pencerelerimiz boşmuş, bu yıl sarımsak ekmiş miyiz, sarımsak için nasıl bir yılmış, ya soğan için lahana için havuç, pancar için nasılmış, galiba anam evi yeni kireçlemiş, hâlâ kokuyormuş zira. Yine öyle yağda kızarmış peynirli mantı yapıyor muymuş, harmanı değirmende mi yoksa dövenle mi yapıyormuşuz. İhtiyar Waliszka yaşıyor muymuş, ya oğlu? Mietek hâlâ öyle içiyor muymuş, leylekler bizim ahırın üstünde uçuyorlar mıymış yine, babam niye böyle nefes nefeseymiş, bu kadar sigara içmesi şart mıymış, anam ekmek pişiriyor muymuş, yok-

sa dışardan mı alıyormuşuz ekmeğimizi, bizim tarlada da mayın var mıymış, ürün nasılmış, çavdar nasıl, buğday nasıl, arpa nasıl, yulaf nasıl diye ürünü ayrı ayrı sordu, neden darı ekmiyor muşuz, artık yulaf lapası yenmiyor muymuş, basamaklara ne olmuş da taş koymuşuz oraya, ben hâlâ itfaiyede miymişim, motorlu pompamız var mıymış, yoksa hortumla mı söndürüyor muymuşuz, eğlenceler nerede düzenleniyor muş, eskisi gibi kavga dövüş oluyor muymuş, yoksa daha mı az oluyormuş, Stasiek kaçıncı sınıfa gidiyormuş, dersleri nasılmış, defteri, kitabı var mıymış, tarlalarda keklik, tilki, tavşan dolaşıyor muymuş, neden kapı sanki onu içeri almak istemezmiş gibi böyle korkunç gıcırdıyormuş, muhtar kimmiş, karneyle dağıtılan mallardan hakkımızı alıyor muymuşuz, babam, arı yetiştirmeyi düşünmez miymiş, hiç olmazsa iki kovan kursaymış, belki bal almak için bir gün karısıyla beraber gelirlermiş. Ne evlendin mi sen? Sadece başını evet anlamında salladı ve hemen yine sormaya başladı. Stefka Magierzanka nasılmış, kocaya varmış mı, kimle evlenmiş, mutlu muymuş, hâlâ öyle güzel miymiş, köyden kimler okula gidiyormuş, kim başka bir yere gitmiş, kim gelmiş, Lehçe öğretmeni Kasperkowa yaşıyor muymuş, şimdi matematik öğretmeni kimmiş, ya müzik öğretmeni, değirmenin ardındaki kavağa yine kargalar konuyor muymuş, çocuklar yine ağaca çıkıp yuvaları deviriyorlar mıymış, bir zamanlar Szymek'in çıktığı gibi kim en hızlı çıkıyormuş ağaca, ocağın üstündeki taşlar niye dışarı fırlamış, Prażuchlar'a aramızda hâlâ tarla ihtilafı var mıymış, nasıl bitmiş, ama yanıtları dinlemek istemiyordu, durmaksızın soruyor da soruyordu. Pociej'in tepesinde hâlâ kızak kayılıyor muyumuş, Pociej kovalıyor muymuş çocukları, Noel şarkıları söyleyerek çocuklar yine yollara düşüyorlar mıymış, Herod kim oluyormuş, peki ya ölüm, ya şeytan; köprünün yanındaki öğüt hâlâ perili miymiş, yoksa şeytan artık oradan taşınmış mı, vaftiz babası Skubida yaşıyor muymuş, yoksa onu öldürmüşler mi, ya vaftiz

anası Kaliszyna, saçaklarımızın altında kırlangıçlar yaşıyor muymuş, kaç tane yuvaları varmış, hasatta kimseden yardım almış mıyız, yoksa kendimiz mi kaldırmışız, niye bir saat almıyor muşuz, neden anam bu kadar zayıfmış, neden babamın saçı ağırmış, neden Antek, neden Stasiek, neden ben, neden o, neden bu?

Babam artık dayanamamış onun sorularını durdurmuştu:

"Her şeyi anlattık ya, ne istiyon daha?"

Anamsa yalvar yakar ekledi:

"Hele otur da, anlat, sende ne var ne yok?"

Birden uyandırılmış gibi oldu, saatine baktı, "Vakit geldi, gitmem gerek," dedi. Hemen elini bana doğru uzattı, çünkü yanında ben vardım, sonra babamın, Antek'in, Stasiek'in ellerini sıktı, sanki yarın, en fazla öbür gün geri gelecekmiş gibi, ya da oğul veya kardeş değilmiş de sadece bir tanıdıkmış gibi elimizi sıktı yalnızca. Bize veda ederken, veda ettiğini düşünmüyormuş da kim bilir ne düşünüyormuş gibi başka bir yere bakıyordu. En sonunda anamla vedalaşırken, anacım yine ağladı, o da onun başını ellerinin arasına aldı ve gözlerine bakarak şöyle dedi:

"Ağlama anam. Geleceğim, kesinlikle geleceğim. Belki karımla gelirim. Onu da tanımalısınız."

Ondan sonra bir daha hiç ses çıkmadı ondan.

Anam bir yıl sonra ona bir mektup yazdıysa da cevap alamadı. Sonra ikincisini de yazdı yine karşılık yoktu. Bir süre sonra tekrar yazmak istedi, ama artık babam, "Boşa yazma, önce ilk mektubuna karşılık al hele," diyerek kızdı. Hem belki de çok işi vardı, mektup yazıp da meşgul etmemek gerekiyordu. İş bu. Köyde mesela, hasat zamanı insanın kıçını kaşıyacak vakti olmazdı. İşi bitince belki mektup yazmadan gelecekti. Önümüz Noel'di, Noel'de kesin gelirdi, belki de karıyla birlikte... Ne de olsa öyle demişti ya, "Sen en iyisi, ne pişireceğini düşün," derdi anama, "mektup yazarak gün çabuk bitmez."

Ama babamın tesellileri doğru çıkmamıştı, ne önümüzdeki Noel'de ne de daha sonraki Noel'de geldi, anam yazmaya devam etti, ama gizli gizli. Bir gün ahıra, ata saman vermek için girdim ki, arkada anamın, bir tabure önünde, yere diz çökmüş olduğunu gördüm, gözlükleri burnuna düşmüş, bir şey yazıyordu. Sonra şaşırdı, hokkayı önlüğünün cebine koydu ve ancak daha sonra bana başını çevirdi.

"Sen misin?" dedi, rahatlamıştı. "Buraya dua etmek için geldim, evde düşüncelerimi toplayamıyorum, burası sakin."

"Keşke meyve bahçesine gitseydin ana, orası da sessiz hem daha aydınlık," dedim saklamayı başaramadığı kalemine bakarak.

"Buraya da deliklerden ışık giriyor," dedi.

Bir başka sefer, çatı katına çıkan kapağı açıp kafamı içeri soktum ki, anam, kiristeki açıklıktan giren ışığın önüne oturmuş önünde kesme tahtası yine yazıyordu. İçeri girmedim, basamakları gıcırdatmamaya çalışarak yavaşça aşağı indim. Artık yatağa bağlandığında da, onu pek çok kez, üstünde ilaçlar olan ve yatağının yanında duran komodinin üstüne eğilmiş yazarken görmüştüm onu. Görmezliğe geliyordum ya da sanki yapamadığım bir şeyi, son anda hatırlamışım gibi hemen dışarı çıkıyordum Bu mektupları kim postalıyordu bilmiyordum. Antek ve Stasiek çoktan evden gitmişlerdi. Eve gelen yabancılardan, inanabileceği ve mektubu vereceği birisinin olduğunu da sanmıyordum. Yoksa babam mıydı? Bir zamanlar bu mektupları yazmasına karşıydı, ama şimdi yaptığından utanmış ve ben evde yokken bu mektupları, gizlice postaneye taşıyor olmalıydı. Çünkü babam üçümüz kaldığımızdan beri, anama çocuk gibi yapışmıştı. Sürekli yatağının kenarında oturuyor, ona eski zamanlardan bir şeyler anlatıyordu. Bazen hiçbir şey konuşmuyor, sanki düş görüyormuş ya da uyuyormuş gibi oturuyordu. Bir zamanalar o, herkesi işe koşardı, şimdi anam sürekli ona şunu bunu yapmasını hatırlatır olmuştu.

Hatta en sıradan şeyleri bile. İneklere su vermesini, samanı kesmesini, ahıra saman koymasını, köpeğe su ve yemek vermesini...

"De hadi, efendi, git artık," diye çoğu zaman onu kovalardı.

Ama o, yapışkan bir sinek gibi oturur, onun ricasını görmezden gelirdi.

"Sana ne? Hayvanlara da su verilir, ot da kesilir, saman da yayılır. Sen yat, hastasın," der, oturmaya devam ederdi.

Hasat geldiğinde, sanki kış vaktiymiş gibi de otururdu:

"Çavdar olgunlaşmıştır artık," diye hatırlatırdı anam. "Git de tarlaya bir bak, tırpan zamanı gelmiştir."

"Ne olgunlaşacak. Geçen sene bu vakitler yemyeşildi. Sana yatakta yatarken olgunlaşmış gibi geliyor. Ama tarla farklı işte."

Artık anam ona iyice huzursuzluk vermeye başlayınca, kalkıp giderken homur homur homurdanırdı, öfkeyle, sobanın önünde yatan kediyi kapar, dışarı atardı:

"Hadi git de fare avla uyuz hayvan, yan gelip yatma."

Ya da boş kovalara vurup susadığını, ama evde su olmadığını söyleyip kızardı. Hatta bir keresinde, kapının canı acıyormuş gibi inleyerek gıcırdamasına kızıp kapıya tekme bile atmıştı.

Anam, gün geçtikçe yataktan daha zor kalkar olmuştu. Bazen yemek yapmak için veya babam unuttuğunda tavuklara yem vermek için kalkıyordu ancak. Çamaşır yıkadığındaysa, önüne bir tabure koyuyor ve leğeni bunun üzerine oturtarak, oturduğu yerde yıkıyordu çamaşırı. Babam suyu ısıtır, doldurur, dökerdi, ırmağa çamaşır durulamaya da babam giderdi. Sonra bunları bahçeye ya da tavan arasına asardı. Sadece Antek ya da Stasiek geldiğinde canlanırdı. Tavuk pişirir, çorba yapar, mantı açardı, getirdikleri kirlileri yıkardı. Ama onlar gidince daha kötü hastalanırdı, bir hafta veya daha fazla yataktan kalkamazdı, kalbi ağrırdı da ağrırdı.

"Artık ölüm yaklaşıyor bana, belli," diyerek yakınırdı babama.

Babam onu avutur, "Ölüm gelse önce bana gelir, ben de geldiğini hiç hissetmiyorum," diye yanıtlardı. Daha sonra da ona tespihi verir, dua etmesini, dua edince rahatlayacağını söylerdi. Kendisi de İncil'i alır, yanına otururdu, ama pek okumayı beceremezdi, anamın yardımını isterdi.

"Al da sen oku, ne yazıyor burada? Görmüyorum."

Anam okurdu:

"İlk günahtan azade olarak doğmuş."[10]

"Azade böyle mi yazılıyormuş?" diye şaşırırdı babam.

Anam da babama, onu ha bire kestiği için kızardı, içinden dua etmesini söylerdi, ne de olsa yazılanı okuyamadıktan sonra böyle dua etmemenin anlamı yoktu. Babamsa, içinden dua edince, duayla başka düşüncelerin karıştığından bu arada Yaradan'ı unuttuğundan ve sonra bir türlüde onu bulamadığından dem vururdu. Anamın kızmasına hiç alınmazdı, zaten anam da gerçekten kızmazdı babama. Yalnız kaldıkları için iç çekip yakınacakları yerde belki birbirleriyle biraz dalaşırlardı, o kadar. Belki de başka türlü konuşacak bir şey bulamıyorlardı. Her şeyi söyledikten, birbirleri hakkında her şeyi bildikten sonra ne konuşacaklardı ki? Üstelik yaşam boyu, binlerce kez söylenmiş sözleri sarf edince, yaşam sözlerin aleyhine dönmez mi?

Bazen acırdım onlara. Ama işten sonra eve hemen gelmezdim. Ya içki içmeye ya da hovardalığa giderdim. Çoğu zaman, onlar uyuduktan sonra, gece yarısı dönerdim. Bazen onlar sabah kalktıklarında ben yatağa girerdim. İnsan çok içip sarhoş dönünce, kapıyı bulamaz. Sarhoş adam, en

[10] Katolik Kilisesi dogmalarından biridir. Hıristiyanlık inancına göre bütün insanlar ilk günah ile birlikte doğar ve bu günahtan arınmak için vaftiz edilirler. Ancak İsa'yı doğuran Meryem diğer insanlar gibi değildir, ilk günahtan azade olarak doğmuş, bu yüzden de vaftiz edilmesine gerek kalmamıştır. (ç.n.)

yakınına yabancıdır. Bana söyledikleri şeyler, hışırtı, mırıltı gibi gelirdi, ne dediklerini duymazdım bile. Ya da başımda durup da beni rahatsız edenler, bunlar benim anam, babam diye kendime hatırlatmak zorunda kalırdım. Anam, anaydı ne de olsa, iç çekerdi, sakince yalvarırdı:

"Oy oğul, oğul, içme bu kadar. Bırak oğul, içme."

Ama beni nikâh memuru olduğum için bağışlamayan babam, daha beni kapıda görür görmez saldırırdı, artık ne hainliğim kalırdı ne soysuzluğum. Bizim soyumuzda ataları-mıza kadar herkes imanlıymış, Mevla'yla, doğmuş Mevla'yla ölmüşler, hatta kutsal topraklara bile giden varmış, kiliseye tablo hediye etmiş birisi, birisi, piskoposun üzerindeki gölgeliği taşımış, imkân olsa Michał rahip olacakmış, ya ben, ancak kâfirlik yaparmışım. Okul yok, kilise yok, inanç yok, ancak günahkâr bir biçimde, resmi nikâh kıyarmışım.

"Biz bunu hak edecek ne yaptık? İçine Şeytan girmiş senin hayâsız."

"He ya, baba, baktım Mevla'da iş yok, şeytana yaklaştım ben de," derdim, onu iyice kızdırmak için. "şeytan hakkında ne biliyoruz ki? Yaradan hakkında ne biliyorsak onu. Belki Mevla dünyayı tek başına yönetemiyor da, şeytanla bölüşüyor. Ha baba, olamaz mı, biz ne biliriz ki? Ekmeyi biçmeyi, girmişiz bir döngüye hep aynı, Mevla o kadar yakın değil, şeytan da uzak değil belki."

"Bak, bak, tövbe, tövbe, herkes alay ediyor bizle ahlaksız! Soyunda rahip olsun isterdin, al işte var. Ama cüppesi eksik diyorlar."

"Cüppeye ne hacet? Bok yemiş onlar. Memurum diye kıskanıyorlar beni."

"Memurmuş, tüüh, soysuz seni. Yakında günah da çıkartırsın sen ha? Çocukları vaftiz edersin? Ölüleri gömersin? Dur daha, bir buhurdan da lazım sana. Ama sen onu da votkayla doldururdun, çünkü okunmuş su, elini yakardı. A ya rabbim, ne yaptık da bizi böyle cezalandırıyorsun? Ne için? He, ne için?"

"Bırak şu içkiyi, oğul," diye anam babama eşlik ederdi. "Bizi mezara mı göndermek istiyorsun? Bak, çok zamanımız kalmadı zaten. Akıllan biraz. Kendine sahip ol. Evlen."

"Evlensin demek, öyle mi?" diye babam acı bir alayla devam ederdi. "Ama rahipler evlenemez ki. Başkalarını evlendirir. Zaten bu sarhoşa kim varır? Tarlada çalışmasın diye gitti kendine iş buldu. Sen döneceksin ama tarlaya, mikrop herif, döneceksin..."

Babamın kehanetleri bir kulağımdan girip diğerinden çıkıyordu. Ne diye dönecektim ki tarlaya? Sanki tarlayı nikâhıma mı almıştım, ona hiçbir şey borçlu değildim, en azından belediyede tarlada çalıştığımın dörtte biri kadar bile çalışmıyordum, muhtarın dediği gibi, hemen hemen hiç iş yoktu. Hâlâ kimse belediyede evlenmek istemiyordu, bütün gün büromda oturup tavana bakıyordum veya pencereden gelip geçeni seyrediyordum; bazen belediyenin önünde bir iş için bekleyenlerle muhabbet ediyordum ya da gazete okuyordum. Ama yarım gün çalışsam bile, gün gazete okuyarak geçmiyordu. İnsan biraz sıkılıyordu. Okuma işi bitti mi ne yapacağını şaşırıyordu. Saat dört olsun diye bekle dur. Başlangıçta yan odalardan da kimse ziyarete gelmiyordu, benden korkuyorlar veya bilerek mesafe koyuyorlardı. Bazen sekreter gelir, gözünü odanın köşelerine dikerek sorardı:

"Ne haber arkadaş, hâlâ kimse nikâh için başvurmadı mı? Biraz daha çabalayın, az daha çabalayın," der, sonra giderdi.

Bazen muhtar Rożek, bir toplantıda veya okul çocuklarına konuşma yapması gerektiğinde beni yanına çağırırdı

"Şunu bir oku Pietruszka," derdi, "Senin aklına belki daha akıllı bir laf gelir, ekle o zaman. Sen polislik yaptın, nasıl olduğunu daha iyi bilirsin bu işlerin. Hani rahiplere karşı çok sert olmasın, çünkü biri bizim karıya yetiştirirse, şart olsun, beni eve almaz. Hem zaten köylüleri de küstürmemek lazım. Ha, yaptığım hataları da düzelt."

Bir de yazdıkları okunaklı olsun diye temize çekmemi isterdi. Çünkü okumayı iyi kötü kıvırıyordu da, kurt karalamış gibi yazı yazıyordu. Hatta doğru düzgün imza bile atamazdı. Sekreter, tıpkı bir okul çocuğuna öğretir gibi, ona nasıl harfleri birleştireceğini ve bir kerede imzayı nasıl atacağını göstermişti. Çünkü kimse onun attığı o uyduruk imzaya saygı göstermezdi. Odası, masanın üstü imza denemesi yaptığı kâğıtlarla dolu olurdu.

"Öğreniyorum işte. Ama galiba öğrenemeyeceğim. Bu elle olmuyor, yeni baştan başka bir elle doğmalı. Savaş öncesi muhtarların buna hiç ihtiyacı yoktu. Kurzeja olsun, Zadruś olsun üç haç koydular mı imza atmış sayılırlardı. Şimdi öyle mi ya? Eğitimli bir millet olduk. Eskiden neydi düşündükleri? Yoldaki delikleri doldurmak, o kadar. Şimdi politik düşünceler var."

Aslında şaşırmamak gerekti, çünkü tüm yaşamı boyunca, malikânelerde arabacılık yapmıştı, sonra birden muhtar oluverdi, o eller kamçı tutmaya alışıktı kalem tutmaya değil. Konuşması iyi giderse, bir yirmi beşlik getirirdi. Ama kötü geçse de getirirdi içkiyi, bu sefer kederini gidermek için içerdik.

"İyi gitmedi Pietruszka, iyi gitmedi. Ancak iki, üç kişi alkışladı, diğerleri kafalarını öne eğip kurt gibi baktılar. Arabacılık böyle değildi ki. Otururbut götünün üstüne, at seni çeker. Üstelik başında bir de efendi vardır, yani isyan edecek bir adam da bulunur. Şimdi kime isyan edeceksin. Terfi etseydik her şey daha kolay olurdu En kötü yer aşağıdadır Pietruszka, aşağı her zaman yerdedir. Sıçayım bu muhtarlığa. Tatlı geliyordu değil mi? Ne dersin acaba, traktör kullanmayı öğrenebilir miyim? Artık at yok çünkü. Köydekiler de öldü. Gelecek traktörde."

Ama öğrenmeye vakti olmadı garibin. Kısa bir süre sonra vurdular, niye vurulduğunu anlamadık. Her zaman olduğu gibi, akşamüstü evine bisikletle dönüyormuş, Bartoszyce'de rençper mahallesinde otururdu. Bisikletinin diş-

lisi kırılmış, o da bisikleti ite ite ormandan geçmiş. Sabah yolda bulmuşlar ölüsünü, göğsünde üç kurşun deliği ve ceketine iğnelenmiş bir kâğıt varmış, üstünde şöyle yazıyormuş: Kızıl yardakçılara ölüm. Yanında da bisikleti duruyormuş.

İlk nikâhı, Lisice'den Stach Magdziarz'la, Kolonie'den Irka Bednarkówna'ya kıymıştım. Irka yeşil bir elbise giymişti. Stach ise çizgili kahverengi bir takımla gelmişti. Stach'ın yaşlı bir anası vardı. Irka'ysa değirmende çalışıyordu. Stach savaştan beridir kiliseye gitmiyordu, çünkü rahip onu bağışlamamıştı. Bir gün rahip yaşlı, bir adama son nefesinde dua etmek için arabasını hazırlamıştı, Kolonie'den Sapieli'de yangın çıkmıştı. Tüm atlar tarlalarda olduğu için itfaiye arabasını çekecek at yoktu. Stach hiç düşünmeden rahibin arabasındaki atları aldı, itfaiye arabasına koşup yola düzüldü. Aslında günah o kadar büyük değildi, çünkü rahip hasta adama yürüyerek gidebilirdi, biraz yürüse bir şey olmazdı.

Muhtar, sekreter ve iki memur nikâhı nasıl kıydığımı seyretmek için gelmişlerdi. Biraz aptal gibi hissetmiştim kendimi, birkaç kez dilim sürçtü, ama yine de fena gitmedi. Sonra Stach'la kendimizden geçene kadar içmiştik. Irka ancak bir kadeh içti, ikinci kadehi içmesi için kandıramadık onu. Endişeli bir biçimde oturdu ve sürekli bu nikâhtan sonra mutlu olabilecekler mi acaba diye sorup durdu. Sanırım üç kez, mutlu olacaklarına dair yemin ettim. Hatta mutlulukları adına, cebimden bir ellilik votka bile ısmarladım onlara. Stach midesinden rahatsız olup ölmeseydi, daha da mutlu olurlardı.

Şıp diye nikâh kıymayı öğrenmiştim. Artık nikâh kıymak, benim için tereyağından kıl çekmek gibi kolaydı. Sanki çok eskilerden beri hep bu işi yapmış gibiydim. Üstelik atla deve değildi yani. Önce birkaç resmi laf söyleniyordu. Piotr, Jan, Władysław, Kazimierz, Helena'yı, Wanda'yı, Bronisława'yı veya başkasını karı olarak alıyor musun, ona

aşk, sadakat sözü veriyor, ölene kadar bırakmayacağına yemin ediyor musun? Ediyorum. Ya sen Helena, Wanda, Bronisława veya başkası? Ediyorum. Sonra eğer yüzükleri varsa yüzükler takılır. Yasanın önünde evli oldukları ilan edilirdi. Ondan sonra artık kendimden bir şeyler eklerdim. Size güller içinde bir yaşam dilerim, birbirinizi sayın, çünkü artık en yakından da yakınsınız birbirinize.

Her zaman, yürekten söylerdim bu sözleri, sanki sözcükler kendiliğinden ağzımdan dökülürdü. Ben nikâh kıymaya başlayınca herkes işi gücü bırakır, yarı açık kapıdan bile olsa seyretmek, dinlemek için odanın önüne doluşurdu. Hatta eğer pencere açıksa, pencerenin önü saksı gibi dizilmiş kafalarla dolu olurdu. Çünkü belediyeye bir iş halletmek için gelenler de nikâhı seyretmek, dinlemek isterlerdi. Mutsuzlukta, yoksullukta birbirinize yardımcı olun, yer ve gök gibi uyumlu olun. Sorun kaynağı olmayın, çünkü zaten yaşamın kendi başlı başına sorun. Küfretmeyin, intizar etmeyin, karınıza el kaldırmayın. El kaldıranın eli kurusun. Böyle dendiği için değil. Ama sen koca, sen karı, siz bundan sonra artık tek bir bedenin iki kolu gibisiniz, sen sağ, sen sol. Bedeninizse aynı. İçinizden biri hasta olacak olsa, ya da bir acısı olsa ya da ağlasa, her acınız ortak olacak. Ne sen, onun canı yanıyorsa benim canım yanmıyor, ne de sen o ağlıyorsa ben ağlamıyorum diyeceksin. Unutmayın, her zaman böyle genç olmayacaksınız. Zaten insan yaşamında gençlik dediğin nedir ki, göz açıp kapayıncaya kadar geçer, ilkbahardan daha kısa sürer. Sen kadın, gün gelecek kırışacaksın, sen erkek, yaşlı bir adama döneceksin kel veya ak saçlı olacaksın, işte o zaman karı olmak daha zor olacak. Yaşlanınca, birbirlerine hiç dayanamayanlar var. Bir zamanlar birbirlerine âşık oldukları halde, yaşlanınca bir kaşık suda boğacakları geliyor eşlerini. Unutmayın, kavga kimseye huzur getirmez, her şey kendi sona erene dek yaşamak lazım. En iyisi, kavga etmemek. Çünkü siz kısa bir süreliğine, gençliğiniz geçene dek evlen-

miyorsunuz, öyle ki yaşlanınca da bu evliliği bitirmeyesiniz. Bundan böyle şu pencerenin ardındaki ağaç gibisiniz.

Belediyenin önünde büyük bir akçaağaç vardı, hatta belediye binası yokken de buradaydı bu ağaç, koleraları tuttukları dört katlı binanın zamanından beri burada. Yazın, belediyeye iş halletmeye gelenler güneşten korunmak için gölgesine otururlardı, sık sık "Susun! Burada nikâh kıyılıyor!" diye susturmak gerekirdi onları, çünkü sanki pazara gitmiş gibi bağıra bağıra konuşurlardı. Sen koca bu ağacın gövdesi gibisin, sen karı, dalları gibisin bu ağacın. Dalını kessen gövde kurur, gövdeyi kessen dal kurur. Size mutluluk, sağlık ve hayırlı çocuklar dilerim. Şimdi öpüşün. Daha sonra yeni evlilerle votka içmeye gidilirdi, gerçi belediyede evlenenler bir hayli yoksul oldukları halde, votka için her zaman davet ederlerdi.

Kıydığım tüm nikâhlar içinde, nikâhtan sonra bir tek düğün oldu. Kowalikler'in Józef, Zośka Siekierzanka'yla evlenmişti. Bir domuz kesildi, orkestra kiralandı, konu komşu aileden birkaç kişi katılmıştı bu düğüne ve tabii ben de davet edilmiştim. Ama bu düğün gençler için olmamıştı, ihtiyar Kowalik'in çok toprağı vardı, hatta o zamanlar onu toprak ağası, kan emici falan diye az itip kakmıyorlardı, çünkü hâlâ yanında ırgat çalıştırıyordu. Gerçi ırgatlar memnundu, hatta kendi toprağında çalışmaktansa Kowalik'le çalışmak daha iyi diyen bile vardı. Belki de Kowalik toprak ağası veya kan emici laflarına takmazdı, ama gitgide kotasını arttırmaya, daha çok vergi almaya başladılar ondan. En sonunda adam dayanamadı. Bir gün belediyeye geldi, "Ya toprağımı alın ya ben kendimi asacağım," dedi.

"İstemiyom ben toprak falan," diye sallıyordu ellerini. "Ne yapam, canımı yakan toprağı! Alın la, hepsini alın! Ekin, biçin ne ederseniz edin, bağa ne! Ah, ah, kitapta yazıyo, Saba Melikesi demiş bunları bir bir. Zaman gelecek, köylüler topraklarını dağıtacak demiş! İşte o zaman, bu zaman demek."

Muhtar Rożek ona dedi ki: "Niye kendini asıyor, niye toprağını dağıtıyorsun?" Öyle ya, oğlu vardı, o evlensindi ama çabuk olmalıydı, çünkü zaman geçiyordu, oğlan evlenirse toprağı ikiye bölerdi. "Kimle evlenecek?" "Evlenme çağında kim varsa onunla. Baktın uyuşmadılar, ayırırsın. Nasıl olsa kilise nikâhı olmayacak, belediye kilise değil, Szymek Pietruszka da rahip değil. Kayıtlara iki orta boy tarla olarak geçer ki, orta boy tarla kimse için sorun olmaz. Hatta kotayı bir metre bile azaltmaktansa, üç kere bile evlenip ayrılsa daha iyi olur."

Bu iş için Zośka Siekierzanka'yı, Józef'e karı olarak seçtiler. Çünkü çitin öbür tarafında oturuyordu ve çok yoksuldu. Józef gibi bir beyle evlendiğini rüyasında görse inanmazdı. Yani onun için kiliseymiş, belediyeymiş, sonsuza ya da çiftliği böldürene kadar evli kalmış önemli değildi veya telli duvaklı gelin olmuş olmamış, rahibin önünde ya da benim karşımda evlenmiş hiç önemsemiyordu, Józef'le evlensin de, isterse cehennemde nikâhını şeytan kıysın fark etmiyordu onun için.

Kowalik, lafı uzatmadan onları hemen evlendireyim diye cebime beş yüz zloti sıkıştırmıştı. Üç ay geçmemişti ki, ayrılın diye tutturdu. Ama Józef Nuh diyor, peygamber demiyordu. Ne yani ayrılmak için mi evlenmişlerdi. Zośka'yı kendine karı diye almıştı, hizmetçi, diye değil ve de üzülmesini hiç istemiyordu. Toprağın bölünmesi işine gelince babası avucunu yalayabilirdi. O kendi bölümünü ekecekti, babası kendi bölümünü eksindi.

Gel gelelim, ihtiyar yaşadığı sürece -uzun yaşamıştı- Zośka'ya gün yüzü göstermedi. Ondan bahsederken sürekli, o dilenci, o şıllık, o pasaklı diye söz ediyordu. Çoğu kez evden atıp, senin yerin çitin arkası diye bağırmıştı. Hatta bebeleri bile olunca yumuşamamıştı yüreği. Başka dedeler gibi torunlarına ne bakmış ne onlarla oynamış ne sohbet etmiş ne de masallar anlatmıştı. Yetmezmiş gibi hep şöyle demişti:

"Bu senin değil Józef, sana hiç mi hiç benzemiyor, bak bak güldü mü gözleri aynı Heniek Skoblów gibi boncuk boncuk oluyor."

Zośka ihtiyara, "Senin vicdanın var mı?" diye bile sormadı. En fazla kilere iner veya meyve bahçesine gider ağlardı, Józef de hemen peşinden seğirtir onu avuturdu, "Ne yapayım?" derdi, "baba bu dövülmez ya!"

Ama ihtiyar ölüm döşeğine yattığında, Zośka ona babası gibi baktı. Bir keresinde, yastığını düzelten kızın elini tutmuş ve demiş ki:

"Zośka sana hep kötü davrandım. Sense azize gibiydin. Mevlam beni bağışlamazsa bağışlamasın, ama sen bağışla."

Adam öldüğünde Zośka sanki öz babası ölmüş gibi ağlamıştı.

Bazen onlara televizyon seyretmeye giderim, saçları başları ağırmış olsa da hâlâ kumrular gibidirler. "Zośka'm, Józef'im", "Józef'im, Zośka'm" hep böyle konuşurlar. Biri diğeri için ateşe atlar, artık torunları bile var. "Sen otur hele, ben yaparım karıcığım, Çok çalıştın bugün. Bir şey olmaz bana. Olur karıcığım, olur. Olmaz kocacığım olmaz. Sen de yoruldun kocacığım. Otur da süt iç." Hatta hasat zamanı bile herkes işten güçten kan ter içinde birbirine sayar söverken onlar Zośka'm, Józef'im, Józef'im, Zośka'm" söylemine devam ederlerdi. Yaşam boyunca böyle şarkı söyler gibi konuştular. Hatta kısa süre önce kilise nikâhı da kıydılar, çünkü rahip onlara huzur vermiyor, durmadan zorluyordu, onların mutluluğuna bir de Tanrı şahit olsa ne olurdu sanki. Ne de olsa yollarına hiç çıkmamıştı.

Üç yıl böyle nikâh kıydım, sonra beni kota bölümüne atadılar, çünkü orada iş çoktu, sadece ürün değil, hayvan ve süt gibi kayıt altına alınacak çok şey vardı. Her sene gittikçe artıyordu iş. İnsanlar arada bir nikâh kıydırmaya geliyorlardı o kadar. Bazen sıkılmayayım diye bana ek iş verdiklerini düşünüyordum. Bir şeyleri düzeltmem, kay-

detmem, hesaplamam gerekiyordu. Ya da örneğin belediyeye kitaplar alınmıştı, o sırada kütüphaneci kız doğum iznine çıkmıştı, sekreter, bana kitapları kataloglama, plastik kaplama, numaralama ve raflara yerleştirme görevini vermişti. Yine başka bir sefer, değirmene giden yoldaki işçilerin başında duracak işçi başı lazımdı. Sonbaharda ya da ilkbaharda yağmur başladı mı arabalar kayardı, iki at yan yana geçemezdi, çünkü tekerler yarısına kadar çamura batardı. E, kim işçi başı olacak? Tabii ki ben, herkesin işi başından aşkınken, rahip, bürosunda oturup tavana bakacak değil ya. Hadi Szymek Efendi, iş başı. Ne de olsa bugün kimse evlenmek için gelmeyecek. Aslında işçi başı olmak da iş değildi hani. Gölgede çalılara uzan, yat, çünkü işçiler yapacakları işi biliyorlar nasılsa. Ama ben büroda oturup tavana bakmaya öyle alışmıştım ki, hiç de iş yapmıyormuşum gibi gelmiyordu bana. Hani bazen güneş pencereden içeri girdiğinde için ısınınca veya akşamdan kalmışsan biraz kestirebilirdin bile. Ya da birisi gelir sohbet ederdin. Ya da sen başka bir odaya gider orada laflardın veya kızlarla kesişirdin.

Ee, tabii o zaman, belediye kovan, kızlar arı, öyle kız kaynardı yani. Çoğu çalışmak için gelmezdi buraya, daha çabuk koca bulmak, bir memur ayarlamak için gelirdi. İnsan istese bir kere değil, on kere evlenirdi. Ama istediğini evlenmeden de alabilecekken, evlenmeye ne hacet. O günlerde kızlar naylon çoraba bayılıyorlardı, bir çift çoraba fit olmayan yoktu. Çıkarırsın cebinden bir çift çorap, gösterirsin, "Agnisia, Józia, Rózia, bu senin olsun ister misin?" dersin, "o zaman bu gece, şu saatte şuraya gel." Bu naylon çoraplarda öyle bir şey vardı ki, kızlar çorapları gördüler mi, gözleri parlardı, sesleri yumuşardı, hani neredeyse fermuarına atlayacak kıvama gelirlerdi. Tabii, bu çoraplar, çarpık bacakları düzgün, şişko bacakları ince, sıska bacakları dolgun gösterirdi, o da işin başka bir boyutu. Hatta yüz güzelliği bu çoraplar yüzünden önemini yitirmişti, bacak-

lar ön plana çıkmıştı. Kilisede bir pazar günü bu çoraplar göründüğünde herkes yukarı değil aşağı bakardı, tüm kadınlar için ayin güme gider, erkeklerin de ancak yarısı Tanrı'yla ilgilendirdi.

Bu çorapları köye zaman zaman değişik ürünler satmaya gelen bir satıcı kadından alırdım. Ta polislik zamanımdan beri tanırdım onu; hatta bir keresinde kaçak içki yapanlara maya sattığından şüphelenerek istasyonda yakalamıştım. Çantasını aradığımda bir kadının ısmarladığı bir çift çorap gördüm.

"Bana da getirsene bunlardan, satın alırım. Hatta birkaç çift getir," dedim. Sonra hep ondan çorap aldım.

Bir keresinde çantasındaki tüm çorapları almıştım; galiba bir düzineydi, ama farklı ölçülerdeydi, küçük, büyük, orta, farklı renkler de vardı tabii, fare grisi, tilki kahverengisi, yanmış saman rengi, tam buğday unundan yapılmış ekmek rengi, hepsi de ipek gibi inceydi.

"Hepsini alıyorum," dedim.

"Oo, hanım da hanım olmalı ha? Bütün çiftleri aldığına göre," dedi. "Bazı insanlar şanslı oluyor işte. Bedeni ne?"

"Kimin?"

"Kimin olacak, kime alıyorsan onun, nişanlına mı, karına mı, artık kime alıyorsan..."

"Bakarız."

"Hayır, hepsinin bedeni farklı da onun için söylüyorum, uymaz yani. Ha bir de bak çok ince bunlar, en ufak bir tırnak darbesinde kaçar. Ellerine bakım yapması lazım. Krem de al. İyi kremlerim var. Sonra kaçtı diye geri verirse. Kabul etmem. Yollarda canım çıkıyor zaten, bir de zarar edemem."

"Uyar, uyar. Ona uymazsa başkasına uyar. Sana ne, işine bak sen."

"He ya, bana ne. Daha getireyim mi?"

"Getir, getir."

Bu çorapları çatı katında, çavdarın arasına, hasır bir sepete koyup sakladım. Babam zaman zaman çavdar nemlenmiş mi diye tavan arasına kontrole çıktığında, kazara bulmasın diye derinlere de ittim. Çünkü çavdar nemli mi diye bakmak için derinlere uzanmaya gerek yoktu, yüzeyden bir avuç almak veya yalnızca elini koymak yeterdi, eğer nemlenmişse, elin buhara tutulmuş gibi olurdu. Daha iyi saklayamayacağımdan emindim yani. Eskiden insanlar çavdarın içine, sepetlerle mal, para, savaş zamanında da silah saklarlardı. Çünkü çavdar en az şüphe uyandırırdı. Çavdardan daha masum ne olurdu ki? Kimse dibine kadar karıştırmak istemezdi, bir küfeye on kile sığardı çünkü.

Ama günlerden bir gün, işten eve bir geldim ki, benim çoraplar, sanki pazar tezgâhına dizilmiş gibi masaya yayılmış. Sarsılmış bir halde konuştum:

"Nereden çıktı bu çoraplar?"

Babam, anamın yatağının kenarına oturmuş hiç olmadığı kadar sakin konuşuyordu:

"Bizim tavan arasında, çavdarın içinde büyümüş. Nemli diye bakmaya gittiğimde çavdarı bir araladım ne göreyim, bu çoraplar; aldım anana göstermeye aşağıya indirdim. Ama anan bana inanmıyor, sen söylersen belki inanır. Anana bunların çorap olduğunu sen söyle. Başka ne olacak? Naylon çorap. Çok moda şimdi. Acaba bir çifti kaç lira eder? En az bir kile çavdar alınır bu parayla. Bak kaç çift var burada? Ne ektik ne gübreledik kendi kendine büyümüş. Çavdar ekmeye gerek yok artık. Çavdardan çorap çıkıyor, kurban olduğum Yaradan bizi böyle sevindirdi işte. Dünya kuruldu kurulalı, çavdardan çavdar çıkardı, ama şimdi bir mucize oldu, o da bizi buldu bak."

Şeytan dedi, topla çorapları vur kapıyı, ayağının götürdüğü yere git. Ama anama baktım, utanmış gibi başı duvara dönük yatıyordu, ona acıdım. Öyle olsun dedim. Bir tabak aldım, tencerede duran patates yemeğinden koy-

dum, mutfaktaki tabureye oturup yemeğe başladım, çünkü masanın üstü çorap doluydu, yemeğe başladım. Babam hâlâ saçmalamaya devam ediyor, Tanrı'nın yüzümüze nasıl güldüğünden dem vurup bu çorapların nasıl olduğunu anlatıyordu, en sonunda her şey karıştı, çorap mı çavdardan çıktı, çavdar mı çoraptan diye gecelemeye başladı. Ben hiçbir şey söylemedim. Ne diyebilirdim ki? Babam, babamdı, bense bendim.

Herhalde kara kaşları, kara gözleri için kızlarla birlikte olacak kadar genç de değildim. Zaten kızlar, artık savaş öncesindeki gibi aptal değildiler. Tarlaya tapana kanıp gelen kız azdı artık. Topraktan mutluluk mu gelir adama? Sabahtan akşama kadar eşek gibi çalış, mutluluğu ancak öbür dünyada bulmak için bekle dur. O da olur mu olmaz mı belli değil. Para konuşturur, kıyafet yürütürmüş adamı. Onlar da erdemli olmaktansa iyi giyimli olmayı yeğliyorlardı bu yüzden. Ha, bir de insanların elinden topraklarını alıyorlarmış diye konuşuluyordu, e ortak toprak kime erdem getirirdi ki?

Durmadan çorap dağıttım. Eğer dağıttığım çorapları tek bir kıza verseydim, sadece pazarları değil, ömrünün sonuna dek her gün çorap giyerdi. Üstelik her seferinde yenisi olurdu bacaklarında. Bazen tüm maaşımı bu çoraplara yatırıyordum, yalnızca sigara parası ayırıyordum kendime. Eğer babamın evinde oturmasam, onların yediklerini yemesem, bu maaşla asla geçinilmezdi, o kadar az para veriyorlardı. Bunca çorap dağıttım, yalnızca bir kız beni geri çevirdi.

Nikâh kıydığım günlerde, belediyeye Łanów'dan bir kız gelmişti. Łanów, bizim köye dört kilometre uzaktaydı, ormanın ardında kalıyordu, Żabczyce bölgesine aitti. Neyse, oradan gelen kız, vergi dairesinde çalışıyordu, adı Małgorzata'ydı. Başlangıçta ilgimi çok çekmemişti. Ne de olsa, neredeyse her gün görüşüyorduk. Küçücük belediyede görüşmemek zor olurdu zaten, giriş bir taneydi, koridor

ortaktı, herkes aynı anda girip aynı anda çıkıyordu. Ama iş arkadaşı olarak selamlaşıyorduk, o kadar. Bana ulaşılmaz gibi görünüyordu. Diğer kızlardan makas alabilirdin, çimdik atabilirdin veya giriş çıkışlarda sürtünebilirdin, asla bozulmazlardı. Ama buna böyle bir şey yapsan, suratının ortasına yerdin sanki. Belki de lise mezunu olduğu için böyleydi. O zamanın lise mezunu, şimdinin üniversite mezunundan daha kıymetliydi. Şimdi bizim köyden birkaç üniversite mezunu var, ne oldular? Hiç! Ama seni görseler şapka bile çıkarmazlar, okumuş adamlar ya, başkası önce onlara selam versin diye beklerler. Bir tek Jas Kułagów çok kibardır, her zaman yol verir, elini önce uzatır, halini hatırını sorar. Adam gibi adam işte.

Neyse, bu kız benim hoşuma gitmeye başladı, bir kere çok hoş giyiniyordu, hep yeni bluzlar, etekler, şık ceketler. Yağmurlu havalarda şemsiyeyle işe gelen de bir tek oydu. Belediyedeki kızların içinde bir tek onun şemsiyesi vardı çünkü. Belki bu yüzden, yani böyle giyindiğine göre başkanla yaşıyormuş diye bir dedikodu yayılmıştı. Muhtarlar başkan olmuşlardı artık. Rożek'ten sonra, kısa süre Guz muhtar olmuştu, ondan sonra Maślanka diye bir herif. Bizim köyden değildi, karısı bizim köydendi, Józka Stajudzianka, kendisi nereliydi kimse bilmez. Birisi savaş sorasında ne yaptın diye soracak olsa, hemen lafı değiştirirdi. Bölge yönetimi onu bizim köye başkan tayin etmişti.

Neyse, bu kızın Maślanka'yla birlikte olduğuna hiç inanmak istemiyordum. Öyle birine benzemiyordu çünkü. Hani ben biraz insan sarrafıyımdır diyebilirim, yaşam bana kime inanıp kime inanmamam gerektiğini öğretmişti. Direnişte kimseye inanamazdım, bu özellik keskin gözlü, soğukkanlı, taş kalpli olmaktan bile önemliydi. Belki de bu yüzden bir tek ben ölmedim. Gerçekte bir tek ölülere inanırdım. Aslında ölülerin de hepsine değil, çünkü bazılarının ölümlerinde bile bir sahtelik vardır.

Diğer yandan niye ona inanmalıydım ki? Onu tanımıyordum, ayrıca ateş olmayan yerden duman tütmezdi. Belki de kendini gizlemeyi beceriyordu. Zaten belediyedeki kızların çoğu başkanın peşindeydiler, e başkan bu, ne olur ne olmaz, bakarsın zararı dokunurdu. Yoksa onda ne bulmuş olabilirlerdi ki? Kısa boylu, şişko, sürekli terleyen bir adamdı. Ama sevimli olmayı da becerirdi ha. Sabahleyin odaları dolaşır, kızlara iltifat ederdi, birine gülümser, diğerinin elini öper, bir başkasının baba gibi saçını okşardı. Parmağında hep kırmızı bir yüzük vardı, güya babasından kalmış, kızların önünde bu yüzüğü durmadan parlatırdı. Ama bölge yönetiminden birisi geldi mi yüzüğü çıkarır, masasındaki çekmeceye koyardı. Bazıları bu yüzüğün babasından falan kalmadığını, savaş zamanı domuz ticareti yaptığını ve bu sayede servet kazandığını söyler. Aslında, her iki lafının birinde "içine koduğum" diyen ve içi dışı bir olan Rożek'ten sonra ne olursa olsun, bu adam, bir bey gibi kalıyordu. Yani bu kıza da çekici gelmiş olabilirdi.

Bir şansımı deneyeyim dedim, kaybedecek bir şey yoktu, nasıl olsa. Eğer dedikleri gibiyse zor olmayacaktı. Onunla oluyorsa, benimle neden olmasın? Bakalım kim daha iyi, gerçi, sen başkansın, o başka. Bayramlıklarımı giyerim, sen iki takımı birden giysen benim gibi gözükemezsin. Bir de subay botlarıyla görmelisin. Hiç subay botu giydin mi sen? Taburenin üstünde duran kazana benzerdin. Bana süvari subayı olarak görev yapabileceğimi söylediler. Yapardım tabii, şartlar uygun olsa yapardım. Sanki başkan oldun da ne oldu? Eğer eskiden muhtarların seçildiği gibi köylüler tarafından seçilseydin, en fazla köy bekçisi olurdun. Yüzüğünü de bir mal zannetme, bir zamanlar senin yüzüğünden büyük bir yüzük takmışlardı parmağıma, taşı on kiloluk sazan kadardı. Hem de senin gibi domuz ticareti yaparak almamıştım, atadan, dededen kalmıştı, it soyu.

Lipienniki'deki posta vagonu saldırısı sırasında bacağımdan yaralanmıştım. Beni yakındaki bir köşke arabayla

götürdüler, burada güvende olacaktım. Çatı katına yatırdılar, öyle ki kolayca bulunmayacaktım. Ama çatı katı dediysem, hani dost başına bir yer. Çatı katı güya, lakin bizim evden büyük. Yer halı kaplı, tavanında avize asılı, duvarlarda geyik boynuzları... Yattığım kanepeye bütün bir aile sığar. Başımın hemen yanında bir pencere vardı ki, parka bakıyordu; sabahları kuş sesleriyle uyanıyordum. Hani hiç savaş yokmuş gibi.

Eğer bir durum olursa, ben beylerin, veremden yatan hasta kuzenleri rolüne girecektim. Niye olmayaydım ki zaten. Niegolewa'da belediye başkanına suikast düzenleyeceğimiz zaman bacacı olmuştum. Tüm yollar tutulduğunda, kentten çıkmam gerektiğinde rahip kılığına girmiştim. Hatta bir keresinde, beni ölü gibi bir tabut içinde taşımışlardı, sanki aile mezarlığına gömülmeye götürüyorlarmış gibi. Yani beylerin kuzenini oynamak benim için çocuk oyuncağıydı. Sadece yüzün ve ellerin açıkta kalacak biçimde yatacaksın. Yüzüm çok da kötü değildi, zayıftı tabii, ama zayıf yüz, veremli bir bedene uygun düşüyordu. Ayrıca, kitap okurken takmam için bir de gözlük vermişlerdi. Ama bu gözlüğü taktım mı her yeri sis içinde görüyordum, çünkü gözlerim bugün bile şahin gibi keskindir. Kitabı, komodinin üstünde durduğu halde bir kez bile açmamıştım. Ben oraya yatar yatmaz, içeri elinde bir tas su, sabun ve havluyla bir hizmetçi içeri girdi. Tüm parmaklarımı sildi, ellerimi ıslattı ve tırnaklarımın kenarlarını ovdu, sonra tırnakları kanatıncaya kadar kısa kesti. Niye diye sorduğumda, hanımefendi böyle emretti dedi. Tırnaklarımı öyle kısa kesmişti ki, kaşınmak istediğimde kendimi gıdıklıyordum. Sonra orta parmağıma kocaman, altın, taşı söylediğim gibi on kiloluk bir sazan kadar olan bir yüzük taktılar. Bu yüzüğü taktıktan sonra elim başkasının eli gibi geliyordu, öyle ki hareket ettirmeye çekiniyordum, sürekli yorganın üzerinde, taş gibi tutuyordum elimi. Bir de üzerime bir bey gömleği giydirdiler. İlk gece neredeyse gözümü hiç kırp-

madım. E gömlekten çok rahip kılığına benzer bir şeyin içinde yatmak kolay değildi tabii. Danteller, farbalalar, iki kişinin içine sığabileceği bollukta dikilmiş bir gömlek. Komodinin üzerine altın bir bey saati koydular. Kapağında "Sevgili Maurycy'ye, Julia'sından aşkla" yazıyordu.

Başlangıçta sanki düş görüyor gibiydim. Ama çok kısa sürede alıştım, sonra da ormana döneceğimi üzüntüyle düşünmeye başladım. Tabii bir bey kuzeni olarak yatarken, yatağına kadar yemek geldiği bir durumdan sonra bu kolay olmayacaktı. Kurşun yarasından da değil, veremden yatmamı söylemişlerdi. Verem neydi ki acaba? Franek Marciniak de savaştan önce verem olmuştu. Yağlı ekmek yerdi, köpek yağı içerdi, yumurtayla, kaymakla beslenirdi, kendi ağızlarından alıp ona yedirirlerdi. Kardeşleri de verem hastası olmak isterlerdi. Çünkü o yağlı bir çöreğe benzerdi.

Bazen, aslında ben de bey kuzeni olabilirdim diye bir düşünce aklıma gelirdi. Hani şu saatin üzerinde yazan Maurycy gibi. Julia kimdi acaba? Yaşamlarını hep farklı farklı biçimlerde hayal ederdim, ama hep mutlu olduklarını düşlerdim. Mutsuz olsalar altın saat verirler miydi hiç birbirlerine. Ama çoktan toprak olmuşlardı gerçi, mutlulukları da saatin tiktaklarında kalmıştı. Dikkatli dinlersen, uzaklarda, sanki çiğli bir sabahta üzerlerinde ziller çalıyormuş gibi çok iyi işitebilirdin onları. Hatta bazen zamanın akmadığından, saatin akrep ve yelkovanında dönüp durduğundan ve yerinde saydığından kuşkulanırdım.

Yatmaktan şişmanlamıştım, artık çok da fazla veremliye benzemediğimi görüp endişelenmişlerdi, belki de başka bir hastalığım olsaydı daha iyi olurdu. Ama onları verem kadar korkutan başka bir hastalık da yoktu, belki tifüs daha iyiydi. Ama tifüs deseler, herkesi hastaneye götürüp, köşkü mühürleyebilirlerdi. Gittikçe daha fazla kuzenlerine benziyordum. Başlangıçta bana yalnızca görev icabı yaklaşan hizmetçi bile, artık yemek getirdiğinde farklı davranmaya başlamıştı:

"Beyefendiye yemek getirdim. Beyefendiye, kahvaltı getirdim. İkindi kahvaltısına buyurun, çok leziz. Akşam yemeğinde kruvasan, çay, salam, peynir ve erikli kek var efendim."

Gittikçe daha iyi bakar olmuştu bana, öyle ki ben de beyefendi olduğuma ikna olmuştum neredeyse. Günlerden bir gün, elinde tepsiyle yanımda durduğunda, elimi elbisesinin altına soktum, baldırından yukarı kaydırdım; tepsinin içindeki tabaklar şıngırdadı.

"Oh!" diye yavru kuş gibi viyakladı, "beyefendi çok aceleci. Şu tepsiyi bırakayım hele." Sanki ilk kez dala çıkmış ve uçmaktan korkarak titreyen, çünkü uçamayan bir kuş yavrusu gibi elimin üstüne kıvrıldı.

Sonra yine ormana çıktım. Artık dövüşmek istemiyordum, sadece insan neden dövüşür ki diye düşünüyordum da, düşünüyordum. Öyle bir çatı katında uzanıp yatmak daha iyi değil miydi sanki? Ancak yine aç kalıp zayıflayınca, dövüşmek isteği geri geldi.

Neyse bir gün sadece günaydın demek yerine, selam verip, "Günaydın Bayan Małgorzata," dedim. Birkaç gün sonra şunu da ekledim:

"Bugün güzel görünüyorsunuz Bayan Małgorzata."

"A, teşekkür ederim," dedi, "çok zarifsiniz Bay Szymon." Gerçi her zaman ağır başlı ve yukardan bakan bir tavrı vardı, ama şimdi telaşlandığı açıkça görülüyordu.

Bir gün yağmur yağarken, sağanağın geçmesini beklemek için verandada durmuştuk, çünkü bardaktan boşanırcasına yağıyordu ve yağmurdan konuşmaya başlamıştık. Bir haftadır yağıyor, eğer böyle devam ederse tüm ürünler çürüyecek gibi bir muhabbet yapıyorduk. Yağmur yavaşlamadığı için devam ediyorduk konuşmaya, fırsattan istifade bir gün nikâh kıydığımda gelmesi için davet ettim.

Kısa bir süre sonra, Wojtek Lis, Kryśka Sobieszczanka'yla evleniyordu. Belediyenin neredeyse tüm memureleri seyretmeye gelmişti, birkaç memur da vardı tabii. Sekreter

de gelmişti. Açık pencerenin önü, sanki tek bir bedenden çıkmış gibi duran kafalardan görünmüyordu. Geleceğini düşünmüyordum. Bir baktım yarı açık duran kapının önünde diğerleriyle birlikte duruyor, kalbim hızla çarpmaya başladı. Herkesi içeri davet ettim; Wojtek ve Kryśka'nın ne anası ne babası ne de ailelerinden kimse yoktu, ama hiç olmazsa yabancı insanlar onları bu nikâhta yalnız bırakmamış olsundu. Zaten benden birkaç yaş küçük olmasına rağmen Wojtek'i severdim. Kryśka desen altı aylık hamileydi, karnı davul gibi şişmişti, biraz utanıyordu bu karnından. Ona döndüm ve şöyle dedim:

"Utanma Krysia, içinde insan yavrusu var, vahşi hayvan değil."

Öyle bir konuşma yaptım ki, neredeyse herkes ağladı. Kızlar bir yana bazı erkeklerin bile sanki uzun zaman güneşe bakmış gibi gözleri yaşarmıştı. Kryśka da ağladı, Wojtek de ağladı. Penceredekiler de ağladılar. Gerçi ben acıklı bir şey söylememiştim. Mutluluktan söz etmiştim. Mutluluğu, etrafta değil, kendi içimizde aramamız gerektiğinden, insanın kendi verdiğinden daha fazla mutluluğu başkasının veremeyeceğinden, mutluluğun çoğu zaman çok yakınımızda, fakirhanemizde olduğundan, ama insanların yaşamları boyunca onu kim bilir nerelerde aradığından, bazılarının mutluluğu ünde parada sandığından, ama ünün ve paranın herkese uygun olmadığından, ne ki herkesin mutluluğa susadığından söz etmiştim. Bazen mutluluk upuzun bir yaşamdan çok, küçücük bir sözcüktedir demiştim. Krysia'yı babası evden atmıştı, Wojtek'in babası yoktu, anası da bir yıl önce ölmüştü. Dedim ki, zengin ve ünlü olsalar da mutlu olmayabilirlerdi.

Daha sonra onlara, her şeyi olan, fakat bir türlü rüya görmeyen bir kralın öyküsünü anlattım. Uyumaya korkuyormuş, bu kral, çünkü yattığı zaman tabuta girmiş gibi oluyormuş. Gerçi yatağı altındanmış, yorganı yastığı kuş tüyüymüş. Hiç olmazsa çayırdaki bir papatya kadar düş

görmesi için en ünlü hekimler getirmişler, en etkili büyüleri yaptırmışlar, değişik değişik otlardan çaylar kaynatmışlar, çiçeklere bezemişler, aralıksız müzik çalmışlar, altı çıplak genç kız çevresinde dans etmiş, hiç fayda etmemiş. Kralın her gecesi, kocaman bir delik gibiymiş. Kendini çarmıha gerdirmiş, çuval içinde gezmiş, hatta pırlantalı altın tacını çıkarmış da dikenli bir demir taç takmış. Sürekli farklı tanrılara dua edip durmuş, çünkü biri bir tanrıyı öneriyor, onun, kralın kendisi gibi çok yüce gönüllü olduğunu söylüyormuş, diğeri başka bir tanrının inancının büyük bir düş olduğunu, hiç olmazsa bir gece olsun faydalı olabileceğini söylüyormuş. Kral kiliseler, aşevleri açtırmış, yoksulların ayaklarını yıkamış, her isteyen onun sarayına kendi evine girer gibi giriyormuş, eli boş çıkan da olmuyormuş. En sonunda iğne ipliğe dönmüş, hatta kardeşi, onun yerine geçmek için gizli gizli hazırlıklara başlamış, çünkü krallık yumruk kadar kalmışmış, küçülmeye de devam ediyormuş. Hani köylülerin birbirlerinin topraklarını yasa dışı ekmeleri örneği, etraftaki krallıklar da bu krallığa dört bir yandan saldırıyorlarmış, hem de köylülerin yaptığı gibi bahar aylarında değil yalnızca, sürekli... Kralın hali gittikçe kötülüyormuş, hizmetkârları onu kendi kendine konuşurken, gülerken, bağırırken, yumruk sallayıp tepinirken yakalıyorlarmış. Kendini bir uçurumdan atmayı bile düşünmüş, çünkü kral bile olsa, hiç rüya görmeden yaşamak, yaşamak sayılmazmış. İnsan sanki yarım yaşıyormuş gibi olurmuş, hani gündüz yaşıyor, gece ölüyor gibi. Bir kez ölmek bile bunca zorken yıllarca öldüğünü düşün bir de.

Neyse, kralın bu sıkıntısını duyan bir köylü çıkagelmiş, ne bir kâhinmiş ne de şifacı, sıradan bir keçi çobanı... Huzura çıkmış ve şöyle demiş:

"Haşmetmeab, uyuman için bir ilaç var. Sen benim kulübeye taşın, benim rüyalarımı gör, ben de senin sarayında rüyasız yaşayayım."

En sonunda onlara, en kolay mutluluğu birbirlerinde bulacaklarını söyledim ve Krysia'ya bir oğul diledim.

Bunlar nereden aklıma geliyordu, hâlâ bilmem, zaten mutluluk hakkında o gün bildiğim şeylerden daha azını biliyorum şimdi. Belki de mutluluk yalnızca konuşmak içindir, belki de asla bilinmeyecek olan bir şeydir. Ama o gün havam yerindeydi, tüm belediye beni kutlamıştı. Dışarda, pencerenin önünde duran yardım almaya gelmiş bir köylü de dinlemiş beni, kralı tanıyor muymuşum diye sordu, inanmamıştı.

"Vay ki vay bu işi biliyorsun oğul. Bir de anlattıklarına inanılsa. Ama dinlemek keyifli."

Neyse, ama kızın söylediklerimi beğendiğine emindim. Fakat nikâh kıyılır kıyılmaz ortadan kaybolmuştu. Ertesi gün ona koridorda rastladım.

"Ah zavallı kral, gerçekten de hiç rüya görmüyor muymuş?" dedi beni görünce.

Artık, dalga mı geçti, yoksa söyleyecek laf bulamadığından mı böyle söyledi bilmiyordum, ama koy kulağına, gitsin dedim.

"Size bir şey vermek istiyorum Bayan Małgorzata." Fırsattan istifade çorapları vermeye karar vermiştim.

"Neymiş o?" diye meraklandı.

"Benimle odama gelin lütfen."

Geldi, sanki meraktan heyecanlanmış gibiydi. Masamdan çorapları aldım, renkli kâğıtla paket yapmıştım.

"Bu ne ki?"

"Çorap. Naylon."

Paketi açtı.

"Ay ne güzel. Teşekkür ederim Bay Szymek. Borcum ne?"

"Hiç. Hediye."

Şaşırdı.

"Ama Bay Szymek. Alamam. Lütfen ne kadar vereceğimi söyleyin. Yoksa... Yok, yok. O zaman almam."

Almadı.

Öyle kızmıştım ki işten sonra Kaśka'nın dükkânına gittim, çorapları ona verdim. Gerçi hiçbir şey vermeden, seninle birlikte olacak tek kişi oydu. Ona gitmek yeterliydi, niye geldiğini bilirdi çünkü. İnsanın bazen gidecek yeri olmayınca ona giderdi. Ya da nereye gideceğini bilmeyen, her şeyden uzaklaşmak isteyen de ona giderdi. Canın çok sıkkın olsa, hiçbir yere gitmek istemesen bile, ona gitmek isterdin. Başkasına gitmeye isteğin ve gücün yoksa ona giderdin ve aynı şey geçerli olurdu. Çünkü başka kadınlarla flört etmen, onlarla zaman geçirmen, evlerine götürmen, sözler vermen gerekirdi, bazen elin boş da çıkabilirdin. Oysa buna, bir paket sigara veya bir paket kibrit için giderdin, tezgâha eğilir, fısıldardın:

"Bugün dükkânda azıcık fazla kal Kasia."

İçindeki dışındaydı zaten.

"Al sigaranı, kibritini, para istemez. Mutlaka kaltaklardan biri seni terslemiş olmalı. Aman, aman memure hanımlar. Sanki şeyleri farklı. Herkesinki aynı. Nasıl olsa herkesinkini böcek yiyecek. Sanki haspalar şekerler de, eriyecekler. Neden bu kadar korkarlar acaba? Rahip kızar diye herhal? Söylemesinler o zaman her şeyi. Söylenmeyen şey olmadı sayılır. Ben senin yerinde olsan Szymuś, kendime şöyle sıradan bir kız bulurdum. Öyle akıllı falan olması gerekmez, seninle dört duvar arasına girsin yeter. Zaten sen çok akıllı olduğun için senin yanında kim olsa aptal kalır. Memureden sana hayır gelir mi? Ağzına bile şöyle bir çarpamazsın, yaygarayı kopartır. Bir yaygara kopartır bunlar, görme gitsin. Bir filmde gördümdü. Adam karıya fazla vurmamıştı bile. Öyle bir bağırdı ki karı, kulaklarımı tıkamak zorunda kaldım. Ne oluyor da bu kadar bağırıyon, di mi? Yat aşağı, erkeğin öyle istiyor, istemiyormuş gibi ne numara yaparsın? Başkasına giderse ne yapacan, bağlayacan mı herifi? Sekiz saat göt üstünde otururşan götün de dellenir. Göt dellenmesi, başınkinden de kötüdür. Başın

dellense, sapla samanı karıştırsın. Ama göt dellenmesi, adamın başına bela açar. Ah Szymuś yaşlanıyorsun. Gerçi benim için hep birinci sınıf bir delikanlısın o başka. Hangi kız üzdü seni, söyle, ona hiçbir şey satmam. Defol, kaltak! De get, başka yerden al! Memure hanımmış. Zencefilli çörek istiyormuş. Bok ye!"

Sıradan bir tezgâhtar olmasına karşın, kaya gibi sert bir karıydı. Bazen taş kafalıymış gibi gözükürdü, ama akıllı diye geçinenlerden yüz kat daha akıllıydı. Kıçı bacağı iki kişilikti. Soyundu mu tezgâhtar gibi gözükmezdi. Memeleri dört tane gibiydi. Tarlada bitmiş balkabağı gibi, bir kolundan diğerine, boynundan göbeğine uzanırdı. Tuz, şeker, bulgur çuvalları üzerine veya yere, sanki dört dörtlük yatağa uzanır gibi uzanırdı, çünkü uyduruk olsun istemezdi.

"Dur da, soyunayım. Elbisem buruşmasın." Sanki gelinliğini çıkarır gibi soyunurdu. "Önce bir göğüslerimi okşa. Tüylerim diken diken olunca çok hoşuma gidiyor. Biraz daha uzun sevişelim istiyorum. Artık dükkânı açmam bir daha, arkamızdan atlı kovalamıyor ya. Onca saat açıktı, zamanında alsalardı. Hızlı hızlı yapıyoruz, sonra bitti diye üzülüyoruz. Sen ne zaman gelecen bir daha belli değil, bir ay mı iki ay mı belki de hiç gelmeyeceksin. Şişmanladın diyorlar. Boş ver. Doğru değil. Ne? Söyle şişmanlamış mıyım?" Bazen birdenbire korkar ve sorardı: "Acaba ölümden sonra da yaşam var mı Szymuś, ne dersin?"

"Ah, sen Kaśka, Kaśka. İnanma bu safsatalara. Neyse o, orada da burada olduğu gibi."

"Akıllısın Szymuś. He he! Ama beni çocuk yerine koyma, sonra ardından ağlamayayım. Hem nasıl istersen. Ah, seni, seni, aman, amaaan!"

"Sana bir şey aldım Kasia," dedim. "Dükkânı kapa."

" Salak mısın sen?" diye diken batmış gibi zıpladı. "Bu saatte olmaz! Baksana daha ekmekleri satmadım. İki raf ekmek var daha. Yarına dek bayatlar."

"Başka bulmazlarsa bayat ekmek alırlar ne olmuş. Kapa."

"Acelen ne? Akşama dek bekleyemez misin? Çok mu? Yine bana orospu mu diye bağırsınlar istiyorsun? Şu kaltak Karaska gelip, 'Yine mi dükkânı kapattın orospu, akşama herife çorbanın yanında yedirecek ekmeğim yok!' diye bağıracak. 'Yok böyle olmaz, bir yere şikâyet etmek lazım, böyle şey olmaz. Götü kaşındı mı, dükkânı kapıyor.' Et be, et, şikâyet et! Gel de sen dur burada. Gel de kendin sat cadı. İki saat o çırpı bacaklarının üstünde dur da, bakalım götün kaşınıyor mu kaşınmıyor mu. Gerçi sen bu işten çoktan elini, ayağını çekmişsindir ya. Kocan da öyle. Ekmeksiz çorba yiyemez, ama buraya gelip versene Kasia, versene demeyi bilir. Ne vereyim, açık konuş? Eteğinin altındakini. Hadi al bir paket sigara, çek git, yeter o sana. Az mı duyuyorum bu sözleri. Bazen sanki elbisemde delik mi var diye düşünüyorum. Karılar heriflerden de kötü. Kaşka şişmanladın sen. He, hem düzüşüyorum, hem şişiyorum size ne. Ne istiyonuz? Burada vır vır etmeyin, ne bekleme salonu ne kilise burası. Bir de sana tutar, senden tezgâhtar olmaz derler. Eğer dükkânda bir şey yoksa suçlusu da sensin, çünkü gazetede her şeyin olduğunu yazıyor. Sense mal almak yerine burada heriflerle iş tutuyorsun. Sirke yok mu? Şu yok mu? Bu yok mu? Bazen şeytan diyor eline bir süpürge al, indir kafalarına. Ama herkese ayrı ayrı ölç, tart ver. Seçsinler diye bekle dur. Delirmek işten değil. Eğer dükkân benim olsa, fırlatır atardım suratlarına, alın evinizde seçin derdim. Ha bir de sence hangisi iyi Kaşka? Bana burada akıl vermem için mi para ödüyorlar. Seçecek ne var sanki? Ne varsa onu al, yakında onu da bulamayacaksın. Biri çok pişkin ekmek ister, öbürü pişkin istemez işin yoksa bütün ekmekleri ara dur, çünkü ya hepsi pişkindir, ya da hepsi pişkin değildir. Ha bir de beş kuruş para üstü bulamadın diyelim, artık bekler de durur, iğne gibi sokar, hadi ver, hadi ver. Vermezsen, ben de gitmem! İyi

de, ne vereyim? Sanki beş kuruşla zengin olacağım! Kendi paramdan mı vereyim? Herkese kendi paramı versem, bırakıp bu işi gideyim daha iyi. Seninle düzüştüğümü de konuşmuyorlar mı sanıyorsun? Eğer senin için işleri kolaylaştırmasam, çoktan evlenirdin. Geliyorsun, işini bitiriyorsun yallah gidiyorsun, ne diye evleneceksin ki. Hadi git bir şeyler iç, zaman çabuk geçer. Ben de ekmekleri satar, dükkânı kaparım. Hem içince daha iyi oluyorsun. He, he, he! Acelen ne?"

"Kızma," dedim, "sana bir şey getirdim."

"Bana mı? Hadi oradan! Karı seni fena kızdırmış olmalı. Ya da beni kandırıyorsun."

"Kandırmıyorum. Al. Naylon çorap."

"Yok artık!" İnanmak istemedi. "Amanın! Mucize bu!"

"Satıcı kadın geldiydi, ben de sana aldım. Kiliseye giderken giyersin."

Paketi açtı, çorapları kurdele gibi saçına takmaya başladı, sonra kucaklayıp okşadı.

"Başkaları giysin bunu kiliseye," dedi. "Kilise kalabalık, kim bacaklara bakacak. Ben bunları dükkânda giyerim. Piçlerin gözleri dışarı uğrasın bırak da. 'Nereden aldın bu çorapları Kasia?' diye soracaklar. 'Nişanlım verdi' derim. Senin nişanlın mı var? Var tabii. Acımıyor musun bunları dükkânda giymeye? Kaçarsa yenisini alır. O zaman zengin olmalı. Zengin tabii. Evlenince çalışmayacağım. En zengin karılar bile bu çorapları her gün giymezler, ama bakın ben giyerim işte. Hepsinin tavukları kırıla."

"İyi de, tezgâhın ardında durduğun zaman kim görecek bacaklarını?"

"Görmezler mi? Ne aptalım, düşünmedim bunu. O zaman ben de her seferinde çıkıp kapıyı kaparım, çok az kişi ardından kapıyı kapıyor zaten. Kapıyı kapatın, kapıyı kapatın diye bütün gün bağırıp duruyorum. Boğazım ağrıyor. Ya da sinekleri kovalar gibi yaparım. Gerçi sinek kâğıdı var ama üstü sinek boku dolu, sinek kondu mu uçabiliyor

yine. Ya, galiba dükkânı kapayacağım. Sen buna değersin. Ah seni, seni, her şeyi yaparım ben senin için. Dur, ne assam kapıya? Yeni mal gelecek yazsam, sabah ne geldi diye akın ederler. En iyisi ofise gidiyorum yazayım."

Diğer kıza gelince, hiç takmıyordum artık onu, iş arkadaşı gibi davranıyordum. Günaydın, günaydın, o kadar. Bir gün, işten sonra belediyeden çıktım, baktım bu, ağır ağır yürüyor, sanki birini bekliyor gibi duralıyor falan. Ben de yanından bir şey olmamış gibi geçiyordum ki, birden durup bana döndü:

"Siz bana kırgın mısınız Bay Szymek?" diye sordu, sesi ipek gibi yumuşacıktı.

"Kırgın mı? Yok canım. Hem de size?" Biraz heyecanlı bir biçimde yanıt vermiştim.

"Ne bileyim, sanki benden kaçıyorsunuz gibi. Eğer sizi kırdıysam özür dilerim. Ama o kralın hikâyesi gerçekten de çok komiğime gitmişti."

"Sözünü etmeye bile değmez. Unuttum bile." Onunla köyün ardındaki köprüye kadar yürüdüm. Gelecek pazar günü itfaiye, ormandaki düzlükte bir eğlence düzenleyecekti, benimle birlikte gelmek ister mi diye sordum. Ormandaydı, Łanów'a da yakındı. Onu evden alıp eve bırakabilirdim. Hemen kabul etti. Ama kendi gelmek istedi, birbirimizi orada bulacaktık.

İçimde yine bir ümit uyanmıştı; birinci sınıf bir dansçıydım, pek çok kızı dansla tavlamıştım. Benim gibi polka ve oberek dansı yapan yoktu çevrede. Gerçi savaştan sonra pek çok genç adam fokstrot ve başka moda dansları yapmaya başlamıştı, ama polka ve oberekte üzerime yoktu. Tangoyla valsi de idare ederdim. En çok "Tuna Dalgaları"nı severdim. Ama bir kızla en iyi polka veya oberek giderdi. Çünkü tango veya vals yaparken konuşmak gerekirdi. Hadi bakalım niyetin belliyken, sen ne konuşacağını düşün dur. Konuşmasan karı senin için dut mu bu diye düşünür.

Meğer kız ne polka ne oberek severmiş. Sadece yavaş dans ettik. Aslında sanki biraz bana sokulmuş gibiydi. Ama garip bir güç, elimi sırtında oynatmamı engelliyordu. Hatta ensesinin altında bir delik vardı, hani parmağımı sanki yanlışlıkla içine sokup derisini okşayabilirdim. O zaman bana daha sıkı sarılabilirdi, çünkü elbise üzerindense deriye temas etmek hep daha iyi sonuç verir. Ama sanki elim, sırtında bir yere yapışmış gibiydi. Diğer elimle de onun elini, sanki boğmaktan korktuğum yavru bir kuşu tutar gibi tutuyordum.

İçmem lazım diye düşündüm, çünkü başka türlü bu iş olmayacaktı. Hatta daha önce asla başıma gelmediği halde, adımlarımı bile şaşırıyordum. Kız da, sanki bunu anlamamış gibi, bana çok iyi dans ettiğimi söylemişti. O da fena değildi hani. Ama arkası gelmedikten sonra, iyiymiş kötüymüş bana ne. Büfeden bir şişe votka ve bir tabak kanepe aldım. Dörtte birini o içer diye düşünmüştüm. Kızları tanıyorsam o kadar içerlerdi yalnızca. Onlar dörtte birini içer ben yarısını, eşit oluruz. Ama meğer kız, votka da içmiyormuş.

"Hiç olmazsa bir kadeh içseniz Bayan Małgorzata," diye onu ikna etmeye çalıştım. "Size iyi gelirdi. Eğlencede içmemek olur mu hiç. Kilise değil ki burası. Bakın herkes içiyor. Kızlar da içiyorlar. Kimi dertten içer, kimi neşeden, herkesin bir nedeni var yani. Votka candır. Eğlenmek isteyeni eğlendirir, ölmek isteyeni öldürür. Çünkü votkadan sonra, eğlenceyle ölüm aynı kalır. Eğer ben direniş zamanı içmeseydim, burada sizinle birlikte dans ediyor olmazdım şimdi. İnsan içince, kurşunların içinden geçerken sanki söğütlerin arasından yürüyormuş gibi gelir. Ayıkken insanın eli vicdandan titrer. İçti mi vicdan ayrı olur, el ayrı. Bakın üzerinize bir kazak almamışsınız, gece üşüyebilirsiniz. Ama içerseniz sizi ısıtır votka. Başınız biraz dönebilir, fakat zararı yok. Bir kadeh içmek ayıp değil ki. İçmemek ayıp. Ne dersin Małgosia?"

Gel gelelim inat etmişti. Ve hemen eve dönmek istediğini, çünkü geç olduğunu söyledi. Eğer onu götürmek

istemiyorsam, kendi de gidebilirdi. Öyle olsun, sana yalvaracak değilim. Acaba Maślanka da yalvarır mıydı sana. Ama söz verdim bir kere, seni götüreceğim. Şişeyi kafama diktim, hepsini tek başıma içtim. Kanepeleri ve kadehleri bir çalının dibine attım. Bir şişe bana vız gelirdi. *Normalde her birimiz bir şişe içerdik, ancak o zaman ruhlarımız ahır kapısı gibi açılırdı, sanki baharda akan nehri, tüm yaşamın boyunca avucunda tutmuşsun gibi hissederdin.*

Hatta bir keresinde bir şişe içtikten sonra tıraş olurum da kendimi kesmem diye iddiaya girmiştim. Kudła Wicek'te içiyorduk. Kudła'nın vergi işini halletmiştim, çünkü artık vergi bölümünde çalışıyordum. Doğru dürüst bir ayna yoktu, kırık bir ayna parçası duruyordu. Kimse aynayı tutmak istemiyordu, çünkü herkes sarhoştu ve kazara ayna ellerini keser diye korkuyorlardı. Onu dediler, bunu dediler beni vazgeçirmeye çalıştılar, ama ben kayışı aldım, usturayı bilemeye başladım, suratımı sabunladım, "Hadi bakalım" dedim. "Saçmalama Szymek, bir şişe votkadan sonra tıraş olunmaz, yüzünü kesersin, o olur, usturayla şaka olmaz lan. Bak bir ustura, bir tırpan bir de Yaradan affetmez; gerçi Yaradan bazen affeder. Ama ustura, asla... Hele elin titriyorsa, bir gözün otur, öbürü kalk gidelim diyorsa, ustura cildin üstündeki pütürlerin ve çukurların yerini bilmez, insanın yüzü bu kadar pütürlü ve çukurlu olmak zorunda mı? Onunla bakıp, onunla yemen, onunla içmen, onunla konuşman, gerektiğinde onunla ağlaman için alnının ortasında gözün olsa, yetmez. Ha bir de senin çenende bir çukur var, çenen de dışarı çıkık. Bir şişe senin olsun, yeter ki tıraş olma, kan görmektense içmek evladır, kan ancak domuzdan akınca iyi olur, ama insandan akan her damla kana yazıktır." Kendime baktım, az görüyordum, ustura sanki korkmuş gibi titriyordu. Tıraş oldum, tek bir kesik bile yoktu yüzümde. Verin bakalım şişeyi.

Ama o gün, o içkiden sonra sanki dağlarda vadilerde yürüyordum, birisi ayağımın altındaki yeri çekmişti. Hatta öyle hızlı kaymıştı ki yer, kız tutmasaydı düşecektim.

"Sarhoşsunuz," dedi. "Daha fazla gelmeyin isterseniz, ben giderim."

"Yok, ayaklarım öyle Bayan Małgosia," dedim. "Ama kafam açık, hem de tepemizde parlayan ay kadar."

Ay, ineğin memeleri gibiydi, uçlarını çekiştirsen, sanki ay ışığına gömülecektin.

"Sizinle dünyanın öbür ucuna giderdim Bayan Małgosia ve yolu hiç şaşırmazdım. Nereye isterseniz, yakın, uzak, benim için fark etmez, ormana da giderim, sonsuza da."

Sonra ona direnişten söz etmeye başladım, yedi yaram olduğunu söyledim. Çoktan iyileşmişlerdi. Ama bazen, sanki bugün açılmışlar gibi kanadıklarını hissettiğimi anlattım. Eğer isterse gösterebilir, hikâyelerini de anlatabilirdim. Sonra kaç Alman öldürdüğümü saymaya başladım. Ama beşten fazla sayamadım. Sol elimin parmaklarını sıkıyordum, lakin beşinci parmağa geldiğimde sanki kuyuya düşmüş gibi kesiliyordu her şey. Çok şaşırmıştım. Bunca insana ateş etmiştim de öldüre öldüre beş tane mi öldürmüşüm? Diğerleri sakın dirilmiş olmasınlar?

Ayrıca, yürüyorum, yürüyorum da, boşa yürüyorum diye bir sinir kaplamıştı içimi. Kız ağzını açmıyordu. Bu öfke kesin, Maślanka'ya şapır şupur, bana yarabbi şükür dediği için olsa gerekti. Sanki o benden daha mı iyiydi? Direnişe bile katılmamıştı it herif, domuz satmıştı ancak, başkalarının kanı onun için akmıştı. Nereden mi biliyorum? Dairede konuşuyorlar, orada hiç gizli saklı yoktur. Aslında onlar da aynı, ama takma kafana. Herhalde azize olmak niyetinde değildi? Zaten niye olsun ki? Yaşlanınca, bu günlerine çok yanardı sonra. Azize olmak zevkli mi sanki? Köye, kiliseye resimleri asılır, Noel'de kilise panayırında heykelleri, resimleri satılır ya da takvime adı yazılır. Ama bunun için adamakıllı bir aziz olmak lazımdır. Diğerlerinin önüne geçmelisin, çünkü neredeyse her güne dört, beş aziz düşüyor. En baba azizin bile ömrü bir ay. Yani değmez. Bir de cehenneme gidince yanıp yanmayacağın da belli değil.

Orada işlerin nasıl yürüdüğünü nereden bilelim? Ha, Bayan Małgosia, daha yürüyecek miyiz? Orman az sonra bitecek. Ama daha yürürüm, istediği kadar yürürüm.

İsterse onunla evlenirim de. Çünkü çoktan vakit geldi. Millet hadi evlen, evlen diye başımın etini yiyor zaten. Karım olur muydu, haydi söylesin bakalım. Ona mutluluk vaat edemem, çünkü kendim mutlu değilim. Ama şöyle böyle yaşar gideriz. İsterse yarın bile evlenirim onunla. Nikâhımızı da kendim kıyarım. Öyle bir konuşma yaparım ki biz öldükten sonra bile hatırlarlar. Muhtar Rożek'in, hani vurularak öldürülen muhtarın cenazesinde öyle bir konuştum ki herkes ağladı. Beldeden gelen bir görevli, güya konuşma yapacak, hık dedi, pık dedi, düşmanları anlattı durdu, hiç muhtardan söz etmek yok. Hani öyle ki artık Rożek tabuttan kalktı, ona siktir git dedi. Sen konuş Pietruszka. Siz de ağlamayın, çünkü ne dediğini duymak istiyorum. Ya, böyle bir adamdı o, lafı dümdüz söyler, ama içi iyi. Ha eğer isterse kilisede de evlenebiliriz. Tanrı var mı, ben bilmem. Ama onun için varsa, benim için de vardır. Ben terziye takım elbise de ısmarlarım, onun için de bir gelinlik yaptırırız. Ha Bayan Małgosia?

Sessizce, sanki bir gölge gibi yürüyordu, bana öyle gelmişti ki, yürüyen o değil de ormandı, ağzıma geleni sanki ormana anlatıyordum. İşte belki bu şüpheyle, onu aniden belinden yakaladım ve fısıldadım:

"Małgosia."

Ağzıma vurdu ve sarhoş kucağımdan kurtulup kaçmaya başladı.

"Małgośka, kaçma! Sana kötülük yapar mıyım hiç? Kaçma!" diye bağırmaya başladım. Ardından koştum. Ama geyik gibi koşuyordu. Benimse altımdaki toprak sallanıyordu, etraf dönmeye başlamıştı. Ayaklarım dolandı. Sanki onun ardından koşuyor gibiydim ama diğer yönler de beni çekiyordu. Takıldım, yol beni kenara attı. Lanet olsun!

"Małgośka! Dur! Bekle! Dokunmayacağım söz! Sen de istiyorsun sanmıştım! Dur!" Bana sanki sadece ben değil de, tüm orman, ay ve gece ona bağırıyor gibi geliyordu. "Małgośka!"

Gölgesi gittikçe uzaklaşmıştı, artık gözüm seçemez olmuştu. Bir an durdum, gözümün önünden oynayan yolun durulmasını bekledim, daha sonra bir yerlerden gördüm onu yine, bağırdım, durmak zorunda kaldı. Belki, kaçmaktan yorulmuştu, ya da bir şeyden korkup durmuştu. Yol ay ışığından bir kurdele gibi gözüküyordu, ancak daha da boşalmış gibiydi. Yanına gitsem mi, gitmesem mi bilmiyordum. Sonra ona doğru davrandım. Ona bakkal Kaśka'ya değim gibi, seni aptal deseydim. Kaśka'ya istediğini söyleyebilirdin, ne dersen de, çok akıllısın derdi. Ah Szymuś öyle akıllısın ki keşke senin dörtte birin kadar akıllı olsam, çoktan kendi dükkânımı açardım. İstediğimi satardım o zaman, ne ekmek ne de tuz satmak zorunda kalırdım. Kendileri pişirsinler ekmeklerini, tuzu da bir zahmet kentten alsınlar.

"Małgośka!" diye ormanı titretmeye başladım. "Korkma benden! Ayıldım!"

O sırada, sağ tarafımda sanki bir ağaç ağlıyormuş gibi duydum. Meşe miydi kayın mıydı bilmem. Elimi uzattım, hatta o zaman onun ağacın gövdesine sarılmış ağladığını gördüm.

"Sen misin?" dedim. "Ağlama be. Ağlayacak bir şey yok. Demek ki birbirimize uygun değilmişiz, hepsi bu. Hadi gel eve götüreyim seni, ben sonra dönerim."

"Beni eve götürmeni istemiyorum! İstemiyorum!" diye ağlayarak bağırdı. "Hiç olmazsa senin onlardan farklı olduğunu düşünüyordum. Sana neredeyse inanmıştım." Birden ağaçtan ayrıldı ve koşmaya başladı.

Artık peşinden koşmadım. Koş bakalım kaltak, rüyamda bile kovalamam artık seni. Herkes bir başkasının farklı olmasını istiyor. Nasıl farklı olsun ki? Kendinden mi

farklı olacak? Nasılsa o, işte, öyle olmalı. Ve eğlenceye geri döndüm.

Ancak o zaman eğlence benim için başlamıştı zaten. Karşıma çıkan, tanıdık, yabancı, dost, düşman, herkese içki ısmarladım. İçmek istesin, istemesin, herkes içmek zorundaydı. Szymek'le içmeyecek misin? Orkestraya çalgılarından uzaklaşmaları için izin vermedim, ha bire içki ve kanepe götürdüm onlara, yeter ki çalın... Ha bir de yalnızca oberekle polka çalabilirlerdi. Bazıları, tango ve vals çal, artık zıplayacak gücümüz kalmadı diye bağırıyorlardı. Ama ben "Hey orkestra yalnızca beni dinleyeceksiniz aha size beş yüzlük!" diyordum. Sunucu geldi, bu sadece benim eğlencem miymiş diye sordu, ne karışıyor muşum? Onun omuzundaki kurdeleyi kopardım, kendime taktım. "Aha şimdi ben sunucu oldum, yallah! Ha eğer hayır dersen, öyle bir karışıklık çıkarırım ki burada, etrafta toplayacak şey bulamazsınız. Dua et ki neşeliyim, Allah vermesin bir de canım sıkkın olsa var ya, ormanı başınıza yıkarım."

Artık hiçbir kız benimle dans etmek istemiyordu, çünkü polka ve oberekte zıplamaktan nefesleri kesilmiş, yorgunluktan canları çıkmıştı. Hep polka, hep oberek mi olur muş biraz da yavaş bir şeyler çalsalarmış. Zaten polka ve oberek artık moda da değilmiş. Ya öyle mi, demek moda değilmiş ha, gidin oturun köşenizde saksı gibi sizi kız kuruları.

"Hadi Ignaś." Sanki az sonra düşecekmiş gibi, bir ağaç gövdesinin üstünde sallanan sarhoş Ignaś Magdziarz'ı çekiştirmeye başladım. "Şu bebelere, oberek ve polkanın moda olup olmadığını gösterelim. Sen kadın ol ben erkek. Hadi. Sıkılınca da değişiriz, ben kadın olurum, sen erkek olursun. Ama ayağıma basma bana uy, benimle birlikte zıpla. Ha istersen iki kadın veya iki erkek de olabilirsin, benim için fark etmez. Hatta biri uzun diğeri kısa olabilir biri şişman, diğeri zayıf, biri kızıl, diğeri kel, biri kör, diğeri topal, fark etmez, ama eğlen benimle Ignaś. Eğer istersen

evlenirim de seninle. Ne evlenemez miyim? Ben, erkeği erkekle, kadını kadınla, iti kancıkla, öküzü eşekle evlendiririm, kimi, kimle istersem evlendiririm, hatta herkesi herkesle evlendiririm. Çalgıcılardan kemancıyı, armonikacıyla, klarnetçiyi trombonucuyla, davulcuyu davuluyla evlendiririm, evlendiremem mi sanıyorsun? İç o zaman Ignaś, demek az içtin. İnan bana Ignaś, inan bana. Atlıyorlar, zıplıyorlar, döne döne eğlenmek lazım. Dünya dönüyor, yaşam dönüyor, döne döne içiliyor."

Ama seninki, sallanıp ağlayarak şöyle dedi:

"Yok be Szymuś, olmaz. Ne kadın olabilirim ne erkek, sadece kusmak istiyorum ben. Zıplamayı unuttum zaten. O eskidendi be Szymuś, eskidendi. Ne günlerdi, o günler."

Onu boş verdim, kendim eğlenmeye devam ettim. Bana "İtmesene be! Deli! Küp gibi içti!" diye bağırıyorlardı. Bense ellerim elma ağacının dalları gibi havada, sanki kartal kanatları gibi kollarımı çırpa çırpa, ha hu ha hu diye bağıra bağıra zıplıyordum. Beni itip kakıyorlar, dans pistinden atmaya çalışıyorlardı. Ama ben kanatları bir çırpıyordum, etrafımda boşluk oluşuyordu hemen, çevremde geniş bir eğlence oluşuyordu, öyle derindi ki, dibi görünmüyordu. Yalnızca sağdan, soldan çığlıklar duyuluyordu. Ama ben eğleniyordum ya, ona bak.

Ne zaman herkes gitti, orkestra ne zaman çalmayı bıraktı, bilmiyorum. Ama ne gam, benim kendi orkestram vardı zaten, kemanlar çenemin altında bir yerde çalıyordu, armonika yanlarımda açılıp kapanıyordu, davul göbeğimde vuruyordu, trombon kulaklarımda çınlıyor, klarnet yüreğimi gagalıyordu. Ormanda şafak sökmüştü artık, gökten yere çiğ taneleri yağıyordu, kuşlar uyanmıştı, hava onların ötüşleriyle titriyordu, ben hâlâ tepiniyordum, kendi kendime ormanda, dünyada kendi kendime; sanki savaş sonrası, muharebe alanındaymışım gibi... Etrafta kimse yoktu, sadece Ignaś Magdziarz, ağaç gövdesinin üstünde sızmış

kalmıştı, her yerde şişeler vardı, dans pisti kırık tabaklar, bardaklar ve kâğıtlarla doluydu.

Ertesi gün, belediyeyi küçük düşürdüğüm için Maślanka'dan zılgıt yedim. Sanırım, beni nikâh memurluğundan vergi kısmına atamaları da bu yüzden oldu. Ama en çok itfaiyeciler kızmıştı bana, çünkü motor pompalı bir araba için para toplamak amacıyla bu eğlenceyi düzenlemişlerdi. Ama insanlar, benden korktukları için kaçmışlar ve itfaiyecilerin ellerindeki votkanın yarısı ve kanepeler satılmamıştı. Gerçi ben tüm maaşımı orada harcamışken onlar nasıl zarar ettiler, onu da bilmem. Üstüne üstlük, bir de evleneceğime dair bir söylenti yayılmıştı. Bir eğlenceden sonra evleneceğim öyle mi? Ah ne millet ama... Öyle olsa şimdiye kadar yüz kere evlenmiştim, bu zaten daha başlamadan bitmişti. Evleneceğim, evleneceğim siz konuşun hele. Çünkü evlenmeyeceğim desem daha çok konuşacaklar.

Daha bir duygusal olmuştum o başka. Benimle dalga geçiyorlardı, hiç oralı bile olmuyordum. Başkalarının odalarına çok az gidiyordum, en çok kendi odamda oturuyordum. Zaten kızla da karşılaşmak istemiyordum, ne de olsa yaptıklarımı ona da anlatmışlardı. Yeniden başlamaya hiç niyetim yoktu. Ne yapalım, olmamıştı işte, tak sepeti koluna, herkes kendi yoluna. Günaydın. Günaydın. O kadar. Ama gitgide evleneceğime dair konuşmalar artmıştı sanki. Benimle karşılaşan herkes bunun hakkında konuşuyordu. Ben de değiştim, insanlardan kaçar oldum, ne kimseyi görmeye, ne ziyaret etmeye gidiyordum. En kötüsü de kızlardı, yılan gibi sokuyorlardı.

Lise mezunu, ilkokul mezunundan daha mı iyi yani? O da önden vermiyor mu? Her zaman arkayı tercih edersin sen, geniş geniş. Ama demek zevkin değişti. Hele ki o memeleri öğğğ. Sanki bebe emzirmiş. Âşık değilsin değil mi? Sen ve âşık olmak? İtin kancığa âşık olması gibi bir şey. Kim sana inanır be. Günaydın desen bile inanılmaz, bel-

ki gün aydınlık olmayacak? Yalancısın. Ama kız aptal işte. Ardından ağlayacak daha. Güya tahsilli, ama kanmış işte. Kim bilir hangi süslü sözlerle kandırdın onu, senin kendisiyle evleneceğini sanıyor. Bir gecelik evlenirsin, tabii, başkasını bulana kadar. Senle evlense ne olacak zaten? Ne doğru dürüst çiftçisin, ne de memur. Sadece sok çıkar, bir onu bilirsin. Onda iyisindir bak. Allem eder, kallem edersin, bir bakmışsın ki içerdesin. Bir bakarsın acıyı tatlıdan ayıramayacak hale gelmişsin. Ne çıkarabilirsin ne koparabilirsin seni oradan, kök salmış gibi olursun maşallah. Sonra kork dur zavallı kız, acaba içimde bir piç büyüyor mu diye. Ne zaman midem bulanacak diye bekle dur. Ne zaman canım turşu isteyecek, ne zaman ekşi elma çekecek? İşin yoksa koş kiliseye, aybaşım gelsin diye dua et. Ya rabbim, bir damla kan bahşet bu şansız kuluna. Ama geçer geçmez bu serseriyi tekrar içine almak istersin. Korku çabuk unutulur, Tanrı ondan da çabuk. Onu baştan çıkarmak için o yedi yaranı da kullanmışsındır sen alçak. Tabii onun sonucunda bu iş ya yatakta ya da ilk bulduğun yerde biter. Gözlerini oymalıyım senin. Aman, bana ne, o oysun, ben yeteri kadar ağladım zaten. Ah aptal kafam.

Evleneceğim haberi babamla anama da ulaşmıştı, sanki onlardan saklıyormuşum gibi davranıyorlardı. Bana garip garip baktıklarını görüyordum. Doğrudan işten çıkıp eve geldiğim, içmediğim ve söylenmeden tarlaya gittiği için böyle olduğunu düşünüyordum. Bu durumun sürüp sürmeyeceğini korkuyla bekliyorlardı, belki de.

Bir gün masada oturmuş lahana çorbası içiyordum ki, anam yattığı yerden seslendi birden, milletin benim evleneceğimden söz ettiğini söyledi. Gerçi benim bunu onlardan sakladığımı, ama kendisinin buna çok sevindiğini ekledi. En sonunda Yaradan dualarını duymuş. Kimmiş bu kız? Hangi çiftçinin kızıymış? İyi bir insan mıymış? Ne zaman evlenecekmişiz, ömrü yetecek miymiş bunu görmeye, hiç olmazsa öbür dünyada benim için endişelenmemek istiyormuş bun-

dan sonra bizim ikimiz için ve yavrularımız için dua edecekmiş. Boynundaki altın kolyeyi de kıza verecekmiş. Bundan böyle ölüm ona uyku gibi geliyormuş, üzülmeden ölebilirmiş. Anama nasıl bütün bunlar doğru değil derdim.

"Acelesi yok," dedim, "daha vakit var."

"Getir de tanışalım. Belki kalkabilirsem evi de kireçlerim."

Babam kızla ilgili bir şey söylemedi, kaç dönüm toprağı var diye sordu yalnızca. Öyle kızdım ki, ilk anda aklıma, hiçbir şeyi yok, insanların yanında çalışıyor, birlerinin yanında sığıntı olarak yaşıyor diyecektim. Ama bu toprak işine kafayı öyle takmıştı ki şöyle dedim:

"Kırk."

"Kırk mı?" sarardı, "Ohho! Zenginler ha."

"Zenginler," diye onayladım.

"Seni istiyorlar mı?"

"Ne istemeyecekler? Senin oğlun buna değmez mi?"

"He ya, kim dedi değmez diye? Ama zengin, zengini ister, fakiri küçümser zengin. Bugajlar mı? He ya, demişlerdi. Ama demek kırk dönümleri olduğunu bilmiyordum. Demek daha toprak aldılar. Kaç kişiye bölünecek?"

"Nasıl yani?"

"Toprak. Kaça bölünecek?"

"Bir tek kız var işte."

"Tek kız mı var?"

"Yok, bir de erkek kardeşi var da, verem."

"Hiii, veremse ondan adam olmaz artık. E bari ırgatları var mı?"

"Irgata ne hacet, traktör varken."

"He ya, zaten bugün isteseler de ırgat bulmak zor. Hepsi, fabrikalarda çalışmaya, kente, memur olmaya gittiler. Eskiden iş dilenirlerdi. Şimdi bir veya iki gün için tırpan yapacak kimseyi bulamıyorsun. Ha, bir de ne kadar günlük isteyeceklerini de bilmiyorlar. Yemek de isterler. Erişte ve bulgur da yemezler, et isterler, et. En iyisi traktör. Çok inekleri var mı?"

"Beş veya altı. Ahırlarına girmedim. Mallarıyla ilgilendiğimi düşünebilirler."

"Doğru. Ama en iyisi her şeyi önceden bilmek. Fakat o kadar dönüm varsa on tane de inek beslersin. Ha, bir de siyah beyaz besleme, sanki daha çok süt verir gibi görünse de sütün yarısı sudur. Kızıl inek besle. Onlar daha küçüktür, daha az yerler, ama sütlerinin yarısı kaymaktır. Bir de öküzün olsa iyi olur. Öküz de iyi para getirir ha. Maziarski'nin savaştan önce öküzü vardı, çiftleşme başına beş zloti alırdı, ya da dört gün bedava çalışırdın yanında. İnek gebe kalsın kalmasın. Zaten eğer çiftliğinde öküz varsa, zenginsin demektir. Yoksulun öküzü olmaz. Ha bol bol da domuz besle. Domuzdan da iyi para kazanılır. Ama kendi dişi domuzun olmalı. Şimdilerde yavru domuz iyi para ediyor. Zaten ne diye pazara gidip domuz alasın ki. Zaman kaybı. En iyi kendi domuzun. Tutar, bir cüce domuz alırsın büyümez. Ne aldığın belli mi? Yavru domuz aldım sanırsın, bir bakarsın şeytan yavrusu almışsın. Büyüyeceğine kavrulur kalır. Ha bir de, ahıra hastalık girmesine izin verme. Yabancıyı salma içeri. Komşun olsa, ne getireceği belli mi? Belki gözü iyi bakıyordur da, ölüm getirip getirmeyeceğini ne bileceksin? Ölüm iyi gözlerle de gelir, eller, ayakkabılarla da taşınır, hatta adam cebini silkeler, hastalık getirir. Bir domuzun bile ölse üzülürsün. Bir de hepsinin kırıldığını düşün. Ne güzel domuzların var derler. Ya sonra kıskançlıktan göz değer de domuzlar kedi kadar kalırsa? Ne de olsa kıskanacaklar seni. Zenginleri hep kıskanırlar. İnsanlar, kıskananlar, kıskanılanlar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kabil, Habil'i kıskançlıktan öldürdü. Wojtek Denderys, savaştan önce kayınının çiftliğini yaktı ya. Tüm kötülüklerin anası kıskançlıktır. Hükümet hükümeti, kral kralı, general generalleri, kıskanır bu en sıradan adama kadar böyle aşağıya gider. Dünyaya bak, dağ dağı, nehir nehri, küçüktü büyüktü diye kıskanır, hatta elma elmayı kıskanır aynı nedenle. İnsanların yüzüne vurma bunu. Birbirlerini kıska-

nırlar, bu böyle. Ha, arıların da olmalı. Arı bal verir. Bal ve süt diyarı derler. Zaten ağaçların arasında kovan oldu mu, meyve bahçesi daha bir eğlenceli olur. Kovanların olursa, insan daha sık gider bakar bahçesine. Bazen insanları görmek istemezsin de arıları göresin gelir. Arılarla konuşmak, onları dinlemek mümkündür. Ha, sakın erik dikme. Erik çok oldu mu, kim toplayacak? Toplayan olmazsa bahçeyi pisletir. İki kişi bile olsanız, toplayamazsınız. Bir de kız memure diyorsun, erikle elini kirletir mi? Toplarsın toplarsın, bitmez. Elma ek. Bir iki tane de armut. Kendin için. Hani rahip falan ziyaretinize gelirse, ikram edersin. Rahipler armudu sever. Gidersin yaprakları sararan var mı diye bakarsın. İlk olgunlaşanları çocuğuna ya da karına verirsin. Al, bak olgunlaşmış dersin. Yulaf ekme. Belki sadece atlar için olabilir. Ne de olsa bir çift atın mutlaka olmalı. Traktör başka, at başka. Kırk dönüm topak varsa, iki at tepişmez zaten. Bir çift atı olmayan çiftçi olur mu hiç. At, en azından ahırlara gitmek için lazım. Ter ve tezek kokusu burnunu öyle bir gıdıklar ki sanki içinde bir şey var sanırsın. At kişner, ona bir vurursun hemen rahatlarsın. Her şey için Yaradan'a yalvarılmaz. Kendi işini kendin göreceksin. Ha, bir de faytonun olmalı değil mi? Atların da olmalı. Bunca dönümün varken, kiliseye yürüyerek gidilmez ya. Vaftize çağırırlar, düğüne çağırırlar; yani seni ha bire kiliseye çağırırlar. Seninkini vaftiz anası yaparlar, seni vaftiz babası yaparlar. Faytona iki at koşmak gerek. At arabasını tek at çekse de olur, at arabası at arabasıdır. Fayton, faytondur. Önce bir çift atın olsun, sonra da faytonun. Ha bir de atların birbirine uyması lazım. Yoksa her iki at bir çift at olmaz. İki kestane veya iki demir kırı at bir çifttir mesela. Ama en iyisi bir kara, diğeri gri olsun. Ha, işte karayla griye çift derim ben. Sanki nikâhlı gibi. Gri gelin, kara, damat. Ya da gece ve gündüz gibi gezerler tek bir koşumda. Ama sakın kuyruklarını kesme, bırak yerleri süpürsün. Yelelerini de bırak ha. Yelesiz at, tıraş olmuş ere benzer. Yele, atın tüm

gücüdür. Koşumlarını da unutma, en iyisi düğmeli olsun. Bir de sana esnek bir kırbaç yakışır. İşi bırakırsın artık değil mi? Zengin adamın memuriyette işi ne?"

"Oğlana bir huzur ver," diye kendini tutamadı anam. "Daha evlenmiş falan değil. Kendi bilir ne yapacağını. Oğul içme, oğul. Kıza iyi davran."

Babam, ne yapacağını şaşırdı, başını öne eğdi, ne yere bakıyordu, ne de bir şey düşünüyordu, sanki öyle oturuyordu.

"Gidip köpeğe yemek vereyim," dedi.

"Az önce vermedin mi?" diye anam sıkıntıyla konuştu.

O zaman babam, cebinden tütün torbasını çıkardı ve sigara sarmaya başladı, sardığını diliyle ıslatırken dedi ki:

"Ben ondan bir şey istemiyorum ki. Öğüt veriyorum yalnızca. Hiç toprakla ilgilenmedi şimdiye kadar. Şimdi eline kırk dönüm geçecek. Kırk dönüm ne demek biliyon mu sen? Socha'nınkini, Maszczyek'inkini, Deren'inkini, Sobieraj'ınkini al, bizim tarlaya ekle. Beş çiftlik. Çiftçisi bir tane ama. Kim öğüt verecek ona? Ama seni dinleyen kim? İstediğini yapacak zaten. Babasından anasından iyi bilir ya. Sen ak dersin, o kara. Sen onun için en iyisini istersin, o bildiğini okur. Ne var ne yoksa satar savar, vur patlasın çal oynasın. Toprağı neylesin. Zaten çocukluğundan beri laf dinlemez. Bırak istediğini yapsın. Biz ölüp gideceğiz zaten," diyerek sanki onunla tartışan benmişim gibi öfkelendi.

Oysaki ağzımı bile açmamıştım. Oturup öğütlerini dinlemiştim. Hatta nereden bunca dönümü çıkardım diye pişman olmuştum. Nereden aklıma gelmişti? Bizim köyde bunca dönüm toprağı olan bile yoktu. Keşke, on dönüm, hatta on iki dönüm deseydim, bir de veremli kardeş eklemiştim. Hadi kardeşi var dedim, bari ömür boyu bakacak sakat bir kardeşi var deseydim. Anam, yine dediklerini derdi, ama babam en azından şunları söylerdi:

"Wronalar'ın da o kadar toprağı var. Onlar da istiyor seni. Hiç olmazsa köyde kalırdın. Łanow'a gitmeye ne ha-

cet. İnsan doğduğu yerde ölmeli. Çünkü hiçbir yerde toprağındaki gibi rahat etmez. Jagna da çalışkan bir kız. Kesin bir inek verirler ona, iki tane inekleri var çünkü."

Asında ben babamın bunca dönüme inanacağını düşünmemiştim.

"Bunca dönüm," derdi, "bu çevrede duyulmuş değil." Boleszyce'de Winiarski'nin otuz dönümü var, herkes bunu bilir. Savaş öncesinde meclis üyesiydi zaten. Rahip olsun, bey olsun hep onu ziyarete giderlerdi. Hasat bayramlarında hep onlardan söz edilirdi. Oğlunu doktor olsun diye, kızını da öğretmen olsun diye okumaya gönderdi. O kadar, dönüm toprağı olan seni ne yapsın. Sarhoşluktan hayal görüyorsun. İç sen iç, sonun Pietrek Jamrozki gibi olacak. Ona votka vermek istemeyen anasına orospu der. Elleri rüzgârda kalmış yaprak gibi titrer. Rahip onu cemaatten atar. Sonra yine alır, yine atar, çünkü herif durmadan içer.

Belki de bana değil de, kendine inanmıştı babam. Bana kaç dönüm toprakları var diye sorarken aslında onu onaylamamı istemişti. Ben de istediği kırk dönümü onaylamıştım. En azından bir kere, topraktan başı dönsün demiştim, çünkü beni coşturmuştu. Aslında onunla dalga geçmekti niyetim, ama o, 'kurban olduğum Yaradan dualarımı duydu' durumuna getirdi işi.

Belki de doğru olmadığını anlamıştı, çünkü bir daha hiç o topraklardan söz etmedi. Ne de evlenip evlenmeyeceğimi sordu. Veya kızla hâlâ beraber miyim diye merak etti. Zaten anamın ölümünden sonra kafası iyice karıştı, sustu kaldı, arada bir konuştu. Tarlayla bile ilgilenmedi, benim karımı mı düşünecek? Belediyede çalışmayı bırakmıştım artık. Bir gün tırpandan geldim, yorgun argın babamın yanına çöktüm. Birden sordu:

"Hasat başladı mı?"

"He ya başladı."

"Çocukların yardım ediyor mu sana? Getirsene bir gün bana onları. Torunlarım var mı yok mu unuttum, görmeye görmeye."

Yine onu aynı biçimde onaylamak zorunda kalmıştım: "Getiririm," dedim.

VI

AĞLAMAK

Herkes bana sürekli olarak, kabri ne zaman bitireceğimi soruyordu. Hiç olmazsa, üstüne bir ziftli kâğıt yayaymışım, içine yağmur akmasaymış bari. Eğer derdim sadece mezar olsa, bitirmeye çoktan bitirirdim. Ama gel gör ki, sanki derdim azmış gibi bir de üstüne domuzum öldü. İstediğim ağırlığa gelmişti, yüz elli, yüz altmış kilo kadar çekiyordu. Onu satıp mezarın bitmesini hızlandırırım diye hesap ediyordum. Zaten duvarları çoktan yapmıştım, bölmeler bile hazırdı, bir tek damı eksikti, hani zorda kalsan, biri gömülebilirdi içine.

Chmiel, yaşlanıp kamburlaştığı halde, sabırla yeniden yapıma başlayacağımız zamanı bekliyordu. Yalnız bir kere, karısını yollayıp ağrılarının arttığını, başladığı işi bitirmek istediği için şu kabri de bitirmek istediğini söyletmişti. Bazen onu köyde görürdüm, sadece başıyla selam verirdi, yürür giderdi, en fazla da ne zaman diye sorardı. Ama sanki mezar için değil de öylesine soruyor gibi. "Chmiel, özür bulmak kolay, ama aslında ben domuzun büyümesini bekliyorum. En hızlı paranın domuzdan kazanılacağını herkes bilir. Bir hastalığa falan yakalanmaz-

sa, sekiz ay sonra, haydi pazara. He ya besle besle, çabuk ol ama belki yetişemezsin sonra." Ama ne zaman domuzu büyütsem, daha acil bir durum ortaya çıkıyordu, ya vergi vermek, ya yorgan yüzünü yenilemek ya da Michał'a kışlık elbise diktirmek veya kömür almak gerekiyordu, neyse ki ölen kalan yoktu henüz. Zaten çok fazla domuz beslediğim yoktu, bir veya iki tane beslerdim. Domuz beslemek için bile evde kadın olması gerekiyordu, tek başına erkeğin yapacağı iş değildi. Bazen ödünç para alıp yüz domuzluk bir ahır yapayım ve bazıları gibi domuz ticaretine başlayayım diye düşündüğüm de oluyordu. Domuz olmazsa başka şey de olurdu, her şey para ediyordu. Şu Ciamciaga üçle üçü toplayamaz, ama koyun beslerdi. O zamana dek köyde hiç koyun besleyen yoktu savaştan önce, malikânenin koyunlarını vardı bir tek. Hatta koyun kırkmayı bile öğrenmişti bu herif. Gerçi ilk kırktığında, hayvanı öyle bir yaralamıştı ki, sanırsın kurt dalamış. Ama artık iyi kırkıyor, karısı yün eğiriyor, kızları kazak örüyor. Köyde herkes, bu Ciamciaga'nın kazaklarıyla geziyor. Veya Franek Kukla'yı ele alalım, herifçi bir meyve bahçesi yaptı, tonlarca elma satıyor kocaman bir ahırda yan yana duran inekler gibi, bahçedeki meyve ağaçları da yan yana dizilmiş durur. Ama bir sıra başka elma, öbür sıra başka elma, cins cins yani. Bir tek ağaç bile sırasından sapmaz, bir tek ağaç bile öbüründen farklı boyda değildir. Sanki her gün taranmış gibi tertemiz bir görüntüsü vardır bu bahçenin. Hatta dalları bile bir birinin yanıdır, yanı boy kesilmiş gibi görünür. Sanki tüm ağaçlarda, sadece elma vardır, ne yaprak, ne dal ne gövde hatta ne toprak görünür. Gel gelelim bu bahçe o kadar sessizdir ki, ne bir arı vızıldar, ne kuş cıvıldar, Sadece elma, elma, elma. Bir keresinde ona şöyle demiştim:

"He ya meyve bahçen var, tamam. Ama sanki kederli gibi."

Gülmüştü:

"He! He! He! Neşeli olsa ne olur? Daha mı çok para kazandıracak?"

Belki de öyle olmak zorunda. Çoğu zaman bu yüz domuzluk ahıra girdiğimi görürdüm, domuzlardan içerisi bembeyaz olmuş, dolu göbekler inip çıkıyor. Ama bu düşten hemen vazgeçerdim, nerden bulunur onca para? Hiçbir şey yapmaya niyetli değilim. Kime bırakacağım? Bu bir iki tane domuz bana yeter. Domuz için çok çabalamak lazım. İnsanın bazen kendine bile yemek yapmadığı gün olur. Sütle veya salamla bir dilim ekmek yersin, ama domuzlara günde iki kez yemek vermek lazım. Aslında bir tane yeter, ikinciyi almam gerekmez. Ama köyde birinin domuzu yavruladı mı, al da al diye tuttururlar. Kerata, çok iyi beslenir bu. Hani bazen pazara gidersin, pazardan boş elle dönmek yerine insan bu domuz yavrusuyla döner.

Bir keresinde Felek Midura, bana bir tane yavru verdiydi, para bile istemedi, paran olunca ödersin dedi. Ya da başka bir biçimde hesaplaşırız. Ona baharda, sürmek için atımı verecektim. Çünkü tarlası bayırdaydı, tek atla sürmek zor oluyordu. Ya da kışın benden saman alabilirdi, benim çayırım vardı, o kendisininkini satmıştı. Saman olmazsa, patates olurdu. Al hadi, al, bak burnu dümdüz, kulakları küçük, iyi beslenir bu, zaten şimdiden memeden ayrılmıyor. Aldım.

Ama ne belaysa, iki domuzluk yemek yediği halde hiç büyümüyordu. Bütün bir yıl besledim, kediden iri değildi. Daha da kötüsü insan kesmeye kıyamıyordu, beslemeye de değmiyordu. Öldürsen nasıl öldüreceksin, eline alsan çocuk kadar, öldürmek kolay mı? Zaten bir yıl beslemişsin, insan alışıyor. Adını Cırlak koymuştum. Birden aklıma gelmişti. Bütün gün cırlama, cırlama derken adı cırtlak oldu çıktı. İsim koymamak eksiklik gibi geliyordu, her seferinde, al, ye denmez ya. Hani çok fazla domuz olsa, hangi birine isim koyacaksın. Ama bir tane oldu mu, atların, ineklerin arasında tek kalır, isim vermek lazım. Çoğu zaman ahıra

gider, nasıl yemek yediğine bakardım. Hani büyümüyor diye kızacak olsam, sağlıklı işte, yerken onu seyretmek keyifli diye düşünür, kızgınlığımı atardım içimden.

Gerçi bir keresinde öfkelendim, yem yalağının önden kaptım hayvanı, Midura'ya götürdüm.

"Al lanet herif, bu pisliği, geri. Niye para istemediğin anlaşıldı. Kendininkileri semirtip sattın bile, bir de buna bak."

Ama ertesi gün, dışarı bir çıktım ki, benim Cırlak, bahçede yeri kazıp yemek arıyor. Çok acıdım.

"Cırlak!" diye bağırdım, bana doğru koştu. Bu durum beni düşündürdü. Domuz olmasına domuzdu, ama insana bağlandığına göre biraz aklı var demekti. Gerçi Midura'nın, bunu gece benim bahçeme attığı ortadaysa da, yine bana alışmıştı işte. Artık bir daha onu geri götürmedim. Yine götürsem, geri getirecekti değil mi? Neyse ki, besler de satarım diye fazla bel bağlamamıştım ona bu yüzden hayal kırıklığım fazla değildi.

Ama ölen domuza yavru halinden beri damı yaptırmak için bel bağlamıştım. Onu pazardan aldım, ahıra bıraktım, yalağa yem döktüm ve dedim ki.

"Ye, büyü, damı seninle yapacağım."

Her seferinde ona yemek götürdüğümde, seni dam için besliyorum, daha acil bir şey çıkmasın diyerek kendi kendime tekrarlıyordum. O da gözle görülür bir şekilde büyüyordu. Zaten ne yulafa ne patatese acıyordum, o da başka tabii. Peynir altı suyu sadece onun içmesi içindi. Eğer o yoksa süt verirdim. Bazen de daha şişsin diye ısırgan eklerdim yiyeceğine.

Daha sekiz aylık olmamıştı, ama artık satılmaya hazırdı. Fakat biraz daha tutmaya karar vermiştim. Dağı taşı yiyordu, her kilo bir zloti demekti. Zaten domuz dediğin yüz elli, yüz altmış kilo olmalıydı; anam hep böyle şişmanlatırdı domuzları, ancak o zaman, domuz, domuz olur. Kesince daha azı zayi olur, ama yeteri kadar şişman değilse, üçte

biri çöpe gider. Böyle bir domuzu satmaya götürdüğünde de herkes kaç kilo olduğunu tahmin etmeye çalışırdı, herkes, sırtına vurur, bundan nasıl salam çıkacağını konuşurdu, hatta köylüler, üç parmak kalınlığında salam çıkar, yok dört parmak kalınlığında çıkar diye tartışırlardı, sen de böyle bir domuz büyüttüğün için gururlanırdın.

Artık çok kısa bir süre sonra, pazara götürme zamanı geliyordu. Hatta köy kurumunda karşılaştığım Chmiel'e bile şöyle dedim:

"Az kaldı Chmiel. İki üç hafta sonra domuzu satıyorum, sonra dama başlayacağız."

"De hadi, geç kalmış olma da."

Ama bir gün ahıra bir girdim, yem yalağı dolu, benim domuz yatmış uyuyor. Ayağımla dürttüm, kalk dedim. Kalktı ama sanki hali yok gibiydi. Kuyruğunu çektim, ne silkelendi ne ciyakladı. Yalağı yanaştırdım, kafasını içine soktum, ye dedim. Ama ağzını açmaya gücü yok gibiydi. Belki de sıçan yemiştir diye düşündüm. Sıçan yedikten sonra, domuz yemek yemek istemez. Sıçandan sonra yalnızca su içmek ister, çünkü sıçan hayvanın içini ateş gibi kavurur. Peynir altı suyu getirdim, bakmadı bile. Veterineri çağırdım, ama geldiğinde artık yardım için geç kalınmıştı, onu öldürüp derine gömmemi söyledi.

Ertesi gün de geldi, tüm ahırı pis kokan bir ilaçla ilaçladı. İneği, danayı, atı dışarı çıkarmam gerekti. Çünkü bu ilaç fena halde göz yaşartıyordu, hatta ahırın kenarında dolaşan tavuklar bile ağladılar. Köpek kudurdu sandım. Öksürdü, tıkandı, ağzından köpükler çıktı, koştu bacaklarıma yapıştı, uzaklaştıramadım. Havla, dedim, sanki hırsız görmüş gibi havlamaya başlarsan geçer, havla hadi.

Dam için ray bile bulmuştum, gidip üç beş kuruş verip arabaya atıp getirecektim. Böylesi bir rayın satın alınmayacağı ortadaydı, bir yerden şans eseri bulmak lazım. Şans da adamın ayağına gelmez, sen ona gideceksin. Üçer metre boyunda üç parça demir lazımdı bana. Aradım, sordum,

yok. Bir gün demiryolundan geçiyorum, baktım eski rayları yenileriyle değiştiriyorlar. İşçilerle konuşmaya başladım, niye rayları söküyorlardı, bunlar artık çok mu eskimişti, yoksa demiryolunu mu değiştiriyorlardı? Yok dediler, artık buradan hızlı tren geçecek. Peki, bu eskileri ne yapacaksınız? Hurdacıya gidecek. Ben bir tanesini almak isterdim, yaptırdığım mezarın damı için lazım. Birini alsam üçe bölerim, hatta birazı artar bile. İstasyon şefi bilir, biz bilmeyiz dediler. Şefe gittim, kendisini iyi tanırdım dedim ki:

"Władysław bana bir tane ray satar mısın? Mezar için lazım. Duydum ki artık buradan hızlı tren geçecekmiş. En eski ray bile olabilir."

Olmaz dedi. Neden olmasın, işçiler hurdaya gideceğini söylediler, ne kadarsa öderim, bedava istemiyorum ya. Olmazmış çünkü devletin malı satılık olmazmış. Eğer kendi malı olsa bedava verirmiş. Ama demiryolunda her şey devletinmiş. Hatta taktığı kırmızı şapka bile onun değil, devletinmiş.

"E, ne yapayım? Dam, demir olmadan tutmaz. Bir akıl ver, Władysław!"

"Yük treni gelene kadar bekle. Mezar için dedin, he mi?"

"He, mezar için. Duvarları yaptım, bölmeler bile hazır, çatısı kaldı bir tek."

Kırmızı şapkasını çıkardı, kulağının ardını kaşıdı.

"He ya, herkes bir gün ölecek, kaçış yok. Gün gelecek yerini bulacak herkes. Git makasçılardan biriyle konuş, eline üç beş kuruş ver, gözünü yumsun, sen de gece al götür rayı. Ama benim söylediğimi söyleme ha."

İşte hepsi bu. Hiçbir şey kolay gitmiyordu. Chmiel'in inşaatı yapabilmesi için üçe üç metre genişliğinde, bir buçuk metre derinliğinde bir çukur kazmam gerekiyordu, birkaç ayı boşa harcamıştım. Kimseye rica edemezdim, kendim kazmalıydım. Ama elimdeki değnekle bu işi nasıl yapacaktım, zaten hastaneden yeni çıkmıştım. Birini tut-

mak lazımdı. Ben de şu sahtekâr Postacı'yı tuttum, çünkü doğru düzgün birini bulmak kolay değildi. Adı Kuryka'ydı ama ona Postacı diyorlardı. Yaşlı kız kardeşiyle birlikte yaşar, iki dönümlük toprakları vardır, kız kardeşi eker, biçer, seninki sabahtan akşama kadar köyde gezer, içer, onun bunun malını çalar, ya da biri ona içki ısmarlar, sürekli sarhoş gezer. Sarhoş olmasa bile sarhoş taklidi yapar. Öyle iyi de taklit yapar ki, hani onu tanımayan, sarhoş olmadığını anlamaz. Ama anlaşılan ayık olmaktansa sarhoş olmayı yeğler. Herkes onun sürekli sarhoş olmasına alışmıştır, eğer ayık olsa, o aynı adam olmayacağının farkındadır. İki dönümlük toprağı olan ve kız kardeşiyle yaşayan bir Jasiek'i kim takar? Herifler onunla dalga geçer, karılar ona acır, çocuklar onu gördüklerinde ardından koşarlar. Postacı! Postacı! Postacı!

Sabah şapelin orada gördüm onu. Tarlaya patates toplamak için gidiyordum. Elleri cebinde duruyordu. Sanki sarhoşmuş veya birisi ona içki ikram etsin diye numara yapıyormuş gibiydi, gözlerini güneşten kısmıştı.

"Çüşşş!" diye atı durdurdum. "Bana bir mezar kazar mısın Jasiek?"

Gözlerini bana çevirdi, votka kokuyordu.

"Ne, ölmek mi istiyorsun?"

"Lazım olacak nasıl olsa."

Öldüğünde kazarlar, acelen ne?

"Yok, ben duvarlı kabir yapacağım, o da zaman alıyor."

"Mezar olsa, kabir olsa, isterse duvarlı olsa, çürümeyecek misin sanki? Çürüyeceksin, çürüyeceksin."

"Neyse, kazar mısın, kazamaz mısın sen onu de."

"Mezar da kazarım, patates için delik de, kireç söndürmek için kuyu da açarım, ne istersen onu yaparım sadece bana bir yirmi beşlik al."

"Alırım, para da veririm."

"Ama şimdi al votkayı, insan sabahları çok susuyor."

Ona yirmi beşlik bir şişe aldım. Ertesi gün mezarlığa

gelmesi için sözleştik, mezarlığa gelecekti, nereyi kazacağını gösterecektim. Ertesi gün geldi geçti, üç gün geçti, ortada yoktu. Köyde onu aramaya başladım. Kız kardeşine gidip sordum. Sabah evdeymiş, bir yere gitmiş. Meyhanedir belki. Meyhaneye gittim. "He, buradaydı, ama sadece bir bira içti, kimse ona içki ısmarlamak istemeyince, gitti. Bodula'ya elma toplamaya gidecekmiş, öyle dedi, git orada ara," dediler. Topallaya topallaya Bodula'ya gittim. Elma toplamış, ama geçen hafta. Hiç denecek kadar az, yani ancak bir sepet toplamış, üstelik yirmi beşlik de votka istemiş.

En sonunda ona yolda rastladım, ama beni görür görmez, sanki sarhoşmuş gibi yalpalamaya başladı.

"Seni alçak, hani ertesi gün gelecektin? Bir de sarhoş taklidi yapıyor!"

"Geliriz, ne kızıyon, her günün ertesi günü var." Sanki sarhoşmuş gibi bana baktı.

"Şimdi sana şu değnekle girişirim. Kap kazmayı yürü, gidiyoruz!"

Direnmeye bile kalkmadı, yalpalamayı da kesti. Eline kazmayı verdim, mezarlığa gittik. Ona kazacağı yeri gösterdim, çukurun ölçülerini verdim.

"Amman bu da çukur mu? Üç katı fazla isteyecen sandım. Akşama kadar kazarım. Sen bir çeyreklik, iki de salatalık turşusu hazırla."

Hatta yanımda ceketini çıkardı, gömleğini sıvadı, ayrılırken, ellerine tükürüyordu.

Ona yirmi beşlik değil, ellilik almaya niyetim vardı, çünkü belki daha işime yarardı. Salatalığım yoktu, Waliszka'ya gittim, bana neredeyse bir teneke verdi. Ama o, ne o akşam göründü ne de ertesi akşam. Ancak bir hafta sonra geldi, baktım kendinde değil.

"Kazdın mı?" dedim.

"Öyle gibi."

"Ne demek öyle gibi?"

"Yani, tam değil."

"Hani akşama kadar kazacaktın?"

"Kazacaktım da, bir köke rastladım. Kosiorekler'in mezarının oradaki karaağacın kökü olmalı. Bir büyük dalı bacağım kadar, küçükleri sayılmayacak kadar çok. Balta lazım. Ama kendiminkini bulamadım. İçecek bir şeyin var mı?"

Düşündüm de Kosiorek'in mezarı benimkinden otuz metre uzaktaydı, peki karaağaç neredeydi? Mezarlığın tam köşesindeydi. İyi de oradan buraya kök uzanır mıydı? Kandırıyor beni orospu çocuğu. Ama bitirene kadar içecek falan yok ona.

"Al bakalım, şimdilik bu kadar." Kadehin dörtte birini doldurup verdim. "Gerisini akşam, işi bitirince içersin."

Yüzü güneş gibi parladı.

"Oldu bil. Diyeyim sana, senin gibi saydığım kimse yok bu köyde. Sağlığına." İçti, yüzünü buruşturdu, titredi.

"Hadi git," dedim.

"Acelen ne? Sözüm söz. Az daha dök. Çalıştıktan sonra içemiyorum. Diyeyim sana, çalıştıktan sonra içmeyi sevmiyorum. Doğru yatağa gitmek istiyorum."

Döktüm. İçti. Yine döktüm. Şişenin dibini görene dek gitmedi.

"Hah, şimdi gidip kazacağım. Baltayı ver."

Birkaç gün yine görünmedi. Hadi yine arkasından koş. Onu gördüğümde, ağzını yüzünü dağıtacaktım, çünkü yine işi bitirmediğini hissediyordum, ne de olsa bitirseydi, parasını almak ve içmek için mutlaka gelirdi. Michał'la kahvaltı ediyorduk ki, çıkageldi.

"Nereye kayboldun gene, it oğlu it? Bitirdin mi, bitirmedin mi?"

"Neredeyse bitti."

"Ne demek o?"

"Bir küreklik iş kaldı. Çok kısa sürede bitecek. Yüzeyi iyi de, dibi kilmiş ya. Derine indikçe kazması zorlaştı. Kötü yer almışın be. Çok nemli olacak orası. Bir bira versene. Canım çıktı."

"Nerede canın çıktı?"

"Nerede olacak? Senin mezarda."

Beni kandırdığını biliyordum, ama bir bira daha verdim, bitirmezsen gözüme gözükme dedim. O da gözükmedi. Neredeyse bir ay geçmişti. Gideyim de şu mezarlığa, ne kadar iş kalmış bir bakayım dedim. Belki ben tamamlayabilirdim. Bir bakarım ki, benim mezara başlamamış bile. Bir kürek bile atılmamış. Başımdan aşağı kaynar su indi. Seni adi pislik, it oğlu it, sövdüm, kızdım. Sana bir yirmi beşlik vereceğim, bir de bira alıp da kaçamayacaksın, bir de başıma kök uydurmuş, bir de kil çıkarmış.

Bir hafta köyde bunu aradım, ama yer yarılmış içine girmişti. Onu gören varsa, çok kızgın olarak onu aradığımı, gördüğüm yerde ağzını yüzünü dağıtacağımı yetiştirmiş olmalı ki gündüzleri bir yerde zıbarıp geceleri yarasa gibi ortaya çıkıyor olmalıydı. Ya da ben onu değil de o beni izliyordu belki. Boşa ona Postacı demiyorlardı. Bense elimde değnek topallaya topallaya, meyhaneye, oradan şapele gidiyordum, gücüm bitiyordu.

Artık kendim kazmaya başlamalıydım, ikinci haftayı da onun peşinden koşarak heba edemezdim. Ne küreğim ne baltam vardı. Stach Sobieraj'dan kürek ödünç aldım. Neyse ki ne köke, ne kile rastladım. Neredeyse ellerimle kazıyordum, biraz göbeğimle yardım ediyordum. Çünkü ayağımı küreğe vurunca yerin derinliklerinden gelen bir acı bacağımı sarıyordu. Gerçi bazen kollarımın yetmediği yerde bacağımı kullanıyordum, kollarıma yardım edeceğim diye göbeğimi çok acıtmıştım. Kan ter içindeydim, gözlerim kararıyordu, ayakta duramıyordum. Ama kaz, dur; senden başka kim kazacak, ancak sekiz parmak derinliğinde kazarsın. Gün be gün, sanki ceza olarak yerle bir etmem gereken bir dağla mücadele ediyor gibi görünüyordum.

Bazen eve dönecek gücüm kalmazdı. Mezarlığın önündeki yola inerdim, tarladan dönen biri beni arabasına alsın diye bekleyerek bir kenara otururdum. Gelen geçen

yoksa biraz dinlenirdim, elimde değnekler, sırtımda tüfek gibi astığım kürek -çünkü küreğe tüfek askısı gibi bir kayış takmıştım- topallaya topallaya gelirdim. Ne o savaştan mı dönüyon diye eğlenirlerdi benimle. Bazen bu mezar canıma yeterdi. Lanet olsun derdim, bunu hak edecek ne yaptığımı bana biri deyiversin hele. Anam babam, çoktan gömülmüşlerdi, kardeşlerim de istedikleri yere gömülsünlerdi. Michał'a bir çukur kazar gömerdim, beni de en fazla ölünce belediye kaldırırdı. O kadar çalıştım, bunu yapsınlar bari. Yine kazmaya devam ediyordum. Postacıya, Yaradan'a, kendime kızıp duruyor, ama kazıyordum.

Çoğu zaman, çoktan mezarı boylamadığım için kendime kızıyordum, çünkü bir zamanlar, Almanlar bizi ormana götürüp mezarlarımızı kazmamızı buyurduklarında, kendim için bir mezar kazmıştım. Eğer o zaman yatsaydım o mezara, ebedi huzura kovuşmuş, kül olmuştum şimdiye ve bir daha da mezar kazmamama gerek kalmamış olacaktı. Orada hiçbir şey bilmeden, hissetmeden, düşünmeden, endişelenmeden yatıp duracaktım, ne güzel. Üstüne üstlük, anıta da adım kazınmış olacaktı: Pietruszka Szymon, yaş 23. O zaman o yaştaydım. Artık savaşı hatırlayan yok, oraya gittiğinde anıtı görürsün, anıtın çevresi temizlenmiş, kimin getirdiği belli değil, ama kavanozlar içinde taze çiçekler konmuş, hasat olsun olmasın, ekme-biçme dönemlerinde, bahar, yaz, sonbahar, artık hangi çiçeğin zamanıysa o çiçeklerle donatılmış. Ölüler Bayramı'nda, kurdeleli çelenkler, mumlar, hatta mezarın çevresinde toplanmış ağlayan insanlar. Senin ardından kim ağlayacak?

Bu anıt mezarı yaparlarken, Borowice belediyesinden bana gelmişlerdi, çünkü o zaman, Alman piçleri bizi Borowicki ormanına götürmüşlerdi. Üç kişi gelmişti: Başkan, sekreter bir de bir adam. Sıradan bir salı günü olmasına rağmen giyinmiş, kuşanmışlar, kravatlar takmışlar, ellerinde çantalar. Ben de daha tarladan yeni gelmişim, gebermiş bir haldeyim, terli, kir pas içinde, kapının önündeki sıraya

üzerimde atletim olduğu halde oturmuşum, bacaklarımda Antek'in eski poturları, bileğime kadar kısa, dizleri delik. Bir de botları çıkarmışım, çıplak ayaklarımı botların üstüne koymuşum, öyle oturuyorum. Sordular, Pietruszka Szymon'musun? He dedim -itiraz edecek halim yok ya- Pietruszka Szymon benim. Şaşırdım biraz, Borowice belediyesinin benimle ne işi olur? Bizden uzak bir yer. Oradan bir kız bile tanımam. Adamlar, sadece Borowice belediyesinden geldiklerini söyleyip aptal aptal gülüyorlardı. Oturun dedim.

"Kadeh bulunur mu?" dedi biri.

"Kadeh mi? Ne için?"

O zaman kadehi soran, diğerine seslendi:

"Ver Zenek." Adı Zenek olan, bir çantayı açtı, içinden bir şişe votka ve sucuk çıkardı, diğerinden de bir şişe votka ve lop yumurtalar çıktı, üçüncüde, üçüncü şişe votka ve yarım somun köy ekmeği vardı.

Daha sonra, ormanda bizi vurdukları yerde, bir anıt yapacaklarını anlattılar, bir tek benim kaçtığımı öğrenmişler, aslında kimsenin kaçmamış olmasını, herkesin ölmesini isterlermiş. Çünkü kaçan hakkında, orada yatanlardan daha çok şeyin yazılması gerekiyormuş. Kimse kaçmamış olsaymış, buraya getirildiler ve kurşunlandılar yazılacakmış. Her şey mezar taşı üzerinde yazılıymış. Buradan buraya, dümdüz, ayni hizada. Kaçmayanlar için can sesleri yükselir, kaçanlar çarmıh yolunu reddeder sayılırmış Her halükarda benim yaşıyor olmam bir şeyleri bozacakmış.

"Yaşıyor olmam mı, nasıl yani?"

Peki, mezar kazmış mıyım? Kazdım. Kendin için mi? Kendim için. Bana da ateş etmişler, hatta yaralamışlar. Eğer kurşun daha bir isabetli atılsaymış, ölürmüşüm de. Zaten kim hatırlayacakmış benim oradan kaçtığımı. Orada yatanlar hatırlarmış bir tek, çünkü hepsinin adı, anıta kazılıymış. Benimki de kazılabilirmiş. Sanki kabul etsem ne zararı varmış?

"Hadi içelim. Şerefe!"

Ama insanlar beni görüyor, tanıyor, ben yaşarken, orada gömülü olduğum yazarsa nasıl olur? Kim bilir, aslında, hepsiyle birlikte ölsem daha da iyi olurdu, ama kaçtım. Şimdi onların yanına ölü olarak yazılmayacağım.

İyi de, bana bir zararı yokmuş ki! Ne de olsa sonsuza dek yaşayacak değilmişim, eninde sonunda herkes ölecekmiş. Anıtlar kısa süreliğine dikilmezmiş. Şimdi beni hatırlayanlar yaşıyormuş. Ama onlar da gün gelecek ölecekmiş, o zaman anıtlar hatırda kalacakmış. Ama anıtlar birinin, gruptan farklı olmasını da istemezlermiş. Bana ne zararı varmış? Orada yatanlar da ölümlerine katılan birisi daha olduğu için mutlu olacaklarmış. Herkes bir arada. Kimse kaçmamış olacakmış. Sağlığa!

"Hadi, sucuk alın. Dükkândan değil, ev yapımı. Ekmek de ev yapımı. Birisi kaçmışsa ne olmuş, bilen var mı? Kimse görmemiş ki. Seni görenler, yerin altında yatmış oradaki kökleri kemirmekteler. Kaça da bilir, kaçmaya da bilir insanlar laf üretmiş olabilirler. Milletin ağzı torba değil ki büzesin. Kim böyle bir cehennemden kaçabilir ki? Getirmişler, sıralamışlar, her biri makineli tüfekli, bir de yanlarında köpekler."

"Köpekler yoktu," dedim.

"Yoksa yok canım. Ama olabilirdi. Ayrıca bir adam, ölümün gözüne bakınca, ölümü görür, korkuyu görür, köpek olsaydı da görmezdin. Bir keresinde Bolechowa'ya birini aramaya gelmişlerdi, ellerinde köpekler vardı, hepsi kudurmuş gibi saldırgandı, insana hareket edecek fırsat bile vermezlerdi. Biri kaçsa bile, köpekler yüzünden fazla uzağa gidemezdi. Bu köpekler sokak köpeği de değildi ha. Hele bir de vurulmuşsa. En fazla iki üç metre uzağa kaçabilirdi. Zaten bu şeytanlar kan kokusu aldılar mı, öldürene kadar ısırırlar. Köpekler tarafından parçalanmaktansa, kurşunla ölmek evladır. Ha, anlaştık mı?"

Aklımı öyle karıştırmışlardı ki, ölüp ölmediğimi bile bilmiyordum. Votka da kafamı bir hoş etmişti, hani insan

ölse bile öldüğünü hissetmeyebilirdi. Yiyip içtikten sonra hayır demek de pek hoş olmayacaktı. Ama birden anam mutfaktan seslendi:

"Hadi yallah gidin, oğlumu baştan çıkarmayın. Ona anıt falan lazım değil, Yaradan'a şükür evine döndü. Az mı ağladım ardında, yine mi ağlamam gerek?" Babama kendine destek olması için dönüp konuştu: "Sen de bir şey söylesene, babası değil misin?"

Ama babam da bizimle birlikte içiyordu, sucuk ve yumurta yiyordu, bu durumda onlara karşı çıkmak pek de uygun düşmezdi, sanırım onun da kafası karışmıştı, onlara baktı ve dedi ki:

"Borowice'de havalar nasıl?"

"Baba mısın sen?" Anam, kepçeyi tencereye indirdi. "Oğlunu ölsün diye kandırmaya gelmişler, sen havadan sudan konuşuyorsun."

O zaman babam, anamın korkusundan, isteksizce ağzında bir şeyler geveledi:

"He ya, şimdi bu öldüğünü düşünse, hiçbir iş yapmak istemeyecek. Ama iş çok. Hasat yaklaşıyor. İki dönüm çavdar ektik. Sonra patates toplamak gerek. İş olacak hem de ne iş. Kötü zamanda geldiniz. Hasattan, patates toplamaktan sonra geleydiniz iyiydi. Hatta kışın daha da iyi olurdu."

O vakit, yirmi beşimizi de vurmuşlardı. Belediye binası önünde topladılar herkesi. Daha geleli bir yıl olduğu için kimse tanımıyor bunları doğru dürüst, bizim köyden de başka köylerden de köylüler, pazara gelir gibi toplanmıştı. Korkacak bir şey yoktu, her zamanki gibi tellal, davul çalıp bağırarak toplantı olacağını ilan etmişti, en fazla et, süt, tahıl isterlerdi, köylüden başka ne isteyecekler? Hatta babam gidecekti, ama son anda vazgeçti, yonca mı toplayacaktı, yoksa akşam yediği muhallebiden sonra tüm gece karnı ağrıdığı için uyumamıştı da azıcık uzanacaktı şimdi tam hatırlamıyorum.

Belediyenin önü insan doluydu. Dışarı çıkardıkları masada bir subay konuşuyordu. Daha doğrusu bağırıyor, masanın üstünde tepiniyordu, sağ elini tehdit eder gibi savuruyordu, sol eli kemerine sokulmuştu, hareketsizdi, sanki o iki el bir çift el gibi değildi. Masanın yanında bir sivil duruyor güya çevirmenlik yapıyordu. Ama subay ona konuşması için fırsat vermiyordu. Adam daha söyleyeceklerini bitirmeden, beriki bağırmaya devam ediyordu. Adam da doğru dürüst çeviremiyordu o başka, kekeliyor, geveliyordu, sesi yavaş çıkıyordu. Öyle ki herifin sesini bile duymuyorduk. Zaten köylüler de mırıl mırıl söyleniyorlardı.

"Kafasını siktiğim, nasıl bağırıyor."

"Bağırma la, o kadar taşakların patlayacak."

"Köpek gibi havla ancak, insan gibi konuşamaz bunlar."

"İnsan gibi konuşmak için öyle doğmak lazım, bu sonradan öğrenilmez Wincenty."

Neyse, kısacası anladığımız, daha fazla, daha fazla vermek gerektiğiydi, çünkü Almanlar bize karşı savaşıyorlardı. Sonunda öyle bir zıpladı ki az daha masada fırlayıp göğe uçacaktı. O anda, birden binanın ardından askerler çıktı. Neden çıkmıştı acaba bunlar böyle aniden. Malenice'li Socha, bana belediyenin önünde bekleyen iki arabayı gösterdi. Hepimizi dipçiklerle parmaklığa doğru ittiler. Çevirmen ikişer sıra olmamızı, subayın aramızda gezip bizimle teke tek konuşacağını söyledi.

Peki, sıraları oluşturduk, herif gezmeye başladı. Ama görünüşe göre konuşmaya falan niyeti yoktu, çünkü sadece parmaklarıyla bazılarını gösteriyordu, askerler adamı sıradan çıkarıp meydanın ortasına götürüyorlardı. Bana yaklaştı, aslında bana bakmayabilirdi, lakin birden başımdaki Polonya askeri şapkasını gördü, suratı ekşidi. Savaşta bu şapkayı takmıştım ve daha sonra da yalnızca kartalını çıkarıp takmaya devam ediyordum, kartalsız olduğunda sıradan bir şapka gibi görünüyordu, yani çekinecek bir şey

yoktu. Çevirmen aracılığıyla savaşa katılıp katılmadığımı sordu. Katıldım. Onlara karşı savaşmış mıyım? Savaştım. Suratıma bir çaktı. Kısa boyunlu tıknaz, öküz gibi bir herifti, suratı kaldırım taşı gibiydi. Ağzımdan burnumdan kan boşandı. Bu sefer tuttu, öbür eliyle mideme indirdi.

Evet, üç hafta savaşmıştım savaşmasına, ama en çok yürümüştük, bir oraya bir buraya, bir başka yere, hangi yönünün doğru olduğunu buluncaya dek. Tam dövüşmeye başlamıştık ki, geri çekilin emri gelmişti. Topu topu beş kere ateş etmişimdir, eğer Mevlam benim kurşunları birine çevirmediyse, kimseyi vurduğumu sanmıyorum. Ama bilmem tabii. Bir de dizanteri olmuştum, nerede dursak doğru çalılara koşuyordum. Zayıflamış, saçı sakalına karışmış, bitlenmiştim, aha işte benim savaşımın hepsi buydu. Ama savaştın mı diye sorduğunda, bu ite tutup da gerçekleri söyleyecek değildim. Savaştım mı, savaştım.

Gel gelelim, beni itip kaktığı yetmedi, bir de başımdan şapkayı kaptı, üstünde öfkeyle tepindi. Parmağıyla değil, elinin ayasıyla beni gösterdi. Askerler beni yaka paça kaldırıp seçilmişlerin ortasına koydular. Sonra araba yaklaştı, bizi içine tıktılar.

Başlangıçta kimsenin aklına bizi ölüme götürecekleri gelmemişti. Böyle durup dururken ölüme mi gidilir? Ne hırsızlık yapmıştık, ne haydutluk, ölüm de nereden çıktı? Arabadaki kürekler bizi yanıltmıştı. Eğer kürek varsa, seni iş olan bir yere götürecekler demektir. Ya bir şeyi kazdıracaklar, ya bir çukur kapattıracaklar. Savaş bu, kazılır da kapanır da. Aslında nereye götürdüklerini görebilsek, anlardık da, arabanın üstü brandayla kapalıydı, bir de hava bulutlu olduğu için güneş bir oradan bir buradan, bir arkadan, bir önden çıkıyordu, ya da hiç görünmüyordu. Obrębów'dan Stelmaszczyk ile Lisice'den Wrona bu güneş yüzünden tartıştılar bile. Çünkü biri güneşi avucunun içi gibi bildiğini söyledi, ikincisi de ondan aşağı kalmadı. Biri her gün güneşle kalkıyormuş, öbürü de. Biri diyordu ki, kanın-

da güneş varmış, onun nerede olduğunu bilmek için göğe bakmasına gerek yokmuş, buna karşılık diğeri, kör olsa güneşin yerini şıp diye söyleyeceğini iddia ediyordu. Şimdi de biliyordu, o kadar. Aha burada. Ama içimizden biri, güneş belki Obrębów'da farklıdır, Lisice'de farklıdır, belki her köyün üstünde farklı bir güneş vardır, bu kamyonun üzerinde de öyle, dedi de, ancak o zaman konu kapandı.

İnsan çukurları ve dönemeçleri anlıyordu. Lakin çukurdan, dönemeçten ölüme gidildiği anlaşılmıyordu. Gerçi arkada kafalarında miğferleri, ellerinde tüfekleriyle dört asker oturuyordu, ama kimse bundan işkillenmemişti, ne de olsa bizi bir yerden bir yere götürüyorlardı ve başımızda muhafız olmalıydı. Onlara bizi nereye götürüyorlar diye sorsak bile bilmeyeceklerdi, çünkü doğrusunu şefleri bilirdi. Zaten hangi dilde soracaktık, ne onlar bizim dili ne biz onların dilini biliyorduk. Ama Smoła, en sonunda dayanamadı ve sordu:

"Asker beyler, acaba bizi nereye götürdüklerini biliyor musunuz? Bir iş var herhalde değil mi? Doğru mu söylüyorum? Yaparız, niye yapmayalım. İçimizde pek çoğumuz askerdi, gerçi geçen savaşta, ama olsun. Hani siper bile kazarız gerekirse. Ama keşke evlerimize gecikeceğimizi haber vereydik. Çünkü ne de olsa yanlış bir şey yapmadık değil mi?"

Ama askerler mermerdendi sanki. Taş gibi oturuyorlardı, yalnızca gözleri o miğferlerin altında kedigözü gibi parlıyordu.

"Ne yanlış yapacağız yahu? Ne adamlara soruyorsun biz bilmiyor muyuz?" diye öfkelendi, Górki'li Antos. Beye de, rahibe de lafları hiç çekinmeden dan dan diye söylemesiyle tanınırdı. Savaştan önce mitingden mitinge gezerdi sürekli.

"Aman ne soruyorsun asker beylere," dedi Sitek. Hani bilmiyorlarsa adamlar utanmasın diye lafa karıştı. "Asker beyler de yani bizim gibi köy çoğudur, biz ne biliyorsak onu bilirler. Ama bize zarar vermezler, değil mi?"

"He, görün bakın, akşama döneriz," diye Sitek'in umudunu destekledi Jagła. "Yirmi beş kişiyiz, ne varsa şıpınişi bitiririz. Başka şey olsa söylerlerdi."

"Başka şey derken?" diye birisi Jagła'ya doğru eğilip sordu.

"Söylerlerdi, söylemezler mi hiç."

"Neyi söylerlerdi? Neyi diyorum ya?"

"Aman ne canımızı sıkıyoruz, gidince söylerler zaten."

"Bilmiyoruz işte, bilmiyoruz. Nereye gidiyoruz?"

"Ölüme olmasın?" diyerek söze karıştı, aniden Strąk. Herkes buz gibi oldu.

Strąk, kamyondakilerin içinde en yaşlımızdı, Antos'dan da Wrona'dan da büyüktü, bacaklarını zor sürüyordu, kamyona bile yardımla bindirmiştik, çünkü kendi gücüyle çıkamamıştı. Babamın beni toplantıya göndermesi gibi onu da damadı göndermişti; meydanda onca güçlü genç adam varken, iş için neden Strąk'ı seçmişlerdi acaba? O ana kadar kimse bunu düşünmemişti, düşünseydik belki hemen nereye gittiğimizi anlardık.

"Lanet olsun!" diye sanki ölüme götürülmemizin suçlusu Strąk'mışçasına kızdı Kujda. "Oturaydın götünün üstüne, sana ne toplantıdan ne geldin?"

"E ne yapaydım?" diye açıkladı Strąk. "Tellal çıktıydı."

Bir o bir bu, hepsi birden Strąk'a saldırmaya başladılar.

"Damadın geleydi ya. Evin reisi o, sen misin? Toprağı üstüne yaptın, otur duanı et, sen anlarsın toplantıdan."

"Şimdi kaz diyecekler, kazacağız, aha kürekler duruyor, senin yerine de kazmak lazım. Kimsenin dört eli yok burada."

"Zaten bir ayağı çukurda, her yeri ölüm kokuyor."

"Ölüme mi dedin? Ne ölümü ya, ne ölümü?"

"Ölüme olsa seni mi alırlar? Ne yapsınlar senin ölünü? Kurşuna yazık. Zaten ölüm yanı başında senin."

Strąk, yere girmek istercesine iki büklüm olmuştu. Ölümden yüksek sesle söz ettiği için belki pişman bile ol-

muştu, yalnızca kendi ölümünden konuşması gerekirken, herkesin ölümünden söz etmişti.

"Ya ölüme götürüyorlarsa arkadaşlar? Ya ölümeyse? Ya bu kürekler, mezarlarımızı kazmak içinse? Yardım et merhametli Rabbim!"

"Bir de mezarı kapasın diye birilerini daha götürmeleri lazımdı o zaman. Herhalde kendi mezarımızı kapayacak değiliz. Ama bak bizden başka kimse yok."

"Ne ölümü be? Bir yerlerde bir set falan yıkılmış olmalı, yağmur aralıksız yağdı ya."

"Durun, duydunuz mu? Susun. Sanki ardımızdan bir ikinci kamyon geliyor. Gerçekten geliyor. Yaşlıyım, ama kulaklarım iyi duyar."

"Yok canım brandanın sesi olmalı, ya da yakınlarda bir yerde bir değirmen vardır."

"Yardım et, ya Rab. Bari dingil mingil kırılsa."

"Dingil kırılsa ne olacak? Bir keresinde dingil kırıldıydı, değirmene çavdar taşıyordum, değirmen yerine demirciye gitmem gerekti. En iyisi, bir mucize olsun."

"Ha tabii, sen istedin ya, az bekle, görürsün mucizeyi."

"Leoncin'de, geçen savaşta bir mucize olmuştu, ama o zaman bizi götürmemişlerdi."

"Yarın tarlayı sürmeye gidecektim. Stanuch'la atlarımızı çiftleştirecektik. Yamacın oradaki düzlükte."

"Çingenenin teki bana çok uzun yaşayacağımı söylemişti. Şimdi o orospuyu bir görsem."

"Küfretme, küfretme, ya ölüme gidiyorsak?"

"Ne yapayım peki? Kaçacak mısın? Kaçamazsın. Nasıl olsa hepimiz öleceğiz bir gün."

"Ya Rabbim, dört çocukla kalacak karım! Aman Rabbin de çok umurundaydı da."

"Ya ben dönemesem ne yapacaklarını bile bilmezler evde."

"Dönersin, dönersin. Niye dönemeyecekmişsin? Błażek Oko, tam yirmi yıl sonra döndüydü savaştan, gerçi

artık dönmeyeceğini düşünüyordu. Kel olmuş, yaşlanmıştı, karısı da mezara girmişti, o başka, ama dönmüştü. Denize açılıp da dönmüyorlar mı?"

"Bu yıl leylekler de döndü, gerçi az daha yuvalarını yıkacaktım, boş yuva ne işe yarar."

"Bir dönelim, Kitap çarpsın, zil zurna olana dek içeceğim. Üç gün durmadan içeceğim. Ne at, ne inekler, ne domuzlar ne de tarla sikimde bile değil. Üç gün çiftçi olmayacağım. Üç gün karıyı düzeceğim. Altı çocuk var, yedincisi olsun, ne gam."

"Yüce Rabbim, Meryem anamız..."

"Durun lan. Bize bakıyorlar. Ölümden korktuğumuzu düşünmesinler."

"Korkuyoruz Bolesław, korkuyoruz. Korkuyorsak korkuyoruz."

"Bence, ormana ağaç ekmeye gidiyoruz. Gajowy Oleś, savaştan önce her çam için bir kuruş öderdi. Kaç kişiler acaba?"

"Orman olsa keşke."

"Orman diyom, arkadaşlar, ormanı tanımam mı? Bakın dallar, brandaya vuruyor."

"Çiçekler açarken ya da açmadan önce acı bakla ekmek daha iyi değil midir?"

"En iyisi artık günah çıkarmak."

"Papaz olmadan mı?"

"Herkes kendi kendine."

"İnsan nasıl kendi kendine günah çıkarır? Paravan falan olmadan, olur mu? Günah, günaha mı günah çıkaracak? İnsan affedildiğini nereden bilecek?"

O sırada tarladaki ürün gibi öne doğru savrulduk ve kamyon durdu. Bize muhafızlık yapan dört asker zıpladılar, brandayı kaldırdılar, hop, aşağı atladılar, kamyonun kasasını açar açmaz bağırmaya başladılar: "İnin! İnin! Hadi! Çabuk! *Schnell! Schnell!*"

İlk anda bir şey göremedik, hani bir mağaradan çıkmışız gibi ışık gözümüzü aldı. Acaba sonsuz ışık da böyle mi görünür, ama sonra hiçbir şey görünmez mi olur ki diye düşündüm. Bu ışıkta sonra, önümüze orman çıktı, Borzęcin'li Garus, bunun Borowicki ormanı olduğunu söyledi, çünkü bu ormana mantar toplamak için gelirmiş.

Arabadaki herkes ayaklanmıştı, öyle bir kargaşa vardı ki, sanki iki misli insan var gibiydi, fakat kimse çıkışa yönelmiyordu, kazmaları alsınlar mı almasınlar mı bilemiyorlardı. Gerçi yol boyu ne olduğunu bilmesek de, artık her şey ortadaydı. İlk sıradaki küreği kaptım, yere atladım. Geride kalırsam bir şey planladığımı düşünürlerdi. Aslında yol boyu nasıl kaçarım diye düşünmüştüm, ama hiçbir yolu yoktu. Fakat burada, kaçmaya kesin olarak karar vermiştim başaramasam bile nasıl olsa ölecektim, belki mermiyi hissetmezdim, kaçarken hemen ölürdüm.

Düzlük pek büyük değildi. Çevredeki ağaçlar yoğundu. Meşe, kayın, çam. Ayrıca ardıç ve kestane. Çim, halı gibiydi, fundalıkla kaplıydı. Ah insan bu düzlüğe öyle bir yayılırdı ki mis gibi hava alır, kuşları dinler, ağaçların nasıl göğe yükseldiğine bakardı. Eğer olur da bir de yanında kız varsa, burası orman düzlüğü değil de, bir avuç cennet olurdu. İnsan kendini Adem ile Havva gibi hissederdi. Ama biz buraya ölmeye gelmiştik.

"Ah burada bir çayır mantarları vardı, görme ha, ne mantardı onlar be," arkamdan inen Garus yaşamdan ayrılacağına böyle acıyordu işte. "Hele şurada meşelerin arasında, değirmen mantarları, çörek mantarları. Tırpanla gelmen lazım gelirdi, fakat burayı bilen çok azdır." Hatta mantar aramaya başladı. Ama birisi arkadan dipçikle onu dürtüp ortaya aldı.

Çevremizde duvar örmüşlerdi. Belediyenin önündeki masanın üstünde bağırıp çağıran o subay, burada da kamyondan inenlere bağırıyor, el kol hareketleri yapıyordu. *Schnell! Schnell!* Genç olanlar dırlanmadan iniyorlardı, ama

ihtiyarlar kalmıştı. Onlar için bu kamyondan atlamak, saman yığınından harman yerine atlamak gibiydi. Üstelik ne tutunacak, ne dayanacak bir yer vardı, atlamaya çekinmeleri boşuna değildi. Hem ne diye acele etsinlerdi ki? Ölüme mi koşacaklardı? Ölüme hızla gitmek yakışık almazdı.

Neyse, bir biçimde indiler, yalnızca Strąk kaldı. Bastonuna dayanmış kamyonun kasasının kenarında duruyor, çaresizce bir bize, bir de altında uçurum gibi duran yere bakıyordu. En sonunda kimsenin umursamadığını görünce bağırdı:

"Yardım etsenize!"

Guz zıpladı, ama bir asker, tüfeğin namlusuyla göbeğinden onu ittirdi yerine döndürdü. O sırada subay, *"schiessen!"* diye bağırdı. Kamyona en yakın duran asker, Strąk'ı makineliyle, ağca ateş eder gibi taradı. Strąk'ın elinden baston düştü, bir süre ayakta kaldı. Ama daha sonra bedeni yığıldı ve yere güm diye düştü.

Hemen bizi tüfeklerin namlularıyla düzlüğün ortasına ittiler. On metre boyunda, iki metre eninde bir çukur kazmak için sıraladılar. Birimiz bir tarafta, diğerimiz karşı tarafta olmak üzere her iki uca sıralanmıştık. Yani vurulunca kafa kafaya düşecektik.

Kazmış olmak için kazıyordum, devamlı nasıl kaçsam, nasıl kaçsam diye düşünüyordum, çünkü ölüm, her an dörtnala yaklaşıyordu. Bartoszyce'den Zioło karşımda kazıyordu, yaşlar yanaklarından dökülüyor, çocuk gibi burnunu çeke çeke ağlıyordu. Ormana koşsam, ağaçlara yetişmeden ilk atışlar beni bulurdu. Gerçi ağaçlar buradan on, on beş adımdı daha fazla değil. Ama bu piçler, namluları sırtımıza dayamışlar yan yana tam arkamızda duruyorlardı. Hatta birinin osurduğunu duydum. Bizim çocuklardan biri korkudan saldı sandım önce. Ama koku arkadan geliyordu, turp gibi kokuyordu.

Umudumu yitirmeye başlamıştım, çünkü çukur gittikçe derinleşiyordu. Herkesin dua okuduğu, dudakların

kıpırtılarından anlaşılıyordu. Bazen yüksek sesle söylenen bir sözcük küreklerin sesine karışıp gidiyordu.

"Nasıl kazıyorsun be. Doğru dürüst kaz," diyen sol yanımdaki Antos'un öfkeli sesini duydum. Benden ne istiyor diye baktım. Akıllı bir adamdı, ama şimdi korkudan saçmalamış olacaktı. Sonra sağ yanımdaki Kuraś'a baktım. Onu sanki ilk kez görüyormuşum gibi, boyunun kısalığı beni şaşırttı. Adamı yıllardır tanır ve kısa boylu olduğunu bilirdim. Kısaysa kısa. Biri uzun doğar diğeri kısa, Yaradan öyle istedikten sonra kula ne? Zaten kısa boylu olanlar, uzunlardan çoğu zaman daha güçlü ve akıllı olurlar. Yaradan'ın onu benim sağ yanıma bilerek koyduğunu düşündüm. Çünkü Antos gibi uzun olsaydı, denemeye değmezdi. Aslında ona biraz acıdım, ama nasıl olsa ölecekti, eğer kurtulursam da bana öfke duymayacaktı böylece.

Onun ruhu için dua etmek uygun olurdu. Başladım duaya, ama beni görmesin diye dudaklarımdan çok düşüncelerim işliyordu. Affet beni Antoni, toprağın bol olsun. Bu çukur seni doğrudan cennete götürsün. Beni, ölümünden yararlanan birisi olarak hatırlama. Bak kaç adam ölecek burada, hepsinin ölümü boşa gidecek. Yalnızca senin ölümün Antoni işe yarayacak. Eğer kaçabilirsem öcünü alacağım, söz veriyorum. Gökyüzünden bak bu orospu çocuklarını, nasıl katlettiğimi say. Çünkü hepsini biraz da senin için öldüreceğim. Söz veriyorum Antoni. Göklerdeki Efendimiz, Antoni'yi yanına al, sadece ruhunu değil, bedenini de. Gerçi senin gibi çarmıha gerilmedi, ama ormanda öldü. Tüm günahlarını bağışla ya da bana yaz, sonsuza kadar benim günahlarım olsun hepsi. Beni cezalandır, onun ruhunu bağışla. Adı Antoni Kuraś. Unutma ya Rabbim, kimseyle karıştırma. Ölünce ormanda ruhu başıboş gezmesin, olur mu? Elveda Antoni.

Ve onu iki yanından kavradım, tüy gibi hafifti, arkamda duran askerin üstüne attım. Herif kısa bir atış yaptı, ikisi birden yere düştüler. Asker aşağıda ölmüş olan Ku-

raś üstte. İlk anda Kuraś'ın kaçtığını düşünmüşlerdi, ona bakarlarken ben ilk meşeye varmıştım bile, meşenin ardına geçtiğimde arkamdan taramaya başladılar. Ama ben o meşeden başka meşeye, daha sonra kayına, çama dolana dolana kaçıyordum. Ölüm beni kovalıyordu, ben de ceylan gibi, ağaçların arasında saklana saklana kaçıyordum. Uzun bir süre arkamdan koşuyorlarmış gibi geldi, adım seslerini, bağrışlarını duyuyordum, kurşunlar vızlaya vızlaya yanımdan yöremden geçiyordu.

Galiba çok uzun bir süre koşmuştum, çünkü artık nefes alamıyordum, göğsüm sıkışıyordu, ağaçları gittikçe daha fazla zorlanarak aşıyordum. Birkaç kez tökezledim, düştüm kalktım, ama artık zar zor idare ettiğimi hissettim. Yine kalktım, yine düştüm, artık kalkacak gücüm kalmamıştı. Neyse ki, beni kovalayan, ya da ateş eden birisi yoktu, yalnızca ormanın sessizliği duyuluyordu. Ama artık yaşamak bile istemiyordum, sadece uyku, uyku.

O sırada, sol yanımda bir sancı hissettim, elimi uzattım, kan içinde kaldı. Birden uykum kaçtı. Ceketimi çıkardım, bir kısmı kopmuştu, yırtılmış gömleğimde kurumuş kan topakları vardı, belime, ayak bileğime kadar kan içindeydim. Oysa beni vurduklarını anlamamıştım bile, elimle kanı durdurmaya çalıştım, ama avuçlarımdan sızıyordu. Zorlukla kalktım, yürümeye çalıştım. Acaba insanlara rastlamak için ne yöne gitmeliydim? Birden orman çevremde dönme dolap gibi dönmeye başladı, gözlerim kararadı, ağaca dayanmak zorunda kaldım. Sanki bir horoz sesi duydum gibi geldi. Ölümden önce hayal görüyorum sandım. Ama bir daha duydum. Sanki ağaçların hemen ardından çok yakından geliyordu. O yöne doğru yürümeye başladım, biraz ağaçlara tutunarak, biraz emekleyerek ilerliyordum. Birkaç adım sonra, sarı damlı bir kulübe gördüm, dumanı tütüyordu. Bayılmışım.

Ayıldığımda başımda bir köpek, sanki ölü bulmuş gibi, acı acı uluyordu. Ağaçların ardında da elinde bir yaba

olan bir köylü sanki az sonra o yabayı bana batıracakmış gibi yavaşça ilerliyor, her adımda soruyordu:

"Ne var orada Mikuś? Ne buldun?"

Öyle çok kan kaybetmiştim ki, ne adam ne karısı ne yapacaklarını bilemediler ve hemen atları bağlayıp, beni arabayla sağlık memuruna, kente götürmeyi istediler. Ama kabul etmedim, belki sağlık memuru casus olabilir beni ele verebilirdi, o zaman da boşa kaçmış olurdum.

Neyse ki, kurşun girmiş, çıkmıştı. Yarayı alkolle yıkadılar. Sonra bir öksürükotu bir atkuyruğuyla kompres yaptılar, birkaç gün içinde kan durdu. Sonra sadece porsuk yağı sürüldü. Yavaş yavaş iyileşmeye başlamıştım. Ama en çok havuç bana yardımcı oluyordu, kan yapması için tavşan gibi kıtır kıtır havuç yiyordum. Gün oluyor yarım sepet havuç tüketiyordum. Ayrıca adamın karısı bana havuç suyu sıkıyor, yemekte havuç haşlıyordu. O kadar yemiştim ki, havuçtan sapsarı olmuştum. Sadece yüzüm değil, sanki cilalanmışım gibi kollarım, bacaklarım, hatta tırnaklarım bile sararmıştı. Dişlerimi beyazlaşması için külle ovuyordum. Neyse, bir gece babama ve anama yaşadığımı göstermek için eve gitmeye karar verdim, olayın üzerinden bir kaç ay geçmişti, beni görünce babamın ilk sözü şu oldu:

"Niye bu kadar sarısın? Yoksa hortlak mısın? Aman ne ağladık senin için. Ne yas tuttuk. Ama neden bu kadar sarısın?"

Anam, deli gibi ağlayarak başını yastıktan kaldırdı, ağzından laf çıkmıyordu, ağlaması biraz kesilince, beni babama karşı savundu.

"Ne sarısı? Sıskası çıkmış, solmuş. Yardana kurban. Sarı değil sanki çarmıhtan inmiş gibi. Aç mısın oğul? Kalkayım da yemek ısıtayım. Öğlenden kalma erişte vardı. Ah ne çok dua ettim ardından." Yine çılgın gibi ağlamaya başladı.

Babam hâlâ diretiyordu:

"Nasıl sarı değil? Görmüyom mu ben? Buz gibi sarı işte."

"Havuçtan," dedim.

O zaman sanki onunla alay ediyormuşum gibi baktı bana ve söndü birden.

Sıranın üstüne çöktü, bakışlarını çıplak ayaklarına dikerek kafasını öne eğdi. Aslında biraz garibime gitmişti, sarı olduğumu nasıl görmüştü; ev karanlıktı, lamba kısıktı ve bir budak deliğinden sızan ışıktan fazla ışık yansıtmıyordu, hem artık o kadar da sarı değildim. Belki, sen o öldürülen oğlum, Szymek misin diye sormak uygun olmadığı için neden bu kadar sarısın diye sormuştu?

Oysa anamın sormaya ihtiyacı yoktu, ağlamış ve her şeyi anlamıştı. İşte böyle dünya kurulalı beri, bir kadının ağlaması, akıl çalışmayı durdurduğunda işe yarar. Ağlamak her şeyi bilir, sözlerin bilmediğini, düşlerin bilmediğini hatta bazen Yaradan'ın bilmediğini insanın ağlaması bilir. Çünkü ağlamak ağlamaktır, üstüne ağlanandır.

Ama anamın ağlaması kesilince, bana hiçbir şey sormadı, kendini anlatmaya başladı. Tavuklar yumurtlamıyorlarmış. Dün sadece üç yumurta almış. Neden yumurtlasınlarmış ki? Buğday yeseler yumurtlarlarmış, gel gelelim sadece patates ve samanla, yerden gagaladıklarıyla bu iş olmazmış ayrıca birini sansar kapmış, en iyisiymiş üstelik. Tam kuluçka tavuğu olacakmış. Benekli olanmış, hatırlamış mıyım? Gerçi birden fazla benekli vardı, ama yine de hatırlamıştım. Ne akıllı bir tavukmuş. Onu kapıda görür görmez, darı veya ekmek kırıntısı atar diye bahçenin öbür tarafından koşar gelirmiş. Yiye yiye onu yemiş sansar. Yerde bir şey gagalasa, diğer tavuklar da yesinler diye bırakırmış. Çitteki herhangi bir delikten yola asla çıkmazmış. Akşamları, diğer tavukları kışkışlaman gerekirken o kümese kendi gidermiş. Ah ne iyi ana olmuşmuş ondan. Nasıl seviniyormuş öyle bir tavuğu var diye, ah nasıl hem nasıl. Sabah kümese bir gitmiş ki her yer tüy ve kan. Ne kan akmış ne kan, ne kan. Daha önce hiçbir tavuktan bu kadar kan aktığını görmemiş. Bir başkasını hastalandı diye kesmek

zorunda kalmışlar. Önce başka tavuklardan ayrı durmaya başlamış, sonra kümesin yanında tek ayağı üzerinde durmuş da durmuş. Fırtınanın geleceğini sanmış anam, aman hiç olmazsa yıldırım düşmesin diye dua etmiş. Ya dolu yağarsa? İşte o zaman her şey mahvolurmuş. Bazen sadece yalağa gidip su içiyormuş, içiyormuş sonra yerine dönüp tek ayağı üzerinde durmaya devam ediyormuş. Böyle bir iki gün geçmiş, anam avucuna buğday koyup hayvanın gagasına kadar uzatmış, ama beriki tüylerinin arasından kafasını bile çıkarmıyormuş. Akşam olunca kümese kucağında götürüyormuş hayvanı, çünkü zavallı akşam olduğunu bile anlamıyormuş. Bir gün, anam hayvanın başını eliyle tüylerin arasından çıkarmış da, göz kapakları kapanıyormuş, gözler de darı tanesi kadar küçülmüş. Zavallının iyi olmayacağı ortadaymış. Ah ya rabbim, ya rabbim diye dövünmüş anam.

"Bırak şu tavukları yahu, huzur ver oğlana!" diye dayanamayarak bağırdı babam. "Tavuklar da tavuklar! Sanki dünyada tavuklardan başka bir şey yok. Keşke hepsini sansar kapsa ya da hastalıktan kırılsalar."

O zaman anam yine ağlamaya başladı. Ama galiba ağlaması babama iyi geldi. Hemen yanına oturdu, "Ne ağlıyorsun aptal karı, ne ağlıyorsun?" dedi.

"Ortada fol yok yumurta yok. Ne var? Birisi mi kırdı seni? Kırmadı, değil mi? Bir ağlama öğrenmişsin, vara yoğa ağlıyorsun, gözyaşların kendine akıyor. Neden, ha? Belki gün gelecek ağlaman gerekecek, ağlayacak yaşın kalmamış olacak. Kuru gözlerle mi ağlayacaksın? Kuru gözlerle gülünmez bile, nerede kaldı ağlamak? Ağlamak da paraya benzer, kara günler için biriktirmek gerekir. Çünkü insanın gözyaşı da belli sayıdadır. Olan biten hepsi bu kadar. Vara yoğa ağlarsan böyle, ömrünün dörtte birine bile yetmez. Oysa tüm ömre lazım. İcracı geldi aynen böyle zırladın, sanki işe yaradı. Herif gözünü senin dikiş makinene dikmişti, gözyaşlarını sanki şeyine mi taktı, hırsız. Ya, ağla-

dın da ne oldu? Oğlun öldü ağladın, şimdi yaşıyor ağlıyon. E, değeri var mı şimdi bunun? İnsanın niye göz kapağı var, sıksın da yaş akmasın diye. Yoksa güneşe bak, gözün yaşarır, ağlarsın, rüzgâra çık, gözün yaşarır ağlarsın. Hatta biri kıçına bir tığ batırsa ağlarsın. Yahu kes. Ağlamaktan gözün çıktı, çizgi kadar kaldı gözlerin. Sonra ben görmüyom, iğneme iplik geçiriver diye gelirsin. Nasıl göreceksin ki, iğne deliği, gözyaşından küçük tabii. Görseydin ben geçirmezdim, kendin geçirirdin, kör."

Kızdı, yatağa yaklaştı, anamın yorganını çekiştirdi.

"Yeter artık. Sadece senin tavuğunu yemedi sansar. Sansarlar tavuk yemek için yaratılmıştır. Kahverengi tavuk da, senin beneklin gibi kuluçka tavuğu olur. Tavukların akıllı olduğunu mu düşünüyorsun? Yumurtlamak için akıl gerekmiyor. Güvercin yumurtlar, karga yumurtlar, bütün kuşlar yumurtlar. Yaradan öyle yaratmış. Kendi kendilerine yapmıyorlar yani. Onlar buğdaya gelince akıllı olur. Hadi buğday yerine at bakalım gözyaşlarını koşuyorlar mı? O da tane, bu da tane. Dur şu lambayı kapatayım, belki kesersin ağlamayı. Gözyaşları aydınlığı sever. Cam gibi parlarlar o zaman. Ağlamak istiyorsan, karanlıkta ağla. İnek buzağıyı doğururken lazım olacak gaz yağı, sen ağlayasın diye değil. Ha, yoldan geçen biri olsa, ışığı görse, kapıyı çalacak ne oldu diye. Ne olsun? Bir şey olmadı. Szymek döndü, hepsi bu. İlk kez mi dönüyor sanki? Kızlarla gezer, döner. Eğlenceden döner. Sabaha karşı döner. Sarhoş döner. Dövülmüş döner. Anası öğlenden kalma erişte ısıtıyor yesin diye. Ağlıyor bir de, çünkü rüyasında hiç dönmeyeceğini görmüş. Ama savaş sırasında görülen rüyalara kim inanır, binde bir gerçekten olur o rüyaların. Eğer illa gerekiyorsa rüyanda ağlayaydın. Şimdi uyandığında değil. Ne, ne var, ne var?"

Görünüşe göre donmuştu, çünkü üstünde yalnızca gömleği ayağında da uzun iç donları vardı, yataktan bana kapıyı açmak için kalktığından ayakları çıplaktı, gece so-

ğuktu, yer de çekiyor olmalıydı, çünkü yine anamın yorganını çekiştirdi.

"Isıtacaksan kalk da yemek ısıt şuna."

Anam kalkar kalkmaz onun sıcağına yatıverdi. Hemen sordu:

"Hatırlıyon mu, dün dua ettim mi ben?"

"Ben seni dürtmesem eder misin hiç?"

"O dündü be." Kafasını yorganın içine gömdü.

Anamın ağlamasına asla dayanamazdı. Anama teselli kâr etmeyince, saçma sapan şeyler yapardı. Havanla kovaya vurur, kapıyı açar, açar kapatır, mutfaktaki tencereleri çalar ya da ayaklarını yere vururdu. Hiç olmadı, süpürgeyi tüfek gibi omuzuna atar, albayın albaya emir verdiği gibi, öyle bağıra bağıra kendine emir verirdi ki camlar sarsılırdı. Omuzundaki süpürgeyle evde bir aşağı bir yukarı asker gibi yürür, eskiden bildiği bir marşı söylerdi, ama sözleri hatırlamadığı için ağzında yuvarlar, ıslık çalardı, zaten sesi de güzel değildi. O da fayda etmezse, anamla birlikte ağlarmış gibi yapardı, ama ondan daha çok bağırırdı. Yüzünü avuçlarıyla örter, başını, ya Rabbim, ya Rabbim diye bağırarak sallar, hatta bazen gözlerinden gerçek yaşlar akıttığı olurdu.

Bazen babamla birlikte öyle gülerdik ki karnımıza ağrılar girerdi. Zaten benim gülmek için bir şeye ihtiyacım da yoktu, ota da gülerdim, boka da. Sanki görünmez bir el ortada bir şey yokken beni kollarımın altından gıdıklardı, birden saçma sapan şeyler için sebepsiz yere gülmeye başlardım. Örneğin sofrada oturmuşuz yemek yiyoruz, kaşık sesleri şapırtılara mı karışıyor hadi bende bir gülme. Ya da yatağımızın önüne eğilmişiz anamın arkasından yüksek sesle dua ediyoruz, diyelim, yine gülerim. Hatta babam usturasını kayışla bilerken, bana karşı ucu tutmamı söyleyince, ne gülme ne gülme.

Bu gülme krizleri beni oramdan buramdan iğne gibi dürterdi önce, sonra saman alevi gibi öyle yükselirdi ki

birden, gözlerimi sımsıkı yumsam, tüm gücümle onu boğmaya çalışsam, yanaklarımı sıksam, saçımı çeksem, başımı dizlerimin arasına gömsem bile artık kendimi tutamazdım, bu gülüş, köpük köpük kaynar, öyle bir patlardı ki ben kıvrıla kıvrıla yıkılırdım. Babam patla patla ne gülüyorsun dedi mi, bitti, daha kötü gülmeye başlardım. Bazen kafama şöyle bir patlatıverirdi, işte o zaman her yerim gülerdi, başım karnım, kollarım, bacaklarım. En kötüsü de yemek sırasında gelen krizlerdi, çünkü babam yemeği keser öfkeyle gülüşümün kesilmesini beklerdi, ama benim gülüşüm, parçalara ayrıla ayrıla sürerdi.

"Hadi, yemeğini soğutma," diye anam onun öfkesini gidermeye çalışırdı. "Güler güler, susar. Hepimiz böyle aptallıklar yapmadık mı? Sen onun yaşındayken gülmüyor muydun? Çocuk işte."

Ama bazen kızgınlığı haddini aşınca, öfkesini gideremezdi anam, babam beni ensemden tutar, bahçeye atardı: "Aha şimdi burada gül hayta!"

Gel gelelim, babamın anamın ağlamalarıyla alay ettiğinde güldüğüm kadar doyana dek hiç güldüğüm olmazdı, çünkü o zaman babam gülmemize izin verir, bizi yüreklendirirdi: "Gülün be hadi, gülün, belki keser ağlamayı." Hepimiz gülerdik. Çocukluğundan beri asık suratlı olduğu, çok az güldüğü halde Michał bile gülerdi. Bu yüzden onunla yatmayı hiç sevmezdim, çünkü asla uykudan önce kudurmayı sevmezdi. Ya başı ya karnı ağrırdı, kesmemi söylerdi çünkü yorganı yırtmamdan korkardı veya dua okurken kudurmamak gerektiğini, yoksa Rabbin kızacağını eklerdi. Onu gıdıklasam, çoğu zaman güleceğine ağlardı. Hatta anam, ona sık sık derdi ki:

"Gül be Michał, niye böyle asık suratlısın be çocuk. Bak herkes gülüyor."

Noel şarkıları söylemeye gelen soytarılara gülmemek elde miydi? Hele Stach Szczypa, kara şeytan kılığına girmiş, üzerine koyun postunu sarmış, kıçında bir kuyruk,

kafasında boynuzlarla, çılgın gibi evin çevresinde koşar, elindeki yabayı, millete, sanki onları cehenneme sokacakmış gibi sallarken. Herkes gülerdi. Yalnızca Michał solar, sararır, anama sarılırdı, hiçbir şey bu adamın Stach Szczypa olduğu konusunda ikna edemezdi onu.

"Stach Szczypa, Stach Szczypa bu, korkma oğul, hadi şeytan, ona Stach Szczypa'yım desene."

Antek emekleyerek gezse bile, babam annemin ağlamasıyla dalga geçince neşeyle çığlık atardı. Beşiğindeki Stasiek, gülmeyi bilmese bile, kendi dilince agulayarak katılırdı bize. Hatta anam sanki ağlıyor gibi görünürdü, ama aslında ruhunun derinliklerinde babam ve bizimle birlikte gülerdi.

Ancak çok, çok zaman sonra, bu gülme huyum geçince, babamın anamın ağlamasına neden bu kadar tepki verdiğini, niye asker gibi tatbikata girişip marşlar söylediğini, tencerelere neden vurduğunu, kapıları çarptığını, kovaya havanla niye vurduğunu ve türlü değişik gariplikleri ne amaçla yaptığını anlamıştım. Çünkü ben de onun gibi ağlarken anama dayanamıyordum. Şafaktan akşama dek tezek kaldırmayı, sabahtan gece yarısına dek tırpan yapmayı, herkes için tespih çekip dua etmeyi yeğlerdim, yeter ki anam ağlamasın. Kendi kendime, ağlasın, analar hep ağlar diyebilirdim. Ama diyemiyordum. Çoğu zaman kendime kızıyordum, neden şu anda tarlada, meyhanede, kızlarla eğlencede veya köyde herhangi bir yerde değilim, kimsenin ağlamadığı onca yer varken burada, evde onun çocuk gibi ağlamasına izin vererek oturuyorum diye çoğu zaman kızardım kendime. Her bir gözyaşı damlası canımı yakıyordu. Atları arabalarıyla birlikte kaldırabilecek kadar gücüm vardı, ama onun ağlayan yüzüne bakmak için başımı kaldıramıyor, sadece yerde duran ayaklarıma bakarak oturuyordum. Anacığım ağlama diyecek gücüm bile yoktu. Ağladığı için kendimi suçlu hissediyordum, gözyaşları beni yaralıyordu, oysa beni yaralamak hiç de kolay değildi.

Bu yaşları gökten inen yağmur gibi üzerime düşüyor, sanki gözyaşı yağmuruna bilerek maruz kalmışım gibi, uysalca ıslanmayı bekliyordum.

Bazen bu ağlamadan, sanki hâlâ onun karnındaymışım gibi bir his geliyordu bana doğru; sanki onunla birlikte ağırlık taşıyorduk, hasatta, birlikte tırpanı avuçlarımızda tutuyorduk, güneş, sanki ortak sırtımızı yakıyordu. Sanki onun gibi eğiliyormuş, dizlerime kadar suya girmişçesine, çamaşır tahtasına vura vura, çulu çaputu yıkıyordum onla birlikte ve bu seda sanki bir yönde nehrin kaynağına dek gidiyor ve diğer yönde döküldüğü yere kadar taşınıyordu. Dükkâna, tuz, gaz yağı veya kibrit almaya gittiğimizde, komşu kadınların "az kaldı ha Magda? Az kaldı, az kaldı." dediklerini duyardım, o da "Yok daha çok var, belki de olmaz" diye yanıt verirdi. Benim ellerim onun elleri içindeyken, birlikte kekik, ulak otu, papatya ve tarla sınırında büyüyen diğer otları toplardık. Ekmek yapmak için hamur tahtasında hamur yoğururken, ben artık onun içinde ekmek olurdum. Gün bitiminde, ikimiz de yorgun argın, ben onun dizleri üstünde, sanki tek bir gövde gibi duaya çökerdik.

Şu anda da o mutluluktan ağlarken, neden olduğunu bilmediğim halde kendimi suçlu hissediyordum. Belki de hatalarımızı yalnızca analar bilir, gerçi Tanrı bilir derler ama... Mutlaka benim bilmediğim bir şeyi biliyordu.

Biz dört kardeş içinde, galiba en çok anam benim için ağladı. Sonra da Michał için. Ama Michał'ın bundan hiçbir şey anlamayacağı ortadaydı. Belki de anlamamak lazımdı. Gerçi ağlamak neye yarar. Ağladın, ağladın diyelim, ne akla yarar ne ağlamaya. Gerçi bazen ağlamak akıldan daha çok işe yarar. Karşımızdaki kişiyi anlamak zordur, rahatlamak için bazen birlikte gözyaşı dökmek gerek. Ayrı olduğumuz kişiyle bazen birlikte ağlayarak bir bağ kurabiliriz.

Antek'le Stasiek için de ağlardı, ama hep arkalarından. Gel gelelim ben, savaş haricinde hep evdeydim, çocuklu-

ğumdan beri, ağlayacak ne vardı ki? Herhalde hepsi için bana ağlıyordu. Ben yaşamam gerektiği gibi yaşadım, başka türlü olmuyordu, çünkü kimse istediği gibi yaşayamaz. İnsan istediği gibi yaşasa, sonucun daha kötü olup olmayacağı da bilinmez. Herkesin yaşamı belki de onun için en iyisidir. Ben küçükken benim için ağlardı, tüm analar bebeler için ağlar. Sadece insanlar da değil; inekler, kısraklar, kancıklar, dişi kediler.

Bizim bir kedimiz vardı. Yavrularını boğmuştum. Beş yavrusu vardı. Ya tavan arasında ya kilerde gezerdi. İyi bir ana değildi. Bütün gün yavruları yalnız bırakırdı, zavallılar miyavlaya miyavlaya bir hal olurlardı, kaşıkla verdiğim süt falan bir işe yaramazdı. Ayrıca şimdi mi yoksa eskiden mi yavruladığını hatırlamaz gibi gelmişti. Akşam geldi, yavrularını bıraktığı yerin boş olduğunu gördü, deli gibi evde koşmaya başladı. Yatağın altına baktı, mutfağa koştu, hatta Stasiek'in beşiğine daldı, bebeği ağlattı. Babam onu ensesinden tutuğu gibi dışarı attı. Kapıyı tırmalayıp öyle korkunç miyavlamaya başladı ki onu tekrar içeri almak zorunda kaldı. Anam babamı ve beni kalpsizlikle suçlamıştı, kediyi kucağına alıp onu okşamaya bir ananın anayla yapacağı konuşmayı yapmaya başladı. Ama o anamın kucağından atladı, yine yavrularının boş kalan yerlerine gidip baktı. Orada kıvrılıp yattı, sıkıntısının geçtiğini düşündük. Hatta babam, kedilerin acısının kısa süreceğini, ağlamasının daha da kısa süreceğini söyledi, fakat sabah kalktığımızda hayvanın öldüğü gördük. Ancak kediler büyüyünce birbirini tanımaz, yavrusuna yabancı gibi davranır, kedi, bir kendini bilir yani. Ben delikanlı olduğumda da anam benim için ağlardı. Sanki çocukluğumdan beri ağlaması aynı kalmıştı. Hatta ölürken bile kendini bir kez olsun düşünmek yerine, başımı zayıflamış elleri arasına alıp, benim için ağladı ve öldü.

Boğazıma bir şey düğümlendi ve ağlayamadım, anama veda etmeye gelen karılar beni buna zorladılar:

"Ağla Szymek, ağla. İnsan anasının ardından ağlamalı. Yapamasa bile denemeli. Hele ki, seninki gibi bir ananın ardından."

Ama ben ağlayamadım. Babam ağladı, gelenler ağladı, hatta ona bakıp ağlasın mı ağlamasın mı ya da onun öldüğüne inansın mı inanmasın mı diye bilemeyen Michał bile ağladı. Benimse boğazıma bir şey tıkanmıştı, ağlayamadım.

Son kez ne zaman ağlamıştım sahi? Galiba Kubikler'in ineği, çayırda doğurduğunda. On yaşında falandım. Sonra bir daha hiç ağlamadım. Tüm yaşamımı ağlamadan geçirdim diyebilirim.

Kömür madeninin oradaki çayırda hayvan otlatırdık. Kalabalıktık, inekler de üç mislimiz fazlaydı, neredeyse köyün tüm inekleri. Bu kadar ineğin arasında buzağıya durmuş olan mutlaka olmalıydı, ama hamileler, doğumdan bir hafta önce evde bırakılırdı. Yani daha önce ineğin hamile olup olmadığı kimsenin umurunda olmazdı. Babalar hayvanları otlatmaya götürmemiz gerektiğini söylerlerdi biz de götürürdük. Hamile ineğe daha az kırbaç vurulurdu, ama hamile olduğunun belli olası lazım tabii. Kubikler'in ineğinin yüklü olduğu hiç anlaşılmıyordu. Önden bakıldığında biraz genişti, ama fazla yemiş de olabilirdi Kubikler'in Wacek hiçbir şey dememişti. Zaten kekemeydi, bunun için hepimizden fazla bağırırdı, bir de oynamaya başlamıştık, kim ineği düşünürdü ki?

Dağ oyunu oynuyorduk. "Fredek! Veya Kazek! Ya da Jędrek!" diye bağırılırdı. Adı okunan kaçmak zorundaydı, diğerleri onu kovalardı, ilk yakalayan üstüne kapaklanırdı, onun üstüne de diğerleri, böylece dağ gibi üst üste yatardık. Koziejler'in Władek en küçüğümüzdü ve kaçıyordu. Oynamak istemiyor, yalvarıyor, ağlıyordu, bize yabani armut getireceğine, babasının tütününden aşırıp bize içireceğine dair sözler veriyordu. Onun üstüne yıkıldığımızda da bağırıp, "Boğmayın beni! Boğmayın beni!" diye çığlık çığlığa kalırdı.

Daha sonra, gençliğimizde onunla itfaiyede çalıştık. Bir bahar günü sele gittik. Aslında daha bahar bile değildi. Ama güneş çıkmış, buzları eritmiş ve Mikulczyce'nin oradaki seti yıkmıştı. Mikulczyce, Borek ve Walentynów sular altında kalmıştı. Göz alabildiğine felaket. Çığlıklar, Yaradan'a yakarışlar, "Neredesin yüce rabbim?" sesleri gırla gidiyordu. İnsanlar çatı aralarından, damlardan, ağaçlardan, sırsıklam, ağlamış ve yarı ölü bir vaziyette uzanıyorlardı, çoğu umudunu kaybetmişti. Sandalla geziyorduk, ama her yere ulaşmak mümkün değildi, çünkü ya çitler yıkılmıştı, engel oluyorlardı, ya da buz bulutları vardı, buzları ellerimizle ite kalka suyun içinde yürümek gerekiyordu.

Bana bir şey olmamıştı, selden sonra bir şişe votka içmiştim. Güya Władek de içmişti, ama hemen yatmak zorunda kalmıştı, çünkü yüzü kâğıt gibi beyazlamıştı, tir tir titriyordu. Ona battaniye örttüler, mosmordu. Sonra öksürmeye başladı, gittikçe de kötüledi, kötüledi.

"Kurtulacaksın Władek," diye onu teselli ediyordum. "Sendeki tüm pis kanı çekip çıkardılar ya."

Çünkü ona sülük yapıştırmışlardı. Daha sonra çeşitli otlar içirdiler. Ne var ki, gittikçe daha da zayıfladı ve neredeyse gözleri soldu. Günlerden bir gün ölüyor diye beni çağırdılar.

"Nefesim yetmiyor Szymuś," diye fısıldadı, sesinden geriye kalan parça, acı içindeydi. "Hani çayırı hatırlar mısın? Benim üstümde dağ yapardınız ya. O zaman da boğmayın beni, boğmayın derdim."

Birden birisi, Kubikler'in ineği devrildi inliyor diye bağırdı. Dağın tepesinde olanlar, indik, koştuk, önce ben, çünkü kimse bana yetişmezdi. Sonra ardımdan Kruklar'ın Kazek ve Stach Sobieraj, sonra da diğerleri. Onlar geldiğinde biz çoktan ineğin yanına varmıştık. Sanki onu çayıra bastırıyorlarmışçasına yatıyordu, burnunu çimene sürtüyor, aynı acıyla kıvranan bir insanı gibi inliyordu.

"Geberiyor!" dedi Kazek ve hemen koşup gitti. Diğer-

leri de, arka arkaya, onun ardından ürkmüş serçeler gibi seğirttiler. Kubikler'in Wacek bile zırlaya zırlaya onların arkasından koştu.

Belki de gebermiyordur, belki de kötü bir şey yemiştir diye bağırdım arkalarından, ama artık uzaklaşmışlardı bile. Ben de geberirse gebersin deyip onları takip edebilirdim. Ölen benim ineğim değildi ya? Ama son kaçan ben olmayacaktım. Son kaçan olmak korkaklığın en büyüğü sayılırdı. Hatta daha da kötüydü, çünkü kendi korkusundan değil, başkaları korktuğu için korkmuş olurdu. Gerçi inek benim değildi, ama bir canlıydı yine de. Nasıl bırakıp da kaçardım onu? Kaldım. Yalnızca onların arkasından bağırdım.

"Tabansızlar! Tabansızlar!"

Wacek Kubik'in suratına ilk gördüğüm yerde indirecektir, çünkü onun ineğiydi, benim değil.

İnek tos atıyordu, yan tarafı dağ gibi şişmişti, bu dağın içinde bir şey, çıkacak başka bir yer olmadığı için dünyaya çıkmak ister gibi hareket etmeye başladı. Doğuracağını anlamıştım, sırtımdan aşağı ürpertiler geliyordu. Geberse daha iyiydi diye düşündüm. İnek doğururken hiç yakından görmemiştim. Bizim de ineğimiz buzağılamıştı. Gerçi babam beni bu sırada asla içeri salmazdı, çünkü daha bebeydim. Anam ona sıcak su götürürdü sonra ahırın kapıları kapanır ve o da bu kapalı kapılar ardında ne yaparsa yapardı. Ancak buzağı doğunca, babam onu görmem için içeri çağırırdı. Bir keresinde ona kızdım ve her şeyi bildiğimi söyledim, öküzün nasıl ineğin üstüne, aygırın, kırağın üstüne, itin kancığın üstüne her şeyin her şeyin üstüne tırmandığını, hatta nehrin kenarında, çalıların arasında Stefek Kulawik'in çıplak Bronka Siejkówna'ya atladığını bildiğimi söyledim. O da bana bunların pis ve acı veren şeyler olduğunu, bunun için büyümem gerektiğini söyledi.

Çayırda, yardım ararcasına etrafıma bakındım, ama in cin top oynuyordu. Oğlanlar kesinlikle, söğütlerin altı-

na veya kanala saklanmış olmalıydılar. Yalnız az uzakta bir leylek çimleri gagalaya gagalaya geziyordu. O anda leylek olmak istedim, hatta bir kurbağa bile yiyebilirdim. Birisi yolda yürüyordu, köye mi gidiyordu, yoksa köyden mi geliyordu, bu kadar uzaktan anlaşılmıyordu, hatta kadın mı erkek mi ayırmak imkânsızdı, bağırsam da duymazdı zaten. Ayrıca bakalım inekten anlıyor muydu? Kunduracı, terzi, demiryolcu veya kilise orgcusu olabilirdi. İnek bile bana acımaya başlamıştı, çünkü yüzünü bana çevirmişti, gözler acıdan şişmiş bile olsa, sanki beni avutmak ister gibi, bel bel bakıyordu. Kalkmaya bile davrandı. Dizleri üzerine dek kalkabildi, daha sonra yüksekten düşermişçesine yıkıldı, çayır sallandı sanki. Bu hareketi tüm gücüne mal olmuş olmalıydı, çünkü nefes nefese yıkıldı kaldı ve yanları körük gibi inip kalkmaya başladı. Sanki bir pisliğin teki onu kovalamış gibiydi. Bir keresinde Karwacki'nin ineğini kâhya böyle kovalamıştı, çünkü beyin pancar tarlasına dalmıştı, herif atın üstünde, inek önde, o arkada, koşarken ineğin karı gibi memeleri sallanıyordu. Öldürene kadar hayvanı kovaladı. Pancardan çıkardı, patates tarlasına, oradan yoncaya. Beyin tarlaları öyle köylü tarlası gibi bir avuç değil tabii, bir uçtan bir uca. Karwacki'nin bir ineği vardı sadece. Neyse ki bey ona daha sonra bir dana verdi, çünkü karısı Karwacki'ye acımıştı; kâhyayı da savaşta vurdular.

Birden ineği sanki korkunç bir acı sardı, çünkü kafasını öyle bir çevirdi ki ensesine kurşun yemiş sanırdın. Gözleri yerinden oynadı, boğazımı bir şey sıktı aniden, ağlasam mı, ağlamasam mı? Kafasının yanına çöktüm, başladım okşamaya, öyle sıcaktı ki ellerim tüylerine yapıştı.

"Tamam, sarı kız, ağlama," diye kulağına fısıldadım. Aslında ağlayıp ağlamadığını bilmiyordum. Doğrusu ağlayacak olan bendim, belki de kendimi böyle teselli ediyordum, inek olsun insan olsun, nasıl teselli edilir ki başka. Acımayacak, geçecek, denir, belki de Yaradan'dır bunu diyen.

Kafasını yine bana doğru, sanki bir kaya gibi çevirdi. Yere yakın olan gözü, toprak dolmuştu, ama diğeriyle de kesinlikle beni görmüyordu, çünkü o göz de karışmış bulanmış gibiydi. Üstelik sinekler her iki gözünün kenarlarında da çelenk oluşturmuşlardı, bu da görüntüsünü engelliyordu. Elimle kovaladım, ama ancak bir, iki tanesini kaçırabildim, diğerleri yapışmış oturuyorlardı, zaten acıya yapışmaya bayılırlardı. Sinir oldum, şapkamı çıkardım, gözüne patlattım, sinekler uçtu. Ama aynı anda, beni uzağa fırlatmak istercesine hızla kafa attı. Şans eseri, zıplayabildim, yoksa beni fırlatacaktı öyle bir yere düştü ki yer sallandı. O acı veren dağı içinden atacakmış gibi geliyordu bana. Ama görünüşe göre bu ondan güçlüydü, çünkü onu yeniden yere yıktı. O zaman öyle acılı böğürmeye başladı ki, çevredeki tüm inekler başlarını çevirip panik içinde ona baktılar. Dağ tekrar yükselmeye başlamıştı, gittikçe daha fazla, daha fazla. Birden bu kadar şişmiş bir ineğin kurtuluşu olmayacağını düşündüm, çünkü bu gidişle yan tarafı çatlayacaktı.

Bir çakım bile vardı. Zaten insan çayırda çakışız dolaşırsa, kolsuz kalmış gibi olurdu. Bu çakı öyle sıradan bir çakı da değildi hani. Ağaca attın mı, bir saplanır çın çın öterdi. Yere fırlattın mı, sapına kadar girerdi. Bu çakı sayesinde büyük çocuklardan saygı görürdüm. Gerçi birçoğu benden dört beş yaş büyük olsalar da sonuçta delikanlıydılar. Büyüklerin bildiği her şeyi bilirlerdi. Bazen onları dinlerken, insanın soluğu kesilirdi, bunun karşılığında ineklerini otlatmanı buyururlardı. Daha küçükleri, babalarından tütün aşırmaya zorlarlardı, sadece bana hiçbir şey buyurmazlardı.

Cebimden çakıyı çıkardım, açtım, elim havada, ineğin yanında durdum. Deliği nereye açacağımı biliyordum, arka butlarının altına açmalıydım. Ama bir türlü hadi diyemiyordum kendi kendime. Önce elim, sonra tüm bedenim titremeye başlamıştı. Yalnızca çakıyı gittikçe daha güçlü

kavrıyordum. O sırada inek, ilki gibi, yine aynı öyle acıyla böğürdü ki korkudan ödüm patladı. Ben de diz çöküp yüksek sesle duaya başladım. Selam Sana Rabbin sevgili kulu Meryem, Rab seninledir. Kadınların en mübareği sensin ve mübarektir senin evladın İsa.

Daha sonra ağlama krizi duamı böldü. Kafamı onun göbeğine yaslayıp ağladım, gözyaşları sadece gözlerimden değil, yüzümün her yanından akıyordu. Hatta belki onun göbeğinin derinliklerine damlıyordu. Çünkü bir çocuk ağladığında, tüm dünya ağlar. Kim bilir belki de bu ağıtla birden yetişkin oldum ben. Gerçi belki yüce Yaradan, insana tek bir kalp, tek bir karaciğer, tek bir dalak, tek bir sidik torbası verdiği gibi, tek bir ağıt vermiş olabilir. İnsanın çocuk mu büyük mü olduğunu ayırt edebilmesi için bir ağıtla içindekileri atması gerekir. Başka türlü insan, ömrünün sonuna kadar, büyük gibi görünse de hep çocuk kalırmış gibi gelir. Ve bazılarına da öyle gelir zaten.

Ben asla sulu göz olmadım. Bazen ağlasam da hep içimden ağlardım, kimse dışardan ağladığımı anlamazdı fakat Kubikler'in ineğinin başında içimden öyle bir şey kopmuştu ki, inek bile başında ağladığıma şaşırıyor olmalıydı, çünkü kim bir ineğe ağlar ki? Hele ki Kubikler'in ineği gibi bir ineğe, sürekli tüylerine bok yapışmış biçimde gezerdi, onu tımar edecek kimse yoktu. Çünkü ihtiyar Kubik ya meyhanede ya bir yerlerde toplantılarda olurdu, Wacek desen, yalnızca kamçıyla yaklaşırdı hayvanın yanına. Belki de onun için ağlayan birini dinlemişti ki, sanki doğurmayı bırakmış gibi sakinleşmişti.

O anda içinde bir şey hareket etti ve o dağ, hani üstüne kafamı koyduğum, birden düştü. Hemen ayağa fırladım, inek, kafasını dimdik dikti ve arka arka çayırda sürüklenmeye başladı. İnlemeyi kesti de sanki testere gibi bir ses çıkarmaya başladı. Arkasına geçtim, yavrunun burnunun ucu görünüyordu daha sonra da tüm kafası çıktı. Doğru olup olmadığından emin değildim, ama iki elimle kafayı

tutup tüm gücümle çektim. İşte buzağı böyle doğdu. Anası gibi boz ve zayıftı.

Daha sonra bana vaftiz babası adını verdiler. Vaftiz babası aşağı, vaftiz babası yukarı. Üstüme yapıştı kaldı bu ad. Takmıyordum kafamı, niye takayım ki? Zaten ömrümde ilk ve son defa vaftiz babası olmuştum. Yok, teklif gelmedi değil. Pek çok kez davet aldım. Sayısız çocuğun vaftiz babası olabilirdim. Gel gelelim ben vaftiz babaları olsam, onlara ne faydam olacaktı? Kubikler'in buzağına ne faydam oldu ki? Daha sonra ona ne olduğunu bile bilmiyorum, Kubikler onu büyüttüler mi, sattılar mı, kestiler mi, yoksa öldü mü söyleyemem. Gerçi sana vaftiz babası olmanı teklif ettiklerinde, vaftiz babası olmamaya karar verdim demek ayıp kaçmıyor değil. Ama bana kalsa, bu vaftiz babalığı işini hepten kaldırırdım. Adamın bir tane anası, bir tane babası olur, bir de sahte ana, babaya ne hacet? Onu mihraba götürür, sonra bir şeker alır, gördüğü zaman bir iki kez kafasını okşar. Ya da sen büyüyünce, vaftiz baban sana bir şeyler ısmarlar diye beklersin. Ona vaftiz babam dersin, ama yabancısındır.

Benim vaftiz anam çok gençken ölmüş, daha ben beşikteymişim, onun için onu tanımıyorum. Ama vaftiz babamı, beni vaftize götürdüğü günü saymazsak, yaşamım boyunca iki kez gördüm. İlk kez delikanlıyken... Bir pazar günü öğleden sonra, yabancı bir adam geldi bize, ben eğlenceye gitmek üzere hazırlanıyordum, anam, babam bir ağızdan "Franek" diye bağırdılar. Bu Franek onlarla selamlaştı, sonra elini bana uzattı, elini sıktım; anam, babam, "Öp vaftiz babanın elini" diye tutturdular. Hayda, sinirlendim, erkeğin eli öpülür mü? O zaman vaftiz babam şaşırdı.

"Bu mu benim vaftiz oğlum? Ne kadar büyümüş. Aman, aman, delikanlı olmuş yahu."

Zbąszyn'dan mı yoksa Suchowola'dan mı geliyordu onu bile bilmem. Babam onu soba tamircisi ararken bulmuş. Bizim mutfak tütüyormuş, köydeki hiçbir bacacı bu

işi yapamamış. Geliyorlarmış, söküyorlarmış, kuruyorlarmış, ama baca tütüyormuş. Babama Zbąszyn'dan mı yoksa Suchowola'dan mı nereden bilmem bir bacacı tavsiye etmişler, tamir edemediği soba yokmuş. Babam gitmiş, bunu bulmuş, sözleşmişler. Adam çıkmış, gelmiş. Ne sökmüş ne kurmuş, sadece şöyle bir karıştırmış, soba fırtına gibi çekmeye başlamış. Bu sevinçle babamla birlikte içmeye başlamışlar, babam da bunu benim vaftiz babam yapmış, çünkü vaftiz edileceğim zaman adamla tanışmışmış.

İkinci kez, savaş zamanı, Płocice'de pazarda gördüm. Bir orospu çocuğunu temizlemeye gitmiştik oraya. Savaştan önce mahkeme mübaşiriydi, savaşta Alman oldu. Pazar kurulduğu gün, belinde silahı, Alman üniformasıyla, tezgâhların arasında gezer, satıcı karılardan yumurta, yağ, peynir, tavuk, haşhaş tohumu alırmış. Eğer keyfi yerindeyse, ödeme yaparmış; ödeme dediysem, resmi kurdan bir ödeme. Resmi kurun ne demek olduğu da ortada. Bir tavuk için bir yumurta parası demek. Eğer keyfi yoksa ödeme falan yapmazmış, hatta gâvurun dölü, satıcı karının sepetini bile alırmış. Eğer zavallı kadın vermemek için direnirse, botlarıyla her şeyin üzerinden geçermiş, yumurtalarını, peynirlerini, yağını, kaymağını, saçar döker, üstüne de karıyı döver döver, Lehçe orospu diye bağırırmış. Kadınlar pazardan, tuz, ip, gazyağı, kibrit almak için birkaç kuruşla dönecekleri yerde ağlaya ağlaya dönüyorlardı. Birkaç kez onu uyardık, hatta meyhanede kafasına bir kupa bira bile yemişliği vardır, herifin neredeyse tüm kanı aktı, ama uslanmadı. Artık öldürmekten başka çare kalmamıştı.

Üçümüz gitmiştik, ben, Kayın, Kederli. Yok, Kederli değil, o ölmüştü. Herhalde üçüncü kişi Üvez olmalı. Çünkü Üvez, infazlara bayılırdı. Eğlence mi kaldı, hiç olmazsa gidip bir orospu çocuğunu temizleyelim, derdi. Gözleri çam iğnesi gibi keskindi. İnsan olsun, kuş olsun, tavşan olsun gözüne kestirdiği, bu dünyadan yolcu olacak demekti.

Gel gelelim, emir almayı hiç sevmezdi, onun için ne rütbe vardı, ne de subay.

Bir çatışma sonrasında ortadan yok oldu bu. Bizim çocuklar, belki de öldü, bu durumda gömmek gerekir diye cesedini her yerde aradılar ama bulamadılar. Acaba onu yakaladılar mı diye düşündük. Ama yakalansa hiç olmazsa birisi görürdü. Bir de Üvez'di bu kolay kolay yakalanmazdı, yakalanmamak için elinden geleni yapar, ama her ihtimale karşı göğüs cebinden hep bir kurşun taşırdı, kendisi için ayırdığı bir mermiyi, ne zaman boş kalsa, parmakları arasında yuvarlar, altın gibi parlayana dek, ovar, parlatırdı. Bu sefer, acaba casus muydu diye bir düşünce aldı bizi. Ama Üvez casus olur muydu? En sonunda iki arkadaş bisikletlere atlayıp, üç çocuğuyla kalan karısına, adamın çatışmada öldüğünü bildirmek üzere yola düzüldüler. Kadını kuyunun başında su çekerken bulmuşlar. Fakat kadına kocan öldü demeden önce, ne olur ne olmaz diye, nerde olduğunu bilip bilmediğini sormuşlar. Kadın şaşırmış, çünkü onların kim olduğunu bilmiyormuş ya bir işin peşindedir ya da bir şırfıntıya takılmıştır diye kıvırmaya başlamış, onu çocuklarla ve çiftlik işleriyle yalnız başına bıraktığı için yakınmış. Artık dayanacak gücüm kalmadı diyerek ağlamaya bile başlamış.

Bizim çocuklar ne yapacaklarını şaşırmışlar. Fakat o sırada ahırdan harman dövme sesi gelmiş. Harmanı kim dövüyor diye sormuşlar, kadın bir akraba yardıma geldi demiş ve bizimkileri ekşi süt ikram etmek üzere eve çağırmış. Ama bizim çocuklar enayi değil tabii, geliriz, ama önce şu akrabaya bir bakalım demişler. Kapıyı bir açmışlar ki, Üvez harman dövüyor.

"Harman mı dövüyon Üvez?" demişler.

"He, görüyonuz ya işte," demiş.

"Öldün sandık," demişler.

"Ölsem, harman dövemezdim," demiş.

"Çatışmadan kaçmak yakıştı mı be Üvez?" demişler.

"Kaçmadım ki," demiş, "karıya harman dövmek için yardıma geldim, harmanı benden başka kim dövecek?"

"Yoksa sen casus musun Üvez?" demişler.

"Eğer casus olsam, bir ırgat tutardım. Irgat harmanı döverdi, ben de gidip sizi gammazlardım," demiş.

"Hadi toparlan gidiyoruz," demişler.

"İşimi bitireyim gelirim," demiş. "Birkaç düzine daha buğday balyası kaldı. Bir de at için yulaf."

Bizimkiler silaha davranmışlar, o dövenle kafalarına indirmiş. Sonra ellerinden silahları kollarını kıvırıp almış.

"Gidin yaşadığımı söyleyin. Casus falan da değilim. De hadi şimdi bizim eve varın, karı size süt versin. Sonra siktirin gidin buradan. Ben canım isteyince gelirim, adamın kafasını bozmayın."

Neyse, biz bu Üvez'le bir tek atmak için meyhaneye daldık. Üvez'in elinde kamçı, başında koyun derisinden bir şapka vardı, tanınmamak için arabacı kılığına girmişti. Kayın, pazar alanında kalmıştı, Mübaşir iti göründüğünde bize haber verecekti. Hepimizi birden ortada olmayalım, dikkat çekeriz diye düşünmüştük. Ayrıca, Üvez öldürmeden önce mutlaka içmek isterdi. Derdi ki eli daha hızlı, gözü daha keskin oluyormuş içince, aslında söylemediği başka şeyler de vardı. Aslında, öldürse de öldürmese de kafa çekmeyi severdi. Ama yalnız içmeyi de sevmezdi, mutlaka sıkıntılı birini bulurdu, tıpkı bir rahip gibi, o da onu avuturdu. Canı sıkkınsa, o zaman da teselli kaçınılmaz olurdu.

Kederli bölüğe katıldığında da böyle olmuştu. Üvez onu kardeş bellemişti. Çünkü Kederli yeni evlenmiş, genç karısını evde yapayalnız bırakarak, hemen ormana kaçmak zorunda kalmıştı. Bu Kederli ismi de ona bunun için takılmıştı. Uzun boylu, yapılı bir delikanlıydı, dalgalı kara saçları, kalın kaşları vardı, karısı da güzel olmalıydı. Karısı hakkında hiçbir şey anlatmadığı halde bazıları onu kıskanırdı, Üvez ise hemen onu teselliye başlamıştı.

Daha çok yaşarsın onunla kardeş. Eskiden benim de canım karıyı çok isterdi. Bazı günler geceyi bekleyemezdim. Bazen tarla tapan demez, kim geliyor kim geçiyor bakmadan dalardım ona. Hatta gelen geçen bize selam bile verirdi. Şimdi öyle mi ya, şimdi eve gittim mi ya ağaç keserdim, atın nallarını kontrol ediyorum, tımar yapıyorum. Nereye ne ekmesi, biçmesi gerektiğini söylüyorum, bana yaklaşmak istedi mi, yok şimdi savaş zamanı Waleria, düşmanı yenmek lazım, aşkı sonraya bırakalım diyorum. Başka bir karıyı da canın çeker bazen. Hani insana, biraz şişman, biraz zayıf, inledi mi başka türlü inler, ama sanki hep aynı gibi gelir insana. Fakat adamı ortak endişeler bağlar bilir misin? İyi Yaradan vermiş onları bize, yoksa birlikte ne yapardık? Yahu kavga bile edemiyorsun, geceleri kıç kıça yatarsın, hatta aman bir kıvılcım çakıp da bir şey olmasın diye arana yorgan koyarsın. Kendi karınla olmak kardeşim, kendinle olmak gibidir. İkiniz aynı bedensinizdir, yorgunsan, o da yorgun, kızgınsan, kızgın. En iyisi iç bakalım, sonuç aynı zaten. Üç çocuk var zaten bir de dördüncüyü mü yapacağız? Nasıl bir kader bekliyor onu kim bilir? Belki şanssız olacak? Başka türlü olsa gelir miydim ben direnişe ha, çok sikimeydi. Adamı bit yer, geceler boyu uyku yok, bir de üstüne üstlük öldürülebilirdim. Evde kimse ardına düşmez, kimse aramaz, zaten ineği, domuzu vergi olarak vermişim. Geceleri karartma yapmışım. Ne dedilerse harfi harfine yapmışım. Jandarma bile gelmiş, *Herr Sadziak, gut, gut* demiş. Ama daha fazla dayanılmıyor.

Üvez, Oleszyce'de hapishane baskınında öldü. Neyse, bu Kederli artık teselliye falan kanmıyordu. Bir gece, yalnız bıraktığı karısını görmeye gitti. Bizim çocuklar ona gitme Kederli diye öğüt verdiler. Üvez, "Çok fazla öğrenmek iyi değildir kardeşim," dedi, "belki duymak istemediğin bir şeyleri öğrenirsin. En iyisi gel, içelim."

Yıldızlı bir geceydi, köydeki köpekler onu tanıyordu, sadece biri uykusunda havlamıştı. Onların köpeği jandar-

ma vurmuştu zaten, hani hırsız gelse, havlayacak kimse yoktu. Pencereye tıkladı, karısının kalkmasını beyaz geceliğinin camda ışık gibi yansımasını bekledi. Sonra kapıya koşup açacaktı ve kollarına atılacaktı. Çevredeki çalılardan leylak kokuları yükselecekti.

İkinci kez pencereye vurdu, bu kez biraz daha yüksek sesle, ama kulübede tık yoktu. Biraz bekledi, dinledi, kapıya doğru yöneldi. Kapı kilitli değildi. Karanlığa daldı, "Selam," dedi, "neredesin Wanda'm?" Ama yalnızca masanın altındaki kuluçka tavuğu gıdakladı, birisinin yavrularını almaya geldiğini düşünmüş olmalıydı.

Bir lamba buldu, yaktı, bir de baktı ki, Wanda'sı yatakta birisiyle uyuyor. Hem de öyle derin bir uyku ki üstlerine ışık tuttuğu halde ne o ne yanındaki gözlerini bile kırpmıyorlar. Üstlerinden yorgan düşmüş, anadan üryan yatıyorlar. Adam, hiç olmazsa utanmış gibi yan yatmış, büzüşmüş, ya üşümüş ya da başkasının yatağında yattığından dolayı rahatsız. Adamı tanıdı, baş sağdıcı Felek'ti bu. Kadın sırtüstü yatıyor, bacaklarını iki yana ayırmış, sere serpe yayılmış, bir memesi orada, öbürü burada, üzerindeki tek şey, hani ona düğünden önce panayırda aldığı boynundaki kırmızı kolye.

Masanın üstünde iki şişe içki. Birisi boş, diğeri yarısına dek dolu, sucuk dilimleri, salatalık turşusu, ekmek sanki düğün daveti gibi dilimlenmiş. Ha bir de yağda yumurta yemişler, belli ki aynı kaptan, çünkü kabın yanında iki çatal duruyor. Elbiseleri oraya buraya savrulmuş. Kadının eteği mutfağın orada sıyrılmış, belki de yumurtayı eteği olmadan pişirmiş.

Üzerlerinde haç çıkarttı, silahını çekti, uyuyan kadını ve adamı vurdu. Sobanın üstünde kedi miyavladı, onu da vurdu. Yatağın üstünde kalbi dışarda bir İsa resmi vardı, o kalbe de ateş etti. Kuluçkadan dışarı çıkan civcivleri ezdi, tavuğu vurdu. Evin tüm camlarına ateş etti. Tüm çanağa çömleğe de. Hatta su dolu kovaya bile. Ateş etmeye doy-

duğunda, masaya oturdu, onlardan arta kalan içkiyi içti, sonra biraz şarkı söyledi. 'Herkes tık nefes kaldıydı düğünümde, çünkü sabaha kadar sürdü eğlence, oy gelinim, vay gelinim, ölüm diz boyu, acı diz boyu ama benim ağzım kulaklarımda, oy gelinim vay gelinim.' Sonra ölü Felek'i yataktan attı, ölü karısının yanına yattı ve kendini de vurdu.

Üvez, içki almak için masadan kalktı, çünkü nedense Kayın'dan haber yoktu, e boş bardaklarla oturmak da şüphe çekebilirdi. Meyhane kalabalıktı, kesin casuslar da burada içki içiyorlardı. O sırada birisi dirseğimden yakaladı.

"Sen Pieruszkalar'ın oğlusun he mi?"

Adama bakmamıştım, ama ses tanıdıktı.

"Ne duruyon, vaftiz babanı tanımadın mı?" Üvez'in yerine çöktü, zurna gibi sarhoştu. "He Pietruszkalar, hani şu kooperatifi az geçince eviniz var ya. Ahırınızın çatısına leylekler yuva yapardı. Sizin mutfağın sobasını onardıydım."

"Hadi git, yanlış adama çattın, aradığın ben değilim," diyor ve başka tarafa bakıyordum. Herif tüm salona dönüp göğsüne vura vura, "Aha, benim vaftiz oğlum. Ama beni tanımak istemiyor!" diye bağırıp sırtıma vurmaz mı?

Bunun üzerine meyhanede bir sessizlik oldu, herkesin bana dik dik baktığını hissettim, öyle ya nasıl bir piç kurusu vaftiz babasını tanımaza yatar.

Üvez içkiyle masaya dönmüştü, bu kim diye sordu. "Ne bileyim," dedim, "vaftiz babanım diye taktı bana."

"Ne takacam be, tabii ben senin vaftiz babanım, sen de Pietruszkalar'ın oğlusun. Bir içki ısmarla vaftiz babana."

Artık sinirim oynamaya başlamıştı, ne yapacağımı bilmiyordum, en sonunda eğildim iyilikle açıklamaya çalıştım:

"Kapa çeneni. Ben Pietruszka falan tanımam, adım Kartal."

Bunun üzerine ayağa kalkıp bağırdı:

"Ne Kartalı be? Sen Pietruszkalar'ın oğlusun, aha bu kollarla taşıdım seni mihraba. Ananı, babanı inkâr mı ediyon sen?"

"Yahu inkâr eden falan yok, ama zaman, başka zaman. Anlasana."

"Ben zaman maman anlamam, sen Pietruszkalar'ın oğlusun! Ben de senin vaftiz babanım!"

"Vaftiz babanım demek kolay, sor bakalım, sana bir şey aldığı olmuş mu," diye öfkelendi Üvez, "ha ya, bok almış! Tıpkı benimki gibi! Bütün vaftiz babalarının canı cehenneme! Çakayım mı ağzının ortasına bir tane?"

"Dur bir dakika. Bırak öyle istiyorsa öyle olsun." Hatta kendi kadehime onun için içki koydum, belki sakinleşir diye düşünmüştüm. Ama herif iyice coşmuştu, Pietruszkalar'ın oğlusun diye bar bar bağırıyordu. Dayanamadım, kaz tutar gibi boynundan yakaladım, suratına suratına bağırdım:

"Kartal!" Boğazını öyle sıkmıştım ki, gözleri dışarı uğramıştı. Birkaç kişi masalarından kalktılar, Üvez elini cebine atar gibi yapıp onları durdurdu, yerlerine geri oturdular.

"Pietruszka'sın işte piç herif," diyordu hâlâ, ama boğulan bir adam gibi, kurtulmak için yakama yapışmıştı.

"Kartal," dedim. Öfke, aklımı başımdan almıştı, gittikçe daha çok sıkıyordum boğazını. Meyhaneci, "Polis çağırırım!" diye bağırdı.

" Gebert onu. Acıma vaftiz babana," diyerek gazlıyordu beni Üvez.

O sırada Kayın, meyhaneye dalmış, orospu çocuğunun pazara geldiğini bize haber vermeye gelmişti.

"Bırak beni vaftiz babam!" diye bağırdım. Ama bırakmıyordu. Ben de daha fazla düşünmeden suratının ortasına indirdim, burnundan kan geldi, gözleri kaydı.

"Pietruszka," diye inledi.

"Kartal," diye düzelttim onu.

"Dövme, dövme. Peki, Kartal olsun."

VII

ALLELUYA

İsa öldü mü, yoksa yeniden dirildi mi, her şey doğru mu bilmem, ama kutsanmış yumurtanın tadı, kutsanmamıştan çok farklıdır. Kimse, bunun sadece bana öyle geldiğini de söyleyemez. Aslında ben her gün yumurta yiyemem, lakin on tane kutsanmış yumurta yesem bile doymam. Yanına ekmek falan da istemem, biraz tuz yeter, ama illa ki kutsanmış olacak. Aslında en güzel, acı turpla gider, acı turp kutsanmasa da olur, fakat burnuna yumruk yemişsin gibi acı olmalı.

Anam Paskalya için çörek pişirirdi, Paskalya çörekleri ünlüydü zaten. Hasat öncesi hiçbir şey için un kalmayabilirdi, hatta un çorbası için bile bulunmayabilirdi, ama Paskalya çöreği için hasattan hemen sonra, öğütülür öğütülmez, hemen un ayrılırdı, gerisi yettiği kadar kullanılırdı. Anam tavan arasından çöreği indirdiğinde -çünkü babam çörek piştikten sonra, onu tavan arasına çıkarırdı- Michał, Antek, Stasiek, kümesin çevresinde dönen sansar gibi masanın etrafında dört dönerlerdi, anam çöreği keserken salyaları akardı. Ben kutsanmış yumurtayı çöreğe yeğlerdim. Değiş tokuş yapardık. Ben, kendi çörek hakkımı, onlardan birine verirdim, o da bana yumurtasını verirdi.

Eğer kutsanmış yumurta olmasa, Paskalya'nın benim için hiçbir önemi yoktu. Doğrusunu söylemek gerekirse, öyle bayram mı olur? Ne kış, ne bahar. Ayrıca hangi güne düşeceği belli değil. Her sene, Paskalya'nın ne vakit olduğunu anlamak için takvime bakmak gerekir. Öğrenmek istersen, her sene yeni takvim alacaksın, sanki insanın her zaman alıştığı bir günde olsa, olmazmış gibi. Ben, Paskalya'dan önceki Hayırlı Cuma[11] günü doğmuşum, ama Hayırlı Cuma günü doğdum diyemem, çünkü her sene bu Hayırlı Cuma değişiyor. Belki de İsa Mesih ölmedi ve dirilmedi, her seferinde başka başka günde olduğuna göre.

Ben Noel'i yeğlerim. Hep aynı günde olur. Günü belirlemek için takvime falan bakmaya gerek yok. Ayrıca, sene biter, hiçbir yılın devam etmesini istemez zaten insan, bitmesi iyidir hep. Ha bir de Noel ilahilerine bayılırım. Eskiden, evde hep birlikte ilahi söylediğimizde duvarlar çın çın öterdi. Bazen başkalarının ilahilerini dinlemek için köye inilirdi, o zaman insana ahırın üstünde doğan Beytüllahim Yıldızı gökyüzünden düşecek gibi gelirdi. Orada, burada ilahi söyleyenler, tüm komşu evlerde ilahiler, hatta uzak uzak köylerden gelen ilahi sesleri.

Şimdi de Paskalya geldiğinde ilahi söylemeyi severim. İlahi tek başına da söylenir, hatta insana, tıpkı eski zamanlardaki gibi herkes birlikte söylüyormuş gibi gelir bazen. En çok "Efendimiz Doğuyor" ilahisini severim. Sesim eski yıllardaki gibi değil, ama yine de biraz kaldı, bağırdım mı, yine duvarları çın çın öttürürüm yani. Ben başladım mı, komşular beni dinlemek için ilahiyi keserler. "Szymek söylüyor sessiz olun ha!" derler. Ayaz çıktığı gecelerde, sesim

[11] Dünya genelindeki Hıristiyaların İsa Mesih'in çarmıha gerilişini ve Golgota'da ölüşünü andıkları dini gündür. Triduum'un parçası olan Kutsal Hafta'da Paskalya Pazarı'ndan önceki cumaya denk gelen Kutsal Cuma, Hayırlı Cuma, Büyük Cuma veya Paskalya Cuması olarak da bilinir; ancak Paskalya Cuması aslında Paskalya Haftası'ndaki cumadır. (ç.n.)

köyün ta öte yanından duyulur. Hatta Michał bile sanki ilahiyi bitirmemi istemezmiş gibi bana bakar kalır.

Bazen onu da benimle birlikte söylemesi için kandırmaya çalışırım. Hadi arkamdan tekrar et, "Efendimiz Doğuyor", önce sözü, sonra teranesi. Zor değil. Efendimiz, bildiğin Efendimiz. Doğmayı da biliyorsun. Ben doğdum, sen doğdun. Köpek de, kedi de, tay da, buzağı da doğar. Eğer yaşamak istiyorsa, her şey doğmak zorunda. Hatırlasana baharda civcivlerimiz doğardı, ama yumurtadan çıkarlardı tabii. Her Noel'de söylerdik ya bu ilahiyi. Hani masanın çevresinde otururduk, masa, başka masaydı o başka; ben, sen babam, anam, Antek, Stasiek anamın kucağında. Anam tabaklara yemekleri koyarken, hep bebeği sana verirdi, çünkü senin kucağında ağlamazdı. Hatta bir keresinde üstüne işediydi. Efendimiz Doğuyor, hadi söyle, korkma.

Gerçi gençken Paskalya'yı da severdim. İtfaiyede çalışırken, Hayırlı Cuma günü, İsa Mesih'in mezarı başında nöbet tutardık. Üniformalarımız üzerimizde, baltalarımız belimizde, kim daha parlak görünecek diye yarış ederdik. Bir hafta önceden miğferler ve botlar parlatılmaya başlanırdı. Miğferler önce kül, sonra salya, sonra da bir çaputla ovulurdu, öyle parlardı ki sanırsın, miğfer değil, mübarek ekmek tası. İnsan başında bu miğfer varken Aya Yorgi gibi görünürdü, azizlerin hangisi miğferliydi, Aya Yorgi mi, unuttum şimdi. Neyse, botlara gelince en iyi parlatma usulü, is ve kremayı tavşan derisiyle ovmaktı. Ama önceden birisinden bir bot ödünç almak gerekiyordu. Çünkü bizim çocukların hiçbirisinde bot yoktu, ancak zengin çiftçiler bot giyerdi. Mezarın başında dörder dörder durduğumuz için sekiz çift bot gerekiyordu, botları nöbetleşe giyiyorduk, ama gel gelelim, herkesin ayak numarası farklıydı. Çoğu zaman bot bulmak için başka köylere gider, ayağımıza uygun olanları zar zor bulurduk. Tabii çoğunlukla ayağını sıkan botlarla nöbet tutmak zorunda kalırdın. Dizine

kadar ayağın uyuşurdu, insanlar gelip mezarı ziyaret ederken, sana da bakarlardı tabii, sonra falanca eğri duruyordu, filanca kiralık gibi görünüyordu diye laf ürer dururdu. Ama benim için hep ok gibi dimdik duruyordu derlerdi. Paskalya pazartesisi gelince, sabahtan itibaren, güzel kızların evlerine gidilirdi. Önce biraz babaları ıslatılır, sonra kızlara, biraz daha fazla su serpilirdi, ama fazla değil, hani yeni kireçlenmiş duvarlar kirlenmesin diye. Çünkü o zaman, kızabilir ve sana ikramda bulunmayabilirlerdi. Ancak çok sonra, bir düzine evi gezip çakırkeyf olunca, tamamen ıslatmaya başlardık. Çanak dolusu, kova dolusu su boşaltırsın üstlerine. Kiliseye giden, kiliseden çıkan, genç kız, evli kadın kim varsa, hiçbiri kurtulamaz elinden. Bazılarını kuyunun oraya çekersin, bir kısmı kızı tutar, diğerleri ıslatır, kız bağırır, biz de güleriz. Hem de ne gülme.

Bir keresinde, Zośka Niezgódkówna, elimizden kaçtı, nehre doğru koşmaya başladı. Zavallıyı nehrin tam kenarında yakaladık. Yalvardı, ağladı, eteği yeniymiş, ayakkabıları, bluzu da, teyzesi Amerika'dan yollamış, eve böyle ıslak dönerse kızarlarmış. Biz de onu soyduk. Ama daha çok yalvarmaya başladı, memeleri zıplıyordu, bacaklarının arası kıpkızıl bir tüyle kaplıydı. Zosia böyle zıplama, sonra kızlığın gidecek, içimizden kimse seni almaz o zaman dedik. Elinden, ayağından tutup, nehre cup diye attık.

Yumurtalar bir sepet içinde kutsanır. Yarısı soğan kabuğu ile kırmızıya, diğer yarısı çavdarla yeşile boyanır. Yumurtaları kutsamaya hep ben giderdim, benim gibi kimse yapamazdı bunu, bana öyle gelirdi yani. Rahibin suyu atmaya başladığı yere yaklaşırdım ki en fazla damla benim yumurtalarıma gelsin, çünkü daha uzaktakilere damla yetişmez veya çok az düşerdi. Delikanlı olduğumda bile ben giderdim. Savaşta, direnişteyken gidemedim bir tek, O zaman önce Antek sonra da Stasiek gitmiş. Ama uzun süre değil. Çünkü önce biri daha sonra da diğeri köyü terk etti, iş gene bana düşmüştü, ne de olsa kutsanmış yumurta

olmadan Paskalya olmaz ki. Çörek, sucuk olmasa da olur, ama kutsanmış yumurta olmadan olmaz. Kutsanmış yumurtayı yedin mi, mutlu olman için bir sebep yoksa bile Alleluya'yı basarsın.

Hastanede iki yıl yattım ya, o sırada yapamadım tabii bu işi. Ama döner dönmez, ilk Paskalya'da, yumurtaları hemen kaynattım. Gerçi kendi yumurtam yoktu, kooperatiften damgalı yumurta almak zorunda kalmıştım. Benim tavuklar yumurtlamıyordu, zaten iki tavuk, bir de horoz kalmıştı elimde. Tavuğu yeni kuluçkaya koymuştum, henüz yumurtlamamıştı. Tüm yumurtaları soğan kabuğuyla kırmızıya boyadım, çünkü bu topal bacağımla çavdar filizi için tarlaya gitmek zoruma gitmişti. Zar zor kiliseye gittim, evden erken çıkmıştım, bacaklarım sağlam olsa, bu kadar süre içinde beş kere gider gelirdim. Kendimi bir sıraya atar, rahip kutsamaya başlamadan önce azıcık dinlenirim diye düşünüyordum ki az daha yetişemiyormuşum, çünkü kutsama başlamıştı bile. Neyse ki, küçük mihraptan başlamıştı işe, çok insan vardı, sıra sıra duruyorlardı, bizim kilise, beş köye birden hizmet veriyordu; rahip bizim sıraya yaklaşmadan önce, Sekulina ile yabancı bir kadının arasına sıkışmayı başarmıştım.

Sepeti bağladığım mendili açmak için eğilince -çünkü sepete anamın mendilini bağlamıştım- elimdeki değnek düştü, sanki kilisenin içinde gök gürlemiş gibi bir ses çıktı. Tavana dek yayıldı. Hatta koronun orada duran org bile inledi. Birden tüm kafalar öfkeyle bana doğru çevrildi. Rahip de kutsal suyu serpmek üzere kaldırdığı elini havada tutup bir an insanların baktığı tarafa döndürdü başını. Utanmıştım, yumurtaları kutsatmak istediğime pişman olmuştum, keşke bunun için bir sonraki Paskalya'yı bekleseydim, belki daha iyi yürürdüm diye düşündüm.

Sanki bu yetmezmiş gibi, mendili de çözememiştim, çünkü yumurtalar, yolda sağlam dursunlar diye sıkı bağlamıştım sepeti. Rahip neredeyse yanımıza gelmişti. Bir

de diz çökmek gerekiyordu, bir bacağım direk gibi kaskatı, diğeri zar zor bükülürken diz çökmek kolay mıydı sanki. Boşuna çabalamıştım, çünkü rahip fırtına gibi uçmuştu. Gerçi Sekulina ve yabancı kadın bana yardım etmişlerdi, ama zamanında mendili çözememiştik, kutsal sudan birkaç damla ancak elime denk gelmişti, yumurtalar kutsanmamıştı. Tabii tadı hemen fark etmişti. Sanki tavuğun altından alıp kaynatmışsın gibi bir tadı vardı. Ama yumurta kutsamaya gittiğim için kendime kızmamıştım. Daha kötü zamanlarda da gitmiştim, bacağım, kiliseye gitmememe sebep olmamalıydı.

Belediyede çalıştığım zamanlarda, devlet memuruyken bile -ki o zamanlarda bu işlere iyi gözle bakılmazdı- Hayırlı Cuma geldi mi günün ortasında belediyeden çıkar, yumurta kutsamam lazım diyerek kiliseye giderdim. Hiç de saklamazdım. Hatta beni vergi bölümüne aldıklarında aynı şeyi devam ettirdim. Gerçi vergi bölümünde, çalışacak az kimse olduğu için bize sürekli, daha sert olun diye toplantı düzenliyorlardı. Çoğu zaman insanlara karşı çok katıydım. Daha hasat yapılmamış, ürün tarladayken, ödeme zamanı gelir çatardı, ödeyin de ödeyin, yoksa kötü olacak derdik. Tepeden böyle emir gelirdi. Artık bu ödeme zamanını kim uydurmuşsa! Ama kendini topraktan daha önemli sanan birisi olmalıydı. Oysa topraktan daha önemli olan, ona inanan için ancak Yaradan'dır. İnanmayan için de her şeyden önemli olan sadece topraktır. Toprağı ne kamçıyla ne ödeme günüyle hızlandıramazsın. Seni takmadığı için en fazla kıçımı öp diyebilirsin, ona. Başka ne yapılabilir ki?

Çoğu zaman yazmaktan elim titrerdi, yaz babam yaz, ihbarnameler, uyarılar, cezalar. Gözlerim tavşan gözü gibi kızarırdı. Sabah kalkardım, nerdeyse hiçbir şey görmezdim bazen. Anam, "Niye gözün kızardı oğul?" derdi. Neden olacak? Yazmaktan. Babam, "Ya yazmaktan. O zaman kimse okula gitmezdi, çünkü orada durmadan yazı yazılır. Kimse ne rahip ne öğretmen olurdu. İçmekten kızarıyor o

gözler. Dün eve geldi, eşiğe takıldı zar zor, kendini yüz üstü domuz gibi yatağa attı. Sen uyuyordun, görmedin. Sen iç, iç daha." Hatta belediyede bile bana doktora gitmem için öğüt verdiler. Gözlük yazdırmalıymışım. Bazıları gözlük takıyordu. Sąsiadek'in, sigorta dairesindeki bir memurun, trafik dairesindeki bir memurun gözlükleri vardı, bazen Stójka da yazı işlerini halletmek üzere gönderildiğinde, işin hangi dairede olduğunu anlayabilmek için gözlük takardı. Üç memure de gözlük takıyordu, ama hiçbirinin gözlüğünü beğenmemiştim. Bir keresinde Komşu'nunkini taktım, fena olmadı, ama etrafı sis gibi gördüm.

Bazılarına kolay para kazınırmışım gibi geliyordu, ama ekmek parası kazanmak kolay değildi. İnsanlar gelir, beni, hükümeti lanetler giderlerdi. Bazen odam, göndermem gereken kâğıtlarla dolardı. Odadaki kadar, koridorda ve dışarıda da dosya vardı. Önüme kâğıtları koyarlar, al, ek, biç, harmanla, topla ne yaparsan yap derlerdi. Bazı kadınlar popolarına vurur, "Aha burama kadar," derlerdi. Bu durumda, insan sadece ellerini iki yana çaresizce açar, "Yahu bunu isteyen ben değilim, o" derdi ancak. O kim? Hepiniz aynı değil misiniz?

Bazen birilerine yardım ettiğim de olurdu. Birisi için ödeme gününü ertelerdim, diğerinin kotasını düşürdüm, bir başkasına nereye, nasıl bir dilekçe yazması gerektiğini söylerdim. Böyle bir yardım karşısında adam, adama nasıl teşekkür eder? Tabii ki bir votkaya davet ederek. Votka rüşvet değildir. Bir verip öbürü almaz. İkisi birlikte içerler. Yani böyle biraz içtiğim olmuştur. Zaten böyle bir işte çalışarak içmemek olmaz. İnsanlar, votka yardımıyla iş halletmenin, Yaradan'ın yardımından daha güçlü olduğuna inanmışlar bir kere. İkisinin yeri farklı tabii. Bazen içmek fayda eder de, dua etmez. Ama insanlarla birlikte yaşamak istiyorsan, içmen lazım. O zaman seni arkadaş gibi kabul ederler. Bu da az bir şey değildir ha.

Meyhane, belediyenin karşısında, yolun diğer tarafındaydı. Minnetin ölçüsü olmaz, sen bana, ben sana derken, bir şişe çoğu zaman yetmezdi. Çünkü minnet cepte değil ruhtadır. Yani sinsi birinin, bir şişeden sonra ruhu dışarı çıkmalıdır. O zaman ruhuyla ısmarlar, ruhuyla öder, bir ruhtan diğer ruha, insanın gerçek yüzünü görene dek.

Ayrıca bir o gelir, bir bu gelir, çünkü sana minnettar olması gerekmeyen de ne olur ne olmaz diye minnettar olmak ister. Sonra yine birileri, çoğu zaman da meyhanede kim varsa o gelir. Ne de olsa kim yalnızca beden değil de ruh olmayı istemez ki? Meyhaneyi kapatma zamanı gelince, sorumlu müdür Jasiński, dışarıdan kepenkleri indirir, biz içmeye devam ederiz. En fazla, bizden birkaç kuruş fazla alır; ne de olsa onun da kârlı çıkması lazımdır, maaşı yetmez ki garibin. Büfenin ardındaki koltuklara uzanır, biz içmeye devam ederiz. Sanki ruhlarımız kaçmış, göğe çıkmış, bizse meyhanede değilmişiz gibi içeriz de içeriz. 'Çıkarken beni uyandırın.' Ah Jasiński, Jasiński çıkan kim? Gökten yere mi indirmek istiyorsun bizi? Hadi uyan da bir şişe daha ver. İnsan yine "Kartal" oluyor bak. Hey yüce Rabbim, sen bizi bıraktın, ama bak iyi ki de "Kartal" burada. Hey! Kartal hele bir gelsin, döktüğümüz her damla gözyaşı için sizden bir cenaze çıkacak! Hey, "Kartal" köyde dostlarıyla birlikte, Maryśka Królówna'da içiyorlar, geçit töreni olacak, ununu yağını kap gel! Gerçi bazen sonu kötü biter, o öldürülür, bu öldürülür, oysa insan bunca öldürülünce, daha fazla yaşamak zorundadır. "Kartal'dın" sen, bok herif memur değil. Uyan Jasiński, bir şişe daha getir.

Ertesi gün insan iş başında canlı cenaze gibi oturur, kafası çatlar, midesi döner, bir de işin yoksa insanların ne kadar kötü olduklarını dinle dur. Kimse belki bunun durumu benden kötüdür diye düşünmez, belki yaptığı yalnızca kâğıtları almak değildir, nereye gidecekti; Efendimizin huzuruna mı? Ne için Yüce Efendimiz?

Gün olur zar zor dönersin eve, zaten işe gitme vakti gelmiştir, ancak ekşi süt veya turşu suyu içmeye vaktin olur. Gerçi ev o kadar uzak değildir, ama şeytan seni ele almıştır bir kere, oraya buraya iter, hatta bazen başladığın yere döndürür. Başın öyle bulanıktır ki, kendi köyünde yolu bulamazsın. Tek yol, evleri izlemektir. Neyse ki o zamanlar evler, tespih tanesi gibi hep yan yana dizilmişti, elinle tespih çeker gibi, "Selam Sana Rabbin sevgili kulu Meryem, Ey Mübarek babamız" diyerek, tutuna tutuna gidersin. Ama şimdi tüm yeni evler ayrı ayrı, sanki tespih dağılmış, oraya buraya savrulmuş, artık daha fazla dua edemiyorsun.

Neyse eve geldin diyelim, kapının kolunu bulmaya halin olmaz. Hani sanki samanlıkta iğne aramak gibi. Ararım, ararım, babam öte tarafta durur da kapıyı açmazdı.

"Açsana baba, benim Szymek."

"Kendin aç, ayyaş herif."

"Bulamıyorum ki kapı kolunu."

"Duyuyon mu anası, kapı kolunu bulamıyormuş."

"Aç Józuś, aç kapıyı oğluna."

"Ne oğlu şeytanın ta kendisi o. Bak nasıl tırmalıyor kapıyı tırnaklarıyla? Şeytanı mı alacağım evime, hem de ev hâlâ benimken. Hah, tırmala tırmala, kâfir, tırnakların dökülene dek tırmala!"

"Aç Józuś," diye anam yalvarırdı.

"Kalk da kendin aç."

"Açardım da kalkamıyom ki. Aç Józuś, hovarda da olsa, oğlan, bizim oğlan."

"Benim oğullarım vardı, ama çekip gittiler. Zaten iyi olan, ya ölür ya çeker gider, hep kötüsü kalır."

Bir keresinde kapıyı yine açmamıştı, nasılsa kapı kolunu buldum, asıldım, açılmadı içeriden sürgülemiş. Yumruklamaya başladım, kapının arkasında durduğunu biliyordum. En sonunda öfkeyle kapıyı tekmeledim ve bağırdım:

"Anam ölür ölmez çekip gideceğim! Kimse beni tutamaz!" Sonra evin önündeki kayaya gidip oturdum. Vakit gece yarısıydı. Tam oturmuştum ki, birisi yanıma çöktü.

"Az öte git."

Baktım, büyükbabam Łukasz, hani şu ilk savaştan önce Amerika'ya kaçan. Ay tabak gibi parlaktı, yıldızlar desen, sanki harman yerindeki tahıl, yani tanımamak olanaksız. Biraz ayıldım, böyle zamanlarda, ruha neye ihtiyacın var diye sormak lazım derler. Ama Amerika'dan gelen bir ruhun neye ihtiyacı olur ki? Yalnızca köylü ruhların ihtiyaçları vardır. "Sen misin dede?" diye sordum. Hoş geldin. Amerika'da ne var ne yok? Senin için servet yaptı diyorlar, ama bakıyorum da dönmüşsün. Belki de insan ölünce ruhunun doğduğu yere döndüğü lafı gerçektir. İyi de ne diye ruhunu Amerika'ya götürdün ki? Onun için gemiye para verdin, sonra da geri döndü bak. Seni Kazakların aradığı yerde onu bıraksan iyi olurdu, ona bir şey yapamazlardı, insanlar da ona iyi bakardı. Öldükten sonra niye geldin? Amerika o kadar kötü müydü ki? Teselli olacaksan söyleyeyim, burası da hiç işe yaramaz. Burası da aynı orası gibi, bir tek dünyanın diğer ucu. Bizim olmadığımız her yer Amerika dedeciğim. Hadi hiç olmazsa öbür dünya nasıl bir yer onu de. Sen kâhyayı öldürdün, herkesten iyi bilirsin. Orospu çocuğu olsun veya olmasın, iyi yapmışsın. Bazen insanın öldüresi gelir, ama artık kâhyalar yok. Şimdi sistem değişti. Sen sistem ne demek, onu da bilmen şimdi, he mi? Yani, hükümet demek. Sen misal, kâhyayı öldürdün, kaçmak zorunda kaldın ya, torunun memur oldu. Hiç böyle bir şey hayal eder miydin? Bak işte seninle aynı kayanın üstünde oturuyor. Azıcık sarhoş, ama hepsi senin yüzünden dedeciğim. Çünkü siz dedeler, aklınıza geleni yaptınız, torunlarınız da sizin yüzünüzden içiyor işte. Siz öbür dünyada, torunlar burada, tam bir döngü. Döngü artık düzelmez. Meyhaneye gitmek, dünyaya açılmaktan daha iyi, çünkü meyhane daha yakın. Bazen ay, gökte böyle parlarken, zin-

cirle bağlanıp aya uluyabilirdim. Bizim Stucel'den daha iyi olacağım kesin. Hırsızları, hatta senin ruhunu koklardım dedeciğim. Kimse seni tanımaz diye endişe etmene gerek kalmazdı. Hiç sen Amerika'da böyle ay gördün mü? Sadece burada, bizim köyde var bu ay. Hani sanki biri baltayı almış, gökte bir delik açmış gibi. Balık avlamak için oltanı bile atabilirsin bu delikten. Gökyüzünde de nehirdeki gibi balık var mı, ha dedem?

İşte böyle, sabaha dek konuştuk, o değil de ben konuştum, ona şunu bunu anlattım. Sabah babam dışarı çıktı, göğe bakmaya başladı.

"Hava da iyi ha. Gökyüzü nasıl da yüksek ve derin. Ah göğe kadar tarlan olacaktı ki. İnsan yalnızca dua ederdi, her şey kendi kendine büyürdü, çiçeklenirdi. En ufak bir bulut bile yok. Güneş Yüce İsa'nın gözü gibi. Hadi tarlaya. Gelirsin değil mi?"

"Nasıl geleyim, sabaha kadar uyumadım ki. Yarın artık."

"Yarın, yarın. Hep yarın. Herkes tarlasını sürdü, tırmıkladı, hatta bazıları ekti, bizde hâlâ hasat duruyor. İnsanlar, satacak mısınız, böyle bıraktınız tarlayı diyorlar, bu da tutmuş bana hâlâ yarın diyor. Yarın öbür dünyada kalsın, bu dünyada ekip biçmek lazım, toprak ürün vermek istedikçe. İstemezse, yalvar, yakar fayda etmez. Toprak iyiyken iyidir, tersi döndü mü kaya gibi olur.

"Bütün gece dedem yanımdaydı," dedim lafı değiştirmek için. "Az önce gitti."

"Ne dedi, kâğıtları sakladığı yeri söyledi mi?" diye heyecanlandı.

"O değil. Amerika'daki Łukasz."

Elini boş ver anlamında salladı.

"O işe yaramaz. Ne istiyormuş?"

"Hiç, laf olsun diye gelmiş."

"Kefaret ödemeye gelmiş olmalı. Çıplak ayaklı mıydı?"

"Ayaklarına bakmadım."

"Kesin çıplak ayaklıdır. Kefaret ödemeye hep çıplak ayakla gelirler."

Bir keresinde sarhoş dönmüştüm, vakit geceydi. Ama meyhaneden çıkarken yanıma bir şişe daha alayım diye düşündüm. Hani sanki içimde bir his vardı diyebilirim. Ama yoktu. O gün maaş almıştım, bazen maaş alınca yolluk olarak da bir şişe alırdım. Sabahları toparlanmak için lazım olurdu. Işığımızın yandığını görünce biraz şaşırdım. Ama babam ayaklarını, bacaklarını suya koymuştur, diye düşündüm. Bacaklarında varis vardı, bazen çok ağrırdı, bir ot kaynatır ve bu otlu suya bacağını sokardı. Tabureye oturur, bacağını kovaya sokar, azıcık anamla konuşur, biraz dua ederdi. Anam uyuyunca, ya ben gelene ya da su soğuyup da uyanıncaya dek, da o da uyurdu.

İçeri girdim, hayal mi görüyorum diye düşündüm, çünkü Michał pencerenin yanında oturuyordu. Yalnız öyle uykulu olmalıydı ki ben içeri girince başını bile kaldırmadı. Ama baktım evet Michał'dı. Uzun süre yolda olduğu içini yorgun muydu acaba? Hep dayanıksızdı zaten. Bazen babamla pazardan döndüğünde araba tuttuğu için kusardı. Ya da gece geç yatsa, ertesi günü beti benzi solar, gözlerinin altı halkalanırdı.

"Geldin mi Michał?" dedim. Başım dönüyordu, ama yine de sevinmiştim. "Öyle çok bekledik ki seni. Hadi içelim kardeşim. Bak yanımda bir şişe var. İçime doğmuş gibi meyhaneden çıkarken aldım. Bak." Cebimden şişeyi çıkarıp masaya koydum. "Bardaklar nerede?" diye sordum. Babam taburede oturuyordu, başı öne eğilmiş, dalmış gitmişti. Birden başını kaldırdı ve bana şöyle dedi:

"Bir de ona votka mı vereceksin, seni it oğlu it? Baksana şuna."

"Nesine bakayım? Michał işte. Michał'ı tanımam mı? Öz kardeşimi? Azıcık yaşlanmış, ama bunca yıl için fazla değil. Söylesene Michał, biz kardeşiz değil mi? Gerçi sen dünyaya açıldın, ben burada kaldım, birbirimiz hakkında

fazla şey bilmiyoruz, ama kardeş olmak için bunu bilmek gerekli değil ki. Franek Maziejuk'u hatırlıyor musun? Aynı sınıftaydınız. Astı kendini. Çalıştığı dükkânda on metreküp şeker eksik çıktı. Neye koyacaktı acaba bunca şekeri? Ama rahibin kürsüden, günah işlemeyin dediği gibi. Günah işlemeyin demek kolay. Ben de öyle kardeşim, şöyle böyle yaşıyorum. Ama neyse, sen geldin ya, en önemlisi o. Hadi anacım, nerede şu bardaklar?"

Anam hiç ses etmiyordu, gözlerini kapamış uyuyor gibi yatıyordu, ne ki uyumuyordu. Belki de Michał geldiği gün sarhoş eve geldim diye küslük yapıyordur diye düşündüm. Aman neyse ne.

"Baba, sen biliyor musun bardakların yerini?"

Fakat babamda da tık yoktu. Belki de evde bardak olup olmadığını bile bilmiyordu. Var mıydı sahiden de? Biz evde sütü, suyu bazen de otlardan kaynattığımız çayı hep kupalarda içerdik. Kupalar daha uygundu, çünkü daha büyük ve kalındı, bardaktan daha kolay kavranırdı. Benim bir teneke kupa var, hâlâ ondan içerim mesela. Dedemin kupasıymış, ona da dedesinden kalmış, hangi bardak bu kadar uzun dayanır? Zaten, su içerken ondan aldığım tadı hiçbir şeyden almam. Bazen susamasam bile, suyu ondan içtim mi, sanırım kaynaktan içiyorum. Yorgunken tut bakalım bardağı, sanki maşayla yumurta tutuyor gibi olursun. İnsan köylük yerde tırpandan döndü mü, eline ne alsa sanki tırpanı tutuyormuş gibi gelir.

Elime masada duran lambayı alarak "O zaman biz de ararız," dedim. "Kardeşim onca zaman sonra gelmiş, aynı şişeden içecek değiliz ya. Ah kardeşim benim, nasıl sevindim geldiğine. Yıllar sonra nihayet konuşabileceğiz. Ha sahi, sen savaş zamanı geldiğinde benden ne isteyecektin?"

Dolabı açtım. Tabaklar, çanaklar, şişeler, her şey gözümün önünde dans ediyordu, bir tek ortada bardak yoktu. Acaba evde bardak var mıydı, hatırlamıyordum, ama canım daha önce hiç olmadığı kadar bardaktan içmek istiyordu.

"Şeytan almış götürmüş. Yarın gidip bir düzine satın alacağım, rafta dursunlar." Anamın yatağına döndüm. "Nerde bardaklar?" diyerek yorganını çekiştirmeye başladım. "Michał'la içeceğiz." O zaman, lambanın ışığında, kapalı gözlerinden yaşlar sızdığını gördüm. "Niye ağlıyon ana? Ağlayacak ne var? Çok daha sarhoş döndüğüm günler oldu. Bugün çok çok kötü değilim yani. Wicek Fulara'nın oğlu oldu. Hani Bronka'yla evlendirdiydim ya onu. Yarın Machała'dan biçme makinasını isterim, bir günde biçerim. Onun için boşuna dilekçe yazmadım, eli mahkûm, ödünç verecek makinayı. Hele bir vermesin, gösteririm o orospu çocuğuna." Anamın başında lambayı sallayarak duruyordum, onunsa gözyaşları gittikçe daha yoğun biçimde akıyordu. "Ağlama anam," dedim. "Baba anama ne oldu?" diye babamın durduğu yere doğru öyle bir hızlı döndüm ki, elimdeki lamba salıncak gibi sallandı, az kalsın kıvılcım sıçrayacaktı. Bir an söndü, sonra tekrar yandı.

"Bırak onu it oğlu it, evi yakacan." Babam kafasını kaldırmıştı, onun da gözlerinde yaşlar parlıyordu. Elinin tersiyle gözlerini sildi.

"Michał geldi diye mi ağlıyorsunuz?"

"Artık Michał mı, değil mi," diye geveledi ağzında. "Yaradan bilir."

"Ne demek Michał mı, değil mi Yaradan bilir? Ben Szymek olduğumu biliyorum, sen babam olduğunu biliyorsun, Michał da Michał olduğunu bilir. Herkes kendini Yaradan'dan daha iyi bilir herhalde. Şimdi mi doğdu da, o bilmeyecek de, Yaradan onun yerine bilecek? Ben Szymek olmak istemezsem bile, yapacak bir şey yok, Szymek'im işte. Belki sarhoşum, kim olduğumu biliyorum, kimsenin benim yerime bilmesi gerekmez. Ah Michał yazman, geleceğini haber vermen lazımdı. Bak ağlıyorlar işte."

"Kendi gelmedi ki, getirdiler."

"Kim?"

"Karısı galiba."

"Karın mı var Michał? Hiç bilmiyorduk. Hiç olmazsa bir kart yollardık. Genç çifte mutluluklar. Ortak yaşam yolunuz üstünde güneş hiç sönmesin. Mutluluk, sağlık, bereket ve bir evlat dileğiyle. Postaneye gitmek yeterdi. Memure sadece beşlik mi ikilik mi diye sorar. En ucuzu mu? Yok, sana en pahalısını yollardım. Keşke söyleseydin. Neyse onca zaman geçti insan unutur. Hadi içelim o zaman. Anamla babam ağlasınlar, onların işi o. Bizim işimiz içmek. Takma kafanı. Beni her gün gördükleri halde yine de ağlıyorlar. Babam değil de anam. Ama sen bunca zaman sonra gelince e haklılar tabii."

Masanın üstünde o teneke kupa duruyordu, aldım, çalkaladım.

"Sen kupadan iç, ben şişeden içerim. Yarın bardakla içeriz." Ona daha çok koydum, kendime daha az. "Sağlığına, bizi unutmadın, geldin ya."

Şişeyi ağzıma götürdüm, birden babam fırlayıp kupanın ağzını eliyle kapadı.

"Hey imansız, bir de bu halde kardeşini sarhoş mu edeceksin? Seni vicdansız, seni hayâsız. Görmüyor musun halini, ayyaş herif?"

"Halinde ne var? Kardeşim değil mi?" Şişeyi masaya öyle bir vurdum ki içki dışarı fırladı. "Michał, söylesene kardeşim olduğunu." İki elimle başını tutup kendime çektim. Bana görmeyen, sönük bakışlarla bakıyordu. "Kardeşimsin. Hep öyleydin, öyle kalacaksın."

O vakit anam, çarşafından doğruldu ve ona yalvarmaya başladı:

"Hadi Michał bir şey de. Neren ağrıyor oğul?"

"Neresi ağrıyorsa ağrıyor, onun bileceği iş!" diyerek zavallı anacığımın üstüne atladım. "Geldi ya, o yeter."

"He ya geldi, geldiği gibi oraya çöktü tek kelime yok," dedi babam. Masadan kalktı, su dolu kovaya doğru yürüdü, sonra yarı yoldan döndü, anama yöneldi, sanki nereye gideceğini bilmeden tarlada geziyor gibiydi. "Biraz karısı

bakmış. Ama ne yapsın. Belki burada daha iyi olur dedi. Michał, Michał, neyin var diyoz, hiç, duvara konuşuyoz sanki. Anana, babana bir şey demeyecen mi? Ağaç, ağaçla konuşur bak. İnsan konuşacak kimse bulamadı mı, ayağının altındaki toprakla konuşur. Konuşmadan durulur mu?"

"İç biraz baba." Sorunlarını biraz olsun hafifletmek için bir yerlere koymak istediği, ama çaresizce iki yana açtığı ellerine votka dolu kupayı sıkıştırdım. "Konuşmasın. Biz konuşuruz onunla."

Kısa bir süre sonra anam öldü. Hastalıktan değil, sıkıntıdan, sürekli ağlıyordu, Michał, oğul, Michał ne oldu sana? Onun arkasından da babam elden ayaktan düştü. Bazen, sanki sadece anamın gittiği dünyayı dinlermiş gibi, ona söylenenleri duymazdı. Her şey böylece benim üstüme kalmıştı. Ne Michał'da, ne babamda iş vardı. Birisi mutfakta bir taburede, diğeri sırada oturur, benim işten dönmemi beklerlerdi.

Bazen işi bırakmayı düşündüm, çünkü artık başa çıkamıyordum. Anamın ölümünden sonra komşu kadınlar yardım ediyorlardı. Bazen biri yemek yapıyor, diğeri evi temizliyor, bir başkası çamaşırları yıkıyordu, hiç olmadı gelip halimizi hatırımızı soruyorlardı. Ama anamın ölümünün üzerinden zaman geçmeye başladıkça, onlar da yardımı kestiler. Bir taraftan işten ayrılmaya da kıyamıyordum, çünkü aybaşında gelen birkaç kuruşla, tuz, şeker, bir parça sucuk alıyordum hiç olmazsa.

Günlerden bir gün, Paskalya sonrası eyalet yönetiminden bir müfettiş çıkageldi. Başkan Maślanka onu oda oda gezdiriyordu. Burası yol bölümü, plan dairesi, burası sigorta dairesi, burası vergi dairesi, Mierzwa, Antos, Winiarski, Bayan Krysia, Bayan Jadzia. Sıra bana geldi, tam o sırada Paskalya yumurtası yiyordum. Bizim dairede, öğleye doğru bir şeyler atıştırılırdı, hatta hademe Kopciowa yaptığı çayı, atıştırmalıkların yanında birkaç kuruşa satardı. Evde

ne varsa, diğerlerinin yanında eksikli kalmayayım diye ben de getiriyordum. Yani açlıktan değil, üç gün bir şey yemesem dayanırdım. İçeri girdiklerinde masanın üstüne yaydığım gazete kâğıdına yumurtaları soymuştum, bir tanesi kırmızı, diğeri yeşildi.

"Bu ne, Paskalya yumurtası mı yiyorsunuz Pietruszka?" diye yarı alaycı bir biçimde sordu Maślanka, eyaletten gelense garip garip gülüyordu.

"Evet, kutsanmış yumurta bunlar," dedim ve soymaya devam ettim.

"Kutsanmış olunca, diğerinden daha mı iyi oluyor?" diye sordu Maślanka.

"Benim için öyle, beğenmeyen yemesin."

"Ya! Bu yumurtaları evinde yiyebilirsiniz, belediyeye getirmeniz çok mu lazım?"

"Ne yapayım bir sepet var evde."

"İyi de burası kilise değil, belediye Pietruszka!" dedi, köpek gibi hırladı.

"Ben de kutsanmaları için getirmedim zaten, sadece yiyorum."

Hiçbir şey söylemedi, ama bu yumurtaların başıma bir şey açacağını hissetmiştim, üstelik bir de müfettişin önünde olmuştu olanlar. Onu iyice kızdırmış olmalıydım ki başkalarının yediklerine de sardı. Antos, peynir ekmek yiyordu, peynirin de ekmeğin de Yaradan'la işi olmaz, hani ancak verdiğin ekmeğe şükür ya Rabbim dersin o kadar, ama inanan da ekmek yer, inanmayan da. Antos'u bu kadar ekmek yenir mi, zaten öğle arasına daha on beş dakika var diye öyle bir haşladı ki sorma.

Birkaç gün sonra beni odasına çağırdı, artık uzun zaman önce birbirimizle senli benli olmuş, ismimizle hitap ediyorduk.

"Çok içiyorsunuz Pietruszka. Buna bir son vermeli."

Elimde bir şey olsa kafasına geçirirdim, öyle kızmıştım. Ama önünde bir kalem ve kurutma kâğıdı vardı ki bunlar da işe yaramazdı.

"Pietruszka mı dedin seni bücür, benim adım Szymek, unuttuysan hatırlatayım. İçiyorsam kendime içiyorum. Ben senin derdinin ne olduğunu bilmiyor muyum sanıyorsun. Benim içkim falan değil sorun, sanki sen içmiyor musun? Az mı masanın altında domuz gibi kıvrıldığını gördüm senin? Ha tabii sen başkansın ama değil mi? Peki direnişte ne yaptın? Ne yapacan, donuna sıçtın."

Bir hafta sonra işten atıldım. Ama dediği gibi içki yüzünden değil, çünkü artık daha az içiyordum, herif Paskalya yumurtalarından tırsmıştı. Aslında belki ona da bu yumurtalar sıradan yumurtalardan daha leziz gelirdi, lakin yumurtaları yorganın altında kırar, çocuğunu da sanki oyun oynarmış gibi kapının önüne çıkarıp gelen var mı yok mu diye gözcü koyardı. Sonra birden, devletin dairesinde, devletin memurunun sanki çok normal bir şeymiş gibi kutsanmış yumurta yediğini görmüştü, bu yumurtalar ona yumurta değil de, el bombası gibi gelmişti. Zaten sadece yumurtadan değil, her şeyden korkuyordu yanında ah çekenleri, yaradan korusun, adamın yüzü kıpkırmızı olur, ah çekenin ah deyişini ağzına yapıştırası gelirdi, işten sonra istediğiniz gibi ah çekesiniz, burası belediye, uyduruk hareketler yapılmaz derdi. İyi de insan bazen istemeden ah çeker, bazı sözlerden ve düşüncelerden vazgeçmek kolaydır da, bu ah çekmekten vazgeçilmez. Bu da böyle bir adamdı işte.

Mezar yapmaya başlamıştım, pek çok sene geçmişti ve sekiz metreküp çimento gerekiyordu, başkan, yine aynı adamdı, fakat artık ona müdür deniyordu. Chmiel ölçmüş biçmişti. Tabutu yukarıdan atmamak için iki basamak daha gerekiyordu ki bu da bir metreküp fazladan çimento demekti. Aslında karaborsadan almak da mümkündü, başka bir şey için olsa bu yolu seçebildim, ama mezar için uygun değildi. Önce kooperatife gittim. Çimento vardı, fakat belediyeden onay almak gerekiyordu. Belediyeye gittim. Dilekçe yazmak gerekiyordu, tamam yazarım.

"Çimentoyu ne için kullanacaksınız?" diye sordu memure kız. Yirmi yaşlarındaydı, kocaman mavi gözleri vardı, sevimli bir kız gibi görünmüştü gözüme, kalkık bir burnu vardı. Bu yaşlarda kalkık burun iyidir.

"Mezar yapacağım."

"Mezar mı?" Az kala kahkahayı patlatacaktı, başka tarafa bakar gibi kafasını çevirdi. Sonra masasından bir kâğıt aldı ve çimentoyla neler yapacağımı parmağıyla gösterdi. "Ev, ahır, ambar, silo, gübre çukuru, tavşan veya kümes hayvanları için kümes, çiçek veya sebze serası, saksıda veya toprakta olabilir. Bakın, krizantem bile yazmışlar." diye sevindi. "Ama mezar yok." Pencerenin kenarında, köşede oturan memura sordu:

"Bay Władek, mezar için çimento vermek adına bir resmi talimat var mı?"

"Kim ölmek istiyormuş?"

"Bu vatandaş."

Memur bana boş boş baktı, sonra omuz silkti.

"Ne yapmam lazım?" diye sordum.

Kız güldü ve ellerini bilmem der gibi açtı.

"Müdüre gitseniz."

"Burada mı?"

"Burada, ama meşgul."

"Beklerim."

Buna Władek yanıt verdi:

"Meşgulse meşguldür."

"Ben de yıllar önce burada çalıştım," dedim. "Burada, bu odada, vergi dairesi vardı. O zaman siz yoktunuz. Bu masalar da yoktu."

Bay Władek ne diyeceğini şaşırdı. Kız başını önüne eğdi.

"Gidip bir sorayım." Artık bana memure bakışıyla bakmıyordu, kalktı ve odadan çıktı.

Çok beklemek zorunda kalmamıştım. Güya meşguldü ama beni hemen kabul etmişti.

"Otur Szymek," dedi. Demek Pietruszka'dan Szymek'e yükselmiştim yine. Bunca yıldan sonra demek beni hatırlamıştı. Yaşlanmış ve çok şişmanlamıştı, öyle ki oturduğun koltuğun kollarına sıkışmış gibiydi. Burnu sanki biraz şişmişti, gözleri daha öncekinden daha ağır bakıyordu, belki de ben içeri girdiğim sırada bir şey düşünüyordu. Ne güldü, ne kaş çattı.

"Ne o, öbür tarafa mı gitmeye niyetlisin?"

Değneklerle güreşerek oturdum. Ama sanki değnekle yürüdüğümü fark etmemiş gibiydi.

"Acelen ne?"

"Acelem falan yok," dedim, "devlete borcum da yok. Yalnızca vergileri taksitlerseniz iyi olur. Ama ölmeden önce öderim, merak etme."

"Ne merak edeceğim? İstersen öl, bana ne. Ölmek serbest. Belediyeyi ilgilendirmez. Ama eğer çimentoysa konu, o zaman belediye işin içine girer."

"Topu topu sekiz metreküp."

"Sekiz, mekiz. Mesele ne kadar olduğu değil. Her isteyene istediğini verebildiğimi mi sanıyorsun? Bütün düzenlemeler açıkça belli. Verimi arttırıcı etkinliklere buyurun diyoruz, çünkü ancak ekonomik gelişmeye destek verebiliriz. Gelişme yoksa destek de yok. Nerden çıkardın şimdi kabri? Daha mezar yaptırmaya vaktin çok olacak. Yaşarken yaşamı düşün. Sana inek besle, domuz besle demiyorum, bunlar çok iş ister, ama görüyorum ki bu bacaklarla altından kalkamazsın. Fakat tavuk veya ördek çiftliği kur. Çiftlikleri destekliyoruz. Sen birkaç kuruş kazanırsın, devlete de faydan olur. Sana borç veririz. Buyur lütfen. Bir dilekçe yaz, hemen imzalayayım. Taksitler uzun aylara bölünmüş, ödeme yüzdesi düşük, daha sonra da borcun kalanı siliniyor zaten. Bir mevta olacağına, bey olursun fena mı? Tavukların gıdaklar kazların vaklar. Tek yapacağın yem atmak, ondan sonra gelsin binlikler. Diyelim kıran girdi, güvencen de var, devlet sana sigorta ödüyor, yeni hayvanlar

almak için borç da alırsın. Ölen kuluçka tavuğunun ardından ağladığımız günler eskide kaldı artık. Çillisi, kırmızısı, yeşil bacaklısı. Öldü müydü, sanki Walek, Franek, Bartek ölmüş gibi üzülürdük. Yumurtanın bile hangi tavuktan olduğunu bilirdin. Şimdi hepsi ya beyaz ya sarı, artık kuluçka yok birader, seri üretim var. Ya da buyur, sera kur. Destekliyoruz. Salatalık, domates, yeşil soğan, marul, turp, artık ne istersen. Dağıtım için de endişelenmen gereksiz. Geliyorlar, ödemeyi yapıp alıyorlar. Kendi kasaları var. Ama mezara gelince, bunun ekonomik gelişmeye katkısı yok. Artık ne kadarsa onca çimento toprağa gömülüp gidecek."

"Sekiz metreküp dedim ya."

"Sekiz mekiz. Sonra işin yoksa silo yerine, mezara destek verdim diye açıklama yap. Hemen kötü yönetim diye damgayı basarlar. Ya da sana tutar, artık yaşlandın derler. Beni bir günde silmek isteyen az adam yok. Artık emeklilik yaşın geldi diye söylenip duruyorlar. Daha dört yılım var. Ha bir de, okullu değilmişim, yalnızca kurs bitirmişim, bu laf var. Bilirsin sen de, gençler diplomalı, burunları havada. Oymuş buymuş umurlarında değil, her şey bilimsel olacakmış. İneğin altı memesi, buğdayın iki başağı, domuzun dört paçası olduğunu bilirler. Kısa bir süre sonra öbür dünyayı da eker biçer onlar. Savaşa bile inanmak istemiyorlar. Savaş varken, hangi okulu bitireceksin? Ormanda okul vardı da biz mi gitmedik? Sen daha iyi bilirsin. Neyse ki aklımız başımızda da, idare ediyoruz. Ama zaman artık senin burada çalıştığın o eski zamanlar değil. Bugün ette sütte, sebze üretiminde artışın olacağı yere vermeli çimentoyu. Her şeyi sayıyorlar. Köylü, gelir der ki, daha fazla üretim istiyorsan ver çimentoyu. Senin istediğin gibi yüz baş hayvan sağlayabilirim müdür bey, ama domuz barınağını büyütmem gerek. Bunu yapabilirim, şunu yapabilirim ama çimento da çimento. Ama bir veya iki araba çimento gelir, bir sonraki ne zaman ulaşır belli değil. Çimentoyu dağıtırken kafam patlar. Ölüler günüde kayınbabamın mezarını

ziyarete gitmiştim, zavallı adamı düşünmek yerine, burada gömülen çimentoyla kaç tane inek ve domuz ağılı veya silo yapılacağını düşünmüştüm. Ne kadar üzücü değil mi? Burada çalışan bir herif var, bana bir şey olsun diye dört gözle bekliyor. Yanlışımı kolluyor. Bu müdürün zamanı geçti, bu müdür aptal, bu müdürden pati üyesi olmaz. İt oğlu itin bursunu biz verdik. Şimdi uzman oldu lanet. Ama gel de bir şey emret. Bir talimat gelse, çok aptal bir talimat derler. Onlar için her şey aptal zaten. Talimat, talimattır, talimatın aptalı akıllısı mı olur; uygularsın o kadar. Ha sen benim saçlarımın yaşlılıktan mı ağardığını sanıyorsun? Hayır. Eskisi gibi güçlü hissediyorum kendimi. Hani ağacı tutsam kökünden sökerim. Benim Józka'yı gecede beş kere halledebilirim. Ama ona haftada bir bile çok geliyor. Ben sana göre yaşlıyım Leoś diyor. Keşke daha genç biriyle evlenseydin, seni gençleştirirdi. He ya, diyorum, ama seninle evlendiğimizde sen de gençtin, yani kurtuluşun yok. Ama bazen kendi kendime evlensem mi diye de düşünüyorum. Neden olmasın? Belediyede gencecik memureler çalışıyor oraya bakıyorsun, buraya bakıyorsun, her yerde gülümseme ve kızaran yanaklar, hani için bir tuhaf oluyor. Ama evlenmeyi dene bakalım. Hemen laf üretirler. Bu görevde su gibi temiz olmak lazım. O zaman Józka'ya devam diyorum, birader. Gerçi yazık ama. Sen de kafayı öbür dünyaya takmışsın, kafanda beyaz saç var mı? Ancak birkaç tel. Peki, bana bak, sanki kar yağmış kafama. Neden? Çünkü sürekli düşünüyorum da düşünüyorum. Ha bir de doğru düşünmek lazım, yerinde düşünmek lazım, talimatlara uygun düşünmek lazım, öyle aklına geldiği gibi düşünmek de yok. Ekonomik gelişmeye uygun. Adil. Geleceğe yatırım yapan. Artık sen hesap et benim düşünceleri. Mesai saati yetmiyor birader. Evde de düşünmek lazım. Senin zamanında her şey başkaydı. Mesai saatinde meyhaneye bile giderdin. Ya da üç gün işe gelmediğin olurdu. Hadi bugün dene bakalım. Hele müdürü içerken görsünler. Gerçi bazen

bayılana kadar içmek istediğim oluyor. Hiç olmazsa azıcık unutayım diye. Gece olur, herkes uyur, ben dön sağa, dön sola. Mesela kime çimento versem diye düşün dur. Önüne gelen inşaat yapmaya başladı. Bazen benim karı uyanır da o zaman dönmeyi keserim. Sadece düşün düşün, yeni bir şey bulacak değilsin ya. En iyisi dua et der. Tabii dua edebilirim. Ama görevde olur mu? Sen benim yerime dua et, karı derim belki rahatlarım. Ya işte, yaşlı karı da kötü zamanlar için faydalı olur insana. Genç olsa sadece gezip tozmak ister. Sakın senin için bir imza atmaktan korktuğumu düşünme. Bunca yıldır imza atarım. Bahçe için çimento istesen veririz. Hemen imzalayayım. İstersen evin önüne merdiven yap. İmzalarım, hem de kendim teslim ederim. Bacakların yüzünden; sakatların evlerine teslimat yapıyoruz. Hatta istersen dışarıya hela yap. İmzalarım, yeminle. Ekonomik gelişmeye yardım etsin, etmesin, bina için destek veriyoruz. Ama mezar, o başka. Ölüm, öbür dünyanın işi, yani biraz Mevla'yla ilintili. Tabii herkes için değil. Bazıları için bir varsın bir yoksun. Gerçi ben de kimseye inanmam. İnsanlar karmaşık yaratıklardır. Ne zaman, nerede değişim gösterecekleri belli olmaz. Bizim işimiz yaşamla. Duyuyorsundur, radyoda konuşuyorlar, televizyonda gösteriyorlar, gazetelerde yazıyorlar, toplantılarda tartışıyorlar. Kötü bir zaman seçtin birader. Yaşamı iyileştirmemiz gerek. Doğrusu da bu. Çünkü insanlar daha iyi yaşamayı hak ediyorlar. Uzun yıllar, öbür dünyanın daha iyi olduğunu düşündük. Orası daha adil olacaktı, orada melekler korosu kurulacaktı. Oysa bu dünyanın daha iyi olması lazım. Ve olacak da! Ha, son toplantıda Zarzecze'ye yeni yol yapma kararı aldık, otobüs de koyacağız. Yol olunca köprü de olmalı. Artık arabalar suya batmayacak. Gençler futbol sahası istiyor, onu da yapacağız, içeceklerine top tepsinler, daha iyi. Kültür merkezi de yapmak lazım. Hemen değil, ama o da yapılacak. Bilmek istersen, evlere su da gelecek. Kaynaktan, az mı kova kova su taşıdık. Şimdi musluğu

açacaksın, suyun akacak. Hatta işler iyi giderse, nehre set yapacağız bir gölet oluşturacağız. Çevresine de barakalar koyduk mu, işte yazlıkçılara mekân. Sen o zaman gör. Hatta balık bile olur. Seninle balığa çıkarız. Bir de tarlalara sülün salmayı düşünüyoruz. Sülün getirtip bırakacağız. Düşün tarlayı biçerken, tarlanda sülün olacak. Yani biçme işi hemen bir zevk halini alacak. Ayrıca böylece patates böceğinden de kurtulacaksın. Meyhaneye kütüphane koymayı da planlıyoruz, biraz büyüteceğiz. Eski yol için eskisi yeterdi. Ama şimdi yerlilerden daha çok gelip geçenler olacak, düşünmek lazım değil mi? Marzec tahta pulluğunu vermeyi önerdi. Kapıya asacağız ve meyhanenin adını "Pulluk" koyacağız bir de koro kurmayı düşündük. Niye herkes evinde söylesin şarkısını değil mi? Yaşlılar öldü mü, eski şarkılar da onlarla birlikte ölüyor. Bir de baharda, yeni yolun iki yanına ağaç dikeceğiz. Bir sloganımız bile var: Ağaç dik, gölgede otur. Pek çok ağaç olacak. Karaağaç, ıhlamur, akasya. Yemyeşil olacak her yer. Sen de bana mezar diyorsun. Dedim ya mezar, öbür dünyanın işi. Orayı düşünen, yaşamak istemiyor demektir. Bu vergi ödememekten de kötü. En kötüsü vergini takside böleriz veya temizleriz. Ama yaşamak istemeyenin aklından zoru var demektir. Ah Szymek, Szymek, biraderim sen ne zaman köylü olmayı bırakacaksın? Ağalık yüz yıl önce bitti. Artık şifa dönemini[12] hatırlayan kalmadı. Kısa bir süre sonra da direnişi hatırlayan kalmayacak. Şimdi zaman başka. Eskiden az mı acı çektik? Şimdi geleceği düşünme zamanı. Sen de mezardan söz ederek eski günlere mi dönmek istiyorsun? Ya ben öbür dünya için çimento dağıttığımı nasıl açıklayacağım? Bu demektir ki ben ölümden sonra yaşama inanıyorum, öyle ya, mezarlara destek olduğuma göre. Sen de iyi bilirsin ki ben hiçbir zaman bir mümin değildim. Evimde ne yılba-

[12] Sanacja: (Şifa Dönemi) 1926-39 yılları arasında, Polonya'da hüküm süren dönem. (ç.n.)

şı çamı oldu ne İsa'nın doğduğu ahırın temsilini gösteren biblolar. Noel şarkıları söyleyenleri köpek gibi kovalardım. Her zaman, daha iyi bir yaşama inandım sadece. İyi yaşam, her zaman benim Beytüllahim yıldızım olmuştur."

Terliyor, zor nefes alıyordu, ağzının kenarlarında köpükler birikmişti. Ama kendinden memnun olduğu belliydi. Konuşmanın bittiğini göstermek için gülsün mü, ellerini açsın mı bilemiyor gibiydi. Belki de benim bir şey söylememi bekliyordu. Ah Leon, Leon, ne akıllısın. Boşuna yılardır müdürlük yapmadın. Zamanlar değişti, herkes öldü, sen dimdik ayaktasın. Sekiz metreküp çimentoyu, yere boşuna gömülmekten kurtardın.

Ama bir şey demedim. Sadece değneklerime dayanıp kalkmaya yeltendim. O zaman koşup kapıyı açtı ve hademeyi çağırdı:

"Bayan Hania! İki kadeh ve iki kahve! Bugün kimseyi kabul etmiyorum!" Bana döndü: "Dur yahu, acelen ne? İçelim. Yıllar var görüşmedik." Benimle ayrıldığı için üzülmüyordu da, sanki kendini tatmin etmek için böyle yapıyordu. Çünkü ellerini birbirine sürtüyor, masasını düzenliyor, sırtıma vuruyordu.

"İyi ki geldin. Aha." Dolabı açtı, bodur bir şişe çıkardı. "Aslında içmiyorum. Ama işte zaman zaman. Bir durum oldukça." Gözüme sokarak şişeyi bana doğru tuttu.

"Bu ne votkası?"

"Votka değil, konyak. İçtin mi hiç?"

"Bilmem, çok şey içtim, belki içmişimdir."

"Hadi biraz içelim."

"Çok sert değil."

"Belki de içmedim."

Bayan Hania, bir tepsi içinde iki kadeh ve iki kahve getirdi. Yanımdan geçti, bedenin rüzgârı sardı beni. Parfüm ve gençlik kokuyordu. Kendi kendime, bu artık eski belediye değil diye düşündüm. Biz gazete üzerinde yerdik, şimdi tepsi vardı. Kadının elleri ince, uzundu, derisi şeffaftı, tır-

nakları kırmızıya boyanmıştı. Sanki hiç toprakta iş görmemiş, çocukluğundan beri belediyede çalışıyormuş gibiydi.

"Müdürüme az kahve koydum," dedi, sevimli bir ifadeyle. Küçücük kaşıkları fincanların yanındaki tabaklara bıraktı.

"Tabii, iyi etmişsin." Ve kızın kıçına, sanki karısına vurur gibi, bir şaplak indirdi. Sanırım bu durum, benim yanımda gerçekleştiği için kız utanmış gibi yaptı ve bir ceylan gibi sekerek çıktı.

"He, he, he!" diye güldü. "Nasıl fıstık ama?"

"Hepsini böyle pandikliyor musun?"

"Sen de benim yerimde olsan pandiklersin. Hükmetme yetkisi, pandik attırır. Birini pandiklersin, öbürünü pandiklemezsin belediyede işler nasıl olur bilirsin. Üstelik bundan hoşlanıyorlar da. Birini pandiklemezsen, somurtuyor. Ha bir de çıplak görsen onu. İnsanın bir daha yaşayası gelir. Ee tabii, iyi besleniyorlar, her şeyleri yerli yerinde oluyor. Bizim gençliğimizdeki gibi değil. Hatırlasana, bizim zamanımızda kızlar nasıl da çarpık bacaklıydı? Yüzü Meryem Ana, bacaklar, parantez. Şimdi vitaminler var. Hele ekmeğe bu günlerde kimse muhtaç değil. Kızlar turp gibi, istediğini seç, kendi malınmış gibi üstüne yat. Ama Józka'ya mahkûmuz bir kere. Şifa dönemi yüzünden diyebilirsin. Kaçamak yaparken dikkat etmeli. Birden bir çocuk peydahlar, der ki bu müdürün piçi. Yalan bile olsa, kapının önünde bulursun kendini. Hadi içelim."

Kadehini benim kadehime vurdu. Biraz içti, ben de aynısını yaptım, çünkü ahmak gibi buradan çıkmamak için onun içtiği kadar içmeliyim diye düşündüm; ne de olsa bu garip bir votkaydı, azar azar içmek lazımdı. Tadı iğrençti, ev yapımı içkiyi çay ve sabunlu suyla karıştırmışlardı sanki. Bir de kuş gibi höpürte höpürte içmen lazımdı. Boğazından çağıl çağıl akıp giden votka gibi içki yoktur. Seni titretir, yüzünü ekşitir saf votka insanı tepeden tırnağa sarsarak kendine getirir, öyle ki bir başkasının onun yerin-

de olmaya hakkı olmadığını hatırlatır. Bu içtiğimiz şeyin tadı sidik gibiydi.

"Fena değil," dedim.

"Görüyorsun işte. Malın iyisinden anlamak lazım. Kalbe de iyi geliyormuş. Şeker? Ben şeker koymuyorum. Şekersiz içmeyi öğrendim." Önüme şekerliği itti.

"Demek şekerliğiniz de var," dedim.

"He ya, düşünüldüğü gibi kötü değil yaşam. Daha da iyi olacak. Çimento, daha fazla gelecek, herkese dağıtılacak. Ne dağıtım, ne eklemeler, ne imzalar olacak. Hani bir zamanlar kova nasıl alınırdı, hatırlasana. Kova almak istersen, kitap alman da gerekirdi. Bugün istediğin kadar kova alabilirsin. Çinkosu, emayesi, plastiği, sarısı, kırmızısı, mavisi, ne istersen. Yakında, çimentoyla silo mu yapacaksın, yoksa mezar mı belediyenin umurunda olmayacak. Sadece doğru düzgün bir tutum sergilemek gerek, diyeyim ben sana çok fazla talepkâr olmamak gerek. Tabii şikâyet edebilirsin, ama zararsız olsun. En önemlisi de geleceğe cesur bakmak. Geçmişe değil. Bugünün ölçüleri, performanslar, planlar, üretimler, yatırımımlar, göstergeler. Kan ve yara değil. Gelecekte kimse bir şey yitirmedi henüz, ama geçmiş, pek çok insanı zor durumda bıraktı. Daha kötü olmayacak bunu aklına sok. Seni kooperatif için ikna etmeye çalıştığımı düşünme. İstesem de şimdi zamanı değil. Bugün her şeyi kendi isteğinle yapma zamanı. İnsanlar birlikte çiftlik açmak isterlerse, onlara yardım etmek veya borçlarını silmek ya da başvuruyu öne almak anlaşılabilir. Ama bireysel çalışmak isteyenler de bize güveniyorlar. Kendileri için çalışabilirler. Onlara engel olmuyoruz. Bak Sienak, bir apartman yaptı, araba aldı, karısının kürkü var, kendisinin kürkü var, kızının kürkü var, bankada iki milyonu yatıyor. Neyle yaptı bunları? Ketenle. Buyurun bakalım. Devlet de kârlı çıktı bu işten, Sienak da. Çiftlik sahibi, orta halli köylü, yoksul köylü gibi sınıflandırılmalar bugün artık yok. O zaman, diyalektik öyle emrediyordu biraderim. Devrimde

uyanık olsun diye köylüyü sarsmak gerekiyordu. Bize Tanrı'dan daha çok inansınlar diyeydi o. Ayrıca kimin hükmettiğini de göstermek lazımdı. Eski çamlar bardak oldu. Artık güveneceğin bir şey yok. Ruhunu değiştir birader. Bugün, köylü ruhuyla yaşanacak gün değil. Daha da kötü olacak. Sınıf hesaplaşmaları çoktan bir kenara kondu. Hepimiz aynı ananın çocuğuyuz. Öksüz, yok üvey yok, artık kimse kimsenin değil. Evet, düşman var. Düşman her zaman olacak. Düşmanın doğasında var bu. Ama bu düşman, samanlığı ateşe verip Rożek'i öldüren düşman değil. O düşmanla, bir biçimde yaşanırdı yine de. Bugün, insan kendisinin düşmanı. En kötü düşman budur, çünkü kendi düşüncelerinde saklıdır; sanki zincire vurulmuş bir köpek gibi hissedersin onu. Eskiden içine şeytan gireni anlamak kolaydı. Şimdi ortada şeytan yokken, nereden anlayacaksın kimde şeytan var, kimde yok? Eğer eski ruhumla yaşamaya devam etseydim, çoktan yok olmuştum. Pek çok kişi gitti böyle. Ama ben birader, yaklaşan tehlikenin daha ta uzaktan kokusunu alırım. Baharın geldiğini anlamam için illa ki kırlangıçları göremem gerekmez. Bayramdan bayrama değil, her gün her saat, her daim inanmalısın. Ha, resmi saate göre, iki kere inanman lazım. En kötüsü, güçten düşmen olur, o zaman her şey biter. Göz açıp kapayıncaya kadar yok olursun. Var gibisindir de, aslında yoksundur. Benim karı, Leon sanki bir daha doğmuş gibisin diyor. Her şeyi önceden biliyor, anlıyorsun. Bense ha bire dua ediyorum, ama hiçbir şey anlamıyorum, ancak pişman oluyorum, o kadar. Gördün mü? Görsen baksan, benim karıyı aptal sanırsın. Bir tane daha içelim mi? İyi ki geldin be. Sabahtan beri birisiyle içmek istiyordum. Gerçi içmem yasak. Kalbim var. Arkada ne bıraktığına bakmayacaksın. Yakalayamazsın biraderim. Çünkü köylü ruhu hep ya yayadır ya tayın üstündedir, Tanrı korusun günü aşmasın diye acele etmez. Onun için her geçen gün, onu ölüme, haça götürür. Artık jetlerle uçuyor millet, günleri değil, yüzyılları

aşıyorlar. Sen hiç uçtun mu? Ben Fransa'ya uçtum. Karıya çanta aldım, kendime de bir pipo. Belki içmeye başlarım. Şimdi pipo modası var. Ağaçlar, tarlalar, nehirler, evler, her şeyin üstündesin. Öyle küçükler ki hani istesen hepsini avucunun içine alabilir, insancıklar nasıl yaşıyor diye bakabilirsin. İnsan kendini bir melek, tövbe haşa, hatta Tanrı sanıyor. Üstelik durmadan yiyecek içecek veriyorlar. Eh o kadar yüksekten aşağısı yönetilebilir. Her şeyi parmağına itebilirsin. Onu bunu seçebilirsin. Birisinin başına dokunsan, yıldırım çarpmışa döner. Eğer birisi şikâyet edecek olursa onları biraz sıkarsın ki ciyaklasınlar. Ya da toplumsal bir etkinliğin yapılmasını istediğinde, köyün üstüne parmağınla bir tıklarsın, sanki zelzele olmuş gibi herkes dışarı uğrar. Kimseyi ikna etmen, ricaya gerek kalmaz. Saçından tutarsın, al bakalım eline küreği, kazmayı, marş marş dersin. İnan bu işler için ne kadar zaman harcanıyor bilsen. Eve gittiğimde de hemen devrilip yatıyorum, öyle diyeyim ben sana. Neyse ki televizyon var da, senin yerine, karıyla o konuşuyor, çocukları eğlendiriyor, senin yerine endişeleniyor. Hatta senden daha iyi yapıyor bunları. Düğmeyi açman yeterli, sonra git, yat. Bir zamanlar böyle bir mucizenin olacağına inanır mıydık? İnsanlar, radyoya, telefona inanmazdı. Ama bu öyle mi ya, tablolar, evinin çevresinde uçuşuyor, sanki rüya gibi. Kendi rüyaların, başkalarının rüyalarını seyredip duruyorsun. Kısa bir süre sonra kimse rüya görmez belki ha? Öyle ya niye görsün? Acı çek, terle, zıpla, kaç, kork, bir de ne demek olduğunu anlama. Senin zamanında belediyede neyle hesap yapardınız? Abaküsle. Koca belediyede bir tane vardı, o da başkan olduğu anlaşılsın diye Rożek'in masasında dururdu. Ama bugün her masada bir tane makine var. Kendi kendine hesap yapar. Yüzler, binler, milyonlar bir saniyede hesaplanır, sadece bir trrık eder, o kadar. Senin o köylü ruhun, hani deyim yerindeyse, tam bir safsata. Onu, köylüler, beylere karşı ayaklanmasınlar diye uydurmuşlar. Ama artık bey mi kal-

dı. Reform yaptık mı? Yaptık. İki hektarını aldın mı? Aldın. Yani toprak açsından karnın tok, ha eğer hâlâ doymadıysan, sana iki hektar daha veririz. Ha bak Walceler'in toprağı nadasta, devlete kiraya verdiler. İstersen al, buyur. Ama bil ki, köylü ruhun oldukça, yüz hektarın da olsa, sen patates çorbasına talim eder, katır katır çarşaflarda yatarsın. Çünkü her şeye acırsın. Kendinden başka her şeye. Toprak ne verirse onu alırsın. Vermezse almazsın. Ona karşı kötü bir söz de söyleyemezsin, çünkü ertesi yıl seni fena cezalandırır. En çok ne yaparsın? Ayin düzenlersin ya da bu mübarek toprakta seni, Szymon Pietruszka'yı korusun diye bir aziz heykeli dikersin. Gel gelelim artık bu toprak da inançsız. Ona gübre, kireç, güherçile koymak lazım, hurafeler işe yaramaz. Diyebiliriz ki artık insanlara eskiden olduğu gibi bağlı değil. Eğer çiftçisi kötüyse, onu terk eder, diğerine gidiyor, o da olmazsa üçüncüsü var. Artık kim daha iyi hesap yaparsa onun malı olur. Hesap yapmayı bilseler, acıya ne gerek var? Ruh, acının onun kaderi olduğuna alışmıştı. Toprak da onun için bir acıydı. Toprağa da yazık. Toprak üretmek zorunda birader. Dünya gittikçe daha çok yemek bekliyor. Bir kocaman yiyecek dağı. Gittikçe büyüyen bir dağ. Toprak vermek zorunda. Vermek zorunda! Bağırsaklarını boşaltmak için. Vermek zorunda. Köylü ruhu bırakalım da, yüzyıllar boyunca yaptıkları için bir müzede dinlensin. Bunu hak ediyor. İnsanlara, bir zamanlar köylülerin var olduklarını hatırlatmak lazım. Gençler gelir, turistler gelir. Birader, demedi deme, turizm çok önemli. Gittikçe daha fazla insan gezecek. Hatta yaşlı dedeler bile evlerinde oturmayacaklar. Kapıyı çalacaksın, açan olmayacak. Sanki insanlar dünyanın döndüğünü keşfetmiş de, kendileri de dönmek zorunda kalmışlar gibi. Artık götünün üstüne oturup duran çok az kişi var. Eskiden, birader, köyünden çıkan ya yoksulluktan kaçardı ya da askere giderdi. Ama şimdi herkes turist olmak istiyor, sanki başka bir şey olmazmış gibi. Herkese, tren, gemi, uçak,

kara yolu, otel ve tabii ki ören yerleri lazım. Eğer ören yeri yoksa olmak zorunda. Bąklar'ın evini geleneksel köy evi yapmayı düşündük. Döşemesi yok, çatısı saman, pencereler budak deliği gibi, çok uygun olurdu. Bąk çiftçi, karısı da çiftçinin karısı olacaktı. Geleneksel kılıklar giyeceklerdi, tahta kaşıklar, tahta çanaklarda yiyecekler, karşılığında para alacaklardı. Direklerin üstüne geleneksel köy evi beş yüz metre uzaklıkta yazardık. Ama istemiyorlar; ille de çok kiracısı olan bir apartman yapmak istiyorlar. Sadece işe gelir gibi, kulübelerine gelebilirlerdi. İnsanlara köyde ne göstereceksin? Çavdarın, buğdayın büyüdüğünü gösteremezsin ya. Büyüyorsa, büyüyor. Ya da ineklerin süt verdiğini. Ya da danaların günde sekiz yüz gramdan bin grama kadar kilo aldığını. Onlar, sadece, danaların hüzünlü bakan gözlerini görürler. Neden gözleri böyle hüzünlü bakıyor? Gözleri nasıl bakacak? İstedikleri kadar tıkınıyorlar, ne gördükleri de umurlarında değildir. İnsan da tıkınır, görünüşte mutlu gibi de gözükebilir. Ama mutluluğunu görmek için midesine bakman lazım. Danaların da mutlulukları gözlerinden belli olmaz. Belki de kendilerini yiyecek olan insanları gördükleri için böyle mutsuz bakıyorlardır, olmaz mı? Ama bu düşünce onların akıllarına hiç gelmez. Neden hüzünlü bakıyorlarmış? Pabucumun filozofları. Bir kere et verme bakalım, ineklerin gözlerini falan düşünecekler mi? Bu köylü ruhu tam onlara göredir. Bir nevi sınıf kalıntısı. Söylemek zarar vermez. Yüzyılların yükü. Eh birader, sen polistin, ama bilinçli değilsin. O kadar da yaşlı değilsin. Senden daha yaşlılar yeni hayata başladılar. Yetmiş yaşındaki Boleń, çiftlik kuruyor. Martyka keten ekiyor. Janiszewski karnabahar dikiyor. Mezar yaptırmak için daha vaktin olacak. Kaçmıyor ya mezar. Belki de kısa bir süre sonra mezarlara gömülmeyeceğiz. Sadece yakacaklar. Masraflar da azalacak böylece. Toprak gittikçe artmıyor, tam tersine. Ha fabrika kurulsa, önemli değil de. Mezarlık? İnsanlar çoğalıyor da çoğalıyor. Hepimiz bir gün öleceğiz,

herkesi mezara gömsek, say bakalım ne kadar yer lazım. Sen bir de, duvarlı muvarlı aile mezarı istiyorsun. Kısa zamanda tüm toprakları ölüler işgal edecek. Biz nereye gideceğiz, aya mı? Bir de diyeyim sana, ölüm, öyle eski ölüm değil birader. Bir varmışsın bir yokmuşsun. Senin yerini almaya çalışan yüzlercesi itişiyor. Ardından seni hatırlayan bile olmuyor. Eskiden öldün mü, köyde eksikliğin hissedilirdi, hani, kaldırımın bir taşı çıkmış gibi. Ama deyim yerindeyse, eskiden ölüm insanlara bağlıydı. Herkes tüm yaşamını aynı yerde geçirirdi, birinin ölümü herkesin ölümü gibi olurdu. Bugün herkes hareket halinde, ölüm de öyle. Hareketse sanki cephede oluyor. Sağdan, soldan saldırırlar, sense hep ileri git. İnsanların ne zaman ve neden geberecekleri belli değildir, kimse ona hâlâ ölüm deyip demeyeceğini bilmiyor. Hastalanmaya da gerek yok, nedensiz yere de olur. Yorulursun, güm diye gidersin. Eskiden yorulan, tarla sınırına oturur, dinlenirdi, yaşamaya da devam ederdi. Ölmek üzere olduğumuzu göremeden ölüyoruz birader, birisi öldü mü, yoksa yaşıyor mu, bazen ayırt edemiyorsun. Ölmek sana bir şey vermiyor. Yaşam veriyor, ne veriyorsa. E, öyleyse yaşa, yaşayabildiğin kadar. Uzun mu? Onu bilmem, ama diyeyim sana bir süre sonra mezara ihtiyacın olmayacak. Sobaya atacaklar, bir kibrit çakacaklar, bir avuç kül olacaksın. Cebinden de bir kuruş çıkmayacak. Belediyenin bütçesinden hallederiz. Bunca yıl burada çalıştın, hak ediyorsun. Bir testiye sığar tüm külün. Yani, seni solucanların kemirmesini mi yeğlerdin? İğrenç. Düşün, üstüne bir sinek oturmuş, ama sen onu kovalayamıyorsun. Üstün başın böcek kaplı. Sen toprakla uğraşıyorsun, iyi bilirsin bunları birader. Bok gibi tıkıyorlar mezara seni, bir yerin kaşınsa, kaşınamayacaksın. Öyle ya, hislerinin olmadığını ne biliyorsun. Belki ölüm bir an sürmüyor da uzun sürüyor. Belki bir son yok. Ama ateşten sonra ne kalır? Ateş temizliktir zaten. Havadan, sudan daha temizdir. Hatta vicdandan bile temizdir. Hem de köyde ilk yakılan sen

olurdun. Tüm beldede. Ben de bunları sana neden anlatıyorsam. Kabul etmeyeceğini biliyorum. Köylü ruhun hâlâ içinde yaşıyor ve sana geçit vermiyor. Evet, şimdi kimseyi yakmıyorlar. Ama geleceği bugünden görmek lazım değil mi? Yoksa yanılırsın. Ya da geriye gidersin. O zaman ne olur? Yeniden mi başlayacaksın? Yok birader, olmaz öyle şey. Ben yaşamı bilirim. Bunca sene yaşamışlığım var. Farklı dallarda. Burada, şurada. Ama doğrusunu söylemek gerekirse hep ilk sıradaki bir nefer gibi, hatta diyebilirim ki, ben bu konuda bir uzmanım. Benden çok yüksek mevkide olanları bile alt ettim. Niye mi hâlâ burada, belediyedeyim o zaman? Niye olmayayım ki burada keyfim yerinde. Düştün mü en azından yüksekten düşmemiş olursun. Şu üç hektar da var. Patateslerin, domateslerin, hıyarların, soğanın, havucun hepsi senin. Ya biraderim ben yaşamı bilirim, az insan benim kadar bilir onu. Okul falan vız gelir. Onların okulda öğrettikleri, pek çoğunu kıçın kıçın geri döndürdü. Ama bak ben buradayım. Okulda, çarpım tablosu öğretilebilir, dediklerine göre o da faydalıymış, ama yaşam okulda öğrenilmez. O kendine göre akar, gider. İyi, kötü, yukarıda, aşağıda, ama akar işte. Doğarsın, ölürsün yaşam budur sanki. İster ezer, ister dik tutar, ister tırmandırır, isterse düşürür. Biz onun istediği gibi yaşarız. O rüzgâr, biz önünde uçan bir tüy. Yok, kardeşim öyle değil işte, doğru mu, bok doğru. Yaşam da başka şeyler gibi bir iş sadece. Belki de her işten daha zor bir iş, kim bilir. Çünkü diyelim bir doktor, bir mühendis ne kadar zamanda mezun olur? Hadi profesör olsun, ne kadar sürer eğitimi? Beş yıl mı, on yıl mı, hadi yirmi olsun. Diplomayı verirler, aha uzmansın derler. Peki, yaşamı öğrenmeye kaç sene gerekir? Bunun yılı yok. Diploması da. Ak sakallı peygamber bile olsan, öğrenemedin mi, öğrenemezsin. Her şey insana bağlı yani, yaşam sana bir armağan da olur, bir dert de. Bazıları iki kez yaşasalar yine de öğrenemezler. Bazılarınaysa, sonsuzluk bile az gelir. Çünkü kaz kafalı, kaz kafalıdır. Ger-

çi sonsuzluğa falan inanmam ben. Yani hani ölçü olarak söylüyorum. Aynı şekilde, güneş doğuyor, batıyor diyorlar ya, doğduğu, battığı yok aslında, sadece dünya dönüyor o kadar. Alışkanlıktan işte. Alışkanlık olmasaydı, adımlarımız daha uzun olurdu inan bana. El yordamıyla yürümezdik. Kör değiliz, şükür, ama bazen kör gibi oluruz saman yolunda yürür gibi yürürüz biraderim, ama burada dünyada yürür gibi yürümek gerek. Nasıl yürüyeceğini bilmen lazım. E bir şeylerin yolunu aydınlatması gerek. Kimsenin içinde mum yok ya. Yaşamın dönemeçleri, büklümleri, yarları, uçurumları, girdapları veya güzel havaları var. Dedikleri gibi akıp gidiyor. Ama yalnızca bazılarına hep aynı yöne akıyormuş gibi geliyor. Hani nehirlerin aktığı gibi. Zaman da öyle akıyor. Akan her şey, aynı yöne doğru öylece akıyor. Kocaman bir saçmalık bu biraderim. Çünkü bir bu yöne akar, bir diğer yöne veya tam tersine, yani zaman insanın ötesinde veya insanın istediği şekilde akıp gider. Biraz girdap biraz boşluk. Kendi yönü yoktur. Eğer yaşamayı bilmezsen, bir adım atarsın, boğulur gidersin. Ben kapalı gözlerle bile yürürüm. İş hesaba geldi mi benden iyi olabilirler, hesaptan, kitaptan bana ne. Yaşam için ne yararı var? Çünkü yaşarken dikkat etmen gerekiyorsa dikkatli olacaksın, yol boşsa, dalacaksın. Dinlemeden önce duyduğuna dikkat et. İyice gördüğüne emin olmadan acele etme. Her zaman aynı olacak diye düşünme. Bu yirmi bir ya da poker oyunu değil ki, kurallar hep aynı olsun. Hiçbir şey görmesen de görmek zorundasın. Sen kimseyi görmezsen de, biri seni görür. Seni neyin, ne zaman inciteceğini de bilmek zorundasın. İncinsen de bazen boğa gibi sağlıklı olmalısın. Gerçi sağlıklıyım diye sevinmek yersiz. Hep hızlı hızlı yürüyen, sağlıklı olacak diye bir şey yok. Benim kalbim var. Sağlıklı mı, hasta mı bilmem. Ama işime yarıyor, gerekince ağrır, gerekmeyince ağrımaz. Yüz doktor dinlese, her biri ayrı şey söyler. Kalp olduğu belli. Üstelik müdürün kalbi? Belediye sanki büyük gibi mi? Ama bu belediye

bünyesinde, sanki devede kulak. Diyeceğim, ölmenin de zamanını bilmek gerek. Sen kötü zaman seçmişsin. Diyelim işgal zamanı olsa, iyiydi. Tarihsel bir ölüm olurdu hani. Üzerine devrilen bir ağacın altında ölsen de olurdu. Savaştan hemen sonra da ölmek fena olmazdı. Önemli bir olaydan sonra ölmüş olurdun. Ama bugün ölmek? Bunu çok mu düşündün kardeşim? Otur, götün üstüne, acele etme. Yani çiftliğin olsa, kime bırakacaksın? Devlet, yani belediye elinden alacak. Ben bu kiraya verilecek tarlalarla ne yapacağımı bilmiyorum zaten. Cenazeni belediye kaldırır. Sözde kardeşlerin var, ama gelirler mi gelmezler mi belli değil. Yani bir zamanlar belediyede çalıştığın için bu uygun düşer zaten. Hiç olmasa bir çelenk gönderilir. Her şey için nereden para bulunacak peki? Kütüphaneci kadın diyor ki gittikçe daha az kitap okunuyormuş, çünkü kitaplar eskiymiş, gençler de büyüyorlarmış. Benim de param yok. Benzin almak için bile kültür parasını kullanıyorum. Bazen sıkılmıyor muyum sanıyorsun? Deli gibi sıkılıyorum. Bazen tarlalara çıkıp ekinlere bakıyorum da biraz ruhum rahatlıyor. İnsan tarla sınırına oturur, tarla kuşlarını dinler. Ama diyorum ki kendi kendime, hadi bakalım müdür, nerede sorumluluğun? Yeni bir yaşam inşa etmelisin, eskisini kazıyamadın içinden gitti. Otur, otur, sonra kalkacak bir şeyin olmayacak. Rożek'in zamanında, belediyede asılı olan tabloyu hatırlarsın. Köylünün teki öküzle tarla biçiyor. Onu değiştirmem gerekti, biri gelse tabloyu görse ne demez. Birisi bana başka bir tablo yaptı, on bin zloti aldı. Bak, traktör biçiyor tarlayı. Aramızda biraderim, ama ben bu tabloya bir türlü alışamadım. Herkes bayılıyor buna, ama ben her baktığımda toprağa acıyorum. Sanki saldırı altında gibi geliyor bana. Hatta bazen inleyip sızladığını bile duyuyorum, gel gör ki, traktör daha sesli, yüksek perdeden veriyor gazı ve iyi ki toprağın sesini boğuyor. Ne var ki kolay mı bunca yıl bu tablonun altında oturmak?" Birden şişeyi kaptı, önce kendine, sonra bana içki koydu ve sanki bu

mereti yudum yudum içmek âdetini unutmuş gibi bir dikişte içti bitirdi. "İyi konuştuk be." Saatine baktı. "Arada bir böyle konuşmak iyi geliyor." Kâğıt tomarı içinden bir tane çekti, bir şeyler yazmaya başladı. "Sekiz metreküp yetiyor mu? Hadi ben sana her ihtimale karşı dokuz vereyim. Al." Elime kâğıdı tutuşturdu. "Barek'e mandıra için istediğini söyle. Emrediyorum. Hemen de ölme. He! He! He!" diye güldü ve kalktı. Ben de kalktım. Gerçi değneklerle kalkmak çok da kolay değildi. Ama ben kalkana kadar masasının ardından çıkmadı. Sonra kapıya kadar bana eşlik etti, sırtıma vurdu. "Ha," dedi, sanki şimdi hatırlamış gibi, "seni o zaman işten attığım için üzgünüm. Keşke o kadar içmeseydin."

Hiçbir şey söylemedim, bunca yıldan sonra ne diyebilirdim ki? Beni niye attığını çok iyi biliyordum. Aslında iyi de olmuştu. Nasıl olsa ayrılmam gerekiyordu, o şekilde çok daha fazla sürdüremezdim. Zaten belediyeye beni bağlayan bir şey de kalmamıştı. Małgorzata, çoktan kente gitmiş, bölge yönetiminde çalışmaya başlamıştı. Evlendiğini söylüyorlardı, ama belki de söylentiydi sadece. Anamın ölümünden bir yıl kadar önce bize gelmişti.

Eve şık giyimli bir hanımefendi gelmiş, üstünde tayyör, başında şapka, elinde çanta varmış, güzel, ama biraz kederliymiş. İşte oydu. Ben yan odada sızmış yatıyorum. Anam, kız beni sorunca ona oturmasını söyledi. Ana kalbi işte:

"Hem var, hem yok hanımım. Sarhoş, sızdı, öbür odada yatıyor uyandırsam da sizinle konuşacak durumda değil. Az önce geldi eve. Hep aynı terane. Yaradan'a emanet." Gözyaşıyla ağlamaya başladı. "Kimlerdensiniz?"

"Bir tanıdığıyım. Belediyede birlikte çalışmıştık." Onun da gözleri yaşarmış. Çantasından mendilini çıkartıp sanki burnunu siler gibi yapmış. "Şimdi kentte çalışıyorum."

"Sizden hiç söz etmemişti. Ayılınca geldiğinizi söylerim. Adınız neydi?"

"Małgorzata. Tanıyacaktır."

"Ne güzelsiniz, çok iyi bir insan olduğunuz da belli. Bir daha gelin lütfen, belki o zaman ayık olur. Her zaman içmiyor zaten."

Kapının ardından onun ve annemin sesini duyuyordum. Ama düş gördüğüme emindim. Düş için ayağa kalkılır mı? Bir daha gelmedi. Belki her şey o gün bitmişti.

Aslında ben, daha o gece, danstan sonra, onu evine bırakırken öpmek istediğimde elimden kurtulup kaçtığında, her şeyin bittiğini düşünmüştüm. Öyle ya, benimle dansa gelip kendini öptürmeyen bir kızdan bana neydi. Ertesi hafta, dansa, yönetim dairesinden Irka Ziętkówna'yı davet etmiştim. Benden kaçmamıştı. İç demiştim, içmişti. Bir tabak kanepeyi götürmüştü. Durmadan oh, votka çok iyi geldi, votka çok iyi geldi diye tekrarlamıştı. Dans ederken, zamk gibi yapışmıştı. Dolaşmaya çıktığımızda hava daha kararmamıştı bile. Hadi gel dolaşalım, artık canım dans etmek istemiyor diyerek beni kendi çekiştirmişti. "Başka bir şey istiyor canım," diye arsız arsız gülmüştü üstelik.

Bir keresinde Bartoszyce'deki dansa iki kızla gitmiştim, ikisi de yolun öte yanında oturuyordu. Neyse, Małgorzata artık beni ilgilendirmiyordu. Merhaba, merhaba. Şöyle böyle tanışıyormuşuz gibi görüştüğümüzde selamlaşıp geçiyorduk. Eskisi gibi. Keşke hep öyle kalsaydı.

Fakat bir gün, bu mesai bitiminde yanıma geldi; herkes birbirine hoşça kal derken benim kapım vuruldu, girin dedim, baktım, bu. Biraz acelesi varmış gibi daldı içeri. Rahatsız etmiyorum ya? Ne demek, buyurun. Benden, kendisine yardım etmem için biraz daha büroda kalmamı rica etti, çünkü işi çokmuş ve yarına yetiştirmesi lazımmış, ama tek başına üstesinden gelemiyormuş. Kız arkadaşlarından rica etmiş, Ama herkesin işi varmış. Aslında isteğinin yardım olmadığını, o gün yaptığını düzeltmek için geldiğini hemen anlamıştım. Aptal, niye sanki öyle davranmıştı? "Kalırım," dedim. Niye kalmayacaktım ki. Pek çok kişiye

yardım etmek için fazla mesai yapmıştım. Vergi makbuzlarının bir başına o oturdu, bir başına ben oturdum. Ben makbuzları alfabeye göre sıraladım, her bir harfin altına, uygun makbuzu koyuyordum. O da listeye bakıyor, ödemelerin yapılıp yapılmadığını kontrol ediyordu. Herkes belediyeden çıkmıştı. Akşam olmaya başlamıştı. Eylülün sonuydu. Işığı yaktık. Fişlerdeki kayıtları kâğıtlara ayrı ayır sütunlarda aktarmak gerekiyordu. İsim, soy isim, köy, toprak sınıfı, ödenecek, ödendi, taksit, kalan miktar. Hademe Kopciowa toz aldı, sigara tablalarını döktü, odayı sildi, hoşça kalın dedi ve gitti. Sonra bu makbuzları, faturalarla uyuyor mu diye hesaplamak gerekiyordu. Artık iyice akşam olmuştu. Etrafımızdaki her şey kararmıştı. Odaya bakınca, hiçbir şey gündüz göründüğü hale benzemiyordu. Gündüz aralarında zor yürüdüğümüz masalar, ölü memurların tabutları gibi sıra sıra duruyordu. Dolaplar, kısa bir süre önce dolapken, şimdi, tepeleri kesilmiş yaşlı söğüt ağaçları gibi görünüyorlardı. Sadece biz, lamba ışığında, masanın başında oturarak, sanki aydınlık bir küre içinde gibi duruyorduk. Pencereden bakan birisi olsa, birbirimize sarıldığımızı söyleyebilirdi, çünkü koskoca belediyede sadece ikimiz vardık ve çok yakın oturuyorduk. Arada bir konuşuyorduk, bazen o, bazen ben, ama sadece makbuzlar hakkında.

"Lütfen şu makbuzları iğneleyin."

"Wojciech Jagła mı yoksa Jagło mu?"

"Beş hektar, ikinci sınıf sizde var mı?"

"Sizinki kaç çıktı, benimki şu, şu?"

"Uymadı. Bir daha kontrol edelim."

Bazen yüzünü bir keder sarıyordu, ama bu makbuzlardan kaynaklanan bir kederdi. Bu kederin en iyi ilacı abaküse davranmaktı. Hemen makinalı tüfek gibi şakırdatmaya başlıyordu.

Saat ya sekizdi ya da daha geç olmuştu. Sürekli makbuzlarla ilgileniyorduk. Bana daha sıcak baksaydı ya da

ben ona baktığımda gözleri acele etseydi. Ama yok. Diyebilirim ki bakışlarıyla beni cezalandırıyordu, bana bir daha hesap et, şunu yaz, bunu çiz der gibi bakıyordu. En sonunda, onu makbuzlardan biraz olsun koparabilmek için saatimi çıkarıp, vay be, saat sekiz olmuş veya dokuz olmuş desem mi diye düşündüm o zaman belki şöyle derdim:

"Biraz dinlenelim."

O da bana şöyle diyebilirdi:

"Çay yapayım. İçer misiniz?"

Seve seve içerdim. Gizlice ceket cebimdeki saatimi yoklamaya başladım. Mezar yapmak için sattığım saat, o zaman hâlâ benimdi. Hani şu altın zincirli olan. Savaş alanında, Almanlardan bulmuştum onu. Doğrusunu söylemek gerekirse bizim çocuklar, ölü bir subayın üstünde bulmuşlar. Cesetten kaçmak istermişçesine cebinden aşağıya doğru sarkmış, zincirine tutunmuş yalnızca. Savaş falan değil, ufak bir çatışma olmuştu sadece. Sanki bu saati almak için yapılmışçasına süre süre, yarım saatçik sürmüştü. Bizim taraftan yalnızca Dağlı yaralanmış, diğerlerinin hepsi ölmüştü. Savaşacak bir şey de yoktu yani. Birisi motosikletli Almanların bu tarafa geleceğini haber vermişti, ama niye ve nereye gittiklerini bilmiyorduk. Gerçi onlar durup dururken gitmezlerdi bir yere. Her tarafı fındık, alıç ardıç ağaçlarıyla kaplı vadide tuzak kurduk. İki yanı da tuttuk, yola çıkınca ver ateşi. Biraz ölüm, biraz direnme ve bu saat, işte sana savaş sonrası manzara. Bugün herkesin kolunda bir saat var, ama o zamanlar öyle değildi. Hele gümüş zincirli bir saat. Son ana kadar tıkır tıkır işledi. Bir kez bile tamire vermedim. Hatta bazen güneş saatiyle kontrol ederim, tam vaktini gösterirdi. Güneş saat tam on iki de Martyka'nın bacasının üstüne çıktı mı, saate bakarım tam on iki. En çok da belediyede işime yaramıştı. Sanki o subay, ölürken gün gelip de benim memur olacağımı bilmiş gibi saatini bize vermişti.

Ama sonra düşündüm ki saati çıkarıp sekiz oldu, dokuz oldu demek saçma olabilirdi. Belki utanır, benden özür dilemeye başlayabilirdi.

"Ay sizi çok tuttum, çok özür dilerim. Ama bana çok yardımcı oldunuz. Teşekkürler. Aceleniz varsa siz gidin, ben biraz daha kalacağım. Bugün bunları bitirmem lazım."

Önümüzde işlenmeyi bekleyen bir masa dolusu makbuz yığını vardı. Bazen eğildiğinde sanki bir şey düşünüyormuşum gibi yaparak, gizlice, başındaki altın sarısı buklelere bakıyordum, başak tanesi gibi pırıl pırıl parlıyordu bu bukleler, sanki lambanın ışığında, gün ışığında olduğundan daha parlak görünüyorlardı. Sanırım artık o da yorulmuştu. Birkaç kez, şu nasıldı, bu nasıldı diye sordu. Bazen de amma da kötü yazmışlar diye kızdı. Ama baştan beri yazılar aynıydı. Göremediği için lambaya yaklaşıyordu.

Zarzece köyünden Bielak Jan adına olan ve üç bin beş yüz seksen iki zloti tutarındaki makbuzu kontrol ediyordum ikinci taksit dedim. Başını masaya eğerek yavaşça konuştu:

"Beni öpsenize."

Kalemi bıraktım. Şaka yaptığını düşündüm, her ihtimale karşı ben de şaka yollu bir cevap verdim:

"Sizi öpmeye değer miyim, bilmem ki?"

"Lütfen," dedi, daha yavaşça.

Peki, kalktım, başını tuttum, bir kız kardeşi öper gibi alnından öptüm. Çünkü onun isteğiyle öpmek, kendi isteğimle hatta zorla onu öpmekten daha zor gelmişti bana. Hiç hoşuma gitmemişti.

Hemen fırlayıp kalktı.

"Geç oldu," dedi, sanki hiçbir şey olmamış gibi sahte bir sesle konuşmuştu. Saatlerdir bu makbuzların başında oturuyoruz. Zamanın bunca geç olduğunu anlamamıştım.

"Seni evine bırakayım," dedim.

"Teşekkürler, kendim giderim. Bir şey olmaz bana. Eve, bu saatte çoğu zaman yalnız gittim. Korkacak bir şey yok. Orman yolu biraz tatsız, ama idare eder. Nasıl olsa ay ışığı var. Köyden de köpekler havlıyor zaten. Yok, yok. Başka bir zaman götürürsün. Ama bugün değil."

Ne garip bir tip diye düşündüm. Öpmemi istiyor da, evine bırakmamı istemiyor. Gel de çık işin içinden. Hadi git! Hangi delikanlı, bu saatte, birlikte olduğu kızı eve yalnız gönderir. Ama git sen, git! Ormanda karşına bir şey çıkarsa pişman olursun. Ormanda savaştan kalma az mı mezar var? İhtiyar Pociej, bir gün bir karının evinden dönerken, karşısına bir asker çıkmış, kafasındaki mermi deliğiyle öylece duruyormuş:

"Kafamdaki deliği tıka," demiş, yıllardır, kanım akıp duruyor.

Pociej o gün, bugün o karıya bir daha gitmedi. Yolun karşı tarafından değil, köyden bir kızla evlendi.

Ertesi gün onu koridorda gördüm, karşı taraftan geliyordu. Durdum ve kocaman bir sırıtışla "iyi günler" dedim. Başını salladı ve gülümsedi. Ama hemen odalardan birine daldı, suratımın ortasına bir yumruk yemiştim sanki. Demek dün gece, makbuzların sıkıntısından öyle davrandı diye düşündüm, onca, isim, köy, hektar, taksitten, hesaptan kitaptan bunalmış ve onu öpmemi istemişti. Evine gidip yatıp uyuyunca, dün olan biteni hatırlamıyordu demek. Öyle olsun, bana göre hava hoş.

Birkaç gün daha geçti, salı günü yağmur yağacak gibiydi. Belediyeden çıktım, baktım, binanın önünde, sanki havayı kontrol eder gibi, yağmurun yağıp yağmayacağını anlamak ister gibi duruyor. Kara bulutlar sonbaharda olduğu gibi büklüm büklüm dolanıyor. Yanında durdum, ben de bulutlara bakmaya başladım. O sırada bir rüzgâr çıktı, bulutları karıştırıp göğü temizledi

"Yağmayacak herhalde," dedim.

Onun yanında durduğumu fark etmemiş gibi yaparak şaşırdı. Sonra sevimli bir biçimde güldü.

"Belki bugün beni evime götürsün? Tabii eğer istersen?" Şemsiyesini üzerimize tutarak açtı. "Yağsa da fark etmez."

"Kapat," dedim. "Rüzgâr bulutları dağıttı."

Şans eseri yağmur yağmadı. Çünkü bu küçük şemsiye ikimizi kesinlikle korumazdı, hani birbirimize sarılsak bile, sırtımız yağmurda kalırdı. Hem zaten kim kime sarılacaktı önce. Benim, onun kolunu bile tutmaya cesaretim yoktu, o da aynı biçimde isteğini bastırıyordu. İkimiz de aramızda şemsiye olduğu halde, sucuk gibi ıslanırdık.

Hani yolda tesadüfen karşılaşmış da aynı yöne gittiklerini anlamış iki tanıdık gibi yürüdük. Konuşmaya konuştuk, hem de her şeyden; belediyeden, sonbahardan, o bana biraz okuldaki kız arkadaşlarını, öğretmenlerini anlattı, ben de ona direnişten söz ettim, tabii eğlenceli yanlarından. Onun evine nasıl geldik, bilmiyorum. Annesi lambayı yakıyordu, önce pencerede bir ılgım yandı söndü, sonra pencere aydınlandı.

"Ne güzel eviniz varmış," dedim. Tuğla temelli, asbest damlı, geniş pencereli bir evdi, sanırım kısa bir süre önce bir de teras eklemişlerdi. Benim de böyle bir ev yapmak istediğimi söyledim, ama ne zaman yapacağımı bilmiyordum tabii. Önce malzeme toplamak lazımdı, nasıl olsa projeyi çizecek bulunurdu, sonra duvarcı ustalarıyla konuşmak lazımdı, fakat bugünlerde doğru dürüst usta yoktu, belki köyün dışından birileri olabilirdi. Sonra artık konuşacak bir şey kalmayınca, elimi uzattım.

"Tamam, o zaman iyi geceler. Yarın belediyede görüşürüz."

"İyi geceler," dedi, sesi hafifçe titremişti

Birkaç adım atmıştım, belki de daha fazla, çünkü bahçelerinin çiti bitmiş, tarla başlamıştı, ardımdan bir ses duydum.

"Beklesene." Hızla yanıma geldi. "Bana bir iyi geceler öpücüğü vermeyecek misin?"

Birden onu yakalayıp kendime bastırmak, sıkı sıkı sarılmak ve hatta daha fazla şeyler yapmak için içimde bir arzu kabardı, hiçbir şeye bakmadan onu tarlaya götürüp bir kenara çekebilirdim, onun diğerlerinden farkı yoktu ki, kandan, bedenden yapılmış bir kadındı o da, bense aptalın tekiydim. Bir şey beni bunu yapmaktan alıkoyuyordu. Hayır, Szymek, diyordu sanki onun sesi, ama aslında o ses benimdi. Hiç olmazsa biraz çakırkeyf olsaydım, ama ayıktım. Winiarski, beni öğleden sonra votkaya davet ettiğinde ona kanmadığım için şimdi pişman olmuştum. Ona iyi geceler öpücüğü verdim ve bir kez daha, "İyi geceler," dedim.

İki gün sonra yine evine götürdüm, sonra galiba üç hafta her gün bu işi yaptım. Her defasına aynı şey oluyordu:

"İyi geceler."

"İyi geceler."

Bazen onu öpmemi istiyor, bazen istemiyordu. Sanki aramızda bir çalı büyüyor ve birbirimize ulaşmamıza engel oluyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse benim düşündüğüm tek bir şey vardı. O ne düşünüyordu acaba? Mevla bilir. Belki aynı şeyi, kızlar bazen garip düşünürler. Hiçbir şey olmamış gibi davranır, ama içi tavşan gibi titrer. Dışından, sonsuza kadar yaşayacak gibi, ama içine baksan az sonra ölüp gidecek sanki. Dışı sanki bir damla, ama içi derya, deniz. Dışı gül, içi testi. Neyse, evine götürdüğüm bir başkası olsa, bunca zaman içinde çoktan hallettiydim. Hem de birkaç kez. Bir de orman yolundan gidiyorduk ki çok uygundu; sonbahar gelmişti, hava gittikçe daha erken kararıyordu, belediyeden neredeyse hava kararınca çıkıyorduk. Onun evinin önüne geldiğimizde gece basmış oluyordu. Tüm evlerin ışıkları yanıyordu. Ortalarda insan falan görünmüyordu. Arada bir eve geç kalmış bir ata arabası geçiyordu. Köpekler gece havlamalarına ve uzun uzun ulumalara başlamış oluyorlardı.

Hâlâ onu eve götürmek istediğim için kendime şaşırıyordum. Sonuç olarak dört kilometre yoldu, dört git, dört gel, etti mi sekiz? Peki, niye? İyi geceler, iyi geceler demek için mi? Bazen de bir geceler öpücüğü, o kadar. Öpücük başlangıç için iyidir. Ya da insan nişanlı olsa anlaşılır, hani eninde sonunda ortak bir yola çıkılacaktır. Ama bizim için ortak yol, olsa olsa, belediyeden onun evine giden yoldu, belediyeden onun evine bu kadar, bu sıkıcı olabilirdi. Hatta kolunu bile tutmadım, çünkü beni itebilir, hayır Szymek diyebilirdi. Sonra bir gün kendisi şöyle dedi:

"Koluma girsene." Ardından hemen ekledi: "Pabuçlarım yeni de, zor yürüyorum."

Akıllı olmak lazım. Birkaç kez daha götürürüm sonra bırakırım diye karar verdim. Dünyadaki tek kız o değildi ya? Belediyede en fazla iki kez evine götürmenin yeteceği kızlar vardı, hatta köyde, evlerine götürmeden de razı olacak kızlar bulunuyordu.

Gel gelelim, bu birkaç kez, uzadı da uzadı; kaç kere daha gerektiği konusunda bir karara varmayı beceremiyordum. Hatta daha önce sözleşmediysek, saat dörde beş kala, onu gözden kaçırmayayım diye pencereden gözlüyordum. Veya daha önce çıkıyor, onu kilisenin önündeki köprüde bekliyordum. Ve yeniden belediyeden onun evine kadar olan dört kilometreyi adım adım yürüyorduk.

Baharda bu işi daha kolay bitirebileceğimi düşünüyordum. Baharda, ekmek, biçmek gerekecekti, o zaman kızı eve bırakmaya vakit olmayacaktı. Birkaç kez götürmesem, tarlaya gitmem lazım desem belki kendiliğinden sona ererdi. Babam zaten, tarla kuşları geldiler, kırlangıçlar geldiler, diye söylenmeye başlamıştı. Kırığı döküğü var mı diye pulluğu kontrole girişmişti. Hatta tohumları elekten geçirmiş, hangileri canlı, hangileri ölü, hangisi ekilir, hangisi dikilir diye bakmıştı.

"İçeri girer misin?" diye bir keresinde beni evlerine davet etmişti. Biraz şaşırsam da kabul etmiştim. Niye girmeyecektim ki?

Anne ve babası evdeydiler. Beni eski bir tanıdık gibi, içtenlikle karşıladılar. Hatta babası, Małgośka'ya hiç de konuk sever olmadığı ve beni çoktan davet etmesi gerektiğini söyleyerek çıkıştı. Ne de olsa her gün birlikte geliyorduk bizi pencereden görüyorlardı. Ayrıca benim "Kartal" olduğumu da biliyordu. Bir şişe votka çıkardı, annesine ekmek kesip sucuk hazırlamasını buyurdu. Masanın başına oturup votkaya, sucuğu ve ekmeği katık yapmaya başladığımızda da Małgośka'ya şöyle dedi:

"'Kartal' kim bilir misin, kızım? Almanlara karşı böyle savaşan biri yoktu. Gerçi 'Tatar' vardı, 'Tekerlekçi' vardı. Ama 'Kartal'ın yanında hepsi fasa fisoydu. Bir keresinde, değirmenci Sokołowski soyulmuştu. Sonra kilisede, Gajowczyk'ın karısını değirmencinin kürküyle görmüşler. Gajowczyk da Tekerlekçi'nin birliğindeydi. Kim? Komşu. Oysa 'Kartal' Rabbin kılıcıydı. Doğru mu diyorum beyim?"

"Doğru galiba."

"O zaman şerefinize, kahramanımız. Bir de sizi diğerlerinden neden daha çok beğenirim bilir misiniz? Savaşta eline silah alsın, almasın, sanki tüm Almanları vurmuş gibi başı havada gezen direnişçilerden değilsiniz. Demek şimdi belediyede çalışıyorsunuz?"

"Evet."

"Bizim Małgośka'yla?"

"Evet, ama başka bölümde."

"Hiç olmazsa vatan size olan minnetini, memuriyet vererek ödemiş."

Tüm akşam konuştuk, hatta konuşmamız geceye bile sarktı. Ama ben ne zaman kalkmaya kalkışsam, "Otur beyim, daha erken. Senin gibi bir adamla karşılaşıp da onu dinlememek günah olur," diyordu. Gerçi onu dinleyen bendim, benim hakkımda bildiklerini anlatıp duruyordu, Kartal, burada şunu yaptı, burada saldırdı, şurada tuzak kurdu, şurada onu kuşattılar, ama kaçmayı başardı. Zaman zaman da "Doğru mu beyim?" diyerek söylediklerini

onaylatıyordu. Bazen tümüyle farklı şeyler söylese de onu onaylıyordum, çünkü anlattıkları olanlardan daha doğruydu.

"Hadi beyim, şerefine."

Małgośka ve annesi, dinlemektense odada dolaşıp duruyorlardı. Bazen anası iç çekiyordu:

"Ah Ya rabbim, neler gelmiş başınıza beyim."

Małgośka tek bir laf bile etmiyordu, hatta bana değil de, babasına bu kadar konuştuğu için kızgın gibiydi.

Bir süre sonra, babası kalktı dolabı açtı, ikinci şişeyi açtı, bu kez kendi yaptığı ballı votkayı sundu, ne de olsa arı kovanları vardı. İçmeyi bitirdiğimizde, beni eve bırakmak için ısrar etti, çünkü onların evinden yaya döndüğümü gören olsa ne demezdi? Şapkasını taktı, atı koşumlamaya giderken eşiğe takıldı. Małgośka ve annesi onu yola çıkmaması için ikna edebildiler. Çünkü adam beni dinlemiyordu. Hatta masaya yumruğunu vurmuş, konuşmaya hakkım olmadığını söylemişti. At onun, araba onun, keyif onundu. Bense konuğuydum onun. Hem de ne konuk. Sıradan konukları bile evlerine bırakırken, beni mi bırakmayacaktı?

Małgorzata, babası bu kadar içtiği için utanmıştı. Ama benim hoşuma gitmişti. İçten bir adamdı, alacası dışındaydı, iyi bir adam olduğu belliydi. Annesi de dürüst bir kadın gibi görünüyordu. Birkaç gün sonra yine ziyaretlerine gittim. Çünkü o günden sonra, her defasında Małgorzata beni içeri davet ediyordu. Gerçi sanki her zaman gelmemi istiyormuş gibi gelmiyordu bana, ama sormasa olmazdı. Aslında sorun olmak istemiyordum, onun için bugün gelmemeyim diyordum, ama içten içe keşke ısrar etse diye düşünüyordum. Oysa o, "Nasıl istersen" diyordu. Ya da en fazla, "Gelseydin, babam sevinirdi."

Bir keresinde bir şişe aldım ve "Biraz vaktim var, azıcık gireyim," dedim. Hani bir anlamı olduğu için değil, konukseverlikleri karşısında borçlu kalmamak için. Çünkü ne zaman içeri girsem, annesi "Bir şey yer misin?" derdi

hemen. Hemen ekmek keser, salam koyar, yumurta kırardı. Babası, kilerden ıhlamur, süpürgeotu, basurotu balı getirirdi, bense hem tatlı ihtiyacımı giderir, hem de arıların ne kadar zeki yaratıklar olduğunu, hatta insanlar kendilerini çok akıllı sansalar da bazen arıların onlardan da zeki olduklarını dinlerdim. Hatta beni arıcılık yapmam konusunda yüreklendirirdi. Başlangıçta iki kovan yeterliydi.

Ama en çok Małgorzata'nın odada sandalyelerin, masanın, tabak çanağın, eviyenin, mutfaktaki ocağın, pencerelerdeki perdelerin, duvardaki resimlerin arasında dolaşmasına bakmayı seviyordum. Bu belediyede çalışan memureyle aynı kız mı diye şaşırıyordum. Hani belediyede çalışan kıza, başını havaya dikip, herkese yukarıdan bakmasını, yerli yersiz gülmemesini, gerekmedikçe konuşmasını buyuran o ulaşılmazlık zırhı, bir yerlerde kaybolmuştu. Konuştuğu zaman, sanki söylediklerini sözcükler değil de, gizli işaretlermiş gibi seçtiğini düşünürdüm. Hatta yürüdüğü zaman, başka bir odaya gitmek için adımlarını nasıl atması, ya da işten eve gelirken nasıl yürümesi gerektiğini bile düşünürdü sanırım.

Ama burada, eşikten içeri girer girmez, pabuçlarını çıkarır, ayağına terliklerini geçirirdi. Anası çoğu zaman, evde konuk varken terlik giyilir mi diye haşlardı onu. Ya da bulaşık yıkmak, ortalığı temizlemek, bir şey kesmek, soymak ya da annesine yardım etmek gerektiğinde önlüğü bağladığında, annesi "Hadi," derdi, "git sen konuğunla ilgilen ben başımın çaresine bakarım." Belediyedeki kadar parlak görünmese de, onun bu halini, yüz kere yeğlerdim. Beni babasıyla ya da babası yokken yalnız başıma bırakıp ilgilenmediği için ona hiç de kızgın değildim, çünkü yalnızlık hoşuma giderdi. Ortalarda dolaşırken ona bakmak bana yetiyordu. Canım hiç sıkılmıyordu. Tüm gün ona baksam da doymazdım. Hatta tüm yaşam boyunca. Birkaç kez daha götürürüm sonra da vazgeçerim dediğimi çoktan unutmuştum. Bahar gelmiş, yaz yaklaşmıştı, artık onların

evinde, kendi evimdeymiş gibi rahattım. Sık sık içeri giriyordum.

Gerçi çoğu kez, ortalarda koşuşturması benden kaçışmış gibi geliyordu. Eşikten adımımızı atar atmaz, baba ve anasına merhaba diyordu, onlar da, "A, geldin mi? Neden böyle geç kaldın? Bay Szymek de gelmiş, buyurun, buyurun," diye karşılık veriyorlardı. Hemen pencereye koşuyor ve perdeleri çekiyordu, "Burası ne kadar karanlık," diyordu. Ya da ocaktaki tencerelere bakıyor, annesine, "Bir şey mi yaktın yanık kokuyor," diye uyarıda bulunuyordu. Kapıyı açıyor, odayı havalandırıyordu. Hele bir de kedi, bir yerlerden miyavlamasın, masanın, yatakların altında pisi pisi diyerek kedi arıyordu. Hayvanı bulup çıkarınca, kucağına alıyor, sarılıyor, "Ay canım, ay şuyum, ay buyum," diyerek en tatlı sözlerle çocuk sever gibi seviyor, fare avladın mı, sütünü içtin mi diye sorarak bu sıcak sözlerin akıntısına beni de katıyordu:

"Otursana Szymek."

Babası çoğu zaman ona kızardı:

"Bırak şu kediyi, seni kedi anası seni, kusacak şimdi. Ananın yaptığı kaymağın hepsini yedi, canı fare ister mi onun? Sen onu bırak da belediyede işler nasıl onu söyle."

"Her zamanki gibi. Szymek anlatır şimdi. Ben biraz ortalığı temizleyeyim. Tanrım, ne kadar çok sinek var burada!"

Bazen eşikten adımını atar atmaz ilk sözleri "Tanrım ne kadar çok sinek var!" olurdu. Bunu söyler söylemez de sineklerin dansı başlardı. Pencereyi, kapıyı açardı. Herkesin eline bir bez tutuştururdu. Onunla birlikte biz de dansa başlardık, sanki bizi yönetirdi. Anne ve babası sinekler geri dönmesin diye kapıyı ve pencereyi tutarlardı. Bense onunla birlikte içerde kalırdım, o duvarlara koşardı, ben tavana veya o nereyi emrederse oraya doğru sallardım bezi.

"Orada Szymek! Orada! Köşede! Resmin üstünde! Ocağın Üstünde! Hacın üstünde, lambada! Öldürme! Dikkat! Hah, orada, orada!"

Daha sonraları mutfaktaki çiviye asılı olan bezi kendim alıp bağırdığı yere sallamaya başlamıştım. "Tanrım ne kadar çok sinek var!" Hatta benim kırmızı, lacivert kareli bir bezim bile vardı, o bez elimdeyken, kovalama işinde çok başarılı oluyordum. Ama ilk defasında, ne yapacağımı bilememiş, onları rahatsız etmemek için duvara yaslanmıştım. O ise birkaç kez, kışt, kışt diye bağırıp bezi sallamış ve sonra kızarak bana dönmüştü:

"Şu bezi alsana Szymek, ne duruyorsun öyle? Yardım et!"

Anası utanıp elime tutuşturduğu bezi almıştı:

"Ne yapıyorsun kızım? Bay Szymek konuğumuz. Konuğa sinek mi kovalatılırmış?"

"Ne konuğu canım!" diye elini kolunu sallayarak bağırmıştı, ama kesinlikle heyecanla böyle demişti, çünkü sonra kıpkırmızı olmuştu.

"He, ne bileyim. Siz daha iyi bilirsiniz," deyivermişti annesi şaşırıp. "Hiç olmazsa şu yeni havluyu vereyim bari," yıkandıkları leğenin üstündeki havluyu alıp elime tutuşturmuştu.

Onunla birlikte sinek kovalamayı seviyordum. Terliyor, giysileri buruş buruş oluyor, saçı başı dağılıyordu. Bu zamanlarda, ne anası ne babası olmadan, işten eve doğru kol kola yürüdüğümüzden daha yakın geliyordu bana. İçeri girer girmez işe sarılmasına da bayılıyordum. Sanki evdeki her şey ona bakıyormuş, her şey onu bekliyormuş gibi davranıyordu; belediyeden dönecek, besleyecek, sulayacak, yıkayacak, temizleyecek, oturmaya bir an bile vakti kalmayacaktı. Otursa da, azıcık oturacak, hemen zıplayıp yine işe başlayacaktı.

Sanki ona bakıyordum, ama kendimi zor tanıyordum. Çünkü domuzları beslerken, kovanın içindeki patates püresini, dirseklerine kadar kovaya daldırdığı bembeyaz kollarıyla karıştırıyordu, önündeki önlük, ayağındaki eski takunyalarla ortaya çıkan görüntüsü, göğsümü ısıtıyordu, ne

de olsa ona bakınca bir şekilde beni gizemine alıyor gibi oluyordu. Ona sürekli bakabilirdim, ne de bir düşünce, ne de babasının bana veya benim babasına söylediğim hiçbir söz dikkatimi dağıtmazdı.

Çoğunlukla, iş onun bir elinden öbürüne akıyor, eşyalar evin içinde kendi kendilerine hareket ediyorlarmış gibi geliyordu. İçi sabunlu su dolu kova, bir erkek için bile ağırdı, ama yardım etmem lazım dur, şunu kaldırayım demeden, bir bakıyordun, kulplarından tutmuş girişe koymuş. Mutfaktaki ocağa attığı odunlar çıralar, sanki onun elinden ateşe kendileri atlıyor gibiydi. Erişte yapmak için hamur açtığında, unu masaya koyar koymaz, un koca bir hamur oluyor, hamur hemen daireler halinde açılıyordu. Kesilen erişteler parmakları arasından uçuyor, göğüsleri ise, düğün arabasına koşulan atlar gibi dörtnala koşuyor, sanki az sonra çırılçıplak masaya atlayacakmış gibi görünüyordu Çorba için havuç soyduğunda da öyle. Hani havuç nedir diye düşünebilirsin. Ama bu havuç, sanki batan güneş rüzgârda savrulurken kızı turuncuya boyuyormuş gibi ortalık bu renge bürünürdü. Yalnızca mutfaktaki ocağın başında durup tencereyi kepçeyle karıştırabilirdi, o zaman tüm ev onunla dolardı, evin her köşesi, biz, babası, anası ve ben sanki uzak bir köşeye saklanmış gibi kalıyorduk. Bahçeye çıktığında tüm tavuklar, elinde yem olmamasına karşın ona koşuyorlardı. Köpek, ona bir şey verilmeden neşeyle havlıyordu. İnekler ahırdan mölüyor, domuzlar homurduyordu. Hatta meyve bahçesindeki ağaçlar bile çiçekleniyordu. İşte o ortaya çıkınca, bunun gibi şeyler oluyordu hep.

Kız çarşaf dikerken yalnızca düğme, çarşafa dikilirmiş gibi geliyordu. Mesele, iğneye ve ipe kendi isteğiyle geçen düğme değildi. Bu iğnenin altında avuç da dile gelebilir, şöyle diyebilirdi:

"Batır, bırak da kanım aksın. Belki akan kan geleceğimizden haber verir." Ve kan, şıp şıp damla damla akar, sonra akan su olur nehir olur ölüme dek giderdi.

Eline süpürgeyi aldı mı, babasıyla beni odadan kovardı. Ama bu kısa süre bile, hep olurmuş gibi gelirdi bana. Derdim ki:

"Biz burada otururuz. En azından bizi süpürmezsin. Zaten mutfak oturmak için en rahat yerdir."

Annesi bir gelincik gibi duyarlı:

"Bay Szymek bizim Franiu'ya benziyor. Doktorlar, ona güneşe çıkmayı yasaklamışlardı, sadece gölgede otur demişlerdi, o da hep mutfakta oturur, en rahat burada oturulur derdi. O zamanlar, şimdi Bay Szymek'in yaşlarındaydı. Małgosia doğduğunda, Franiu çoktan okula başlamıştı," diye söze başlardı Ama Małgorzata, annesinin Franiu hakkında konuşmasından hoşlanmaz, hemen lafını keserdi:

"Elmalı çörek kızartalım mı, anne? Szymek, elmalı çöreği sever misin? Şeker ve kaymakla çok leziz olur."

Oysa babası elmalı çöreği pek sevmezdi:

"Nereden çıkardın şimdi elmalı çöreği. Erkek adam, salam ve sucuk yemezse aç kalır. Franiu'ya yazık oldu. Oğlumuz bir vardı bir yok oldu. Gerçi insan alışıyor, onca zaman geçti aradan. Neyse kilerde biraz salam olacak. Getirsene anamız. Ben de bakayım, şişeyi nereye koymuşum. Bay Szymek'le hiç olmazsa birer tek içelim. Sen de ekmeği kes kızım."

Ekmeklerini evde pişirirlerdi. Araba tekeri kadardı ekmekler. Böylesi bir somun, yedi, sekiz kilo gelirdi. Aman ben de ne diyorsam, sanki ekmeği kim tartacak? Ekmeği ödünç alırken, geri verirken tartmazsın ki. Ekmek senin, verdiğin insan senin, bir somun kaç kiloymuş bilip de ne olacak. Somun, somundur; yarım somun, çeyrek somun ya da bir dilim, önemli olan bu ölçülerdi. Neyse kız, bir somunu karnına dayayıp, sol eliyle kucaklarken arkaya eğilirdi, sağ eliyle de bıçağı indirir, gittikçe kendine yaklaştırırdı, öyle ki, kocaman ve mutlu ekmek onun omuzundan yuvarlanıyor gibi gelirdi. Gerçi çoğu kez ekmeğin nerede bitip bedenin nerede başladığını -çünkü ekmek ve bedeni

bütünleşmiş gibiydi- fark etmeyecek diye düşünerek, tüylerim diken diken olurdu. Hatta savaştan veya arılardan bahsetmeye bayılan babası bile bu kesim işlemi sırasında susar, ona bakardı.

"İnce kesiyorsun, kalın kes. Ekmek dediğin, ağızda hissedilmeli."

Ben de ekmeği düşünürüm, ama tümüyle farklı bir biçimde.

"Öyle kesme Małgosia," derdim. "Masaya koy. Bıçak keskin, elinden kaçarsa, bir yerini kesersin."

"Biz de söylüyoruz," derdi babası. "Ama artık çocuklar söz dinlemiyor beyim. Bana anam, babam bir şeyi bir kez söylerlerdi."

"Ver," derdim, çünkü daha fazla bu manzaraya bakamazdım.

"Bir şey olmaz." Ekmeği ve bıçağı saklamak ister gibi eğilirdi.

"Ver dedim, belli mi olur?"

"Ver kızım, bak Bay Szymek rica ediyor," derdi anası. "Erkek, erkektir."

Ekmeği, karnından, bıçağı da elinden alır, bir elimde ekmek öbür elimde bıçak olduğu halde, masaya indirmeden havada keserdim.

"Sen şimdi dilimleri kes."

"O, ne güçlüsün Bay Szymek!" diye şaşırırdı babası. "Hiç böyle ekmek keseni de görmemiştim. Hani dışarıdan alınan ekmek neyse de, hele ev ekmeğini..."

Bir cumartesi günü, anne ve babası vaftiz kızlarının düğününe gitmişlerdi, ertesi gün öğleden sonra döneceklerdi. Onu eve götürdüm, kapının önünde, anası, babası olmadan evde ne yapacağımızı bilmeden durduk. Ne o beni eve davet ediyor ne de ben vedalaşmak için elimi uzatıyordum. Birbirimize bakmamak için sağa sola bakıp duruyorduk ve geçen her an bize daha fazla sıkıntı veriyordu. Güneş batıya doğru dönmüştü bizse onun ışıkları altında

sanki alev içinde duruyorduk, hava gittikçe ısınıyordu. En sonunda artık elimi uzatım, vedalaşmam gerekti, ama sanki körleşmek ister gibi güneşe bakıyordu.

"Gelmeyecek misin?"

"Belki başka zaman," dedim. "Babama patates ekmeğe yardım edeceğimi söylemiştim."

"Nasıl istersen. Ama sen tarlaya gitmeden hava kararacak. Üstelik bugün cumartesi." Sonra gözlerini kırpıştırdı. "Yalnız kalırdık biraz."

"İyi madem, biraz gireyim," dedim sanki beni ikna etmiş gibi. Babama söz verdiğim falan yoktu zaten. "Pazartesi giderim tarlaya. Hatta belediyeye gitmezsem, tüm gün çalışabilirim."

Ama içeri adım atmıştık ki, bağırdı:

"Tanrım, ne kadar pis burası!"

Ben etrafta bir pislik görememiştim. Her zamanki gibiydi. Mutfakta kurumaya bırakılmış tabak çanak vardı. Ekmek, beyaz bir örtüye sarılmış biçimde masada duruyordu. Sabunlu su dolu kova, koridordaki yerindeydi. Yerler süpürülmüştü.

"Neresi pis?" dedim.

Ama o pis diye tutturmuştu.

"Biraz temizlik yapmalıyım. Daha rahat otururuz."

Hemen önlüğü bağladı, pabuçlarını atıp terliklerini giydi. Sanki yalnız kaldığımız için aniden korkuya kapılmış gibiydi. Çünkü ne zaman onunla gelsem, anne ve babası veya ikisinden biri, bizi beklermişçesine evde olur, bizim yüzümüzden işlerinden geri kalmış gibi bize bakarlardı. Aslında eve gelirken yolda yalnızdık. Ama yol, yoldu, ev değildi. Ağaçlar, gökyüzü, her an biri gelebilir. Ne var ki, burada birden, evin içinde yalnız kalmıştık. Ev yarı uykuda gibi tehditkârdı, kedi bile miyavlamıyordu, giderken onu dışarı bırakmış olmalıydılar.

"Kedi yok," dedim. Yatağın altına eğilip pisi pisi diye hayvanı çağırmaya başladım, çünkü anne ve babası olma-

dan evde yalnız kalmış olmamız benim de garibime gitmişti.

"He, kirliyse, temizle o zaman," diyerek, daha fazla ısrar etmedim. "Annenin belki acelesi vardı. Düğüne giderken hep öyle olur. İnsan etrafı düzgün bırakmak ister, ama neyi nereye koyacağını bilmez. Zaten iş güç çok, hayvanlar da aç bırakılacak değil ya. Tavukları, kazları kümese sokmak lazım. Her bir deliğe bakmalı. Her yeri kapatmalı. Döndüğünde evi nasıl bulacağını bilemezsin. Bizim köyden Kukalar, yine böyle düğüne gitmişlerdi, ertesi gün bir dönmüşler ki, evden duman tütüyor. Ev, ahır, kümes, her şey yanmış. Neyse ki sarhoştular da, fazla ağlamadılar."

"Szymek, neyin var?" Bana korkmuş gibi bakıyordu.

"Hiç. Bazen böyle şeyler olur diye anlatıyorum."

"Temizlik yaptığım için bana kızgın mısın?"

"Yok canım. Temizle tabii. Ben otururum burada."

Kovayı aldı. Masadaki ekmeği dolaba kaldırdı, ekmek kırıntılarını topladı ve sobaya attı. Gerçi ben masada ekmek kırıntısı falan görmemiştim. Masa, pencerenin altında duruyordu, güneşte her bir toz zerresi görünürdü. Yeri süpürdü. Sonra kapıyı, pencereyi açtı. Hah, şimdi sinek kovalayacağız diye düşündüm, ama bir şekilde sinekleri bağışlamıştı, sadece odayı havalandırıyordu. Sonra, mutfakta duran tabakları kurulayıp, dolaba kaldırdı.

Oturup ona bakıyordum, çabuk ol falan demiyordum, sadece bakıyordum. Bana sandalyeleri yerlerine koymamamı söyledi, koydum. Zeytin bahçesinde gezen İsa tablosu çarpılmış gibi gelmişti ona, istediği gibi biraz sola çevirdim. Ama bence gayet düzgündü aslında. Lambada yeterli yağ var mı diye bakmamı buyurdu. Baktım, vardı. Başka bir şey istemiyordu, ben de oturdum ve bir sigara yaktım, dumanı halkalar halinde üflüyor, nasıl genişleyip kaybolduklarına bakıyordum. İşi bitirmesini beklemiyordum. Sanki hep böyle olurmuş gibi. Ben hep masada oturmuş duman halkaları yaparken, o hep mutfakta tabakları siler-

miş gibi. Arada bir bana bir şey söylüyordu ya, ona göre çok konuşuyor olmalıydı. Belki de, temizlik yapmasını bu kadar rahat kabul edip daha uzun sürecek mi diye sormadığım için rahatsız olmuştu. Birkaç kez güldü, daha önce hiç böyle neşeli gülmemiş gibi gelmişti bana. Belki benim de onunla birlikte gülmemi istemişti. Ama benim canım çok gülmek istemiyordu, zaten onun bu gülüşlerine de çok inanmıyordum.

Pencerenin karşısındaki duvarda güneşin son ışıkları oynuyordu, evin alt taraflarıysa grileşmeye başlamıştı. Köşedeki su dolu kovanın bulunduğu yerde sanki akşam başlamıştı bile. Birden elinden bir tabak kaydı ve yere düşüp paramparça oldu.

"Sakar," dedim, ama tümüyle iyi niyetle, herhalde tabağa acıyacak halim yoktu.

Bana acı bir sitemle baktı ve yüzünü elleriyle saklayıp ağlayarak odaya doğru koştu.

"Małgośka, neyin var?" diye ardından bağırdım. "Bir tabak için mi ağlıyorsun? Toplarız ve hiçbir iz kalmaz!" Toplamak için eğildim. En küçük kırıntıya kadar toplayıp sobanın üstüne kaldırdım nereye atayım diye sormak için yanına gittim.

"Bak. Topladım."

Yatağa yatmış, kafasını yastığa gömmüş, haksızlığa uğramış bir çocuk gibi ağlıyordu.

"Ağlayacak bir şey yok," dedim. "Yalnızca bir tabak kırıldı, hepsi bu. Ne olacak, herkesin başına gelebilir. Bir keresinde kendime patates lapası koyuyordum, tabak çaydanlığa vurdu kırıldı başka bir sefer, kapuskanın üstünü örtmek için tabak koymuştum, ters döndü, düştü kırıldı. Eğer her tabağın ardından ağlayacak olsaydık, insanlarda başka bir şeye ağlamak için gözyaşı kalmazdı." Yatağın kenarına, onun başının hemen yanına oturmuştum. Saçlarını okşamaya başladım. "Hadi, ağlama. Bir zamanlar teneke tabaklar vardı, ömürlüktü o tabaklar. Bir genç kıza,

çeyizinde altı tane teneke tabak konsa, ölüm döşeğinde torunlarına bırakırdı bu tabakları. Çiçeklisi vardı, çiçeksizi vardı. Düşse, en fazla eğilirdi. Yerdin yerdin. Hatta sıcağa bile konurdu. Delindi mi ya yamanırdı ya da perçinlenirdi. Sonra yemeye devam. Eskiyince de kedi, köpek maması kabı olurdu, tavuklara bununla yem atılırdı. Hatta çocuklara oyuncak bile olurdu. İşte bu tabaklar insanın canını hiç sıkmazdı. Hadi, ama ağlama."

Uzun bir süre sakinleşmedi, ama yavaş yavaş ağlaması hafifledi. Gerçi sürekli kafası yastığa gömülü yatıyordu. Herhalde ağlamış yüzünü göstermekten utanıyor, ağladığı için çirkinleştiğini sanıyor diye düşündüm. Tabak kırıklarını atayım diye kalktım.

"Nereye atayım kırıkları?"

Hemen cevap vermedi. Bir süre sonra ağlamaklı bir sesle:

"Bırak kalsın," dedi.

"Hemen gelirim," dedim. "Atacağım, bitecek."

Başucunda durup bana, "Hadi git at, çöp kovası balkonun altında veya çitin orada ya da bahçenin yanında, elma ağacının yamacında," demesini bekledim. Öyle ya, insanlar çöplerini farklı yerlere atarlardı. Bazen gömerler, bazen nehre atarlardı. Nehre bile giderdim de, onların köyünde nehir yoktu. Çünkü başka türlü bu ağlama faslı hiç bitmeyecek gibi geliyordu bana, belki hafifleyecekti, ama biteceği yoktu.

Sanki artık ağlamıyordu, ama yastığa sarılmış yatıyordu. Ama hâlâ için için hıçkırıyordu. Havada, ağlamasından yayılan kızarmış tuz kokusu vardı.

"Gitme," diye fısıldadı. "Yalnız kalmak istemiyorum."

"Tamam," dedim. "Hani ortalığı mis gibi yaptın ya, o kırıklar orda durmasın diye düşünmüştüm."

"Otur yanıma. Daha önce oturduğun yere."

Oturdum. Alacakaranlık ateşten tüten duman gibi sarmıştı odayı. Yere baktım, taş mı, toprak mı belli değildi.

Tavan, beyaza boyalıydı, ama sanki alçı kaplama gibi görünüyordu. Duvarda bir dala konmuş içi dolu bir atmaca vardı; gündüz gözüyle sanki tavuk kapacak gibi görünüyordu, ama sanki şimdi, tavuk pençelerindeydi; ana ve babası uçup gelmiş, bırak onu haydut diyorlardı. Şimdi gece ışığında başka atmacaları korkutan bir ölü gibi görünüyordu sanki. Aynı biçimde Son Yemek tablosundaki havariler de gerçi yaşlı olmalarına karşın bu karanlıkta daha bir yaşlanmışlardı, iki bin yıldır oturdukları bu masanın başında sanki yorgun düşmüşlerdi. Anne ve babasının, yatağın üstünde asılı olan düğün resimleri de, annesi beyaz gelinlikli olmasına karşın, sanki düğünden sonra değil de ölümden sonra çekilmiş gibi kararmıştı.

"Bugün senin olmak istiyorum," dedi, birden başını yastıktan kaldırıp. Sanki "Güneş doğuyor. Orman hışırdıyor. Nehir akıyor," der gibi doğal bir biçimde söylemişti bunu. "Ya sen ister misin?"

Eğildim, saçlarını öptüm. Ne diyebilirdim ki? Hani sana sorarlar, "Yaşamak istiyor musun?" Sen de onlara "İstiyorum," dersin. Ama yaşamak isteğin daha acılı bir biçimde belli olsun diye, "Hayır, ölmek isterim," diyebilirsin.

"Yatağı hazırlayayım."

Kalktı, örtüyü kaldırdı, dörde katladı ve sandalyenin arkasına astı. Yastıkları kabarttı, yorganı açtı. Az önce ağladığına inanmak güçtü. Sanki her gece, bize aynı yatağı yapıyordu, sanki bu gece de diğer gecelerden biriydi. Hatta pazar gecesi bile değil de, salıyı, çarşambaya ya da çarşambayı perşembeye bağlayan sıradan bir gece, tüm gün çalıştıktan sonra uyumaya yatmışız gibi. Hani sanki ona olduğu gibi, bana da tüm gün çalışıp yorulduktan sonra yapacak başka bir şey kalmamış gibi, az sonra yorgun, argın, açılmış yatağın yanına dizleri üstüne çökecek dua etmeye başlayacak, bana da hiç olmazsa haç çıkarmam için bir işaret çakacaktı. Gerçi gün normal bir gündü, ne çok ağır, ne çok hafif geçmişti. Belki ben ürünü biçmiştim, o toplamıştı. Veya ben toprağı sürmüştüm, o çamaşır yıkamıştı.

Bluzunu, eteğini çıkardı. Ne bakma dedi, ne de arkanı dön, hiç utanmıyordu. Utanacak ne vardı ki tüm gün birlikteyken, insanda utanacak güç veya istek mi kalırdı. Beden ağır bir yük, ona bakan gözler kör olurdu. Bunca yıldan sonra, toprağa veya bir manzaraya baktığımdan farklı bir biçimde ona bakılacağı, aklına gelmezdi ki öyle ya, bunca yıldan sonra onun bedenini, toprağı, ya da manzarayı tanıdığım gibi tanınacaktı, niye utansındı ki. Hastalıkta, sağlıkta, mutlulukta, kederde, gülerken, ağlarken, günün her saatinde görülmüştü. Utanacak ne var ki? Kaç kez küvete eğilmişken sabununu akıtmak için sırtına kazandan su dökülmüş, sanki Yaradan'ın tepeden baktığı gibi, o çıplak bedenine bakılmıştı. Kim bilir kaç kez ateşlendiğinde, kollarını kaldıracak gücü olmadığında, ıslak geceliği çıkarılmıştı, şimdi mi utanacaktı? Kaç kez geceleri nefesi dinlenmiş, hatta kim bilir kaç kez onunla aynı düş görülmüştü, çünkü bunca yıl yan yana yatan bedenler, aynı düşü de görürdü. Hem bir bütün olarak hem de parça parça tanınıyordu zaten. Göbeği, baldırı, dizi, dirseği... Her bir eli, ayakları, el ve ayak parmakları, teker teker... Derisindeki her damarı, her izi, her yarası biliniyordu. Doğumdan sonra göbeğinin kötü kesildiği için fırlak olduğu, iç çekerken hıçkırdığı da malumdu. Bazen onun yaşamın tam kendisi, bazen de göze batan bir çöp olduğunu düşünürdün. Bazen onda ölümü görürdün, bazen de sadece kırılmış bir tırnak. Onu hâlâ arzuladığını anlamamasında ne gariplik olabilirdi. Gözlerinde korku belirirdi kesinlikle. Öyle ya, gençliği geçtiği halde hâlâ utansaydı; hem niye utanacaktı ki? Çünkü yalnızca gençlikte, bedenler sebepsiz yere arzulardı birbirini. Sen de tutmuş tüm bir yaşamdan sonra arzularmış gibi, tüm bir gün sonunda arzuluyorsun onu. Gözleri uykulu, elleri kolları ağrıyor, bedeni sanki demin haçtan indirilmiş gibi, sen de tutmuş onu arzuluyorsun. Hani sanki hasattan gelince su içmeyi arzuladığın gibi.

"Sutyenimi aç," dedi.

Ona dokunacak mıyım, diye sanki korkuyla dolmuş olarak başı önde bekliyordu. Elimin altında tek bir düğme vardı, açamayacak bir şey yoktu yani, yaşamım boyunca çok düğme açmış, çok düğme iliklemiştim, ama bu düğme bir balık gibi kayıyordu elimden. O ise başı önde duruyor, ne öf diyor ne de beceriksizliğime karşı bir söz söylüyordu, ama sırtındaki tüyler diken diken olmuştu. Sutyeni omuzlarından indirdi ve sandalyeye attı, bana dönüp şöyle dedi:

"Bak, senden hiç utanmıyorum. Hem de hiç." Birden sarıldı. "Oh Szymek."

Ben de ona sarıldım, ama hemen elimden kurtulup keçi gibi yatağa zıpladı ve yorganı neredeyse başına kadar çekti.

"Peki ya sen?" Endişeli bir fısıltıydı kulağıma gelen.

Oda karanlıktı, yalnızca pencerelerde, günden geri kalanlar, sanki su birikintisi gibi parlıyordu. Bizse, bu ağır yorganla sarmalanmış olarak, hareketsiz yatıyorduk, çünkü biraz böyle yatmak istemişti. Boynuna sarılmıştım, az önce yastıkta olan başı omuzumdaydı. Aslında bir hayli sıcaktı, sırsıklam terlemiştim, ama ne bir şey söylemeye, ne de hareket etmeye cesaretim vardı. O da kıpırdamaya veya bir şey söylemeye cesaret edemeden tavşan gibi yatıyordu. Birbirimizi arzulamak yerine bu çıplaklıkla kavrulmuş veya bu çıplaklıkta acılarımızı hisseder olmuştuk.

Hâlâ gözyaşı kokuyordu, bunu söylemek istedim. Ama bir şey söyleyeceğimi hissetmiş olmalı ki, konuşmamam için parmaklarını dudağımın üstüne koydu. Gözleri kapalıydı, bana da gözlerimi kapamamı söyledi. Bir anlığına istemeden gözlerimi açtığımda ve karanlıktan başka hiçbir şey görmediğimde, kederli fısıltısını duydum:

"Gözünü açtın mı?"

"İstemeden. Hemen kapattım. Sen?"

"Benimki hep kapalı."

Belki de bedenime çok güvenli bir biçimde sarılmış olarak yattığından bana yol kenarında büyümüş, hani sa-

dece eğilip koparılacak, sonra da bir kenara atılacak vahşi bir çiçek gibi kırılgan geliyordu. Yüreği yanımda, ona sarıldığım kolumun altında ve yastıkta hafifçe atıyordu, öyle ki sanki atan bir yürek değildi. Çünkü yürek dediğin bu kadar yakınken çekiç gibi gümbürderdi, ama onunki sanki avuçtan akan bir tahıl tanesi gibi ses çıkarıyordu. Belki de hâlâ sakinleşmemişti ona daha da sıkı sarıldım. O zaman böylece daha uzun yatmayı istemediğimi düşünmüş olacak ki fısıldadı:

"Biraz daha yatalım. Hoşuna gitmiyor mu?"

"Gidiyor."

Ay çıkmış olmalıydı, çünkü köpekler havlamaya başlamışlardı, önce teker teker, sonra daha yoğun bir biçimde birinin ölümünde olduğu gibi sadece aya doğru uzun, uzun... Uzaklardan armonik sesi geliyordu, bazen birkaç bas nota, bazen de bir parça melodi duyuluyordu. Bir yerlerde bir at arabası gidiyor olmalıydı, çünkü teker gıcırtıları geliyordu. Bizse, sanki birlikte yaşadığımız tüm günün ya da tüm yaşamın acılarını iyileştirmek istercesine, artık ölmekten başka yapacağımız bir şey kalmamış gibi yatıyorduk. Ama nasıl öleceğimizi de bilmiyorduk. Hatta kendi kendime, çok uzun süre üstümüzde olduğu için artık taş haline gelmiş olan bu ağır yorganla sarılı olarak yattığımızı hayal ettim. Şimdi taş olsa da eskiden kaz tüyünden yapılmıştı bu yorgan. Gerçek kazlar bu tüylerle yaşardı, yerler, büyürler, suya dalarlardı; kırmızı gagaları vardı ve kaz gibi gaklarlardı. Sonra kadınlar bu kazların tüylerini yolarlardı. Kadınlar da tıpkı bu kazlar gibi bir zamanlar yaşamışlardı. Hatta kış geceleri için tüy kopardıkları bu anlar belki de en mutlu anlarıydı, başka ne için yaşayacaklardı ki? Belki iyice dinlenirse, onların fısıltıları, tüy yolarken söyledikleri şarkılar bile duyulabilirdi. Gerçi belki, içlerinden biri mutsuzdu ve bu tüylere lanet okumuştu. Bu lanet yüzünden, ani ve beklenmedik bir biçimde sarmıştı ölüm belki de bizi. Biz de son bir girişimle kendimizi kurtarmak için sarılmıştık böyle.

"Acır mı?"

"Ne?"

"Hani ilk defasında."

"İlk defasında her şey acır." Çünkü gözlerimde hâlâ ölümümüz vardı.

Hasat bu yıl erken olmuştu. Kuraklık olması ve yağmurun yağmaması da ayrı bir sorundu. Anam ve babam beni tanıyamıyorlardı. Anam Tanrı'nın en sonunda onu dinlediğine, babamsa, artık akıllandığıma, çünkü herkesin eninde sonunda akıllanacağına hükmetmişlerdi. Tırpanı çekiçledim, samanlığı temizledim, arabaya yeni kereste ekledim. Tarlaya gittim, bir avuç tohum getirdim, babam eline aldı, kokladı, ufaladı, bir avucundan diğerine döktü tohumu, üç, dört gün daha beklemek lazım dedi, ama ben başlıyoruz dedim.

Tüm köyde, çavdarı ilk biçenlerden olduk, konu komşu bize ne olduğunu merak ediyordu, yoksa kardeşlerim mi yardıma gelmişlerdi? Hasat dönemi Małgorzata'nın babası bile kızı çalıştırıyordu, ölümcül günahlara af olmadığı gibi, hasat döneminde de kimseye hoşgörü yoktu. Zaten bu sıra zarfında çok az görüşmüştük. Ancak ürünü ahıra kaldırdığımın ertesi günü onu evine bırakmış, ama içeri girmemiştim. Bana garip gelmişti, benimle fazla konuşmamış, bakışlarımdan kaçmıştı. Belki de yorgun diye düşündüm, belki de utanıyordu, çünkü ben de onun gözünün içine bakınca kendimi aptal gibi hissediyordum, yukarı, sağa, sola bakıyor, o bakmadığında ancak onu süzebiliyordum. Çünkü bazen acı sözler söylemek, gözlerin içine bakmaktan daha kolaydır.

Kollarına diken battığını, tarlada çalışırken uzun kollu gömlek giymek gerektiğini, sırtının bile ağrıdığını söyleyerek biraz yakındı. Ama evin önüne gelip de vedalaşma zamanı geldiğinde, havanın daha aydınlık olduğuna ve annesinin pencereden bizi görebileceğine bakmadan birden bana sarıldı.

"Oh, Szymek," diye iç çekti. Zaten sık sık böyle iç çekerdi.

"Hasat bir bitsin hele," dedim.

Sonra arpayı biçtim, kaldırdım, ardından birkaç dönüm ekmemize rağmen buğdayı hallettim. Sonra hemen sürmeye giriştim. Son parçayı sürerken leylekler, Przykopa'nın ardındaki çayırda toplanmaya başlamışlardı. Garip kuşlardı bunlar, lak lak ettiler, lak lak ettiler sonra ayrıldılar, ardından gagalarıyla tüylerini temizleyip, içlerinden birini seçtiler ve ver Yaradan'a kurban, gagaladılar da gagaladılar. Kamçıyla üstlerine yürüdüm, çünkü öldürene kadar gagalıyorlardı. Ama onlara yetişemeden, dağılıp uçtular, onların ardından da gagalanan uçtu gitti. Onu öldürene kadar gagalamışlar. Daha sonra Bida, onun ölüsünü, inek otlatırken bulmuş.

İşim bitmişti, yalnızca tarlayı tırmıklamam gerekiyordu. Ama toprak kuru ve sertti, birkaç gün bekleyeyim belki yağmur yağar diye düşündüm. Małgorzata'yla sözleştim. Evine doğru ağır ağır yürüyorduk, hatta el ele bile tutuşmuştuk, artık birbirimizin gözlerine bakabiliyorduk, o da istekle konuşuyor, hatta gülüyordu, her zamanki gibiydi. Evinin önünde vedalaşacağımız zaman, sanki birden bir şey söyleyeceğini hatırlamış gibi, hızlı hızlı konuşmaya başladı, iki haftalığına gidiyormuş, belki de üç hafta olabilirmiş, yarından itibaren iş yerinden izin almış, kuzenine gitmesi gerekmiş, ondan mektup almış, gelmesi için yalvarıyormuş. Gerçi daha önce de söyleyebilirmiş, ama bir türlü görüşememişiz, zaten mektup da evveli gün gelmiş. Aslında uzak akrabasıymış, babasının kuzeninin kızı, annesi de onun vaftiz anasıymış; ama üç senedir görüşmemişler, çok sevişirlermiş, sanki kardeş gibiymişler. Bekârken her tatilde onlara gelirmiş. Şimdi kocası onu bırakmış, başkasını bulmuş, iki çocukla ortada kalmış, üstelik küçük olanı yani Januszek, çarpık kafalı doğmuşmuş, ameliyat olacakmış, sonuç olarak mutlaka gitmesi gerekiyormuş.

Biraz kızmıştım, gideceğini hiç olmazsa yolda söyleyebilirdi, evin tam önünde değil. Bir yerde oturur, rahat rahat vedalaşırdık, böyle yalap şalap şap olmazdı. Ama yine de doğru söylediğinden emindim. Sonuç olarak herkesin kuzenleri vardı, hatta çoğu zaman tanımadığı, hatırlamadığı, var olduğunu bilmediği bir kuzen, ruh gibi çıkıp gelirdi. Görünüşe göre benim kızdığımı anlamıştı, çünkü bana sarılıp kızmamam için ricaya başlamıştı. Hatta gözlerinden yaş bile akmıştı.

"Seni özleyeceğim," dedi. "İnan bana."

Kızgınlığım geçmişti, ama onu, iki-üç haftalığına kuzenine gönderiyormuş gibi değil de, sanki öbür tarafa yolcu ediyormuş gibi bir üzüntü kaplamıştı içimi.

"Git," dedim. "Ama çabuk dön."

"Ne zaman dönüleceği belli olmaz."

"He, ama sonunda dönülür," dedim. "Hem belki ben de izin alırım. Ahırın çatısını onaracaktım. Asla vakit bulamıyorum."

"Beni düşünecek misin? Düşün. Lütfen. Daha iyi olurum o zaman."

Yağmur yağdı, tırmık yaptım, toprağı ektim, ahırın çatısını onardım, zaman göz açıp kapayıncaya kadar geçmişti. Döndüğü ilk gün, onu evine götürmeyi istedim, ama acelesi olduğunu çünkü annesinin ekmek pişireceğini ve ona yardım etmesi gerektiğini söyledi. Ertesi gün belediyeden erken çıkmış, onu göremedim. Birkaç gün böyle sürdü, "Ay bağışla, özür dilerim, acelem var, erken çıkmalıyım, bir şey halledeceğim." Bir gün koridorda karşılaştık, ona şöyle dedim:

"Sen bu tatilden sonra biraz değiştin Małgosia."

"Niye değişeyim? Sana öyle geliyor." Ve odasına girip kayboldu.

Tamam, öyle diyorsan, seni zorlamayacağım. Gerçi kafamda farklı farklı düşünceler tangırdıyordu, ama boş verdim. Bir gün belediyeden çıkmış yürüyorum, baktım

yanımda yavaş yavaş yürüyor, en sonunda durdu, o kederli gülümsemesiyle gülümseyerek, ona kızgın olup olmadığımı sordu. "Sana mı? Yoo!" kızsam hiç eve götürür müydüm onu? Sanki hiçbir şey olmamış gibi, bana kuzeniyle neler konuştuğunu, hemen her gün sinemaya, kuzenin tanıdıklarına gittiklerini, yürüyüşe çıktıklarını, bazen kafelere gittiklerini, ama kahvenin tadını beğenmediğini, çayı yeğlediğini, en çok da pastalardan hoşlandığını anlattı, hatta pastaların garip isimlerini bile söyledi. Bir oturuşta dört tane birden yiyebilirmiş, ama bu yüzden şişmanlamaktan korkmuş. "Ama şişmanlamışım, değil mi?" diye cilveli bir bakışla sordu.

"Januszek nasıl oldu?" diye sordum.

"Januszek mi?" Sanki paniğe kapıldı. "Ha, ameliyat olmak için daha küçükmüş."

Yine inandım. Öyle dediyse, öyle olmalıydı.

Gel zaman git zaman, ben bu tatili unutmaya başlamıştım, hatta benimle evlenir misin diye sormak için zaman kolluyordum. Öyle ya, işten eve, evden işe gide gele, hayat mı geçerdi? O daha gençti fakat ben bir bekâr olarak artık yaşlı sayılırdım. Noel'de onunla bu konuyu konuşmaya karar vermiştim, o zamana kadar da düşünecektim. Gerçi bu zamana kadar geleceğimiz hakkında hiç konuşmamış olmak, sanki kendimizden emin değilmişiz ya da bir şeyler saklıyormuşuz gibi garip gelebilirdi.

Kasım gelmişti, hava griydi, soğuk bir rüzgâr esiyordu. "Sarıl bana," dedi.

Kolumun altından birden kayıp öylece karşımda durduğunda henüz ormandaydık.

"Szymek, sana bir şey söylemem lazım."

"Söyle." Önemli bir şey olmadığından emindim, çünkü sesinden öyle anlamıştım.

"Ben hamileydim," dedi.

Kalbim güm güm atıyordu, hani neredeyse göğüs kafesimi delip geçecek. Ama şaşırmış gibi hâlâ sakin bir biçimde sordum:

"Hamileydim de ne demek?"

"Çünkü artık değilim. Hani o tatil sırasında doktora gittim. Zaten bunun için tatile çıktım."

"Bana neden söylemedin?"

"Seni endişelendirmek istemedim."

Sanki o orman toparlandı ve başıma yıkıldı. İçimi korkunç bir öfke sarmıştı. Bana ne olduğunu bilmiyordum. Aniden, böyle ölünüyor olmalıydı.

"Seni orospu!" diye bağırdım, göğsümün derinlerinde ortaya çıkan ağıt boğazımı sıkmaya başlamıştı. Belki ağlamamak için bu kadar korkunç biçimde öfkelenmiştim.

"Szymek, bağışla beni!" Eğilmiş, ellerini dua eder gibi kavuşturmuştu. "İstemeyeceğinden eminim!"

"Sen de öbürleri gibi orospusun! Şu ağaçlar kadar orospum olabilirdi! Vardı da. Ama seni çocuklarımın anası yapmak istemiştim!" Saçlarından yakalayıp kıvırdım, dizlerinin üstüne düştü.

"Bağışla!" diyerek hıçkırdı.

Vurmaya başladım, yüzüne, başına, neresi denk gelirse oraya. Artık öfke hissetmiyordum, ama içimdeki ağıt nehir gibi coşmuştu, işte bu ağıt, dünyadaki her şeyden çok nefret ediyordu ondan. Onu bir ağaç dalını sürekler gibi, saçlarından tutmuş çimlerin üzerinde sürüyordum.

"Bağışla!" diye yalvarıyordu. "Bağışla veya öldür."

Onu dövülmüş ve ağlamış biçimde yerde bıraktım, kendimden kaçmak istercesine gittikçe hızlanarak yürümeye başladım.

"Szymek!!" Ardımdan umutsuz çığlığı geliyordu. "Dön! Pek çok çocuğumuz olacak! Ne kadar istersen! Bilmiyordum! Korktum! Dön! Szymeeeek!!!"

Neredeyse gece olmuştu, köye vardığımda yağmur yağıyordu. Hemen kenarda Skowron'un kulübesi vardı, eskilikten eğilmiş, temelsiz, saman kaplı... Biraz olsun kendime gelmek için duvarın dibindeki kayaya kapaklandım. Skowron, dışarı çıktı, orada oturduğuma şaşırmadı bile, havaya baktı:

"En sonunda başladı yağmaya. Bir hafta yağacakmış. İçeri gir, ıslanacaksın."

"Yok, şimdi gideceğim, bir anlığına çöktüm. Bir bardak içkin var mı?"

"He ya, vardı, Paskalya'dan kalmıştı, ama karım sırtıma sürdü. Ağrıyordu da ağrıyordu, bak işte iyi geldi boşuna sürmemiş demek."

Boş yuvalarda, sanki kırlangıçlar cıvıldıyor gibi geldi, ama bu mevsimde kırlangıç olmaz ki. Herhalde bana öyle gelmişti. Olmayan şeyler, sanki oluyormuş gibi geliyordu bana. Bu yağmur, bu köy, hatta eşikte duran Skowron. Yağmur hızla yağıyordu, ama ben hiç hissetmiyordum. Sadece sarhoş olmak istiyordum. Ne var ki bunun için buradan kalkıp bir yerlere gitmem lazımdı. Nereye gideceğini bilmeden kalkıp gitmek de öyle kolay değildi. Meyhaneye gitmek istemiyordum. Meyhaneye gündelik sıkıntılar için gidilip içilirdi, hani domuzun ölür, dolu, ekini haşat eder, davanı kaybedersin, yani birilerine anlatmak zorundasındır. Ama bu durumda, tövbe ya rabbim, Yaradan'ın kendisi yanıma otursa, onunla bile konuşamazdım. En fazla yağmur yağıyor Rabbim derdim, o da zaten yağmuru yağdıran olduğuna göre, yağmurun yağdığını bilirdi.

Aklıma bir zamanlar votka yaptığını bildiğim Marcinek geldi. Poliste çalışırken, onun evinde arama yapmıştım. Bir şey bulamamıştım, ama kilerde bir güğüm duruyordu, bunda ne var diye sorulduğunda, "Gazyağı," demişti. Baktım, leş gibi alkol kokuyordu. Ama hadi gazyağı olsun demiştim. Komşularla iyi geçinmek lazım ne olsa.

Marcinek iç donu ve gömleğiyle sobanın başına oturmuş, odun atıyordu. Karısı çocuğuna meme veriyordu, ama çocuk hastaydı galiba, çünkü çığlık çığlığa ağlıyordu, kadın memesini, tüm gücüyle ağzına bastırmak zorunda kalıyordu. Diğer üç çocuk, yatakta yan yana sıralanmışlar, sırtlarını duvara dayamış, oturuyorlardı, uykulu gibiydiler, ama uyumamışlardı, çünkü ben içeri girdiğimde maviş

maviş bakmışlardı bana. Marcinek'in çocukları bu kadar da değildi. En büyük Wladek, Lasow'da Jarociński'nin ineklerini otlatıyordu, ondan daha küçük olan Hubert'i nenesi yanına almıştı. Hepsinin garip garip isimleri vardı: Rafał, Olgierd, Konrad, Grażyna.

"Bir şişe ver," dedim.

Önce bir şey söylemedi, ateşe odun atmaya devam etti, sonra:

"Nerden bulayım?"

"Veer, ben buraya muhbirlik için gelmedim."

"Meyhaneye git. Açıktır hâlâ. Ben artık votka yapmıyorum. Şimdi demiryolunda çalışıyorum."

"Ver Jędruś," dedi karısı. "Nasıl sırılsıklam olmuş görmüyor musun?"

Marcinek, karısına pis pis baktı:

"Sen nasıl doyuruyon bebeyi öyle? Bağırıyor da bağırıyor, dayanılacak gibi değil!" Odun atmaya devam etti.

"Şişen var mı?" diye homurdandı.

"Yok."

"E nasıl olacak? Kasketle mi vereceğim? Gerçi kasketin de yok ya."

Adam kalktı ve çıktı. Çocuk ağlamaya devam ediyordu.

"Sus bakayım, bak dereotu vereceğim sana, ama biraz daha iç." İkinci memesini de bluzundan dışarı sarkıttı. "Belki bunda daha fazla vardır. Çocuk emmeyi denedi, ama çığlık çığlığa ağlamaya başladı yine. El kadar şey, yaşıyor mu yaşamıyor mu bilmez, ama ağlamak onun görevi. Evlenmiyor musun Szymek? Hadi artık zamanı geldi, hayat yalnız geçmez.

Marcinek, gömleğinin altına koyduğu şişeyle içeri girdi, ağzına kadar doldurmuştu.

"Tıkayacak bir şey bulamadım," dedi. "İstersen kâğıttan bir tıkaç yapalım."

"Gerekmez," dedim.

"Bekle azıcık," dedi karısı. "Çorba neredeyse pişiyor, yersin belki."

"Çorba mı içecek?" diye sözünü kesti Marcinek, "kim bilir onu sucuklarla, salamlarla bekliyorlardır."

Hemen kapının ardında, ilk yudumumu aldım. Bahçede de ikincisini. Sonra karşı taraftaki şapele gittim, İsa heykelinin altındaki merdivenlere çöktüm. Yağmur durmak şöyle dursun, daha da hızlanmıştı, belki de karanlıkta bana öyle geliyordu, çünkü karanlıkta gündüz gözüyle görülmeyen şeyler olur. Şişeden çekerek, yağmurun altında merdivenlerde öylece oturmak hoşuma bile gitmişti. Üstümdeki çatının altında, başını ellerine dayamış düşünen İsa'ya bir şeyler söyledim. O da bana yanıt verdi. Ben şişenin dibini bulana dek böyle konuştuk, artık konuşacak bir şey kalmamıştı.

"Bana müsaade Yüce İsa, yoksa ben de, senin gibi düşünmeye başlayacağım. Ne de olsa aramızda dağlar kadar fark var. Ha, bu şişeyi de sana bırakıyorum, hani birisi sana çiçek getirirse, işine yarar bari."

Kalktım, ama nereye gideceğimi bilmiyordum. Aklıma Kaśka'nın hâlâ dükkânda olabileceği geldi. Uzun süredir ona gitmemiştim. Genelde meyhaneden almayı yeğlesem de bazen sadece sigara almak için dükkâna uğradığım oluyordu. Dükkâna yalnızca bir şeyler almak için gidiyordum, onun için değil. Hatta bir keresinde "Artık gelmeyecek misin?" diye sormuştu, "arada bir gel. Pişman olmazsın. İstersen bugün gel, dükkânı geç kapayacağım."

Kapının önünde durdum, kapalıydı. "Kaśka aç! Açsana, duymuyor musun?" diye bağırdım. Kaltak yerinde yoktu, aslına orada olması gerekiyordu. Öyle kızdım ki, kapıyı yumruklamaya, tekmelemeye başladım. "Aç!" Tık yoktu, mezar gibi sessizdi. Oturup yağmurun altında sabaha kadar onu beklemeye niyet etmiştim ki birden kapının ardından kaba saba bir ses geldi:

"Kim o?"

"Benim, Szymek! Aç!"

Kızgın bir biçimde karşıladı beni:

"Hah, tam gelecek zamanı buldun. Yarın burada sayım var. Yarım çuval şeker fazla çıkıyor, nereden geldi bilmiyorum. Bugün düzüşecek halim yok."

"Gelmemi istemiyor muydun?"

"İstiyordum, istemesine. Hadi geldin madem, gir." Kilidi açtı, sürgüyü çekti. "Bütün bir yıl gelsin diye bekle, gelmesin. Nerede zıkkımlandın böyle?" Kollarımın altından sıkıca tuttu ve depoya indirdi. Burası aydınlıktı. Artık içinde şeker mi, tuz mu vardı bilmem, ama beni bir çuvalın üstüne oturttu.

"Amanın bu ne böyle? Sen suya mı daldın ne yaptın? İt gibi ıslanmışsın. Bir şıllığın yanındaydın, he mi? Kalaydın ya girdiğin delikte. Ne diye gelip benim aklımı karıştırıyorsun? Dükkânı kapattığımdan beri düşünüyorum, düşünüyorum, hesaplıyorum, sayıyorum, yarım çuval fazla. Şu kurbağa gözlü muhasebeci karı, beni atıp kendi kırığını buraya koysun diye fırsat kolluyor zaten. Ne zaman buraya gelse, bir eksik bulur. Bir şey bulmazsa, çok sinek var burada der. Sinek kâğıdı koyuyoruz koymasına da, yapıştırıcıları bir boka yaramıyor. Dükkân köyde, şehirde değil ya, tabii sinek olacak. Ya da tutturur, burası iyi süpürülmemiş diye. Gel de sen süpür kaltak! Hoppala, sanki sözleşmede yazıyor da. Ya da insanlara, pabuçlarını kapının önünde silmelerini buyur, der, o zaman süpürmeğe gerek kalmazmış. Aşığı bana sarkıyorsa benim suçum ne? Gelsin, o da sana sarksın, ben bir şey diyor muyum? Ama o suratla, baksa baksa şeytan bakar yüzüne. Adam geliyor, Kasieńko hanım aşağı, Kasieńko hanım yukarı. Sanki kuyruğuna basılmış sıçan gibi sırıtır. Diyorum ki git işine beyim, burası bir dükkân, senin sandığın yer değil. İnsan varmış, yokmuş bakmıyor bile. Şu lanet Skrowkowa misal, İsa'dan kork Kaśka, bu herifler yüzünden cehennemde yanacaksın diyor. Ben de seni bulurum merak etme. Benim cehennemim nerede biliyon mu? Birden beni kollarımın altından yakaladığı gibi öyle bir çekti ki düşüyordum. "Dur şuraya

otur, şekerin üstüne oturmuşsun, ıslatacaksın topak topak olacak. Böyle alçak olmasan sana bir şemsiye alırdım, onunla gezerdin. Rahibin şemsiyesini gördün mü? Cenazenin ardından gider, yağmur milleti sırsıklam eder, rahip kupkuru. Kendisi de tutmaz, zangoç tutar şemsiyesini. Sen de bir memursun yerine göre. Smotek'in bile şemsiyesi var. Damadı almış. Bir gün buraya geldi, elinde şemsiyeyle içeri girdi. 'Burada yağmur yağmıyor,' dedim. Hardal alacağım Kasia, dedi, hemen gideceğim, açıp kapamaya değmez. Azıcık uyu istersen ha?"

"Uyumaya gelmedim."

"Ayakta zor duruyorsun, çok sarhoşsun. Bir de sırsıklamsın."

"Uykum yok dedim."

"Dur kafanı kurulayayım bari, gözüne damlıyor." Duvardaki havluyu aldı, saçlarımı kurulamaya başladı, öyle sert kuruluyordu ki kafamı kaldırımda sürüyor sandım. Ne ki onu durdurmak istemiyordum, bırak da sürsün yerden yere seni diye düşündüm, belki bir deliğe düşer de kendiliğinden biter.

"Ah o saçların, sanki at yelesi." dedi, artık öfkesi geçmişti, hatta sevimliydi bile. "Saçların böyle olmasa, seni sever miydim acaba? Çünkü kellere dayanamam. Asla bir kele vermedim. Kim olursa olsun. Kuśmider bana hiç rahat vermezdi, geleceğim Kasia, geleceğim de geleceğim. Nereye? Sana dükkâna. Önce bir peruk al, kışın da sıcak tutar, şapka yerine giyersin. Hem kilisede de çıkarman gerekmez. Saçların ne kadar ıslak, ama öyle gür ki. Eğer başkalarına bakar da beni es geçersen, hepsini yolarım. Aman, bakarsan bak, erkekler kedi gibidir, tek bir deliğe tıksan geberir gider, oradan oraya koşması lazım. Ama birisi seni benden temelli alacak olsa, onu öldürürüm. Sonra seni. Sonra kendimi. Aha şu kasap bıçağıyla, gördün mü? Köyde amma laf çıkar ha. Duydunuz mu? Kaśka ne yapmış? Kimin aklına gelirdi ki, şeker satar, sabun, tuz, şekerleme satar, de-

mek öldürmeyi de becerirmiş! O zaman o kurbağa gözlü muhasebeci itini buraya koyar. Satsınlar bakalım. Burada satılacak ne varsa? Şeker, tuz, sabun, şekerleme, kibrit. Dön dur hep aynı şey. Bazen buradan öyle bunalırım ki. Bir keresinde ringa balığı getirmişlerdi. Ellerim, önlüğüm, suratım, saçlarım, her yerim balık olduydu. Millet kapıyı kırıyordu az daha. Herkes üç kilo, beş kilo aldı. İnsanlar delirmişti resmen! Ringa balığı için bu kadar itiş kakış mı yapılır? Birbirlerinin kafalarına bu balıklarla vuracaklarını düşündüm. Çikolata, çerez veya badem olsa neyse. İnsanlar kentte kahve içiyorlar, belki burada da içmeye başlarlar. Hep votka, hep votka. Sanki her gün sayım yapıyorlarmış gibi. Sabahtan arayıp haber verseydin ya. İşleri hallederdim. Şimdi ne olacak?

"Ne olacak? Soyun."

"Ah seni, seni." Kafamı karnına bastırdı. "Alçaksın, ama sensiz ne yapardım bilmem. İyi, kötü, ama böyle değil. Galiba dükkânı bırakacağım. Bakarsın manastıra kapanırım. Rahibelik hiç de fena değil. Yemek veriyorlar, sadece dua etmen lazım. Yaşlılığında da kalacak yerin olur. Duda onunla evlenmemi istiyor. Ama evlenip de ne olacak? Pis çamaşırlar, çocuklar. Gitsin de kendine uşak tutsun."

Önlüğü çıkardı. Beyaz benekli yeşil bir elbisesi vardı, yakışmıştı. Üzerine kar taneleri düşmüş yeşil bir ağaç gibi göründü gözüme. Ama yine bir öfke kapladı onu, öyle ki kar taneleri öfkeden döküldü.

"Kıçımı öpsünler!" diye bağırdı. "Hasta olduğumu bildiren bir kart asarım. Bir hafta sonra gelsinler de yapsınlar sayımlarını." Elini arkasına atıp düğmelerini açmaya kalkıştı. Ama birden durdu, elleri iki yana düştü.

"Gözlerin kapanıyor Szymuś," dedi. "Nasıl sevişeceğiz?"

Bir an, bana sanki sitemle bakıp çaresizce durdu ve en sonunda emin olmayan bir sesle sordu:

"Anadan üryan mı soyunayım?" Ama cevap verece-

ğimi düşünmüştü, çünkü hemen içini çekip çuvala çöktü. "Ah seni, seni."

Pabuçlarını çıkardı.

"Kunduracıya götürmek lazım, aşınmışlar, bir demir çaktırayım," dedi ve tek ayağını görmem için bana doğru uzattı. Çoraplarını çözmeye başladı. Önce sol ayağındakini çıkardı, kalktı, sandalyeye astı, sonra da sağ çorabını astı. Düğmelerini, çözmüştü ama elbisesini çıkarsın mı çıkarmasın mı emin değildi. Çıkardı, sonra da gömleğini. Yine öfkelendi.

"İbneler! En son ne zaman sayım oldu? Bir ay önce. Bir kuruş da cebe atsam bari. Ama bak, ısıtıcı bozuk, bin kez rica ettim, tamir edecek adam yok. Azıcık açardım, kurudun biraz. Bu kadar ıslak nasıl yapacaksın?" Sutyenini çıkardı, memeleri sanki bana doğru atladılar. Elindeki sutyenle ayakta öylece durarak bana baktı içtenlikle konuştu:

"Çok sarhoşsun Szymuś, kesin kalkmaz."

"Kalkar Kasia, kalkar. Bir okşarsın kalkar. Daha kötüsü yaşamak istemiyorum."

"Ne diyorsun Szymuś!" Ateşe oturmuş gibi zıpladı, sutyeni çuvalların arasına, bir yere fırlattı. Yanıma geldi, eğildi, başımı göğüslerine bastırdı. "Birini mi öldürdün yoksa? Söylesene Szymuś? Bana söyleyebilirsin. Kimseye demem. Canım benim. Öldürsen de benimsin sen." Ağlamaya başladı.

"Ne anırıyon be? Kimseyi öldürmedim."

"Ha o zaman sıkı içtin demek." Kafamı göğüslerinden ayırdı ve hemen ağlamayı kesti. "Acaba birisi bardağına bir şey mi koydu ki? Sigara külü veya daha kötü bir şey. Aç açına olmaz ki, bir şeyler yeseydin bari. İstemesen de zorlayacaksın. Bir daha öyle önüne gelenle içme. Memursun sen, saygın ol. Lanet olasıca ibneler, herkes, görünüşte Melek Cebrail'dir de, arkanı döndün mü cehennem zebanisi oluverir, sana evinde gibi hissettirir de kim bilir sonra neler yapar. Hii, ya rabbim ne içmiş, ne içmiş. Sarhoş olduğu

için gelmiş bana, anladım zaten. Yaşamak istemiyormuş. Köyde istediğine sor, acaba kim ister; ama yerler içerler, yaşarlar. Gördüklerini alırlar. Gerekesin, gerekmesin. Ben istiyor muyum sanki? Yaşayıp da ne yapacağım? Beni hatırlayıp da geldiğinde iyiyim. Ya da kaltaklarından biri sana vermek istemediğinde. Yoksa bu dükkân var yalnızca. Sabahtan akşama kadar, gelecek mi gelmeyecek mi diye düşün dur. Bazen kendi kendime niyet tutarım, dükkâna bir kadın girerse, gelecek... Ya bir herif girer ya çocuk. Bazen yola çıkar, Oryszka veya Bayan Stefanska, bir şeye ihtiyacınız var mı diye sorarım. Hani sırf dükkâna bir kadın girsin diye. 'Başına taş mı düştü Kasia? Yoksa günah çıkarmaya mı gittin?' derler. Gelin, gelin, kabartma tozu geldi. Şu geldi bu geldi. Dükkânı açar açmaz duaya başlarım, hiç olmazsa uğra Szymuś, gel benim tatlı Szymuśum. Sigara almaya gel bari. Ama meyhane daha yakın. Oradan alır. Meyhaneye gideyim Irka ona sigara satma diyeyim, içtiği sigaranın sadece benim dükkânda olduğunu söyle diyeyim diye düşünürüm. Aptal Kasia, gider başka sigara alır o da. Önemli olan tütsün, sigaraların hepsi aynı. Ne yapayım, intizar mı edeyim? Ayin mi yaptırayım? Çocuğunu mu doğurayım? Benim değil derse ne olacak? Bir de çocuktan nefret edeceğim. Küçücük şeyden nefret edilir mi? Belki bir gün anasını sever. Suçlu sensin Kasia. Önüne gelenle yattın. He, yattım da çocuğun kimden olduğunu biliyorum. Kim bilir ne zaman geleceğini bilmeden, seni mi bekleyecektim! Bu da can. Ben de kadınım. Kendi kendimi mi okşayacağım? Evlenmezsin benimle, onu da biliyorum. Genç olduğum sürece canım ister, yapabileceğim bir şey yok. Bazı geceler uyanıyorum, üstümde birisini hissediyorum. Kim olursa olsun sensin o. Gözümü kapıyorum, seni görüyorum, seni duyuyorum. Senin yelelerini karıştırıyorum. İçimden 'Oh Szymuś,' diyorum, 'Yaradan'a şükür, sen varsın.' Gerçi üstümdeki Stach Niezgódka veya Franek Koziejów. İşini yapıp fermuarını çeker gider. En fazla, çok iyi

olduğunu söyler, o kadar. Szymek diye ona niye sorayım ki? Ne de olsa Szymek buradaydı. Seni, Szymek diye düşündüm hep. Kandırdın beni, orospu çocuğu! Gözünü oyacağım! Defol! Eğer gitmezsen dükkânı soyuyorlar diye bağırırım! Beni aldığını mı düşünüyorsun? Bok aldın! Bir delikle düzüştün sadece, seni teneşire gelesi. Kasia orospu olabilir, ama herkese vermez! İsterse orospu olur, isterse bakire. İstesem kontes bile olabilirdim. Birisi bana 'Bayan Kasia, aynı kontes gibisin,' demişti. Burada tren yolunu onarmışlardı ya, onlardan biri işte. 'Ben eğer kont olsam, sana kürkler, şapkalar, uzun topuklu iskarpinler alır, kiliseye faytonla götürürdüm,' demişti. Siz ne anlarsınız, kasaba zenginleri, beni ancak, herkese veren bir tezgâhtar olarak görürsünüz. Bok veririm. Ben sadece Szymek'in malıyım. İstediğinizi anlatın. Yok, nasıl göbek deliğim varmış. Hangi biçimde daha iyiymiş. Ben onun orospusuyum. Bir tek onun. Karısı gibiyim. Yaradan biliyor. İlla nikâh gerekli değil. Öldüğümüzde, tıpkı dünyadaki gibi bizi birleştirecek zaten. 'Sen Szymon, Katarzyna'yı karı olarak alıyor musun?' diye soracak, 'Sizin köyde dükkân çalıştırırdı. Sen de ondan sigara alırdın. Onun hakkında çok şey söylerlerdi ki bazıları doğruydu, ama ruhen sana bir köpek gibi sadıktı, bedeniyse artık çürüdü. Ya sen Katarzyna?' İstiyorum rabbim. Bunun için öldüm zaten. İstesem dükkânda daha uzun çalışabilirdim. Çok da kötü değildi. Bazen iyi mallar getirdikleri olurdu. Rabbim, hiç unutmam, bir gün, limon getirmişlerdi. İnsanlar bir saldırdılar, birbirlerini öldürecekler. Hem de limon için. İnsanlar amma da aptallar, değil mi Rabbim? Tatlı olsa neyse, sirke gibi ekşi bir şey. Ya da bir ekmek kabuğu alırım, ağlamam geçene kadar onu kemiririm. Bazen de gücüm kalmayınca dükkânda ağlarım. Ya da yarın belki gelir diye düşünürüm. Geldiğini görürüm rüyamda. Bir yere gider, bana geliyor sanırım. Pencereyi açar bağırırım Szymek, Szymek, seni rüyamda gördüm! Ama sen elini bile sallamaz, yürümeye devam edersin. Mutlaka

kaltaklarından birine gidiyorsundur. Dilerim bacağını kırasın de gidemeyesin veya dilerim karı kel olsun! Ben bir şey bilmiyor muyum sanıyorsun? Her şeyi yetiştiriyorlar bana. Bu dükkân kilise gibi oğlum. Birine ekmek veririm, diğerine başka bir şey ve her şeyi öğrenirim, neredesin, ne yaparsın, her şeyi. Meyhanede mi içiyorsun, hemen yetiştirirler. Şu kızılla mı geziyorsun, başkası söylemeden, kaltak gelip kendisi övünür bana. Hiçbir şey satmıyorum ona. Şikâyet edecekmiş. İstediğin yere git. Müdürüme gidip söyleyecekmiş. Git bakalım, kimin tarafını tutuyor. Sonra insanlar gelip kızılla geziyor Kasia, kızılla derler. Köprüde durdular aman bir güldüler bir güldüler. Git, kızılı suya it. Köprünün altı derin boğulur gider. Aptalsın sen Kasia. Kaz kafalısın işte. Bu köyün en aptal kadınısın. Ama hiçbir zaman, yaşamak ister miyim diye sormam Szymek. Aptal soruların aptal cevapları olur. Ömrümüz ne kadar ki, bir yüksük kadar. O yüksüğü zehirle doldursan bile zehirlenmezsin. Sana az mı dedim bırak şu belediyeyi diye. Daha akıllı olmayacaksın. Yaz yaz, nereye kadar, akıllı adam bile aptallaşır. Memur oldun da ne oldu? Hiç memur akıllı olur diyen oldu mu sana? Bak benim dükkânı altıya açık tutmam gerekiyordu, şimdi yedi yaptılar. Yediye kadar ne satacaksam burada? Ha belki de kaltaklarından biridir. Onu da at gitsin. Lanet olasıca diz çöküp gitmemen için yalvarırdı tabii. Kim olduğunu bilsem saçını başını yolarım. Łanow'dan biri dedilerdi. Dünyada sanki bir tek o mu var? Sinek kadar, karı var; götlerini sallarlar, dişlerini parlatırlar, memeleri ortada, ayıp be! Öğğğ! Hepsi birine yapışmanın peşinde. Jas'a ona olmazsa Stas'a. Ha, bir de mutluluğu yakaladıklarını sanırlar. Ne mutluluk ama. İçer, döver, bir de çocuk peydahlar. Kovala dur mutluluğu. Yakaladın diyelim bakalım yakaladığın mutluluk mu? Mutluluk tek mi ki acaba, herkesin ağzında mutluluk, mutluluk. Niye mutlu bilir misin? Aptal da ondan. Belki de bir tek sen Szymuś, mutlu olmak için bir tek sen yaratılmışsındır. Birini bulup

mutlu olursun. O zaman yoluna çıkmam. Bana aptal Kasia, seni aptal, dükkânında oturup, kafanda kurup duruyorsun diyebilirsin. E, bir orospunun hayal kurmasından daha kötü bir şey yoktur. Sadece iyi düzüşsün o. Yaradan herkese hayal kurması için izin vermemeli. Birisi satıcı mı satsın. Dansa gidersin, birini bulursun. Koşa koşa gelir. Şimdi eğlence çok her yerde eğleniyorlar da eğleniyorlar, etekler de gittikçe kısalıyor. Kısa bir süre sonra, adam, kadının eteğini çıkarmak isteyecek, bakacak etek metek yok. Nasıl gezecekler peki, hadi söyle bakalım. Utanmayacaklar mı? Eskiden utanınca her şey daha kolaydı. Hatta utanınca daha zevkli olur. Elini itersin. Yeter artık çapkın, dersin, çek elini. Eğer cennete uzanamıyorsan, kendi fermuarına uzan. Yarın Zośka Malcowa'ya gideceğim, belki yeni mal getirmiştir. Belki yeni elbise vardır. Ne yani ben daha mı kötüyüm. Biraz dizlerim kalın, bak, kalın, değil mi? Hani tezgâhın ardında idare eder de, ama benimle dansa gitmek istemezsin. Elma gibi dizleri olanları istersin, dizlerin büküldüğünü kimse görmesin. Belki öylesini bulursun. Polka yaparsınız, tüm gücünle topuğunu vurursun, onun etekleri uçuşur, sana yazılmış mı diye bakarsın. Ama seni aldatmasına izin verme Szymuś! Belki onun kaderi sana yazılmıştır, ama seninki ona değil. Sana melek gibi gelir, oysa en kötüsüdür. Sonra hastalanır, vermek istemez. Nereye gideceksin? Ha bire helaya mı taşınacaksın? İşte bu cennet olmaz Szymuś. Tükür mutluluğun içine o zaman. Mutlulukmuş, bok mutluluk. Hadi koş Kasia'ya Bu kadar sarhoş olsan bile gel. Gel, tek gel. Bugünkü gibi yağmur yağsa bile. Hatta daha da kötü olsa. Öğlen. Sabah. Günün her saatinde. Kapa dükkânı de, kaparım. Niye kapamayacakmışım? Burası eczane değil ya, ilaç alamayan ölsün. Tuzu yarın da alsalar olur. Bir kere de tuzsuz yesinler. Sayım var, lanet olasıcalar, baksanıza yazdım. Büroya gittim diye yazdım ya okusanıza. Teslime gittim diye açıkça yazmışım ya. Ne getirdiler? Hiç, sadece Szymek'le iş tutuyorum. Kanımız kay-

nadı da. Kaltak karı, bu saati mi buldun, tam biz alışveriş yapacakken. He ya, ne yapalım, geldi, dükkânı kapa dedi. Sana mı kaldı o? Başka kız mı kalmamış, daha zengini bile bulur. Ama hangisiyle benim gibi yapabilir acaba? Sen sırsıklam ve sarhoş gel, sonra da yaşamak istemiyorum de. Kaśka, çitteki delik Kaśka onu keyiflendirecek, ondan başka kim bunu yapabilir? Sabah, öğlen, akşam, hatta gece yarısı bile istesin. Tüm yaşam boyunca istesin. Çiğin, dikenin üstünde, harman yerinde, anız tarlasında her yerde. Çivili yatak bile seninle kral yatağı gibi Szymuś. Benim için hiç fark etmez. Niye etsin ki? Cennetten çıkmadıklarını düşünen mutluluk düşkünleri için fark eder bu. Her biri yılanın onları baştan çıkarmasını ister. Otursunlar cennetlerinde kaltaklar. Tükür ve gel. Beni baştan çıkarmana gerek yok. Soyun de, soyunurum. Eteğin kaldır, acelem var desen, o da tamam. Kaśka için fark etmez, öyle de olur böyle de. Önemli olan Szymuś'un hoşuna gitmesi. Seninkilerin hepsine yeterim ben. Yoruluyor muyum, yok, yorulmuyorum, burada yorucu bir iş yok. Sadece satış, yani gücüm kuvvetim yerinde. Sana asla bugün yorgunum Szymuś, başka zaman, demem. Benim canım hep ister zaten. Kasia niye istemesin ki? Öbür dünyada anlatıp da, melekleri utandıracak daha. Yaradan onu çağıracak, niye melekleri utandırıyorsun? Kasia'da ona ne yapayım rabbim beni Szymuś için yarattın sen, ben sadece onun rahatı için yaratılmış bir kaburgayım diyecek. Seni sıkarsam gelme Szymuś. Seni kaltaklarından birisi üzene kadar gelme, sonra yine gel, acıdan olsun, ama gel. Fakat asla, yaşamak istemiyorum deme. Çünkü o zaman Kasia'nın canı daha çok istemez. E, dükkânı kim yönetecek? Muhasebecinin iti mi? Acıdan olsun gel. Acı veya değil, fark etmez, soyun de, soyunurum. Acılı olsa daha da iyi olur. Yapabildiğim kadar, gel Szymuś. Yapamayacak gibi olursam söylerim. Gelme Szymuś, derim. Göğüslerim sarktı. Derim pörsüdü. Bak göbek deliğim nasıl da yumuşak. Saçlarım ağarıyor, Szymuś. Yaşlı herifler bile

artık dükkâna gelip beni övmeyi bıraktılar, bana kız Kaśka demiyorlar; kocakarı Kasia diyorlar. Baldaki sinek gibi hareket ediyor. Ağzı da bir kulağından öbür kulağına kadar diyorlar. Kendine genç birini bul Szymuś. Sana genç lazım. Artık beni bağışlaması için rabbime dua etmemin zamanı geldi. Bana bir tespih al sen. Kaltaklarından birisiyle bir kilise panayırına gidersin nasıl olsa, oradan al işte. Çok pahalı olması da gerekemez, sağlam olsun yeter. Hani iki çekişte elimde dağılmasın. Çünkü bu tespihi kaç kez çekmem gerekecek bilemem. Ne kadar biliyor musun? Bilmen lazım diye asla sana sitem etmedim hiç pişman değilim. Dükkânda durmaktan sırtım ağrıyor Szymuś, bacaklarımdaki damarlar nah böyle büyüdü. Bazen nasıl öleceğim diye düşünürüm. Seninle ölsem Szymuś. Hiç olmazsa mezarda birlikte olsak. Belki bir gün gelir, dükkânı kapat Kasia der. Ama yaşadığımız sürece yaşamak lazım Szymuś, daha iyi bir şey var mı?"

VIII

EKMEK

Baharda, pulluğu ilk defa sürerken, tarlanın ilk bölümüne, bir dilim ekmek koyardık. Tabii bunun sütle, turşuyla veya tek başına yenecek sıradan bir dilim olmadığını da söylemek lazım. Bu ekmek, Noel'de yeni bir somundan kesilmiş olmalıydı.

Anam etsiz Noel yemeği için tabakları sofraya koyardı, babam feneri yakardı, merdiveni alır, ahıra ekmek için giderdi; ekmek ahırda, çatı kirişlerinin orada dururdu, zira orada cereyan olduğu için ekmek sertleşmezdi, hem de yukarıda durmuş olurdu. Merdiven olmadan ekmeği almak imkânsızdı. Michał ile birlikte ortadaki direğe tırmanıp uzanmayı denesek de başarılı olamamıştık, merdiven her zaman girişte dururdu.

Karabuğdaylı çorba, haşhaşlı erişte, lahanalı mantı olurdu, ama anam o ekmeği sanki en önemli yemekmiş gibi keserdi. Ekmekten sonra yemek başlardı. Anam ekmeği karnına dayar, bıçakla ıstavroz çıkarır, ilk büyük dilimi, bahardaki toprak için keserdi. Daha sonra, ailedeki sıramıza göre, dedeme, o sıralarda hâlâ yaşayan neneme, babama, bizlere ve en son kendine bir dilim keserdi; ba-

bam yine lambayı alır ve toprağın dilimini, çatıdaki kalasın ardına, samanların altına, en karanlık köşeye koyardı. Ekmek dilimi, uyuyan bir güvercin gibi bahara kadar orada dururdu.

İçimizden biri, beşikten kurtulup da ayakları üzerinde zar zor duracak duruma geldi mi, babam, baharda tarlayı sürmeye götürürdü onu. Beyaz örtü içinden o ekmek dilimini çıkarır bize onu tarlanın ilk bölümüne koymamızı buyururdu. Sonra küçük ellerimizi sabanın sapına koyar, kendi elini de elimizin üstüne yerleştirir birlikle sürmemizi sağlardı. Sırayla doğan Michał'a, bana, Antek'e, Stasiek'e böyle öğretti toprağı sürmeyi. O kadar sıkı tutma, pulluğun ortasından git, toprak kuruysa, daha derin sürmelisin, elin büyünce, bir elinle dizgini diğer elinle kamçıyı tutacaksın. Arkandan gelen kargaları da kovalama, bırak uçsunlar, insan tarlada, atla baş başa kalınca, kargalar ona arkadaşlık eder, yedikleri yeniden büyür zaten. Her dönüşten sonra, ata soluk aldır. Yukarıda öten ne?

"Tarla kuşu baba."

"He ya, tarla kuşu. Tarla kuşu nerden gelir biliyor musun?"

"Uçar."

"Uçar tabii, o başka. Günün birinde Rab tarlaya inmiş, bakmış bir köylü sürüyor toprağı. 'İşin zor mu?' diye sormuş. Ah hem de ne zor rabbim. O zaman Rab, eline bir avuç toprak almış göğe fırlatmış, ötsün de işin kolaylaşsın demiş."

Biraz büyüdüğümüzde, bazen babama, eğer tarlaya bir dilim ekmek koymazsak ne olacağını sorar olmuştuk. Bu soru karşısında kaşlarını çatar bize şeytan tarafından baştan çıkarılmışız gibi bakar, anamı tanık tutmak için ona sorardı:

"Anaları duydun mu, senin itlerin, aklına neler geliyor? Şimdi sopayı alacağım, bu şeytan düşüncelerini kovalayacağım. Hemen haç çıkarın kâfirler!"

Korkarak haç çıkarırdık, hatta Michał üç kez çıkarırdı, ama babamın öfkesi dinmezdi, anama bağırırdı:

"Hey anaları, sen bir şey söylemeyecek misin oğullarına?"

"He ya, ne diyeyim, onlar çocuk, tabii soracaklar, baba olan sensin anlatsana."

"Ben babama böyle bir şey sormadım. O da babasına sormamış. Dinleyecekler, soru sormak da ne?" Anam onun tarafını tutmadı diye kızardı, dedeme dönerdi: "Baba, ben sana hiç sordum mu böyle bir şey ya da sen babana?"

Dedem, artık çok yaşlı olduğu için çoğu zaman o sırada bacağını ovardı ve babamın onu desteklemesini mi yoksa ona karşı çıkmasını mı beklediğini tam anlayamaz, ne olur ne olmaz diye yuvarlak bir yanıt verirdi:

"He ya bilmezsen soracan. Ama eskiden çocuklar farklıydı tabii."

"Nasıl farklıydılar?" derdi babam öfkeyle. "Aynı toprağı sürüp ekip biçmezler miydi? Yaşlandıkça bunadın sen de."

Zaten babam dedeme sık sık kızardı. Herhangi bir nedenden dolayı veya nedensiz çatardı dedeme. Yağmur mu yağdı mı, dedemin bacaklarının ağrıdığından ve bunun hiç bitmediğinden yakınırdı. Bir keresinde, rüzgârdan, kavak ağacı ahırın üzerine devrilmişti, babam hemen dedeme, ardıç ya da dişbudak ekeceğine, kavak ektiği için çatmıştı, kavak boktan bir ağaçtı, ne tahtasından bir şey yapılırdı, ne de yanmaya gelirdi, saman gibi hemen yanardı. Başka bir defasında, civcivleri ezmişti, çünkü civcivler kuluçkadan çıkmışlardı evde geziyorlardı, bunun da suçlusu dedem olmuştu, ne de olsa her zaman oturduğu mutfaktaki sobanın başı yerine, tutmuş sıraya oturmuştu, babam da onun çevresinde dolaşmak zorunda kalmıştı. Her şey dedemin bir yere gömüp de yerini hatırlayamadığı tapular yüzündendi. Belki de dedemin artık kendisine kızıldığında alınmaması yüzünden de olabilirdi. Dedem, kızgınlıklara herhangi

bir şeye bakar gibi bakıyor veya hiç duymuyordu belki. Biz çocuklar da dedeme kızardık, çünkü bilirdik ki dedem eline sopayı alıp bizi kovalamayacak veya anamıza, babamıza şikâyet etmeyecek ya da bize kızmayacak. Hatta bazen cebinden erik veya armut çıkarır, "Szymuś, Michał, aha alın çok tatlı, yiyin de öfkeniz geçsin," derdi.

Ne var ki babamın öfkesi, çabuk parladığı gibi çabuk sönerdi. Cebinden tütün torbasını çıkarır, cigara sarar, o sırada da ekmeği koymazsak ne olacağını anlatmaya başlardı.

"Uğursuzluk olurdu, bu uğursuzlukları sıralamaya başlardı, zararlı otlar biter, dolu yağar, don olur, kuraklık olur, fare, böcek, parazit ürer, en kötüsü de toprak üretkenliğini yitirir, taş gibi olurdu." Babamın sıraladığı bu uğursuzluklara, dedem de kendininkileri eklerdi. Çünkü konu uğursuzluk olunca, dedem babamdan daha iyiydi. Daha uzun yaşadığı için değil. Ama hem beyin toprağında çalıştığı hem de çarın ordusunda hizmet gördüğü için; bir keresinde sel almıştı her şeyini, bir keresinde de yıldırım düşmesi sonucunda ne var ne yoksa yanmıştı. Toprak, su, gök, savaş dedem için birdi. Ama babam dedemin uğursuzlukları uzatmasına fırsat vermezdi. Dedem, tam "Eskiden" derken, babam hemen, "Bırak eskiyi. Eskinin uğursuzluklarıyla şimdinin uğursuzlukları aynı değil. Beyin yanında yaşadıkların beyin uğursuzlukları. Ordudakiler de öyle, ekmek karneyle verilir, karnesi olsun olmasın asker ekmeği alır, yoksa savaşmaz. Ama toprak senin toprağın. Eğer ona karşı gelirsen, bağışlamaz. Kitabı Mukaddes'in veya Saba Melikesi'nin uğursuzlukları gelir bulur seni. Bu kehanetler boşuna mı?" derdi.

Bu böyle sürüp giderdi, ta ki anam çıkıp da bizi uğursuzluklardan koruyana dek:

"Korkutmasana şunları. Çocuk daha onlar. Büyüsünler kendi uğursuzluklarını kendileri bulsunlar, seninkilerden onlara ne? Senin bu anlattıkların yüzünden uyumasınlar da gör."

Çoğu zaman, beşiğinde yatan Stasiek uyanır, babamın uğursuzluklarından birini getirirmişçesine, evi çınlata çınlata ağlardı. Sallamak falan da para etmez, salladıkça daha çok bağırırdı. Anam, onun çığlıklarını ancak göğsünü ağzına tıkayarak kesmek zorunda kalırdı.

O zamanlar ekmek hakkında, bir var olup bir yok olduğundan, var olunca leziz, fakat yok olunca daha da leziz hale geldiğinden fazla bir şey bilmezdim. Somunun bittiği anlaşılınca, babam ahıra gider, yenisini getirirdi. Anam ekmeği keserken, "Kaç dilim yiyeceksiniz?" diye sorardı. Çünkü "Açgözlüsünüz, yemeyince köpeklere atıyoruz," derdi.

Bahara daha bir hayli zaman varken, babam bazen son somunu getirirdi ve bu sonuncu derdi. Sonra haftalar boyunca ekmek göremezdik. Ta ki Noel gelene dek. Çünkü anam, her zaman Noel için bir veya iki somun için un ayırırdı, ekmek olmadan, Yüce İsa dirilir miydi hiç? Hasat zamanı için de, daima bir veya iki somun olurdu, çalışanlara güç lazımdı ne de olsa. Ekmek yokken hep ekmek hayaliyle yaşanırdı. Gündüz hayal eder, gece rüyamızda görürdük ekmeği. En yakın sevdiğimizi özler gibi özlerdik. En kötüsü de akşamlardı, çünkü akşam vakti ekmek bir hayalet gibi aramızda dolaşırdı. Birisi sanki pencerenin önünden ekmekle geçiyormuş gibi ya da komşulardan biri ekmek pişiriyormuş gibi bir ekmek kokusu yayılırdı ortaya. Ağzımızdan "Bir yerlerde ekmek kokuyor," sözü çıkıverirdi.

Ekmek düşünmeyelim diye, bizi her zaman azarlamaya hazır olan babam, hemen karşı koyardı:

"Nerede kokuyormuş? Maszczyklar saman yakıyor olmalılar, çünkü yakacak başka bir şeyleri yok. Ya da Deren, tezek boşaltmıştır, tezek de bazen ekmek gibi kokar. En fazla da at boku." Burnunu çeker, hiçbir koku almadığını söylerdi hatta gider kapıyı açar, koklar, hiç koku yok derdi. Bazen dedeme döner ona sorardı: "Sen bir şey duyuyor musun?"

Dedem de bir şey duymaz ve babamı onaylardı.

"Karlar eriyor olmalı. Sabahtan beri ayaklarımda karıncalar yürüyor. Bir de ısırıyor it oğlu itler. Demek hava değişecek, oy değişecek de değişecek. Bak bakalım rüzgâr var mı? Rüzgâr bir şeyler getirmeyi sever. Eğer biri ekmek pişiriyorsa Wronlar'dır, Wronlar batıda, rüzgâr değişimi hep batıdan getirir. Bir keresinde Türkler kendi siperlerinde ekmek yiyorlardı, öyle canımız istemişti ki karnımıza ağrılar girmişti. Ekmeğin kokusu uzaktan gelir."

Bir tek anam, gerçekten de koku aldığımıza inanır bizi hemen yatırmak isterdi.

"Hadi bakalım, uyku zamanı, ekmeği falan düşünmek yok."

O da bazen sofrayı süpürürken, sanki ekmek kırıntısı toplar gibi avucunun içine bir şeyler toplar gibi yapardı. Hatta daha sonra gider sobanın kapağını açar içine atardı.

Bazen ben dayanamaz ve derdim ki:

"Ana, ortada ekmek yok ki!"

O zaman masanın yanında oturan babam, pencereden bakıp bana kızardı:

"Ne diyorsun musibet?" Atar, atmaz sana ne! Avuçladı ki atıyor! Ekmek hep ateşe atılır, yoksa günahtır." Kalkar, evde volta atar, sonra dışarı çıkardı.

Onu neyin bu kadar kızdırdığını anlamazdım. Belki ekmeğin kendisiydi. Çünkü ekmek bitince, ekmek hakkında konuşmaktan da kaçınılırdı. Kimse bunu yasaklamazdı, ama öyle veya böyle ekmeğin sözü edilmezdi. Dedem bile, pek çok savaşta yediğini içtiğini anlatırken, nohut, lahana, bulgur, erişte, hatta et yediklerinden söz ederdi de, asla ekmeği anmazdı. Biz çocuklar yatağın yanına çöküp duaya başladığımızda, anam hiçbir sözü atlamamız için yanımızda durup kontrol ederdi, "Rabbim günlük ekmeğimizi ver" derken, orayı daha sessiz söylerdik de, anam ses etmezdi. Gerçi babam anama bu dua sırasında "Kutsal Anamız du-

asını etsinler, o daha iyi," derdi, "Meryem Ana çocukların duasını dinler, ne de olsa o da bir ana."

Babam güya düşünür, düşünür az konuşurdu, ama buna karşın kimseye güvenmezdi. Kirişin ardında duran o bir dilim ekmeğin böyle zamanlarda cennetteki elma gibi herkesi baştan çıkaracağını biliyor olmalıydı. En çok da bana güvenmezdi. Bize derin derin bakardı, gri gözleri sanki beni deler geçerdi. Dedeme bile güvenmezdi. Gerçi dedemin ağzında tek bir diş bile yoktu, Noel'den kalmış, taş gibi olmuşu ekmeği nasıl yiyecekti. Taze ekmeğin bile ancak içini yiyebiliyor, ağzında çeviriyor, çeviriyor sonra yutuyordu.

Ama benim ve Michał'ın kurt gibi dişlerimiz vardı, ekmek yüz senelik de olsa bizim için ekmekti. Ekmeklerin içinde en lezizi, anamın karnına dayayıp sana kaç dilim keseyim diye sorduğu ekmekti. Çatı arasındaki o dilimi düşünüce insanın diş etleri bile acırdı. Aklına gelen o bir dilim ekmek, açlığı arttırır, salyalarını akıtır, kandırıp tokluk hissi yaratırdı ki, karnının tıka basa dolu olduğunu hissederdin. Sabahtan akşama kadar baştan çıkarır, hatta gece yatınca bile, uyutmaz.

Babamla ve Michał'la aynı yatakta yatardım. Babamın yanında ben uzanırdım, Michał ayakucunda yatardı, çünkü fazla hareket etmezdi, daha kısaydı, boyu uzun süre uzamamıştı. Babam, yatar yatmaz sırtına bana dönerdi, bazen yorganı çekmeyeyim diye bir şeyler mırıldanırdı ve hemen horlamaya başlardı. Michał'ın uyumasını da çok beklemezdim. Başlangıçta biraz tepinirdi, çünkü asla ayaklarına yer bulamazdı. Ama bir de buldu mu, bir iki silkelenir ve sonra leş gibi uyurdu. Pencerenin kenarında, anamın Antek'le yattığı yatağın yanında Stasiek'in beşiği dururdu; anam sallamayı kesince Stasiek önce biraz mırıldanırdı, ama anam duymazdı. Antek bir şey duymuş olsa bile, duymaza yatar sanki derin bir uykudaymış gibi normalde uyuduğundan daha derin uyuyormuş gibi yapardı.

Dedem ve nenem, koridorun karşısındaki odada uyurlardı. Akşam olur olmaz, nenem yatardı, dedem olabildiğince uzun, oturduğu yerde uyuklardı. En sonunda, gece yarısı gibi derin bir uykuya dalardı. O zaman anam onu eşikten geçirmek zorunda kalırdı, çünkü eşik yüksekti, dedem sanki rüya görür gibi eşikten geçip kendi evine girmek ister, ama geçemezdi onu. Eşik gerçekten de yüksek yapılırdı, o başka. Çünkü sadece eşik olarak değil, ama eve fazla insan gelince oturulacak yer olacak da düşünülmüştü.

Gece yarısı horozlar öterdi. Babam diğer yanına, yani bana doğru dönerdi. Sonra yine sırtına döner, diğer tarafına yatardı. Michał, ayaklarını başka tarafa koyardı, çünkü uyuşurdu bacakları. Stasiek beşiğinde viyaklardı, beşik sallanmaya başlardı. Ama benim gözlerimin önünde sürekli olarak yüksekte, kirişin ardında duran o bir dilim ekmek en parlak yıldız gibi parlar dururdu. Sanki bir diş ağrısı gibi, vicdan azabı gibi rahatsız ederdi. Yatakta biraz kıpırdayabilsem, belki yok olurdu görüntü. Ama yatağın darlığı bir yana, babamın sırtı, kocaman bir dağ gibi yanı başımda yükseliyordu. Her an uyanıp sorabilirdi:

"Uyumadın mı sen daha?"

Her ihtimale karşı hazırlanırdım, pire ısırıyor derim diye düşünürdüm. Ama inanır mıydı bilmem, çünkü bizde pire yoktu. Anam her gün çarşafları havalandırırdı, üstelik döşeğin altına kuru kekik yayardı. En sonunda uyuyup uyumadığımı, düş mü görürdüm yoksa hayal mi ederdim bilmem, çünkü o ekmek dilimi hep gözümün önünde olurdu. Bir keresinde, çatıya çıkmak için merdiven koyduğumu görmüştüm rüyamda, ama merdiven kısa kalmıştı, sonra kavağa tırmandım, kavak da yetişmedi. Gerçekte de düşümdeki gibi olabilirdi. Babam sabah sordu:

"Niye o kadar döndün durdun, rüyanda bir şey mi gördün?"

Akşam yediğim nohutlu lahana yüzünden demek uykumda dönmüşüm dedim. Neyse ki babam düşümde olmadığı için bu dediğime inandı.

Gündüzleri evde otururken daha kötüydü. Çoğu zaman da masada otururken. Birisi sanki bu ekmeği ağzıma vermiş de ye diye buyurmuş gibi olurdu, ne de olsa bu sadece bir ekmekti. Ekmek de yenmek içindi. Sert ekmeği, dişlerimin arasında katır kutur çiğnerken çıkardığım ses, beynimin içinde dönerdi. Etraftan da duyan var mı diye korkarak bakardı. Babam, anam, Michał, Antek, hatta beşiğindeki Stasiek. Dedemse, sanki bir şey söylemek için ağzını açıyormuş gibi gelirdi:

"Duydunuz mu, biri katır kutur bir şey yiyor, Michał koş bak bakalım yatağın altına, yoksa kedi fare mi yiyor?"

Babam sanki bunu beklermiş gibi:

"Kedi nerede? Hangi kedi? Ben kediyi dışarı atmıştım. İtiraf edin hanginiz? Sen misin Szymek? Aç ağzını pis, musibet!"

Çünkü babam, sanki bir şey hissetmiş gibi, birkaç kez bana bakar, sanki şöyle sormak isterdi:

"Bir şey mi yiyorsun sen?"

Bu bakışlar altında, kendi kendime durmaksızın, bir şey yemiyorum, yemiyorum, yemiyorum diye tekrarlayarak iki büklüm olurdum. Ya da sadece erik yiyorum, çünkü aklıma, rahibin verdiği sonbahardaki erikler geldi. Veya Meryem Ana Yortusu'nda, beyin bahçesinde yediğimiz cevizleri hatırladım. Ama olmamışlardı baba. Kâhya bizi kovduydu.

Bana bir gün baktı, baktı, sonra birden sordu:

"Ne düşünüyorsun sen?"

İlk anda dumura uğradım, ağzımdan laf çıkmadı. Sanki ağzım ekmekle doluymuş gibi. Kedinin önündeki fare gibi kurtulmaya çalışarak, sanki bana değil de Michał'a sormuş gibi davrandım. Ben de Michał'a baktım, yanıt beklerdim. Michał da bana baktı. Ama babam yemedi:

"Michał'a değil, sana sordum. Michał'ın ne düşündüğü belli. Onun düşünceleri su gibi temiz, parlak. Sen?"

"Ben mi?" diye ne diyeceğimi düşünmek için biraz daha vakit kazanmak istedim. O, bir daha "Sen" demeden önce ne düşündüğümü biliyordum.

"İsa'yı düşünüyorum," dedim tek bir solukta.

Babam gözlerini kocaman açtı, dikildi ve sanki güneşe bakar gibi baktı bana. Şimdi o, ne diyeceğini bilemiyordu. Artık bana rahat verir diye düşünmüştüm. Belki kalkar ve şöyle der:

"Gidip ata bakayım."

Ya da dedemi sorgulamaya başlar:

"Hatırladın mı? Belki yabani armudun dibine gömmüştün tapuyu ha? Hatırladın mı yabani armudu?"

"Nasıl hatırlamam? Boyu ahırı aşmıştı, armutları da bal gibi tatlı olurdu." Aslında dedem, her şeyciği hatırlardı, yaşamının her günü kafasında yazılıydı. Yalnızca tapuyu nereye gömdüğünü hatırlamıyordu. "Ama yok, armudun altına gömmedim. Ondan önce elma ağacının altındaydı. Öyle bir elma ağacı vardı, elmaların yarısı sarı, yarısı kırmızıydı. Ama bir fırtına ağacı kökünden sökmüştü."

Gel gelelim babam gözlerini kıstı, belki de bana inansın mı inanamasın mı diye değerlendirme yapıyordu. Ne düşündüğümü tekrar duymak istercesine dedi ki:

"İsa'yı mı düşünüyorsun?"

"Evet, İsa'yı," dedim ateşli bir biçimde, öyle ki dedem bile etkilendi.

"Bir de Michał'ı rahip yapmak istiyon, bak demek Yaradan Szymek'i seçmiş. Çocuğun aklına nereden gelecek yoksa. İsa'yı düşünüyorum diyor. İhtiyarın bile aklına gelmez. Diyom bak, bu oğlan rahip olur."

Yok, ben rahip falan olmam dememek için dilimi ısırmıştım. Kendimi bir rahip olarak düşünemiyordum. Tüm yaşamın boyunca ayin yönet, bir de karı gibi elbiseyle gez. Gerçi bizim arkadaşların dediğine göre, elbisenin altına, erkek gibi normal pantolon giyiyorlarmış. İyi de etekle gizledikten sonra ne anladım ben pantolondan. Ayrıca,

Staśka Makulanka'dan acayip hoşlanıyordum. Bizimle beraber, inek otlatırdı, kız olmasına karşın öyle güçlüydü ki, en büyüğümüz Wicek Szumielów bile onunla baş edemezdi. Büyüklerin kızınca ettikleri küfürler hep ağzındaydı. Ama o kızdığı için söylemezdi bunları, güler, atlar, zıplar küfrü basardı ki hey, hey! "Bir daha Staśka, bir daha" diye dolduruşa getirdik mi hele, öyle bir küfrederdi ki inekler ona bakakalırdı. İnekleri kovalarken, memeleri armut gibi sallanırdı. Biz de kancık arkasına düşmüş it gibi belki dışarı çıkar da görürüz diye o memelerin peşinden giderdik. "Staśka'nın memeleri! Staśka'nın memeleri!" diye bağırırdık. Memeler otlakta bembeyaz parlardı sanki.

Çoğu kez, eteğinin altındakini göstermesi için ikna etmeye çalışırdık onu, bir keresinde, göstermek için bir zloti istedi. Allem kallem edip, orada buradan toplayabildiğimiz bozukları toplayıp zlotiyi denkleştirdik, kıza verip hadi göster dedik. O zaman, bir zlotiye sadece yukarıyı göstereceğini daha fazlası için elli kuruş daha gerektiğini söyledi. Elli kuruş daha bulmak kolay mı? Delikanlılar, kızlarla gezmek için babalarından elli kuruş harçlık alırlardı, o kadar iyi paraydı yani. Ama şans işte, Kazek Socha'nın babası, panayırdan sarhoş dönmüştü ve eve onu küfelik biçimde arabayla getirmek zorunda kalmışlardı, Kazek de bu arada babasının cebinden elli kuruş aşırabilmişti. Tamam, parayı bulmuştuk. Ama kız yine fiyatı arttırdı, iki zloti istedi, çünkü değirmencinin kızı Tereska gibi ipek çorap almak istiyormuş. Öyle bir kızdık ki hep birlikte üstüne atıldık, sen soyunmazsan biz seni soyarız kaltak, ama elimizden kurtuldu, çakısını çıkardı karşımıza dikildi:

"Yaklaşanın çükünü keserim, piçler sizi."

Fakat büyüdüğümüzde, artık hiçbir şey istemez olmuştu.

Rahiplik işinde en çok hoşuma giden günah çıkarma işiydi. Parmaklıkların ardında oturup tüm köyün günahlarını dinlemek, hoş olmalı. Eh, o zaman neler öğrenir insan.

İster bağışlarsın, ister bağışlamazsın ya da kefaret istersin. En çok da onları cehennemle korkuturdum. Öyle ki saçları dimdik, tüyleri diken diken olur, dişleri birbirine vurur, gözlerinden sonsuz yaşlar akardı. Ama tabii değişik bir cehennem düşünmek gerekiyordu, çünkü bu cehennemden insanlar artık korkmuyorlardı ki. Belki yalnızca ruhun acı çekmesi yetmezdi, beden de acı çekse miydi acaba? Belki herkes birlikte değil de teker teker acı çekişle daha mı iyi olurdu ki? Hatta şeytan olmasaydı da, sadece insan acısı olsaydı.

Köydeki üç kızı uzun uzun dinleyebilirdim: Kryśka Latrówna, Weronka Maziarzów ve Magda Kukaweczka. Evli kadınlar içinde de favorim Balbuska'ydı. Çünkü evlenmeden önce, Balbuska'nın kum gibi sevgilisi vardı. Her gece babası, elindeki kamçıyla, köyün içinde kovalardı onu, o da kaçardı. Güya bir piçi varmış da onu boğmuş, öyle derlerdi. Gerçi Balbuska evlendikten sonra da bir şey değişmedi ya, neyse. Ama acaba söylenenler doğru mu diye günah çıkarırken onu dinlemek lazımdı. Yaşlı karılarla, erkeklerin günahlarını ben çıkarmazdım. Onu da rahip yardımcısı yapsın. Ama belki yaşlı karılar içinde bir tek Przygajowa'yı dinleyebilirdim, acaba eskiden de her şey aynı mıydı? Bunu Przygajowa'dan daha iyi kim bilebilirdi ki? Söylendiğine göre, uçanla kaçan kurtulurmuş elinden. Muhtar olsun, rençper olsun, değirmenci olsun, konu, komşu, artık kime rast gelirse. En çok da eskiden bizim köyde duran askerler. Askerlerin laci ceketleri, kırmızı pantolonları varmış ya, bu kılığa bayılırmış. Erkeği, içinden şeytan çıksın diye dua edermiş de, o buna gülermiş. Bir keresinde üç askeri eve atmış onlarla iş tutarken erkeği de onu izlemek zorunda kalmış. Sonra karıyı ıslak iple dövmüş, o da kızıp onu askere yollayınca, adam bir daha dönmemiş. Acaba, tüm bunları günah çıkartırken anlatır mıydı ki?

"İster Michał, ister Szymuś," dedi anam, "Yaradan'ın izniyle ikisinden biri rahip olsun da."

"Diyom ben size Szymuś olacak," diye inat etti dedem. "Burada bizim köyün rahibi olur hatta. Ben o günleri göremem. Ama siz rahibin evine de yerleşirsiniz. Oh kekâ. Sadece meyve bahçesi üç dönüm. Hemen yanında da kilise var."

"Ne düşünüyorsun peki?" Babam bu rahip evi işiyle de oyalanmamıştı, beni sorgulamaya devam ediyordu.

"Şeyi düşünüyorum..." diye kekeledim, çünkü ne düşündüğümü ben de bilmiyordum.

"Ne düşünecek?" diyerek yine yardımıma koştu dedem. "İsa'yı düşünüyormuş işte, söyledi ya. Duvarda asılı olan haça bakınca, daha çok düşünülür."

Aceleyle haça baktım, sanki önümde bir şeyler açıldı.

"Düşünüyorum da," dedim artık gevelemeden, "bizim için nasıl da çarmıha gerilip acılar çekmişti."

"Ne acılar, ne acılar," diye seslendi anam, mutfaktan. "İnsanoğlu şimdi olduğu gibiydi."

"Belki de daha kötüydü," dedi dedem.

"Daha da mı kötü?" diye sarsıldı anam.

"He ya, herkes şu hırsız Marchewka gibiydi. Senin kaç tavuğunu çaldı hatırlasana."

"E, başka?" diye babam üsteledi.

"Başka mı?" diye öfkelendi dedem, babamın kendisine laf soktuğunu sanıyordu. "Otlaktaki söğütlerini kesti. Üstelik senin ağzına etti. Az mı?"

"Sana sormuyorum baba, ona soruyorum."

"Szymek'e mi? Onun suçu ne ki?"

"Suçu falan yok. Daha ne düşünüyor diye sordum. Evet?" Atı, kamçıyla yokuşa sürer gibiydi babam.

Canım iyice sıkılmıştı, daha ne deseydim acaba? Dışarıda öyle bir yağmur yağıyordu ki, babamın dışarı çıkması için bir umut yoktu, köpek bağlasan dışarıda durmazdı, demek ki akşama kadar sorup duracaktı. Umutsuzca düşüncelerimin peşine düştüm, ama düşünceler fare gibi ka-

çıyordu benden. O zaman, dedem ayağa kalktı, bir adım attı ve iç çekti.

"İhtiyarlık işte bir adım atıyorsun, sanki Golgota'ya çıkmış gibi oluyorsun."

O anda aklımda bir ışık yandı.

"Düşünüyorum da," diye söze başladım, "İsa Golgota'ya haçla çıkarken, düşmüştü ve bir tarladan çıkan bir köylü ona yardım edip kaldırmıştı."

"Köylü değil, Kirene'li Simon. Nasıl ders veriyor size bu musibet rahip?"

"Ben size daha o saat demiştim," dedi dedem, babamı onaylayarak, "Rahibi görür görmez, söylemiştim. Nasıl rahip bu suratı kız gibi. Sakalı bile yok, orada burada birkaç tüy o kadar demiştim. Ne bilsin İsa'yı o, insanları da bilmez, tanımaz."

"İnsanları tanımak başka, İsa'yı bilmek başka," diye karşı koydu anam.

"Nasıl başka?" diye dedem öfkelendi. "İsa insan değil miydi? Ölünce Rab oldu."

"He ya öyleydi, öyleydi, çarmığa gerilene kadar öyleydi, daha fazla dayanamamıştı çünkü."

"Dayanamadığından değil, insanları kurtarmak istediği için."

"Ya onlar, ona safra verdiler, bıçakla böğrünü deldiler, değil mi? Ben o zalimleri kurtarmazdım. Cehennemde yansınlar, kurtlar gibi ulusunlar! Rabbimin merhametinden yoksun kalsınlar! Gözleri kör olsun da her yerlerini karanlık sarsın!" Anam zalimlere karşı eşek arısı gibiydi, babam birden kükremese, lafı daha da uzatırdı:

"Ee, daha ne düşündün?!!"

Kalbim çarpmaya başladı. Neyse ki hâlâ zalimlere kızgın olan anam, sanki babam da onlardan birisiymiş gibi ona saldırdı.

"Rahat ver çocuğa! Neredeyse tüm İncil'i anlattı sana, sen de tutturmuşsun daha, ne düşündün, daha ne düşün-

dün! Hangi çocuk bu kadar biliyor? On emri bile söyleyemezler."

Benim yine aklımda bir ışık yandı:

"Bize on emri getirdiğini düşündüm baba," diyerek anamdan önce benim aklıma gelmiş gibi bir nefeste söyledim.

Ama babam hindi gibi kabarmıştı.

"Kim?"

"Kim mi? O işte. Rahip öyle diyor. Bizim duvarda asılı olan var ya."

"O dediğin, üç kişi. Üç kişi, seni pis mikrop!" öfkeden titriyordu.

Artık ağlamak istiyordum. Ama içimden bir şey, babamın İsa konusunda o kadar da güçlü olmadığını söylüyordu. Sanki karıştırdığıma üzülmüş gibi davranarak ürkekçe sordum:

"Nasıl oluyor baba, hem üç kişi, hem de tek kişi."

"Çünkü üç kişi." Sakalı titriyordu. "Baba, Oğul, Kutsal Ruh."

"İyi de bunların hangisi Rab?"

"Hepsi birden."

"Nasıl oluyor o peki, hem bir kişi hem üç kişi?"

"Üç değil, bir!!!" diye kükredi, yerden bir çıra aldı bana fırlattı, ben eğildim, çıra Michał'a çarptı. Michał zırlamaya başladı anam kızdı:

"Ne kızıyorsun!"

Babama karşı koymayı hiç sevmeyen dedem bile ağzıyla dili arasında mırıldandı:

"Yok böyle anlatılmaz. Böyle anlatılmaz."

Dedem, o öfkeyle, su dolu kovayı öyle bir kaptı ki pantolonuna su sıçradı, ineğe su vermek için çıktı, gitti.

O sene, gelmiş geçmiş en kötü seneydi. Önce tüm bahar boyunca tek bir damla yağmur yağmadı, sonra da yaz boyu yağmur durmadı, neredeyse sonbahara kadar yağdı da yağdı. Nehir çok büyük olmamasına karşın taştı, sanki

on tane nehir bir aradaymış gibi oldu. İnsanlar, ne olacak, ne olacak diye dertlendiler. Horozlar, ne olacak diye olur olmaz öttüler. Bazıları, bütün gün pencerede durup belki bir parça mavi gökyüzü görebilmek umuduyla dışarı baktılar. Kimileri, Nuh zamanındaki tufan örneği dünyanın sonunun gelmesini bekledi. Geceleri Sójka'nın orada toplanıp durum aynı mı değil mi diye İncil okuyup tartıştılar. Kilisede ayin üstüne ayin yapıldı. İnsanlar bir haç, şapel, aziz heykeli gördükleri yerde dua etmeye, ilahi söylemeye hatta birlikte ağlamaya başlamışlardı, herkes evinde tek tek ağlayacağına, böylesi daha iyiydi. Günah çıkarmak ve komünyon için kiliseye yığılıyorlardı. İmansız Kruk bile dine döndü, çünkü karısı ve kızları adama huzur vermiyor, her şeyi onun imansızlığına bağlıyorlardı. Kruk'un beş kızı vardı, üçü artık evde kalmıştı, ama ikisinde hâlâ umut vardı. Gerçi bir Kruk için niye tüm dünya cezalandırılsındı ki? Adamcağız, pişman oldu, tövbe etti, yoksa evinde huzur bulamayacaktı, ama nafile, daha sonra da yağdı da yağdı.

Rahibi tarlalarda ayin yapması için zorladılar, belki yardımı olurdu. Ama çok uzağa gidemediler. Midura'nın oradan yol tarlalara dönünce, önde elinde haçla yürüyen zangoç Franciszek, dizine dek çamura batmıştı. Arkasındaki sancaklar çamura saplanmıştı. Üçüncü sırada da Karpielowa ve Matyska, burada herkesten önce olmak istemişlerdi. Denderys'le Skubida onu kolundan tutmalarına karşın rahip de çamura gömüldü. Biri bir taraftan, diğeri öbür taraftan kaldırıp kuru bir yere götürmek zorunda kalmışlardı, çünkü rahip kendi başına buradan çıkacak gibi değildi. Zaten pabucunun teki çamurda kalmıştı, karılardan biri onu bulup rahibin ayağına geri giydirmişti. Zangoç Franicszek'in ayaklarında uzun çizmeler olduğundan, arkasına bakmadan yürüyordu. Ardından "Hey Franciszek, dursana!" diye bağırdılar, ama o ancak çamur çizmelerinin boyunu aşınca ve daha fazla yürüyemeyeceğine kanaat getirince durabilmişti. Neyse ki elinde haç vardı da, onu ço-

ban sopası gibi kullanıp çamurdan çıkabilmişti. Gerçi daha sonra haç öyle olur olmaz her yere sokulmaz diye rahipten azarı da işitmişti ya, o başka. İşte ayin böylece sona ermişti, tarlaların kıyısında, biraz dua ettiler, biraz ilahi söylediler, sonra kiliseye döndüler.

Durumu daha iyi olanlar, tarlalarına kutsal resimler götürüp onlara samandan kulübe yaptılar. Ama bu da fayda etmedi. Ne de olsa, birinin tarlasının üstünde güneş açacak, öbüründe yağmur yağacak değildi ya. Yağmurda, artık toplandığı kadar ürün toplandı tarladan. Toplananlarda da iş yoktu, her şey sırılsıklam olmuştu.

Ancak üç araba patates toplayabilmiştik, oysaki çok fazla patates ekmiştik. Babam üçüncü arabayı getirip de bu sonuncu dediğinde dedem, anam ve biz çocuklar dışarı çıkıp hep birlikte ağladık. Babam, arabadan inmek bile istedi, elinde kamçıyla dedemin ağlamasına baktı ve o sırada da patatesleri elledi. Sadece teselli etmek için şöyle söyledi.

"Ne yapalım. Bu toprağa bu patates. Toprak çürüdü. Düzelirse ne ala."

Ürünü öğüteceği zaman elek aldı havaya savurdu, sadece sap vardı, tahıl dipte kalmıştı. Ekilecek olanı ayırdıktan sonra, değirmene götürmek için ancak yarım çuval kalmıştı. Anam bu undan bir kez ekmek pişirdi ve birazını da kara günler için sakladı.

Eğer babam, henüz sıcak olan somunları bir yerlere saklamamış olsaydı, bir kez pişen ekmek bize ancak bir ay, hadi bilemedin bir buçuk ay yeterdi. Michał ve ben, tüm ahırı altüst ettik, ama bulamadık. Gerçi saklanan somunların ahırda olduğu belliydi, ama ahırı altüst etmek gerekiyordu. Bu da Michał'la yapılacak iş değildi. Ona sürekli olarak, ekmek aramanın günah olmadığı konusunda iknada bulunmam gerekiyordu. Elindeki yabanın ucu, hani Yaradan korusun ekmeğe rastlar diye samanlara şöyle bir dokunduruyordu desem yeridir. Sürekli soruyordu:

"Bulunca ne yapacağız?"

"Yiyeceğiz."

"Sadece biz mi?"

"Yok, başka kimi istersin?"

"Babama, anama götürmeyecek miyiz?"

"He ya götür de, gör ebeni."

Bir keresinde bunun aklına, isyan sırasında, dedemin, Kazakların saman balyaları arasında, isyancıları yabayla arattığını anlattığı hikâye geldi. Dedem, isyancıları samanlığa kendisi saklamış. Ama askerler gelip de ara, da ara diye tutturunca ne yapsın? Sonra bir bakmış, yabanın ucunda kan var. Aynı anda, sanki yanlışlıkla olmuş gibi tüm gücüyle yabayı kendi bacağına batırmış ve acı acı ulumaya başlamış. Kazaklar da dedemle alay etmişler. Ama onu daha fazla aratmamışlar.

"Aptal," dedim, "ekmek arıyoruz, isyancı değil. Ekmek de kan mı olur?"

Ama o, daha fazla aramak istemedi.

Ekmek getirmek için dışarı çıktığında, babamı izlemeyi bile düşündüm. Ama dışarı çıkarken, anama dönene kadar bizi bırakmamasını tembihliyordu. Veya sanki köye iniyormuş, demirciye ya da bir komşuya gidiyormuş gibi evden çıkıyor, sonra kolunun altında bir somunla geri geliyordu. Somunu anama veriyordu, o da dolaba koyup kilitliyordu. Her gün sabah ve akşam çıkarıyor, herkese bir dilim kesiyordu.

Bu sayede ekmek Vlas Yortusu'na kadar yetmişti. Vlas Yortusu'ndan sonra da sadece patatese talim ettik. Sabah patates haşlama, öğlen patates çorbası veya sütlü patates, akşam külde tuzlu patates. Bunların için de en lezzetlisi, akşam yenilen külde, tuzlu patatesti. Lamba yakılmazdı, sobanın etrafına oturur, sobanın kapağını biraz açardık, sobadan çıkan ışık eve yansırdı. O zamanlar, normalden daha fazla tuz yendiği için gazyağına para yetmezdi, zaten patates yemek için lamba mı yakılır, yazık. Babam, güya doyuramadığımız için düveyi satmıştı, ama paranın neredeyse hepsi vergilere gitti.

Anam, patatesleri tavan arasından, sanki yumurta taşır gibi önlüğüne koyar getirirdi. Babamın ayaklarının dibine atardı. Babam, sobadan bir köz alır ve patatesleri aydınlatarak Stasiek hariç evde kim varsa hepimize pay ederdi; Stasiek henüz meme emiyordu. Sonra bazı küçüklerin yerini büyüklerle değiştirip adil olarak ayırmaya çalışırdı. Anam kendi payından iki patatesi almasını, Michał'ın ve benim payıma katmasını, çünkü bizim büyümekte olduğumuzu söylerdi. Nenem de, bir ayağının çukurda olduğunu, uykudan önce yemek yemek yerine dua etmenin onun için yeterli olacağını söyleyerek, kendi payından alıp bize vermesini söylerdi babama. Babam da yeniden payları düzenlerdi.

Aydınlanmak için kullandığı köz, duman tütene dek yapardı bunu. Hatta bir keresinde kaşlarını bile yakmıştı. Küle koyduğunda hangi patatesin kimin olduğu öyle bir karışırdı ki tüm külü eşelerdi. Közlendikten sonra, patatesleri nasıl tanıyıp aynı biçimde gruplara ayırarak, nasıl isim, isim yerine yerleştirdiğini hiç anlayamazdım. Bu Szymek'in, bu babamın, bu benim olsun, bu Michał'ın bu anamızın, bu Antek'in...

Herkesin payını verdikten sonra, azıcık soğumasını bile beklemeden kendi payına düşenleri önüne çeker ve içinden bir patatesi alıp elinin yanmasına bakmadan soyar, yemeğe koyulurdu. Hemen ne kadar yumuşak, ince olduğunu söyleyerek övmeye başlar, eğer patates olmasa ne yapardık diyerek sanki farklı bir dünyadan söz eder gibi patatesleri anlatmaya girişirdi. Gerçi et güç verirmiş, ama patates insana sabrı öğretirmiş. İnsan yemesini bilirse, patateste her yiyeceğin tadını alırmış. Çünkü yemek yemek de yazmak ya da okumak gibi bir hüner istermiş. Bazıları domuz gibi yedikleri için ne yediklerinin farkına varmazlarmış. Sadece ağızları ve mideleriyle yerlermiş. Oysa akılla yemek lazımmış. Tüm yemekler topraktan gelirmiş, öyleyse her yiyecek de toprağın tadı olurmuş Bu patatesler,

pastırmalı nohut, salamlı kapuska, ekşi kaymaklı peynirli mantı, hatta nah pancar büyüklüğünde tavuk budu gibi tat verebilirmiş. İyilik ve kötülük de patatesten gelirmiş, çünkü patatesin geldiği yer toprakmış.

Gündüz, asık yüzlü, sessiz olan babam gider, onu yerine patateslerin yerken, makineli tüfek gibi konuşan bambaşka bir adam gelirdi. Hatta bazen konuşmaktan tuz atmayı unuturdu, anam hemen, "Al da tuz at," diye onu uyarırdı.

Dedemle ninem babamdan çok yaşamışlardı, dolayısıyla patatesler hakkında ondan çok şey bilirlerdi, gel gelelim, sanki bir kehanet dinlermiş gibi, babamı dikkatle dinlerlerdi. Bir keresinde dedem, lafa karışmış, patatesi kralların da, kralların uşaklarının da, generallerin de, erlerin de, rahiplerin de, kilise önünde dilenen dilencilerin de yediğini söylemişti, çünkü patates herkesi eşitlermiş. Gerçi ölüm de herkese eşit davranırmış, ama onun patates kadar hoş bir tadı yokmuş. Bunun üzerine babam, dedeme saldırdı, ölüm neredeymiş, patates nerede. Ölüm, ölümmüş, herkese bir gün gelecekmiş. Ama patates, insanın yemesi için büyürmüş. Nenemin de, dedemin eşitlik hakkında konuşması hoşuna gitmemişti.

"Laf söyledi bal kabağı. Krallar patates yiyerek dünyayı yönetiyorlar." Sonra krallara acıdı ve ekledi: "Tabii belki üstüne sos ekliyorlardır, bilmediğimiz şeyler ekliyorlardır, yanında et de yiyorlardır. Etle yenirse iyi olur."

"Canım bize ne, neyle yerse yesinler," diye babam kükredi. "Krallar hakkında her şeyi bilmemiz gerekmez. İnsan çok yakında bile olsa komşunun hakkında her şeyi bilmiyor bazen. Öyle de olması lazım."

Günlerden bir gün babam, demirciye gitmişti, sabanı düzelttirecekti, çünkü havada bir bahar kokusu esmeğe başlamıştı. Yerde hâlâ kar olsa da, güya göre birisi tarla kuşunun öttüğünü duymuş. Anam da evde yoktu, çorba yapmak için komşudan artık un ödünç almaya gitmişti.

Nenem Stasiek'in beşiğini sallıyordu. Dedem de sobanın başında uyukluyordu. Ama doğrusu uyumuyor da kestiriyordu galiba, çünkü gözünü hafif aralıyor, daha bahar gelmedi, daha bahar gelmedi diye mırıldanıyordu. Sobanın üstünde de patates çorbası kaynıyordu.

Ben karnım ağrıdığı için okula gitmemiştim. Sanki gerçekten ağrıyormuş gibi sürekli iki büklüm oturuyordum. Nenem nane damlası vermişti, sürekli ağrıyor mu diye sorup duruyordu. Ağrıyor diye inliyordum, ama sabahtan beri beni baştan çıkaran o bir dilim ekmek için evden nasıl çıkacağımı düşünüyordum, hatta bu yüzden karnım biraz ağrımış da olabilirdi. Aslında kötü bir niyetim yoktu. Sadece ekmek nasıl olmuş diye bakmak istiyordum.

Nenem bir kez daha ağrıyor mu diye sorunca, "azaldı gibi" dedim. Çünkü artık yeteri kadar ağrımıştı, anamın komşudan, babamın da demirciden dönmesi an meselesiydi, eğer öyle olursa, ben de sürekli iki büklüm oturmak zorunda kalacaktım.

Nenem sanki bunu beklermiş gibi naneyi övmeye başladı; hatta biraz kendinden bile geçmişti, daha da ileri giderek nane yağı içersem hiçbir şeyim kalmayacağını söyledi. Artık karnım ağrımıyor dedim ve tavuk yemi tasını alıp hayvanları yemleyeceğim diye dışarı çıktım. Tası taşlığa koydum, hemencecik çatı arasına tırmandım. Gözlerim karanlığa alışana dek, saman çatı, sanki çatı arasının zeminine çökmüş gibi gözüktü gözüme, burası çok karanlıktı. Ama ekmeğin durduğu yeri ezbere bilirdim. Ona bakma isteğimin önüne geçemediğim anlarda buraya çok gelmiştim. Zaten başını uzatıp gözlerini kocaman açmak yeterdi, çatı arası hemen büyür, genişlerdi, sanki yarı karanlıkta kilisenin ortasında duruyormuş gibi olurdun. Ekmekse, bu karanlıkta, tam tepede, uyuyan bir güvecin gibi, kirişin ardında duruyordu. Hatta güvercinin gagası gibi, kirişin ardından uzanmıştı, samanların griliğinden biraz daha griydi rengi.

Birden ona dokunmak, hiç olmazsa gagasını okşamak arzusu sardı içimi. Ama oraya nasıl uzanacaktım? Babam, dilimi kirişin ardına koyarken, merdiveni çatı aralığından indirmiş olmalıydı, gerçi kalaslar merdiven basamağı gibi birbirine yakın olsalar da, üzerlerinde yürümek kolay değildi. Sanki çimene basıyormuş gibi samanlar ayaklarıma batıyordu, ben de tüm gücümle saman çatının altına tutunmak zorunda kalıyordum. Eğer elim bir kaysa, taş gibi yere düşerdim. O zaman sen seyreyle gümbürtüyü. Dedemin uykudan fırlayıp, "Ev mi yıkılıyor?" diye bağırdığını görür gibiydim. Nenem, "Nasıralı İsa!" diye bağırırdı. Stasiek zırlardı. Anam komşudan gelir, "Szymek nerede?" diye çaresizce sorardı. Babamsa demirciden dönüp "Nerede o it?" diye bağırırdı.

O sırada tek elimle kalasa asılıp kirişin ardındaki parçaya bir biçimde uzanmış ve onu alıp gömleğimin içine yerleştirmiştim. Oradan inmek kolaydı. Bacanın yanına oturdum, ama gömleğimin altından ekmeği çıkaracak cesareti bulamıyordum bir türlü. Evden kuşkulu bir ses geliyor mu diye dinledim. Nenem Stasiek'e şarkı söylüyordu: "Ah zavallı halkım, sana ne etti o zalım?" Etrafa dikkatle baktım. Sessiz ve sakindi, fareler bile çatı arasını terk etmişti sanki. Yalnızca benim gümbürtüyle atan kalbimin sesi duyuluyordu, sanırsın dışarıda atıyordu. Elimi dikkatlice gömleğimin içine soktum, önce ekmeği okşadım. Kuru ve çatlaktı, ekmekten başka her şeye benziyordu atan kalbim miydi yoksa ekmek miydi bilemiyordum. Onu iki elimle çıkardım. Ona daha iyi bakabilmek için kafamı eğdim. Ama yalnızca ekmeğin değil de başka bir nesnenin kaba, gri bir parçası gibiydi. Bunda ne vardı ki? Toprağın onsuz olamayacağı ne olabilirdi bu parçada?

Onu kıtırdatmak için dayanılmaz bir arzu duymaya başlamıştım. Belki dişlerimin arasına alırsam, ondaki vazgeçilmez şeyi anlayabilirdim. Komünyonda yediğimiz foslarda da hiç tat olmaz, su ve unla yapılır o foslar, o kadar.

Ama Yüce İsa vardır onun içinde. Sadece küçük bir parça alsam, babam fark etmezdi. Öyle ya, Noel'de eksilmiş ekmek dilimini nereden tanıyacaktı ki? Daha büyüktü, kurumuş, küçülmüştü. İnsan da yaşlanınca kuruyup küçülüyor.

Dilimin köşesini, dişlerimin arasına aldım, hafifçe ısırdım. Avucumun yarısı kadar bir parça kırıldı. İçimi bir korku kapladı. İlk düşüncem kaçmaktı. Ama nereye? Boğazım tıkandı. Bu kuru dilimin önünde diz çöküp tekrar bütün bir dilim olması için yalvarabilirdim. Sanki merdivenlerden birisi koşarak çıkıyor gibi geldi. Birisi bacanın ardından elime uzanacak gibiydi. Evin kapsı hızla kapandı. Bazı sesler duydum, baban, anam, dedem, nenem, bağırıyorlardı: Szymek ne yaptın? Szymek imansız Szymek!! Szymek!!

Birden, bu büyük hatayı ısırmak istercesine ekmek dilimini kemirmeye başladım. Dişlerimin arasında öyle katır kutur ses çıkarıyordu ki bu sesi tüm çatı arasında duymak olasıydı. Hatta bana, tüm evin içinde, bahçede, köyde duyuluyormuş gibi gelmişti. Çevredeki insanlar gelip Pietruszkalar'da neler oluyor diye bakmaya gelmişlerdi sanki. Damağıma, diş etlerime dilime batıyordu. Sanki acelem varmış gibi hızla çiğniyordum. Bu ekmekten hiçbir şey anlamıyordum, sadece ağzımın içi berelenmişti, sanki yüzümde bir yara oluşmuştu.

Daha sonra, dilimin geri kalanını da yedim, çünkü onunla ne yapacağımı bilmiyordum. O zaman garip bir şey oldu, içimdeki korku aniden kayboldu, sanki üzerime bir nur indi. Kalkıp gidebilirdim, ama canım istemedi. Huzur ve sakinlik çatı arasına geri gelmişti, bir an sonra sıcak bir uyku bastırdı. Rüyamda bizim tarlayı gördüm, susuzluktan çatlamıştı, her yerde ulak otu, buğday çimeni, kazayağı büyümüştü, yan taraftaki tarlalarda ise arpa ve buğday ekinleri vardı. Ama beni hiçbir şey üzmüyordu, hatta gözyaşlarıyla, "Uğursuzsun, uğursuzsun toprak" diye ağlayarak gelen babam bile.

Çığlıklar ve sarsılışlarla uyandım babam başımda duruyordu, öfke içindeydi, sanki aklını kaybetmiş gibiydi, elleri kollarıyla hareketler yapıyor, uluyordu:

"Ailenin yüz karası!! Seni yılan!! Lanet olasıca. Ya rabbim tut beni!! Yoksa köpek gibi geberteceğim bu iti!! Ah anan senin yerine taş doğuraydı keşke. Şimdi biz ne yapacağız?! Toprak bizi bağışlamayacak! Kalk ayağa!"

Nurlu uykudan ve yediğim ekmekten üstüme çöken rehavetten kurtulmadan kendimi babamın ayaklarına attım ve konuşmaya başladım:

"Bir şey dürttü beni baba! İçime şeytan girdi! Beni kiliseye götür, tüm gün kollarımı iki yana açıp yüzüstü yatayım! Belki içimdeki şeytan çıkar!"

"Sana bir şeytan veririm, alıp da kaçamazsın! Kalk!" Karnıma öyle bir tekme attı ki, iki büklüm oldum. Birden daha fazla öfkeye kapılmış gibi belimden tutup merdivenlerden aşağıya çuval gibi attı. Tüm bahçede sürükledi, ahırın duvarına kadar götürdü. Duvarın önüne dikti, burada bekle dedi. Kendisi de ateşli ateşli yerde bir şey aramaya başladı.

Anam evden çıkıp babama sordu:

"Bu kadar kötü ne yaptı?"

O ise içeri girdi botlarını samanları içinde sürüyerek ve kendi kendine mırıldanarak bir şeyler aradı, aklını yitirmişti. Sonunda ayağının altında bir şeyler şakırdadı ve köpeğin zincirini çekip aldı. Köpeği, kışın yarısında, kendini beslesin diye salmıştık, çünkü ona verecek yemek yoktu.

Anam, eşikte durarak yeniden sordu:

"Sana, ne yaptı diyorum?"

Ama babam onu duymuyordu. Zinciri kulübeden çözmekle uğraşıyordu öfkeyle geri döndü, beni elimden çekti, içeri itti, oysaki ona hiç direnmiyordum. Kapıyı ardımızdan kapadı, bir iki kere tekme de kapıya attı, çünkü açılıyordu. Sanki ateşi varmış gibi tir tir titriyordu, öyle ki zincir elinde şangırdıyordu. Zinciri boynuma taktı.

"Asacağım seni yılan," diye homurdandı. "Yaradan da beni bağışlamazsa bağışlamasın. Ben de seninle birlikte cehenneme gideyim, fark etmez. Ama seni asacağım."

Bu zincirle boynumda bir şeyler yaptı, bu arada zincir, atların boynundaki ziller gibi şıngırdıyordu. Babam beni sanki ölüme götürmek için değil de, kızaklara bağlamak için hazırlıyormuş gibi gelmişti bana. Belki de bu yüzden hiç ama hiç korkmamıştım. Biraz karnım ağrıyordu, ama korkudan değil, ekmekten olmalıydı. Korkmuyordum, çünkü henüz ölmek ne demek bilmiyordum. Gerçi çevremde pek çok ölü görmüştüm. Yaşlılıktan, hastalıktan ölenler, asılarak ölenler. Hatta birisi vardı, ona Paluch derlerdi, mahsulü taşırken, saman yığının üstünden düşüp tekerin altında kaldıydı. Öldükten sonra bile parmaklarını tekerden ayıramadılar, öyle sıkı tutmuş. Değirmenci Kurzeja, değirmen kayışına kapılmıştı, ne öldürülmüşe benziyordu, ne eceliyle ölmüşe. Bir keresinde Sylwester Sójka, kardeşi Bolesław'ı, toprak yüzünden dövenle öldürmüştü. Sanki kazara olmuş gibi görünüyordu, çünkü birlikte tahılı öğütüyorlardı, sanki birbirlerine çok yakın durmuş çalışırlarken, dövenin sapı fazla uzun olduğu için diğerinin başına çarpmış gibiydi. Hatta ölü kardeşinin başında, "Kalk Bolesław! Uyan kardeşim!" diye ağladı sanki öbürü de gözünü açıp kalkacakmış gibiydi, çünkü bir kardeşin bağırmalarına kim bu kadar kayıtsız kalabilir? Kułaga, karısını öyle bir dövdüydü ki kadın evden çırçıplak kaçıp yolda can verdi. Bunun gerçekte ne olduğunu da söylemek zor. Çünkü ölmüş, kimisi de kötü kadın olmuş dedi. Rżysko, meyhanede bir gün öyle çok içmişti ki, bir daha ayağa kalkamamıştı. Bir sarhoşun cesedi, sarhoş gibi görünür. Yahudi saçını başını yoldu, çünkü adamın içki parasını kimse ödemek istemedi. Aslında önceden de borcu varmış, o gün ödeşmeye gelmişmiş. Cebini aradılar, fakat beş kuruş bile çıkmadı. Benim sınıf arkadaşım Jędrek Guzka'yı tabutta gördüğümde güya ölüydü, ama yepyeni giysisi, pabuçları,

gömleği vardı, saçları özenle kesilip taranmıştı, yaşarken onu hiç böyle görmemiştim. Ölmek o kadar da kötü olmasa gerek diye düşünmüştüm. Jas Kułaj'la çakısına iddiaya girmişti; değirmenin ardındaki su setinin yanında bulunan köyün en yüksek kavağına, kendisini bağlamadan çıkacaktı. Aşağıya düştüğünde, neredeyse en tepeye varmıştı. Onu yatağına yatırması için anasına götürdük, çünkü yolunda gitmeyen bir şeyler olduğunu anlamıştık. Kadın bize en kötü küfürlerle lanetlerle bağırdı. Sonra "Jędrusiu, Jędrusieniu! Jędrusieczku!" diye uludu.

Daha pek çok şey sayabilirim. Ama ölmenin ne demek olduğunu bilmiyordum. Belki de hâlâ bilmiyorumdur. Gerçi ölenleri çok iyi hatırlıyorum. Üç yaşındayken anamla beraber vedalaşmak için evine gittiğim Wróbel'den başlayarak herkesi sırasıyla sayabilirim. Biraz korkuyordum, çünkü ölüm Wróbel'in yanında oturuyor sanmıştım. Noel zamanı ölüm kılığına giren çocuklardan başka türlü bir ölüm de görmemiştim. İçeri girdik, Wróbel'in karısı ocakta bir şey karıştırıyordu, Oğlu Józef, pencerenin ayrındaki sıraya oturmuş dizginleri onarıyordu. Köşedeki yatakta, beyaz, yüksek yastıkların üzerinde Wróbel'in başı yatıyordu, bıyıkları iki ağaç dalı gibi iki yandan sarkıyordu. Yatağa yaklaştık, anam haç çıkardı, diz çöktü, bana da diz çökmemi söyledi. O zaman bıyıklar yastığın üstünde oynadılar, yorganın altından, kuru bir el çıktı ve başıma dokundu. Sonra kalktık, anam sordu:

"Rahip geldi mi?"

"Geldi," diye iç çekti karısı, o sırada oğluna döndü, "Józef! Józef! Hadi artık! Git artık, git diyorum, söz dinlemiyor."

Anama, "Ölüm nerede?" diye sormak zorunda kaldım. Ama beni elimden çekti ve oradan çıktık. Bahçe sıcacıktı, Kozieja, danasını çeke çeke götürüyordu. Dana öyle komik zıplıyordu ki, gülmeye başladım. Anam da güldü, oradan geçen herkes yolda durdu güldü.

"Diz çök," diye hırladı babam.

Dizlerimin üstüne düştüm, boynumdaki zincir şıngırdadı.

"Büyük günahları tekrar et," dedi babam. "Göğsünü döv. Yaradan seni bağışlasın. Üç kez de, Selam Sana Meryem'i söyle, Meryem Anamız yardımcın olsun." O da yanıma diz çöktü. Ellerini karnına bağladı. Gözlerini kapadı, duaya başladı. Ahırdaki serçeler, onları rahatsız ettiğimiz için kızmış gibi tepemizde uçuşuyorlardı. Yedi büyük günahı saydım, ama hiçbirisi benimkine benzemiyordu. Eğer Rab, sadece bu yedi büyük günahı bağışlamıyorsa, acaba babam beni niye asmak istiyor ki diye sordum kendi kendime.

O sırada ahırın kapısı yavaşça açıldı. Başımı çevirdim, kapının eşiğinde bir ışık huzmesi içinde anamı gördüm. Gözlerimi babama çevirdim, ama o sanki kapının gıcırtısını duymamış gibiydi, çünkü elleri karnında, gözleri kapalı, duaya devam ediyordu.

"Çocuğunu bağışlamayacağın bir günah yoktur," dedi anam. "Bu senin çocuğun, kötü veya iyi, çocuk, senin çocuğun."

Birden tüm bedenimle anama öyle hızlı döndüm ki boynumdaki zincir şıkırdadı, bağırdım:

"Ana, babam beni niye asacak? Su bendinin oradaki en yüksek kavağa çıkayım, kendimi aşağıya atayım!"

"Öldürsen de yine senin olacak," şimdi anam beni duymuyor gibiydi. "Fakat sen artık ne baba olacaksın, hatta ne de insan."

O zaman babamın karnına bağladığı elleri çözüldü, iki yana düştü, onları diz çöktüğü bacaklarına dayadı. Kapalı gözlerinde hapsettiği gözyaşları aşağıya akacakmış gibi geliyordu. Bir süre sonra gözlerini açtı, yorgun bir sesle konuştu:

"Al şunu. Ben biraz daha diz çökeceğim."

Bir keresinde de anam hasattan sonra beni haç yürüyüşüne götürdüydü. Bizim köyden ve başka köylerden

bir dolu insan vardı. Yaşlılar, gençler, erkekler, kadınlar, kızlar, delikanlılar, tüm aile... Rahip, orgcu ve zangoç Franciszek de vardı. Sancaklarla, Meryem Anamızın bizim kilisedeki resmi de onların ardından yürümekteydi. Sabahtan, akşama kadar yürüyorduk, bir dinlenmek için bir de yemek yemek için olmak üzere sadece iki kere duruyorduk. Gerçi bazıları hiç durmuyordu, sadece yürüyordu. Geceleri de genellikle köylerde geceliyorduk. Ama bir keresinde de ormanda, açık havada, bir yerde beyin samanlarının üzerinde uyuduk. Bazen ilahi söylemeyi de kesiyorduk, çünkü gün boyu ilahi söylenmekteydi. Hatta bazıları ilahileri yöneten orgcuyu beğenmiyorlardı, aralarda bile ilahi söylemeye devam ediyorlardı, en çok da önden yürüyenler böyleydi.

Şarkı söylemekten insanların sesleri kısılmıştı, birkaç gün sonra, cırlamaya, gırlamaya, havlamaya başlamışlardı, öyle ki dinleyenin kulakları acırdı. Orgcu sanki tek ciğeri kurumuş gibi, gittikçe daha sık ara vermeye başlamıştı, her şarkıdan sonra gittikçe daha uzun süre öksürük krizlerine yakalanıyordu. Ama insanlar ne ona, ne de bu öksürüklere takılıyorlardı, eğer o ilahiye başlamazsa kendileri başlıyorlardı; orgcu da onlara katılmak zorunda kalıyordu. Bu ilahileri en hevesli olarak okuyan Zdun'du. Bu yüzden olsa gerek, insanlar, eğer genç olsaydı, orgcu Zdun olmalıydı diye konuşuyorlardı. Çünkü güya, bir zamanlar, birisi düğününde, tüm kilisede duyulacak bir biçimde Veni Creator'ün söylenmesini istemiş, Zdun'u seçmiş, orgcu da Zdun'a eşlik etmiş. Dönüş yolunda Zdun'un sesi, bağırmaktan öyle kısılmıştı ki bir şey söylemek istediğinde etrafındakilerle sadece mimiklerle anlaşabiliyordu. Anamın da sesi fena kısılmıştı, döndükten sonra iki ay papatya çayı içti. Ama bunda şaşacak bir şey yok, çünkü yol toz içindeydi. İki kere yağmur serpelemişti, ondan başka hep güneş, hep güneş, insanların boğazları tozdan ve kuruluktan topak topak olmuştu.

Ben ilahi söylememiştim, çünkü henüz bu tür şarkıları bilmiyordum. Ama benim de boğazım topaklanmıştı, ikide bir tükürüyordum. Önümüzde Oryszka yürüyordu, Pietruszkalar'ın oğlu bana sürekli tükürüyor diye uzağa gitti. Waliszyna da eteğine tükürdüğüm için anamla münakaşa etti, işte bakın pis musibet nasıl da tükürmüş diye herkese eteğini gösterdi. Ha, bir de herkes tavuk bokuna oturduğumu söylüyor, dedi. Mikita'nın ayakkabılarına da tükürdüm, ama uzun konçlu olduğu için anlamadan yürüdü. Anam, hayal kurmam yerine dua etmem için elime tespih verdi. Ama tespihle yürümek zoruma gitti, ellerim bağlıymış gibi hissediyordum. Ayrıca bir tüy bile taşısan bir süre sonra tüy dediğin tavuğa, kaza, ördeğe dönüşür. Bu tespih de ağır bir zincire dönüşmüştü. Boynuma astım, ellerim kanat gibi özgür kaldı.

O sırada, bir meyve bahçesinin yanından geçiyorduk, erikler yaprakların arasında pırıl pırıl parlıyordu. Anama baktım, kafasını kaldırmış, güneşte gözleri kapalı ilahi söylüyor. Sola baktım, sağa baktım, ardıma baktım, herkes aynı biçimde, güneşin altında, gözleri kapalı ilahi söylüyor. Aşağıda dizlerimize kadar toz içindeyiz. Yanımızda Kolas yürüyordu, ilk savaşta tek bacağı sakatlandığı için bacağını sürüyor, sanki bilerek toz kaldırıyordu. Herkes onu yanından kovmuştu, en son sırada bizi takip etmesini söylüyorlardı, ama o inatla, ortalarda yürümeye devam ediyordu.

Önce biraz anamın yanından geri kaldım. Sonra kenara doğru yaklaştım, hop bahçeden içeri atladım. O sırada *Selam Sana Rabbin Sevgili Kulu Meryem*'i söylüyorlardı, kimse beni fark etmedi. Ayrıca bu yürüyüş sırasında ihtiyaç gidermek için kafileden ayrılanlar da oluyordu, benim bunun için ayrıldığımı düşünebilirlerdi. En dolu elma ağacına vardım, hızla toplamaya başladım. Gömleğimin içini doldurmuştum ki ağaçların ardından bir çığlık duydum:

"Yakala Azor! Yakala şu hırsızı! Sana elma çalmak ne demekmiş göstereceğim piç kurusu!"

Ama Azor beni tutmadan, ben kafileye katılmıştım bile. Köpek bahçeden çıktı, aptallaştı, çünkü bir kişiyi kovalarken önüne oğul gibi insan düşmüştü, üstelik bağıra çağıra şarkı söylüyordu bu insanlar. O da havlamak yerine, dertli dertli ulumaya başladı. Az sonra adam da bahçeden çıkıp gelmişti, bağırıyor, elindeki sopayı sallıyordu, beni kafilenin içinde de kovalayacağını sandım. Her ihtimale karşı sancakların altına saklanmaya karar verdim Ama birden durdu, sessizleşti, kendisinin de böyle bir haç yürüyüşüne katılması gerektiğini düşünmüş olmalıydı, çünkü az mı günah işlemişti, oy ne günahlar, ne günahlar.

"Sus Azor, sus," dedi köpeği yanına çağırdı. Şapkasını çıkardı, bizse yürümeye devam ettik.

Sonra iki kocakarı ön tarafta kavgaya tutuştular, biri öbürünün topuğuna öyle bir basmış ki derisini soymuş. Kimin, kimin ayağına bastığı belli değildi, öyle bağırıyorlardı ki ne dedikleri anlaşılmıyordu, biri birine at gibi yürüdüğünü, öbürü de ona ördek gibi paytak paytak adım attığını söylüyordu. Biri diğerine, Meryem Ana'ya sesini duyurmak istercesine bağırıyorsun derken, karşısındaki, senin de sesin sobada takırdayan darı lapasına benziyor diye ona laf yetiştiriyordu. Öbürü boş durur mu, kocanın başka karılara gitmesine hiç şaşmam çünkü kocan gibi bir melek adam, senin gibi bir cadıya kalmaz diyerek lafı tamamlıyordu, bunun üzerine diğeri kaltağın hası sensin, başka adamlarla yatıp kalktığını herkes biliyor diye barbar bağırıyordu. Artık topuğu falan unutmuşlar, neredeyse birbirlerinin boğazlarına çökmeye başlamışlardı. Ama kafilenin arkasından sesler yükseldi:

"Hey siz, öndekiler az yavaş! İlahi söyleyemiyoruz burada! Ayıp! Ayıp!"

Çopur yüzlü bir adam, elindeki bastonu kaldırıp milleti itip kakarak öne doğru geldi ve şöyle bağırdı:

"Defolun! Defolun! Geveze cadılar!"

Bu sefer diğerleri, iterek öne geçtiği için ona bağırmaya başladılar. Arkaymış, önmüş ne fark eder, Yaradan için yürüyorsun. Ruhun temiz olsun yeter.

"Yüce İsa! Meryem Anam!" diye bağırdı. "Cehenneme git! Kör müsün?"

"Küfretmeyin! Küfretmeyin," diye bir başkası yetiştirdi. "Bu yola çıkarken küfretmemeye yemin ettik!"

Bu kargaşadan istifade, anamın yanına ulaştım.

"Neredeydin?" diye sertçe sordu.

O sırada orgcu, huzuru sağlamak için herkesi ilahi söylemeye çağırdı:

"Yerindedir seni övmek."

Kafiledekiler ilahiye devam ettiler:

"Her zaman övgüye layık, en temiz, Efendimizin Annesi."

Anam da tabii.

Gömleğimden elmaları çıkarıp yemeye başladım. İlahi biterken galiba dördüncü elmamı yiyordum. Elmayı dişlemiştim ki anam sordu:

"Nerden aldın bunu?"

"Meyve bahçesinden. Geçtiğimiz yerde bahçe vardı. Görmedin mi?"

"At onu," diye tısladı.

"Ana baksana, çok olgun," diye bağırdım. "Sen de ister misin?"

"At dedim. Tespihin nerede?

Görünüşe göre Azor'dan kaçarken tespihi düşürmüştüm ya da elmalara daldığımda kopmuştu tespih.

"Utanman yok mu senin?" dedi. Fısıltıyla konuşuyordu, ama çok kızmıştı. "Kefaret ödemeye gidiyoruz, sen hırsızlık yapıyorsun. Ne ettim de sen bunu bana ceza diye verdin ya Rabbim? Sen adam olmayacak mısın oğul?"

Neyse ki tam arkamızda Duda'yla kızı Weronka geliyordu. Duda, kocakarı gibi kavgacı bir adamdı, ilahi aralarında kimseyi bulamazsa kızıyla kavga ediyordu. Kız, evde

kalmıştı, yüzüne bakılmayacak kadar çirkindi, ama adeta kanatsız melekti. Ne var ki, bu pek işine yaramıyordu, o başka. Duda, durmaksızın homurdanıyordu.

"Yanlış yoldan gidiyoruz. Size diyorum millet, baştan beri yanlış yoldan gidiyoruz, yol, bu yol değil. Toz duman içinde, hiçbir şey görünmüyor. Kimse Duda'nın yol hakkında söylediklerine kulak vermiyordu, çünkü baştan beri hep aynı şeyi söylüyordu. Ayrıca yanımızda yöremizde kadınlar vardı, çünkü erkekler, biraz olsun aralarında sohbet etmek için arkadan geliyorlardı. Kadınlar ilahi söylemediklerinde, ya düşünceleriyle içlerinden ya da dudaklarını kıpırdatarak dua ediyorlar, ellerine doladıkları tespihleri çekiyorlardı. Ama birisi Duda'nın dırdırına dayanamadı ve rahibin hangi yolun iyi, hangisinin kötü olacağını daha iyi bileceğini söyledi. Götürdüğü yol kötü bir yol olamazdı. Duda, bu yolu kötü buluyorsa, durup, kendi bildiği yoldan gidebilirdi. Ama bu sözleri hiçbir işe yaramadığı gibi, Duda'yı daha da kızdırdı ve hem ona, hem rahibe giydirmeye başladı. Rahip daha çocukmuş, ağzı süt kokuyormuş, kitapta okuduklarından başka bir şey bilmiyormuş. Sanki kız neden bu kadar rahibi koruyormuş, yoksa pantolonunun içine kaymak için rahibin evinin etrafında mı dolaşıyormuş? Tabii, ya rahipten iyisini mi bulacakmış? Kız utanmış, başını öne eğmişti, hızlı hızlı tespih çekiyordu. Diğer kadınlar da duaya dalmışlardı, çünkü hiçbiri, Duda'ya bulaşmaya cesaret edemiyordu. Bir tek anam kızmıştı:

"Utan Duda. Utan. Çocuklar var yanımızda." Güya beni kastediyordu. Elmaları unutarak başımı kendine bastırdı.

Ama Duda yol hakkında atıp tutmaya devam etti.

"İyi olsun, kötü olsun, Yaradan'a giden bir yol var babacım," diye onu teselli etmeye çalıştı kızı. "En iyisi vardığımızda, rabbimizden ne isteyeceğimizi düşün. İstersen sana biraz ekmek peynir vereyim, ne dersin?"

Gece bir köyde durduk, ahırdaki samanların üstüne yattık. O zaman anam yine çaldığım elmaları hatırladı. Attım mı diye sordu. Ama kızmadan.

"Ağzım çok kurudu," dedi.

Dört tane daha elmam vardı. Bir tanesini gömleğimden çıkardım, karanlıkta eline verdim.

"Yesene," dedim. "Çok büyük bir bahçeydi, biz almasak, rüzgâr yere indirecekti bu elmaları, ya da kendileri düşerdi."

Elmayı aldı, ama eli, ölü eli gibiydi.

"Günah oğul," dedi.

"Günahsa, benim günahım olsun," dedim. "Sen ye." Ona cesaret vermek için kendime de bir elma çıkarıp gürültüyle ısırdım. Ama anamın yediğini duymadım. Ya sessiz yedi ya da ben uyduktan sonra yedi, bilmiyorum.

Etraf karanlıktı, ama her şey duyuluyordu. Hatta ahırın en uzak köşesinde olan biten bile. Bazıları yemek yiyordu, bazıları ağrıyan bacaklarını ovuyorlardı, kimi dua ediyordu, kimi horluyordu. Yalnızca, yol yorgunluğu yaşamayan gençler fingirdiyorlardı, çünkü bir yerlerde, kızların kıkırtısına, delikanlıların kahkahası eşlik ediyordu. Birisi dayanamadı, harman katından bağırdı:

"Uyuyun be lanet olasıcalar! Ya da gidin, dışarıda fingirdeyin."

Bir an için sessizlik karanlığı sardı. Sonra yavaş yavaş her şey eskisi gibi oldu. Bizden az uzakta, votka içmeye başladılar, sadece kokusu değil, ağızdan ağıza dolaşan şişe de kendini ele veriyordu. Hatta içenin adam mı yoksa kadın mı olduğu anlaşılıyordu. Bazen kocaman bir yutkunma sesi geliyordu, belli ki kallavi bir yudum alınmıştı veya ilahiden ağrıyan boğaz yüzünden yudum aşağı inmiyordu.

Uzun süre uyuyamamıştım, samanlar batıyordu, üstelik her yerden horlama sesleri geliyordu. İnsanların bir grup içinde, bu kadar farklı horladıklarını hiç tahmin etmezdim. Biri yavaşça, ıslık çalar gibi uyuyordu. Bir başkası

biraz daha kalın horluyordu, sanki ilahilerin son kalıntılarını tükürür gibiydi. Bir başkası ciğerinden horluyordu, ama dayanılmayacak gibi değildi. En kötüsü ihtiyar heriflerin horlamalarıydı. Sanki karaçalı, akdiken ardıçlar içinde kendilerine yol açmaya çalışıyorlardı veya sanki otlakta yürürken çamura batıyor, batıyorlardı. Bazısı sanki bir söğüdün gövdesini kırmış sonra o gövdenin üstüne oturmuş da soluyormuş gibi sesler çıkarıyordu. Gerçi bu bir kocakarı da olabilirdi. Bu yolculukta, kadınlar da erkekler gibi yürüyorlardı. Karılar, fıçı gibi, çuval gibi, davul gibiydiler, sadece kuru cadılar yoktu, kavgacı karılar, süslü genç karılar da vardı. Bir köşeden yavaş, nerdeyse tümüyle gizli bir kıkırtı geldi, ama tüm ahıra hatta dünyaya duyurmak istiyordu sesini. Birisinin başka birinin kolunun altını gıdıkladığını düşündüm, çünkü insan koltuk altı gıdıklanınca, derisinden dışarı fırlarcasına gülmek ister.

"Ana, orada birbirlerini gıdıklıyorlar," diye anamın kulağına fısıldadım, neredeyse uyuyor olduğunu fark etmemiştim.

"Dinleme, oğul, uyu," diye iç çekti, beni kucakladı.

Ama her an biri, muhtemelen bir kız, gıdıklanmaya daha fazla dayanamayıp kalkıp kaçmaya başlayacak, sanki tık nefes kalmışçasına, insanların üstüne basa basa samanların üstünde koşacaktı. Gel de uyu. Kısa bir süre sonra inlemeye, hışırdamaya başladılar. Anam yorgunluktan uyumuştu, tüm ahır uykudaydı, ama onlar inliyorlardı da, inliyorlardı. Kadın, Oh Jasiu, oh Jasiu diyordu. Adamsa, sussss.

Ertesi gün, iki yanında akasyalar olan bir yola girdik, birden birisi, bu yolda eşkıyaların, Kawęczyn pazarından dönenleri soyduğunu söyledi. Bunu üzerine bir kocakarı da, içip içip sonra bizi eşkıya soydu derler, eşkıya falan yok burada dedi. Bizim köyden de Kawęczyn'a, pazara gidenler vardı. Gerçi bizden çok uzaktı ama olsun. Sabah orada olabilmek için gece yol çıkarlardı, sonra ertesi gece de geri

dönüş yolu başlardı. Bir keresinde, adamın teki, beş kuruşsuz gelmişti köye, eşkıyalar soymuş, öyle demişti. Frank'ın babası Szczerba da atı, arabası elinden alınmış bir biçimde, tam bir hafta sonra, sersefil yaya olarak dönmüştü köye. Daha sonra, eşkıyaların saldırısına uğradığı için hiçbir şey yapmak istememiş, bütün gün meyhanede oturup içmişti, ama belliydi ki veresiye içiyordu. Gel gelelim, Franek, bize babasını soyanın eşkıya olmadığını, bir "teyze" olduğunu, babasının her şeyini ona verdiğini, ama kadının onu attığını gizlice söylemişti. Hatta bir gün babası Franek'i de pazara götürmüş, o zaman bu kadını görmüş, kadın bunun başını okşayınca, Franek'i, bir titreme almış. Sonra ona bir portakal vermiş ve "Ne sevimli oğlun varmış, Ignacy. Hadi şimdi git, bahçede oyna yavrucuğum," demiş.

Yani bu kocakarının eşkıya falan yok burada dediği kadar vardı, bu sıradan yolda eşkıya ne arayacaktı? Ağaçların dibine dinlenmek için oturduk, hemen bir uyku bastırmıştı. Daha yürümemiz gerektiğini düşünmek bile acı veriyordu. Kuşlar, yapraklar arasında öyle güzel cıvıldıyordu ki. Uzaktaki malikânenin çatısı görünüyordu. Pek çok kişi böyle bir köşkte yaşamanın nasıl bir şey olacağı konusunda konuşmaya başladılar. Ama orgcu kalktı, rahip de ayaklandı, artık buradan gitmenin zamanı gelmişti.

Aslında, yıllar sonra bana kendini hatırlatmasaydı, bu yolu unutur giderdim, öyle ya başka yollardan farklı değildi ki. Kawęczyn ormanındaki Kawęczyn'dan iki mil uzaktaki, Maruszew köyünde konaklamıştık, aylardan eylüldü. Bir gün aniden Almanlar çevremizi kuşattı. Bir ihbar almış olmalıydılar çünkü burada olduğumuz başka bir biçimde bilmeleri olanaksızdı. Köy, gerçekten de ormanın içindeydi ve orman kocamandı. Bir de ormanın yanında akan bir nehir vardı. Birisinden kuşkulanıyordu. İhbarcı eğer o değilse, ben de insan değildim. Kod adı "Savcı"ydı. Doğrusu ben böylesi isimleri sevmezdim. "Balarısı", "Huş", "Nane" gibi isimleri severdim. Ama o, bu ismi seçmişti. Neden bu

ismi aldığını sorduğumda, savaştan sonra hukuk okumak istediğini söylemişti.

"Herkesi mahkeme etmek gerekecek. Ceza vermek lazım. Başımı kaşıyacak vaktim olmayacak," demişti.

"Savaştan sonra, kanunların işleyeceğine kim inanır?" diyerek onu ikna etmeye çalıştım. "Hukuk diye iş mi olur? Sadece senden nefret ederler. En iyisi çiftçi olmak, gerçi o da iş değil de, hiç olmasa düşmanın olmaz. En iyisi sen dişçi ol. İnsanların savaşta dişleri bozuldu, o zamanda başını kaşıyacak vaktin olmaz. Hem 'Dişçi', 'Savcı'dan daha güzel bir sözcük."

Savaştan önce bir dairede çalışmış, lise mezunuymuş, iyi yazı yazıyor ve güzel konuşuyordu. Ben de "Savcı" olmak istediğine göre, yazsın bakalım kararı diye düşünmüştüm. Çünkü kimse bunu istemiyordu. Emir yukarıdan gelmişti, en büyük haini bile karar olmadan öldürmek serbest değildi. Bir hain için bir karar yazmanın neden gerektiğini bilmiyorduk, ama emir böyleydi. Bizimkinin gözleri parladı, hemen işe koyulmak istedi. Tylice'deki restoran sahibini temizleyecektik, çünkü muhbir olduğunu öğrenmiştik. Hadi, yaz bakalım "Savcı". Yazdı, getirdi, okudum, okuduğum şeyin karar mı yoksa vaaz mı olduğunu anlamadım.

"Daha kısa yaz," dedim. "Bir kez daha yaz."

Getirdi, yine aynısıydı. Açıklamaya çalıştım, ama sinirlemeye başlamıştım.

"Bak öldürüleceğin zaman, okumak için fazla vaktin olmaz. Üstelik niye okuyasın ki? Nasılsa hatırlamayacaksın. Bir kez daha yaz."

Yine getirdi, ama artık öfkeden kudurmuştum.

"Alay mı ediyorsun sen yahu? Adamı öldürmeye gidilecek, sen burada neler yazmışsın? Kim dinleyecek bunları? Yaradan mı? Yaradan olmalı, çünkü kesinlikle öldürülecek olan adam değil. Onun gibi bir hain bile öleceği zaman, ne duyar ne görür. Sen burada şeytandan söz ediyorsun. Sen şeytan gördün mü? Görmedin! O zaman sallama! İçin-

deki insanı görmeyen, şeytanı tanımaz. Cehenneme gider gitmez, onu sen bilmezsin. Senin komutanın olduğum halde ben de bilmem. Kimse bilmez. Bazen küçük bir günah işlersin, cehenneme gidersin, bazen işlediğin günaha pişman olursun, gitmezsin. Onun gibi bir orospu çocuğunun da cehenneme gitmemek için kendine göre usulleri vardır elbet. Yaradan'ı da aldatır, şeytanı da, sen ona bu kararı okurken elinden tüyer gider. Ayrıca böyle bir herifin, cehennemde, cennettekinden daha mutlu olup olmayacağını nereden bileceksin? Bak senin hayatın burada cehennem gibi, o ise tutmuş restoran açmış, üstelik insanları satıyor, orospu çocuğu. Cehenneme gitse sana ne? İster cehenneme gitsin, ister cennete, dünyada durmasın da. Anladın mı? Belki de cehennem senin düşündüğün gibi değildir. Hayatın boyunca, tarlada çalışabilirsin veya elinde çantanla memuriyete gidersin, senin cehennemin bu olabilir. Çantan var mı? Ya, gördün mü? Hadi bir daha yaz."

Ama bu da bir işe yaramadı. Yazdı, yazdı, fakat sonunda restorancıyı karar okumadan öldürmek zorunda kaldık. Sonra üzgün üzgün dolaşınca acıdım yine yanıma çağırdım.

"Birkaç deneme yap," diye öneride bulundum. "Kafandan bir hain uydur, onun için karar yaz. Yavaş yavaş alışırsın. Hadi."

Belki de onu hemen derin sulara atmam gerekiyordu diye düşündüm. İnsan her şeye yavaş yavaş alışmalı. Bazen adım adım olur bu, bazen yıllarca sürer. Kimse doğuştan, eline tırpanı alır almaz, ekin biçemez. Babası öğretir, başkalarına bakar, bazen ekini bozar, bazen tırpanı taşa çarpar. Önce uydurma hainler için karar yazmasını bu biçimde alıştırma yapmasını önererek doğru yaptığımı düşünüyordum. O lise mezunu bir memurdu, bense yedinci sınıfa kadar zor okumuştum. Babam yedinci sınıfın bahar ayında okuldan almıştı, çünkü tarlayı sürmek gerekiyordu, özellikle ormanın yanındaki yamacı sürer-

ken saban düz dursun diye atın başını dik tutacak birisine gereksiniyordu. Aslında Michał vardı. Ama atın başından korkuyordu, ayrıca güneşte başı ağrıyordu. Zaten kimse yedinci sınıftan sonra okula gitmiyordu, tarlada çalışıyordu, yani yedinci sınıfı bitirmeden bir iki ay önce okulu bırakmak çok da vahim bir şey değildi. O zaman "Savcı" benden bir ricada bulundu. Eğer daktilosu olsaymış, göz açıp kapayıncaya kadar kararları yazarmış. Çünkü kararı elle yazmak olmuyormuş. Zaten karar dediğin elle yazılır mıymış?

"Daktilo mu?" diye şaşırdım, ama adam memurluk yapmıştı, herhalde ne dediğini biliyordu. "İyi ya," dedim, "bulursak, senin olur."

Kısa bir süre sonra, Kołomierz'deki Arbeitsamt'a baskın yaptık. Çalışma kampına gönderileceklerin listesinin peşindeydik. Bizimki, daktilo, kâğıt, karbon kâğıdı, ataç, kalem, silgi, hatta zımba bile buldu orada. Ormana bir çuval mal götürdü. Sanki bir çuval oyuncak bulmuş çocuk gibi sevinçliydi.

Her gün ormana daktiloyu götürüyor, çalıların dibine çöküp yazıyordu. Bir ağaç kökünün üstüne koyuyor, kendisi de önüne çöküyordu. Çoğu zaman, ormandan sanki ağaçkakan ses, geliyormuş gibi oluyordu. Bizim çocuklar, onun nişanlısına daktiloyla şiir yazdığını düşünüyor, kendi sevgilerine göndermek için onlara da şiir yazmasını istiyorlardı. Benden başka kimse onun gerçekten ne yazdığını bilmiyordu.

Sonunda çocuklardan birisi, onun yazdığı kararları, sırt çantasından çakmış, okumam için hemen bana getirmişti, okur okumaz tüylerim diken diken oldu. Bölükten herkes için bir karar vardı. "Sazan", "Üvez", "Kozalak", "Huş", "Geyik", "Çakırdikeni", "Budak". Ve ben. Her birimiz korkunç hainlikler işlemişiz. Herkes ölüme mahkûm olmuş. Rütbesi yüksek olanlar daha da fena. Yani ben. Aman diye düşündüm, bu lanet daktilo, çocuğun aklını almıştı

besbelli. İnsanın eline güvenmediği yerde daktiloya güvenmek de neyin nesiydi?

"Savcı'yı bana getirin! Ne yazdın sen böyle orospu çocuğu? Kim emretti sana bunları yazmanı?"

"Komutan."

"Ben mi? Ben sana uyduruk hainler için karar yaz dedim! Komutanın olmayacaktım ki bak seni nasıl dövüyordum?" Yazdıklarını yırtıp attım. "Bugünden itibaren yazmak yok! 'Savcı' olan adını 'Tarlakuşuna' çevirdim. Daktiloyu da ormanda bir ağaca vura vura kırmasını emrettim."

Soluk bir yüz ve görmeyen gözlerle gezdi birkaç gün boyunca, konuşmadı, yemedi, kaşığına aldığı yiyecekleri kuşlara attı. Birkaç gün sonra da birlikten ayrıldı, sonra ondan haber alamadık.

Şafak aydınlanmaya başlamıştı ki önce nehir tarafından, sonra da ormanın oradan silah sesleri gelmeye başladı, köydeki köpekler uluyorlardı. Bunun nasıl olduğunu bugüne kadar anlayabilmiş değilim. Çünkü birkaç gün önceden haber versinler diye her yerde gözcülerimiz vardı; köye yabancı kimse gelmemişti, ne de köyden birisi çıkmıştı. Bizi ormandan, güney taraftan saldırmaları da başka mesele, kimse bunu tahmin bile edemezdi. Ormanda yol bile yoktu. Almanlar, ormandan öcü gibi korkuyorlardı. Hele ki nerede başlayıp nerede bittiği belli olmayan Kawęczyn ormanı gibi bir ormandan. Maruszew köyü üç taraftan ormanla çevriliydi, dördüncü tarafı da yarı yarıya ormanın içindeydi. Bu köye gelen tek yol tarla yoluydu. Köy, çakıl taşlı yola altı kilometre, şose yola ise iki katı daha fazla uzaktaydı, oraya varmak için bütün gün gitmen lazımdı. Yakınlarda hiçbir Alman görmemiştik, burada böyle bir köy olduğunu bile bilmezlerdi. Tanrı bile unutmuştu bu köyü. Dünyaya uzak olduğu yetmezmiş gibi, bir de insanları yoksuldu. Toprağı kumluydu. Çavdar, yulaf, patates yetiştirerek yaşıyorlardı. Ama her evin önünde bir küçük bahçe, o bahçenin içinde de ayçiçekleri vardı, bu görünüm,

burada sanki mutlu insanlar yaşıyormuş gibi bir his veriyordu insana. Çünkü güneş bulutların ardına girse bile, bu ayçiçekleri, küçük güneşler gibi parlıyorlardı.

Çamaşırlarımızı yıkamak, yıkanmak, güç toplamak, yaralarımızı iyileştirmek, yani biraz insanca yaşamak istediğimizde birkaç günlüğüne Maruszew'e gelirdik. Bizi burada konuk ederlerdi, zengin olmadıkları halde, ellerinde ne varsa bize verirlerdi, insan, sanki burada savaş yokmuş gibi bir hisse kapılırdı. Ekmek yer, ev yapımı votka içer, yorgan altında uyurduk. Hatta burada Tereska diye bir sevgilim bile vardı. Kalemle çizilmiş gibi güzeldi ve dünya iyisi bir kızdı. Karıkoca hayatı yaşadığımız halde babası bize karşı gelmezdi. Onunla evleneceğime dair hiçbir söz vermemiştim. Eğer yaşarsam, savaştan sonra sana gelirim demiştim birkaç kez. Belki yaşayacağıma inanmamışlardı ya da kızlarını dul bırakmamdansa, günahkâr bırakmamı yeğliyorlardı. Bana, sağlıkla geri dönmem için verdiği muskayı hâlâ saklarım. Bazen onu altı aydan fazla görmediğim olurdu. Ama köye her döndüğümde beni yağmura susamış toprak gibi karşılardı. Hemen küveti getirir, kazanda ısıttığı suyu içine boşaltır, yatağı da hazırlardı. Babası ve anası hiçbir şey söylemeden bir iş tutuyormuş gibi uzaklaşırlar veya başka bir odaya giderlerdi, kız ise bana soyunmamı ve küvete girmemi buyururdu. Sırtımı sabunlar, su dökerek durular, kurulanmama yardım ederdi. Kim bilir, belki de, savaştan sonra onunla evlenirdim, ne var ki tüm köyle birlikte onu yaktılar. Geniş kalçaları vardı, memeleri lahana başı kadardı, insanın ondan iki hatta üç çocuğu olabilirdi.

Şimşek gibi kalkıp pantolonumu ve botlarımı giydim, sandalyede duran Sten'i kaptım, ceketimi koşarken giydim. Arkamdan "Szymek!" diye hıçkırdı. Ama dönüp de onu avutacak zaman yoktu. Dışarı çıktım. Birkaç adam, evlerin ardında çömelmiş, etrafa ateş ediyorlardı. Her yönden, tarlalardan, ormandan, nehirden köye seri halde ateş yağıyordu. Emir vermeye çalışıyordum, ama kimse yoktu, ola-

nın da verdiğim emirler umurunda değildi. Köy karışmıştı, herkes can derdine düşmüştü. Oradan, buradan, çatılardan evlerin köşelerinden, yere, duvarlara, çitlere, artık nereye rastlarsa oraya, düzensizce ateş açıyorlardı. Bazılarını sarsıp emir veriyorum, duymuyor musun diye bağırdım. Körlemesine ateş etmeyin, köyün sonuna doğru geri çekilin, orada pozisyon alacağız diye haykırdım köylüler evlerinden dışarı uğruyorlardı. "Ne oluyor? Dünyanın sonu mu geldi? Yüce İsa! Meryem Anamız!" diyerek bağırıyor, ağlıyorlardı, kadınlar, erkekler, ellerinde çocuklarıyla analar, uykudan yeni kalkmış bebeler.

Bir cadı karı, bileklerine dek uzanan geceliğiyle dışarı çıktı, saçları kuş yuvası gibiydi, elindeki haçı tutarak, her şeyin sebebinin biz olduğumuz haykırıyordu, buraya düzüşmeye geliyorduk, biz alçaklar köyün tüm kadınlarını fahişemiz yapmıştık, Maruszew, Sodom ve Gomora olmuştu! İşte şimdi Yüce Rab cezamızı veriyordu. Ama neden bizim yüzümüzden Maruszew cezalandırılıyordu, Yüce İsa neden?

Atlı bir adam, "Kaçın, kaçın" diye bağırarak rüzgâr gibi geldi. "Yakacaklar! Ateşe verecekler!" Adamın biri, ineğini sırtına, bacaklarına kamçıyla vurarak yola çıkarıyordu. İki çocuk, uzun beyaz gecelikleriyle el ele tutuşmuş ağlayarak kaçıyorlardı. Arkalarından saçı başı dağılmış anaları, daha fazla ağlayıp bağırıyordu "Iruś, Magda, dönsenize gı! Nereye gidiyonuz? Dönün!" Ormanın yanındaki kulübe yanmaya başlamıştı bile. En sonunda, birliğin bir kısmını toplamayı başarmıştım. Üç gruba ayrılmıştık, nehre kadar birbirimizin ardından yürüyecektik, yararak nehre gitmek için emri vermiştim, ben en son gruptaydım. Köyle nehir arası çok yakın değildi, ayrıca tarlalar çıplaktı, çünkü hasat geçmişti. Neyse ki henüz patates toplanmamıştı, patates çukurlarının orada emekleyerek hiç olmazsa başımızı saplara saklayabilirdik. Orman en yakın ve en emin yoldu, ama ahır kapısı gibi ormana giden yolu tıkamışlardı. İlk

ağızda onlarca adam ormana dalmıştı. "Doru", onlara öncülük etmişti, öyle bir biçilmişlerdi ki ancak birkaç tanesi geriye dönebilmişti. Tarlaların tarafında o kadar yoğun bir şekilde değillerdi, çünkü en azından bizi oradan beklemiyorlardı. Zaten tarlalarda, onlar da bizim gibi görünüyorlardı.

Önce, son gruptan olan biz ateş açtık ki bu da onların öfkeli ateşlerini üzerimize çekti. Bu sırada, ilk ve ikinci grup, patates çukurlarının oradan emekleyerek geçtiler. Yolun yarısında, biden ikinci grup ateşe başlamıştı, onun koruması altında birinci grup iyice yaklaşmıştı. Birinci grup daha yakından ateş etmeye başladığında, gözümüzü karartıp üzerlerine atladık. El bombalarını attık. Kurtulmuştuk. Ancak biz üçüncüydük, ilk ve ikinci grubu nehri geçerken korumalıydık.

Birden karnımda bir ağrı hissettim, gözlerim karardı. Ama hiçbir şey görmemek ve hissetmemek bana iyi bile gelmişti. Ne kadar yattım orada, bilmem, fakat gözlerimi açtığımda kendimi öbür dünyada sanmıştım. Belki, şu tepemdeki tarlakuşu Terska'nın ruhuydu, kömüre dönmüş bedeninden çıkmış, beni ölümden korumak için tepemde uçmaya başlamıştı. Uzakta, ta uzakta tarlasını süren köylüyse babasının ruhuydu belki. Belki de sadece anası kurtulmuştu da "Yandıım!!!" diyerek ağıt tutuyordu.

Bizim bölüğün neredeyse üçte biri yok olmuştu, tabii, yaralı ve sağ olarak ele geçenleri de bunlara dâhil ediyordum. Onları bir kamyona doldurmuşlardı, köyde yakmayı, ya da öldürmeyi beceremedikleri erkekleri de koymuşlardı kamyona, bizim hac seferinde geçtiğimiz Kawęczyn yoluna götürmüş, oradaki akasyalara asmışlardı. Ellerinde kement yoktu, beyin ineklerinin kayışlarını çıkarmışlardı. Yükseğe tırmanacak merdivenleri yoktu, yine o hac seferinde konakladığımız Wincetowki itfaiyecilerin merdivenlerini ikinci kamyona yüklemişlerdi. İçmeye başlayınca bir türlü bırakamayan sarhoş gibi arka arkaya adam asıyorlardı. Za-

ten sarhoşlardı da, bazıları ayakta zor duruyordu, hatta bir tanesi, dala ipi bağlamak için çıktığı merdivenden yüzüstü düşmüştü. Tüm yol boyunca müstehcen şarkılar söylemişlerdi. Ellerinde asacak adam kalmamıştı, hâlâ ağaç vardı, bu sefer, yoldan geçeni asmaya başladılar.

Młynar'dan doktor, arabayla doğum yapan bir kadına gidiyordu, hatta adam Almanca bile biliyordu, ama faydası olmadı, astılar onu ibneler. Onu yukarı astılar, doğum yapacak kadının arabayı süren kocasını da, aynı ağaçta daha aşağıya. Bir düğünde çalmak için bir grup çalgıcı, akordeoncu, kemancı, klarnetçi, tromboncu, davulcu beşi birden, bisikletleriyle gidiyorlardı. Önce onları durdurdular, bir şeyler çalmalarını buyurdular, çaldılar, rüzgâr olmamasına karşın akasyalar bile titredi. Aslında doğrusu, doğru düzgün çalamıyorlardı, çünkü iyi müzisyen değillerdi. Oleśnica'lı Bargiel, Modrzejow'lu Wojcieszko gibi çalgıcı nerede? Wojcieszko'nun grubu, Stary Bor'da yapılan Kużykova'nın kızının düğününde, üç gün üç gece hiç uyumadan çalmıştı. Gözlerini açtılar, yediler, içtiler, sürekli çaldılar. Hani belki Yaradan yardım etmişti veya ölümden korkmuşlardı, şimdi normalden daha iyi çalıyorlardı. Garibanlar, çalıp çalıp bisikletlerine atlayarak gidecekleri yere doğru yola düzüleceklerini sanıyorlardı. Çünkü bu alçaklar, eğleniyorlar, ayaklarını yere vuruyorlar, sonra, daha daha diye bağırıyorlardı. Ölümün müzikle uzaklaştığı olmaz mı, olur.

Bizim köyde bir akordeoncu yaşardı. Adı Grab'tı. Kendi kendine bir orkestra gibiydi adam. Sadece davul gerekirdi. Akordeonuyla, keman, klarnet, trombon, hatta kilise orgu sesi çıkarırdı. Körüğü fazla açmaz, ama parmaklarıyla işi bitirirdi. Parmakları sanki sazdan yapılmış gibi, bükülürdü. Bizim çevrede, hatta daha uzaklarda bile ona rakip olacak çalgıcı yoktu. Yaşlandı, yatağa düştü, akordeonu yatağın yanındaki bir tabureye koydurdu, ölüm, onu almaya gelince çaldı. Ölüm gitti. Böyle böyle yaşamaktan sıkılana kadar yaşayabilirdi. Gel gelelim, akordeonu oyunbozanlık

yaptı, tuşları çalışıyordu da körüğün soluğu tükenmişti. O da öldü. İnsanlar, onun ölüme çaldığı müziği daha önce hiç duymadıklarını, belki de dünyada böyle bir müziğin olmadığını söylediler, durdular. Dinleyenin tüyleri diken diken olurmuş, kediler evlerden dışarı uğramışlar, köpekler ulumuş, arabaya koşulmuş atlar, şaha kalkmış. O çalarken penceresinin önünden geçen, taş olmuş kalmış.

Ama tabii bu hikâye eskiden olmuştu, o zaman savaş yoktu, belki ölüm müzik dinlemeyi seviyordu. Lakin savaşta sağır oldu herhal. Çalmayı bitirdiklerinde, hepsini aynı ağaca aletleriyle birlikte astılar. Akordeoncuyu akordeonuyla, kemancıyı kemanıyla, davulcuyu göbeğindeki davuluyla, birisi hatta fotoğraflarını çekti, diğerleri de davula ateş açtılar.

Bir adam ineğini öküze götürüyordu, onu da astılar. Başka bir aptal kulübesinden çıkmış ne yapıyorlar diye onlara bakmaya başlamıştı, belki onu asmayabilirlerdi, çünkü çitin ardında duruyordu, yalnızca kafası görünüyordu. Ama yalaka, hoşlarına gitsin diye şapkasını çıkarıp selam vermez mi, çok hoşlarına gitmiş olacak ki, onu da astılar. Başka birine, muhtar nerede oturuyor diye sordular. Adam anlamadı, kafasını salladı, ellerini açıp anlamadığını ifade etmek istedi, öyle bizim dilimiz toprağın, onların dili demirin diliyken nasıl anlayacaktı ki? Onu da astılar.

İneklerinin kayışlarını aldıkları beyi bile astılar. Ama akasyaya değil de, kapıya. Köşkün üç kapısı vardı, ikisi günlük kapılardı, üçüncüsü kırk yılda bir açılırdı. Her gün kullanılanlar, köy tarafındaydı, akasyaların bulunduğu yola bakan üçüncü kapıdan, köşke doğru giden her iki yanı ıhlamur ağaçlarıyla kaplı bir başka yol da vardı. Bu kapı hep kapalıydı, önemli bayramlar sırasında, balo verilince ya da çok büyük bir konuk gelince açılırdı. Bey ve hanım, kiliseye giderken yan kapıdan çıkarlardı. Ama beyin kızı Kelmentyna kentteki okulundan geldiğinde, bu kapı sabahtan itibaren açık dururdu. Köşkün çalışanları ve köylüler, yol

boyunca dikili olan ağaçlara tırmanırlar, küçük hanımın arabasının görünmesini beklerlerdi. Bunun için yirmişer kuruş alırlardı. Araba göründüğünde, ağaçtan ağaca, akasyalardan, kapının içindeki ıhlamurlara kadar, köşkün parkından, köşke kadar haber yayılırdı. Köşkte yaşayan kim varsa, artık beyi, hanımı, kuzenleri saymıyorum, uşaklar, odalıklar, aşçılar, yamaklar hepsi birden bahçeye çıkardı. Araba, kapının önüne gelince, küçük hanımın tek başına arabadan inmesine izin vermezler, onu nadide bir çiçek gibi oturduğu yerden alır, anne ve babasının durduğu merdivenlerin önüne bırakırlardı. Bu olan bitenden son derece mutlu olan küçük hanım, herkese güler, onlarla şakalaşır, bazı hizmetlilerin boynuna sarılırdı, bu arada şapkası düşer, merdivenlerden yuvarlanırdı, herkes şapkanın peşine düşerdi. Bazen bu sırada yemek yanar, ama küçük hanımın şerefine hiç kimseye bir şey olmazdı.

Tüfeklerin kabzalarıyla bu büyük kapıyı dövmeye başladılar. Önce bir hizmetli geldi, anahtarı yoktu, ona ateş açtılar, öldü. Sonra elinde anahtarla bey geldi, ama kapı bir türlü açılmıyordu, denedi, denedi, itti, kalktı, hiç... Sonunda açıldı. Ama beklemek zorunda oldukları için öyle kızmışlardı ki onu astılar. Kapının açılmaması beyin suçu muydu? Savaş patladığından beri kapı hiç açılmamıştı ki. Küçük hanım okulu bırakmış, eve yani köşke dönmüştü. Önemli bir konuk geldiğinde de, yavaşça yan kapıdan giriyordu. Görünüşe göre kapı paslanmıştı, kilidi açtıktan sonra bile hareket ettirememişlerdi, hatta öyle bir gıcırdamıştı ki bu ibneler, kulaklarını tıkayıp ayaklarını yere vurmuşlardı. Millet, Mevla'ya böyle karşı koymayı denedi, dedi sonra. Yahu tepeden tırnağa silahlı yirmi kamyon dolusu askere Mevla ne yapsın?

Kapı, hâlâ durur, ama artık tarlaların arasında tek başına dikilir öylece, hiçbir yerin kapısı değil artık. Çünkü savaştan sonra beyin arazisini devlet bölüştürdü, çit bile yok. Parktaki ağaçları ya kulübe yaptılar ya yaktılar. Kapıdan

malikâneye giden ıhlamurlu yoldaki ağaçları da... Malikâne temeline kadar yıkıldı. Şimdi her yer gibi orası da tarla. Bakıyorsun, arpa, buğday, yonca, yulaf, patates, pancar, havuç. Bu tarlaların ortasındaki kapıysa sanki birisi onu özellikle oraya yapmış gibi dimdik duruyor, o olmasaydı çok dümdüz olurdu burası. İki yüksek direğin ortasında, bir zamanlar dövme demir lambanın asılı olduğu geniş bir kemer. Kapı da, zambak, sarmaşık, asma yaprakları motifiyle yapılmış dövme demirden. Öyle ağır ki iki adamın açması gerekir ancak, tek adam bunun altından kalkamaz. O günden beri kapalı zaten. Çünkü beyin cesedini indirdiklerinde birisi kapıyı kapatmış, anahtarı da atmış.

Savaştan sonra açamaya çok uğraştılar. Demirciler, fıçıcılar, çatıcılar, hatta radyo onaran bir tamirci bile, çiftlik kurumundan adamlar da denedi, traktör sürücüleri de; diğer tarafta ne olduğunu merak eden az insan yoktu. Hatta bir keresinde birinin Amerika'daki akrabası geldi, açana yüz dolar vereceğim dedi. Haydi, yeniden denemeler başladı. Uzak köylerden bile gelen oldu. Başlangıçta kimse açamadı. Bu sefer Amerikalı akraba, bahsi yüz elli dolara, sonra da iki yüz dolara çıkardı. Açtılar. Paranın açmayacağı kapı var mı? Ama diğer tarafta da aynı şekilde pancar, havuç olduğunu görünce, hayal kırklığına uğrayıp yine kilitlediler, anahtar kilidin içinde kaldı. Böylece kapı açılmaz oldu.

Kısa bir süre önce yurtdışından bir grup turist otobüsle Kawęczyn'e gelmiş. Bakmışlar tarlaların ortasında bir kapı duruyor, başlamışlar gülmeye, bu ne garip bir millet, sanki malikâne kapısı gibi kapıyı, tarlanın ortasına koymuşlar diyerek şaşırmışlar Jasien'li Kuśmierz, kapının yakınındaki tarlasını sürüyormuş, sağdan soldan onun fotoğrafını çekmeye başlamışlar. Sonra birisi ona bir paket sigara vermiş, Kuśmierz almak istememiş, niye verdiklerini anlamamış, ama içlerinden birisi "*Gute Zigaretten*" demiş. O da almış, yine de kendi sigarasını yakmış. Sonra ona sormuşlar:

"Bu, nerenin kapısı? Birisi tarlasına girmek için mi yaptırdı? Tarlayı ekmek için bu kapıdan mı giriyorsunuz? Sizde adet bu mu? Böyle olunca, ürün daha mı fazla büyüyor? Bir hektardan ne kadar ürün alınıyor?"

Kuśmierz onlara doğruyu söylememiş. Düşünmüş ki ta nerelerden bizi ziyarete gelmişler, bir de üstüne ona bir paket sigara vermişler, şimdi doğruyu söylese ayıp olacak. Demiş ki bu kapıyı kimse yaptırmadı, kendisi burada büyüdü. Çünkü bizim topraklarımızda kapılar da kendi kendine büyür, hatta bazı bölgelerde çok sık biçimde görünür bu durum. Kimse ekmez, biçmez, ağaç gibi kendi kendine büyür. Toprak verimli, rüzgârın bir tohum uçurması veya bir kuşun, taşıdığı bir tohumu gagasından düşürmesi yeterlidir. Bizde her yerde bu tür kapılar vardır.

Üç gün, asılı kaldılar, çünkü muhtara üç gün boyunca bu adamların ve kapıda asılı olan beyin indirilmemeleri konusunda kesin emir verilmişti. Elleri, arkadan dikenli telle bağlıydı, ayakları çıplaktı, pantolonları ve gömlekleri üzerlerindeydi. Neyse ki sıcak bir eylüldü, günler güneşliydi, gökyüzü bulutsuzdu, muhteşem bir erken sonbahardı, geceleri de soğuk değildi. Hiç olmazsa donmadılar, yağmur ve soğukta asılı olarak kalmadılar, normalde senenin bu zamanlarında esen rüzgârlarla savrulmadılar.

Savaştan sonra, uzun süre kimse, Kawęczyn'a, pazara gitmek için bu yolu kullanmadı. Yedi kilometre daha uzak olmasına karşın, Zaweda'dan dolaşıyorlardı. Çünkü bu yoldan, yaya olarak veya arabayla geçmekte ısrar edenlerin başına mutlaka bir şeyler geliyordu. Bazen günün ortasında veya öğleden sonra, başını kaldırınca, yaprakların arasından sarkan çıplak ayakları veya kocaman düğümlü ipleri görebilirdin.

İnsanların arasında olan biten atların hiç umurunda değildir, belki. Öyle ya atlar insanlar için neyse, insanlar da atlar için öyledir. Kulaklarını dikerler, kişnerler, ürkek olurlar, yerlerinde duramazlar. Mikulczyce'den bir çiftçi-

nin, kuzgun gibi kara bir aygırı vardı, sadece alnında ve topuklarında beyaz lekeleri bulunuyordu. Herkes bu aygırı kıskanırdı. Arabaya koşuldu mu kafasını yukarı diker, hoşa gitmek isteyen bir kız gibi, küçük adımlarla yürürdü mü çiftçi onu ne kamçılamak ne de başka atlara yapıldığı gibi çüş veya deh gibi emirlerle yönetmek zorunda kalmazdı. Dizginleri tutup, hafifçe çekti mi at sola mı, sağa mı, dümdüz mü yoksa tırıs mı yürüyeceğini bilirdi. Adama bu atla, cehennem bile aşılır gibi gelirdi, nerede kaldı ki Kawęczyn yolu. Ama yola çıktıklarında, at birden taş kesilip geri çekilmiş. Adam onu, sırtından, bacaklarından kamçılamış, seni lanet, sen, böcek nah artık yulaf yersin, sana saman bile çok demiş. Ama at tarlalara doğru dörtnala gitmiş. Arabayı devirmiş, dingili kırmış, çiftçinin sırtı yaralanmış. At, o köyden bu köye koşmuş durmuş, daha da koşarmış da, kalbi dayanmamış çatlamış, ölmüş. Yine bir başkasının hamile bir kısrağı varmış, hamile kısrak, herkesin bildiği gibi, sabırlı ve uysal olur, emrettiğin yola gider. İşte sahibi onu bu yola sokmuş, o da gitmiş ama ölü bir tay doğurmuş.

Savaştan yıllar sonra, Sputnik, içinde köpekle uzaya gittiğinde Drzazga, Daszew'deki belediyeden dönüyormuş. Öğle vaktiymiş. Adam belediyede çok beklediği için yorgun, hiçbir şey halledemediği için üzgün, bir aksayanın dibine oturmuş, hemen yanında da yaşlandığı için kesilmiş bir ağaç kütüğü varmış. Bir bakmış ağaç kütüğünde, boynunda kayış, ayakları çıplak, pantolonlu, gömlekli biri oturuyor. Elleri dikenli telle bağlı. Drzazga'yla konuşmuş:

"Wólka buradan ne kadar uzakta? Ağacımı kestiler, toprağım gitti, nerede olduğumu bilmiyorum."

Wólka? Wólka? Drzazga tam "hangi Wólka?" diye soracakmış, çünkü her belediyede bir Wólka varmış, bir bakmış adam kalkmış gidiyor. Sadece çok genç bir sarışın olduğunu hatırlıyordu.

Sarışın ve çok genç, "Çekirge" olmalı. Çenesinde ancak bir parça sakal çıkmıştı. Kuba'nın, köpek kılı gibi sert

sakallarını ve usturayla tıraş oluşunu kıskanırdı. Kuba'ya, tıraş olurken ayna tutardı. Kuba da haftada bir "Çekirgeyi" tıraş ederdi. Onu, boynundan, burnuna, gözlerinin altına dek, sanki gerçek bir erkeği tıraş edecekmiş gibi sabunla köpürtürdü sonra usturasını bilerdi, sanırdın sakallı bir adamı tıraş edecek. Hatta kendi buklelerinden bir tanesini, bıçak yeterli derecede bilendi mi diye kontrol etmek için keserdi. Çekirgenin yüzü tıraş olduğu için hış hış etmezdi gerçi, çünkü Kuba sadece sabunu kazırdı, ama onu mutlu etmek için şöyle derdi:

"Duydun mu nasıl hışırdıyor? Sakalın çıkmaya başladı. Çok gür sakalın olacak, benimkinden daha gür."

"Çekirge" sakalının çıkmasını bekleyecek kadar yaşayamadı. Ama Kuba'ya kendisini tıraş ettiği için üveyik sesini taklit etmeyi öğretmişti. Kuba, "Çekirgenin" ölümünden sonra, insanı delirtecek kadar üveyik gibi öterdi. Kuba, üveyik sesini öğrenmeyi kendi istemişti, çünkü evinin önündeki dişbudak ağacında üveyikler yuva yapardı. Köyüne döndüğünde, evi, karısı, çocukları hakkındaki haberleri en iyi üveyiklerden öğreneceğini düşünüyordu. Gerçi, "Çekirge" ona leylek taklidi yapmayı da öğretmek istemişti, "Canın sıkıldığında, leylek gibi laklak edersin sıkıntın geçer, niye sadece üveyiği taklit etmek istiyorsun?" Ona tarlakuşunu da öğretmek istedi. "Sürerken tarla kuşu gibi ötersin, niye sadece üveyiği taklit etmek istiyorsun?" "Gerçekten sen neyi öğrenmek istiyorsun Kuba?"

"Çekirgenin" taklit edemediği kuş yoktu. Karatavuk, guguk kuşu, çaylak, bülbül, sarıasma, sığırcık, ağaçkakan, kuzgun, şakrak, ne istersen. Saksağanı yağmurda farklı, dertliyken daha farklı taklit ederdi. Gerçek bir horozdan daha iyi öterdi. Ormanın ortasındayken, çevrede ev var sanırdık, çünkü horoz öterdi. Gece yarısı başka, tavukla birlikteyken başka türlü. Tek bir karga gibi de gaklardı, bir kavak ağacı üstünden, kararmış gökyüzünde batıya doğru uçan yüzlerce karga gibi de. Bazen bizim çocuklar olmayan

kuşların adlarını bile söylerlerdi. Her şeyi yapardı. Biyoloji öğretmeni olan bir arkadaş vardı, "Pistol". Öyle kuş isimleri söylerdi ki, "Uydurma yahu Pistol, öyle bir kuş yok," derdim. Ben de bayağı kuş bilirim, ama onun söylediği kuşların ismini hiç duymamıştım. Sürmeli kervan çulluğu, çamur çulluğu, dövüşken kuş. Fakat o, Polonya ormanlarında bu kuşların yaşadığına yemin ederdi. Belki doğrudur, öğretmen yalan söyleyecek değil ya.

O zaman tam üç kurşun yemişim. İkisi yanımdan biri karnımdan. Neyse ki sıyırmış geçmiş. Płochcice'deki papaz evinin çatı katında yattım. Kurtulduğuma inanan yoktu neredeyse. Doktor ve rahip beni ziyarete geldiler. Doktor, yaşadığıma şaşırdı, öbürü kutsal yağla ovmak istedi. Öyle kızdım ki hizmetçisine sarkıntılık ettim. Kadın bana rahibin eski cüppesini, kaputunu, şapkasını, pabucunu, gömleğini, hatta dua kitabını verdi. Bir gün tanyeri ağrırken ve herkes uykudayken, rahip kılığında yola düzüldüm.

Uzun zamandır eve gitmemiştim, hasat zamanıydı beni beklemiyorlardı Ayrıca Maruszewicz'te neler olduğunu duymuş olmalılardı. Anamı çok göresim gelmişti. Ev, Płochcice'den altmış kilometre, belki daha fazla uzaktaydı. Kimseyi göremeyeceğim yolları seçmek zorundaydım. Her tarafım sargılıydı, üstelik cüppeyle yürümek zordu. Normal insan kılığına girmediğime pişman olmuştum. Ne var ki rahip evinde başka giysi yoktu. Hizmetçi kutsal şeylere ihanet ettiğini düşünerek bu giysileri vermişti bana. Beni giydirip baktı ve şöyle dedi:

"Rabbim senin yolunu açsın, beni de bağışlasın."

Tabii, rahibin benden biraz kısa, ama buna karşın göbekli olması da ayrı meseleydi; önümü düğmeleyemiyordum, çünkü yaralarım acıyordu, bu giysiler içinde küçük kardeşimin elbiselerini giymiş gibiydim. Kolları neredeyse dirseklerime geliyordu, eteğin boyuysa ayak bileklerimdeydi, en çok da omuzları dar geliyordu. Birkaç kilometre yürüdükten sonra, sanki yük taşımışçasına yorulmuştum.

Ayrıca her adımda, sanırsın birisi yaralarıma süngü sokuyordu. Öyle ki bir rahibin neler yapacağını ölçüp biçmek, düşünmek için aklımı toparlayamıyordum. Ne de olsa bir rahip olarak dümdüz durmalı, sanki Tanrı'yı düşünüyormuşum gibi sakin ve gülümseyen bir ifade takınmalıydım. Zaten her adımda birisi selam veriyordu, işin yoksa eğil, şapkanı çıkar, bir de yanıt ver. Ama bir şekilde beceriyordum. En kötüsü, insanların yollarına çıkan bir rahip görünce, onunla konuşabileceği için kör tavuğun ambarda bir darı bulması gibi sevinip hemen durmalarıydı. Ne düşünüyorsunuz, peder, halimiz ne olacak? Alçakların Maruszew'de neler yaptıklarını duydunuz mu, kim var kim yoksa Kawęczyn yoluna asmışlar. Yaradan nerede peder? Nasıl olup da buna seyirci kalıyor? Onun kararlarının gizemini bilmeden, Yaradan hakkında yalan yanlış konuşma, bize düşen Maruszewicz'de ölenlere dua etmektir. Ya da birisi tutar, siz yeni mi geldiniz peder, demek bize yeni rahip gönderdiler, öyle mi?

Bir köylü arabayla geçiyordu, bana bulaşmasın diye kafamı başka tarafa çevirdim, ama "Çüüüşşş!" dedi durdu, tutturdu, "sen yürürken ben nasıl arabada olurum illa bineceksin peder." Binmekten başka çare bulamadım. Sonra arabada başladı sohbete, "Yolun uzun mu?", "Ben seni bir yerden gördüm, Maruszew'de ölen bir gence çok benziyorsun. Ayıp değil mi sana üstüne uygun elbise vermiyorlar, ne bu böyle düdük gibi."

Adam beni yaralarımdan daha çok yormuştu. Miernik'e gittim, oradaki bir tanıdıkta kılık değiştirdim. Zaten anam beni rahip kılığıyla görse ne derdi? Biraz uyudum, sonra normal kılığımla yola düzüldüm. Arkadaşım bana bisikletini vermeyi teklif etti. Denedim, yürümek daha iyiydi. Birkaç kez yoldan geçenlerin arabalarına bindim. Artık rahip olmadığım için nereye gittiğime, nereden geldiğime dair rahat rahat yanıtlar verebilirdim. Bir defasında at almaya gittiğimi söyledim, benekli at arıyordum, bir

başkasına arıcı olduğumu, kraliçe arı almak için yola çıktığımı anlattım.

Bizim bahçeye vardığımda, iyice geç vakit olmuştu. Köpek beni hemen tanıdı. İnleyip ayaklarıma sürünmeye başladı. Yüzünü sevdim, Burek ben burada yokum, köpeksin ama anla beni, beni görmedin sen, tamam mı? İnsan gibi ne dediğimi anladı, kuyruğu salladı, kulübesine girdi.

Biraz serinlik çıkmıştı, belki de bu yüzden titremeye başladım, çünkü yürürken sıcak basmış, tere batmıştım. Ahırın kenarına oturdum, anamın inek sağmak için dışarı çıkmasını beklemeye karar verdim. Göğe bakmaya başladım, hiçbir şey değişmemişti, yıldızlar hep bu saatte oldukları yerde duruyordu. Büyük Ayı, Błach'ın bahçesindeki kavağın tepesinde, Küçük Ayı ise daha uzakta. Belki de göğe bakmaktan başım dönmeye başladı. Az sonra bayılacağımı düşündüm, ama sonra geçti.

Son gelişimdeki gibi, babamla yine münakaşa etmemek için eve girmek istemiyordum, bu yaralarla bunca yolu bunun için gelmemiştim. Sadece anamı görmek, ona yaşadığımı söylemek istiyordum, çünkü Maruszew'i duyduktan sonra ruhuma dualar ediyor olmalıydı. Üstelik kötü bir zamanda, hasatta gelmiştim. Bilindiği gibi hasatta herkes sadece kendini anlar. Uyumaya hazırlanıyorlardı. Anam geceliğini giymişti, açılmış yatağının yanına diz çökmüş dua ediyordu. Babam ayaklarını leğene sokmuştu. Keşke bana şöyle deseydi:

"Şükür Yaradan'a, yaşıyorsun."

Ya da:

"Ne haber?"

Ama geçen geldiğimde böyle olmamıştı. Anam tüm acısını dökerek, bana tavada mantı kızartıp şöyle demişti:

"Aklım başımdan gitti, yok, hâlâ yok. Merhametli Rabbim. Daha dün, dişbudağın tepesine saksağan kondu, gakladı da gakladı, kalbim bir sıkıştı ki, aha Szymek'e bir şey oldu dedim. Babana, Józuś, kov şu şeytanı dedim, sa-

kın Szymek'e bir şey olmasın. Sonra taş attım kendim kovaladım. Ah senin için İsa'ya, Meryem Anamıza seni korusunlar diye ne çok yalvardım. Bir gece rüyamda gördüm seni, sırtında bir haç taşıyorsun. Nereden buldun bunu diyorum, yolda duruyordu, tarladan gelirken buldum diyorsun, sonra nereye koyayım ana diye soruyorsun. Sekuła'nın oraya koy diyorum. Sen de böyle bir ağaçtan haç yapmak yazık olmuş anam, içinde çok reçine olmalı diyorsun. Ay sana bir şey olsaydı ölürdüm."

Babam ayaklarını leğenden çıkarmış, süzülsün diye kenara koymuştu. Sonra birden anama bağırmıştı:

"Hadi, bir şey ver!"

"Ne istiyorsun?"

"Ayağımı kurulayacağım!"

Anam ona havluyu attı, o da eğilerek:

"Ne bir şey olacak? Hep bir şey olacak diye düşün sen. Bu direniş safsatasını, iş yapmamak için uydurmuşlar. Anaları babalarını bırakıp defolup gitmek için. Senin sırtını kaşıyacak vaktin yok, otur onlar dua et, ağla bir de he mi? Eğlence bitti şimdi savaşçılık oyunu başladı."

"Bu eğlence değil baba," demiştim, ama kızmadan. "Orada da iş çok."

"Nasıl işmiş o?" diye öfkeyle tıslamıştı.

Artık ben de öfkelenmiştim.

"Adam öldürüyoruz."

"Adam öldürüyonuz he mi? Her gün öldürmüyonuz herhal? İyi bir evlat olsan gelir tarlayı biçmeye yardım ederdin. Balyaları taşıyacak kimse bile yok. Antek desen, ortada koşturur ancak!"

"Her gün öldürüyoruz baba. Bazen gün yetmiyor bile," diye öfkemi zor tutmuştum.

"İyi ya, bir gün öldürme de gel." Ayaklarını kurulamayı bırakmış, bana şaşırmış gibi bakmıştı:

"Hiç elin titremiyor mu peki?"

"Hayır."

"O zaman sen benim kanımdan değilsin."

Kalktım, kapıyı hızla çarptım. Anam arkamdan koştu, ama ben meyve bahçesinin oradan nehre varmıştım bile.

Birden evin kapısı gıcırdadı, eşikte fenerin ışığı parladı. Anamın gölgesi ağıla doğru yürümeye başladı. Her zamankinden daha küçük gözüktü gözüme, belki de gece kocamandı. Bir elinde süt kovası vardı, diğer elindeki feneri sallıyordu. Toprak ayağının altında çatırdıyordu. Karşısına geçmeyi düşündüm, ama beni birdenbire görse, hayaletimin geldiğini sanabilirdi. Çünkü gece yıldızlıydı, sanki ruhların kefaretini bağışlaması için ay çıkmıştı. Köpek kulübesinde sakince oturuyordu, köpek ruhları hissetmezdi. Anam, kapıyı aralık bırakarak ağıla girdi, fenerinden ışık süzülüyordu.

Anamın ineğe "Get, öteye get!" diyen sesini duydum. Beni, zıplayıp hoplayarak ele verecek mi diye köpeğin kulübesine baktım. Ama ona söylediğimi iyi anlamışa benziyordu. Sızan ışık boyunca duvar kenarından yürüdüm, onun yanına gelince kafamı kapıdan uzattım. Yüzüme, hayvan teri, gübre kokusu dolu bir sıcaklık çarptı. İsa'nın neden burada doğmayı seçtiğini anlamış gibi oldum. Yavaşça aydınlık aralıktan süzüldüm. Kapı, gıcırdadı, ama anam duymadı galiba. İneğin koca karnının önünde, sanki dua eder gibi eğilmiş oturuyordu, sadece elleri ineğin karnının derinliklerinde işliyordu. O ellerden, dizlerinin arasına sıkıştırdığı kovaya süt akıyordu. Sütün akış sesi tüm ahırda, belki de tüm dünyada yankılanıyordu.

"Ana," diye fısıldadım.

O anda, süt ellerinde durdu. Tavana, duvarlara bakarak başını yavaşça kaldırdı, yavaşça sordu:

"Szymek?"

"Orda değil anam, Buradayım," diyerek ortaya çıktım, kapıyı ardımdan yavaşça kapattım. Tabureden kalkmaya hali kalmamış gibi bana inanmadan bakıyordu. İnek de neden sağılmadığını merak ederek birkaç kez kuyruğunu salladı.

"Ne haber ana? Nasılsınız?"

"Yaşıyor musun?" dedi. Sadece gözleri değil, tüm bedeni ağlıyordu sanki.

"Yaşların süte damlıyor," dedim ve kovayı dizlerinin arasından aldım. "Yazık süte."

Sanki ağzına bir çaput sıkıştırmış gibi ağlamayı kesti birden. Gözlerini önlüğüyle sildi.

"Dur sütü sağmayı bitireyim," dedi.

"Gitmem lazım," dedim, başka ne diyebilirdim ki?

"E, eve gelmeyecek misin?"

"Yok. Beni bekliyorlar, gideceğim."

"Süt iç bari."

Kovayı ağzıma dayadım.

"Çok zayıflamışsın, perişan olmuşsun oğul," diye ağıtlara başladı. Kafam tümüyle samanların içinde olduğundan sesi sanki uzaklardan geliyordu. "Michał buradaydı. Seni aradı. O da kötü gözüküyordu." Sütü, toprağın öz suyunu içer gibi kana kana içtim. "Affet babanı, o zaman kızdığı için öyle demişti." Sütten aldığım her yudumla eski gücümün yerine geldiğini hissettim.

IX

ANA KAPI

Mezarın üstüne haç koyma, İsa figürü koyma, melek koyma, pervane koyma, ne koyacağım peki? Aklıma, tarlardaki giriş kapısı gibi bir kapı mı koysam diye geldi. Hani tabii daha küçük olacaktı, çünkü öylesi büyük bir kapı tek bir mezara değil de kabristana konabilirdi. İyi de böylesi bir demir kapıyı kim yapacaktı? Atları nallayacak adam yoktu, Boleszyce'ye gitmek gerekiyordu. Bir zamanlar Siudak vardı, atları nallardı, arabaların demirlerini yapardı, kim ne isterse onu yapardı; pulluklar, demir parmaklıklar, itfaiye için demir kanca, değirmenci Pociejka, evinin etrafına demir çit bile yaptırmıştı. Aslında yaşlıydı, ama sürekli demir döverdi. Demirci atölyesinin yanından geçen durur, ya körüğü şişirir, ya onun için bir şey tutar, yardım ederdi; ölene kadar çalıştı. İnsan, demir hakkında, tüm yaşamı boyunca Amerika'da yaşayan bir adamdan Amerika hakkında öğreneceğinde daha çok şey öğrenirdi. Örneğin, demirin de insan gibi yaşlandığını, tıpkı insan gibi ruhu olduğunu söylerdi. Hani, köy dediğin yerde, demirciden gelen sesler olmalı. Ama Siudak öldüğünden beri, dükkânı boştu, harabeye dönmüştü, kimse demirci olmak istemi-

yordu. Siudak'ın oğulları bile televizyon tamircisi oldular, yani rica minnet, bir kilit bile tamir edemezlerdi. Demir dövmesiz kapı mı olur?

Bir keresinde bir rüya görmüştüm. İnsan yığını kapıya sıkışmış, çünkü tüm tarlalar açık olmasına karşın, geçecek başka yol yokmuş. Kaynıyorlar, itişiyorlar, birbirlerine küfrediyorlar, omuzlarına tırmanıyorlar, sanırsın pazara giden otobüsün içi. Öyle bir insan dağı oluşturmuşlar ki, kapı bile görünmüyor, en tepede, sırtların, kafaların ortasında Wojtek Kubik, ellerini uzatmış duruyor, bağırıyor: "Teker teker! İtişmeyin! Neredesin? Baba, ben buradayım! Elini ver, hangisi seninki? Nasırlı olanı Wojtek, nasırlı olanı! Hepsi nasırlı, hangisi?" Bunun üzerine Waliszyna, "Şuna bak, başımızın üstünde duruyor, bir de kendi akrabalarını kayırıyor!" diye çığlık atıyor. Ben de Wojtek'e sesleniyorum: "Benimkileri gördün mü, geçtiler mi? Burada kimse yok birader, kimse geçmedi daha, bir karınca bile, tarlalar gibi bomboş.

Aslında, mezara kapı konur mu diye gidip birine danışmak lazımdı. Tarlada durması başka, mezarda durması başka. Birkaç tahtamın eksik olduğunu düşündüler. Ne, mezara kapı mı koyacaksın? Bahçende kapı yok, ahırına yeni bir kapı yaptır, neredeyse yıkılacak kapısı, evinin kapısını onar önce. Hasat festivalinde, başkan gelince bir kapı koyarlardı veya yeni evliler kiliseden dönerken votka ikram etsinler diye kapı yerleştirirlerdi veya kışlaların böyle kapısı olurdu. Duada, Cennetin Kapısı da denir, ama o daha çok Meryem Anamızın tasviridir. Fakat yeni rahip biraz garipti, çocuklarla top tepiyordu, bir keresinde Sójka ile birlikte, hasatta, ırgat gibi mahsul taşıdıydı veya evinin önüne çıkıp keman çalardı. Hizmetçisi bile işi bırakacağını çünkü adamın bir garip olduğunu söylüyordu. Hadi işin yoksa git de böyle bir rahibe, mezara ne konur diye akıl danış.

Eskisi yaşasaydı, akıl verebilirdi; bana din dersi bile vermişti, çocukluğumdan beri tanırdı beni. Zaten herkesi tanırdı, onca zamandır köyde yaşıyordu. Ama ben hastaneden döndükten kısa bir süre sonra öldü. Neyse ki ölmeden bir ay önce mezar yeri almayı başarmıştım. Gerçi hiç de ölecek gibi görünmüyordu. Yaşlı olmaya yaşlıydı, ama dinç yürür ve başını dimdik tutardı. Hatta bana duvarın yanından yer almamı, orasının sakin olduğunu, çünkü Ölüler Bayramı'nda mezarlığa gelenlerin sanki pazara gelmiş gibi itiş kakış yaptıklarını, mezarların arasına yattıklarını, artık kimsede saygı kalmadığını bile söylemişti. Gerçi eskisine göre on kat fazla çelenk getiriyorlarmış, yaktıkları mumla köy aydınlanırmış, ama olsun. Ne var ki ben en çok, savaştan kurtulan o yaşlı meşe ağacının dibine gömülmeyi isterdim. Çünkü Króllar'ın Jas'ının mezarındaki pervane çok hoşuma gidiyordu. Ona yakın olmak istiyordum.

"İyi ya, nasıl istersen, mezar senin mezarın," dedi.

Aslında beni böyle içten karşılayacağını hiç düşünmemiştim. Ona, kavgaya hazır gitmiştim, bana bir şey sorarsa ne cevap vereceğimi düşüncelerimde tartıp biçmiştim. Çünkü aramız iyi değildi. Birkaç kez vaaz sırasında, kötü örnek göstermek gerektiğinde, İncil'den bir kişi seçmek yerine, köydeki insanlara daha fazla etki etsin diye, minberden beni işaret etmişti. Çünkü Yehuda, Magdalalı Meryem veya savurgan oğul hakkında anlatılanları cemaat severek dinlese de, sonra bildiğini okuyordu. Zaten babamlar yaşadığı süre içinde de, onlara sık sık uğrar, onları beni düzeltmeleri için uyarır, korkuturdu. Bizim eve her uğrayışından sonra, minberde yaptığından daha beter zararı dokunurdu bana. Kapıdan içeri girerdim, babam üzerime atılırdı:

"Hah, bir bu eksikti. Rahip minberden bizim soyumuzu lanetleyecek. Tıpkı soysuzlar gibi. Şeytan diyor al eline baltayı, vur kafasına şu musibetin! Ya da kendi gebersin gitsin, o zaman belki huzura kavuşuruz."

İçeri girdiğimde, masasının başına çökmüş bir şeyler yazıyordu. İçeri gürültüyle girmiştim, çünkü kapıda değneklerle mücadele ediyordum. Ama buna karşın başını bile kaldırmamıştı, selamıma da kafasını sallayarak yanıt vermişti. Ancak değneklerimi gürültüyle vurunca, gözlüklerinin tepesinden benim tarafıma bir bakış attı, bir şeyler mırıldandı:

"Sen geldin demek."

Beni buraya getiren şeyi hemen açıklamaya giriştim, ama sözümü kesti.

"Ne haşarıydın sen. Zaman seni uysallaştırdı mı? Dur da işimi bitireyim." Sanki çok güç bir iş yaparmış gibi, ak saçlı başını masaya eğmiş yazıyordu.

"Cenaze için vaaz yazıyorum," dedi en sonunda işini bitirdiğinde. Lisice'den, Molenda diye biri öldü, gerçi adamı iyi tanırdı, çünkü tüm cemaati avucunun içi gibi bilirdi, ama artık eski hafızası yoktu. Bazen mevtanın başında, ismi karıştırdığı, hatta mevtanın yerine, yaşayan birinin ismini andığı bile olmuştu. Hoş, bana kalsa, yaşamlar benzerdi, öyle veya böyle aynı su aynı dünyaya akıyor.

Ama isim karıştırmak başkaydı, o zaman sanki mevta hiç var olmamış, neyi gömdüğün belli değil gibi oluyordu.

Kalemini bıraktı, gözlüklerini çıkardı, cebinden duvak gibi bir mendili çekti ve alnındaki teri sildi.

"E eskisi gibi değilim artık," dedi. "Eskiden üç veya dört kişiyi arka arkaya gömerdim, her biri için başka konuşma yapardım. Hem de ezbere, yazmam gerekmezdi. Bir zamanlar yaşamlar bana öyle farklı gelirdi ki." Burnunu mendile öyle bir hımkırdı ki, raftaki kadehler şıngırdadı. "Demek, aklın başına geldi ha? Sonsuza kadar yaşarsın sanıyordun. Mücadele, mücadele, sonu ne oldu?"

"Mücadeleyle neyi kastediyorsun peder?" dedim, olabildiğince alçakgönüllüydüm, çünkü karşı çıkarsam, mezar yerinin fiyatını arttıracağını düşünüyordum. "Yaşadım sadece. İyi, kötü, ama elimden gelen buydu. Çünkü insan

istediği gibi değil, başına geleni yaşar. İnsan yaşamı kendisi seçemiyor peder, yaşam kendine gerektiği gibi, kafasına göre insanı seçiyor. Biri öyle, biri böyle, başka biri başka türlü. Kimi neye göre seçtiği, birini niye general, öbürünü yargıç, bir başkasını din adamı yaptığı belli değil, örneğin siz peder, rahipsiniz, ben neyim bilmiyorum."

"Niye öyle diyorsun? Sen de rahip olmadın mı?" Sırıtmıştı. İçimden öfke yükseldi, ama kendimi tuttum, dıştan alçakgönüllü görünmem gerekiyordu.

"Gerekince her şeyi olursunuz peder, hatta haydut veya hırsız bile."

"Tamam, tamam," diye sözümü kesti. "Söyle bakalım, en son ne zaman günah çıkardın?"

"Günah mı?" Sanki Stach Niezgódka'nın ardında oturuyormuşum da -hep en son sırada otururdum- beni din dersinde tahtaya kaldırıyormuş gibi hissettim. "Galiba savaştan sonraydı."

"Ne demek savaştan sonraydı?"

"Yani savaş bitince. Birkaç alçağı öldürmüştük, geceleri hortlamasınlar diye günah çıkarmak gerekiyordu. Gerçi bana göre, bu adamlar için günah çıkarmaya gerek yoktu ya. Ama içlerinde masumlar da olabilirdi tabii. İnsan savaşta günahsızların da kanına girebilir, temizlenmek lazımdı."

"Temizlendin ve yeniden günah işlemeye devam ettin öyle mi? Hiç olmazsa kiliseye gelseydin. Seni hiç görmüyorum."

"Son iki yıldır hastanedeydim peder, nasıl geleyim?"

Sırtı pencereye dönük oturmasına karşın, sanki gözüne ışık gelmiş gibi gözlerini kıstı. İnançsız görünmemek için ateşli bir biçimde ekledim:

"Ama savaştan önce hiçbir ayini kaçırmazdım. Anam izin vermezdi zaten. Akşam dualarına, tespih çekmeye falan hep gelirdim. Kilise korosunda ilahi okurdum. Çok zaman geçti, ama belki beni hatırlarsınız. Hatta orgcu Kolasiński, eğer beni okula gönderselerdi, operacı bile olaca-

ğımı söylemişti. Bas söylerdim. Bazen solo bile okurdum. Ama toprak izin vermedi işte. Şarkı söylemekle toprak işi aynı anda olmuyor. Toprak çalışmak ister peder, şarkı söylemeye gelince, en iyisi işten sonra veya pazar günleri iş yaparken olur. Gerçi bazen pazar günü bile şarkı söylenmez, Yaradan bir yağmur gönderir, hadi, tüm balyalar tarlada kalır."

"Yaradan'ın adını ağzına alma!" diye ekşi suratlı bir biçimde azarladı beni. "Yaradan'ın ardına sığınma. On emri hatırlıyor musun bakalım?"

"Tabii ki hatırlıyorum. Siz öğrettiniz ya."

"Söyle bakalım, üçüncü neydi?"

"Üçüncü mü?" diye tereddüt ettim. "Galiba, çalma," diye kafadan attım, benim yaşımda bir insan, üçüncüyü, dördüncüyü, onuncuyu, sırayla nasıl hatırlayacaktı? Sırayla yaşanmıyordu bile, nerede kaldı hatırlamak?

"Üçüncü, sebt günü ibadet et." Sanki insanların içinde beni minberden gösteriyormuş gibi, parmağıyla beni işaret etti. "Sen, düşündüğümden de daha büyük bir günahkârmışsın," diye kederle, ama biraz da hoşgörüyle iç çekti.

"Ermiş değilim tabii, peder," dedim, biraz daha cesurca, "ama bence günahlar, insanlarla değil de yaşamlara göre yazılır. Bazen insana yaşamak zorunda olmak bile ağır geliyor."

"Ama ölmek zorunda; e, sonra ne olacak peki?" diye kızdı, ama şaka yapmıyordu. Onu gereksiz yere kızdırdığıma pişman olmuştum, şimdi belki mezar yeri fiyatını arttıracak veya ya boğulmuş ya da asılmış birinin yanında bana yer verecekti. Kısa süre önce Brzostekler'in Bolek asmıştı kendini. Kooperatifin dükkânında çalışıyordu. Müfettiş hesapları bir kontrol ediyor, bir milyon açık buluyor. Karısı bir giydiğini bir daha giymezdi, sinemaya gitmeyi öyle severdi ki her gün kente film izlemeye giderdi; tüm yaşamı boyunca sinema izlese doymazmış, öyle diyordu. Yeni ev yaptırdılar, otomobil aldılar, bu maaşla nasıl böyle yaşıyor

diye herkes şaşırıyordu. E, akıllı adamsın vesselam Bolek, senin Dziunia da şanslıymış ha.

"He ya ölmek zorunda," dedim, yine alçakgönüllü olmuştum. "Ama ne zaman geleceğini en iyi yine o bilir, aceleye gerek yok peder."

"Senin için aceleye gerek olmayabilir. Ama belki o sana gelmeye acele ediyordur. Nerden biliyorsun?"

"He ya, bilemem."

"Ne gününü, ne saatini bilmeyeceksin der kitap, değil mi?"

"Öyle."

"Gördün mü bak. *Memento mori*yi hatırlıyorsun herhalde? Ne de olsa kutsal ayinlerde sen de hizmet ettin kilisede, size bizim zangoç Franciszek Latince dersi verirdi."

"Vermesine verirdi de. Ama en çok şamdanlardan mum kazımamıza bakardı. *Saecula saeculorum*, daima ve sonsuza dek. *Dominus vobiscum*, Efendimiz sizinle beraber olsun. Ve *ite missa est*, hadi ayin bitti, bizim öğrendiğimiz buydu işte," dedim, çünkü beni soru yağmuruna tutacağından korkmuştum. "Tabii, kutsal kitabın bir taraftan diğer tarafa taşınması ancak bu sözlerden sonra olurdu."

Hoşgörüyle gülümsedi:

"Ah bizim Franciszek. Korkma canım, seni rahip yardımcısı olarak alacak değilim. Zaten şimdi her şey Lehçe. Yeniden her şeyi öğrenmem gerekti. Ama inan hâlâ alışamadım. Bir garip geliyor bana. Hani bazen Rabbim bağışlasın, yeni bir dinmiş gibi... Neyse... Demek mezar yeri istiyorsun?"

Başımla onayladım. Masasında bir şeyler aramaya başladı. Başı biraz titriyordu, belki de yazmaktandı, çünkü kafası dimdik masa başında oturmak zordu, iki elle bile kafa uzun süre tutulmazdı, nerede kaldı tek başına boyun. Biraz kilo almıştı, çok değil, ama eskiden sopa gibiydi. Az mı genç kız, evli kadın, hatta kocakarı, sırf onu görmek için tüm ayine gider, kiliseye çelenk çelenk çiçek götürürdü.

Rahip, "Çok fazla çiçek getirmeyin sevgili hanımlar, Efendimiz bu kadar zenginliği sevmez, hatırlayın İsa yoksuldu," derdi. Ama kadınlar, belki bunun yerine başka rahip olsa, bu kadar inanmazlardı, kim bilir.

Kendimi söyleyeceği her tür fiyata hazırdım, çünkü ayağa kalkıp bana bir fiyat söyleyeceğinden emindim, hem de pek ucuz. Her zaman bana değil, Tanrı'ya ödüyorsunuz, onun için verdiğiniz paraya acımayın.

"Şarap içer misin?" İlk anda şaşırdım, çünkü bu şaraba karşı ne ödeyeceğimi bilmiyordum. Bana sanki kızmış gibi alaycı gözlerle bakıyordu. "Herhalde din hocanı reddetmeyeceksin?"

"Şey, vaktinizi almayayım peder," diye geveledim, çünkü ne diyeceğimi bilmiyordum. "Kilisede de, tarlada gibi iş çok olmalı. Beni de tarladan taşınacak patatesler bekliyor. Siz de cenaze için konuşma hazırlıyorsunuz."

"Sen benim için endişelenme." Dolaba gitti. "Seni riyakâr," dedi, şakadan kızarak. "Eskiden bana hiç acımazdın, hep kendine acırdın. Benim için karga, koca göbekli domuz demez miydin, söyle? Hani nerede göbeğim? Her zaman zayıftım, hâlâ da zayıfım. Yanımdan geçerken, selam vermeyi bırak, iyi günler demeye bile tenezzül etmezdin. Kafanı aşağıya sarkıtır, kaşlarını çatardın. Ya da sanki uçak geçiyormuş gibi başını göğe dikerdin. Ben sana on emri öğretmiş kişiyim, hiç mi işine yaramadı yaşamın boyunca, söyle? Tüm öğrencilerimden, iyi veya kötü olsunlar, Rabbimin selamını esirgememişimdir." Masaya bir şişe şarap ve iki kadeh koydu. "Benim vaktim için endişelenme. Benim Rabbim ve cemaatim için hep zamanım var. Senin patateslere gelince, herhalde bağıracak değiller. Yaradan iyi bir sonbahar verdi, tarladan toplamaya daha vaktin var." Sonra bir an düşündü. "Hoş hâlâ zamanım var demeye hakkım var mı bilmiyorum. Bazen sonsuzluğun hesabına yaşıyormuşum gibi geliyor. Hadi otur."

Bana çam ağacından yapılmış neredeyse tavandan

yere kadar tüm duvarı kaplayan kocaman bir haçın altında duran koltuğu gösterdi. Kesildiği gibi konmuş, sanki hiç zımpara görmemiş gibiydi, her yeri kıymık içindeydi, elini sürsen kıymık içinde kalırdı. Tahtanın üstünde bunca kıymık bırakan bir marangoza ahır kapısı bile yaptırmazdım, haça baktığımı fark etti.

"Haça mı bakıyorsun? İyi bir usta yaptı."

"Görülüyor," dedim, sanki kendimi bir saman balyasının üstüne atar gibi koltuğa bıraktım.

Elimden değnekleri aldı, biri yere düştü, onu kaldırdı, gerçi zorla eğilmişti, kızarmış, soluksuz kalmıştı. Bakışlarıyla değnekleri dayayacak, koyacak bir yer aradı, en sonunda haçın bir koluna astı. Benim kadehimi ağzına kadar doldurdu, kendi kadehine az koydu, çünkü rahip yardımcısı hasta olduğu için tespih duasını yönetmesi lazımmış. Uzağa koyduğu için uzanmak zorunda kalmayayım diye kadehi elime verdi. Yine de uzanmak istemiştim, hoş elimde değnek olmadan nasıl yapacağımı bilmiyordum. Ama oturmam için elini omzuma koydu. Kendisi de karşıdaki koltuğa oturdu.

Şarap öyle tatlıydı ki midem bulandı. Doğrusunu söylemek gerekirse şarap sevmem. Bu şekerli şey boğazımdan zor geçer, insanlar bunu nasıl içer bilmem. Ama bunu söyleyemezdim tabii. Şarabı övdüm.

"Yabancı olmalı."

"Hayır, kuşüzümünden," dedi. "Hoşuna gitti mi? Hizmetlim Helenka yaptı. Beğendiğini söyleyince sevinecek. Biraz kuşburnu, ardıç tohumu, bir şeyler daha koyuyor içine. Ama nasıl yaptığını sır gibi saklıyor. Bana bile söylemez. Hoşunuza gidiyorsa için peder, sormayın der. Her şeyi bilmek gerekmezmiş." Kadehini kaldırdı. "Sağlığına." Kadehin kenarına ağzını şöyle bir dokundurdu, dudaklarını yaladı ve geri koydu.

Ben de kendi kadehimi kaldırdım.

"Sağlığınıza peder," dedim. Yine mezar parası konu-

sunda endişelenmeye başlamıştım. Çünkü sanki söylemesi zor geliyormuş gibi o da duvara bakmaya başlamıştı. Belki de şu çamdan yapılmış haça bakıyordu. Birden baktığı yerden gözlerini kaçırıp iç çekti:

"Ölmekten korkmuyor musun?"

Fiyatı düşünmediğini anlayıp rahat bir nefes aldım.

"Neden korkayım peder? İnsan emin olmadığı şeyden korkar."

"Ama herkes korkar."

"Çünkü yaşam böyle peder, korku yaşamdan gelir. İnsan fırtınadan korkar. Uykudan korkar, başka bir insandan korkar. Sürekli korkar. Dünde kaldığı halde, artık onu tehdit edecek bir şey olmadığı halde dünden bile korkar. Sadece insan da değil. Hayvanlar, toprak, su her şey korkar. Ağacı ele alalım, korkmaz mı sanırsın? Dili olmadığı için söyleyemez, ağlayamaz, öyle durur. Ama neden kavak ağacının yaprakları durmadan titrer? Hem de hiç rüzgâr olmadan. Meşe hiçbir şey belli etmez, onun korktuğunu anlamazsın. Kaya gibi sağlamdır. Asırlarca durur. Ama sonunda meşe yıkılırsa, tüm orman titrer. Bir meşenin yanında insan nedir ki peder?"

"Masada duran bardağı aldım, sonuna kadar içtim. Sanki kurbağa yutmuş gibi oldum, ama belli etmedim."

"Daha koyayım mı?" diyerek cevabımı beklemeden doldurdu. "Evet, evet," diye iç çekti, derin derin düşünerek. Belki de söylediklerimi hiç dinlememişti, çünkü şöyle dedi:

"Bak görüyor musun, bana temizlenmeye geldiğini düşündüm. Bağışla. Benim din adamı zafiyetime ver."

Ne diyeceğimi bilemediğim için kadehteki tatlı kurbağayı yine kafama diktim.

"Bilmem ki insan, insanı temizleyebilir mi peder?" dedim belki bu söz biraz ağır kaçtı, ama kurbağa midemi öyle bulandırmıştı ki. "Hani bu, bir körün, diğer bir köre ormanda yol göstermesine benzer. Bir garip, diğer bir ga-

ribi karanlık ve hiç bilmediği bir ormanda nasıl götürsün? Kendin yaşarsın, kendin ölürsün, kimsenin yerine kimse ölemez. Beni o kadar çok öldürdüler ki peder, bu defa gelecek olan ilk değil. Yaşadım mı, yaşadım, hem de üç kişiye yetecek kadar. Direnişte tam yedi kere yaralandım. Hatta bir keresinde öbür tarafa gittim sandım. Kimse yaşayacağıma inanmıyordu. Ama yaşıyorum."

"Belki Tanrı yaşamanı istemiştir, bunu hiç düşünmedin mi?"

"Öyle mi değil mi, bunu söylemek güç peder. Hep güçlüydüm ben. Savaştan danslarda bazen bıçak çekerdik, ben öyle yaralar aldım, öyle kan kaybettim ki, başkası olsa ölürdü, ama ben yaşıyorum. Şimdi en ufak bir yarada millet yolcu oluyor peder inanmazsınız belki, ama ben nezle bile olmadım. Direnişte az mı çıplak toprakta, yağmurda, çamurda, karda, ayazda yattık. İnsan donmuş toprağın bir parçası gibi uyanır. Gözlerini açamazsın, öyle soğuktur ki, ağzının içi donmuştur, kolun bacağın taş kesmiştir. Ama yanında mutlaka votka olurdu, bir veya iki yudum aldın mı her şeyi eritirdi. Yeni geçirdiğim şu kazaya gelelim. Doktorlar kafalarını sallayıp bu bacaklardan artık hayır çıkmayacağını söylediler. Bana bacakları kesmeleri gerektiğini açıkladılar. Önce ikisini birden. Sonra, en azından birini. Ben kabul etmedim, bacaksız olur mu hiç. Bak, işte yürüyorum."

"İnatçısın oğlum," dedi, sanki vaaz veriyormuş, günah çıkarıyormuş gibi ezberden konuşuyordu. "Ama bu gurur, inan bana gurur. Uzak dur. Gurur kadar insan ruhunu bozan bir şey yoktur. Her şeye bedel olacak kadar güçlü olmaya çalışma. Güç bizi diğer insanlardan ayırır. Yüce İsa bile, Tanrı olmasına karşın, insan zayıflığını deneyimlemek için kendini çarmıha germelerine izin verdi, unutma. Sen de onu deneyimlemelisin, çünkü bu içinde var. Kendine ağlamanı bile arzulayabilir bu zayıflık. Zorlansan da ağla, o zaman. Başka türlü ne kendini, ne başkalarını anlayamazsın."

"Güçlü olmak zorunda olmam benim suçum mu peder? Yaşamım bunu istedi benden, zaman, öyle bir zamandı belki de. İsa'nın Tanrı olduğunu söylediniz. Ama insan başka, peder, insanın bir anlık zayıflığı yaşamına mal olur, hem de bir daha Tanrı gibi dirilmez insan. Ağla dediniz peder. Ama yaşam, bana ağlamayı unutturdu peder. Çünkü yaşam bazı şeyleri insana unutturur, hiçbir şey bunu size yeniden hatırlatamaz. Hoş, yaşam öğretir derler. Doğru değil. Üstelik insan, yapmak istediğini değil, yapmak zorunda olduğunu yapar. İnsanın kitabında, güçlü olman lazım diye yazıyorsa, güçlü olacak, kaçarı yok. Kitabında kel olacaksın yazılanın kel olmak, onunla veya bununla, bir cadıyla bile olsa, illa ki evleneceksin diye yazılanın evlenmek zorunda olduğu gibi. Şu köyde, şu kulübede, ne yüz yıl önce, ne de yüz yıl sonra, tam da şimdi doğmalısın diye yazıldığı gibi, çünkü dünya kuruldu kurulalı, herkesin zamanı, yeri, yaşamı belirlenmiştir. Neye ağlayacağım? Kendine ağlamak biraz da kendine karşı ağlamak demektir, peder. Kendine ağlarken bile birine ağlarsın. Ne bileyim, insanın içinde, derinlerde de olsa bir başkası vardır. Ben içimdekinin kim olduğunu bile bilmiyorum."

"Peki, yukarıdaki Yaradan'ı hiç düşünmüyor musun?"

"Eğer varsa, bazen kendini unutturuyor. Yapacak bir şey kalmadığında kendini unutturması da Yaradan'ın bilgeliğinden geliyor herhalde."

"Aman, günaha giriyorsun evladım, büyük günaha giriyorsun." Beni uzaklaştırmak ister gibi kolunu kaldırdı. Havada ıstavroz çıkardı. "Rabbim, senin büyük merhametine sığınırız, bağışla onu." Sanki içinden dua ediyormuş gibi başını yukarı kaldırdı. Belki de konuşmamız onu yormuştu, ne de olsa ihtiyardı, bazen günah çıkartırken bile uyuduğu oluyordu. Birden bana dostane bir bakış attı. "Gün gelip O'nun huzuruna çıkacaksın, ne diyeceksin O'na o zaman?"

"Hiçbir şey demeyeceğim. Dudaklar ölünce, sözler de ölür peder. Dünya yüzünde söylenmemiş olan, öbür dün-

yada söylenmez. Rab, söylemek istediği her şeyi, dünyada söyler insanlara. Orada gizem var, susar."

"Gerçekten de sana acıyorum, evladım. Hiç olmazsa son anında olsun, yalnızca bir insan olduğunu anlasan. Bizim gibi, gözyaşı deryasında kaybolmuş vahşi bir insan. O senin övündüğün gücün, bir türlü kabul etmek istemediğin, nefret ettiğin insani zayıflığın."

"Nasıl yani?" diye öfkelendim, çünkü rahip bile olsa kimse benimle böyle konuşamazdı. "Ben kim olduğumu bilmem mi? Kendimi tanımam için çok ağır bedel ödedim. Bedavaya öğrenmedim."

"Öyle, evladım. Belki de sen kendinden başkalarından daha fazla nefret ediyorsun. Belki ona başkalarından daha zalimsin. Belki seni başkalarından daha fazla incitiyor. Ama inan bana oğlum, hep bu zayıflık yüzünden başka insanlara bağlıyız, kendimizi başkalarında buluyoruz, başkaları da bizde kendilerini buluyor. İşte bunun için bizim insani yazgımız ortaktır. Bu yazgıda herkese bir yer vardır. Bu yazgı, bizim insanlığımızla doludur. Çünkü yazgı dışında biz yokuz. İnsanlığımızın yazgısına güçle değil, zayıflıkla bağlıyız. Tanrı, her insanın zayıflığında zuhur eder, gücünde değil. Bunun için zayıflığını bağışla, ona karşı direnme, teslim ol, aksi takdirde ölümün zor olur. Zor ölmek, zor yaşamaya benzemez. Kim bilir, ölmen, aylar, yıllar sürebilir, çünkü Tanrı, insanı bazen böyle dener, korkunç bir hastalıktan yatağa çakar, ölümün sonu olmaz. Bakışları solar, kulağı işitmez, aklı işlemez, acının dışında ne kadar duygusu varsa yok olur gider. Eğer kendinle barışmazsan, hiç olmazsa kendini anlamazsan, nasıl öleceksin, peki?"

"Bir şekilde ölürüm. Ölmek olağan bir şey peder. İnsan beşikten tabuta yaşamaz, ama beşikten tabuta ölür. Ölmek, o bir kez ölmek değildir peder. Kim bilir o, bir kez ölüm, kaç ölümün sonudur. Sona gelene dek, insan kim bilir kaç kez ölmek zorunda kalır. Evet, gerçekten de peder, yaşamımızda ölen, ardında kaldığımız herkesle birlikte biz

de biraz ölürüz. Ölen gider, ama bize ölümünü bırakır, biz de onu taşımak zorunda kalırız. O mezarında çürür, çürüdüğünü bilmez, çünkü artık hiçbir şey bilmez, kimi geride bıraktığını bile hissetmez. Ondan sonra ölecek yakınları yoksa bile, konusu komşusu, tanıdığı, hatta onu tanımayan yabancılar da ölecektir. Çünkü ölümün bizi şekillendirmesi için sürekli ölenlerin arasında yaşamak yeter de artar bile peder. İster inek gebersin, ister at, isterse şahin kümese dalsın. Bu da bizim ölümüz gibidir. Belki de artık insanın içinde gittikçe artarak biriken bu ölüm, ona kendi ölümünü getirir. Bazen sanki ölülerden geliyormuşum gibi bir his gelir bana. Sanki yaşıyorumdur da, ölüm en son kalanları da gömmem için bırakmıştır beni bu yaşama. Sonsuza kadar bitmeyi sürdüren bir şeyin sonuymuş gibi."

"Peki ya öbür dünya? Orada da yaşam olacağını düşünmüyor musun? Sonsuzluk, Tanrı'nın kararıyla iyi veya kötü, tüm ruhlara vaat edilmiştir."

"Gittiği yerden dönen var mı peder, orada ne olduğunu anlatan? Tek yöne doğru ölüyoruz. Geri dönüş yok."

"Cehenneme ne diyorsun peki? Korkmuyor musun cehennemden?" diyerek acıyla konuştu.

"Dünyada yaşadıklarımın yanında cehennemin lafı olmaz peder."

Başı öne düştü, ellerini karnına bağladı, tek söz etmeden dondu kaldı. Bu konuşmaya başladığım için pişman olmaya başlamıştım. Stach Sobieraj patates toplamama yardım edecekti. Ben de ona ertesi gün atımı ödünç verecektim. Şimdi bu durumda ona ne diyecektim? Bu kadar saat rahiple ne konuşmuştum? Günah mı çıkarmıştım? Yok hayır. O zaman ne yapmıştım?

Sanki düşüncelere dalmış bir biçimde konuştu:

"Buraya bir gün geleceğini biliyordum. Kendi iradenle olmasa da işte mezar getirdi seni buraya. Bu ânı ne kadar beklediğimi bilemezsin. Ne kadardır bu cemaati yönetiyorum? Yarım yüzyıldır. Senin kısa pantolonlu halini hatır-

lıyorum. Saçların keten rengiydi. Bir süre büyümemiştin hatta."

"O ben değildim. Belki Michał'dı peder. Michał büyümemişti."

"Yok, yok, sendin, kıvırma şimdi. Hatırlıyorum, sana ne zaman büyüyeceksin Pietruszka, diye takılırdım. Bak, Bąk'ın bıyıkları terledi. Sobieraj yakında kız peşinde koşacak. Söyle bakalım, yedinci emir nedir Pietruszka? Biliyor musun, bilmiyor musun? Sen söyle Kasiński. Çünkü Kasiński söylemek için kıvranırdı. Ah o Kasiński, her şeyi bilirdi. O da uzamıştı. Aynı sırada oturduğunuzu hiç hatırlamıyorum, senin önünde otururdu. Ama benim meyve bahçeme elma çalmak için birlikte geldiğinizi biliyorum. Sen Kasiński'nin ardında, onun söylediğini tekrarlamak istemezdin. Gözlerin yerde direk gibi dimdik dururdun. Bütün sınıf sana fısıltıyla kopya verirdi, sen hiç oralı olmazdın. Benim köpek Łopot ve zangoç Franciszek, elma ağacının tepesinde nasıl yakalamıştı sizi ama? Kasiński kaçmayı başarmıştı, sen ağaçta kalmıştın, aşağı bir türlü inmedin. Köpek havlar, zangoç, in aşağı soysuz diye bağırır. Ben neler oluyor diye bahçeye bir çıktım, baktım ağaçtasın, in diye rica ettim, kızdım, tehdit ettim. İn aşağı, yoksa on emri, yedi ölümcül günahı,[13] altı şartı[14] sorarım. Hem

[13] Hıristiyan inancına göre yedi ölümcül günah:
1. Kibir, kendini beğenmişlik (Lucifer'e atfedilmiştir)
2. Açgözlülük (Mammon'a atfedilmiştir)
3. Şehvet düşkünlüğü (Asmodeus'a atfedilmiştir)
4. Kıskançlık, hasetlik (Leviathan'a atfedilmiştir)
5. Oburluk (Beelzebub'a atfedilmiştir)
6. Öfke, yıkıcılık, gazap etmek (Behemoth'a atfedilmiştir)
7. Tembellik, miskinlik (Belphegor'a atfedilmiştir. (ç.n.)

[14] Hıristiyan inancına göre altı şart:
1. Tanrı tektir. 2.Tanrı iyileri ödüllendiren, kötüleri cezalandıran adil bir yargıçtır. 3. Üç tanrısal kişilik vardır: Baba tanrı. Oğul Tanrı. Kutsal Ruh. 4. Oğul Tanrı insan oldu, kurtuluşumuz için çarmıha gerildi. 5. İnsan ruhu ölümsüzdür. 6. Tanrı'nın lütfu kurtuluş için mecburidir. (ç.n.)

de sırada otururken değil, ortada, ayakta durup söyletirim. İn diyorum. Franciszek bir merdiven getirip seni güç bela indirdi. O kadar öfkelenmişti ki seni dövmek istedi, kemeri pantolonundan çekip çıkarmıştı ki onu durdurdum:

'Dayak yok Franciszek. Yarın sabah günah çıkarmaya gelerek kefaretini ödeyecek. Geleceksin değil mi Pietruszka?'

'Nasıl dayak yok?' diye bana öfkeyle çıkıştı. 'Günah çıkarmaya gelecek ve siz onu öylece bırakacaksınız, öyle mi peder? Maczisz'in elma ağacına dadansınlar, onun bahçesi kiliseye ait değil. Maczisz zaten kiliseye hiç gelmez. Kâfir, tövbe tövbe, Rabbimi reddediyormuş, her şey sudan gelir diyormuş. Elma ağacı nasıl da eğilmiş, ne çok meyvesi vardı, şu hale bak! Bunca elmaya karşılık, üç kere Meryem duası okuyacak, siz de onu salacaksınız öyle mi? İnsanlar düşüncelerinde günah işlediklerinde, kefaret için kaç dua okumaları gerekiyor? Yirmi veya daha fazla değil mi? Hepsi de ilahi. Bir ilahi, beş kere Meryem duası okumaya bedeldir. Meryem duasından ne olacak? Selam Sana Rabbin sevgili kulu Meryem ve bitti. Düşüncelerinde günah işleyenler, hiç olmazsa başkasının bahçesine girip elma çalmıyor. Bir de din derslerinde bu veletlere elma veriyorsunuz. Sizden önceki rahip Sierożyński'nin meşe sopası vardı, ellerine öle bir vururdu ki elma toplayacak halleri kalmazdı. Sizse al şu sepeti Franciszek, çitin oradaki ahu dutlarını topla, yarın dersim var, Yaradan başkasına değilse bile benim çocuklarıma karşı iyi olsun. Yaradan iyi, Franciszek kötü, çünkü bu veletleri kovalamak zorunda. Bir grup gider, yerine hemen diğerleri gelir, bir döngü bu, hayatın boyunca kovala, çocuk peşinde koş. Gittikçe de kötü oluyorlar. Kimse ayinlerde doğru dürüst hizmet etmeyi öğrenemiyor. Sadece cüppe giysinler. Ama dua kitabını soldan sağa, hadi şimdi götürün diye arkalarından Franciszek ittirecek. Aha, işte dal kırılmış.'

"Bütün bir sabah seni beklemiştim," dedi birden kederli bir sesle. Bu keder bana sanki başa bir dünyadan

çıkmış gibi eskimiş gelmişti. Elli yıl, az bir zaman değildi. "Seni bağışlayacaktım. O gün günah çıkarma işlemi yapmaya niyetim olmamasına karşın, kiliseye her zamankinden erken gelmiştim. Franciszek yoktu, o genelde şafak söktükten sonra gelirdi. Aslında senin o çocuksu günah çıkarmanı neden bu kadar çok istediğimi gerçekten de bilmiyorum. Hele ki bahçemden alınan birkaç elma için. Ama Yaradan biliyordur, mutlaka. Yalnızca günah çıkarma hücresinin içine girdiğimde, kilisenin o kocaman sessizliği altına ezildiğimi hissetmiştim, sanki kilise bu sessizliğin üstüne inşa edilmişti. Garip bir biçimde içimden dua etmek gelmiyordu, gerçi dua etmek bir rahibin kanında, doğasında vardır, her an, her yerde, her saat dua ederiz biz. Belki de dua sözcükleriyle, burada olduğumu ele vermek istemiyordum. Kendi kendimle, Tanrı'nın karşısında olsam bile. Başımı parmaklıklara dayadım, sanki sessizliğin en karanlık gölgesi içinde, kaybolmuş ve mevcudiyetini yitirmiş bir biçimde, geceden daha koyu olan bu sessizliğe, kendimi bıraktım. Ruhumun derinliklerinde, için için yanan bir umut sanki bana geleceğini fısıldıyordu, hani bir lahza sonra, kilisenin zeminine akan su damlaları örneği, senin sinirli adımlarını bu sessizlik içinde duyacaktım. Sonra hemen ya Tanrı bendeki bu umudu fark ederse diye endişe duydum, çünkü belki de kabul etmek istemediğim bir günahın gölgesi olabilirdi. Sonra çoğu kez, günah çıkarma hücresinde oturup karanlık kilisenin sessizliğini dinlemek için erkenden gelirdim kiliseye. İçinde otururken hiçbir şey duymasan da seni dinlemeye zorlar bu hücre, demir parmaklıkların arkasında sağır bir sessizlik olsa da, sen insanların günah çıkarma fısıltılarını duyardın. Aynı biçimde kendi çaresizliğin içinde de, acıdan, günahı nasıl ayırt edeceğini de bilmezdin. Kapı gıcırdardı, belki sen geldin diye bakardım. Ama Franciszek olurdu gelen."

'Bu kadar erken neden geldiniz?' diye homurdanır, öfkeyle temizliğe girişirdi. Bu öfkeyle, döşemeyi sulama-

dan süpürür, ortalığı bir toz bulutu kaplardı. Bu toz duman içinde pek bir şey görülmezdi.

'Tozutma bu kadar Franciszek,' diye ona kızardım. 'Azcık su dök.'

'Boşa bekliyorsunuz peder! Gelmez o!' diye tozutmayı kesmeden bana cevap yetiştirirdi. 'Elma olsa gelirdi! En iyisi temiz havaya çıkın! Burada tozda oturmayın! Güneş pırıl pırıl, serçeler ötüyor, iyi gelir. Kilisenin temiz olması lazım, yoksa Rabbin evini ahıra döndürmüş diye arkamdan dedikodu yaparlar.'

'Bırak süpürmeyi Franciszek! Gel, günah çıkar.'

'Ben mi?' diyerek şaşkınlıktan süpürmeyi bıraktı. 'Bende yeni bir günah yok peder. Geçen hafta günah çıkardım ya. O zamandan bu yana yalnızca kız kardeşim için patates topladım. Yeni günahı nereden bulacağım şimdi?'

'Her zaman bir şey bulunur. Gel.' Franciszek'i teselli etmek kolaydı. İnançlı ve basit bir ruhtu, yaşamını kiliseye adamıştı. Belki de tesellilerimde Cennet Krallığı için fazla cömerttim. Belki de insanlara onların yoksullukları, amaçsızlıkları, umutsuzlukları ve korkuları için fazlaca söz veriyordum. Yıllar, yıllar boyu o kadar fazla teselli verdim ki. Dünya yanımdan ve içimden geçiyor, zaman geçiyor, insanlar gelip geçiyorlar, bense sürekli teselli veriyorum da veriyorum. Çoğu kez bana sonuna dek inanmış birine teselli verebildim mi diye düşündüğüm oluyor. Çünkü ben, Cennet Krallığı veya cehennem hakkında ne biliyorum ki? O veya bu kişinin nereye gideceğini, sonsuzluğa dair yazgısının ne olacağını ne biliyorum? Yazgısının buradaki yazgının devamı olup olmayacağını nereden biliyorum? Dünyadan giderken ruhumuzu da götürüyorsak, belki yazgılarımızı da götürüyoruzdur. Şimdi senin önünde söylediğim bu sözler, günah dolu, Tanrı beni bağışlasın. Ancak bazen, bu yaşamdan bize kalan tek bilgeliğin, yaşam korkusu olduğunu düşünüyorum. Görevim olduğu için teselli verdiğim halde böyle bu. Hoş bazen, teselli ettiklerimin belki bir

yerlerde beni lanetlediklerini düşündüğümde, Tanrı'nın bana görevini doğru yaptın deyip demeyeceğini de bilmiyorum. Güya, bağışlanan bağışlanacak, reddedilen reddedilecek yazılı. Acaba, benimkini bağışlayıp kimi reddedeceğimden emin olabilir miyim? Aslında seve seve herkesi bağışlardım, çünkü herkese acırım ben. Fakat acaba, bir insana çok acısam bile, Tanrının lütfunu, kendi lütfummuş gibi kullanmaya hakkım var mıdır? Yoksa acıma da Tanrı'nın mı? Onun lütfunun sınırsız olduğu doğrudur. Ama bu sınırsızlık içinde de hakkımın ne olacağını bilmem. Ne de olsa, insanlar arasında yaşayan bir insanım, her şey beni onlara bağlıyor. Ancak insanların yapabilecekleri gibi, tüm bu gizlerin içinde kaybolarak, başkalarının günahlarını vicdanıma alıp kendim de günahkâr olarak, belki onları boşa bağışlıyorum, bağışlayamadığımı boşa reddediyorum. Ama belki benim görevim bilmek değil, sadece teselli etmektir. Gerçekten de yaşamın boyunca, teselli edilmezleri, çaresizleri, kaybolmuşları teselli etmekle kazanılan ekmek zordur. Zor ve acıdır. Tesellilerin yalnızca sözlerden ibaret olmaması, yazgılarını paylaştığın gibi tesellilerini de paylaşmak için onların içinden biri olmak, belki yoksullar arasında en yoksul, bu ve öbür dünyadan emin olmayan bir garip, tıpkı onlar gibi günahkâr olmak zorundaydım. Çoğu zaman, insanların yüreklerinde uyandırdığım bu tüm umutların içinde kendim için bir teselli arayıp aramadığımı çoğu kez düşünürüm. Ancak insan başkasını ne kadar çok teselli ederse, kendisi için daha az teselli bulur, daha da kötüsü bir kuşkuya yem olur. İşte onun için bende kederli bir peder görüyorsun. Belki de yaşlılıktan. Evet, kesin yaşlılıktan. Bana Tanrımla baş başa bir yalnızlık kaldı." Düşüncelere dalmış gibi durdu kaldı, sonra yeniden canlandı. "Kim yapacak peki bu kabri?"

"Woźniaklar'ı önerdiler," dedim. "Ama galiba Chmiel'i seçeceğim."

"Chmiel'i seç," dedi sertçe, "Woźniaklar beceriksiz."

Beceriksiz olduklarını biliyordum, ama bana Chmiel'i önermesi için mahsus onlardan söz etmiştim. Hani sanki onun önerisi üzerine Chmiel'i seçersem belki daha az para isterdi. Ama o hiç para istemedi. Borcum ne olacak peder diye sorduğumda elini salladı:

"Huzur içinde yat. Hiç borcun yok."

Doğrusunu söylemek gerekirse, Chmiel ile çoktan anlaşmıştım zaten. Hastaneden döner dönmez, hemen Chmiel'e gitmiştim. Otobüs durağından az uzakta oturuyordu, otobüsten ineyim hemen ona gideyim, bir mezar için neler gerektiğini sorayım, eğer işi alırsa ne zaman bitireceğini öğreneyim diye düşünmüştüm. Bu işi bir ertelersem, hiç yapamayacağımdan çekiniyordum. Ama Chmiel evde yoktu. Karısı açtı kapıyı.

"Aaa döndün ha!" diye yürekten sevindi. "Benimki Boleszuce'ye kardeşini görmeye gitti. Mezar mı yaptıracaksın? Niye, o kadar yaşlı değilsin ki daha. Hasta mısın yoksa?"

"Değilim. Seninkine söyle Pazar günü geleceğim. Benim evde olup bitenden haberin var mı?"

"Eve gitmedin mi daha?"

"Yok, otobüsten iner inmez geldim, hemen seninkiyle konuşmak istedim."

"İyi ya, gelirsin, konuşursun."

"Michał nasıl?"

"Belki bir ay önce gördüydüm, kooperatifin orada dikiliyordu. N'aber Michał, Szymek'i özledin mi? diye sordum. Galiba ineklerinin birini Borzych, ikinciyi de Talara aldıydı. Atın nerede olduğunu bilmiyorum. Söylediler de unuttum. O kadar ismi tutacak akıl nerede bende."

At, Sołuch'taymış, Stach Kwiecień'i yolda görmüştüm, o söylemişti.

"Öyle bakımsız kaldı ki görsen tanımazsın. Kendilerininkini ahırdan hiç çıkarmadılar, seninkini çalıştırdılar. Sen hep böyle topal mı yürüyeceksin?"

Ayrıca Waliszyna'nın öldüğünü de söyledi. Jasia da motor kazasında ölmüş. Köpeğim de kaçmış. Acaba birisi mi almış yoksa kendi mi zincirinden boşanmış söylemesi zormuş. Zaten istersem Mikus'tan enik alabilirmişim, kancığı yeni doğum yapmış. Michał'ı da görmüş, ama ne zaman olduğunu hatırlamıyormuş. Merdivenlere oturmuş, elindeki cam paçasıyla havuç kazıyormuş. Güzel mi havuç Michał? Ye ye, havuç kan yapar demiş. Oradan geçen Miętus'a Szymek'in Michał'ı gördün mü diye sordu.

"Evde yok mu?"

"Bilmem ki, otobüsten yeni indim."

"Evdedir evde. Nerede olacak. Şimdi sen o değneklerle mi yürüyeceksin? Ömrünün sonuna kadar ha?"

"Sona fazla zaman kalmadı Walerian."

"Kaldı, kaldı. Daha çok yolun var eskiden bir ay içinde kat ettiğin yolu şimdi bir günde yapıyorsun. Daha yolun uzun. Bak ben eşikteyim artık."

"Gayet iyi görünüyorsun."

"Belki dışardan öyle, ama içim, köprünün yanında duran yaşlı söğüt gibi. Zochocice'ye kız kardeşimi göreceğim, artık ölüyorum galiba."

Michał evde yoktu. Bahçeye, ahıra, ağıla baktım; "Michał! Michał!" diye bağırdım. Her yer harabeye dönmüştü. Belki bir çuvalda biraz tohum kalmıştır diye aramaya başladım, bulsaydım, ekmek pişirmek için öğütmeye değirmene götürebilirdim. Ekmek olsaydı bir başlangıç olurdu. Bir çuval kepek vardı yalnızca. Ama ben üç çuval bırakmıştım. Bir tanesi çavdar, diğerinde biraz buğday vardı. Meyve bahçesine gittim, birkaç ağaç kurumuştu, diğerleri uyuza dönmüş, zayıflamıştı, her taraf harman yeri gibi ezilmişti. Sonra tavan arasına çıktım, çıkmak kolaydı da inmek daha zordu. Sonra biraz evde oturdum, onu bunu düşündüm, hoş düşünecek ne vardı, her şeye yeni baştan başlamak lazımdı işte. Kalktım, kardeşimi aramak için köye çıktım.

En yakın komşudan başladım işe, herkesin evi kapalıydı, belli ki tarladaydılar, çünkü hasat zamanıydı. Kuśmierekler'de yalnızca Rysiek vardı.

"Michał'ı gördün mü Rysiek?"

"Hangi Michał'ı?" Saçı başı karışıktı, gözleri kıpkırmızıydı, akşamdan kaldığı belliydi, okula da gitmemişti, tatilde olmalıydı.

"Kardeşimi."

"Haa, şu ihtiyarı mı?"

"O kadar da ihtiyar değil ama."

"Nasıl değil? Ta buraya kadar sakalı var, İsa Efendimiz gibi ya da onun şeyi vardı, neyse işte onun gibi."

"Sakalı mı var? Bilmiyordum."

"He var. İçer misin dayı? Kafam kazan gibi, babam tutturmuş hasada gel diye. Ona dedim ben, çavdar ekme dedim, hepsini mısıra döndür veya hayvan besle. Sığır, domuz, ne de olsa para kazanmak lazım dayı, değil mi? Bir motor alabilirdim. Ya da bir otomobil."

Kuśmierekler'in iki ev arkasındaki Kałużylar'a gittim. İhtiyar Kałużyna sırada oturmuş tavukları yemliyordu.

"Teyzem, Michał'ı gördün mü?"

"Aaa, döndün mü? Şükürler olsun. Artık dönmezsin diye düşünmüştük. Michał'ı mı dedin? Ben artık bir yerlere çıkamıyorum ki yavrucuğum. Bacaklarım taşımıyor beni. Bazen sadece yola kadar çıkıyorum. Ne zaman topal oldun böyle? İki ayağında mı öyle? Bizim Irka'nın ikinci kızı oldu, ahlaksız hâlâ almıyor onu. Bak şu işe. Kızı görsen resim gibi. E, ne günlere kaldık işte."

Aklıma, Chmielowa'nın benim ineğin Borzych'ta olduğunu söylediği geldi. Belki Michał da orada olabilirdi. Ama sadece inek vardı. Michał onlara gitmiş gitmesine, ama ilkbahardan beri gelmiyormuş. Bir kere daha gelmiş, karısı ona bir tas kapuska vermiş, hepsini yalamış yutmuş, biraz daha koymuş, yarım somun da ekmek yemiş. Koziara'ya sor dedi. Koziara'ya saman taşımasında yardım et-

mişmiş. Ver ineğimi dedim. Kayışından tuttum, ahırdan çıkardım, baktım herif suratıma bakıyor.

"Ne var?"

"Nasıl ne var? Bütün bir yıl bende kaldı, Prażuch öldüğünden beri ben bakıyorum, bir şey vermeyecek misin?"

"Siktir oradan." Öyle öfkelenmiştim ki... "Hayvanı sağmadın mı? İki kova süt verirdi bu hayvan, ne kadar peynir, ne kadar kaymak, ne kadar yağ yaptın? Ona say."

İneği ahırıma götürüp bağladım, yine kardeşimi aramaya yola düzüldüm. Kwiatkowski'ye saman taşımaya gitmiş.

"Michał'ı gördün mü?"

"Çüşş!" atını durdurdu. "Michał'ı mı?"

"He, kardeşimi?"

Şapkasını çıkarıp kelini kaşıdı.

"Bir yerlerde gördüm galiba. Dur. Kilisede mi gördüm acaba? Yoksa Myga'nın oradaki şapelde mi? Bin, Myga'ya götüreyim, sorarsın ona."

Myga'da kimse yoktu. Yalnızca köpek havladı, sopayla vurdum ona.

"Tarlada olmalılar," diye Kwiatkowski arabadan bağırdı, "belki de onlarla birlikte gitmiştir. Gel de bir cigara içelim!"

"Hangi tarlaya biliyor musun?"

"Ya nehrin öte tarafında ya da eski köşkün oradadır. Orada, öbür tarafta da çavdar ektiler. Ama ben oraya gitmiyorum, yoksa seni atardım. En iyisi bekle, akşam dönerler, sen de öğrenirsin."

Nereye gitmeliydim? Nehrin öte tarafına mı, eski köşkün tarafına mı? Köşk daha yakındı. Neyse ki oradaydılar. Çavdarları güzeldi, bir yöne yatmıştı. Edek biçiyor, Helka topluyordu.

"Kolay gelsin."

"Sağ olasın. Döndün mü Szymuś? Hasat zamanı hem de. Senin çavdarı çiftçiler birliği biçti. Ah zavallı, bu değ-

neklerle nasıl toplayacaksın? Biz kendimizinkini toplayınca, sana yardım ederiz belki."

Ama Michał onların yanında değildi, nerede olabileceğini de bilmiyorlardı. Bir veya iki ay önce falan onlara gelmişti. Bir şey yemek istememiş, sadece peynir altı suyu içmişti. Harmana yardımcı olmuştu. Onu zorlamamışlardı, kendi isteğiyle yapmıştı. Ama öyle güçlü öyle güçlüydü ki Edek samanları balyalamakta ona yetişemiyordu. Ertesi gün yemeğe çağırmışlardı, ama gelmemişti. Belki Pająklar'a gitmiştir ona sor dediler. Geçen sene bacağına yaba saplandığında Pająk'ın karısı ona yemek getiriyormuş. Bileğinden aşağıya yaralanmış, öyle kan akıyormuş ki, durduramamışlar, sonra Pająk üstüne ispirto dökmüş ve sarmış yarayı. Samanların arasında gezip bir şeyler arıyormuş gibi yabayı oraya buraya saplıyormuş. Pająk'ın karısı evi temizleyip çamaşırlarını da yıkamışmış. Blaszyna onu nehirde görmüşmüş. Söylediğine göre bit içindeymiş çamaşırlar. Çarşaflarını değiştirmiş. Pająk'ın eski pantolonunu ve gömleğini vermişmiş. Pająk'sa her gün gidip yarasına bakmışmış. Dünyada iyi insanlar da var yani.

"Neyse sizi meşgul etmeyeyim. Yola çıkayım, belki gelip geçen bir araba beni alır."

"Bir ara uğra."

Ama bir türlü kimse geçmiyordu. Sağ bacağım öyle ağrıyordu ki oturmak ve dinlenmek zorunda kaldım, bacağımı biraz ovaladım. Köye yaklaşmıştım ki Kudła geldi. Götürür müsün beni de? Atla. Yol kısaydı, ama yine de arabayla gitmek rahatlatmıştı beni. Michał'ı ne görmüştü ne de nerede olabileceği hakkında bir fikri vardı. Değirmenin ardında, köyden uzakta yaşıyorlarmış. Karısı alışverişe gittiğinde ancak bir şeyler öğrenebiliyorlarmış. Güya radyoları varmış, ama bozulmuş, bir yıldır ses vermeden duruyormuş. Sidak'ın oğlu, tamir etmeye söz vermişmiş, ama onu da bulmak kolay değilmiş. Gelirim, geleceğim deyip

atlatıyormuş. "Bu kadar uzak oturmak zorunda mıydınız?" diye soruyormuş, "daha yakın olsaydınız gelirdim." Hem şimdi hasat zamanı olduğu için radyo dinleyecek vakti de yokmuş. Zaten radyoda da doğruyu da söylemiyorlarmış, ama işte bir ses oluyormuş yine de.

Şu aziz heykelinin yanında dur, Florek Zawada'ya uğrayacağım.

Florek, benim okul arkadaşımdı, sonra delikanlılığımızda da kız peşinde koştuk beraber, birlikte danslara gittik, birlikte itfaiyede çalıştık. Bir şeyler bilir diye düşünmüştüm. Birkaç kez beni ziyarete gelmişti hastaneye, eli boş gelmezdi, sigara, börek, bir defasında da sucuk, votka, her seferinde de "Merak etme merak etme, Michał'a bir şey olmaz. Sen buradan çıkmaya bak," derdi. Beni görünce sevindi, sırtıma vurdu, elimdeki değneklere üzüldü, atımın, ineğimin kimde olduğunu söyledi, votka ikram etmek istedi. Karısı Magda yemeğe kal dedi, ama ikisi de tarladan yeni gelmişlerdi. Michał'ın nerede olduğunu bilmiyorlardı. Geçen Pazar onlardaymış. Gelmiş, yemek yemiş sonra gitmiş. Kalmasını istemişler. "Kal Michał," demişler, "biz hasada gidiyoruz, sen de eve göz kulak olursun. Neden bir oraya bir buraya gidiyorsun? İstersen berber Żmuda'ya uğra, herkesi tıraş ediyor, saç kesiyor, bizden daha fazla şey bilir. Zaten penceresi de yola bakıyor, geleni geçeni görüyor. Biz bütün gün tarladayız. Galiba Michał'ı tıraş edecekti, belediyeden öyle emretmişler. Birisi söylemişti değil mi Magda?"

Żmuda'ya gittim. "Döndünüz mü Bay Szymek? E, nasıldı? Hep böyle mi kalacakmışsınız? Evet, belediyeden bana kardeşinizi tıraş etmem konusunda bir emir geldi. Birisi toplantıda bu belediyenin ayıbı demiş. Bir adamın böyle bakımsız gezmesi belediyenin ayıbıymış. Ama siz de bilirsiniz ki, kimseyi zorla tıraşa oturtamam. Yani saç sakal tıraşı özgür iradeyle olur. İsteyen buyursun. İsterse kısa, ister uzun, isterse sıfıra da vururum, favori dik veya

köşeli olur, ister kuru ister ıslak tıraş, isteyene kolonya da dökerim. Böyle yani. Kimseyi zorlamam, getirsinler buraya, herkes gibi saç, sakal tıraşı yaparım onu da. Buradan her geçtiğimde çağırdım. Bay Michał, dedim, buyur! Ama gelmedi. Belki şimdi siz getirirsiniz, beklerim buyurun."

O Sırada Zdun geldi, Ona sordum. "Zdun, benim Michał'ı gördün mü? Kardeşimi? Bir yere mi gitti?" "He gitti, gittiği gibi de döner," dedi. "Ayağına ne oldu? Merdivenden mi düştün?"

Fularski'ye gittim, tarlası yoktu, her şeyi damadına vermişti, sadece meyve bahçesi ve bahçedeki arı kovanları kalmıştı, evde olmalıydı, belki kardeşimin nerede olduğunu bilebilirdi. Ama bilmiyordu. Bir keresinde onlara gitmişti, ama geçen sene, Fularski arılarını tütsülüyormuş. Gelmiş, kovanların yanına oturmuş. Fularski, "Git sokacaklar seni," demiş ona, o ise hiç oralı olmamış. Arılar üstüne gitmiş, o yine oralı olmamış. Belki de hissetmemiş veya onu ısırmamış da olabilirlermiş. Çünkü arılar, iyi insanı kötü insandan ayırırlarmış. Kötüyü vızır vızır sokarken, iyinin yanından, dokunmadan geçerlermiş. "En iyisi Wrona'ya veya Maciejke'ye sor onlar size yakın oturuyorlar, biz köyün en ucundayız."

He ya, Wrona onu birkaç kez görmüş. Bir keresinde köyde, sokakta görmüş. Ama nereye gidiyormuş onu anlamamış. Sormak da istememiş. "Öyle ya, adama sen nereye gidiyon diye sorulur mu? Nereye gidiyorsa gidiyor. Nereye gittiğini kendi daha iyi bilir herhalde. Herkesin onun nereye gittiğini bilmesi lazım değil."

Bacaklarım artık beni taşımak istemiyordu. Sağ bacağıma sanki çiviler sokuluyordu, ağrısı koltukaltıma kadar ulaşmıştı. Üstüne neredeyse hiç basamıyordum, gittikçe daha çok sürüklemeye başlamıştım. Avuçlarım, değneklere basmaktan şişmişti. Wojtek Kapustkalar'a gideyim diye düşündüm. Michał kesin orada da değildi, ama yine de evleri bize yakındı, belki nerede olduğunu bilirdi. "Döndün

ha," diyeceklerdi, ama hiç olmazsa bir köşeye oturup bir lokma su içeyim bari dedim, çünkü ağzım kurumuştu. Fakat inadına ortada yoklardı, belli ki tarladan dönememişlerdi. Oğulları ineği getiriyordu, ona "Michał'ı, kardeşimi gördün mü?" diye sordum. "Şu, sakalı buraya kadar olanı?" Bana sanki onu boğmak istermişim gibi baktı, tek kelime etmedi. Dilsiz midir nedir? Küçükken bile konuşuyordu. "Kaçıncı sınıfa gidiyorsun Iruś?" Yine tık yok.

Dedesi ahırdan çıktı, baştan ayağa saman kaplıydı. "Michał'ı mı? Yumurta aramaya girdim içeri, lanet olası tavuklar oraya buraya koyuyorlar yumurtalarını. Isırganotunun dibine, ahududunun oraya taşıyorlar, ondan sonra da gelin bana dırdırlanıyor, çalıyormuşum da, sigara almak için satıyormuşum. Sigara içmiyorum ki ben, elli yıldır içiyorsam, ekmeğe çarpık bakayım. Geceleri boğulacak gibi oluyordum, uyku durak kalmamıştı, ben de bıraktım. Sanki eskiden her şey benim değilmiş gibi. Hepsi benimdi bunların, onun, o el kızının değil. İstersem yumurtaları, çitlerin oraya atarım, ahıra, nereye istersem oraya koyarım. Her şey benim çünkü Yüce Efendimiz de şahidim. Ah senin kardeşin ne büyük adamdı. Onun eskiden, çok eskiden görmüştüm. Bir keresinde buraya siyah bir limuzinle geldiydi. Koca bir bey olmuş, ama beni tanıdı. Elimi sıktı. Reformdan ne kadar toprak aldığımı sordu. Adalet mi bu Michał dedim. Ben bir hektar aldım. Başkalarına, üç, dört katı verdiler. Hava sıcak, nehre mi gitti acaba? Ha, Kulawik geliyor, Ona sor. Sylwester, Michał'ı gördün mü, Szymek'in kardeşi?"

"Michał'ı mı? Senin Michał'ı mı? Döndün demek Szymek. Şükürler olsun. Bacaklarını da kesmemişler. Şükürler olsun. Onu pencereden gördüydüm, bir-iki hafta oldu, öyle dineliyordu. Ona ne haber Michał?" diye soracaktım Ama camın ardından nasıl soracaksın? Zaten öyle bir garip bakıyordu ki sanki etrafa değil de, başka bir yere bakıyor gibi, tövbeler olsun. Wojcio Zadrożny, ye sor, bir keresinde meyhanede bira içerken, bana onu Macała'da gördüğünü söylemişti, pancar kesiyormuş."

Zadrożny kızdı, küfretti, "Kulawik saçmalamış, ben ona böyle bir şey söylemedim. Belki de, Mielczarek söylemiştir. Zaten pancar sonbaharda kesilir, şimdi yaz. Bunak işte, zamanı bile hatırlamıyor. Onun söylediği gün, meyhanede yirmi adam vardı, yalnız değildi yani," dedi. Zaten bira hiç sevmezmiş. Limonata içmişmiş. "Biz o gün meyhanede, belediye başkanını değiştirmek lazım, uzun süredir bu çingene başta, yüz şeytana bedel diye konuştuk. Herkes bunu söylüyordu da, nasıl yapılacağını bilmiyorduk. En sonunda biri votka ısmarladı, çünkü votka olmadan böyle kararları almak zordur, sonra bir başkası bir şişe daha açtırdı. Böyle, böyle içtik durduk. Nerden hatırlayacak Michał'ın Macała'da pancar kestiğini kimin söylediğini? Bir keresinde onu kiliseden dönerken görmüştük. Ama ne zamandı? Zośka, ne zamandı, hatırlıyor musun? Ha, mayıstı. Hatta ayakları çıplaktı da, bu havada nasıl çıplak ayak geziyor diye şaşırdık. Michał, yer çeker, çıplak ayakla gezme, dedik."

Yola çıktım, nereye gideceğimi bilmiyordum. Macała'ya gideyim diye düşündüm. Baktım, karşıdan Dereń geliyor. "Ah, ne çektin be zavallı, ne çektin be!" "Michał size, dün veya evveli gün geldi mi hiç?" diye sordum. "Doğrusu, gelmedi. Gerçi kardeşin, ama çok inatçı bir piç, diyeyim ben sana. Bir keresinde kışın, karım ona gidip bakmam için beni zorladı, hava çok soğuktu, durmadan yağıyordu, belki üşütmüştü hasta yatıyordu. Yine diyeyim ben sana, senin ev, sanırsın bir hayvan ini. Camlar buz kaplamış, bembeyaz olmuş, dişlerin birbirine vurur. Seninki sıraya oturmuş, ellerine hohluyor. Gelsene bize Michał, ısınırsın biraz, sıcak bir şeyler yersin. Geldi mi dersin? Nerede! Sen bu bacaklarla nasıl ekip biçeceksin? Birini kesecekler demişlerdi. Bakıyorum ikisi de yerinde. Birini tutmalısın. Günlükçüler ne kadar istiyor biliyor musun? Çalışacak insan da bulmak zor. Fabrikada çalışmayı yeğliyorlar. Aha Antoszka geliyor, karının kafası bulanık, ama sormakta zarar yok. Bazen aptallar daha uyanık oluyorlar."

"Kardeşim Michał'ı gördün mü?" diye sordum. "Kayıp mı oldu? Dikkat etmek lazım," dedi. "İki yıldır yoktum ki burada," diye cevap verdim. "İki yıldır yoksan, bulamazsın. İki yıl bu, oo, ölen ölmüştür. Jadwisia Okoniowa'yla ben, daha birkaç sene önce bayramlarda çiçek dağıtan küçük kızlardık. Başında pembe kurdeleler vardı, bugün gibi hatırlıyorum. Bak yok oldu gitti. Bacaklarına ne oldu?" diye sordu. "Hiç. Değneklerle yürüyorum," dedim. "Ha, sopa üstünde yürüyen cambaza dönmüşsün. Rahat yürüyebiliyor musun peki?" dedi. "Rahatım, sağ olasın," dedim.

Stach Sobieraj penceresinden beni görüp evinden çıktı. "Döndün ha Szymek? Biz de pazar günü sana gelecektik. Tereska tavuk suyuna çorba yapacaktı. Hadi gel azıcık, demek döndün. Gel otur, anlat ne var ne yok?" "Daha sonra gelirim, Stach. Şimdi Michał'ı arıyorum. Sizde yok değil mi?" dedim. "Buradaydı, sık sık gelir bir şeyler yer, biraz oturur. Bir keresinde bütün gün dal kesmişti. Biz söylememiştik, kendisi yapmıştı. Kütüğün yanında duran baltayı almıştı. Borzychlar'a gittin mi? İneğin onlardaydı." "Gittim," dedim, inek benim ahırda duruyor. Zadrożny'ya git dedi. "Gittim," dedim. "Kapustkalar'a?" "Gittim." "Biliyor musun en iyi kim bilir? Żmuda. Saç sakal tıraşı yapmıştır belki ona." "Ona da gittim. Neyse ben biraz daha bakayım," dedim. "Pazar günü gelsene," dedi, "dönüşünün şerefine içelim."

Franek Duda saman balyalarını toplamış arabayla tarladan dönüyordu. "Franek benim Michał'ı gördün mü?" dedim. "Yok mu?" diye sordu. "He ya yok!" dedim. "Kardeşim dedi, şimdi komşu komşusunu görmüyor. Herkes tarlada, gece gidip ertesi gece dönüyorlar. Belki birisiyle birlikte tarlaya gitmiştir. Sen de onu boşuna köyde arıyorsundur. Çüşşş! Dur. Prrr! Gördüm galiba. Geçen hafta meyhanedeydim, bira içiyordum, o da dişbudağın altında oturuyordu, Malecler'in bebesini sallıyordu. Elka Malec, yeni çocuk doğurdu. Git ona sor."

Topallaya topallaya Malecler'e gittim. Elka bebeğini emziriyordu. "Ee, Ela, demek doğurdun? Kız mı, oğlan mı?" diye sordum. "Oğlan," dedi. "Ne zaman döndün sen dayı? Anam senin bacaklarını keseceklerini duyduğunda çok ağladıydı. Yere göğe sığamadıydı," dedi. "Aman, aman ne güzel oğlan bu böyle," dedim. "Adı ne?" "Miruś. Zenek bu adla vaftiz ettirdi. Babam, Walenty olsun istedi, ama bebeğe Walenty adı konur mu?" "Miruś," dedim, "ne güzel oğlansın sen Miruś. Michał buradaymış galiba. Franek Duda öyle dedi." "Evet, buradaydı, dün buradaydı. Biraz durdu. Benim acele yapacak bir işim olduğunda bazen Miruś'la oynuyor. Konuşmuyor diyorlar, ama Miruś'la konuşuyor."

Yola çıktım. Malecler'in oradaki şu dişbudağa değnekle vurayım, belki o bana söyler diye düşündüm. Lanet olsun, nereye gitmişti bu? O evden bu eve gezmek lazımdı. Ama hangi yöne gitmeli? Belki kooperatifin oraya? Yoksa değirmen tarafına mı? Yok, yok, kooperatife. Değirmen tarafına. Kooperatife. Değirmene. Sanki yüz tane yön varmış gibi. Bąk'a uğradım. Oraya gitmemiş. Sójka'ya. Gitmemiş. Sobczyński'ye. Evde kimse yoktu. Kapıya kilit vurulmuştu. Tarlaya giderken, kapıya kilit mi vurulurmuş? Çok şaşırdım. Eskiden kilitlenmezdi. Demek artık gerekiyordu. Madej'e gittim. Walek! Walek! Diye bağırdım. Çünkü yeni bir ev yaptıklarından beri, eve girmek için merdiven çıkmak lazım, ben düz yolda bile topallarken, nerede kaldı merdiven çıkacağım. Sanki perde oynadı gibi geldi veya gözüm beni yanılttı, bilmiyorum.

Gökten ateş yağıyordu, sanki toprak kaynıyordu. Bu sıcağı bacaklarımda ve değneklerimde değil, kaburgamın altında bir yerlerde hissediyordum. Sırtım patlıyordu. Bu zamana kadar sırt ağrısı nedir bilmezdim. Sırtımda yükle yürürdüm de bana mısın demezdi. Şimdi azıcık yürüdüm mü dinlenmem gerekiyordu.

"Selam Seweryn!" Yaşlı Grabiec evinin önündeki sırada oturuyordu. Grabiec'in çoktan öldüğüne yemin edebilirdim. Bunu nereden çıkarmıştım bilmiyorum. Onun yaşında üç kere ölünürdü, o da başka. Acaba hastanede mi biri söylemişti?

"Azıcık yanına oturayım."

"Otur, otur, ikimize de yetecek yer var. Kimsin sen?"

"Tanımadın mı beni? Pietruszkalar'ın Szymek."

"Aa, Szymek. Gözlerim iyi görmüyor. Bir görüyorum, bir görmüyorum. Ama şimdi seni gördüm. Sen danslarda ne dövüşürdün be. Bakmaya doyamazdık. İçmeyi de severdin ha. Tarlaya mı gidiyorsun?"

"Yok. Michał'ı, kardeşimi arıyorum. Bir yere gitmiş."

"Nereye gittiğini bilmiyor mu?"

"Biliyordur kesin. Ama kendine göre."

"E, nasıl bilsin isterdin? Herkes kendine göre bilir zaten. Senden büyük mü küçük mü?"

"Büyük."

"Gördün mü bak, senden daha iyi bilir o zaman. Anan, baban yaşıyor mu?"

"Yok. Çoktan öldüler."

"İyi yapmışlar. Yaşayacak ne var? Bir yaşama bir savaş yeter de artar bile. Benim gibi dört savaş görüp de ne yapacaksın? Sen savaştın mı?"

"Evet. Ama eskiden."

"Değneklerle yürüdüğünü görünce tahmin ettim."

"Bu savaşta olmadı. Kaza geçirdim."

"Saman balyalarından mı düştün?"

"Onun gibi bir şey."

"Bir defasında çok fazla yükleme yapılmaz. Araba devrilebilir. Atlara da ağır gelir. İki kerede taşımalı. Bu Sputnik olayı doğru mu?"

"Doğru galiba, uçuyorlar işte."

"Öyle gibi de, uçtuğunu gören var mı? İyi havada yıldızlar bile görünüyor. Görseler, en azından köpekler havlardı."

"Köpekler için yüksekte kalır."

"Ay daha yüksek. Ona havlıyorlar ya. Savaş falan yakın mı? Bir şey duydun mu?"

"Sana ne savaştan? Savaş olup biteli uzun zaman geçmedi mi?"

"E, hükümdarlar işe koyulmalı. Boş durana hükümdar denmez. Hiç olmazsa vergiyi düşürseler. Lanet olasıcalar benden bin alıyorlar. Bir de ceza kesiyorlar. Elde yok avuçta yok."

"Kimin elinde avucunda var, dayı? Biri doğar, diğeri ölür. Ürün nasıl?"

"Aynı."

Başaklar kalın mı, ince mi?

"Ne kalın ne ince."

"Niye biçmiyorsun?"

"Birisi arabayla gelsin diye bekliyorum."

"Ne ektin?"

"Hiç. Toplayacak kimse olmadıktan kelli, eksen ne olacak?"

"E, toprağın öyle yatıyor diye üzülmüyor musun?"

"Ne üzüleceğim. Üzüntü üzüntüyü hissetmez. Vardık, yok olacağız. Alışmak lazım."

"Biçmeye gidin biçmeye! Tarlaya! Hava bir iki güne bozar." Gula, başımızda duruyordu. Karısı onu tuz almaya göndermiş, kooperatiften dönüyormuş.

"Marian, benim Michał'ı gördün mü?" Öylesine sormuştum, çünkü görmediğinden emindim. Ama o hemen yanıtladı:

"Skobel'de gübre atıyor."

"Skobel'de gübre mi atıyor?" Birden ayağa fırlamıştım, değneklere tutundum. "Ben musibeti, bütün köyde aradım ya!"

"Niye aradın ki? Hemen Skobel'e gitmen gerekirdi."

Neyse ki Skobel uzak değildi. Hemen kooperatifin arkasında oturuyordu, nehrin kıyısından aşağıya doğru

inince onun evine varırdın. Aklıma Skobel'e gidip de kardeşim sende mi demek gelmemişti. Çünkü kimse Skobel'den tırpan için bileyi taşı, ekmek için maya, çorba için ödünç malzeme, pulluk, araba, at istemezdi, paradan hiç söz etmiyorum bile. Skobeller'in bahçesine girdim, köpek bir adım bile atmama izin vermedi. Sanki karşımdaki Skobel'miş gibi, sırtına değneği indirdim. Defol pis musibet! Havladı ve sıvıştı. Ahırdan Skobel çıktı.

"Köpeğin günahı ne?"

"Michał nerede?"

"Niye kızgınsın böyle? Bir yere gelindi mi önce selam verilir. Ağılda. Gübre atıyor."

Ağıla girdim, baktım, Michał, çıplak ayak, bileklerine dek gübrenin içinde, Skobel'in ırgatı gibi elinde yaba, gübreyi karıştırıyor. Bir deri bir kemik kalmıştı. Sakalı göğsüne kadar geliyordu, saçları omuzlarına kadar uzamıştı. Hastaneye düşmeden önce Paskalya için aldığım, beyaz çizgili, lacivert takım elbiseyi zar zor tanıdım. Üç bin beş yüz zlotiye patlamıştı bana. Bir de galiba boynunda, beyaz benekli vişneçürüğü rengindeki kravat da vardı, aynı gün almıştım o kravatı da. Ama bunlar tahminlerin ötesine geçmiyordu, çünkü hayvan gibi, baştan aşağıya pisliğe bulanmıştı.

"Michał! Benim, Szymek!"

Bana doğru baktı, ama sanki kapıdan gelen ışığını gölgeleyen birine bakar gibiydi, sonra yabayı gübreye daldırarak gözlerini geri çevirdi.

"Seni orospu çocuğu Skobel! Nasıl onu gübreye sokarsın? Böyle bir adamı?"

"Sıçrama üstüme, sıçrama üstüme. Eskisi gibi mi sanıyorsun? O hoo! Geçti o günler. Bedava mı yemek verecektim? Ben olmasam açlıktan geberirdi. Herkes sadece acımayı biliyor. Ama acımak karın doyurmaz. Saldım çayıra, Mevlam kayıra. Onu bulduğumda, bahçenin birinde ham erik kemiriyordu, ne haber."

"Bir kâse yemeğe işçi mi yaptın onu? Oh ne âlâ memleket! Kim olduğunu biliyor musun sen onun?"

"Kimse kim. Millet bir şey demiyor ki. Ama şansı dönen unutulur ben onu bilirim."

"Bok bilirsin. Millet de bok bilir!"

"Millet her şeyi bilir."

"Michał!" Elinden yabayı kaptım. "Eve! Hadi! Bu yabayı nerene sokacağımı bilirdim, ama koduğumun Skobel'i!" Yabayı ayaklarının dibine öyle bir batırdım ki korkudan bembeyaz oldu. Michał'ı önüme kattım.

Uysal uysal önümde yürüyordu, ben de onun ardından topallayarak zar zor gidiyordum. Belki de yine biri onu çalıştırmaya, çiftliğine götürüyor sanıyordu. Nereye, neden gidiyorum diye sormaz mıydı hiçbir zaman? Ölüme götürseler, neden götürüyorsunuz diye sormadan gidecekti demek böyle. Sanki gitmekten başka bir şey yoktu içinde. Sinirden köpürüyordum. Sanki içimde kaynayan bulgurla dolu bir kazanı, sopayla dibine kadar karıştırıyordu birisi. Döndüğümü, onun kardeşi olduğumu, onu evine götürdüğümü, asla, ama asla herhangi bir Skobel'in Macala'nın onu alıp balya toplamaya, pancar kesmeye veya gübre atmaya götüremeyeceğini bildirmem gerekliymiş gibi hissediyordum.

"Daha hızlı." Sırtından değnekle dürtüyordum. Hoş kendimin daha hızlı gidecek hali yoktu, o başka. Bacaklarım neredeyse kopacaktı. Avuçlarımda su toplayan yerlerin patlamasından kaynaklanan yapış yapış bir ıslaklık hissediyordum.

Eve girdik.

"Bu senin evin," dedim. "Otur."

Ağıla gittim, ineğin kayışlarını çıkardım. Biraz uzundu, dörde katladım. Eve döndüm. Oturmasını söylediğim yerde oturuyordu, avuçları alnına dayalıydı, bacaklarına bakıyordu. Ondan öyle bir pis koku yayılıyordu ki, bütün ev Skobel'in gübresi gibi kokmuştu. Bir kol boyu uzaklığında duruyordum. Sağ değneğimi bırakmıştım, sol değneği dengemi yitirmemek için oldukça uzağa koyup üzerine dayanmıştım.

"Seni dövmeliyim," dedim. Tüm gücümle, katlanmış kayışı sırtına öyle bir indirdim ki, az kala düşüyordum. Hiç olmazsa, bir eğilseydi ya da onu döven kim, niye dövüyor diye şöyle bir baksaydı. Yalnızca hareketsiz sırtından bir toz dumanı çıktı, Skobel'in gübresinin leş kokusu etrafa daha çok yayılmıştı. Toparlanmam gerekti, çünkü değnek elimden kaymıştı, yine vurdum, bir kez daha, bir kez daha. Ondan tık yoktu. Oysa beni hafifçe itseydi bile iki seksen yere uzanırdım. Bir deri bir kemik de olsa sağlam bir adamdı, benimse, yaralı bereli elimdeki değnekle, sakat ve yorulmuş bacaklarımı destekleyecek doğru dürüst bir şeyim yoktu. Her vuruşta, kayış, rüzgâra kapılmış ot gibi sallanıyordu. İkinci vuruşa kadar, yer altımda kaymaya cesaret edemesin diye masanın kenarına sıkıca tutunmam gerekiyordu. O zaman rahatça dövebiliyordum. Sadece kayışla da değil, tüm bedenimle, acımla, öfkemle. İşte ancak o zaman kayalar bile ağlardı. Hoş kaya bile ondan daha çabuk ağlardı o başka. Birden başını ellerinden kaldırdı, dizlerine koydu, sırtını dövecek daha çok yer açmak istermişçesine eğdi. Sanki arabaya tahıl yüklüyormuşum gibi her vuruşumda gücümü toplayarak onu dövüyordum. Her vuruşta bedenim bükülüyordu. Öfkem artıyordu. On kayışa bedeldi bu öfke. Bu öfkeyi, sanki ev, ağıl, ahır, bahçe, tüm köy, hatta toprak benimle birlikte öfkeleniyormuşçasına, çevremde hissediyordum. Bu öfke, onun kardeşim olduğunu ve kardeşimi dövdüğümü bana unutturuyordu. Neden dövüyordum onu? Bunu gerçekten de bilmiyordum, belki bir tek o biliyordu. Ama dudaklarından tek bir fısıltı bile çıkmıyordu. Dövüldüğünde bedenin kendisinden bir inleme çıkardı ya, o bile yoktu. Hani taşa vursan, taşın bile sedası olur. Ama burada, sadece kayış inliyordu. Kayış acıdan kıvranıyordu. Eğer yapabilse, kayış artık vurmamam için kolumu tutabilirdi. Ya da yılan gibi boynuma dolanır, beni tavana asardı.

Sanki bu topal bacaklarımla, dağlara tırmanmışım gibi nefes nefese kalmıştım. Artık durmaya başladığımı hissediyordum. Elimin gücü gitmişti, kayış benim sırtım-

dan onunkine kayıyordu. Birden uzun süredir altımda söğüt dalı gibi sallanan değnek elimden düştü, yeniden sendeledim. Masanın kenarını son anda yakalamasam düşecektim. Hemen değneği almak için yere eğilmek istedim. Ama sağ dizime korkunç bir sancı saplandı, bedenimden buz gibi ter aktı, sırtımda bir şey patladı. Ancak yavaşça, bir elimle masayı tutup, diğerini tırmık gibi yere uzatarak aşağıya eğilebildim. En sonunda değneğe ulaştım. Ayağa kalktığımda gözlerim karardı. Bitkin bir biçimde, zar zor sıraya çöktüm, sanki bütün gün tarlada çalışmış gibi bitaptım.

"Bundan sonra Skobel'in gübresini sen atmayacaksın," dedim.

Kafası göğsüne düşmüş bir biçimde oturuyordu, sanki onu dövmeyi kestiğimi fark etmemişti. Pencereden araba gıcırtıları geliyordu. Herkes tarladan dönüyordu da dönüyordu. Neredeyse herkesin tekerleri artık lastikti, lastik tekerlerin gıcırtısı demir aksam gibi duyulmazdı. Atlar sanki arabaları sırtlarında taşıyormuş gibi ağır aksak yürüyorlardı.

Köyden birisinin gelmesini istiyordum. Veya tümüyle yabancı biri de olabilirdi. Ne benim kimseyle işim vardı, ne kimsenin benimle. Ama yoldan geçen veya tarladan dönen birisi eve geldiğimi duyup uğrasaydı keşke. Ya da gidecek kimse bulamadığı için çıkıp bana gelseydi. Kuś, Prażuch yaşasalardı, mutlaka gelirlerdi. Yaşamayanlar en güvenilir olanlardır ne de olsa. Hatta acaba bir adım sesi var mı diye kulak kabartmaya başlamıştım. Belki biri kapı tokmağını çevirecekti. Kapıyı açacaktı. Birisi eşikte duracak, selam, hoş geldin diyecekti.

"Ne oturuyon burada, tarla sınırında oturur gibi? Yeni mi geldin tarladan, yoksa biri mi öldü?"

"Ne yeni geldim. Ne biri öldü. Michał'ı dövdüm sadece. Bu kayışla."

"Dövdün mü? Kardeş kardeşi döver mi? Büyümüşsünüz artık. İnsan çocukken dövüşür."

Belki bu boşa bekleyiş sırasında aklıma onu yıkamak geldi. Saç sakal tıraşı da yapardım, o sırada birisi gelirdi. Sürünerek sıradan kalktım. Berelenmiş ellerime değnekleri aldım. Dirseklerime kadar ağrı çıkıyordu. Ayaklarımın üstünde zor duruyordum.

"Bir yere gitme sakın," dedim. "Seni yıkayacağım." Bir küvet bulmak için topallaya topallaya yürümeye başladım. Neyse ki Pająklar'da küvet vardı da, uzaklara gitmek zorunda kalmadım. Hatta Pająk küveti eve kadar kendi taşıdı. Odanın ortasına koydu, oynamasın diye altına tahta bir destek yerleştirdi. İki kova su getirdi, ibriklere döküp sobaya koydu.

"Bir sıkıntıda birbirimize yardım etmemiz gerekir. Sen bana yardım etmiştin. Bizim Włodziu'nun cenazesinde yaptığın konuşmayı hatırlıyor musun?"

"Ee, ne çok zaman geçti, nereden hatırladın onu şimdi Bronislaw?"

"Neden hatırlamayayım, ölene kadar unutmam. Rahip laf ola diye bir iki cümle kurmuştu. Bir an önce evine gitmeyi düşünüyor, soğuktan ayaklarını yere vuruyordu. Ne bizim Włodziu umurundaydı, ne başka birisi. Hatta sanki dizanteriden veya tifüsten ölmüş gibi konuştu, mayına bastığını bile söylemedi. Gitme oğul demiştim ona, istihkâmcılar gelip temizleyecekler mayınları. Ama yok, dinlemedi, gitti. Sen ne soğuk dedin ne ayaz dedin, öyle soğuktu ki yaşlarımız gözlerimizde donuyordu. İşte sen ayazı falan önemsemedin, çok iyi bir çocuktu dedin, anasını babasını saydı, tohumdan çıkan bir buğdaydı, ama asla başak olmayacak. Çünkü sanki biri onu söğüt dalıyla kasten vurup kırdı. Benimkine, duydun mu dedim, nasıl bir oğlun varmış? Mevlam aldı elimizden işte."

Bahçeden çalı çırpı topladım, sobayı yaktım. Ateş yanar yanmaz, sanki ev canlandı. İbriklerden su buharı yükselmeye başladı.

"Soyun," dedim. Sobayla, küvet arasına, bir sandalye koymuştum, ibriği sobadan alıp önce sandalyeye, sonra

sandalyeden yere, oradan da eğilerek banyoya döküyordum. Su buharından yüzüm ıslanıyordu. Diğer kovadan soğuk suyu alıp ılıtıyordum. "Hadi, su soğuyacak. Soyun."

Onda tık yoktu. Öyle oturuyordu. Yapabildiğim kadarıyla tek elimle giysisini çıkardım, diğer elimle de masaya tutundum. Neyse ki direnmedi. Bu Skobel'in gübresi yüzünden öyle pis kokuyordu ki, burnumun direği kırılmıştı. İç çamaşırını da çıkarmaya yeltenince, iki büklüm oldu, çıplak oluşundan utanmış gibi titredi.

"Benden ne utanıyorsun? Ben senin kardeşinim. İkimizden başka kimse yok burada. Pająk gitti. Hadi gel." Elinden tutup küvete getirdim. Tereddüt eder gibi duruyordu. "Korkma, su," dedim.

Elimi sıkıyor, sanki onu derin bir suya batıracakmışım gibi bırakmak istemiyordu, oysa su bileğine kadar zor geliyordu. Küvetin içinde birine benziyormuş gibi geldi bana, ama kime benzediğini çıkaramadım. Belki de omuzlarına kadar uzanan saçları ve göbeğine düşen sakalı yüzünden. O kadar zayıftı ki kemikleri derisinden çıkacak gibiydi, derisi, kışın dallardan sarkan karlar gibi sarkmıştı. Sırtı benim darbelerimden mosmor olmuştu. Edep yerindeki tüyler bembeyazdı. Oysa başında tek tük beyaz saçı vardı, sakalında da öyle. Bir de edep yeri en son ağarır derler.

"Otur," dedim, "önce bir sabunlayayım."

Hastaneden gelirken bir kalıp sabun almıştım. Birisi banyoda bırakmış, sanki lazım olacağını bilmişim gibi almıştım. Küvetin yanına bir tabure getirdim, oturdum, tüm bedenini sabunladım, biraz ıslatmak için de ibrikten su döktüm. Sonra elimle köpürttüm. Hiçbir yerini acıtmamak için dikkatle sırtını, göğsünü, ellerini ve her yerini sabunladım. Boynuna dokununca, derisi bir tavşan gibi titredi. Ona yavaşça dokunuyordum ve ellerim köpüklüydü, ama yine de bu titreme bana geçiyordu.

"Titreme öyle," dedim. "Sana kötü bir şey yapmıyorum ki. Yıkıyorum. Yıkanmayı çok severdin. Anam bizi

Paskalya'da veya Noel'de nasıl yıkardı hatırlasana, hani sen hiç küvetten çıkmak istemezdin, unuttun mu? Oysa beni babam kayışla küvete kovalardı, uyuyormuş gibi yapardım. Ya su çok sıcak gelirdi, ya sabun gözüme kaçardı. Nasıl nehre gider yıkanırdık hatırladın mı? Önce sen benim sırtımı yıkardın, sonra ben senin. Topuklarımızı taşla veya kumla ovardık. Yıkanmak istemediğimizde birbirimizi ruhlarla korkuturduk. En çok da ben seni. Bak Michał, işte orada duruyor. Aha. Bak, şu söğüdün yanında. Çarşaf gibi beyaz. Ruh! Haydi, bir koşu başlar, kaçarız, önce ben, sonra sen. Anam, babam sorar, ne oldu diye. Ruh gördük, deriz. 'Ha ruhmuş, pis musibetler, başımın belaları, yıkanmak istemiyoruz desenize şuna,' derdi anam, tıpkı bir ana gibi. 'Nasıl o pis ayaklarla yatağa gireceksiniz bakalım?' 'Dur, nehrin kenarındaysa, Bartoszka'nın ruhudur,' derdi babam, ne de kolay inanırdı bize. Yüce Efendimizin ve Oğlunun adıyla, ne istiyorsun ruh diye sorulur önce. Bartoszka size bir şey yapmazdı zaten. Yaşarken de hep nehrin kenarına giderdi, demek ölünce de geliyor. Kenara oturur suya bakardı. Ne görüyorsun Agata diye sordum bir kere. Su götürmek için gelmiştim. Her seferinde değişik şeyler görürüm be Jozef demişti. Gerçi kum, kaya, taş ve akan nehirden başka görecek bir şey yoktu ama."

Tabureyi küvetin diğer tarafına çektim, çünkü tek taraftan her tarafına ulaşamıyordum.

"Peki, Aziz Jan gününde nasıl Błach'ın oraya kadar yüzmüştük. Aziz Jan gününden itibaren nehre girmeye başlardık zaten. Aziz Jan o gün nehirleri kutsamış ya. Hoş ben Aziz Jan gününden önce de çok girdim nehre, mayısta bile girdiğim olmuştur. Kız ve oğlan bedenleri, nehirde sudan çok beden vardı gün. Söğütlere su sıçrıyordu. Fredek Ziębówatını sulamak için nehre getirmişti, atın sırtına sığışabildiğimiz kadar bindik, deh! Suyun içinde. Kimi atın boynuna asılır, kimi kuyruğunu çeker. Çığlıklar, bağırtılar, sanki dünya yıkılıyor. Sen çalıların orda oturmuştun, ağla-

mamak için kendini güç tutuyordun, çünkü yüzme bilmiyordun. Seni yüreklendirdim, gel Michał, öğrenirsin, atın kuyruğundan tut, tüm gücünle ayaklarını çırp. Gel! Herkes seni kandırmaya çalışıyordu. Önce kafa üstü atla Michał! Ellerini dua eder gibi birleştir sonra atla! Ya da biz gelir sana öğretiriz! Hadi saldırın! Sen kaçmaya başladın. Biz de peşinden. Seni Machalina'nın tarlasında yakaladık. Saban izine takılıp düşmüştün. Üstümüze saldırdın, tükürdün, ısırdın. Ama biz dört kişiydik. Seni ellerinden, ayaklarından yakalayıp hop suya attık. Öyle attık ki, senden sıçrayan su ta bize kadar ulaştı. Ellerini çırp Michał! Çırpın! Ellerini, ayaklarını çırp! Ama sen inadına, ne elini ne ayağını çırptın, doğrudan dibe battın. Suya atlayıp seni çıkarmam gerekti. O kadar su yutmuştun ki, nefes alamıyordun, hıçkırık tutmuştu. Sonra babam, seni boğmak istediğim için evde beni kemeriyle dövdü. Ama öğrenmenin en iyi yolu budur. Herkes böyle öğrendi, elinden ayağından yakalarsın, suya hop! Kurtul yoksa boğulursun! Hatta beni daha yüksek olsun diye söğütten atmışlardı. Daha sonra bu çok işime yaradı. Direnişte, köprüden atlamak zorunda kalmıştım. Ardımdan kovalıyorlardı, önümde başka bir yol yoktu."

Kalktım, ibrikten biraz daha sıcak su ekledim. Bedenine döktüm.

"Bir keresinde, hani savaştan önce bir şapkayla gelmiştin, hatırladın mı? Sanki şapkandan utanıyormuş gibi, eşikte durmuştun. Biz de sana öyle bakmıştık. Michał mı, Michał değil mi? Hemen şapkayı başından çıkardın, ama babam 'Taksana dedi, azcık bakayım sana. Çok yakışıyor, ama sanki sen değilsin gibi. Çok mu para verdin?' Anamsa, 'Daha ucuz şeyler almalısın oğul, bu paraya takım elbise alınır,' demişti. Günlerden pazardı. Babam köyde dolaşmamızı istedi, belki rahibe rastlardık, sürekli seni soruyordu. Ama biz delikanlıydık, rahip falan umurumuzda değildi, hem de böyle sıcak bir günde; elinden tutup seni nehre

götürdüm. Nehir kızlarla doluydu. Ben soyundum hemen cup! Suya daldım. Sen, çalıların dibinde gölgeye oturdun. Stefka Magierzanka sana doğru yüzdü ve seni, 'Soyunsana Michał,' diye baştan çıkarmaya başladı. 'Çok sıcak, hadi soyun da suya gel.' Göğüsleri sanki suyu yutuyormuş gibi görünüyordu. 'Bu şapka sana çok yakışmış. Uzun süreliğine mi geldin?' Kızın anası, babası, onunla evleneceğini düşünüyorlardı. Ama mutlu olmazdın. Savaşta, buraya un almaya gelen birine kancayı attı, onunla kaçtı. Kocayı, çocuğu bıraktı. Bütün kızlar, 'Michał! Michał!' diye bağırıyorlardı. 'Gel de yüz.' Oğlanlar kıskançlıktan kudurmuşlardı. 'Bırakın şunu ya. Veremdir o, verem! Veremliler suya girmez! Hele şunun şapkasına bakın. Köylü olmadığını göstermek için giymiş. Çalıların ardındaki göt gibi gözüküyor!' Arkadan biri zıpladı, şapkanı kafandan kaptı, suya attı. Hepsi arka arkaya şapkaya atladılar. Kimi içine su doldurdu. Kim kafasına taktı, onunla yüzdü. Ben de şapkayı almak için atladım. Ama oğlanlar, şapkayı elden ele atıyorlardı. Çekiştirip fırlatıyorlardı. Stefka Magierzanka ağlamaya başlamıştı. 'Sizi pis domuzlar!' diye bağırıyordu. 'İçinizden hiçbirinin böyle bir şapkası olmayacağının farkındasınız!' Oğlanlardan biri daldı, taş çıkardı. Şapkanın içinde taş koydular, dibe batmaya başladı. Bir şekilde ellerinden kaptım ve nehrin aşağısına doğru yüzmeye başladım. Hızlıca yüzdüm, onları geçtim. Ama Bolek Kuska, kıyıya çıktı, kıyıdan bana yetişti. Şapkayı kaptığı gibi koşmaya başladı. Düzlüğe çıktı, çamurun, taşın, toprağın içinde onu çiğnemeye başladı. Suratına öyle bir vurmuşum ki, bir ay dudakları sırıtıyormuş gibi kaldı. Pantolonunu, gömleğini çakımla delik deşik ettim, pabuçlarını da suya attım. Kardeşi Wiciek ve babasıyla birlikte bize geldiler, hem kardeşini hem babasını dövdüm. Sense hiçbir şey olmamış gibi bakıyordun. Kalktın, hadi gidelim Szymek dedin. Bırak şapkayı, oynasınlar."

Onu küvette ayağa kaldırdım, kuruladım. Saracak bir şey yoktu, çarşafa sardım, çengelli iğnelerle tutturdum. Dikiş makinasının gözünde üç çengelli iğne bulmuştum.

"Şimdi saçını sakalını keseceğim."

Görünüşe göre, eski işimi unutmamıştım. Hâlâ, eskisi gibi, saç sakal tıraşı yapabilirdim. Hoş benim berberlik yaptığım günleri hatırlayan da kalmamıştı ya. Belki birkaç yaşlı adam. Yaşlıların da çoğu öldü zaten. Şimdi gençler yaşlı oldu. Daha gençler de, hemen onların ardından, yaşlanmak için hazırlık yapıyorlar. Daha gençlerin bile saçları ağardı, alınları açıldı, yüzleri yuvarlandı, yanakları sarktı, buruştular. Gerçi yaşlılığın insanlara gelip geçtiği gün be gün görülmüyordu. Sanki yaşlılar, bir yerden köye geliyorlar, gençlerse köyden çıkıp yaşlanınca dönüyorlardı. Bazen insanın, bu aynı insan mı diye şaşırası geliyordu. Sanırım aynıydılar.

Sırtımı masaya dayamalıydım, çünkü başka türlü ayakta duramıyordum. Benim gibi, gür ve kalın telliydi saçları, anama çekmiştik ikimizde. Çünkü Antek ile Stasiek'in saçları babam gibiydi; Stasiek neredeyse kel oldu, Antek'in kafası da aktarılmayı bekleyen çatı gibi delik deşik.

Saçını sıfıra vurdum, çünkü bit kaynıyordu. Sonra kafayı yıkadım.

"Hadi şimdi yemek yiyelim."

Hastaneden gelirken yarım paket çay, biraz şeker, yarım somun ekmek, bir parça peynir, iki köfte getirmiştim. Hastabakıcı Jadzia yolluk hazırlamıştı bana. Benimle birlikte koridora çıkmış, beni oradan yolcu etmişti.

"Alın bunu," diyerek elime bir paket sıkıştırmıştı. "Eve döner dönmez hemen alışverişe gidemezsiniz belki. E dönünce de bir şeyler yemek lazım."

"Kendimi aptal gibi hissetmiştim. Eve dair pek bir şey anlatmamıştım ona, anlattıklarım da kadınlara veya ölülere anlatılanlar gibi tam doğru değildi. Hatta ona beni yemek yapmış bekliyorlardır bile diyecektim. Ne de olsa eve

haber vermiştim ya. Ama o, kimsenin beni beklemediğini biliyordu, kimsemin olmadığını da. Zaten bana konuşmak için fırsat vermedi."

"Alın, alın. Afiyet olsun." Elini öpmek istedim, ama iki elini de arkasına sakladı. "Hastabakıcının eli öpülmez Bay Szymek. Eğer pazara gelirseniz veya başka bir şey için kente inerseniz bizi mutlaka ziyarete gelin. Sizinle eğleniyorduk Bay Szymek. Ne güzel gülüyorduk. Ölenlerden fenalık geldi artık."

Michał'dan bile söz etmemiştim ona. Sadece üç erkek kardeşim var, üçü de kentte yaşıyor demiştim. Antek'le Stasiek'i görmüştü zaten, kazadan sonra beni ziyarete gelmişlerdi. Nereden öğrenmişlerdi bilmiyorum, çünkü ben haber vermemiştim. İki dirhem bir çekirdek giyinmişlerdi. Takım elbiseler, gömlekler, kravatlar, pırıl pırıl parlıyorlardı. Böyle kardeşlerim olduğu için keyiflenmiştim. Ama iki seneden sonra ilk kez gördüğüm halde, bir saat zor dayandım onlara. Tek bacağımın mı, yoksa iki bacağımın birden mi ezildiğini, çok uzun süre mi yatacağımı sordular ve yavaş yavaş bunun benim suçum olduğunu söyleyerek benimle didişmeye başladılar. Çavdar, buğday ekeceğime, meyve bahçesi kurmalıymışım ya da bana hep önerdikleri gibi besicilik yapmalıymışım. Yağmurdan önce ürün toplayacağım diye pazar günü koşturmamalıymışım. Pazar tatil günüymüş. Evde çoluk çocuk oturulurmuş. Ya da hava güzelse arabayla, ormana veya nehre gidilirmiş. Hep genç mi kalacağımı düşünüyormuşum. Onu beğenme, bunu beğenme, işte böyle yalnız kalmışım. Neyse ki o sırada Jadzia içeri girdi, ben de onu tanıştırdım. Bu Bayan Jadzia, hastabakıcımız dedim.

"Bay Szymek kaya gibi bir adam," dedi, sanki benimle didiştiklerini hissetmiş gibi. "Öyle canı yanıyor ki, başkası olsa dayanamaz, ama o tek kelime etmez. Hatta şakalaşır bizle."

O zaman benimle tartışmayı bıraktılar. Hoş Stasiek kavgaya doymamış olacak ki, çıkarken şöyle dedi:

"Bu kadınla evlen işte. Hastane işi ağırdır, işe alışkın, tarlada da sana yardımcı olurdu."

Gün batımı pencerelere vurmuş, evin içi kararmıştı. Biz çay içmiş, peynir ekmek yemiştik. Köfteleri yarına saklamıştım. Saman balyası yüklü arabalar gıcır gıcır dönüyorlardı köye. Bazen birsinin "deh!" diye bağırdığı duyuluyordu. Bazen de taşa çarpan at nalı sesleri geliyordu kulağa. Yağlanamamış dingillerin gıcırtısı, koşumların araba okuna sürtünme sesleri. Bana şunu sormasını bekliyordum:

"Neredeydin bunca zaman?"

Kedi olsa, hemen dizime atlar, tek kelime insan dili bilmediği halde, canı acıyormuş gibi inlerdi. Köpek olsa ben geldim diye zincirini kırar atlardı üzerime. Beni gören herkes, en azından "Aa, döndün ha!" demişti. Kardeşimde tık yoktu.

"Sana hastanede olduğumu söylemediler mi?"

Kupasını başına dikti, gözlerini bozuk para gibi açtı, ama bu gözlerde bir anlam aramak boşunaydı. Bakıyor muydu, düşünüyor muydu, belki de ölmek istiyordu, hiçbir şey anlamadım. Kupayı sapından iki parmağıyla tutmuştu. Ben de aynı biçimde mi tutuyorum diye şöyle bir baktım. Yok, ben normal tutuyordum, kupanın tam ortasından avuçlamıştım. Peyniri ve ekmeği koparıyor, sanki ay çekirdeği yer gibi ağzına atıyordu. Zaten hep başka türlü yerdi. Sabahları patatesli çorba içtiğimizde, benim kaşığımın yarısında çorba, yarısında patates olurdu, hepsini birden ağzıma tıkardım. Ama o çorbayı ayrı içer, patatesi ayrı yerdi, çenesini neredeyse hiç oynatamadan hem de. Bu biçimde hem eliyle iki katı iş yapıyor olur, hem de karnını zar zor doyururdu. İnsan midesini doldurmak için yer. Can boğazdan gelir. Can demek, iş demektir. Ona, böyle yiyince daha mı leziz oluyor, yoksa daha mı çok doyuyorsun diye sorardım. Söylesene derdim. Her halde sır değil. Yok, öyle

yemek istediğimden değil, ben halimden hoşnuttum. Ama yine de öğrenmek isterdim, insanoğlu öğrenmeli.

Ya da ekmeği incecik dilimlerdi, hani arkasını görürdün. Üstünde hiçbir şey olmasa bile, sanki düşürmek istemediği sucuk dilimleri varmış gibi, parmakları üstünde, dikkatle tutardı. Elma yese, dörde böler, çekirdeklerini çıkarır, kabuğunu soyar, içini yerdi. Su içerken boğazından gelen ses duyulmazdı.

İki senedir ondan uzak kalmıştım. Yeniden alışmak zaman alacaktı, bu beyaz çarşaflar içindeki yaşlı adam, benim kardeşim Michał'dı. Belki o, kardeş olduğumuzu unutmuştu. Peki, kardeş olmak ne demekti? Çocukken, onu sevmezdim bile. Yabancı çocuklarla oynamayı yeğlerdim. Yüzmeyi bilmezdi, sapan atmayı beceremezdi, ağaca çıkmayı beceremezdi. Anızlarda, çıplak ayak koşamazdı, çünkü ayakları acırdı. Ama biz çocuklarla ilk kim tarla sınırına varacak diye koşu yarışı yapardık. Hatta tırpan yerine orakla kesilmiş tarlaları seçerdik, koşması daha zor olsun, ayaklarımız daha çok acısın diye. Veya hangi tarla daha dikenliyse onda koşmak isterdik. En çok da Waliszka'nın ya da Boducha'nın tarlasını seçerdik, çünkü onların tarlaları sosis gibi ince uzundu. Tarla boyunca koşardık, ayaklarımız kan içinde kalırdı, ama canımızın acıdığını belli etmezdik.

İçimizde en iyi o okudu, bu doğru. Bir keresinde sınıf birincisi oldu diye kitap ödülü bile almıştı. "Michał Pietruszka'ya, üstün başarısı ve örnek davranışları için. Anne ve babasına da böyle bir çocuk yetiştirdikleri için teşekkürlerimizle" yazmışlardı. Bu teşekkürden sonra babam onu tarlaya sürmedi, pek. Ayin sırasında bağış yapması için parayı hep Michał'a verirdi. Anam pazarları tavuk pişirdiğinde, babam, herkese eşit dağılım yapıldı mı diye güya adil gözlerle bakardı, ama sonucunda Michał, fazladan, ya taşlığı ya da boynu kapardı. Michał, gece geç vakitlere kadar kitap okurdu da gaz yağı harcandı diye babam söylenmezdi. Hoş

ben kitap okumayı hiç sevmem, o da başka. Sadece okulda zorla okuttuklarını okumuşumdur. Zaten niye okurlar, onu da bilmem, vakit kaybı. Babam bana sık sık şöyle derdi:

"Rabbi yüceltmen için okumak lazım, pis musibet."

Bir keresinde ona, büyüyünce Tanrı'ya inanmayacağımı söyledim. Sonra da evden kaçtım. Hoş inanmak, inanmamak ne demek onu da bilmiyordum, ama sadece onu kızdırmak istemiştim. Okulu bitirir bitirmez, kitapları bir yana attım, eğlenceye daldım. İlk dansa gidişimden sonra babam beni sıkı dövdü. İkincide de öyle. Ama üçüncüden sonra, yabayı kaptığım gibi, hele bir dene dedim. O zaman beni arabanın zinciriyle dövdü, öyle morarmıştım ki, anam yaralarımı sarmak zorunda kalmıştı.

"Niye dövdün ki bu kadar?" diye ağlamıştı. "İnsan kendi çocuğunu böyle döver mi, ah ya Rabbim!"

"O çocuk değil ki. Haydut! Yaşlanınca seni evden atacak, bak gör."

Oysa Michał okuyordu. Yıllar geçiyor, Michał okuyordu. Ta ki, anamın uzak bir kuzeni kentten bizi ziyarete gelene kadar. Adam terziydi. Anam, bu herife Michał'ı yanına alması için yalvar yakar oldu. Hiç olmazsa kentte terzilik öğrensindi, burada heba oluyordu. İneği Antek, kazları Stasiek güdüyordu. Tarlada da çok fazla iş yoktu. Terzilikse iyi işti, bir çatının altında oturur, efendi efendi dikişini dikerdi. Zaten köyde terzi yoktu, isterse dikiş dikmeyi öğrenip geri de gelebilirdi. Ona bir oda hazırlayabilirler, hatta makine bile alabilirlerdi. Ama ilk başta, olanlarla idare ederdi.

"Pişman olmazsın kuzenim. İyi bir çocuktur, iyi bir terzi olur. Başkaları gibi oraya buraya gitmez. Sadece kitap okur. Biz de sana un olsun, tavuk olsun yetiştirdiklerimizle minnetimizi gösteririz."

"He, öyledir, aslında rahip olsaydı çok iyi olurdu," diye babam anamı destekledi. "Onu rahibe de götürdük de. Okutacak durumumuz yok. Görüyorsun daha üç tane var

geride. Bu toprak hepsine yetmez aslında. Hiç olmazsa bir yük kalkar üzerimizden."

İşte böylece, kuzene, terzilik öğrenmeye gitmişti. Galiba onun yanında üç veya dört yıl kalmıştı. Her iki pazarda bir bazen de her pazar gelirdi. Her hasatta ve patates toplarken de yanımızda olurdu. Anama iğne iplik, babama sigara, Antek ve Stasiek'e şeker, bana bira getirirdi. Ama ağzı öyle bir sıkıydı ki. Oradaki hali iyimi kötü mü, ona iyi bakıyorlar mıydı, yoksa kuzen kötü mü davranıyordu söylemezdi. Babam ona şöyle sorardı:

"Potur dikebiliyor musun?"

Hiçbir zaman evet ya da hayır demezdi. Sadece omuz silkerdi, dikebilir miydi, bilinmez.

"Demek, terzi olmak için de rahip olmak için olduğu gibi bilim gerekli," derdi babam, kendi kendini yanıtlayarak.

Anam her seferinde, onu boş elle kuzene yollamamak için hazırlanırdı. Un, bulgur, nohut, peynir, iç yağı, bazen tavuk. Yumurtalar, zaten hep kuzen için saklanıyordu. Biz sadece erişte, sütle ıslanmış bulgur yiyorduk, çünkü kuzene mal yetiştirmek zorundaydık. "Bırak onu, dokunma, kuzene gidecek o." Bir gün tavşan avlamıştım, o da kuzene gitti. Ama kuzen hiç memnun olmuyordu. Daha önce hiç erik kurutmamıştık, kuzene vermek için kurutmaya başladık. Boğazımıza kadar kuzene batmıştık. Stasiek daha küçüktü, bir gün, "Bu kadar yediğine göre, kuzen canavar gibi bir şey mi?" diye sormuştu. Babam bile bazen, keşke rahip olsaydı diyordu. Anamsa, "Sus, sus, gerekirse ağzındaki lokmayı vereceksin. O, Michał'a dikiş dikmeyi öğretecek, Michał da, Staś'a, Antoś'a ve Szymuś'a ve babasına elbiseler dikecek.

Ancak bir pazar geldi ve artık kuzenin yanında kalmayacağını, fabrikada çalışmaya başladığını, anamın boşuna hazırlanmamasını söyledi. Artık bizden bir şey almayacaktı. Herkes surat astı, çünkü onca, un, bulgur, nohut, yumurta, peynir, tavuk boşa gitmişti. Sadece babam şöyle dedi:

"Hep bir çul alıp, sana bir elbise diktirmeyi düşünüyordum. Ama Mevla'nın takdiri. Bununla gezmeye devam ederim artık."

O tarihten itibaren, çok daha nadir gelmeye başladı. Ayda bir kere, bazen iki kere, Noel'de, Paskalya'da, bir de hasat zamanı. Hoş, biçmeyi de pek bilmezdi o da başka. Tırpanı, sanki bir kerede bir dönüm kesmeye çalışırmışçasına hızlı ve çabuk sallardı. Çoğu zaman tırpanı toprağa vururdu, alet körleşirdi, bir kesişten sonra, sanki tüm tarlayı biçmiş gibi tükenirdi. Zaten eskiden de iyi biçemezdi. Güya öğrenmişti, ama kulak asma. Onu, küçüklüğünden beri rahip olması için hazırlıyorlardı. Rahibin, ırgatı olur, kendisi biçmek zorunda kalmaz. Ama bana göre ondan rahip olmazdı. Rahip dediğinin, hitabet yeteneği olacak, iyi konuşacak. Her pazar vaaz verecek, her düğünde, cenazede konuşma yapacak. Günah çıkarırken, kaç kez insanlara neyin günah olup neyin olmadığını anlatmak kolay mı? Tanrı sana gökyüzünden bakıyor. Efendimiz bizim günahlarımız yüzünden öldü. Tüm hesaplar ahiret gününde görülecek. Bu kadar lafı akılda tutmak kolay mı? Bir de rahip dediğin mezardan sonraki yaşama da inanmalı.

Bir pazar, birkaç komşu, anam, babam, toplanıp mezardan sonraki yaşamı konuşuyorduk, o şunu görmüş, bu onu gömüş. Michał'sa valizini topluyor, trene hazırlanıyordu. Geç kalmıştı, valiz de inadına kapanmıyordu. Birden, "Mezardan sonra yaşam falan yok! Ne varsa burada var, buraya inanın!" diye bağırdı. Komşular put gibi kaldılar, anam babam utançtan yerin dibine girdi. Ağzı açık valizi, kapıya kadar sürükledi ve "Hoşça kalın" deyip çıktı.

Ben de ister istemez onun peşine düştüm, çünkü istasyona beraber gidecektik. Ama yol boyu tek kelime etmedi. Hoş, koşa koşa gidiyorduk, çünkü trenin düdüğü ormandan duyulmuştu bile. İstasyona geldiğimizde tam vedalaşırken "Bizimkilerden özür dile," dedi.

Noel'e kadar bir daha gelmedi, daha sonra Paskalya'da geldi, sonra ne zaman vakit bulursa. Geldiğinde de, fazla konuşmaz, oturur, düşünür de düşünürdü. Babam sorardı:

"Fabrikada işler nasıl?"

"Fabrikada olduğu gibi," der, "değişik değişik."

"Çok para veriyorlar mı size?"

"Yok, ama yetiyor."

"Nerede oturuyorsun?"

"Birilerinin yanında."

"İyi insanlar mı bari?"

"Eh, çok kötü değiller."

Anam sorardı:

"Kızlarla aran nasıl? Aman oğlum, zenginliğe bakma. Yoksul olsun, tek gömleği olsun ama dürüst olsun."

"Şimdi kızlara uğraşmanın zamanı değil, ana, daha önemli meseleler var."

Ben de bunun üzerine ona hiçbir şey sormazdım artık. Çünkü benim için kızlardan önemli mesele yoktu. Daha önemli ne olabilirdi ki? Kente gidince iyice garip olmuştu. Ben onun yerinde olsam, bilirdim orada nasıl yaşanacağını. Oradan buradan çok şey duyuyorduk. Gienek Woś, askerdi, tatile geldiğinde az mı anlatmıştı? Tüylerim diken diken olurdu. Florek Sójka oturduğu yerden zıplar:

"Hay, koduğumun! Gidelim lan! Gidelim, ben dayanamıyom!"

"Akşamları, sokaklardaki fenerlerin altında dururlar. Sanki eskiden beri seni tanıyorlarmış gibi gülümser ve içten davranırlar. Kontes gibi şıktırlar, ama etekleri götlerinin hemen altındadır. Hatta bazılarının üstünde tilki kürkü vardır, kürkün altında çıplaktırlar ama. Kürkü çıkardın mı senindir. Öyle uzaklara da gitmene de gerek yok, köşeyi döndün mü, karanlık bir yerde, hani polisin sizi görmeyeceği bir yerde işi bitirirsin. Bazıları sadece donla veya çorapla dururlar, öyle anadan üryan. İneğin memesini tu-

tar gibi memesinden bir çimdik alırsın, kaça diye sorarsın. Öyle parfüm sürerler ki burnun direği kırılır. Kısası, uzunu, incesi, ne istersen, hatta iki tane birden bile olur. Hadi, dersin, gelir. Çocuk olur mu diye korkmaz. Evlenecek misin, diye sormaz. Hangi bokun soyu olduğuna da bakmaz. Ama sen yine de köylü olduğunu söyleme. Öyle tak fişi, bitir işi, sen üstte o altında değildir ha. Bir öyle olur bir böyle. Her yönden. Ama birader ne yön, ne yön. Öyle bildiğin dört yön de değildir Lakin bu tabii daha pahalıya patlar. Bir de faytonlarda bekleyenler var, yolda hallediyorsun. Faytona biniyorsun, fayton seni alıyor, doğru cennete. En pahalısı da bir taraftan biri, öbür taraftan öbürü ayak tarafında da üçüncüsü."

"Bu kaça patlar? Amanın Yüce Efendimiz? Kaça patlar Gienek?"

"Kişi başına bir metreküp çavdar kadar. Çok değil. Zaten burada parayı n'apacaksınız?" diyerek bizi gaza getirirdi Gienek, özellikle de içince. Eh, meyhaneye de içmek için gelinirdi. "Tabii fiyat biraz tipe de bağlı, Misal Bondarek gibi götü yere yakın, bir kızıla, bir buçuk misli olur. Ama sana yarısına da olur Szymek. Bir gün gel de beraber çıkalım hovardalığa. Bir faytoncu kızım var. Bizi tüm kentte gezdirir."

Karanlık, gitgide eve daha çok yayılıyordu. Yüzü bu karanlıkta iyice kararıyor gibiydi. İnsanlar tarlalarından dönüyorlardı da, dönüyorlardı.

"Hatırlar mısın?" dedim, "uzun süreliğine gelecektin de, konuşacaktık. Ama istemedin. Konuşma, tamam. Böyle tek söz etmeden yaşamak istiyorsan yaşa. Peki, herkes senin gibi sussa ne olurdu? Sadece kesip biçer, keser, toplarlardı, kimse, kimseye kolay gelsin bile demezdi. Peki, insanlarla beraber, köpekler, kediler ve tüm mahlûkat sussa, ne kuşlar ötse, ne kurbağalar vıraklasa. Nasıl olurdu dünya? Hani dinlemeyi bilirsen, ağaçlar bile konuşur. Hepsi kendi dilinde tabii, meşe, meşece, kayın, kayınca. Nehir bile konuşur,

ürünler bazen dile gelir. Tüm dünya dildir, dil. Mevla bile insanlara sözlerle dua edin demiş, çünkü sözler olmadan, nasıl ayıracak insanları birbirinden? Sözler olmasa, insan, insanı ayırt edemez ki. Yaşam sözlerle başlar, sözlerle biter. Çünkü ölüm de sözlerin sonudur. En iyisi sana en yakın olan kıyıdan başla. Ana, ev, toprak. Toprak de. Toprağı biliyorsun değil mi? Nereye tükürürsün? Toprağa. Neyin üstünde yürürsün, ev nerede durur, nereyi sürersin. Eline az pulluk almadın. Babam nasıl bize sürmeyi öğretirdi, hatırladın mı? Sırayla, sana, bana, Antek'e, Stasiek'e. Boyu pulluğa yetişeni, tarlayı sürmeye giderken yanında götürürdü. Elimizi pulluğun sapına koyar, kendi elini de üstüne, sanki bizi kollarından tutuyormuş gibi arkadan gelirdi. Onun sıcaklığını sırtında, soluğunu kafanda hissederdin. Sözleri, sanki gökten gelirdi kulağımıza. Öyle tutma, daha sıkı, izi takip et, toprak kuru olunca, daha derin sürmelisin. Ellerin daha büyüyünce bir elinde yular, öbüründe kamçı olacak. Öğreneceksin, öğreneceksin, ama sabır lazım. Köstebekler kazar toprağı, ağaçlar, toprakta kök salar, savaşta, siper kazılır toprağa. Kaynaklar topraktan çıkar, ter toprağa akar. Her insan bu toprakta doğar, başkasında değil. Hatırlasana, uzaklara giden, yanına biraz toprak alır hep. Ya da denizcileri düşün, ta uzaklardan, 'Kara göründü! Kara göründü!' diye bağırmazlar mı? Bir zamanlar sende bir kitap vardı, orada, 'Kara göründü!' diye bağırıyorlardı ya. Yüce Efendimiz toprağa indi. İnsanı ölünce toprağa gömerler. Toprakta yatacağız. Zaten bir mezar yaptırmaya niyetim var. Sekiz bölmeli, hepimiz sığacağız. Belki Antek ve Stasiek de bizimle yatmak isterler. Derler ya, insanın doğduğu toprak beşiği olur diye. Ölüm de seni ona geri veriyor işte. Kavranmamış, doğmamış olana dek sallar da sallar."

TAŞ TAŞ ÜSTÜNDE

Wiesław Myśliwski

Savaş sonrası Leh edebiyatının başyapıtlarından *Taş Taş Üstünde,* Wiesław Myśliwski'nin epik türünün özelliklerini gözeterek kaleme aldığı, taşranın yaşayış, düşünüş ve hissediş biçimlerini ele alan çok önemli bir roman. Toprağa, aileye, kırsal kesime, kadınlara, geleneğe, Tanrı'ya ve ölüme bağlı bir köylünün geçmişe dönüşlerle anımsadığı hayat katmanlarının bir dökümü. Bilge, açıksözlü, şefkatli ve fevri bir köylü olan Szymek, gerilla savaşçısı, nikâh memuru, berber, polis, içkici, âşık ve yatalak kardeşinin bakımını üstlenen bir ağabey olarak yaşadığı geçmişini anımsar. William Faulkner, Gabriel García Márquez ve Yaşar Kemal'in yazdıkları geleneğin izini süren Myśliwski, 2. Dünya Savaşı sonrası taşranın yaşadığı dönüşümü, umutsuzluktan kırılan bir halkı iliklerine dek hissederek gözler önüne seriyor.

35.00 TL

9 786059 691185

AYLAK ADAM